کشف الباری
عما فی
جلد ۱۴
صحیح البخاری
تصنیف
حضرت مولانا سلیم اللہ خان

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

کتاب الطب، کتاب اللباس، کتاب الادب

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم الله خان مدظله العالی
شیخ الحدیث جامعه فاروقیه کراچی

ترتیب وتحقیق ← مولانا ابن الحسن عباسي استاذ جامعه فاروقیه کراچی

ترجمه ← مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

جلد ⑭

① داحادیثو تخریج
② د تعلیقات بخاری تخریج کول
③ د اسماء الرجال مختصر تعارف
④ دگرانو لغاتو لغوی صرفی او نحوی حل
⑤ ماقبل باب سره د ربط په باره کښې پوره تحقیق
⑥ د شرحې د هرې خبرې په حاشیه کښې حواله ورکول
⑦ د ترجمة الباب مقصد په بیانولو کښې پوره تحقیق
⑧ د مختلفو مذاهبو تحقیقی بیان او بیا د مذهب حنفی ترجیح
⑨ دحدیث اطراف بیانول چه په بخاری کښې داحدیث په کوم کوم ځائې کښې دې.

خورونکی **فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور**

موبائل:- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

فهرست مضامين

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

۸۱=كتاب الأدب

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

شمیره	مضمون	صفحه

....

کتاب الطب

(الاحادیث: ۵۳۵۴ ـ ۵۴۴۵)

په کتاب الطب کښې اووه پنځوس (۵۷) بابونه دی
چه په دې کښې د څلیریشتو (۲۴) بابونو تشریح
ددې نه په مخکینی جلد کښې تیره شوې ده،
په دې جلد کښې د باقی درې دیرشو بابونو تشریح ده.

۲۵=بَاب ذَاتِ الجَنبِ

[۵۳۸۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَتَّابُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ إِسْحَاقَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أُمَّ قَيْسٍ بِنْتَ مِحْصَنٍ وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأُوَلِ اللَّاتِي بَايَعْنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ أُخْتُ عُكَاشَةَ بْنِ مِحْصَنٍ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِابْنٍ لَهَا قَدْ عَلَّقَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْعُذْرَةِ فَقَالَ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَى مَا تَدْغَرُونَ أَوْلَادَكُمْ بِهَذِهِ الْأَعْلَاقِ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ يُرِيدُ الْكُسْتَ يَعْنِي الْقُسْطَ قَالَ وَهِيَ لُغَةٌ [ر:۵۳۶۸]

[۵۳۸۹] حَدَّثَنَا عَارِمٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ قُرِئَ عَلَى أَيُّوبَ مِنْ كُتُبِ أَبِي قِلَابَةَ مِنْهُ مَا حَدَّثَ بِهِ وَمِنْهُ مَا قُرِئَ عَلَيْهِ وَكَانَ هَذَا فِي الْكِتَابِ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ وَأَنَسَ بْنَ النَّضْرِ كَوَيَاهُ وَكَوَاهُ أَبُو طَلْحَةَ بِيَدِهِ وَقَالَ عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ بَيْتٍ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنْ يَرْقُوا مِنَ الْحُمَةِ وَالْأُذُنِ قَالَ أَنَسٌ كُوِيتُ مِنْ ذَاتِ الْجَنْبِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ وَشَهِدَنِي أَبُو طَلْحَةَ وَأَنَسُ بْنُ النَّضْرِ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو طَلْحَةَ كَوَانِي

لکه چه وړاندې تیر شویدی ذات الجنب هر هغه درد ته وائي چه د انسان په یو اړخ کښې راپیدا شي

د ذات الجنب قسمونه: حافظ ابن حجر فرمائي : د ذات الجنب دوه قسمه دی :

① یو قسم د ورم (پړسیدو) په شکل کښې وی چه د انسان د پښتو په دننه پټو کښې پړسیدل راشي چه د هغې په وجه مریض په پنځو تکلیفونو کښې مبتلا وی ، تبه ، ټوخې ، نخس (نمونیا) د سا تنګیدل ، د نبض منشاری (پړسیدل ، پریکیدل) ، د ذات الجنب دا خطرناک قسم دې او نبی کریم ﷺ ددې باره کښې فرمائلې دی : " ماکان الله لیسلطها علی " (۱) یعنی الله تعالی به دا په ما نه مسلط کوی

② د ذات الجنب دویم قسم دهغه درد په صورت کښې وی چه د ګیس په وجه د سړی په تشی کښې رااوچتیږی ، په حدیث کښې د ذات الجنب نه دا دویم قسم مراد دې ، ځکه چه هندوستانی عود هم د دې دویم قسم دپاره مفید دې ځکه چه دا ګیس لرې کوی او باطنی اندامونو ته طاقت ورکوی (۲)

خو که ړومبې قسم د بلغم په وجه پیدا شوې وی نو دې صورت کښې هم هندوستانې عود فائده ورکوې (۳)

---

[1] ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۲\۱۲)

[2] فتح الباری : ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۲\۱۲ ، عمدة القاری : ۲۵۱\۲۱)

[3] فتح الباری : ۲۱۲\۱۰ ، ارشاد الساری : ۴۴۳\۱۲)

د باب دويم روايت د امام بخاری رحمه الله د شيخ عارم دې ، د دوی نوم محمد بن الفضل دې (۱)دې د حماد بن زيد نه نقل کوی :

قرئ على أيوب من كتب أبي قلابة منه ما حدث به و منه ما قرئ عليه ، وكان هذا في الكتاب

د حضرت ايوب سختيانی رحمه الله سره د حضرت ابو قلابه عبد الله بن زيد جرمی ليکلے شوے د احاديثو مجموعه وه ، ايوب به کله کله ددې مجموعې نه احاديث په خپله لوستل او خلقو ته به ئې اورول او کله به بل ويلې او ده به اوريدل ، دې حديث هم په دې مجموعه کښې وو ـ

روايت کښې دی چه حضرت ابو طلحه (زيد بن سهل) او حضرت انس بن النضر (د حضرت انس بن مالك تره) حضرت انس ئې اوداغلو او داغ کار حضرت ابو طلحه اوکړو -

وقال عباد بن منصور عن أيوب عن أبي قلابة عن أنس بن مالك قال: أذن رسول الله صلى الله عليه وسلم لأهل بيت من الأنصار أن يرقوا من الحمة والأذن

حضرت انس ﷺ فرمائی : چه حضور اکرم ﷺ د انصارو يو کور والا ته اجازت ورکړو چه دوی د زهرو او د غوږونو د درد دم دې کوی

دصحيح مسلم په روايت کښې دی چه دا د عمرو بن حزم کور والا وو (۲)

وړاندے حضرت انس فرمائی : څه اوداغلې شوم ، نبی کريم ﷺ ژوندے وو حضرت ابو طلحه ، حضرت انس بن نضراو زيدبن ثابت ﷺ موجود وو

امام بخاری رحمه الله د عباد بن منصور دا تعليق ځکه ذکر کړو چه ديکښې حضرت انس تصريح کړې ده چه څه د ذات الجنب د بيمارئ په وجه اوداغلې شوم ، دينه وړاندے د عارم په روايت کښې د داغولو ذکر خو وو خو د " ذات الجنب" ذکر نه وو ،د عباد بن منصور په روايت کښې ددې وضاحت اوشو

عباد بن منصور: ددوی کنيت ابومسلمه دې او صحيح بخاری کښې دده صرف هم دا يو حديث موجود دې (۳)دې په کبار تبع تابعينو کښې دې ائمه د جرح او د تعديل په ده جرح کړيده چه ده تدليس کولو ، د دوی حافظه متاثر شوې وه (۴)يحي بن قطان فرمائی : چه کله مونږ ده لره اوليدلو نو ده ته حديثونه ياد نه وو پاتې (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۱۲ ارشاد الساری : ۱۲\۴۴۳، عمدة القاری ۲۱\۲۵۲)

۲) صحيح مسلم ، كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ۴\۱۷۲۶ (رقم الحديث : ۲۱۹۹)

۳) فتح الباری : ۱۰\۳۱۲ ، دارنګه اوګورئ تهذيب الكمال : ۱۴\۱۵۶ و تهذيب التهذيب : ۵\۱۰۳)

۴) فتح الباری : ۱۰\۲۱۳ لکه دے باره کښې علامه بن حجر فرمائی " قال مهنأ عن أحمد كانت أحاديثه منكرة و كان قدريا و كان يدلس .... و قال الجوزجاني : و كان يرى برأيهم و كان سيئ الحفظ و (تهذيب التهذيب : ۵\۱۰۵))

۵) تهذيب الكمال : ۱۴\۱۵۸ ، تهذيب التهذيب : ۵\۱۰۴)

ابن عدی فرمائی : په مجموعي لحاظ سره دده حدیثونه لیکلے کیدې شی [۱] بعضو ده لره مطلقا ضعیف گرځولې دې [۲]
به هرحال امام بخاری رحمه الله دده یو تعلیق په صحیح بخاری کښې ذکر کړیدې ، دا تعلیق ابویعلي موصول نقل کړیدې [۳]

قوله: أن يرقوا من الحمة والأذن : ابن بطال رحمه الله فرمائي: د اذن نه مراد د غوږ درد دې: أي رخص في رقية الأذن، إذا كان بها وجع [۴]
د داغولو متعلق تفصیلی کلام تیر شویدې او د دم متعلق تفصیل څو بابونه وړاندے را روان دې۔

۲۲=بَاب حَرْقِ الْحَصِيرِ لِيُسَدَّ بِهِ الدَّمُ

[۵۳۹۰] حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ لَمَّا كُسِرَتْ عَلَى رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْضَةُ وَأُدْمِيَ وَجْهُهُ وَكُسِرَتْ رَبَاعِيَتُهُ وَكَانَ عَلِيٌّ يَخْتَلِفُ بِالْمَاءِ فِي الْمِجَنِّ وَجَاءَتْ فَاطِمَةُ تَغْسِلُ عَنْ وَجْهِهِ الدَّمَ فَلَمَّا رَأَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَام الدَّمَ يَزِيدُ عَلَى الْمَاءِ كَثْرَةً عَمَدَتْ إِلَى حَصِيرٍ فَأَحْرَقَتْهَا وَأَلْصَقَتْهَا عَلَى جُرْحِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَقَأَ الدَّمُ [ر: ۲۴۰]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د وینې د بندولو دپاره د پوزی سوزول بیان کړیدی ، ابن بطال رحمه الله فرمائی چه " حرق الحصير " صحیح نه دې ، صحیح " إحراق الحصير " دې ، د إحراق معنی د سوزولو راځی ، یا د باب د تفعیل نه " تحريق الحصير " کیدل پکار دی خکه چه د مجرد " حرق " معنی د سوزولو نه راځی [۵]
خو علامه عینی رحمه الله " حرق " صحیح گرځولې دې او ویلے دی چه ددې معنی د سوزولو راځی او چه کله د باب افعال یا د تفعیل نه وی نو دغه وخت ددې په معنی سوزولو کښې د مبالغه راځی [۶]
روایت د باب په کتاب الجهاد او کتاب المغازی کښې تیر شویدې چه په غزوه احد کښې د حضور اکرم ﷺ سر مبارک زخمی شوې وو ، حضرت علی ؓ به ډال کښې اوبه راوړلې اوحضرت فاطمه ؓ به د مخ مبارک نه وینه پاکوله ، خو چه کله ئي اولیدل چه وینه نه اودریږی بلکه د اوبو په وجه نوره هم زیاتیږی نو یو پوزے ئي راوړو او وے سوزولو بیا ددې

---

[۱] تهذيب الكمال : ۱۴\۱۶۰ ، تهذيب التهذيب : ۵\۱۰۴))
[۲] تهذيب التهذيب : ۵\۱۰۵ ، طبقات بن سعد : ۷\۲۷۰)
[۳] فتح الباري : ۱۰\۱۱۰ عمدة القاري : ۲۱\۲۵۳ ، ارشاد الساري : ۱۲\۲۴۳)
[۴] فتح الباري : ۱۰\۱۱۰ عمدة القاري : ۲۱\۲۵۳)
[۵] فتح الباري : ۱۰\۲۱۴ عمدة القاري : ۲۱\۲۵۳)
[۶] عمدة القاري : ۲۱\۲۵۳)

سوزیدلي ایره ئې په زخم اولګوله نو وینه بنده شوه
د څه ځیز ایره هم چه وی ددې خصوصیت دا دې چه کُه دا په زخم اولګولې شی نو وینه اودریږی ، امام ترمذی رحمه الله په دې حدیث باندې د " تداوی بالرماد " عنوان لګولې دې او ترجمه ئې کړیده ، (١)

٢٧=بَاب الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ

[٥٣٩١] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَطْفِئُوهَا بِالْمَاءِ قَالَ نَافِعٌ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ اكْشِفْ عَنَّا الرِّجْزَ [٣٠٩١]

[٥٣٩٢] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَتْ إِذَا أُتِيَتْ بِالْمَرْأَةِ قَدْ حُمَّتْ تَدْعُو لَهَا أَخَذَتْ الْمَاءَ فَصَبَّتْهُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَيْبِهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَبْرُدَهَا بِالْمَاءِ (٢)

[٥٣٩٣] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ [ر:٣٠٩٠]

[٥٣٩٤] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ جَدِّهِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْحُمَّى مِنْ فَوْحِ جَهَنَّمَ فَابْرُدُوهَا بِالْمَاءِ [ر:٣٠٨٩]

ړومبې روایت د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما دې ، حضور اکرم ﷺ فرمائلي دی: تبه د جهنم یو شعله ده دې وجه نه دا په اوبو سره مړه کړئ
دویم روایت کښې حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنهما ته به چه کله یو ښځه په حالت د تبه کښې د دعا دپاره راوستې شوه نو دې به اوبه راخستې او دا به ئې ددې ښځې په ګریبان کښې اچولې او دا به ئې فرمائیل : رسول لله ﷺ به مونږ ته د اوبو په ذریعه ددې د یخولو حکم کولو ، احادیثو کښې درې قسمه الفاظ استعمال شویدي ، فیح ، فوح او فور ، د درې واړو یو معنی ده ، تاو ، بړاس د اور ، شعله (٣)
الحمی من فیح جهنم نه یا خو حقیقی معنی مراد ده چه د تبې تاو د جهنم یوحصه او شعله ده چه خلق ددې تاو محسوس کړی نو د جهنم د ګرمۍ او د عذاب څه اندازه اولګوی او یا

---

١) سنن الترمذی : کتاب الطب : باب التداوی بالرماد : ١٤\ ٣١١ (رقم الحدیث : ٢٠٨٥)
٢) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب لکل داء دواء و استحباب التداوی : ١٤\ ١٧٣٢ (رقم الحدیث : ٢٢١١) و أخرجه النسائی فی کتاب الطب ، باب تبرید الحمّی بالماء : ١٤\ ٣٧٩ (رقم الحدیث : ٧٦١٠) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب ، باب الحمّی من فیح جهنم فأبردوها بالماء : ١٢\ ١١٤٩ (رقم الحدیث : ٣٤٧١)
٣) فتح الباری : ١٠\ ٢١٥ عمدة القاري : ٢١\ ٢٥٤)

حقیقي معنی مراد نه ده ، بلکه دا په طور د مجاز او د تشبیه وئلې شویدې او مطلب دا دې چه د تبې تاو د جهنم د ګرمئ او د تاو سره مشابه دې (۱)

قوله: فأبردوها بالماء: دلته خو مطلقا د " ماء " ذکر دې ، په بعض روایتونو کښې د "ماء زمزم " الفاظ راغلې دی ، لکه امام نسائی ، ابن حبان ، او امام حاکم د " عفان عن همام " په طریق سره روایت نقل کړیدې ، دیکښې دي "**فأبردوها بماء زمزم** " (۲) بهرحال د مکې د خلقو دپاره خو هم دا بهتر ده چه آب زمزم استعمال کړی ځکه چه دا دوی ته هر وخت ملاویږی خو د باقی خلقو دپاره عامې اوبه هم فائده ورکوی

یو اشکال او ددې جواب: دلته چا ته دا اشکال کیدې شی چه د تبې په بعض قسمونو کښې په بدن باندې د یخو اوبو استعمالول فائده مند نه دی ، خاص کر هغه تبه چه د یخنئ په وجه راغلې وی دیکښې خو د اوبو استعمال نقصان ورکوی نو بیا حضور صلی الله علی وسلم مطلقا د اوبو د استعمال فرمان څنګه اوکړو (۳)

ددې جواب دا دې چه د حضور اکرم ﷺ ارشاد مطلقا د هرې تبې دپاره نه دې بلکه د تبې د هغه قسمونو باره کښې دې چه هغې کښې دبدن یخول په اوبو سره فائده مند وی . عموما چه کومه تبه د ګرمئ یا د سخت تاو د وجه وی دیکښې د اوبو استعمال ډیره فائده ورکوی . او حجاز مقدس خو ګرم دې نو هلته عموما خلقو ته تبه د ګرمئ او د تاو د وجه راځی، ځکه د حضور ﷺ دا ارشاد ددې باره کښې دې د هرې تبې باره کښې نه دې (۴)

په تبه کښې به یخو اوبو د استعمال طریقه: اوس دا خبره پاتې ده چه بدن ته د یخو اوبو په ذریعه یخ والې ورکولو دپاره څه خاص طریقه ده او که په هرې طریقې سره د اوبو استعمال کیدې شی؟

ددې یو طریقه خو حضرت اسماء بنت ابی بکر ﷺ نه نقل ده چه هغې به د تبې والا کس په سینه باندې یخې اوبه شیندلې (۵)

امام ترمذی رحمه الله د حضرت ثوبان ﷺ نه یو مرفوع روایت رانقل کړیدې ، دیکښې یو طریقه بیان شویده . إذا أصاب أحدكم الحمى ..... فإن الحمى قطعة من النار ... فليطفئها عنه بالماء ، فليستنقع نهرا جاريا ، و ليستقبل جرية الماء فيقول : بسم الله ، اللهم اشف عبدك ، و صدّق رسولك ، بعد صلاة الصبح قبل طلوع الشمس ، فليغتمس فيه ثلاث غمسات ثلاثة أيام ، فإن لم يبرأ في ثلاثة فخمس ، وإلا فسبع ، وإلا فتسع ، فإنها لا تكاد تجاوز تسعا بإذن الله " (۶)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۱۵ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۴)

۲) السنن الکبری للنسائی . کتاب الطب . باب تبرید الحمی بماء زمزم : ۴\۲۵۴ (رقم الحدیث : ۷۶۱۴) والإحسان بترتیب صحیح ابن حبان . کتاب الطب ، باب ذکر الخبر المفسر للفظة المجملة ..... ۱۸\۶۰۲۳)

۳) فتح الباری : ۱۰\۲۱۶ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۴)

۴) فتح الباری : ۱۰\۲۱۶ عمدة القاری : ۲۱\۲۵۴)

۵) لکه چه روایت د باب کښې دی)

۶)) سنن الترمذی . کتاب الطب ، باب : ۳۳ . ۴\۴۱۰ (رقم الحدیث : ۲۰۸۴)

ددې حديث حاصل دا دې چه د تبې والا سړې د سحر د مانځه نه پس او د نمر خاته نه وړاندې يو نهر ته کوز شی او چه د کوم طرفه اوبه راځی هغه طرف ته مخ او سينه کړی او "اللهم اشف عبدك و صدّق رسولك" اووائی او درې غوټې اووهی ، درے ورځے دا عمل اوکړی روغ به شی کنی پنځه ورځې يا اووه يا نه ورځې دې دا عمل اوکړي ، په نهو ورځو کښې به دننه دننه دده تبه انشاء الله خامخا ځی

امام ترمذی رحمه الله دا حديث غريب ګرځولې دې (۱) او حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ددې سند کښې سعيد بن زرعه يو مختلف فيه راوی دی (۲)

بزار د حضرت سمره رضي الله عنه يو روايت ذکر کړيدې او امام حاکم ديته صحيح ويلے دی ديکښې دی : "كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا حم، دعا بقربة من ماء فأفرغها على قرنه فاغتسل" (۳)

حضور اکرم ﷺ په په تبه کښې د اوبو مشك رااوغوښتلو او دا به ئې د خپل سر په ويختو واچولې او غسل به ئې اوکړو

علامه ذهبی رحمه الله دې حديث ته صحيح ويلې دی (۴) خو حافظ ابن حجر رحمه الله دا ضعيف ګرځولې دې (۵)

امام طحاوی رحمه الله د حضرت انس رضي الله عنه يو روايت رانقل کړيدې او حاکم ديته صحيح ويلې دی او ددې سند قوی دې (۶) حضرت انس رضي الله عنه فرمائی : "إذا حم أحدكم فليشن عليه من الماء البارد من السحر ثلاث ليال" (۷)

يعنی په تبه والا کس باندې به درې ورځو پورې د سحرپه وخت کښې يخې اوبه اچولې شی.

د طبرانی په يو روايت کښې د "وصبوه عليكم فيما بين الأذانين المغرب والعشاء" (۸) الفاظ هم راغلې دی چه د ماښام او د ماسختن په مينځنی وخت کښې په تبې والا باندے اوبه واچوئ

قوله: قال نافع: وكان عبدالله يقول: اكشف عنا الرّجز: دا د ماقبل سره سند سره موصول دې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه به فرمائل چه مونږ نه دا عذاب لرې کړه ځکه حديث کښې ديته " فيح جهنم " ويلې شويدی ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی :

" وإنما طلب ابن عمر كشفه مع ما فيه من الثواب لمشروعيته طلب العافية من الله سبحانه و تعالى، إذ هو قادر

---

۱)) سنن الترمذی ، كتاب الطب ، باب : ۳۳ ، ٤\٤١٠ (رقم الحديث : ۲۰۸٤)

۲) فتح الباری : ۱۰\۲۱۷)

۳) المستدرک للإمام الحاكم ، كتاب الطب ، باب الحمى قطعة من النار ، فأبردوها عنكم بالماء : ٤\٤٠٤)

۴) التلخيص للذهبی ، كتاب الطب : ٤\٤٠١)

۵) فتح الباری : ۱۰\۲۱۸)

۶) فتح الباری : ۱۰\۲۱۸)

۷)) المستدرک للإمام الحاكم ، كتاب الطب ، باب عليكم بألبان البقر : ٤\٤٠٣ ، فتح الباری : ۱۰\۲۱۸)

۸) فتح الباری : ۱۰\۲۱۸ ، مجمع الزوائد ، كتاب الطب ، باب ما جاء فی الحمى و إبرادها بالماء : ۵\۹۵)

على أن يكفر سيئات عبده و يعظم ثوابه ، من غير أن يصيبه شيء يشق عليه " (۱)
يعنى حضرت عبد الله بن عمر ﷺ د تبې لرې كيدو دپاره دعا اوكړه ، سره ددې چه ديكښې ثواب دې ، وجه ددې دا ده چه د الله تعالى نه صحت غوښتل روا دى ، ځكه چه بيمارو او مصيبتونو كښې مبتلاء كولو نه بغير هم الله تعالى ګناهونه معاف كولې شى

۲۸=بَاب مَنْ خَرَجَ مِنْ أَرْضٍ لَا تُلَايِمُهُ

[۵۳۹۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَاسًا أَوْ رِجَالًا مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَكَلَّمُوا بِالْإِسْلَامِ وَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَهْلَ ضَرْعٍ وَلَمْ نَكُنْ أَهْلَ رِيفٍ وَاسْتَوْخَمُوا الْمَدِينَةَ فَأَمَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَوْدٍ وَبِرَاعٍ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا فَانْطَلَقُوا حَتَّى كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَقَتَلُوا رَاعِيَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتَاقُوا الذَّوْدَ فَبَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ وَأَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا أَعْيُنَهُمْ وَقَطَعُوا أَيْدِيَهُمْ وَتُرِكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّى مَاتُوا عَلَى حَالِهِمْ [۲۳۱]

د امام بخارى رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره دا دې چه د كومې زمكې او د يو علاقې آب و هوا د يو انسان سره موافق نه وى نو دې ددينه چرته بل ځوا تلې شى امام د عرنين د واقعې نه استدلال كړيدې چه دوى مدينې منورې ته راغلل او ددې ځائې آب و هوا په دوى صاف رانغله بيمار شول نو حضور اكرم ﷺ دوى ته د مدينې منورې نه بهر يو ځائې ته د تلو دپاره اوويل ، دوى هلته لاړل او روغ شو خو بيا دوى ناشكرى اوكړه او ارتداد ئې اوكړو او د حضور اكرم ﷺ راعى (د ځناورو ساتونكې) ئې قتل كړو ، قصاصا دوى تول قتل كړې شو ددې واقعې تفصيل وړاندې تير شويدې

۲۹=بَاب مَا يُذْكَرُ فِي الطَّاعُونِ

طاعون د فاعول وزن دې د طعن نه (۲) طاعون په اصل كښې د وبا په شكل باندے د خوريدو د يو خاص بيمارئ نوم دې چه ديكښې ډيرو وختونو كښې د بدن په مختلف حصو كښې خاص كرپه ترخ وغيره كښې ننكئ راخيژى ، بدن سور يا تور شى او سوزى ، په زړه يره راشى ، قئې ورته شروع شى او انسان ډير زر مړ شى (۳)

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\ ۲۱۸)
(۲) فتح البارى : ۱۰ \ ۲۲۱ عمدة القارى : ۲۱\ ۲۵۶ ، ارشاد السارى : ۱۲ \ ٤٤٨)
(۳) قال الخليل : الذاعون الوباء . و قال صاحب النهاية : الطاعون المرض العام الذى يفسد له الهواء و تفسد به الأمزجة و الأبدان . وقال عياض : أصل الطاعون القروح الخارجة فى الجسد . و قال ابن عبد البر : الطاعون غدة تخرج فى المراق و الأباط و قد تخرج فى الأيدى والأصابع وحيث ما شاء الله [بقيه حاشيه برصفحه آئنده

حديث كښې راځي چه د طاعون وجه دا وى چه پيريان دننه په بدن كښ يو نوكاره اولګوى .
لكه امام احمد د حضرت ابوموسى اشعرى ﷺ روايت رانقل كړيدې : چه دوى ﷺ فرمائلي دى : ځمامت به د طعن او د طاعون په وجه فناء كيږى ، نو اصحابو ﷺ اوويل : طعن خو مونږ ته معلوم دې (يعنى نيزه وهلو ته ويلې كيږى) خو طاعون څه څيز دې ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : "وخز اخوانكم من الجن وفى كل شهادة " او يو روايت كښې "وخز أعدائكم من الجن" راغلې دې (١) د مسند احمد په روايت كښې د " اخوانكم " لفظ نشته دې او د خز تشريح په " طعن ليس بنافذ " سره شويده ، يعنى ټونګاره لګول ، څه څيز ننويستل (٢)
بهر حال كيدې شى چه اصل سبب ددې په دننه بدن كښې نوكاره لګول وى خو په ظاهرى بدن باندې ددې اثر د ننكي او د دانې په شكل ظاهريږى (٣)
اسلام كښې د ټولو نه ړومبې وبا كله راغله ؟ : اسلام كښې د ټولو نه وړاندې د طاعون وبا د رملې او د بيت المقدس په مينځ كښې په يو كلى " عمواس " كښې راغلې وه ، حضرات اصحاب ﷺ او مجاهدين د شام د جهاد په سلسله كښې هلته موجود ديكښې قريباً ديرش زره مسلمانان وفات شو (٤)
يو اشكال او ددې جواب: بعض حضرات وائى : كه طاعون د پيريانو او د شيطانانو د نوكارے په وجه خوريږى نو بيا په رمضان المبارك په مياشت كښ طاعون راتلل نه دى پكار ځكه چه رمضان كښې خو سركشه شيطانان خوترلې شوې وى ، او د رمضان هيڅ استثناء نشته دې دا وبا په رمضان كښ هم خوريدې شى
ددې جواب دا وركړې شويدې چه ممكن ده چه د شيطان حمله د رمضان نه وړاندې شوې وى خو ددې اثر په رمضان كښې ښكاره شوى وى (٥)

[٥٣٩٦] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ يُحَدِّثُ سَعْدًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا فَقُلْتُ أَنْتَ سَمِعْتَهُ يُحَدِّثُ سَعْدًا وَلَا يُنْكِرُهُ قَالَ نَعَمْ [ر:٣٢٨٦]
حضرت سعد بن ابى وقاص ﷺ د حضور ﷺ نه روايت نقل كوى چه دوى ﷺ فرمائلي دى:

.....بقيه ازحاشيه گذشته]. قال الغزالى : هو انتفاخ جميع البدن من الدم مع الحمى او انصباب الدم إلى بعض الأطراف ينتفخ و يحمر و قد يذهب ذلک العضوء . (فتح البارى : ١٠ \ ٢٢١)
١) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ٤ \ ٤١٧ ، وفى رواية " وفى كل شهداء " مسند الإمام أحمد بن حنبل : ٤ \ ٣٩٥ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٥٦ .
٢) فتح البارى : ١٠ \ ٢٢٣ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٥٦ ، النهاية فى غريب الحديث و الأثر : ١٥ \ ١٦٣
٣) فتح البارى : ١٠ \ ٢٢٣ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٥٦ ، ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٤٨
٤) عمدة القارى : ٢١ \ ٢٥٦
٥) ارشاد السارى : ١٢ \ ٤٤٩

چه کله یو علاقه کښې د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځئ او چه کله ته په یو علاقه کښې ئې او هلته طاعون خور شی نو د هغه ځائې نه مه اوځه "فقلت: أنت سمعته يحدث سعدا، و لا ينكره، قال: نعم
حبیب بن ابی ثابت وائی ما د ابراهیم بن سعد نه تپوس اوکړو چه تا د اسامه بن زید حدیث د سعد نه بیانیدل اوریدلې دی او (د ستا پلار) سعد ددینه أنکار اونکړو ؟ نو دوی اوویل : چې آو ما په خپله اوریدلے دې
د فقلت قائل حبیب بن ابی ثابت دې ، ده د خپل شیخ ابراهیم بن سعد نه تپوس اوکړو چه تا د خپل شیخ اسامه بن زید نه په خپله اوریدلې دی چه دوی دا حدیث د حضرت سعد نه روایت کړیدې او حضرت سعد دینه انکار اونکړو ، نو ابراهیم اوویل : هو ما دا حدیث دوی نه په خپله اوریدلې دې ، ابراهیم د حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ خوې دې (١)

[٥٣٩٧] (٢) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ إِلَى الشَّأْمِ حَتَّى إِذَا كَانَ بِسَرْغَ لَقِيَهُ أُمَرَاءُ الْأَجْنَادِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ وَأَصْحَابُهُ فَأَخْبَرُوهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِأَرْضِ الشَّأْمِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ عُمَرُ ادْعُ لِي الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ فَدَعَاهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّأْمِ فَاخْتَلَفُوا فَقَالَ بَعْضُهُمْ قَدْ خَرَجْتَ لِأَمْرٍ وَلَا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ عَنْهُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ مَعَكَ بَقِيَّةُ النَّاسِ وَأَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا نَرَى أَنْ تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُوا لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْتُهُمْ فَاسْتَشَارَهُمْ فَسَلَكُوا سَبِيلَ الْمُهَاجِرِينَ وَاخْتَلَفُوا كَاخْتِلَافِهِمْ فَقَالَ ارْتَفِعُوا عَنِّي ثُمَّ قَالَ ادْعُ لِي مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ مَشْيَخَةِ قُرَيْشٍ مِنْ مُهَاجِرَةِ الْفَتْحِ فَدَعَوْتُهُمْ فَلَمْ يَخْتَلِفْ مِنْهُمْ عَلَيْهِ رَجُلَانِ فَقَالُوا نَرَى أَنْ تَرْجِعَ بِالنَّاسِ وَلَا تُقْدِمَهُمْ عَلَى هَذَا الْوَبَاءِ فَنَادَى عُمَرُ فِي النَّاسِ إِنِّي مُصَبِّحٌ عَلَى ظَهْرٍ فَأَصْبِحُوا عَلَيْهِ قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ أَفِرَارًا مِنْ قَدَرِ اللَّهِ فَقَالَ عُمَرُ لَوْ غَيْرُكَ قَالَهَا يَا أَبَا عُبَيْدَةَ نَعَمْ نَفِرُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ إِبِلٌ هَبَطَتْ وَادِيًا لَهُ عُدْوَتَانِ إِحْدَاهُمَا خَصِبَةٌ وَالْأُخْرَى جَدْبَةٌ أَلَيْسَ إِنْ رَعَيْتَ الْخَصْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ وَإِنْ رَعَيْتَ الْجَدْبَةَ رَعَيْتَهَا بِقَدَرِ اللَّهِ

---

(١) عمدة القارى : ٢١\٢٥٧ ، و ارشاد السارى : ١٢\٤٤٩

(٢) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الحيل ، باب ما يكر من الحتيال فى الفرار من الطاعون (رقم الحديث : ٦٥٧٢) و أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب الطاعون و الطيرة و الكهانة و نحوها : ٤\١٧٤٠ (رقم الحديث : ٢٢١٩) و أخرجه النسائى : فى كتاب الطب ، باب الخروج من الأرض التى لا تلائمه : ١٤ ٣٦٢ (رقم الحديث : ٧٥٢٢ ، ٧٥٢٥) و أخرجه ابوداود فى الجنائز ، باب فى فضل من مات فى الطاعون : ١٣\١٨٨ (رقم الحديث : ٣١١١)

قَالَ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ وَكَانَ مُتَغَيِّبًا فِي بَعْضِ حَاجَتِهِ فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي فِي هٰذَا عِلْمًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ قَالَ فَحَمِدَ اللّٰهَ عُمَرُ ثُمَّ انْصَرَفَ [ر: ۶۵۷۲]

[۵۳۹۸] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ عُمَرَ خَرَجَ إِلَى الشَّأْمِ فَلَمَّا كَانَ بِسَرْغَ بَلَغَهُ أَنَّ الْوَبَاءَ قَدْ وَقَعَ بِالشَّأْمِ فَأَخْبَرَهُ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ

په زمانه د طاعون کښې د حضرت فاروق اعظم شام ته د تللو واقعه: حضرت عبد الله بن عباس ؓ نه روايت دې چه د حضرت ابوعبيده بن الجراح او د ده ملګرى د حضرت فاروق اعظم ؓ سره ملاؤ شو او دوى ته ئې اوويل : چه د شام په ملك كښې وبا راغلې ده ، حضرت فاروق اعظم ؓ اوويل : ما ته اولين مهاجرين راولئ، نو هغوى راوستلې شو ده د دوى سره مشوره اوكړه او دوى ته ئې اوويل : د شام په ملك كښې وبا خوره شويده (هلته تلل پكار دى او كه نه واپس كيدل پكار دى ؟) دوى كښې اختلاف شو ، څو اوويلې چه د كوم كار دپاره راووتې يو دينه واپس كيدل مناسب نه دى ، او څو اوويلې : تاسره لويے لويے خلق او د رسول الله ﷺ اصحاب دى ، دې وجه نه وبا طرف ته تلل مناسب نه دى

حضرت فاروق اعظم چه كله ددوى اختلاف اوليدلو نو وې فرمائل : تاسو څما نه لاړ شئ ، بيا ئې اوفرمائل : انصار راولئ ، ما هغوى رااوبلل : دوى سره مشوره اوشوه ، نو دې خلقو مينځ كښې هم د مهاجرينو په شان اختلاف اوشو ، حضرت فاروق اعظم ؓ دوى ته هم اوويل : څما نه لاړ شئ،بيا ئې اوفرمائل: د قريشو مشران رااوغواړه ، چه كومو د فتح مكه په كال هجرت كړيدې ،نوما دوى رااوغوښتل :دوى كښې دوه سړو هم اختلاف اونكړو بلكه دوى ټولو اوويل: چه څمونږ خيال دى چه ته خلقو لره واپس بوځه او دې وبا طرفته مه ورځئ.

فاروق اعظم ؓ په خلقو كښې اعلان اوكړو چه څه صبا به د واپسئ دپاره سوريږم ، نو د سحر په وخت كښې خلق حضرت فاروق اعظم ؓ ته راغلل ، حضرت ابو عبيده بن الجراح اوويل : امير المؤمنين د الله تعالى د تقدير نه تيښته اختياروے؟ حضرت فاروق اعظم ؓ اوويل : چه افسوس د ستا نه علاوه بل چا دا خبره كړې وې ، مونږ د تقدير الهى نه تقدير الهى طرفته تيښته كوو ، دا خو راته اووايه چه تاسره اوښ وى او ته يو كنده كښې كوز شې چه د هغې يو طرف شنه تازه ګياه وى او بل طرف اوچ وى نو آيا دا حقيقت نه دې چه ته به په شين طرف باندے اوښ څروې نو دا به هم په تقدير الهى سره وى او كه اوچ كښې څروې نو دا به هم په تقدير الهى سره وى "

راوى وائى ديكښې حضرت عبدالرحمن بن عوف ؓ راغلو ، چه دې د څه ضرورت په وجه

(۱) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب الطاعون و الطيرة و الكهانة و نحوها : ۱۴/ ۱۷۳۰ (رقم الحديث : ۲۲۱۹)

تر اوسه غائب وو ، دوی اوویل : ماسره ددې متعلق علم دې ما درسول الله ﷺ نه اوریدلے چه دوی فرمائل : چه کله تاسو د زمکې متعلق واورئ (چه هلته وبا خوره شوې ده) نو هلته مه ځئ او چه کله په یو ځائے کښې وبا خوره شی او تاسو هلته موجود ئې نو د هغه ځائے نه تیخته مه کوئې او بهر مه ځئې

حضرت فاروق اعظم چه دا حدیث واوریدو نو د الله تعالی شکر ئې اداء کړو او بیا د هغه ځائې نه واپس شو -

قوله: حدثنا عبد الله بن یوسف ، أخبرنا مالك ، عن ابن شهاب ، عن عبد الحمید بن عبد الرحمن بن زید بن الخطاب......: دې سند کښې درې تابعیان او دوه صحابی دی او ټول مدنی دی ، امام مالك ، محمد بن شهاب زهری او عبد الحمید بن عبد الرحمن تابعیان دی او حضرت عبد الله بن عبد الله بن الحارث او حضرت عبد الله بن عباس دواړه صحابه دی (١)

د عبد الله بن عبدالله بن الحارث په بخاری کښې صرف هم دا یو حدیث دې ، ۹۹ هجری کښې د دوی وفات شویدې (٢)

قوله: إن عمر بن الخطاب ﷺ خرج إلى الشام: دا د ربیع الثانی د اتلسم سن هجری واقعه ده حضرت فاروق اعظم ﷺ دا سفر د خلقو د حالاتو او د حکومت د نظم او ترتیب معلومولو په غرض کولو - (٣)

قوله: حتى إذا كان سرغ: سَرْغ (د سین زبر ، او د راء په سکون سره) وادی تبوك سره نزدې د شام د یو کلې نوم دې د مدینه منوره نه د دیارلسو مرحلو په فاصله دې (٤)

قوله: لقيه أمراء الأجناد أبو عبيدة بن الجراح وأصحابه: په دې مقام د حضرت عمر فاروق سره د لشکر اسلام امراؤ ملاقات اوکړو ، دینه مراد حضرت ابو عبیده (عامر بن عبد الله یا عبد الله بن عامر) او دده ملګری حضرت خالد بن الولید ، زید بن ابی سفیان ، شرحبیل بن حسنه او عمرو بن العاص مراد دی ، حضرت فاروق اعظم ﷺ شامل په مختلف لښکرونو تقسیم کړې وو ، اردن ، حِمص ، دمشق ، فلسطین ، قنسرین .... هر یو د مستقل لښکر حصه وه او د هرې حصې جُدا امیر وو . (٥) دې وجه نه دلته د امراء الاجناد اوویلې شو یعنی صیغه د جمع استعمال شوه

قوله: فأخبروه أن الوباء قد وقع بأرض الشام: د وبا نه طاعون مراد دې ، اتلسمه سن

---

١) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨)
٢) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨)
٣) عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، دارنګه اوګورئ ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠
٤) فتح الباری : ١٠\٢٢٦ ، ٢٢٧، عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری ١٢\٤٥٠)
٥) عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠ ، فتح الباری : ١٠\٢٢٧)

هجرئ کښې په محرم او صفر کښې په شام کښې طاعون خور شو خو بیا ختم شو چه کله حضرت فاروق اعظم هلته اورسیدو نو دا وبا په دوباره خوره شوه ، [1]

قوله: أدع لي المهاجرين الأولين : اولین مهاجرین نه مراد هغه جلیل القدر صحابه دی چه کومو د ټولو نه رومبے هجرت کړیدې او دواړو قبلو بیت المقدس او بیت الله شریف ته ئې مونځ کړې وو [2]

قوله: معك بقية الناس وأصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم : بقية الناس نه بقية الصحابة مراد دی یعنی د ستا سره ژوندی پاتې شوي اصحاب دی " اصحاب رسول الله " ددې عطف تفسیر دې ،(أطلق عليهم ذلك تعظيما لهم أى ليس الناس إلا هم) یعنی دوی دپاره تعظیما د بقية الناس لفظ استعمال شو ګویا اصل په خلقو کښې هم دوی دی . او دا احتمال هم شته چه د بقية الناس نه مرا عام اصحاب وی او د اصحاب نه مراد خاص اصحاب وی [3]

قوله: أدع لي من كان ههنا من مشيخة قريش : یعنی دلته چه کوم د قریشو مشران حضرات دی هغه را اوغواړه ، مشيخة د شیخ جمع ده ، ددې لفظ لس جمع راځی:

① شيوخ (د شین په ضمه سره) ② شِيُوخ (د شین په کسره سره) ③ أشياخ ④ شِيَخة (د شین په کسره او د یاء په فتحه سره) ⑤ شيخان (د شین په کسره او د یاء په سکون سره) ⑥ مَشايخ (یاء سره . په همزه سره غلط دې خلق عموما دا په همزه سره وائی او لیکی)

⑦ مَشِيَخة (د میم فتحه او شین کسره) ⑧ مَشَيخاء (د میم او د شین فتح او د یاء سکون) ⑨ مَشْيُوخا (د میم فتح ، د شین سکون او د یاء ضمه او د واو سره) ⑩ مَشْيُخاء دارنګه د لفظ د شیخ ټولې لس جمع راځی [4]

قوله: من مهاجرة الفتح : ① دینه یا هغه خلق مراد دی چه دوی د فتح د مکه په کال مدینې منورې ته هجرت کړې وو.

② یا هغه خلق مراد دی چه دوی د فتح د مکه په موقع اسلام قبول کړې وو

③ یا هغه اصحاب مراد دی چه دوی د فتح د مکه نه پس مدینې ته هجرت کړې وی .

د هجرت حکم اګرچه روستو د فتح د مکه نه پاتې نه وو ، ځکه چه حضور ﷺ فرمائلي وو: "لا هجرة بعد الفتح" خو بیا هم دوی صورتًا هجرت کړې وو دې صورت کښې دا به احتراز وی د هغه اصحابو رضی الله عنهم نه چه هغوی بالکل هجرت نه وو کړې او د فتح د مکه نه پس هم دوی په

---

[1] عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠)

[2] عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥٠ ،

[3] فتح الباری : ١٠\٢٢٧ دارنګه عمدة القاری : ٢١\٤٥٨

[4] عمدة القاری : ٢١\٢٥٨ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥١ ، فتح الباری : ١٠\٢٢٧

مکه کښې مقیم وو (۱)

دینه معلومه شوه چه کومو اصحابو رضی الله عنهم اګر چه د فتح مکه نه پس هم هجرت کړې وی هغوی ته په هغه اصحابو رضی الله عنهم فضیلت حاصل دې چه دوی هډو هجرت نه دې کړې (۲)

قوله: إني مصبّح على ظهر: مُصَبِّح د باب د تفعیل د اسم فاعل صیغه ده. د سهار په وخت سفر کوونکې ، د ظهر نه مراد ظهرالراحلة ده یعنی څه به صبا سحر په سوارلۍ سوریدونکې یم (۳)

قوله: أفرارًا من قدر الله: دا مفعول له دې أی ترجع فرارًا من قدر الله-

قوله: لو غیرك قالها یا أبا عبیدة: دا شرط دې جزاء ئې محذوف ده ، جزاء "لأدّبته" هم کیدې شی یعنی که چا بل چا داسې خبره کړې وې نو ما به ده ته ادب خودلې وو او جزاء ئې "لکان أولی" هم کیدې شی یعنی که دا خبره بل چا کړې وې نو دا به زیاته بهتره وه ، د ستا دپاره داسې نامناسبه اعتراض مناسب نه وو ، او "لم أتعجب" هم محذوف کیدې شی یعنی که چا بل چا دا خبره کړې وې نو ما ته به تعجب نه وو د ستا پشان عالم سړی نه دا خبره اوریدل ما ته ډیره د تعجب ښکاری (۴)

قوله: وادیًا له عُدوتان: عُدوَة (د واو (خو ځما خیال دې چه عین دې واو خطاء د ناسخ ده ، مترجم) ضمه او کسره دواړه صحیح دی ، دال ساکن دې) عُدوَة طرف او اړخ ته وائی . وهوالمکان المرتفع من الوادی وهو شاطئه - (۵)

قوله: إحداهما خصبة: خصبة (د خاء فتحه او د صاد کسره) تر او تازه شین ګوشین ، ددې په مقابله کښې جَدْبَة (د جیم فتحه او د دال سکون) راخې ، اوچ ، قحط وهلې (۶)

حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه مثال بیان کړو او دې ئې پوهه کړو چه که د یو میدان دوه اړخه وی یو تر و تازه شین وی او بل اړخ اوچ قحط وهلې وی او ته خپل اوښان یو طرف ته څرولو دپاره بوځې نو چه تروتازه شین طرف ته ئې بوځې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهي سره ویلې کیږی او که اوچ طرف ته ئې څروې نو دیته به هم څرل په تقدیر الهی سره ویلې کیږی . اوس دې شین طرف کښې اوښ څرولو ته د تقدیر الهی نه تیختنه کول نه ویلې کیږی دا رنګه مونږ هم که د شام د وبا والا علاقې نه واپس شو نو دیته به هم د تقدیر الهی نه تیختنه نه

---

(۱) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ ،فتح الباری : ۱۰\۲۲۷

(۲) فتح الباری : ۱۰\۲۲۷

(۳) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ ،

(۴) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۸ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۵۱ ، فتح الباری : ۱۰\۲۲۸

(۵) عمدة القاری : ۲۱\۲۵۹ ، فتح الباری : ۱۰\۲۲۸

(۶) عمدة القاری : ۱۲\۲۵۹

ويلې كيږي ـ

يو اشكال او ددې جواب : په دې د حضرت انس رضي الله عنه ددې روايت نه اشكال كيږي چه كوم امام طحاوى رحمه الله په صحيح سند سره رانقل كړيدې چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه كله شام ته راغلو نو حضرت ابو طلحه او ابو عبيده رضي الله عنه د دوى استقبال اوكړو او وې ويل : چه امير المؤمنين ! تاسو سره لوے لوے اصحاب دى ، او مونږ د څان نه روستو شام كښې لګيدلې اور پريخودې دې دې وجه نه تاسو په دې كال واپس شئ نو حضرت عمر فاروق واپس شو د حضرت انس رضي الله عنه د دې حديث نه معلوميږى چه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه ته د واپس تلو مشوره حضرت ابوعبيده رضي الله عنه وركړې وه ، او دلته د بخارى په روايت كښې په واپس تلو باندې دوى اعتراض كړيدې (١)

خو دې دواړو خبرو كښې تطبيق داسې كيدې شى چه حضرت ابوعبيده رضي الله عنه په شروع كښې خو د واپس كيدو مشوره وركړې وه خو بيا روستو په دوى باندې مقام د توكل غالب شو نو دوى د خپلې پخوانۍ مشورې نه رجوع اوكړه او په واپس كيدو باندې ئې اعتراض اوكړو(٢)

قوله: إذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه: د " به " ضمير مجرور طاعون ته راجع دې ، يعنى چه په كومه زمكه كښې تاسو د طاعون متعلق واورئ نو هلته مه ځئ " فلا تقدموا عليه" په حديث كښې دا نهى چه راغلې ده نودا په نزد د بعضو باندې دپاره د تحريم ده نو دې وجه نه چه په كومه علاقه كښې وبا خوره شوې وى نو هلته تلل جائز نه دى بلكه حرام دى او بعض حضرات وائى چه دا نهى دپاره د تنزيه ده نو چه د كوم سړى توكل مضبوط وى او په تقدير د مضبوط ايمان مالك وى نو هغه دپاره داسې علاقې ته تلل جائز دى - (٣)

قوله: وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فرارًا منه: او چه كوم سړې په داسې علاقه كښې اوسيږى چه هلته وبا خوره شوې وى نو ددينه تيخته كول او وتل منع شويدى

د طاعون والا علاقې نه سړې وتلې شى او كه نه ؟ : د طاعون والا علاقې نه سړې وتلې شى او كه نه نو ديكښې مختلف اقوال دى

بعض عالمان وائى : چه وتلې شى ، قاضى عياض رحمه الله په اصحابو رضي الله عنهم كښې د حضرت ابو موسى اشعرى او د حضرت مغيره بن شعبه رضي الله عنه او په تابعينو كښې د اسود بن هلال او د مسروق دا قول رانقل كړيدې چه دوى په دې حديث كښې دا نهى په تنزيه اخلى چه د جواز سره جمع كيدې شى (٤)

خو د بعضې نورو عالمانو په نزد د داسې علاقې نه وتل حرام دى ، ځكه چه په وتلو وعيد راغلې دې،د شوافعو په نزد هم دا قول راجح دې (٥) د دوى استدلال د حضرت عائشه رضي الله عنها

---

١) فتح البارى ١٠\٢٢٩

٢) فتح البارى : ١٠ ٢٢٩

٣) فتح البارى : ١٠\٢٣٠ . ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣

٤) ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣)

٥) ارشاد السارى : ١٢\٤٥٣)

په دې روايت دې چه کوم امام احمد رحمه الله رانقل کړيدې ، چه دا فرمائي چه ما د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه طاعون څه څيز دې ؟ نو دوی ﷺ اوفرمائيل : "غدة کغدة البعير، المقيم فيها کالشهيد، و الفار منها کالفار من الزحف" [1] يعنې دا د اوښ د غوټې او د دانې په شان په بدن کښې ښکاره کيدونکې دانه ده چه کوم سړې دې وبا کښې مقيم پاتې شي نو دې به د شهيد برابر درجه بيا مومي او چه کوم اوتختي نو دې د جهاد نه د تختيدونکې په شان مجرم دې خو حقيقت دا دې چه ديکښې تفصيل دې او ددې درې صورتونه کيدې شي

① چه يو سړې د وبا او د طاعون نه د تيختې او د بچ کيدو په اراده اوځي داسې چه په دې وبا کښې مبتلاء نه شي نو دا صورت ناجائز دې او په دې وعيد کښې شامل دې

② يو سړې د تيختې په نيت نه ځي بلکه د يو بل مقصد او ضرورت دپاره د داسې علاقې نه ځي ، مثلاً يو سړې دې چه ده د وړاندې نه د سفر تيارې کړيدې او وتو والا وو چه ديکښې د طاعون وبا خوره شوه او دې د خپل پخوانی قصد مطابق اووتلو نو داسې کس دپاره وتل جائز دی او دې د نهی او د وعيد تر لاندې داخل نه دې

③ دريم صورت دا دې چه ددې ځائې نه بهر ته د تللو د ده ضرورت او حاجت هم دې او ورسره ئې خيال د وبا او د طاعون نه د بچ کيدو هم دې ، نو دا صورت مختلف فيه دې چه آيا دې وتلې شي او که نه ، [2]

دې دريم صورت کښې چه صرف د طاعون نه تيختنه نه ده بلکه يو بل مقصد ئې ورسره هم په خيال کښې شته دې وجې نه بعضې حضراتو دا جائز ګرځولې دې او ويلې دی چه دا صورت د نهی نه مستثنی دې

لکه تاريخي روايتونو کښې راځي چه حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه حضرت ابوعبيده بن الجراح ته خط اوليکلو چه "تاسره ځما ضروری کار دی دې وجه نه ځما د خط په کتلو سمدست ما ته راشه" حضرت ابوعبيده پوه شو ، جواب ئې اوليکلو چه ما ته معلومه ده چه د ستا ما سره څه کار دې ؟ څه د مسلمانانو په لښکر کښې يم د دوی د پريخودو خواهش ځما په زړه کښې نشته دې" نو بيا روستو د دوی هم په دې طاعون د عمواس کښې وفات اوشو ، [3]

حافظ ابن حجر رحمه الله ددې واقعې د ذکر نه پس ليکي :

فهذا يدل على أن عمر رأى أن النهي عن الخروج إنما هو لمن قصد الفرار متمحضا، ولعله كانت له حاجة بأبي

---

[1]) مسند الإمام احمد بن حنبل : ٦\٢٥٥)

[2]) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣١ ، ارشاد الساری : ١٢ \ ٤٥٣ ، قال الشيخ ابن دقيق العيد : " الذی يترجح عندی فی الجمع بينهما أن فی الإقدام على تعريض النفس للبلاء ، ولعلها لا تصبر عليه و ربما كان فيه ضرب من الدعوى لمقام الصبر أو التوكل فمنع ذلک حذرا من اغترار النفس و دعواها ما لا تثبت عليه عند الإختبار ، و أما الفرار فقد يكون داخلا فی التوغل فی الأسباب بصورة من يحاول النجاة بما قدر عليه فأمرنا الشارع بترک التكلف فی الحالتين "

[3]) فتح الباری : ١٠ \ ٢٣١، ٢٣٢)

عبيدة في نفس الأمر، فلذلك استدعاه، و ظن أبوعبيدة أنه إنما طلبه ليسلم من وقوع الطاعون به، فاعتذر عن إجابته لذلك، و قد كان أمر عمر لأبي عبيدة بذلك بعد سماعهما للحديث المذكور من عبد الرحمن بن عوف، فتأول عمر فيه ما تأول، و استمر أبوعبيدة على الأخذ بظاهره (١)

يعني حضرت فاروق اعظم حضرت ابوعبيده د طاعون والا علاقې نه رابلل په دې خبره دلالت کوی چه حديث کښې چه کومه نهی راغلې ده هغه د هغه کس دپاره ده چه د هغه نيت په بهر تلو سره صرف د وبا نه د تيختې وی ، خو که څه بل ضرورت ئې وی نو تلې شی ، حضرت فاروق اعظم ﷺ هم غالبًا د حضرت ابوعبيده ﷺ سره څه کار لرلو دې وجه نه ئې راوبللو ، حال دا دې چه دوی د عبدالرحمن بن عوف نه د نهی والا حديث هم اوريدلې وو خو د دې سره ئې راوبللو ځکه چه ده نهی په دې ذکر شوې درې صورتونو کښې په ړومبنی صورت اخستله

د طاعون والا علاقې نه د وتلو په ممانعت کښې حکمتونه : بهرحال حديث شريف کښې د طاعون والا علاقې نه د وتلو حضور اکرم ﷺ ممانعت کړيدې د ددې ممانعت عالمانو مختلف حکمتونه بيان کړيدی :

① چه کله په يو علاقه کښې وبا عامه شی نو عموما دينه بچ کيدل مشکل شی داسې صورت کښې تيخته څه فائده نه ورکوی

② که ټول خلق تيخته شروع کړی نو چه کوم انسان په وبا کښې مبتلاء شويدې يا د څه په وجه هغه تلې نه شی نو دده خيال به څوك ساتی ، دارنګه صرف هغه خلق به وتلې شی چه کوم قوی او د قدرت خاوندان وی ، او چه کوم کمزور وی بوډا ګان وی د سفر خرچه ورسره نه وی دا خلق به نشی وتلې نو دې سره به د کمزورو زړه ته درد اورسی

③ بعض وباګانې متعدی وی او ددې جراثيم خوريږی ، که يو سړې ددغه ځائې نه اوځی نو ممکن ده چه دې دا جراثيم ځان سره نورو علاقو ته يوسی او داسې به نوې علاقو کښې هم دا وبا راشی (٢)

حديث نه د يو څو ادابو استنباط : امام بخاری رحمه الله چه د حضرت عمر فاروق د سفر د شام دا قصه په صحيح بخاری کښې دلته په ړومبی ځل ذکر کړه نو دې وجه نه حافظ ابن حجر رحمه الله د خپل عادت مطابق دينه مختلف احکام او آداب استنباط کوی او ليکی :

وفي قصة عمر من الفوائد: مشروعية المناظرة، و الإستشارة في النوازل، وفي الأحكام، و أن الإختلاف لا يوجب حكما، و أن الإتفاق هو الذي يوجبه، و أن الرجوع عند الإختلاف إلى النص، و أن النص يسمى علما، و أن الأمور كلها تجري بقدر الله و علمه، و أن العالم قد يكون عنده ما لا يكون عند غيره ممن هو أعلم منه، و فيه وجوب العمل بخبر الواحد، و هو من أقوى الأدلة على ذلك، لأن ذلك كان باتفاق أهل الحل و العقد من الصحابة،

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٢٣٢)

[2]) فتح الباری : ١٠\٢٣٢، ٢٣٣)

تقبلوه من عبد الرحمن بن عوف، ولم يطلبوا معه مقويا، وفيه الترجيح بالأكثر عددا، والأكثر تجربة، لرجوع عمر لقول شيخة قريش مع ما انضم إليهم ممن وافق رأيهم من المهاجرين والأنصار ..... وفيه تفقد الإمام أحوال رعيته لما فيه من إزالة ظلم المظلوم، وكشف كربة المكروب وتنزيل الناس منازلهم " (۱)

يعنى دې حديث او واقعه نه لاندينى آداب او فائدے مستنبط كيږى

① دا چه مناظره او بحث كول روا دى ، لكه چه د حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه او د حضرت ابوعبيده رضی الله عنه په مينځ كښې اوشو

② دا چه په راتلونكې واقعاتو او حادثو كښې د خپلو ملګرو سره مشوره كول پكار دى لكه چه حضرت فاروق اعظم اوكړلو

③ اختلاف سره څه حكم وجوباً نه ثابتيږى ، اتفاق سره ثابتيږى

④ په رائې كښې د اختلاف په وخت نص ته رجوع كول پكار دى

⑤ دا چه نص ته علم ويلې كيږى لكه چه حصرت عبدالرحمن بن عوف اوويل : چه ماسره ددې باره كښې "علم" دې او بيا ئې حديث واورولو ، نو حديث نه دوى تعبير په علم اوكړو

⑥ دا چه تمام امور د الله د تقدير او د علم مطابق جارى كيږى

⑦ دا چه د وړوكى عالم سره داسې يو خبره كيدې شى چه د لوې عالم سره به نه وى ، لكه چه حضرت فاروق اعظم په علم كښې د عبد الرحمن بن عوف نه زيات وو خو دا حديث دوى ته نه وو معلوم ⑧ دا چه په خبر واحد باندے عمل كول واجب دى نو په دې سره ددې روايت نه استدلال كيدې شى ، ځكه حضرت عبد الرحمن بن عوف حديث واورولو او چا ئې ترديد اونكړو ، بلكه په دې ئې عمل اوكړو او واپس شو

⑨ چه كوم خلق مشوره كښې په اعتبار د تعداد زيات وى يا په تجربه كښې زيات وى نو د دوى رائې ته ترجيح وركول پكار دى ، دلته د قريشو د شيوخو تجربه زياته وه او د واپسئ رائې وركوونكې هم تعداد كښې زيات وو

⑩ امام او حاكم لره پكار دى چه د رعايا د احوالوخبر اوساتى

[٥٣٩٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نُعَيْمٍ الْمُجْمِرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ الْمَسِيحُ وَلَا الطَّاعُونُ [ر: ١٧٨١]

مدينه منوره كښې دجال به نشى داخليدې او داسې د طاعون وبا به هم مدينه منوره كښې نه شى خوريدې

علامه قرطبى رحمه الله په شرح د مسلم " المفهم " كښې ليكلى دى چه " لا يدخل المدينة الطاعون " معنى دا ده چه طاعون به ديكښې په شان د عام وبا په شكل نه شى داخليدې لكه چه څنګه نورو علاقو كښې دا د وبا په شكل خوريږى - (۲)

---

۱)) فتح البارى : ۱۰\۲۳۳)

۲) فتح البارى : ۱۰\۲۳٤ ، درانګه اوګورئ : ارشاد السارى : ۱۲\٤٥٤)

دده ددې قول نه معلومیږی چه فی الجمله په مدینه منوره کښې طاعون راتلې شی خو د عام وبا په شکل کښې نه شی راتلے

خو ابن قتیبه او امام نووی په " الاذکار " کښې لیکی چه طاعون مدینه منوره کښې د سره راتلې نه شی ، او دا يو تاريخی حقيقت دې چه مدينه منوره کښې د طاعون وبا کله هم نه ده خوره شوې ، طاعون نه علاوه نورې وباګانې خو راغلې دی او ددې وجه ډير مړی هم شوی دی خو د طاعون وباء کله هم نه ده خوره شوې (١)

مدینه منوره په شان د مکه مکرمه باره کښې هم یو روایت دې چه دیکښې به هم دجال او طاعون دواړه نه شی داخلیدې ، دا روایت عمر بن شیبه په " تاریخ مکه " کښې نقل کړیدې او ددې سند صحیح دې - (٢)

خو بعضې حضراتو نه نقل دی چه اووه سوه یو کم پنځوست سن هجری په مکه مکرمه کښې طاعون خور شوے وو ، (٣) نو یا خو دغه د طاعون وبا نه وه ، څه بله بیماری وه او یا طاعون وو خو د وباء په شکل کښې نه وه (٤) او حدیث کښې د عدم دخول نه مراد په وبائی شکل کښې داخلیدل مراد دی لکه علامه قرطبی فرمائی

سند کښې د امام مالك شيخ نعيم بن عبد الله قرشی دې ، د ده لقب مُجمر دې ، چه د إجمار اسم فاعل دې،ده به مسجد نبوی په خوشبو وينځلو نو دې وجه نه د ده لقب " مجمر " شو(٥)

[٥٣٠٠] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ حَدَّثَتْنِي حَفْصَةُ بِنْتُ سِيرِينَ قَالَتْ قَالَ لِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَحْيَى بِمَ مَاتَ قُلْتُ مِنَ الطَّاعُونِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ [ر:٢٦٧٥]

[٥٣٠١] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمَبْطُونُ شَهِيدٌ وَالْمَطْعُونُ شَهِيدٌ [ر:٦٢٤]

حضرت حفصه بنت سيرين فرمائی : چه حضرت انس ﷜ ما نه ځما د رور یحي بن سیرین باره کښې تپوس اوکړو چه هغه په څه وجه وفات شوې وو ، ما اوویل : د طاعون په سبب ، نوده اوفرمائل: چه حضور اکرم ﷺ فرمائلې دی چه طاعون د هر مسلمان دپاره شهادت دې کتاب الجهاد کښې دا حدیث تیر شویدې -

د باب په آخری حدیث کښې دی چه مبطون او مطعون دواړه شهید دی ، مبطون هغه کس دې چه د ګیډې د بیمارئ په وجه وفات شوې وی ، او مطعون چه په طاعون کښې مړ شوې وی ، دا دواړه د آخرت په اعتبار سره شهیدان دی،

---

(١) فتح البارى : ١٠\ ٢٣٤)
(٢) فتح البارى : ١٠\ ٢٣٥)
(٣) فتح البارى : ١٠\ ٢٣٥)
(٤) فتح البارى : ١٠\ ٢٣٥)
(٥) ، تهذيب الكمال : ٢٩\ ٤٨٧' ٤٨٨)

٣٠=بَاب أَجْرِ الصَّابِرِ فِي الطَّاعُونِ

[٥٤٠٢] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفُرَاتِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْنَا أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الطَّاعُونِ فَأَخْبَرَهَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ عَذَابًا يَبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ فَجَعَلَهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ فَلَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يَقَعُ الطَّاعُونُ فَيَمْكُثُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ تَابَعَهُ النَّضْرُ عَنْ دَاوُدَ [ر: ٣٢٨٧]

طاعون چه په یو علاقه کښې خور شی او یو سړی هلته پاتې شی دې یقین سره چه الله تعالی څه په تقدیر کښې لیکلې وی هم هغه به کیږی نو داسې کس ته به د شهید برابر اجر ملاویږی ، مقصد دا دې چه یو مسلمان د طاعون والا علاقه کښې په یقین د رضا بالقضاء سره پاتې شی او ددې خبرې نې پوخ ایمان وی چه د تقدیر لیك نه بدلیږی ، کُه تقدیر کښې خما په دې باندې مبتلاء کیدل لیکلې وی نو مبتلاء به شم او کُه نه ئې وې لیکلې نو د دې وبا د خوریدو سره به هم څه په هر حال کښې بچ پاتې یم ، اګر چه د داسې سړی مرګ په طاعون نه وی شوې ، خو بیا هم ده ته په داسې علاقه کښې په دې یقین سره اوسیدو باندې د شهید برابر اجر دې

د طبرانی په یو حدیث کښې راځی چه آخرت کښ به په طاعون سره د مړ کیدو والا او د شهیدانو زخمونه یو شان وی ، د حدیث الفاظ دی : "یأتی الشهداء و التوفون بالطاعون ، فیقول أصحاب الطاعون : نحن شهداء ، فیقال : أنظروا فإن جراحهم کجراح الشهداء تسیل ما کریح المسك : فهم شهداء ، فیجدونهم کذلك" (١)

تابعه النضر عن داود یعنی د حبان بن هلال متابعت نضر بن شمیل کړیدې امام بخاری دا حدیث وړاندې موصول ذکر کړیدې (٢)

٣١=بَاب الرُّقَى بِالْقُرْآنِ وَالْمُعَوِّذَاتِ

[٥٤٠٣] حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي الْمَرَضِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِهِنَّ وَأَمْسَحُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِبَرَكَتِهَا فَسَأَلْتُ الزُّهْرِيَّ كَيْفَ يَنْفِثُ قَالَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [ر: ٤١٧٥]

---

(١) مجمع الزوائد ، کتاب الجنائز، باب فی الطاعون ، و ما تحصل به الشهادة : ٢\٣١٤ ، و فیه إسماعیل بن عباس و فیه کلام و حدیثه عن أهل الشام مقبول و هذا منه)

(٢) فتح الباری : ١٠\٢٣٩ ، ارشاد الساری : ١٢\٤٥٦)

رُقى (د راء د ضمه او د قاف د فتحه مقصوره سره (الف مقصوره)) د رقية جمع ده ، رقية دم او شُف کولو ته وائي
قرآن کريم او معوذات سره دم شُف کول بالاتفاق جائز دی ، امام بخاری رحمه الله مقصد په ترجمة الباب سره ددې د جواز بیان دې ، د معوذات نه د قرآن کريم هغه ټول آيتونه مراد دی چه هغې کښې د شیطان او د ده د شر او د آفتونو نه پناه غوښتې شويده ، او يا ددينه قل أعوذ برب الناس او قل أعوذ برب الفلق دواړه سورتونه مراد دی ، دا اګر چه دوه سورتونه دی او معوذات " جمع ده خو د جمع اطلاق په دوه هم کیږی ، او دا هم ویلې شی چه سورتونه خو دوه دی خو دیکښې آيتونه د دوه نه زيات دی دې وجه نه د جمع صيغه دوی دپاره استعمال شوه ، (١)
دم شُف کول جائز دی خو ددې د جواز دپاره دوه شرطونه دی - يو دا چه د دم الفاظو کښې داسې الفاظ نه وی چه هغه شرکی وی یا موهم د شرك وی یا ئې معنی مجهوله وی ، دويم دا چه دم موثر بالذات او حقيقي سبب اونه ګڼړلې شی ، (٢)
بعض روايتونو کښې د دم نه حضور اکرم ﷺ منع فرمائيلې ده ، (٣) دينه هم هغه دم مراد دې چه کومو کښې شرکی الفاظ وی یا دا دم خلق موثر حقیقی ګڼړلو عقیده لری
روايت د باب کښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه نبی کریم ﷺ په کوم مرض کښې وفات شو ، دیکښې به دوی په خپل ځان باندې معوذات دم کول ، او چه کله بیماری سخته شوه نو ما به په دوی باندې معوذات دم کول او د دوی لاس به مې د دوی په بدن د برکت دپاره راکښلو ، راوی وائی چه ما د زهری نه تپوس اوکړو چه څنګه به ئې دم کولو ، نو دوی اوويل چه په خپلو لاسونو باندې به ئې شُف اوکړو بيا به ئې دا په خپل مخ مبارك راښکل

بَابُ الرُّقَى بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

وَيُذْكَرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٤٠٥]

[٥٤٠٤] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَوْا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَلَمْ يَقْرُوهُمْ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ لُدِغَ سَيِّدُ أُولَئِكَ فَقَالُوا هَلْ مَعَكُمْ مِنْ دَوَاءٍ أَوْ رَاقٍ فَقَالُوا إِنَّكُمْ لَمْ تَقْرُونَا وَلَا نَفْعَلُ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا فَجَعَلُوا لَهُمْ قَطِيعًا مِنَ الشَّاءِ فَجَعَلَ يَقْرَأُ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَيَجْمَعُ بُزَاقَهُ وَيَتْفِلُ فَبَرَأَ فَأَتَوْا بِالشَّاءِ فَقَالُوا لَا نَأْخُذُهُ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهُ فَضَحِكَ وَقَالَ وَمَا أَدْرَاكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ خُذُوهَا وَاضْرِبُوا لِي بِسَهْمٍ [ر:٢١٥٦]

---

(١) عمدة القاری : ٢١\٢٦٢ ، ارشاد الساری ١٢\٤٥٧)
(٢) فتح الباری : ١٠\٢٤٠)
(٣) فتح الباری : ١٠\٢٤٠ ، ٢٤١)

امام بخاري رحمه الله په دې باب کښې د سورت فاتحه د دم هغه مشهوره واقعه بيانوي چه کومه اصحابو حضراتو ته په زمانه د نبوت کښې پيښه شوې وه چه څو اصحاب د عربو يو قبيلې ته ورغلل چه دوی کښې مشهور صحابي حضرت ابو سعيد خدري ﷺ هم وو - د قبيلې خلقو د دوی ميلمستيا اونکړه ، ديکښې د قبيلې سردار مار اوچيچلو نو دوی د اصحابو نه تپوس اوکړو چه تاسو سره څه دوا يا څوك دم کوونکې شته ؟ نو اصحابو اوويل : تاسو خلقو څمونږ ميلمستيا اونکړه ، دې وجه نه چه ترکومې تاسو مونږ لره څه معاوضه مقرر نه کړئ دغه وخته پورې به مونږ څه نه کوو ، په دې باندې دوی د څو بکرو ورکول منظور کړل ، نو حضرت ابو سعيد خدري ﷺ په ده سورت فاتحه ويل شروع کړل او د خپلې خُلې لاړې ئې په ده توك کړې او اومږلې ، نو دا سړې روغ شو ، بکرئ ئې راوړې نونورو اصحابو اوويل چه مونږ دا به تر هغه وخته نه اخلو چه تر څو د حضور اکرم ﷺ نه مونږ ددې باره کښې تپوس اونکړو ، حضور ته چه کله دا واقعه بيان شوه نو دوی مسکې شو او وې فرمائل تاسو ته څنګه معلومه شوه چه سورت فاتحه دم دے ، تاسو دا بکرئ واخلئ او څما حصه هم په کښې اوکړئ

قوله: فلم يقروها: دوی د اصحابو ﷺ ميلمستيا اونکړه ، **حتى تجعلوا لنا جعلا : جُعْل** (د جيم په ضمه او د عين په سکون) بدلې او معاوضه ته وائی ، **قطيعامن الشاء** : د بکرو رمه ، **قطيع** : ډلې او رمې ته وائی **شاء** د **شاة** جمع ده بکرئ ته وائی

بزاق : لاړے ، يتفل : باب ضرب او نصر دواړو نه راځی ، توك کول -

قوله: ويذكر عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم: يعنی رقية بالفاتحة حضرت ابن عباس ﷺ هم د حضور اکرم ﷺ نه نقل کړيدې لکه چه وړاندې باب کښې هم دا واقعه حضرت ابن عباس ذکر کړې ده

يو اشکال او ددې جوابونه :امام بخاري رحمه الله " يذكر " صيغه د مجهول استعمال کړيده ، چه صيغه د تمريض ده ، حال دا دې چه د ابن عباس دا روايت ضعيف نه دې بلکه امام بخاري په راتلونکی باب کښې دا په خپل سند سره نقل کړيدې نو بيا د " يُذكر " صيغه د مجهول ئې ولې استعمال کړه ؟

① ددې يو جواب خو دا ورکړې شويدې چه سورت فاتحه سره د دم کولو واقعه خپله حضور اکرم ﷺ سره نه ده راپيښه شوې ، دا دم دوی نه دې کړې ، بلکه يو صحابي کړې دې او دوی ددې تقرير او تصويب کړيدې نو د **رقية بالفاتحة** نسبت حضور اکرم ﷺ ته خو په معنوی لحاظ سره کيدې شی چه دوی ددې تقرير او تصويب کړيدې خو تصريحی او حقيقی اعتبار سره د دې نسبت دوی ﷺ ته نشی کيدې ، امام بخاري رحمه الله د " يذكر " مجهول صيغه راوړله او دې نکتې ته ئې اشاره اوکړه - ([1])

[1]) فتح الباري : ۱۰\۴۴۳ ، عمدة القاري : ۲۱\۲۶۳)

② او دويم جواب نې دا ورکړې شويدې چه کيدې شي حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه يو روايت دې سلسله کښې منقول وی خو دا روايت د امام بخاری په شرط نه دې نو دې وجه نه امام " يذکر " سره دې روايت ته اشاره اوکړه ، ګويا راتلونکې باب کښې د ابن عباس والا روايت مراد نه دې څه بل يو روايت مراد دې (۱)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د تلاش او د تتبع سره ما ته داسې څه روايت تر اوسه د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه ندې ملاو شوې (۲)

۳۳=بَابُ الشَّرْطِ فِي الرُّقْيَةِ بِقَطِيعٍ مِنْ الْغَنَمِ

[۵۴۰۵]حَدَّثَنِي سِيدَانُ بْنُ مُضَارِبٍ أَبُو مُحَمَّدٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ الْبَصْرِيُّ هُوَ صَدُوقٌ يُوسُفُ بْنُ يَزِيدَ الْبَرَّاءُ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الْأَخْنَسِ أَبُو مَالِكٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرُّوا بِمَاءٍ فِيهِمْ لَدِيغٌ أَوْ سَلِيمٌ فَعَرَضَ لَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَاءِ فَقَالَ هَلْ فِيكُمْ مِنْ رَاقٍ إِنَّ فِي الْمَاءِ رَجُلًا لَدِيغًا أَوْ سَلِيمًا فَانْطَلَقَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ عَلَى شَاءٍ فَبَرَأَ فَجَاءَ بِالشَّاءِ إِلَى أَصْحَابِهِ فَكَرِهُوا ذَلِكَ وَقَالُوا أَخَذْتَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا حَتَّى قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أَجْرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دے چه که څوك په دم درود کښې د څناورو د يو رمې شرط اولګوي نو شريعت کښې ددې جواز شته
د باب ترلاندې چه امام کوم حديث نقل کړيدې ديکښې هم هغه واقعه ذکر ده چه کومه دينه وړاندې باب کښې تيره شوه دواړو حديثونو کښې هم يو واقعه ده

قوله: إن أحق ما أخذتم عليه أجرا كتاب الله: دوی اوفرمائل چه په کومو څيزونو تاسو اجرت تعليم او ددې په دم کولو اجرت اخستل جائز دی (۳)
د احنافو حضراتو او د حنابله په نزد د کتاب الله په تعليم باندې اجرت اخستل جائز نه دی (۴) او دوی د لاندينی احاديثو نه استدلال کوی :

---

[۱]) فتح الباری : ۱۰\۴۴۳)
[۲]) فتح الباری : ۱۰\۴۴۳)
[۳])) عمدة القاری : ۱۲\۹۵ ، المغنی لابن قدامة ، كتاب الإجارة باب ما يعطى فی الرقية .....۱۲\۹۵ و كتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۷\۱۶۴ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷) ، الفتاوی البزازية علی هامش الفتاوی الهندية ، كتاب الإجارات ، نوع فی تعليم القرآن و الحرف : ۵\۳۹)
[۴])) عمدة القاری : ۱۲\۹۵ ، المغنی لابن قدامة و كتاب الصداق و فصول : ما يجوز أن يكون مهرا و ما تستحقه الزوجة إن لم يتم تسمية لامهر : ۷\۱۶۴ ، ۱۶۵ (رقم الترجمة : ۵۵۵۷)[بقيه برصفحه آئنده...

① دحضرت عباده بن صامت ﷺ روايت امام ابو داود او ابن ماجه نقل كړيدې . دے وائى چه ما اصحاب صفه كښې څه كسانو ته د قرآن پاك تعليم وركړو نو دوى كښې يو كس ما ته يو ليندۍ په هديه كښې راكړه ، نو ما رسول الله ﷺ نه ددې كمان په باره كښې تپوس اوكړو (چه ما دپاره ددې اخستل صحيح دى او كه نه) نو دوى اوفرمائل :" إن كنت تحب أن تطوق طوقا من نار فاقبلها " ([1]) او يو روايت كښې دى :" جمرة بين كتفيك تقلدتها " يعنى كه تا دا ليندۍ واخسته نو تا د خپلو دوه اوږو مينځ كښې د اور سكروټې اوتړلې - ([2])

په دې حديث كښې اګر چه كلام شويدې چه ديكښې يو راوى مغيره بن زياد باندې امام احمد ، بخارى او ابوحاتم كلام كړيدې ، ([3]) اګر چه ابن معين او عجلى د ده توثيق كړيدې ([4]) خو علامه ابن عبد البر رحمه الله وائى : چه دا حديث د عباده بن صامت نه په دوه طريقو سره روايت دې ، نو دې وجه نه د محدثينو په نزد دا حديث مشهور دې ([5])

② ابن ماجه د حضرت ابى بن كعب ﷺ نه روايت رانقل كړيدې چه ما يو سړى ته د قرآن پاك تعليم وركړو ، نو ده ما ته په طور د هديه يو ليندۍ راكړه ، ما نبى كريم ﷺ ته ددې ذكر اوكړو نو دوى اوفرمائل " إن أخذتها، أخذت قوسا من نار " نو ما دا واپس كړه ([6])

په دې حديث هم كلام شويدې او علامه هيثمى فرمائى چه ددې په سند كښې اضطراب دې ([7]) خو صاحب الجوهر النقى فرمائى چه دا روايت د حضرت ابى بن كعب نه په متعدد

...بقيه ازگذشته] الفتاوى الهندية ، كتاب الإجارة ، مطلب الإستيجار على الطاعات : ٤ \ ٦١ ، الفتاوى البزازية على هامش الفتاوى الهندية ، كتاب الإجارات ، نوع فى تعليم القرآن و الحرف : ٥ \ ٣٩) تنقيح الفتاوى الحامدية ، كتاب الإجارة و مطالبه ، الفتوى على جواز الإجارة على تعليم القرآن : ٢ \ ١٣٧ و بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع ، كتاب الإجارة : ٦ \ ٨ ، ٩ ، ١٠ ، ١١ ، ١٢ و ١٣ ، ١٤ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الإجارة ، مطلب فى الإستيجار على الطاعات و مطلب تحرير مهم فى عدم جواز الإستيجار على التلاوة و التهليل و نحوه مما لا ضرورة إليه : ٦ \ ٥٥ ، فتاوى قاضيخان ، كتاب الإجارات : ٣ \ ٢٠ ، فتاوى حقانيه ، كتاب الإجارة ، امامت او تعليم قرآن پر اجرت لينآ كا حكم : ٦ \ ٢٤٨ ، إمداد الفتاوى ، تعليم و تعلم او كتب مدارس كاحكم : ٤ \ ٧٩ ، ٨٥ ، كفايت المفتى ، كتاب المعاش ، پهلا باب نوكرى ، اجرت كرايه ، تعليم ، قرآن ، اذان اور ملازمت پر اجرت كا حكم : ٧ \ ٣٢٦ ، أحسن الفتاوى ، كتاب الإجارة ، امور دينيه پر اجرت كا حكم : ٧ \ ٢٨٧)

[1]) سنن أبى داود ، كتاب الإجارة ، باب كسب المعلم : ٣ \ ٢٦٤) و سنن ابن ماجه ، كاب التجارات ، باب الأجر على تعليم القرآن : ٢ \ ٧٢٩ (رقم الحديث : ٢١٥٧)

[2]) سنن أبى داود ، كتاب الإجارة ، باب كسب العلم : ٣ \ ٢٦٥ (رقم الحديث : ٣٤١٧))

[3]) تهذيب الكمال : ٢٨ \ ٣٦١ ، ٣٦٠)

[4]) تهذيب الكمال : ٢٨ \ ٣٦١)

[5]) إعلاء السنن ، كتاب الإجارة ، باب الأجرة على تعليم القرآن : ١٦ \ ١٧١)

[6]) سنن ابن ماجه ، كتاب التجارات ، باب الأجر على القرآن : ٢ \ ٧٣٠ (رقم الحديث : ٢١٥٨)

[7]) مجمع الزوائد للهيثمى ، كتاب البيوع ، باب الأجر على تعليم القرآن و غير ذلک : ٤ \ ٩٥)

طریقو سره نقل دي . علامه ذهبی دا په یو مرسل طریقه سره هم نقل کړيدي او دا طریقه دوی جید الاسناد ګرځولې ده [۱]

③ امام احمد بن حنبل رحمه الله یو روایت د عبدالرحمن بن شبل نه نقل کړیدې چه رسول الله ﷺ فرمائلي دی "إقرءوا القرآن، ولاتأکلوا به" -

④ علامه زیلعی رحمه الله په نصب الرایه کښې د حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه نه یو مرفوع حدیث رانقل کړيدي دوی فرمائلي دی "من أخذ قوساعلی تعلیم القرآن، قلده الله من نار" [۲]

په دې احادیثو کښې اګر چه په بعضو کلام شویدې خو چه دا ټول یو ځائې کړې اوویې ګورې نو دینه استدلال کیدې شی

د حنفیه او حنابله د طرفه د حدیث د باب مختلف جوابونه ورکړې شویدی

① حدیث دباب په وجه د احادیثو د نهی او د حرمت منسوخ دې . خو د نسخ دپاره د تاریخ معرفت ضروری دې او دلته هیڅ څه دلیل نشته دې چه هغې سره معلومه شی چه تاریخ د احادیثو د نهی روستو دې دې وجه نه دا جواب کمزورې دې - [۳]

② په حدیث د باب کښې چه کومه واقعه ده ، دیکښې د معاهدې تر لاندې ددې قبیلې په ذمه میلمستیا ورکول لازم وو دوی سره ددې میلمستیااو نکړه ، دې وجه نه حضور ﷺ د دوی د بکرو اخستو اجازت ورکړو [۴]

③ دریم جواب دا ورکړې شویدې چه دم قربت (عبادت) محضه نه دې بلکه دا د علاج د قبیلې څخه دې . دې وجه نه په دې اجرت اخستل جائز دی . خو د قرآن کریم تعلیم خالص قربت دې دې وجه نه په دې باندې اجرت اخستل جائز نه دی . یعنی قرآن کریم که اوویلې شی او په دې څوك دم کړې شی نو په دې اجرت اخستې شی خوپه تعلیم د قرآن نه شی اخستې - [۵]

خو متاخرین احنافو په تعلیم د قرآن باندې د اجرت د جواز فتوی ورکړیده . ځکه چه په خیر القرون کښې د قرآن معلمینو دپاره سرکاری تنخواه ګانې مقرر وې ، دې وجه نه متقدمینو اجرت اخستل ناجائز ګرځولې وو ، خو اوس چه د سرکاری عطیاتو او وظائفو دا سلسله بنده شویده ، دې وجه نه د ضرورت په وجه متاخرینو د جواز فتوی ورکړیده - [۶]

سند کښې د امام بخاری رحمه الله شیخ سیدان بن مضارب دې ، سیدان د سین په کسره او د یاء په سکون سره دې ، د ده کنیت ابو محمد او نسبت باهلی دې ، ۲۲۴ ھ کښې دے

---

[۱]) السنن الکبری مع الجوهر النقی و کتاب الإجارة ، باب من کره أخذ الأجرة علی التعلیم : ۶\۱۲۶)

[۲])) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۳\۴۲۸)

[۳]) نصب الرایة لأحادیث الهدایة ، کتاب الإجارة ، باب الإجارة الفاسدة : ۴\۱۳۸ (رقم الحدیث : ۶۸۲۴)

[۴])) عمدة القاری : کتاب الإجارة ، باب ما یعطی فی الرقیة : ۱۲\۹۶)

[۵])) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما یعطی فی الرقیة : ۱۲\۹۶)

[۶]) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما یعطی فی الرقیة : ۱۲\۹۶)

وفات شويدې ، (1) بخاری کښې د دوی صرف هم دا يو روايت دې - (2)

بل راوی ابو معشر يوسف بن يزيد دې ، بږاء د ده لقب دې ځکه چه ده به غشې تيره کول ، امام بخاری رحمه الله دې صدوق ګرځولې دې ، امام مسلم هم دده حديث نقل کړيدې ، خو يحي بن معين ده ته ضعيف ويلې دې - (3)

دريم راوی عبيد الله بن اخنس دې ، دې هم د اکثر ائمه د جرح او د تعديل په نزد ثقه دې ، خو ابن حبان دده متعلق فرمائلې دی يخطئ كثيرا - (4)

ددې درې وارو په يو ځائې په صحيح بخاری کښې هم دا يو حديث دې ، هَو د عبد الله بن اخنس يو حديث په کتاب الحج کښې او د ابومعشر يو حديث په کتاب الاشربة کښې هم امام بخاری رانقل کړيدې (5)

د تعويذ حکم : دم کول خو ذکر شوې شرطونو سره بالاتفاق جائز دې ، خو د تعويذ باره کښې بعض حضرات وائي چه جائز نه دې ، دوی د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د روايت نه استدلال کوی چه حضور اکرم صلی الله فرمائلې دی "إن الرقى والتمائم والتولة شرك " (6) تمائم د تميمة جمع ده تعويذ ته وائي ، چه ديته دې حديث کښې شرك ويلې شويدې ، خو د جمهور عالمانو په نزد تعويذ ليکل او تړل جائز دی، په دې شرط چه دا په شرکی يا په موهم دشرك يا مهمل مجهول المعنى الفاظو باندې مشتمل نه وی - (7)

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په حديث کښې چه رقی او تمائم ته چه شرك ويلې شويدې نو دينه هغه دم او تعويذ مراد دې چه دا په شرکی الفاظو مشتمل وی يا دې لره څوك مؤثر حقيقي اوګڼړی (8)

په اصحابو کښې حضرت عبد الله بن عمر ، حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه دتعويذ ثبوت ملاويږی ، ابن ابی شيبه د عمرو بن شعيب په طريق سره د حضرت عبد الله بن عمر روايت

---

(1) عمدة القاری ، کتاب الإجارة باب ما يعطى في الرقية : ۱۲\۹۶)

(2)) مهذيب الكمال : ۱۲\۳۱۹ (رقم الترجمة : ۲۶۷۳) و تهذيب التهذيب : ۴\۲۹۴)

(3) تهذيب الكمال : ۱۲\۳۱۹)

(4)) تهذيب الكمال : ۳۲\۴۷۷ ، الجرح و التعديل : ۹\(رقم الترجمة : ۹۸۶) ، ابن حبان : ۷\۶۳۷)

(5) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۳)

(6)) سنن أبي داود ، کتاب الطب ، باب في تعليق التمائم : ۴\۹ (رقم الحديث : ۳۸۸۳) ، سنن ابن ماجه ، کتاب الطب ، باب تعليق التمائم : ۲\۱۱۶۶ (رقم الحديث : ۳۵۳۰)

(7)) فتح الباری : ۱۰\۲۴۰ ، رد المحتار على الدر المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۶\۳۶۳ ، او اوګورئ کفايت المفتي : ۹\۷۷ ، باب دوم ، عمليات و تعويذات ، فتاوی حقانيه کتاب الكراهية و الإباحة ، باب التداوی : ۱۲\۴۰۰)

(8)) فتح الباری : ۱۰\۲۴۱ ، رد المحتار على الدر المختار ، کتاب الحظر والإباحة ، فتاوی حقانيه : ۱۲\۴۰۰)

نقل كوى ، چه كوم سړي په خوب كښې يريږى ، حضور اكرم ﷺ دده باره كښې فرمائلي دى چه دې دا كلمات وائى : "بسم الله أعوذ بكلمات الله التامات من غضبه ، و سوء عقابه ، و من شر عباده ، و من شر الشياطين و أن يحضرون ....." روايت كښې دى چه حضرت عبد الله بن عمر به خپلو بچو ته دا كلمات خودل او چه كوم بچى د ازده كولو قابل نه وو نودا كلمات به ئې ورته اوليكل او غاړه كښې به ئې ورته واچول - (١)

د حضرت عبدالله بن عباس نه نقل دى چه ده به د هغه ښځې دپاره چه دا به د اولاد د راوړو په درد كښې مبتلاء وه دا كلمات فائده مند ګڼړل " بسم الله لا إله إلا الله الحليم الكريم ، سبحان الله رب العرش العظيم ، الحمد لله رب العالمين ، كأنهم يوم يرونهم لم يلبثوا إلا عشية أو ضحاها كأنهم يوم يرون ما يوعدون لم يلبثوا إلا ساعة من نهار بلاغ فهل يهلك إلا القوم الفاسقون "

روايت كښې وړاندې دى چه دا كلمات په كچه توره سياهى اوليكلې شى او ښځه باندې اوڅكلې شى يا په دې اوبه دم كړې شى او دا د نامه لاندې چرګاؤ كړې شى ، يا ترينه تعويذ جوړ كړې شى او د ښځې په پتون اوتړلې شى - (٢)

راوى على بن الحسن وائى چه مونږ ته دينه زيات فائده مند څيز نه دې ملاو شوې ، (٣) تابعينو كښې مجاهد ، محمد بن سيرين ، عبيد الله بن عبد الله بن عمر ، ضحاك او حضرت سعيد بن المسيب رحمهم الله نه د تعويذونو جواز منقول دې (٤)

علامه ابن تيميه رحمه الله هم په خپله فتاوى كښې د تعويذونو د جواز تصريح كړيده (٥)

د عملياتو حكم : دم ، منتر او د تعويذونو ذكر ذكر شوى شرطونو سره جائز دى ، هم دا حكم د عملياتو هم دې ، مختلف كلمات ، مختلف وظائف خلق په بعضې مخصوص شمير او مخصوص پابندو سره وائى ، شرعًا د داسې علمياتو حكم دا دې چه كُه ديكښې څه شركى الفاظ يا مبهم الفاظ نه وى نو جائز دې

دا په اصل كښې د خلقو خپل خپل تجربات وى ، چا د يو خاص غرض دپاره يو كلمه يو لاكهه خله د شپې په وخت كښې اوويله اودده كار اوشو ، ده بيا تجربه اوكړه او بيا كامياب شو ، دارنګه دغه كس ديته د باقاعده يو وظيفې او د يو عمل شكل وركوى ، دا دې څوك شرعى حكم او نه ګڼړى ، دا بالكل ددې په شان دې چه څنګه د مختلفو جړو بوټو اثر خلقو

---

(١)) سنن أبى داود ، كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ٤ \ ١٢ (رقم الحديث : ٣٨٩٣)

(٢)) فتاوى ابن تيميه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب و غيره من المرض شيئا من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ١٩ \ ٦٤)

(٣) فتاوى ابن تيميه ، فصل و يجوز أن يكتب للمصاب و غيره من المرض شيئا من كتاب الله و ذكره بالمراد المباح و يغسل و يسقى : ١٩ \ ٦٤)

(٤) مسنف ابن ابى شيبه : ٨ \ ٣٩)

(٥)) فتاوى ابن تيمية : ١٩ \ ٦٤ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة : ٦ \ ٣٦٣ ، إمداد الفتاوى : تعويذات و أعمال : ٤ \ ٨٩)

په تجربه سره معلوم کړې وی او په مختلف مرضونو کښې ددې انفرادا یا ترکیبا استعمال مفید وی ، نو هم دا صورت د جائز غیر موثر عملیاتو دې چه دا د خلقو د خپلو تجرباتو نتیجه وی (١)

خو داخبره دې په خیال کښې وی چه عملیاتو سره څه قطعی حکم نه ثابتیږی ، مثلاً بعض خلق د غل معلومولو دپاره عمل کوی نو صرف ددې عمل په وجه یو کس واقعی غل ګنړل او په ده باندې د غلا احکام جاری کول جائز نه دی (٢)

٣٤=باب: رُقْيَةِ الْعَيْنِ

[٥٤٠٦] (٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي مَعْبَدُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ شَدَّادٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَمَرَ أَنْ يُسْتَرْقَى مِنَ الْعَيْنِ

[٥٤٠٧] (٤) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَهْبِ بْنِ عَطِيَّةَ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الزُّبَيْدِيُّ أَخْبَرَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي بَيْتِهَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ فَقَالَ اسْتَرْقُوا لَهَا فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ وَقَالَ عُقَيْلٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تابعه عبدالله بن سالم، عن الزبيدی)

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د نظر لګیدو والا باندې د دم اچولو جواز بیانوی ږومبې روایت د حضرت عائشه رضي الله عنها دې ، دا فرمائی چه حضور اکرم ﷺ ما ته حکم اوکړو چه بد نظر لګیدو په صورت کښې دم دې اوویلې شی

---

١) فتح الباری : ١٠\٢٤٠)

٢)) فتح الباری : ١٠ \ ٢٤٠ و رد المحتار علی الدرالمختار ، کتاب الحظر و الإباحة : ٦ \ ٣٦٣ . إمداد الفتاوی پ تعویذات و أعمال : ٤ \ ٨٨ و قال القرطبی : الرقی ثلاثة أقسام : أحدها ما کان یرقی به فی الجاهلية مما لا یعقل معناه ، فیجب إجتنابه لئلایکون فیه شرک أو یؤدی إلی الشرک ، الثانی : ما کان بکلام الله أو بإسمائه فیجوز فإن کان ماثورا یستحب ، الثالث : ما کان بأسماء غیر الله من ملک أو صالح أو معظم من المخلوقات کالعرش ، فهذا لیس من الواجب إجتنابه ولا من المشروع الذی یتضمن الإلتجاء إلی الله و التبرک بأسمائه فیکون ترکه أولی (فتح الباری : ١٠\٢٤١)

٣)) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب استحباب الرقیة من العین و النملة و الحمة و النظرة : ٤ \ ١٧٢٥ (رقم الحدیث : ٢١٩٥) و أخرجه النسائی فی کتاب الطب ، باب رقیة العین : ٤ \ ٣٦٥) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطب ، باب من استرقی من العین : ٢ \ ١١٦٠ (رقم الحدیث : ٣٥١١)

٤)) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب الرقیة من العین والنملة و الحمة و النظرة : ٤ \ ١٧٢٥ (رقم الحدیث : ٢١٩٧)

قوله: أمرني أو أمر أن يسترقي من العين: راوی ته شك دې چه حضرت عائشه " امرنی " اوویل او كه " امر " نې اوویل ، يسترقى : رقيه طلب كول يعنى د بد نظر لګيدو په صورت كښې دوی حكم اوكړو چه په دم كوونكى دې دم كړې شي

دويم روايت د حضرت ام سلمه ﷞ دې چه حضور اكرم ﷺ د دې په كور كښې يو جينۍ اوليدله چه ددې رنګ (د كمزورۍ په وجه) زيړ وو ، نو دوی اوفرمائل دا په چا دم كړئ ، ځكه چه ديته بد نظر لګيدلې دې

سفعة: زيړ والى او توروالى ته وائى سرې چه كله كمزورې شى نو دده رنګ كله زيړ او كله تور شى ، اصل رنګ باقى نه پاتې كيږى اصل رنګ كښې دا واقع كيدونكې تبديلى چه زيړ والې يا توروالې دې ديته **سفعة** وائى [1] حافظ ابن حجر رحمه الله وائى چه ددې جينۍ نوم ما ته معلوم نه شو [2]

دبد نظر باره كښې څو خبرې: دلته يو څو خبرې ياد اوساتئ

① د بد نظر لګيدل يو ثابت شوې حقيقت دې ، راتلونكې باب كښې روايت راځى ، چه حضور اكرم ﷺ فرمائلى دى : العين حق ، يعنى دا د زمانه جاهليت د نورو باطل رسمونو وهمونو او نظرياتو په شان څه باطل څيز نه دې بلكه حق او ثابت دې

② چه چا ته نظر اولګى هغه ته معيون او چه د چا نظر اولګى هغه ته عاين وائى ، ليدونكى ته يو كس يا يو څيز خوښ راشى ، دې ديته د خوښې په نظر ګورى خو دا د خوښې نظر ډير كرتې د معيون دپاره ضررى شى ،او ده دپاره د فساد او د مرض ذريعه جوړه شى ، ديكښې ډير كرتې د كتونكى څه اختيار او اراده شامل نه وى ، هم دا وجه ده چه د مور پلار نظر هم خپلو بچو ته لګى - [3]

ددې نظر د وجه نه دا فساد ولې پيدا كيږى ؟ بعض حضراتو ددې حقيقت معلومولو كښې كوشش كړيدې او دا نې ويلې دى چه د كتونكى د سترګو نه زهريلى شعاع ګانې اوځى او داخى او د معيون په بدن كښې ننوځى او د فساد او د خرابۍ ذريعه جوړيږى ، دا زهريلى شعاع ګانې بعضې خلقو كښې زياتې او بعضو كښې كم وى - [4]

خو زړه ته د پريوتو خبره دا ده چه دا د الله تعالى و تبارك پيدا كړې يو سبب دې چه څنګه د فساد اود خرابۍ اود ورانى نور ډيراسباب دى نودا هم د دغه اسبابو په شان يو سبب دې [5]

③ حضور اكرم ﷺ په حديث د باب كښې فرمائلى دى چه بد نظر لګيدو باندے دے په چا دم كړې شى ، هغه دم څه دې د هغې ذكر په روايت كښې نشته دې

---

[1] فتح البارى : ١٠\٢٤٨)

[2] فتح البارى : ١٠\٢٤٨)

[3] فتح البارى : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٠)

[4] فتح البارى : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٠)

[5] فتح البارى : ١٠ ٢٤٥ ، عمدة القارى : ٢١ \ ٢٦٠)

د سورت قلم آیت (فاجتباه ربه فجعله من الصالحین وإن یکاد الذین کفروا لیزلقونك بأبصارهم لما سمعوا الذکر ویقولون إنه لمجنون) د بد نظر دپاره په طور د دم مفید او مشهور دي - ([1])

دا رنګه نظر لګوونکي کُه "ما شاء الله" "لاحول ولا قوة إلا بالله" اووائی نو ددې په وجه هم د بد نظر اثر ختمیږی - ([2])

د دم نه علاوه د بد نظر لرې کولو دپاره په مختلفو علاقو کښې د خلقو نورې تجرباتی طریقې هم دی

د بد نظر لرې کولو طریقه : حدیث کښې هم ددې یو طریقه راغلې ده چه عاین دې د خپل بدن بعض حصې اووینځی او دا اوبه دې په معیون واچوی ، نو د بد نظر اثر به ختم شی ، امام ابو داود رحمه الله د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت نقل کړیدې ، دوی فرمائی "کان یؤمر العاین فیتوضأ، ثم یغتسل منه المعین" - ([3])

حضرت سهل بن حنیف رضی الله عنه ته د حضرت عامر بن ربیعه رضی الله عنه نظر اولګیدو او دې بیمار شو ، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ته پته اولګیده نو دوی ته ئې د غسل حکم اوکړو ، نو دوی خپل مخ ، لاسونه ، څنګلې ، کنډې ، د پښو طرفونه او د لنګ دننه حصه په یو تبرکښې اووینځله او دا اوبه ئې په حضرت سهل واچولې نو دې روغ شو - ([4])

امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم کښې ددې تفصیل رانقل کړیدې چه عاین ته یو تب دې راوړې شی خو دا تب به په زمکه نه اږدی ، دې به په اوبو غړغړې اوکړي او د غړ غړو اوبه به په تب کښې واچوی ، بیا به مخ اووینځی ، بیا په ګس لاس دې اوبه واخلی او ښی لاس پنجه دې اووینځی او بیا دې په ښی لاس اوبه واخلی او د ګس لاس دې څنګله صرف اووینځی ، د مینځ حصه دې نه وینځی ، بیا دې پښې او د لنګ دننه حصه اووینځی ، دینه د ملا د ښی طرف لاندې د لنګ والا حصه مراد ده ، بیا دې دغه غساله (اوبه) په معیون واچوی نو دې به روغ شی - ([5])

فائده : د باب دویم حدیث کښې امام بخاری نه تر حضرت عروه بن زبیر پورې شپږ راویان دی او د ټولو نوم "محمد" دې ، داسې دا روایت "مسلسل بالمحمدین دې ① محمد بن اسماعیل امام بخاری ② محمد بن خالد ③ محمد بن وهب ④ محمد بن حرب ⑤ محمد بن الولید ۶ محمد بن شهاب زهری - ([6])

---

[1]) معارف القرآن : ۸\۵۳۹ ، انوار البیان : ۹\۴۰۵)
[2]) فتح الباری : ۱۰\۲۵۲)
[3])) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب ما جاء فی العین : ۴\۹ (رقم الحدیث : ۳۸۸۰)
[4]) موطاء امام مالک ، کتاب العین ، باب الوضوء من العین : ۲\۹۳۸)
[5]) شرح مسلم للنووی ، باب الطب والمرض و الرقی : ۲\۲۲۰ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۶۶)
[6]) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۵)

د محمد بن وهب بن عطيه په بخاری کښې صرف هم دا يو حديث دې (۱)

قوله: و قال عقيل عن الزهري: أخبرني عروة عن النبي صلى الله عليه وسلم: دا تعليق دې ، امام حاکم دا موصول نقل کړيدې - (۲)

تابعه عبد الله بن سالم عن الزبيدی

يعنی د محمد بن حرب متابعت عبد الله بن سالم هم کړيدې ، دا متابعت امام ذهلی په زهريات کښې موصولاً نقل کړيدې - (۳)

۳۵- باب: العَيْنُ حَقٌّ

[۵۴۰۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَنَهَى عَنِ الْوَشْمِ [ر: ۵۶۰۰]

د بعض خلقو د نظر لګيدو نه انکار کړيدې ، (۵) امام بخاری په دې باب کښې ددې ترديد کړيدې چه د نظر لګيدل حق او حقيقت دې

حديث باب کښې دی " (العين حق) ونهى عن الوشم " وشم په بدن کښې په ستنه خالونه لګولو ته وائی ، د حديث په دواړو جملو کښې په ظاهره څه مناسبت نشته دې

علامه عينی رحمه الله فرمائی چه يو مجلس کښې څه خلقو د عين باره کښې او د وشم متعلق تپوس اوکړو نو دوی عين حق اوګرځولو او د وشم نه ئې منع اوکړه - (۶)

حافظ ابن حجر رحمه الله د دواړو جملو مينځ کښې څو نور مناسبتونه بيان کړيدی خو علامه عينی دا رد کړيدی ، مثلاً چه څنګه د وشم په ذريعه د اندام د اصلی رنګ نه علاوه يو بل مصنوعی رنګ پيدا کيږی بد نظر هم دارنګه د اندام دننه يو غير اصلی رنګ پيدا کوی ، دا دواړه په غير اصلی رنګ پيدا کولو کښې شريك دی ، ددې اشتراك په وجه دې دواړو مينځ کښې مناسبت دې

دويم مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله دا بيان کړيدې چه وشم ډير کرتې دې دپاره کيږی چه په دې سره د بد نظر نه بچ کيدل اوشی ، ځکه چه وشم سره د اندام خپل اصلی رنګ او ښائست نه پاتې کيږی ، د بد نظر نه ساتلو دپاره ډير کرتې د وشم په ذريعه د دې فطری

---

(۱) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۵ ، فتح الباری : ۱۰\۲۴۷)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۲۴۹)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۲۴۸ ، عمدة القاری ۲۱\۲۶۶)

(۴)) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب اللباس ، باب الواشمة (رقم الحديث : ۵۶۰۰ و أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب الطب و المرض و الرقی : ۴\۱۷۱۹ رقم الحديث : ۲۱۸۷ و أخرجه ابوداود فی کتاب الطب ، باب ما جاء فی العين : ۴\۹ (رقم الحديث : ۳۸۷۹)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۲۴۸ ، عمدة القاری ۲۱\۲۶۶)

(۶) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۷)

خوبصورتی متاثر کوی ، حدیث شریف کښې دوشم ممانعت او د بد نظر اثبات شویدې ، ددې طرف ته اشاره کولو دپاره چه نظر حق دې او چه کله نظر لګیدل په تقدیر کښې وی نو بیا د وشم سره ددې بندیدل نشی کیدې -
خو علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دا دواړه جُدا جُدا جملې دی چه د دوه جُدا جُدا په سوالونو په جواب کښې ویلې شویدی ، د دې دواړو مینځ کښې دا قسم مناسبتونه تلاش کول خالص تکلف دې - (۱)

۳۶--باب: رُقْيَةِ الحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ

[۵۴۰۹] (۲) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنِ الرُّقْيَةِ مِنَ الْحُمَةِ فَقَالَتْ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرُّقْيَةَ مِنْ كُلِّ ذِي حُمَةٍ

یعنی د مار او د لړم د چیچلو په وخت د دم او د رقیه جواز ئې بیان کړیدې - حدیث کښې د حیة او دعقرب صراحتا ذکر نشته دې ، خو دحمة ذکر دې او دا وړاندې تیر شو چه حمة دلړم یا د یو بل زهریلا څیز چیچلو ته وائی

۳۷--باب: رُقْيَةِ النَّبِيِّ ﷺ

[۵۴۱۰] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَثَابِتٌ عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ فَقَالَ ثَابِتٌ يَا أَبَا حَمْزَةَ اشْتَكَيْتُ فَقَالَ أَنَسٌ أَلَا أَرْقِيكَ بِرُقْيَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَلَى قَالَ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ مُذْهِبَ الْبَاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د حضور اکرم ﷺ نه منقول او ماثور د دم الفاظ رانقل کړیدي
رومبی حدیث کښې دی "اللهم رب الناس، مذهب الباس، اشف، أنت الشافی، (۴) لا شافی إلا أنت شفاء لا

---

۱) عمدة القاری : ۲۱\۲۶۷)
۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ،باب استحباب الرقیة من العین والنملة والحمة والنظرة : ٤\۱۷۲٤ (رقم الحدیث : ۲۱۹۳) و أخرجه النسائی فی الطب ، باب رقیة العقرب : ٤\۳۶۶ (رقم الحدیث : ۷۵۳۹)
۳)) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الطب ، باب کیف الرقی : ٤\۱۱ (رقم الحدیث : ۳۸۹۰) و أخرجه النسائی فی کتاب عمل الیوم و اللیلة ، باب رقیة رسول الله صلی الله علیه و سلم : ۶\۲۵۳ (رقم الحدیث : ۱۰۸۶۱) و أخرجه الترمذی فی الجنائز ، باب ما جاء فی التعوذ للمریض : ۳\۳۰۳ (رقم الحدیث : ۹۷۳))
۴)) فیه جواز تسمیة الله تعالی بما لیس فی القرآن ، إذا کان له أصل ، فیه قال تعالی : (و إذا مرضت فهو یشفین) و أن لا یوهم نقصا (ارشاد الساری: ۱۲\۲۵۹)

یغادر سقما" اي الله : د خلقو ربه ، بیماریٔ لره ختمونکیه ، ته شفا ورکړه ، چه هم ته شفاء ورکوونکې ئې ، صرف هم ته شافی ئې ، داسې شفا ورکړه چه هیڅ قسم بیماری پرې نږدی " شفاء د اشف دپاره مفعول مطلق دې او " رب الناس " منادی دې

[۵۳۱۱\۵۳۱۲] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَوِّذُ بَعْضَ أَهْلِهِ يَمْسَحُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى وَيَقُولُ اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهِبِ الْبَاسَ اشْفِهِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا قَالَ سُفْيَانُ حَدَّثْتُ بِهِ مَنْصُورًا فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ نَحْوَهُ

دویم روایت کښې د سلیمان بن مهران اعمش شیخ مسلم دې ، دا مسلم بن صبیح همدانی دې ، د ده کنیت " ابو الضحی " دې او د ده کنیت د نوم په مقابله کښې زیات مشهور دې-(۲) علامه کرمانی رحمه الله فرمائی چه دا مسلم بن عمران هم کیدې شی - (۳)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله د ده تردید کړیدې او وائی چه دا صرف یو عقلی احتمال دې ځکه چه د مسروق نه مسلم بن عمران هیڅ روایت ما نه دې لیدلې - (۴) علامه عینی رحمه الله فرمائی چه حافظ نه دې لیدلې نو دینه د کرمانی تردید څنګه کیږی (۵)

خو وړاندے " باب مسح الراقی الوجع بیده " کښې هم دا حدیث امام بخاری رحمه الله په دوباره ذکر کړیدې او علامه عینی رحمه الله هم هلته دا تصریح کړیده چه د مسلم نه هم ابو الضحی مراد دې ، (۶) معلومه شوه چه د علامه عینی په نزد هم دینه مسلم ابو الضحی مراد دې ، خو علامه کرمانی باندے د حافظ ابن حجر تنقید علامه عینی ته بنه اونه لګیدو ، دې وجه نه ده دده تردید اوکړو

قوله: قال سفيان : حدثت به منصورا : دا تعلیق نه دې ، بلکه دماقبل سند سره منتصل دې ، سفیان ثوری وائی چه ما دا حدیث منصور بن المعتمر ته واورولو نو دوی د " ابراهیم عن مسروق عن عائشة " په طریق سره دا حدیث بیان کړو -

---

(۱) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب السلام ، باب استحباب رقية المريض : ٤ \ ١٧٢٢ (رقم الحديث : ٢١٩١) و أخرجه النسائی فی کتاب الطب ، باب رقية الحرق : ٤ \ ٣٦٦ (رقم الحديث : ٧٥٣٨) و أخرجه النسائی ایضا فی کتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلی الله عليه وسلم : ٦ \ ٢٥٣ (رقم الحديث : ١٠٨٦١)

(۲) فتح الباری : ١٠ \ ٢٥٤ ، عمدة القاری : ١٢ \ ٢٦٩)

(۳) فتح الباری : ١٠ \ ٢٥٤ ، شرح البخاری للکرمانی : ١٢ \ ٢٥)

(۴) فتح الباری : ١٠ \ ٢٥٣)

(۵) عمدة القاری : (٢١ \ ٢٦٩)) عمدة القاری : (٢١ \ ٢٦٩)) عمدة القاری : ٢١ \ ٢٦٩)

(۶) عمدة القاری : ٢١ \ ٢٧٢)

[٥٤١٢] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا النَّضْرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْقِي يَقُولُ امْسَحْ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ بِيَدِكَ الشِّفَاءُ لَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا أَنْتَ [ر:٥٣٥١]

د باب دا حديث د امام بخارى رحمه الله نه علاوه اصحاب صحاح كښې بل چا نه دې نقل كړې - (١)

[٥٤١٣\٥٤١٤] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لِلْمَرِيضِ بِسْمِ اللَّهِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةِ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا

[٥٤١٤] (٢) حَدَّثَنِي صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الرُّقْيَةِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا وَرِيقَةُ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه حضور اكرم ﷺ به دا دم د مريض دپاره ويلې " بسم الله تربة أرضنا و ريقة بعضنا ، يشفى سقيمنا بإذن ربنا " (د الله په نوم سره دا خمونږ د زمكې خاوره ده او مونږ كښې د بعضو دخلې لاړې دى ، خمونږ مريض به دالله تعالى په حكم سره شفا بيا مومى)

تربة أرضنا خبر دې ، مبتداء " هٰذه " محذوف ده ، د أرض نه مراد يا خو د مدينې منورې زمكه ده يا عامه ده - دارنگه د "بعضنا" نه مراد حضور اكرم ﷺ دې يا دا هم عام دې - (٣) امام نووى رحمه الله ليكلې دى چه د حضور اكرم ﷺ ددې دم طريقه دا وه چه دوى به مسواكه گوته باندې لاړې مباركې راواخستې ، بيا ئې دا په خاوره كښې كيخوده او د خاورې لگيدو پس به ئې دا گوته مباركه د مريض په زخم يا د درد والا په ځائې كيخودله او دا كلمات به ئې ارشاد كړل (٤) د خاورې اثر يخ او اوچ دې ، دې وجه نه دې سره ځائې د

---

(١) عمدة القارى : ٢١\٢٦٩)

(٢) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب السلام ، باب استحباب الرقية من العين و النملة و الحمة و النظرة : ٤\١٧٢٤ (رقم الحديث : ٢١٩٤) و أخرجه النسائى فى كتاب الطب ، باب النفث فى الرقية : ٤\٣٦٨ (رقم الحديث : ٧٥٥٠) و أخرجه النسائى ايضا فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب رقية رسول الله صلى الله عليه وسلم : ٦\٢٥٣ (رقم الحديث : ١٠٨٦٢) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الطب ، باب كيف الرقى : ٤\١٢١ (رقم الحديث : ٣٨٩٥) و أخرجه ابن ماجه فى الطب ، باب ما عوّذ به النبى صلى الله عليه وسلم و ما عُوّذ به : ١٢\١١٦٣ (قم الحديث : ٣٥٢١)

(٣) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ ، عمدة القارى : ٢١\٢٧٠ ، شرح مسلم للنووى ، باب استحباب رقية المريض : ١٢\٢٢٣)

(٤) فتح البارى : ١٠\٢٥٦ ، عمدة القارى : ٢١\٢٦٩ ، شرح مسلم للنووى ، باب استحباب رقية المريض : ١٢\٢٢٣)

زخم او د درد روغيږي ، زخم اوچيږي ، دارنگه لاړو كښې هم دا خصوصيت دې - (1)
خو امام قرطبى رحمه الله فرمائى چه ددې طبى توجيهاتو د سر نه هڅو ضرورت نشته دې ،
بلكه دا د الله تعالى د نوم د بركت اثر كيږي چه مريض د درد او د تكليفه روغيږي - (2)

قوله: يشفى سقيمنا: يشفى صيغه د مجهول ده او په طور د دعا مستعمل ده ، دې
صورت كښې " سقيمنا " نائب فاعل كيدو په وجه سره به مرفوع وى او دويم صورت د
يشفى معروف هم كيدې شى ، دې صورت كښې فاعل به محذوف وى او " سقيمنا " به د
مفعول كيدو په وجه منصوب وى يعنى الله تعالى دې څمونږ بيمار ته شفا وركړى - (3)

علامه توريشتى فرمائى چه "تربة أرضنا" نه فطرت د انسان ته اشاره ده او **ريقة بعضنا** سره
نطفې ته اشاره ده ، گويا په زبان حال سره وائى چه اې الله تا ددې بنده اول اصل د خاورې نه
پيدا كړو ، بيا دې دده بنياد د معمولى اوبو نه جوړ كړو ، ده ته شفا وركول ستا دپاره څه
گران كار نه دې دې وجه نه ته ده ته شفا وركړه - (4)

۳۸-- باب: النَّفْثِ فِى الرُّقْيَةِ

[۵۴۱۵] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الرُّؤْيَا مِنَ اللَّهِ وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَنْفِثْ حِينَ يَسْتَيْقِظُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَيَتَعَوَّذْ مِنْ شَرِّهَا فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ وَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَإِنْ كُنْتُ لَأَرَى الرُّؤْيَا أَثْقَلَ عَلَيَّ مِنَ الْجَبَلِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ فَمَا أُبَالِيهَا [ر: ۳۱۱۸]

دې باب كښې امام بخارى د دم كولو په وخت د توك كولو بيان كړيدې
نفث (د نون په فتحه او د فاء په سكون سره) نفخ بلا ريق يا نفخ مع ريق قليل ته وائى ، دم
كوونكې سړې پوك كوى دې پوك سره ډير كرتې د لاړو څه لږ لږ څاڅكى هم شامل وى او
كله ورسره نه وى ، (5) په پښتو كښې ديته توك كول وائى
روموبې روايت د حضرت ابو قتاده ﷺ (حارث بن ربعى) دې ، فرمائى چه ما د رسول الله
ﷺ نه اوريدلې دى چه دوى فرمائيل چه رويا صالحه د الله تعالى د طرفه او بد خوبونه د
شيطان د طرفه وى ، چه كله تاسو كښې په خوب كښې خراب څيز اووينى نو د خوبه د
بيداريدو په وخت درې خله دې اوتوكى او ددې د شره دې پناه اوغواړى نو دا به ده ته
نقصان نه وركوى ،

---

(1) فتح البارى : ۱۰\۲۵۶ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۷۰)
(2) فتح البارى : ۱۰\۲۵۶)
(3) فتح البارى : ۱۰\۲۵۶ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۷۰ .)
(4) فتح البارى : ۱۰\۲۵۶ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۶۹)
(5) فتح البارى : ۱۰\۲۵۸ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۶۹)

راوى د حديث حضرت ابو مسلمه (بن عبد الرحمن بن عوف) فرمائی چه ددې حديث د اوريدو نه پس ګډه خه د غر نه زيات درون خوب اووينم نو ما ته ددې څه پروا نشته دې

قوله: الرؤيا من الله والحلم من الشيطان: رؤيا نه رؤيا صالحه او ښه خوب مراد دې چه د الله تعالى د طرفه بنده دپاره زيرې دې او د حُلْم (په ضمه د حاء او په سكون او په ضمه د لام سره) نه مراد بد خوبونه دى و اګر چه دواړه قسم خوبونه پيدا كوونكې الله جل شانه دې ، خو د ښو خوبونو نسبت الله تعالى ته د تكريم او تشريف دپاره شويدې ، او د بدو خوبونو نسبت شيطان ته ځكه شويدې چه شيطان په ده خوشحاليږى او راضى وى - (١)

دې حديث كښې حضور اكرم ﷺ د بدو خوبونو نه د بچ كيدو او ددې د شر نه د محفوظ كيدو طريقه خودلې ده چه د ويخيدو نه پس ګس طرف ته اعوذ بالله من الشيطان الرجيم اووايه او درې خله توك كړه او دده د شر نه پناه اوغواړه نو انشاءالله دا خوب به نقصان ده نه وى ، توك كولو كښې د شيطان نه نفرت او د ده تحقير او تذليل كولو ته اشاره ده ، ځكه چه شيطان د بدو خوبونو په وخت خوشحاليږى او ديته حاضريږى - علامه قسطلانى رحمه الله ليكى : وفى النفث إشارة إلى طرد الشيطان الذى حضر رؤياه المكروهة ، وتحقيرله واستقذار لفعله (٢)

[٥٣١٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأُوَيْسِيُّ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَفَثَ فِي كَفَّيْهِ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَبِالْمُعَوِّذَتَيْنِ جَمِيعًا ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَمَا بَلَغَتْ يَدَاهُ مِنْ جَسَدِهِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَمَّا اشْتَكَى كَانَ يَأْمُرُنِي أَنْ أَفْعَلَ ذَلِكَ بِهِ قَالَ يُونُسُ كُنْتُ أَرَى ابْنَ شِهَابٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ إِذَا أَتَى إِلَى فِرَاشِهِ [ر: ٤١٧٥]

حضرت عائشه فرمائى :چه رسول الله ﷺ به كله خپلې بسترې ته تشريف اوړلو نو په خپلو لاسونو به ئې قل هو الله احد او معوذتين (سورت فلق او سورت الناس) اوويلې او دم به ئې كړو او بيا به ئې دواړه لاسونه په خپل نورانى مخ راښكل او چه د بدن كومې كومې حصې ته به رسيدې شو په هغې به ئې راښكلو ، حضرت عائشه ﷞ فرمائى چه كله دوى بيمار شو نو ما ته ئې د داسې كولو حكم به كولو ، راوى د حديث يونس وائى چه ما ابن شهاب ليدلې وو چه دې به خپلې بسترې ته تللو نو داسې به ئې كولو

دا روايت په كتاب المغازى كښې تير شويدې

[٥٣١٧] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَهْطًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْطَلَقُوا فِي سَفْرَةٍ سَافَرُوهَا حَتَّى نَزَلُوا بِحَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمْ فَلُدِغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوْ أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ قَدْ نَزَلُوا بِكُمْ لَعَلَّهُ

---

(١) عمدة القارى : ٢١\٢٧٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٦٧)

(٢) عمدة القارى : ٢١\٢٧٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٦٧)

أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ فَأَتَوْهُمْ فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ إِنَّ سَيِّدَنَا لُدِغَ فَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ شَيْءٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَرَاقٍ وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّفُونَا فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ فَانْطَلَقَ فَجَعَلَ يَتْفُلُ وَيَقْرَأُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَتَّى لَكَأَنَّمَا نُشِطَ مِنْ عِقَالٍ فَانْطَلَقَ يَمْشِي مَا بِهِ قَلَبَةٌ قَالَ فَأَوْفَوْهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ عَلَيْهِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ اقْسِمُوا فَقَالَ الَّذِي رَقَى لَا تَفْعَلُوا حَتَّى نَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَذْكُرَ لَهُ الَّذِي كَانَ فَنَنْظُرَ مَا يَأْمُرُنَا فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرُوا لَهُ فَقَالَ وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقْيَةٌ أَصَبْتُمْ اقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ بِسَهْمٍ [ر:٢١٥٦]

د باب دا آخری حدیث تیر شویدې ، دیکښې دی ، " فانطلق فجعل یتفل " د تفل او د نفث تقریبًا یو معنی ده ، ددې جملې د وجه امام بخاری دا حدیث ددې باب لاندې ذکر کړیدې

٣٩= بَابُ مَسْحِ الرَّاقِي الْوَجَعَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى

[٥٣١٨] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ بَعْضَهُمْ يَمْسَحُهُ بِيَمِينِهِ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا فَذَكَرْتُهُ لِمَنْصُورٍ فَحَدَّثَنِي عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ بِنَحْوِهِ

نبی کریم ﷺ به د دم کولو په وخت کښ خپل ښي لاس د تکلیف په ځائے وهلو

٤٠= بَابٌ فِي الْمَرْأَةِ تَرْقِي الرَّجُلَ

[٥٣١٩] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَنْفِثُ عَلَى نَفْسِهِ فِي مَرَضِهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ فَلَمَّا ثَقُلَ كُنْتُ أَنَا أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِهِنَّ فَأَمْسَحُ بِيَدِ نَفْسِهِ لِبَرَكَتِهَا فَسَأَلْتُ ابْنَ شِهَابٍ كَيْفَ كَانَ يَنْفِثُ قَالَ يَنْفِثُ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ [ر:٤١٧٥]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دے چه ښځه که خاوند دم کول غواړی نو سنت کښې دې دپاره جواز شته ، مناسبت د روایت د باب سره ظاهر دې

٤١= بَابُ مَنْ لَمْ يَرْقِ

[٥٣٢٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنُ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ فَجَعَلَ يَمُرُّ النَّبِيُّ مَعَهُ الرَّجُلُ وَالنَّبِيُّ مَعَهُ الرَّجُلَانِ وَالنَّبِيُّ مَعَهُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ وَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَرَجَوْتُ أَنْ تَكُونَ أُمَّتِي فَقِيلَ

هذا موسى وقومه ثم قيل لي انظر فرأيت سوادا كثيرا سد الأفق فقيل لي انظر هكذا وهكذا فرأيت سوادا كثيرا سد الأفق فقيل هؤلاء أمتك ومع هؤلاء سبعون ألفا يدخلون الجنة بغير حساب فتفرق الناس ولم يبين لهم فتذاكر أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم فقالوا أما نحن فولدنا في الشرك ولكنا آمنا بالله ورسوله ولكن هؤلاء هم أبناؤنا فبلغ النبي صلى الله عليه وسلم فقال هم الذين لا يتطيرون ولا يسترقون ولا يكتوون وعلى ربهم يتوكلون فقام عكاشة بن محصن فقال أمنهم أنا يا رسول الله قال نعم فقام آخر فقال أمنهم أنا فقال سبقك بها عكاشة [ر: ٣٢٢٩]

دامام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه کُه يو سړي دم درمل وغيره نه کوی نو شريعت کښې د دې جواز شته ، په حديث د باب تفصيلی کلام په باب من اکتوی کښې تير شويدې ، ديکښې دی ، هم الذين لا يتطيرون ، ولا يكتوون ولا يسترقون " دا هغه خلق دی چه د توکل په لوړ مقام دی او رضا بالقضاء مقام باندې اوسيږی د دم دارو درملو علاج وغيره ضرورت نه محسوسوی ، لکه علامه ابن الأثير رحمه الله فرمائی :

" هذا من صفة الأولياء ، المعرضين عن الدنيا و أسبابها و علائقها ، و هؤلاء خواص الأولياء ، ولا يرد على هذا وقوع ذلك من النبي صلى الله عيه وسلم فعلا و أمرا لأنه كان في أعلى مقامات العرفان و درجات التوكل ، فكان ذلك منه للتشريع و بيان الجواز و مع ذلك فلا ينقص ذلك من توكله ، لأنه كان كامل التوكل يقينا فلا يؤثر فيه تعاطي الأسباب شيئًا ، بخلاف غيره و لو كان كثير التوكل ، لكن من ترك الأسباب ، و فوض و أخلص في ذلك كا ن أرفع مقاما " (١)

يعنی علاج او اسباب پريخودل خاص د هغه اولياؤ او د الله تعالی د لويو بندګانو صفت دې چه د دنيا او ددې د وسائلو نه اعراض کوی

دلته دې د چا په ذهن کښې دا شبه سر نه راوچتوی چه کله دا دالله تعالی د خاص مقربو بندګانو صفت دې نو بيا رسول الله ﷺ علاج او اسباب عملاً هم او قولاً هم اختيار کړل چه په خپله ئې هم علاج او اسباب اوکړل او بل ته ئې هم حکم اوکړو

ځکه چه رسول الله ﷺ بې شك شبه د عرفان او د توکل په لوړ مقام فائز وو ، خو بيا هم دوی د علاج او وسائلو د مشروعت خودلو او ددې د جواز د بيان دپاره ئې دا اختيار کړل .

دې سره د دوی د توکل په صفت کښې هيڅ قسم کمې نه دې راغلې ، ځکه چه دوی داسې کامل متوکل وو چه اسباب اختيارولو سره د دوی په توکل هيڅ اثر نه پريوتلو ، دا صرف د دوی خصوصيت وو د نورو خلقو خبرې نورې دی ، ځکه چه کُه يو سړې ډير هم متوکل وی خو اسباب اختيارولو سره د ده په توکل څه نا څه فرق راځی ، کُه يو سړې اخلاص سره توکل کوی او خپله معامله الله تعالی ته سپاری او اسباب پريږدی نو دې يقيناً د توکل په لوړ

---

(١) فتح البارى : ١٠\٤٦٠ . ٤٦١)

مقام دي ـ دا روايت امام بخارى رحمه الله د حصين بن نمير نه نقل كړيدي ، د حصين بن نمير په بخارى كښې صرف هم دا يو روايت دي - (١)

٤٢ = بَاب الطِّيَرَةِ

[٥٤٢١] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَالشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالدَّارِ وَالدَّابَّةِ [ر: ١٩٩٣]

[٥٤٢٢] (٢) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا طِيَرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالُوا وَمَا الْفَأْلُ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [ر: ٥٤٢٣]

طِيَرَة (د طاء د كسرې او د ياء د فتحه سره) د تطير مصدر دې چه څنګه د تحير مصدر حِيَرَة دې ، د بعض اهل لغت دا خيال دې چه عربى ژبه كښې په دې وزن باندې د دې دوه مصدرونو نه علاوه بل يو مصدر نه دې راغلې - (٣)

طيرة بدشګونئ (سپيره والى) ته وائى په زمانه د جاهليت كښې به خلق سحر د څه كار دپاره وتل نو دوى به په طير يعنى مارغه باندې اعتماد كولو ، دوى به ناست مارغان الوزول نو كه دا مارغه به ښى طرف ته والوتلو نو دوى به دا نيك شګون ګڼړلو او كار ته به روان شو او كه دا مارغه به ګس طرف ته والوتلو ، نو دوى به دا بد شګون ګڼړلو كار له به نه تلل ، خلقو به ښى طرف ته الوتونكى مارغه ته " مساغ " ا و ګس طرف ته الوتونكى مارغه ته به ئې " بارح " ويلې - (٤)

اسلام چه راغلو نو دا وهم او خيال ئې باطل كړو چه د مارغه په ښى او په ګس طرف الوتلو سره د چا په كار كيدو او نه كيدو باندې څه اثر نه پريوځى

امام بيهقى رحمه الله په " شعب الايمان " كښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما روايت نقل كړيدې چه كه د چا په زړه كښې داسې بد شګونى راشى نو هغه دې دا دعا

---

(١) فتح البارى : ١٠ \ ٢٦٠ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٧٣)

(٢)) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الطب ، باب الفأل (رقم الحديث : ٥٤٢٣) و أخرجه مسلم في السلام ، باب الطيرة و الفأل و ما يكون فيه من الشوم : ٤ \ ١٧٤٥ (رقم الحديث : ٢٢٢٣)

(٣)) النهاية فى غريب الحديث و الأثر : ٣ \ ١٥٢ ، مجمع بحار الأنوار : ٣ \ ٤٨٠ و فتح البارى : ١٠ \ ٢٦١ ، شرح الطيبى على مشكوة المصابيح ، كتاب الطب و الرقى ، باب الفأل و الطيرة ، الفصل الأول : ٨ \ ٣١٣ ، اكمال إكمال المعلم للأبى على صحيح مسلم كتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦ \ ٣٩١)

(٤)) النهاية فى غريب الحديث و الأثر : ٣ \ ١٥٢ ، فتح البارى : ١٠ \ ٢٦١ ، عمدة القارى : ١٢ \ ٢٧٣ ، إرشاد السارى : ١٢ \ ٤٧٢)

اووائی " اللّٰهم لا طیر الا طیرك، ولا خیر الا خیرك " (۱)
کله چه خلق داسې عقیده اولری نو د دوی د خیال او د اعتقاد مطابق ډیر کرتې داسې واقعات هم راپیښیږی ، دا په حقیقت کښې د دوی د باطن ظن سزا وی ، حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی :

"وربما وقع به ذلك المكروه بعينه الذى إعتقده عقوبة له ، كما كان يقع كثيرا لأهل الجاهلية" (۲)

۴۳=بَاب الْفَأْلِ

[5423] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا طِيَرَةَ وَخَيْرُهَا الْفَأْلُ قَالَ وَمَا الْفَأْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْكَلِمَةُ الصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ [ر:۵۴۲۲]

[۵۴۲۴] (۳) حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ الصَّالِحُ الْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ _[ر:۵۴۴۰]

حضور اکرم ﷺ فرمائلي دی لا طیرة و خیرها الفال چه شګون نه دې او د دې بهتر قسم نیک شګون دې " فال (په همزه او بغیر د همزه) ښه شګون ته وائی (۴) ددې جمع فئول راځی - (۵)
① بعضې حضراتو په نزد طیره بد شګون (سپیره والی) ته وائی او فال ښه شګون (بختور والی) ته وائی - دا دواړه جُدا جُدا دی طیره ناجائز او فال جائز دې ، دلته حدیث کښې د خیرها کلمه استعمال شویده ، د فال اضافت طیره ته دې ، دا اضافت د توضیح دپاره دې ، د جزئیت ثابتولو دپاره نه دې ، د علامه کرمانی رحمه الله او د علامه طیبی رحمه الله رائ هم دا ده - (۶)

---

(۱)) شعب الإيمان للبيهقى ، باب التوكل و التسليم : ۲\۶۵ (رقم الحديث : ۱۱۸۰)
(۲)) فتح البارى : ۱۰\۲۶۴)
(۳)) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى الطب ، باب لاعدوى (رقم الحديث : ۵۴۴۰) و أخرجه مسلم فى السلام ، باب الطيرة و الفأل و ما يكون فيه من الشوم : ۴\۱۷۴۶ (رقم الحديث : ۲۲۲۴) و أخرجه أبوداود فى الطب ، باب فى الطيرة : ۴\۱۸ (رقم الحديث : ۳۹۱۶) و أخرجه الترمذى فى كتاب السير ، باب ما جاء فى الطيرة : ۴\۱۶۰ (رقم الحديث : ۱۶۱۵)
(۴)) و فى النهاية لابن الأثير : " فيه إنه كان يتفاءل و لا يتطير " الفال مهموز فيما يسر و يسوء ، و الطيرة لا تكون إلا فيما يسوء ، النهاية لابن الأثير : ۳\۴۰۵)
(۵)) فتح البارى : ۱۰\۲۶۳ ، إكمال إكمال المعلم على صحيح مسلم لأبى ، كتاب الطب ، باب قوله ﷺ : لا عدوى : ۶\۱۱۴)
(۶)) شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۳۲ ، شرح الطيبى على مشكوة المصابيح ، كتاب الطب و الرقى ، باب الفأل و الطيرة ، الفصل الأول : ۸\۳۱۳ ، فتح البارى : ۱۰\۲۶۳ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۷۴)

② خو د حافظ ابن حجر رحمه الله وغيره رائې دا ده چه " طيره " عامه ده مطلق شګون ته وائی ، او ددې دوه قسمونه دی : بد شګون او ښه شګون ، دويم قسم ته فال وائی ، شريعت كښې بيا د " طيرة " استعمال د بد شګونۍ په معنی كښې اوشو ، حضور اكرم ﷺ ، چه "لا طيرة " اوفرمائل نو دې سره ئې شرعی معنی مراد واخسته او "خيرها " كښې ضمير چه كوم " طيرة " ته راجع دې نو د هغې نه عام معنی يعنی مطلق شګون مراد دې (١) د دې حضراتو تائيد د ترمذی د يو روايت نه كيږی (٢)

يو اشكال او ددې جواب: دلته دا اشكال كيږی چه " خيرها " د اسم تفضيل صيغه ده چه د هغې مفهوم دا رااوځی چه فال زيات بهتر دې ، خو طيره كښې هم بهتری شته ، حال دا دې چه طيره كښې هيڅ قسم بهتری نشته دې ددې مختلف جوابونه وركړې شويدی ،

① علامه طيبی رحمه الله فرمائی : هو من نحو قولهم : " الصيف أحر من الشتا " أی الفال فی بابه أبلغ من الطيرة فی بابها ، و الحاصل إن أفعل التفضيل فی ذلك إنما هو بين القدر المشترك بين الشيئين ، و القدر المشترك بين الطيرة و الفال تأثير كل منهما فيما هو فيه ، و الفال فی ذلك أبلغ - (٣)

علامه طيبی رحمه الله فرمائی چه دا " الصيف أحر من الشتاء " د قبيله دې ، ددې لفظی ترجمه خو دا ده چه اوړې د ژمی نه زيات ګرم دې خو مطلب ئې دا كيږی چه د ګرمۍ سختی د يخنۍ د سختۍ نه زياته ده ، نو " سختی " په دواړو كښې قدر مشترك دې ، خو ديو شدت د بل په مقابله كښې زيات دې ، ددوه څيزونو په مينځ كښې قدر مشترك په يو كښې د زياتی او د شدت د بيانولو دپاره د اسم تفضيل استعمال كيږی ، لكه چه الصيف أحر من الشتاء ، (اوړی د ژمی نه زيات ګرم دې) دا مطلب ترينه نه اخستې كيږی چه يخنۍ كښې هم څه لږه غونده ګرمی او تاو شته ، خو د صيف حرارت زيات دې ، بلكه مطلب ترينه دا اخستې كيږی چه د صيف د حرارت شدت د شتاء د يخنۍ د شدت نه زيات دې

دارنګه حديث كښې هم د الطيرة خيرها الفال مطلب دا نه دې چه " طيرة " كښې هم څه لږ خير شته خو د فال خير زيات دې ، بلكه مطلب دا دې چه د طيره هم يو اثر دې او د فال هم يو اثر دې خو د فال اثر د طيره په مقابله كښې زيات ښه زيات بهتر او زيات بليغ دې -

ددې جواب حاصل دا دې چه د بد شګون او د نيك شګون د دواړو اثر شته خو د طيره په مقابله كښې فال زيات موثر او بليغ دې -

② دويم جواب دا وركړې شويدې چه " خير " دلته د مطلقا د خيريت په معنی كښې

---

(١) فتح البارى : ١٠\٢٦٣ ، عمدة القارى : ٢١\٢٧٤ ، شرح البخارى للكرمانى : ٢١\٣٢ ، اكمال اكمال المعلم على صحيح مسلم للابى ، كتاب الطب ،باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦\٤١)

(٢) فتح البارى : ١٠\٢٦٤ ، عمدة القارى : ٢١\٢٧٤ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٧٤)

(٣) شرح الطيبى على مشكوة المصابيح : ٨\٣١٣ ، مكمل إكمال الإكمال ، كتاب الطب ، باب قوله عليه السلام : لا عدوى : ٦\٤١)

استعمال دې ، د اسم تفضیل په معنی نه دې ، الفال محض خیر کما أن الطیرة محض شر- (۱)

③ اویو بل جواب دا ورکړې شویدې چه دا علی سبیل الفرض و التسلیم دې چه بالفرض کُه طیرة بهتر هم وی نو فال ددې په مقابله کښې زیات بهتر دې - (۲)

نیک فال نیول مندوب دی: بهرحال ښه او نیک فال نیول مستحب او مندوب دی مثلاً یو سړې بیمار دې او دې په دې حالت کښې د چا نه " یا سالم " ویل واوری ، یا څوك جنګ ته روان دې او دې د " ظفرعلی " یا د " فتح علی خان " نوم واوری ، یا د چا څه څیز ورك شوې وی او دې یاواجد د چا د خُلې نه واوری نو دې ددې نومونو نه د روغوالی ، د فتح او د ورك شوې څیز په پیدا کیدو نیك فال اونیسی نو دا مستحب او د حضور اکرم ﷺ نه یو ثابت څیز دې - (۳)

آبی په شرح د مسلم کښې د قاسم بن اصبغ یو روایت نقل کړیدې چه حضرت بریده اسلمی د اویا سوارو سره د شپې په وخت حضور اکرم ﷺ ته ملاقات ته راغلو ، نو حضور اکرم ﷺ تپو س اوکړو څوك ئې ؟ نو ده جواب ورکړو " بریده " نبی کریم ﷺ حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه ته متوجه شو او وے فرمائل :" برد أمرنا و صلح "خمونږ د جنګ معامله یخه شوه او صلح اوشوه ، بیا ئې تپوس اوکړو ممن ؟ (یعنی د کومې قبیلې سره دې تعلق دې ؟) نو ده اوویل : من أسلم ، حضور ﷺ اوفرمائل :" سلمنا " یعنی مونږ محفوظ شو بیا حضور ﷺ تپوس اوکړو فمن ؟ (یعنی اسلم کښې د کوم ښاخ سره تعلق لرې ؟) نو ده اوویل : من بنی سهم ، بیا حضور ﷺ اوفرمائل : خرج سهمنا (څمونږ حصه رااووتله) (۴) دا رنګه د عزوه حدیبیه په موقع باندې د کافرانو د طرفه مختلف خلق حضور صلي الله علیه وسلم سره مذاکراتو دپاره راتلل چه کله سهیل بن عمرو راغللو نودوی ﷺ د نوم نه فال اونیولو او ارشاد ئې اوکړو "الآن سهل الله لكم أمركم" (۵)

د حضور اکرم ﷺ عادت مبارك وو چه کله به ئې د کوم یو کار په موقع باندے څه ښه نوم اوریدلو نو د خوشحالئ آثار به د دوی په مخ مبارك ښکاره کیدل ، لکه امام ابوداود رحمه الله په سند حسن سره د حضرت بریده اسلمی رضی الله عنه یو روایت نقل کړیدې ::"إن النبی صلی الله علیه وسلم کان لا یتطیر من شیء ، و کان إذا بعث عاملا یسأل عن إسمه فإذا أعجبه فرح به ، وإن کره إسمه رؤی کراهة ذلك فی وجهه " (۶)

---

(۱) مرقاة شرح مشکاة ، کتاب الطب ، باب الفال و الطیرة : ۹/۲)

(۲) مظاهر حق : ۴/۳۰۱ ، مرقاة شرح مشکاة کتاب الطب ، باب الفال و الطیرة : ۹/۲)

(۳) فتح الباری : ۱۰/۲۶۴ ، مظاهر حق : ۴/۳۰۰)

(۴) إکما إکمال المعلم علی صحیح مسلم للأبی ، کتاب الطب ، باب قوله علیه السلام : لا عدوی : ۶/۴۲)

(۵) دلائل النبوة للبیهقی ، باب سیاق قصة الحدیبیة و ما ظهر من الآثار فیها : ۴/۱۰۵)

(۶) سنن أبی داود ، کتاب الطب ، باب فی الطیرة : ۴/۱۹ (رقم الحدیث : ۳۹۲۰)

که يو نوم به دوی ﷺ ته ناخوښه وو نو د دوی په مخ مبارک به د ناخوښتيا آثار ښکاره کيدل د بد فالۍ په وجه نه ، بلکه په دې وجه چه دوی ته بد نومونه خوښ نه وو ، هم دا وجه ده چه دوی به څو موقعو باندې د څو اصحابو نومونه بدل کړې وو - (۱) دارنګه دوی ﷺ د "برة بنت أبي سلمة بن عبد الأسد" (چه د دوی نوم ربيبه وه) نوم بدل کړو اوزينب ئې کړو - الإصابة فی تمييز الصحابة : ۳۸\۸ (رقم الترجمة : ۱۰۹۲۸) ، أسد الغابة فی معرفة الصحابة : ۳۷\۶ (رقم الترجمة : ۶۷۶۴)

۴۴= بَاب لَا هَامَةَ وَلَا صَفَر

[۵۴۳۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَكَمِ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ أَخْبَرَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ [ر: ۵۳۸۰]

د "هامة" او د "صفر" تشريح تيره شويده -

۴۵= بَاب الْكِهَانَةِ

كهانة (د كاف په فتحه او په كسره سره) د غيب خبرو خودلو پيشې ته وائی ، دې پيشه کوونکی ته کاهن وائی ، ددې جمع كهنة راځی ، بعض اهل لغتو د کاهن تعریف کړيدې ، **كل من أذن بشيئ قبل وقوعه فهو كاهن** (۲)

د كهانت قسمونه : د كهانت درې قسمونه مشهور دی

① د غيب دا خبرونه بعض خلق د شيطانانو او د پيريانو نه حاصلوی ، پيريان د اخبرې چه د اسمان د فرښتو خبرې واوری نو حاصل ئې کړی ، د دې دروازه بنده کړې شوه او ددې حفاظت د شهاب ثاقب په ذريعه اوشو ، د قرآن کريم دا آيت کريمه (**إلا من خطف الخطفة فأتبعه شهاب ثاقب**)(۳) دې طرف ته اشاره کوی

② د بعضې پيريانو سره د خلقو رابطه وی او دوی دوی ته د لرې لرې خبرونه ورکوی او کله څه خبرې صحيح هم خيژی

---

۱) لکه چه دوی صلی الله علیه وسلم د ام المؤمنين حضرت ميمونه او د ام المؤمنين حضرت جويريه رضی الله عنهما نو مونه دوی دوارو سره نکاح کولو په وخت کښې بدل کړې وو د دوی دوارو نومونه بالترتيب وراندې " برة بنت الحارث الهلالية " او برة بنت الحارث المصطلقية " وو ، الإصابة فی تمييز الصحابة : ۴۸\۸ (رقم الترجمة : ۱۰۹۲۵ ، ۱۰۹۲۶)

۲)) فتح الباری : ۱۰\۲۶۶، عمدة القاری : ۲۱\۲۷۵ و عرّفه ابن الأثير فی النهاية : الكاهن : الذی يتعاطى الخبر عن الكائنات فی مستقبل الزمان ، و يدعی معرفة الأسرار ، النهاية فی غريب الحديث و الأر ۴\۲۱۳ و كذا فی مجمع بحار الأنوار : ۴\۴۵۰)

۳)) سورة صافات ، الآية : ۱۰))

③ بعض خلق د خپلو حواسو ، تجربو او په اندازو سره د غيب خبري بيانوى دی تولو صورتونو ته مذموم ويلې شويدی ځکه چه دا د قبيلې د ظنياتو نه دی او عموما ديكښې دروغ شامل وی - (١)

حضرت ابوهريره رضي الله عنه مرفوع حديث دې "من أتى كاهنا أو عرافا فصدقه بما يقول فقد كذب بما أنزل على محمد" (٢)

[٥٤٢٦/٥٤٢٧] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي امْرَأَتَيْنِ مِنْ هُذَيْلٍ اقْتَتَلَتَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَقَتَلَتْ وَلَدَهَا الَّذِي فِي بَطْنِهَا فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى أَنَّ دِيَةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ فَقَالَ وَلِيُّ الْمَرْأَةِ الَّتِي غَرِمَتْ كَيْفَ أَغْرَمُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ

[٥٤٢٧] (٣) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ رَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَطَرَحَتْ جَنِينَهَا فَقَضَى فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الْجَنِينِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ كَيْفَ أَغْرَمُ مَا لَا أَكَلَ وَلَا شَرِبَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَّ وَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ [ر: ٦٣٥٩ و٦٥٠٨ و٦٥١١ و٦٥١٢]-

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ د قبيله هذيل د دوه جګړه کوونکو ښځو باره کښې فيصله کړې وه چه دوی کښې يوې (ام عفيف بنت مسروح) بله (مليکه بنت عويم) په کاڼړی ويشتې وه چه دا په ګيډه اولګيدله او دا حامله وه چه د هغې د وجه ددې

---

(١) فتح البارى : ١٠\٢٦٦ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٧٩) .

(٢) سنن الترمذى ، كتاب الطهارة ، باب ما جاء فى كراهية إتيان الحائض : ١\٢٤٢ (رقم الحديث : ١٣٥) ، سنن أبى داود ، كتاب الطب ، باب فى الكاهن : ٤\١٥ (رقم الحديث : ٣٩٠٤) ، مسند الإمام أحمد بن حنبل ، كتاب الحدود ، الفرع الرابع فى حدالزنا من الجلد و الرجم : ٢\٤٠٨ ، سنن إبن ماجه ، كتاب الطهارة ، باب النهى عن إتيان الحائض : ١\٢٠٩ (رقم الحديث : ٦٣٩)

(٣) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الفرائض ، باب ميراث المرأة و الزوج مع الولد وغيره (رقم الحديث : ٦٣٥٩) و أخرجه أيضا فى كتاب الديات ، باب جنين المرأة (رقم الحديث : ٦٥٠٨) و أخرجه أيضا فى كتاب الديات باب جنين المرأة ، و إن العقل على الوالد و عصبته الوالد لا على الولد (رقم الحديث : ٦٥١١) و أخرجه مسلم فى كتاب القسامة ، باب دية الجنين و وجوب الدية فى قتل الخطأ : ٤\١٣٠٩ (رقم الحديث : ١٦٨١)

بچې په ګېډه کښې مړ شو ، د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې مقدمه راغله دوی ددې بچی په دیت کښې غرة یعنی یو غلام یا د وینځې ورکولو حکم اوکړو ، د جنایت کوونکې ښځې ولی اوویل "کیف أغرم یا رسول الله من لا شرب ولا أکل، ولا نطق ولا إستهل، فمثل ذلك بطل" (یعنی اے د الله رسوله : څه څنګه د هغه بچی دیت ورکړم چه نه ئې څښاك کړیدې او نه ئې خوراك او نه ئې خبرې کړیدی او نه ئې چغه وهلې ده ، نو داسې بچې خو توې (څه تاوان ئې نشته) حضور اکرم ﷺ چه دده دا مسجع کلام واوریدو نو وې فرمائل : دې خو د کاهنانو روردې"

د دې حدیث متعلق تفصیلی کلام خو به روستو راشی په دیاتو کښې دلته امام بخاری رحمه الله ددې ذکر څکه کړیدې چه دوی ﷺ ددې مسجع کلام کوونکې متعلق اوفرمائل : چه دې د کاهنانو رور دې لکه چه څنګه کاهن مسجع کلام کوی ، دده دا کلام هم دارنګه مقفی او مسجع دې لکه د مسلم شریف په روایت کښې دی : "إنما هذا من إخوان الکهان" نه پس دا اضافه ده "من أجل سجعه الذی سجع" (1) کلام کښې سجع کُه په تکلف او تصنع سره وی نو دا صحیح نه ده ، خو کُه بې تکلفه او بې تصنع وی نو بیا جائز دې ، (2)

استهل : استهلال د پیدا کیدو په وخت د بچی اواز ته وائی ،غرة د تَندی سپین والی او روښانتیا ته وائی عبر به عن الجسد کله إطلاقا للجزء علی الکل ، وړاندے "عبد أو أمة" ددې بدل واقع کیږی - (3)

قوله: ومثل ذلك بطل : دلته روایت کښ "بطل" دې او په بعضې راویتونو کښې یطل د یاءسره دې د یطل معنی د هدر او د توئیدو ده - (4)

[۵۴۲۸] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ [ر:۲۱۲۲]

د باب دا روایت د حضرت ابو مسعود رضی الله عنه نه روایت دې - فرمائی : چه نهی النبی ﷺ عن ثمن الکلب ومهر البغی وحلوان الکاهن یعنی حضور اکرم ﷺ د سپی د قیمته د زنا کارې ښځې ته د اجرت ورکولو نه او کاهن ته د رقم ورکولو نه منع کړیده -

---

(1)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ .... ۱۳\ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ .... ۱۳ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب دیة الجنین و وجوب الدیة فی قتل الخطأ .... ۱۳\ ۱۳۰۹ (رقم الحدیث : ۱۶۸۱)ررر

(2) فتح الباری : ۱۰\ ۲۶۸)) فتح الباری : ۱۰\ ۲۶۸)) فتح الباری : ۱۰\ ۲۶۸)

(3) عمدة القاری : ۲۱\ ۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲\ ۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰\ ۲۶۸)

(4) عمدة القاری : ۲۱\ ۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲\ ۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰\ ۲۶۸)

قوله: مهر البغي: بغي په اصل کښې د بَغُوْيٌ په وزن د فعول وو ، واو يې په ياء بدل کړو او ياء ئې په ياء کښې مدغم کړه بَغِيٌّ شو ، دلته ترينه زانيه مراد ده ، د زانيه اجرت ته ئې مجازا مهر اوويلې - (۱)

دا روايت په کتاب البيوع کښې " باب ثمن الكلب " تر لاندې تير شويدې - (۲)

[۵۴۲۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاسٌ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَيْسَ بِشَيْءٍ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَا أَحْيَانًا بِشَيْءٍ فَيَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا مِنَ الْجِنِّيِّ فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ فَيَخْلِطُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ

قَالَ عَلِيٌّ قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ مُرْسَلٌ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ ثُمَّ بَلَغَنِي أَنَّهُ أَسْنَدَهُ بَعْدَهُ [ر: ۵۸۵۹ و ۷۱۲۲ وانظر: ۳۰۳۸]

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه څه خلقو درسول الله ﷺ نه د کاهنانو متعلق تپوس اوکړو نو دوی اوفرمائل : دا هيڅ څيز نه دې ، خلقو اوويل : اے د الله رسوله ! دا خلق کله مونږ ته داسې خبره کوی چه هغه بالکل صحيح وی ، نو حضور ﷺ اوفرمائل چه دا خبره د الله تعالی د طرفه وی ، کاهن دا د پيريانو نه واخلی ، پيرې دا (خبره چه د فرشتو نه ئې اوريدلې وی) د خپل کاهن دوست په غوږ کښې واچوی ، او بيا دې د دې يوې خبرې سره سل د دروغو خبرې يوځائ کړی او وړاندې ئې بيانوی

قوله: ليس بشئ: أی ليس قوله بشئ يعتمد عليه يعنی د کاهن د قول هيڅ اعتبار نشته دې ،

تلك الكلمة من الحق يعنی دا کلمه د حق د طرفه وی ، د حق نه الله تعالی هم مراد کيدې شی ، چه دا کلمه د الله تعالی د طرفه وی ، او حق په معنی د ثابت او د ربښتيا هم کيدې شی چه دده دا کلمه درست او صحيح وی ، باقی نورې باطلې وی - (۳)

قوله: يخطفها من الجني: يعنی دا کلمه دې کاهن د پيری نه اخستې وی او بعضې روايتونو کښې يخطفها الجنی دې يعنی پيری دا کلمه د اسمان نه حاصل کړيده د خطف يخطف معنی په منډه او په تيزئ سره د اخستو ده (۴)

---

(۱) قال القسطلانی : " ولا يجوز عندهم أن يكون على فعيل ، لأن فعيلا بمعنى فاعل يكون بالهاء فی المؤنث ككريمة وإنما يكون بغيرهاء ، إذاكان بمعنى مفعول كامرأة جريح و قتيل (إرشاد الساری: ۱۲\۴۷۸)

(۲) عمدة القاری : ۲۱\۲۷۵ ، ارشاد الساری : ۱۲\۳۷۷ ، فتح الباری : ۱۰\۲۶۸)

(۳) عمدة القاری : ۲۱\۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۷۹ ، فتح الباری : ۱۰\۲۶۹ ، شرح صحيح البخاری لابن البطال : ۹\۴۳۹)

(۴) عمدة القاری : ۲۱\۲۷۷ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۷۹ ، فتح الباری : ۱۰\۲۶۹)

فیقرها: د باب د نصر نه دي قریقر استعمالیږی ، ویلې کیږی. قررت علی رأسه دلوا : ما دده په سر ډولچه د اوبو واړوله - (١)

علامه قرطبی رحمه الله فرمائی قر الطائر په معنی دې د مارغه مسلسل اواز ویستلو ته وائی ، دلته د یقرها په معنی ده : ألقاها الی أذنه بصوت - (٢)

قوله: مائة کذبة: د کاف فتحې سره، د ابن جریج په روایت کښې **اکثر من مائة کذبة** دې، عدد مراد نه دې بلکه کثرت مراد دې چه کاهن اکثر دې حق سزه دروغ ملاوهی.(٣)

امام مسلم رحمه الله د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه روایت نقل کړیدې چه یو شپه رسول الله ﷺ د څو انصارو اصحابو سره تشریف فرما وو ، دیکښې شهاب ثاقب په نظر راغلو ، حضور ﷺ د اصحابو نه تپوس اوکړو " په زمانه د جاهلیت کښې به چه دا تاسو اولیدلونو تاسو به څه ویلې ؟ " اصحابو اوویل : مونږ به ویل چه نن شپه څوك لوې سړې پیدا شو یا څوك لوې سړی مړ شو ، حضور ﷺ اوفرمائل :" **فإنها لا یرمی بها لموت أحد و لا لحیاته، ولکن ربنا تبارك و تعالی إسمه إذا قضی أمرا ، سبح حملة العرش ، ثم سبح أهل السماء الذین یلونهم حتی یبلغ التسبیح أهل هذا السماء الدنیا ثم قال الذین یلون حملة العرش لحملة العرش : ماذا قال ربکم ؟ فیخبرونهم ماذا قال، قال : فیستخبر بعض أهل السموات بعضا حتی یبلغ الخبر هذه السماء الدنیا ، فتخطف الجن السمع ، فیقذفون إلی أولیائهم ، ویرمون به ، فما جاؤوا به علی وجهه فهو حق ، ولکنهم یقرفون فیه ویزیدون** " (٤)

یعنی ستورې ددې وجه نه رابیلیږی چه څوك مړ یا پیدا شی ، بلکه خمونږ رب چه کله د یو امر فیصله اوکړی نو هغه فرشتې چه حاملین د عرش دی " **سبحان الله** " اووائی ، بیا دوی سره چه کومې نزدې فرشتې د اسمان والا دی هغوی **سبحان الله** اووائی تر دې چه د دوی تسبیح هغه فرشتو ته رااورسیږی چه په اسمان د دنیا کښې دی ، بیا حاملین د عرش سره چه کومې نزدې فرشتې دی هغوی دوی ته اووائی : د ستاسو رب څه اوفرمائل ؟ نو دوی ته چه الله تعالی څه فرمائلې دی دوی د هغې خبر دوی ته ورکړې بیا د اسمانونو نورې فرشتې هم د یو بل نه دا خبر معلوم کړی تر دې چه دا خبر اسمان د دنیا ته رااورسیږی نو پیریان (شیطانان) دې اوریدلې خبرې نه څه رااونیسی او دا خپل کاهن دوستانو ته رسوی ، اوس که کاهن دا خبره هم هغه رنګ بیان کړی چه څنګه دوی اوریدلې وی نو دا رښتیا کیږی خو دوی دیکښې د دروغو اضافه هم کوی

---

١) عمدة القاری : ٢١\٢٧٧ ، فتح الباری : ١٠\٢٧٠)
٢) عمدة القاری : ٢١\٢٧٧، فتح الباری : ١٠\٢٧٠)
٣) فتح الباری: ١٠\٢٧٠، ٢٧١، عمدة القاری : ٢١\٢٧٧-
٤)) فتح الباری : ١٠\٢٧٠ ، عمدة القاری : ١٢\٢٧٧)

قوله: قال علي: قال عبدالرزاق: مرسل: (الكلمة من الحق) ثم بلغني أنه أسنده بعده: علی بن المدینی فرمائی: چه عبدالرزاق بن همام فرمائی حدیث کښې واقع "الكلمة من الحق" الفاظ مرسل نقل کړي وو، یعنی حضرت عائشه رضي الله عنها نه ئې د سند سره نه وو بیان کړي خو بیا ما ته دا خبره راورسیدله چه دوی به روستو دا حصه هم د سند سره نقل کړې ده.

۳۶--باب: السحر

۳۶ = بَابُ السِّحْرِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ [البقرة:۱۰۲] وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى [طه:۶۹]
وَقَوْلِهِ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ [الأنبياء:۳]
وَقَوْلِهِ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى [طه:۶۶]
وَقَوْلِهِ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ [الفلق:۴] وَالنَّفَّاثَاتُ السَّوَاحِرُ
تُسْحَرُونَ تُعَمَّوْنَ [المؤمنون:۸۹]

دلته څو خبرې ذهن کښینول پکار دي

د سحر تعریف: ① لغت کښې د لفظ د سحر اطلاق په هر هغه څیز کیږي چه هغه مخفی او پټ وي، كل ما خفي ولطف ودق مأخذه فهو سحر (۱)

---

(۱) فتح الباري: ۱۰\۲۷۲، وقال ابن الأثير في النهاية: لاسحر ما يصرف قلوب السامعين و إن كان غير حق، النهاية: ۲\۳۴۶ مجمع بحار الأنوار: ۳\۴۳، وقال الإمام الجصاص: أصل السحر في اللغة، ما لطف و خفي سببه. أحكام القرآن للجصاص: ۱\۶۱، و عرفه العلامة الآلوسي: و السحر في الأصل مصدر سحر يسحر (بفتح العين فيهما) إذا أبدى ما يدق و يخفى و هو من المصادر الشاذة، و يستعمل بما لطف و خفي سببه، المراد به أمر غريب يشبه الخارق و ليس به .... (روح المعاني: ۱\۳۳۸)، و قال في تفسير الموردي: فقد إختلف الناس في معناه، فقال قوم: يقدر الساحر أن يُقلب الأعيان بسحر فيحول الإنسان حمارا، و ينشأ أعيانا و أجساما، و قال آخرون: السحر خدع و معان يفعلها الساحر، فيخيل إليه أنه بخلاف ما هو، كالذي يرى السراب من بعيد فيخيل إليه أنه ماء، و كواكب (في زعمي الصحيح أنه رواكب) السفينة السائرة سيرا جثيثا، يخيل إليه أن ما عاين من الأشجار و الجبال سائرة معه. (تفسير الماوردي: ۱\۱۴۲) و قال العلامة ابن عابدين: السحر علم يستفاد منه حصول ملكة نفسانية يقتدر بها على أفعال غريبة لأسباب خفية. (مقدمة رد المحتار على الدر المختار، مطلب في التنجيم و الرمل: ۱\۴۴)، و عرفه العيني بأن اسحر أمر خارق للعادة عن نفس شريرة لا يتعذر معارضته، عمدة القاري: ۲۱\۲۷۷)

خو بیا دا لفظ د هر هغه اثر دپاره استعالیدل شروع شو چه د هغې څه سبب ظاهری نه وی ، برابره خبره ده چه دغه سبب معنوی وی لکه چه د بعضې کلماتو اثر کیږی ، یا غیر محسوس اثر وی لکه د جناتو او د شیطانانو اثر یا د قوت خیالیه اثر ، (۱)
دارنګه د سحر څو قسمونه راویستې شی خو عرف عام کښې د سحر اطلاق په هغه اثر کیږی چه دیکښې د جناتو او د شیطانانو عمل دخل وی - (۲)
د سحر قسمونه :(۲) سحر بنیادی طور باندې په دوه قسمونو کښې تقسیمیدې شی
یو قسم خو خالص نظربندی ده ، چه سترګو او نظر ته دهوکه ورکولې کیږی او حقیقت سره ددې هیڅ تعلق نه وی، مثلاً سړی ته څه څیز په نظر راځی خو حقیقتا ددې څه وجود نه وی(۳)
دا دهوکه یا نظر بندی کله د قوت خیالیه په ذریعه کیږی چه دیته نن صبا په اصطلاح کښې مسمریزم هم وائی ، یو سړې د قوت خیالیه په ذریعه د بل سړی په خیال دومره اثر انداز شی چه د څه دې سوچ کوی هم هغه ده ته په نظر راځی - (۴)
کله دا کار د شیطان او د جناتو په ذریعه هم کیږی ، چه دې د مسحور په دماغو او په سترګو داسې اثر اوکړی چه دې یو غیر واقعی څیز لره محسوس کوی
په قرآن کریم د حضرت موسی علیه السلام په مقابله کښې د راتلونکو جادوګرانو سحر د ړومبی قسم سره متعلق وو ، د قرآن الفاظ دی یخیل الیه من سحرهم انها تسعی د " یخیل " لفظ دا ښائی چه دا چوکې په حقیقت کښې ماران نه وو جوړ شوی بلکه د حضرت موسی علیه السلام قوت متخیله متاثر شوې وه او دا ئې ماران ګنړل - (۵)
د سحر دویم قسم دا دې چه حقیقت او واقع کښې د یو څیز ماهیت بدل کړې شی ، مثلاً څناور لره په کانړی بدل کړې شی - (۶)
بعض عالمان مثلاً امام ابو بکر جصاص ، ابن حزم ظاهری او امام راغب اصفهانی د دې قسم نه انکار کړیدې ، دا حضرات فرمائی چه په سحر د څه څیز ماهیت او حقیقت نه شی بدلیدې و سحر صرف نظر او خیال ته دهوکه ورکوی ، حقیقت په خپل ځائې برقرار وی (۷)
خو جمهور عالمانو په نزد شرعا او عقلاً دا دویم قسم ممنوع نه دې ، بلکه ممکن دې ،
امام مالك رحمه الله په موطاء کښې د کعب احبار روایت نقل کړیدې ، دې فرمائی " لولا کلمات أقولهن لجعلتنی الیهود حمارا " یعنی که ما څه کلمات نه ویلې نو یهودو به څه خر جوړ

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۷۲)
۲) فتح الباری : ۱۰\۲۷۳)
۳) معارف القرآن للمفتی محمد شفیع : ۱\۲۷۲)
۴) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)
۵) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)
۶) معارف القرآن للمفتی شفیع : ۱\۲۷۵)
۷) فتح الباری : ۱۰\۲۷۳)

کړې ووم ، دوی نه تپوس اوشو چه دا کوم کلمات دی نو دوی اوفرمائل :"أعوذ بوجه الله الذى ليس شئ أعظم منه ، و بكلمات الله التامات التى لا يجاوزهن بر ولا فاجر ، و بأسماء الله الحسنى كلها ما علمت منها وما لم أعلم من شر ما خلق و برأو ذرأ" [1] خه د لوئ الله پناه نیسم چه د هغه نه څوک هم لوئ نشته او خه پناه نیسم د الله تعالى د هغه تامات (پوره) کلماتو چه د هغې نه نه نیك او نه بد انسان اوړیدې شی ، او پناه نیسم د الله تعالى د هغه تمامو ښائسته نومونو سره چه کوم ما ته معلوم دی او کوم ما ته نه دی معلوم د شر د هر هغه څیز نه چه ده پیدا کړیدی چه ده ورته وجود ورکړیدې او ده خواره کړیدی "۔

دې روایت کښې " لجعلتنى اليهود حمارا " نه استدلال کوی او وئیلې کیږی چه سحر کښې دا ممکن ده چه د څیز حقیقت او ماهیت بدل کړې شی،[2] باقی په فلسفیانو کښې چه دا مشهوره ده چه په حقائقو اوپه اعیانوکښې انقلاب اوبدلیدل نه شی راتلې نو هلته د حقائقو نه مراد وجوب ، ممکن او محال دې چه ممکن محال او محال ممکن نه شی کیدې - [3]

د سحر حکم : ③ د سحر حکم هم واضح دې ، که دیکښې کلمات د کفر وی نو ظاهره ده چه داسې سحر کفر دې او ددې مرتکب هم کافر دې ، او که کلمات د کفر په کښې نه وی خو افعال د فسق او د فجور وی مثلاً شیطانانو او د پیریانو خوشحالولو دپاره نجس اوسیدل ، په پلیدئ کښې اوسیدل ، مونږ نه کول نو داسې سحر فسق او ددې مرتکب فاسق دې او ددې ازده کول او بل ته خودل ناجائز او حرام دی [4]

خو په قدر د ضرورت بعض فقهاء ددې د ازده کولو اجازت ورکوی ، مثلا په چا جادو شوې وی د دې د ماتولو او د ختمولو دپاره څوك د جادو عمل ازده کوی نو د الضرورات تبيح المحذورات په قاعده سره د دې څه لاره راوځی - [5]

په نبى د سحر اثر کیدې شی : ④ د سحر متعلق څلورمه خبره دا ده چه په پیغمبرانو ددې اثر کیدې شی او که نه ، امام ابو بکر جصاص وغیره فرمائی چه د جادو اثر په نبی نه شی کیدې ، دوی د حدیث د باب د صحت نه انکار کړیدې - دوی وائی : چه کافرانو به نبی ﷺ ته مسحور ویلې ، دوی به ویلې په نبی ﷺ جادو شویدې دې وجه نه دې داسې خبرې کوی، قرآن کریم د کافرانو تکذیب او تردید اوکړو ، آیت مبارك کښې دی ﴿وقال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا﴾ دا رنګه قرآن کریم کښې دی ﴿ولا يفلح الساحر حيث أتى﴾ ساحر او جادوګر (د

---

[1]) الموطأ للإمام مالك : كتاب الشعر ، باب ما يؤمر به من التعوذ : ۲ / ۹۵۰ (رقم الحديث : ۱۲) "
[2]) معارف القرآن : ۱ / ۲۷۶)
[3]) معارف القرآن : ۱ / ۲۸۶)
[4]) معارف القرآن : ۱ / ۲۷۸ ، ۲۷۹ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱ / ۴۸ ، روح المعانی : ۱ / ۳۳۹ ، مقدمة رد المحتار على الدر المختار مطلب السحر أنواع : ۱ / ۴۴ ، ۱ / ۴۵ ، ۱۵ / ۳۰۴)
[5]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ۱ / ۴۸ ، روح المعانی : ۱ / ۳۳۹ ، مقدمة رد المحتار على الدر المختار مطلب السحر أنواع : ، ۱ / ۴۵ ، ۱۵ / ۳۰۴)

پیغمبر په مقابله کښې) فلاح او کامیابه کیدې نه شی
دې وجه نه چه کومو روایتونو کښې دا راغلې دی چه په پیغمبر ﷺ باندې د جادو اثر شوې وو دا صحیح نه دی ، او دا ممکن ده ، چه مدینه منوره کښې کومې یهودی ښځې جادو کولو او ددې خیال وو چه دا په جسم کښې اثر کوی او دې په رسول الله ﷺ د جادو کولو اراده کړې وی ، الله تعالی حضور اکرم ﷺ ته ددې د عمل اطلاع ورکړه او ددې جهل ئې ښکاره کړو ، دا خو کیدې شی خو دا ویل چه د جادو اثر په حضور ﷺ داسې شوې وو چه په دوی ګډوډی او پریشانتیا (شک) راغلې وه د څه کار د کولو او د نه کولو باره کښې نو دا صحیح نه ده (۱)
خو جمهور عالمانو په نزد په نبی د جادو اثر کیدې شی ، په خپله قرآن کریم کښې د موسی علیه السلام د سحر نه متاثره کیدو ذکر شته او په حدیث د باب کښې په حضور ﷺ باندې ددې د بعضې آثارو ښکاره کیدو ذکر دې
خو دا اثر په طبعی امورو کښې ښکاره کیږی ، لکه چه څنګه د مرضونو او د بیمارو اثر په نبی کیدې شی ، داسې د جادو اثر هم په نبی کیدې شی خو د رسالت او د وحی الهی او د شریعت متعلق امورو کښې الله تعالی پیغمبران د جادو او د سحر د اثر نه محفوظ ساتلې دی ، او د دوی حفاظت ئې کړیدې - (۲)
معجزه ، سحر او کرامت کښې فرق : ⑤ پنځمه خبره معجزه ، سحر او کرامت کښې د فرق ده ، معجزه د نبی په لاس کیږی او په څه خفی سبب نه کیږی ، سحر د یو خفی سبب اثر وی ، عادت د الله تعالی دا دې چه کوم کس د دروغو د نبوت او د معجزو دعوی کوی دده سحر او جادو نه چلیږی -
کرامت هم خارق د عادت وی خو چه دا د کوم سړی په لاس ښکاره کیږی ، هغه به متقی ، پابند د شریعت او پاك او طاهر وی او ساحر نجس وی او پابند د شریعت نه وی - (۳)

(۱) قال الإمام أبوبكر الجصاص : " و من صدق هذا (أی صدق انقلاب الأعيان بالسحر) فليس يعرف النبوة ، و لا يأمن أن تكون معجزات النبی صلی الله عليه وسلم من هذا النوع ، و أنهم كانو سحرة ، وقال الله تعالی : (و لا يفلح الساحر حيث أتی) و قد أجازوا من فعل الساحر ما هو أعظم من هذا و أفظع ، و ذلک أنهم زعموا أن النبی صلی الله عليه وسلم سُحر ، و أن السحر عمل فيه حتی قال فيه : إنه يتخيل لی أنی أقول الشئ و أفعله ، و لم أقله و لم أفعله .... و قد قال الله تعالی ، مكذبا للكفار فيما أدعوه من ذلک للنبی صلی الله عليه وسلم ، فقال (و قال الظالمون إن تتبعون إلا رجلا مسحورا) و مثل هذه الأخبار من وضع الملحدين تلعبا بالحشو الطعام .... و جائز أن تكون المرأة اليهودية بجهلها فعلت ذلک ظنا منها بأن ذلک يعمل فی الأجساد ، و قصدت به النبی صلی الله عليه وسلم ، فأطلع الله نبيه علی موضع شرها و أظهر جهلها فيما إرتكبت و ظنت ، ليكون ذلک من دلائل نبوته ، لا أن ذلک ضره و خلط عليه أمره ، و لم يقل كل الروّاة أنه إختلط عليه أمره ، و إنما هذا اللفظ زيد فی الحديث و لا أصل له " أحكام القرآن للجصاص : ۱\۴۹)
(۲) معارف الرآن للمفتی محمد شفيع : ۱\۲۷۸ ، احكام القرآن للقرطبی : ۲\۴۶ ، روح المعانی : ۱\۳۳۹)
(۳) معارف القرآن للمفتی محمد شفيع : ۱\۲۷۷ ، و قال القرطبی فی الفرق بين السحر و المعجزة : قال علماؤنا : السحر يوجد من الساحر وغيره ، و قد يكون جماعة يعرفونه و يمكنهم...[بقيه برصفحه آئنده...

باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله د سحر متعلق د قرآن کريم پنځه مختلف آيتونه ذکر کړيدی ـ

قصه د هاروت ماروت : ړومبی آيتونه د سورت بقره دی چه ديکښې د هاروت او د ماروت واقعه ذکر شويده دا دوه فرشتې وې چه د بابل په ښار کښې راکوزې شوې وې او د جادو حقيقت او ددې داصولو او د فروعو نه خلق خبرولو ذمه واری ورته سپارلې شوې وه ، دې زمانه کښې په بابل کښې د جادو ډير شهرت وو ، او د پيغمبرانو د معجزو او د سحر د اثراتو په مينځ کښې خلقو ته اختلاط او اشتباه شروع شوې وه ، خلقو جادو يو مقدس عمل ګڼړلو .الله تعالى ددې اشتباه اوغلطئ لرې کولو دپاره په بابل کښې دوه فرشتې چه نومونه ئې هاروت او ماروت وو دې کار دپاره رااوليږلې چه خلق د سحر په حقيقت او د دې شعبو نه خبر کړی دی دپاره چه د دوی اشتباه ختمه شی او خلق په جادو د عمل کولو نه منع شی د سحر د اصولو او د فروعو خودلو نه وړاندې به دې فرشتو په التزام (خامخا) سره خلقو ته دا ويلې ، چه خمونږ په دې تعليم ورکولو سره د الله تعالى د خپلو بندګانو امتحان هم مقصود دې چه کوم کس د سحر د حقيقت نه خبر شی او د خپل دين حفاظت او اصلاح اوکړی او په سحر د عمل کولو نه ځان ساتی ، او کوم کس دې چه هغه ددينه خبر شی او په خپله هم دا شر اختيار کړي ، دې وجه نه مونږ تاسو ته نصيحت کوو چه په ښه نيت د سحر د حقيقت نه د خبريدو کوشش اوکړئ ، هسې نه چه مونږ ته خو دا اووائې چه مونږ ددې ازدکړه دې دپاره کوو چه دينه بچ شو او بيا په خپله ددې شر او بربادی اختيار کړي

نو چه کوم سړی به دوی سره داسې عهدو پيمان اوکړو ، نو فرشتو به د ده وړاندې د جادو اصول او فروع او د دې حقيقت بيان کړو ، ځکه چه هم دوی ته دا ذمه داری ورکړې شوه ..... بعض خلقو به ددې وعدې پاسداری اوکړه او بعضو به دا وعده ماته کړه او دا جادو به ئې د خلقود ايذاء او د تکليف ذريعه جوړوله ، چه ديکښې بعضې صورتونو کښې فسق او بعضو کښې کفر لازميږی نو داسې څه خلق فاجر او کافر شو

حضرت تهانوی رحمه الله ددې مثال به ورکولو او فرمائل به ئې چه يو کس چه يو جامع المعقول و المنقول عالم باعمله ته ورشی او ورته اووائی ما ته قديم يا جديد فلسفه اوښايه دې دپاره چه په خپله ددې د شبهاتو نه بچ شم چه کومه فلسفه کښې د اسلام خلاف بيان شوې دې او مخالفينو ته هم ددې جواب ورکړې شم ، او دې عالم ته شك وی چه هسې نه داسې اونشی چه دې ما ته دهوکه راکړی او دا ازده کړی او بيا په خپله د خلاف شرع باطل عقائدو د تقويت دپاره دا استعمالوی ، ددې شك په بناء باندې ده ته نصيحت اوکړی چه داسې مه کوه او دې وعده اوکړی او دينه پس دا عالم ده ته ددې تعليم ورکړی خو دا سړې د فلسفې باطل او د اسلام خلاف نظريات صحيح اوګڼړی نو ظاهره ده ، چه دده په دې حرکت سره په خودونکی عالم باندې څوك ملامتيا نه شی ويلې ، نو هم دارنګه دې فرشتو ته هم د

.....بقيه ازحاشيه گذشته] الإتيان به فی وقت واحد و المعجزة لا يمكن الله أحدا ان يأتی بمثلها و بمعارضتها ، ثم الساحر لم يدع النبوة ، فالذی يصدر منه متميز عن المعجزة فإن المعجزة شرطها إقتران دعوى النبوة و التحدی بها ، أحكام القرآن للقرطبی : ۲/۴۷ ، روح المعانی : ۱/۳۳۹ ، فتح الباری : ۱۰/۲۷۳)

بدو نسبت نه شی کیدې چه دوی د سحر په حقیقت خلق خبر کړل او د دې د اصولو او د فروعو تعلیم ئې خلقو ته ورکړو
د آیت کریمه ترجمه دا ده: " دې (یهودیانو) د هغه څیزونو اتباع اوکړه چه کوم به شیطانانو لوستلو د (حضرت) سلیمان (علیه السلام) په زمانه د حکومت کښې (حضرت) سلیمان (علیه السلام) کفر نه دې کړې ، خو شیطانانو کفر کړیدې چه خلقو ته به ئې جادو خودلو او دې (یهودیانو) د هغه سحر هم اتباع اوکړه چه کوم بابل ښار کښې په دوه فرشتو هاروت او ماروت باندې نازل شوې وو او دې دواړو به تر هغه وخته چا ته دا نه خودلو چه تر څو به ئې دا نه ویلې چه مونږ خو د آزمائش دپاره یو ، نو تاسو کفر مه اختیاروئ ، بعض خلقو به هغه جادو ازده کولو چه کوم سړه د ښځې خاوند په مینځ کښې جُدائی راولی ، او خلق د سحر په ذریعه چا ته ضرر نه شی رسولې خو په حکم د الله تعالی سره ، خلق هغه څیزونه ازده کوی چه کوم دوی ته تاوان ورکوی دوی دپاره فائده مند نه وی ، دا (یهودی) خلق ښه پوهیږی چه کوم کس دا (سحر د کتاب الله په بدل کښې) اختیار کړی ، د داسې کس په آخرت کښې هیڅ حصه نشته دې -
النفاثات : السواحر: سورت فلق کښې (من شر النفاثات فی العقد) کښې د نفاثات نه جادوګرې ښځې مراد دی ، دا د حضرت حسن بصری رحمه الله تفسیر دې چه امام طبری په صحیح سند سره نقل کړیدې - (۱)
تسحرون : تعمون
د سورت المؤمنون په آیت کریمه کښې دی (سیقولون الله قل فأنی تسحرون) ابو عبیده په مجاز القرآن کښې د "تسحرون" تفسیر په "تعمون" سره کړیدې، أی کیف تعمون عن هذا و تصدون عنه (۲)

[۵۴۳۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَحَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ يُقَالُ لَهُ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ حَتَّى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ عِنْدِي لَكِنَّهُ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَعَرْتِ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ فَقَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعِ نَخْلَةٍ ذَكَرٍ قَالَ وَأَيْنَ هُوَ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۲۷۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۷۹ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۲)
(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۷۷ و فی أحکام القرآن للقرطبی : (فأنی تسحرون) أی فکیف تخدعون و تصرفون عن طاعته و توحیده أو کیف یخیل إلیکم أن تشرکوا به ما لا یضر و لا ینفع ، و السحر هو التخییل ، أحکام القرآن للقرطبی : ۱۲\۱۴۵)

قَالَ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ كَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ أَوْ كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا اسْتَخْرَجْتَهُ قَالَ قَدْ عَافَانِي اللَّهُ فَكَرِهْتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا فَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ - تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وَأَبُو ضَمْرَةَ وَابْنُ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ هِشَامٍ

وَقَالَ اللَّيْثُ وَابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامٍ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ

يُقَالُ الْمُشَاطَةُ مَا يَخْرُجُ مِنَ الشَّعَرِ إِذَا مُشِطَ وَالْمُشَاقَةُ مِنْ مُشَاقَةِ الْكَتَّانِ [ر: ۳۰۰۴]

حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه بنو زريق كښې يو سړى چه ده ته به لبيد بن اعصم ويلې كيدلو په نبي اكرم ﷺ جادو اوكړو (چه د هغې اثر سره) د دوى ﷺ دا حالت شو چه دوى ته به خيال راغلو چه ده يو كار كړيدى او حال دا دې چه ده به دا كار نه وو كړې ، تر دې چه يو شپه دوى ما ته راغلل خو دعا ئې كوله ، دعا كښې مشغول وو ، بيا ئې اوفرمائل :" اے عائشه تا ته معلومه ده چه ما څه معلومول غوښتل هغه الله تعالى ما ته اوخودل ، چه ما ته دوه سړى راغلل يو څما سر سره او بل څما د پښو سره كښيناستو ، دوى كښې يو بل ملګرى ته وائى : چه دې سړى ته څه تكليف دې ، نو دا بل ورته جواب وركوى ، په ده جادو شويدې ، نو هغه ړومبي تپوس كوى : چا جادو كړيدې ؟ " ، دا بل جواب وركوى : لبيد بن اعصم " ، ړومبي تپوس كوى : په څه څيز كښې جادو كړيدې ، دا دويم ورته وائى : په ګمنز كښې د سر په ويښتاو د نر كهجور په غونچكه كښې " ړومبى تپوس اوكړو " دا څيزونه كوم ځائې دى ؟ " نو دا دويم ورته وائى : د ذروان په كوهى كښې... نو رسول الله ﷺ د څو اصحابو سره د غه كوهى ته ورغلو ، او بيا واپس راغلو او وې فرمائل : اے عائشه د دې كوهى اوبه د نكريزو د رنګ په شان سرې شوې وې د دې خوا كښې د اونو سرونه د شيطانانو د سرونو په شان وو " ما اوويل : اے د الله تعالى رسوله تاسو ددې تحقيق ولې اونكړو " دوى اوفرمائل :" ما ته الله تعالى صحت راكړو ،دې وجه نه ما په خلقو كښې د ده بدى مشهورول مناسب اونه ګڼړل " نو دوى ددې ګمنز دفن كولو حكم اوكړو

قوله: سحر النبى رجلٌ من بنى زريق : بنو زريق د انصارو د مشهورې قبيلې خزرج يو ښاخ دې ، د مسلم روايت كښې دى " سحر النبى ﷺ يهودى من يهود بنى زريق " (۱) او د ابن عيينه په روايت كښې راځى ، " رجل من بنى زريق حليف اليهود و كان منافقا " د مسلم روايت نه معلوميږى چه دې يهودى وو او د ابن عيينه په روايت كښې دى چه دې د يهودو دوست وو او منافق وو

تطبيق داسې وركولې كيدې شى چه اصل كښې خو يهودى نه وو د دوى حليف او دوست وو ، او د حليف كيدو په وجه په بعض روايتونو كښې ورته يهودى ويلې شويدې - (۲)
قاضى عياض نقل كړيدى چه ده په ظاهره اسلام قبول كړې وو - (۳)

(۱) صحيح مسلم ، كتاب السلام ، باب السحر : ۴\۱۷۱۹ (رقم الحديث : ۲۱۸۹)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۲۷۷ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۶)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۲۷۷ ، ارشاد السارى : ۱۲\۴۸۶)

په نبی کریم ﷺ باندې د سحر کولو دا واقعه کله راپیښه شوې وه ؟ واقدی په خپل سند سره یو روایت رانقل کړیدې چه ابن سعد په " طبقات " کښې ذکر کړی دی ، دیکښې دی "

لما رجع رسول الله ﷺ من الحديبية في ذي الحجة و دخل المحرم من سنة سبع جاءت رؤساء اليهود إلى لبيد بن الأعصم و كان حليفا في بني زريق و كان ساحرا فقالوا له : يا أبا الأعصم ، أنت أسحرنا ، و قد سحرنا محمدا ، فلم نصنع شيئا ، و نحن نجعل لك جعلا على أن تسحره لنا سحرا ينكؤه ، فجعلوا له ثلاثة دنانير " [1]

یعنی رسول الله په میاشت د ذی الحجه کښې غزوه حدیبیه نه واپس شوې وو او محرم د اووم کال د هجرت داخل شوې وو نو د یهودو سرداران لبید بن اعصم ته راغلل ، لبید حلیف وو په بنو زریق کښې او دې جادوګر وو یهودی سردارانو ده ته اوویل : چه " ته په مونږ کښې لوې جادوګر ئې مونږ په محمد جادو اوکړو خو ددې هیڅ اثر په ده اونه شو ، ته په ده داسې جادو اوکړه چه ده لره څیرې کړې مونږ به تالره معاوضه مقرر کړو نو یهودی سردارانو ده لره درې دیناره معاوضه مقرر کړه

(جُعل وظیفه او معاوضه ته وائی ، د نکأ معنی د سوری کولو او د زخمی کولو راځی)

د دې جادو اثر څومره مُدې پورې وو ؟ په بعض روایتونو کښې دی چه تر څلویښت ورځو پورې وو او په بعض روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې ، حافظ ابن حجر د دواړو روایتونو تطبیق کړیدې او لیکی :

" ويمكن الجمع بأن تكون الستة أشهر من ابتداء تغير مزاجه ، و الأربعين يوما من استحكامه " [2]

یعنی ټوله مُده خو شپږ میاشتې وه ، خو دیکښې څلویښت ورځې د جادو اثر بالکل مستحکم او کلك وو نو چه کومو روایتونو کښې د شپږو میاشتو ذکر دې نو دینه د جادو د ابتدائی اثر نه واخله تر آخره پورې ټوله مُده د سحر مراد ده ، او چه کومو روایتونو کښې د څلویښتو ورځو ذکر دې دینه د جادو د تاثیر د استحکام والا مُده مراد ده -

قوله: حتى كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يخيل إليه أنه كان يفعل الشيء وما فعله: د جادو اثر وو چه رسول الله ﷺ به یو کار نه وو کړې خو دوی به ګنړل او خیال به ئې کولو چه دا کار ما کړیدې ، د بیهقی په دلائل النبوة په روایت کښې دی " فكان يدور ، ولا يدري ما وجعه " [3] یعنی دوی به د پریشانۍ او د تکلیف په وجه د بې آرامۍ په حالت کښې چکر لګولو او د پریشانې وجه به ورته نه وه معلومه ـ

قوله: وهو عندي لكنه دعا ودعا: حضرت عائشه فرمائی چه حضور اکرم ﷺ ما سره به

[1]) الطبقات الكبرى لابن سعد ، ذكر من قال : إن اليهود سحرت رسول الله صلى الله عليه وسلم : ۲\۱۹۷)

[2])) فتح الباری : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۰)

[3]) دلا ئل النبوی کښې الفاظ داسې دی :" و كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يذوب و لا يدرى ما وجعه " دلائل النبوة للبيهقى ، باب الرقية بكتاب الله عزوجل ، و ما جعل الله عز وجل فيه من الشفاء حتى ظهرت آثاره : ۷\۹۲)

ووخودعا به ئې كوله، علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه"لكنه " كښې احتمال شته دې چه دا د استدراك د " عندى " نه وى يعنى دې خو به ماسره وو خو دعا كښيې به مشغول وو -

او دا استدراك د " يخيل إليه أنه كان يفعل ... " نه هم كيدې شى چه رسول الله ﷺ باندې د جادو اثر په بعض طبعى امورو كښې وو ، چه كار به ئې نه وو كړې او دوى به خيال كولو چه دا كار مې كړيدې خو د دوى فهم او عقل او شرعي امورو كښې ددې څه اثر هم نه وو راغلې - [1] لكه چه دوى به برابر د صحت دعا غوښتله

قوله: أفتاني فيما استفتيته : د حميدى په روايت كښې دى " أفتاني في أمر استفتيته فيه " أى أجابني فيما دعوته يعنى الله تعالى ځما د دعا او د سوال جواب راكړو -

مسند احمد كښې د معمرى روايت او په طبرانى كښې د مرجا بن رجاء روايت كښې دى :" أتاني ملكان " دې [2]

ابن سعد د دواړو نوم ذكر كړيدې چه دا دواړه حضرت جبرائيل او حضرت ميكائيل عليهما السلام وو [3]

قوله: فقعد أحدهما عند رأسي والآخر عند رجلي : يو فرشته سر مبارك او بله پښو مباركو سره كښيناسته سيرت دمياطى كښې دى چه د سر طرف ته ناسته فرشته حضرت جبرائيل او پښو طرف ته ناسته فرشته حضرتميكائيل وو [4]

قوله: فقال أحدهما لصاحبه : حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائلي دى چه د تمامو طريقو جمع كولو نه معلوميږى چه سوال كولو والا حضرت ميكاييل او جواب وركوونكې حضرت جبرائيل وو - [5]

فقال : مطبوب : مطبوب په معنى د مسحور دې ، طب الرجل : سحر كول ، د طب اطلاق په علاج باندې هم كيږى او په بيمارئ باندې هم ، اضدادو كښې دې . [6] د كتاب الطب په شروع كښې دا بحث تير شويدې

قوله: في مشط ومشاطة: مشط (د ميم د ضمه او د شين د سكون سره) ګمنز ته وائى او مشاطة هغه ويختو ته وائى چه كوم د ګمنز كولو په وخت د د سر نه اوځى - [7]

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى ط : ٢١\٢٨٠)
[2]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى ط : ٢١\٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)
[3]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١\٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)
[4]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١\٢٨٠ ، وقال القسطلانى : (فقال أحدهما وهو جبريل أو ميكائيل ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)
[5]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١\٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)
[6]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١\٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)
[7]) فتح البارى : ١٠\٢٧٨ ، عمدة القارى : ٢١\٢٨٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٨٣)

قوله: وجُفّ طلع نخلة ذكر: دلته د بخاری په روایت کښې جفّ (د جیم د ضمه او د فاء سره) دې اودمسلم روایت کښې دجُبّ(د باء سره دې) د کجور په غونچکه چه کوم پوستکې او غلاف وی هغه ترینه مراد دې ، دا مذکر او مؤنث دواړه استعمالیږی ، ځکه ئې وړاندې د " ذکر " لفظ راوړیدې ذکر د " جف " صفت دې طلع د کجورو غنچکې ته وائی - (۱)

قوله: في بئر ذروان: په بعض روایتونو کښې بئرذی أروان دې ، دا په مدینه منوره کښې بستان بنی زریق کښې د واقع یو کوهی نوم دې - (۲)

قوله: فأتاها رسول الله صلى الله عليه وسلم في ناس من أصحابه: د ابن سعد روایت کښې دی چه حضرت علی او حضرت عمار رضي الله عنهما ته دوی ﷺ په ملګرتیا کښې د تلو دپاره اوویل او یو روایت د جبیر بن ایاس زرقی نوم راغلې دې ، جبیر بن ایاس بدری صحابی دې ، حضور ﷺ ځائې اوخودلو او دوی دغه ویخته رااوویستل او بعض وائی چه قیس بن محصن زرقی راویستې وو، کیدې شی ، یو امداد کړې وی او بل راویستې وی(۳)

قوله: كان ماءها نقاعة الحناء: نقاعة (د نون د ضمه سره) نقع په معنی د لوندولو راځی ، حنا نکریزو ته وائی یعنی دا اوبه داسې سرې لګیدلې لکه چه چا په کښې نکریزې اچولې وی ، مطلب دا دی چه د خرابیدو د وجه نه د دې کوهی د اوبو رنګ بدل شوې وو ، یا چه څه دیکښې ئې ګډ کړې وو د هغې د وجه نه د دې رنګ بدل شوې وو (۴)

قوله: فكرهت أن أثوّر على الناس فيه شرا: حضور اکرم ﷺ اوفرمائل چه ما ته د خلقو په شر باندې رااوچتول مناسب ښکاره نه شو ، الله تعالی ما ته صحت راکړو ، دې وجه نه د زیات تحقیق او تفتیش ضرورت نشته دې چه خبره خوره شی او انتشار پیدا شی ، أثور د باب د تفعیل نه د متکلم صیغه ده ثوّرتثویرا تیزول رااوچتول

قوله: تابعه أبو أسامة وأبو ضمرة وابن أبي الزناد: یعنی د عیسی بن یونس متابعت ابو اسامه (حماد بن اسامه) او ابوضمره (د ضاد په فتحه او د میم په سکون سره) (انس بن عیاض) او ابن ابی الزناد (عبد الرحمن بن عبد الله بن ذکوان) کړیدې ، د ابو اسامه متابعت امام بخاری دوه بابه وړاندې او د ابوضمره متابعت ئې په دعوات کښې موصولاً نقل کړیدې ، ابن ابی الزناد متابعت متعلق حافظ فرمائی چه ما ته لا تر اوسه نه دې معلوم شوې چه دا چا موصول نقل کړیدې (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۰ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۳)

۲) فتح الباری : ۱۰\۲۷۸ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۰)

۳) فتح الباری : ۱۰\۲۸۲ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۴)

۴) فتح الباری : ۱۰\۲۸۲ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۱ ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۴)

۵) فتح الباری : ۱۰\۲۸۴ وقال العینی : و سیأتی موصولا فی کتاب الدعوات إن شاء الله تعالی ، عمدة القاری : ۱۰\۲۸۲)

قوله: وقال اللیث وابن عیینة عن هشام: في مشط ومشاقة: دلته بره روایت کښې مشاطة (د طاء سره) دې ، لیث او سفیان بن عیینه په روایت کښې مشاقة (د قاف سره) دې ، مشاطة هغه ویختو ته وائی چه کوم د ګمنز کولو په وخت د سر او د ګیرې نه اوغورزیږی ، وړاندې امام بخاری نقل کړیدي المشاطة : مایخرج من الشعر إذا مُشِط و المشاقة : من مشاقة الکتان یعنی مشاطة د ګمنز کولو په وخت وتونکې ویختو ته وائی او مشاقی د کپړو او د تان بنړلو په وخت چه کومې ریشې بیلیږی د هغې دپاره استعمالیږی (۱)

۴۷=بَابٌ الشِّرْكُ وَالسِّحْرُ مِنَ الْمُوبِقَاتِ

[۵۴۳۱] حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا الْمُوبِقَاتِ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ [ر: ۲۶۱۵]

موبقات د موبقة جمع ده ، د باب افعال اسم فاعل مؤنث صیغه ده ، هلاك کوونکې ، موبقات ، مهلکات ، روایت کښې دی موبقات نه بچ شئ ، دیکښې یو شرك او یو جادو دې " الشرك بالله ، السحر " ترکیب کښې مبتدا دې او خبر " منها " ئې محذوف دې أی منها الشرك والسحر " یا دا خبر دې او مبتداء محذوف دې أی الأول : الشرك و الثانی : السحر

دا روایت کتاب الوصایا کښې تیر شویدې " اجتنبوا السبع الموبقات : الشرك بالله و السحر ، و قتل النفس التی حرم الله إلا بالحق ، و أکل مال الیتیم ، و أکل الربا ، والتولی یوم الزحف و قذف المحصنات " (۲)
دلته امام بخاری دا مختصر ذکر کړیدې

۴۸=بَابٌ هَلْ يَسْتَخْرِجُ السِّحْرَ

وَقَالَ قَتَادَةُ قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ رَجُلٌ بِهِ طِبٌّ أَوْ يُؤَخَّذُ عَنِ امْرَأَتِهِ أَيُحَلُّ عَنْهُ أَوْ يُنَشَّرُ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ إِنَّمَا يُرِيدُونَ بِهِ الْإِصْلَاحَ فَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَلَمْ يُنْهَ عَنْهُ

[۵۴۳۲] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ أَوَّلُ مَنْ حَدَّثَنَا بِهِ ابْنُ جُرَيْجٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي آلُ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ فَسَأَلْتُ هِشَامًا عَنْهُ فَحَدَّثَنَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُحِرَ حَتَّى كَانَ يَرَى أَنَّهُ يَأْتِي النِّسَاءَ وَلَا يَأْتِيهِنَّ قَالَ سُفْيَانُ وَهَذَا أَشَدُّ مَا يَكُونُ مِنَ السِّحْرِ إِذَا كَانَ كَذَا فَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَعَلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۸٤ ، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۸۲)
(۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۲۸٤ ، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۸۲)

رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رَأْسِي لِلْآخَرِ مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ قَالَ وَأَيْنَ قَالَ فِي جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ تَحْتَ رَاعُوفَةٍ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ قَالَتْ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبِئْرَ حَتَّى اسْتَخْرَجَهُ فَقَالَ هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِي أُرِيتُهَا وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ وَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قَالَ فَاسْتُخْرِجَ قَالَتْ فَقُلْتُ أَفَلَا أَيْ تَنَشَّرْتَ فَقَالَ أَمَّا اللَّهُ فَقَدْ شَفَانِي وَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ شَرًّا [ر: ٣٠٠٤]

د سحر او د جادو د علاج کولو حکم : د جادو ختمول او ددې علاج کول جائز دی او که نه ؟

امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب کښې " هل " د استفهام کلمه استعمال کړېده ، خکه چه دیکښې اختلاف دې

د حضرت حسن بصری رحمه الله په نزد مکروه دې ، هغه وائی چه د سحر علاج ساحر کولې شی ، نو دې دپاره به ساحر ته تلل وی او ساحر او کاهن ته د تلو نه منع راغلې ده (١)

امام ابو داود رحمه الله په مراسیل کښې د حضرت حسن بصری رحمه الله نه یو مرفوع حدیث هم نقل کړیدې چه " النشرة من الشیطان" (٢)

عبدالرزاق هم د حضرت جابر ﷺ یو قول نقل کړیدې چه دوی نه د نشرة په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوویل : من عمل الشیطان " - (٣)

نشرة د جادو ختمولو دپاره چه کوم دم او عمل کیږی هغې ته وائی - (٤)

خو د جمهور عالمانو په نزد د جادو علاج کول او د سحر ماتول جائز دی (٥) امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د حضرت سعید بن المسیب قول نقل کولو سره د جمهور عالمانو تائید کړیدې ـ

قتاده وائی چه ما د حضرت سعید بن المسیب نه تپوس اوکړو " رجل به طب او يؤخذ عن إمرأته، أيحل عنه أو ينشر؟ " یعنی چه په یو سړي جادو شوې وی یا دې دښځې نه بندکړې شوې وی (چه ده نه د جماع صلاحیت په ذریعه د جادو ختم کړې شوې وی) نو آیا دده نه جادو ختم کیدې شی ؟

طب جادو ته وائی ، يُؤَخَّذ: تأخيذ دباب تفعيل نه د مضارع مجهول صيغه ده ، أخذة هغه

---

(١) فتح الباری : ١٠\٢٨٦ شرح صحیح البخاری لابن البطال : ٩\٤٤٥)
(٢) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)
(٣) شرح صحیح البخاری لا بن البطال : ٩\٤٤٤ ، ٤٤٥)
(٤) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)
(٥) فتح الباری : ١٠\٢٨٦)

منتر ته وائی چه هغه اویلې شی د یو سړی د جماع صلاحیت ختم یا متاثر کړې شی (۱)

أیحل عنه : دیکښې همزه د استفهام ده ،حل حلا خلاصول ، ینشر : تنشیر د باب تفعیل نه مجهول صیغه ده ددې معنی هم د جادو ختمول دی ، دا د نشرة نه دې نشرة د تعویذ او د دم په شان د جادو د ختمولو یومخصوص طریقه او د عمل نوم دې

یحل او ینشر د دوه لفظونو استعمال ئې کړیدې دیکښې یا "أو" د شك دپاره دې او یا د لف نشر مرتب په طور د دواړو لفظونو استعمال شویدې ، دا رنګه چه د " یحل " تعلق د " رجل به طب " سره او د ینشر " تعلق د "یؤخذ عن إمرأته " سره دې - (۲)

حاصل دا دې چه قتاده د حضرت سعید بن المسیب نه د سحر د علاج متعلق تپوس اوکړو چه ددې ماتول او ختمول جائز دې او که نه؟ نو دوی اوفرمائل :" لا بأس به ، إنما یریدون به الإصلاح ، فأما ماینفع فلم ینه عنه " یعنی علاج کولو کښې څه حرج نشته دې ، خلق خو داسې اصلاح غواړی د نافع او د مفید کار نو څه ممانعت نشته دې ، د هشام دستوائی په طریق کښې دا الفاظ دی "إنما نهی الله عما یضره، ولم ینه عنما ینفعه" - (۳)

د قتاده دا تعلیق ابو بکر اثرم په " کتاب السنن کښې موصولاً نقل کړیدې - (۴)

د علاج د سحر یو طریقه: ابن بطال د وهب بن منبه په حواله سره نقل کړیدی چه په چا داسې جادو اوشی چه دې ښځې ته د ورتلو نه عاجز وی نو داسې سړی لره د شنې بیرې د اونې نه اووه پاڼې دې راواخستې شي ، په دوه کانړو دې دا اوټکولې شی ، او په اوبو کښې دې ملاو کړې شی ، بیا دې پرې آیت الکرسی او څلور واړه قل اولولی ، بیا دې دینه درې کوټه اوڅکی او په باقی دې اولامبی نو انشاء الله د جادو اثر به لاړ شی - (۵)

حافظ ابن حجر رحمه الله دلته د جادو د اثر ختمولو نورې طریقې هم لیکلې دی (۶)

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵)

(۲) عمدة القاری : ۲۱\۲۸۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵)

(۳) ارشاد الساری: ۱۲\۴۸۵)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۲\۲۸۵)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۲۸۶ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۴ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۸۵ ، و كذا فی رد المحتار علی الدر المختار : ۲\۶۴۵ ، كتاب النكاح باب العنّین وغیره ، مطلب فی فك المسحور و المربوط)

(۶) لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی : قال نصوح : فسألنی حماد بن شاکر : ما الحل و مالنشرة :؟ فلم أعرفها ، فقل : هو الرجل إذا لم یقدر علی مجامعة أهله و أذاق ما سواها فإن النبتی بذلک یأخذ حزمة قضبان و فأسا ذا قطارین و یضعه فی وسط تلک الحزمة ثم یؤجج نارا فی تلک الحزمة حتی إذا ما حمی الفأس استخرجه من النار و بال علی حره فإنه یبرأ بإذن الله تعالی . و أما النشرة فإنه یجمع أیام الربیع ما قدر علیه من ورد المفارة وورد البساتین ثم یلقیها فی إناء نظیف و یجعل فیها ماء عذبا ثم یغلی ذلک الورد فی الماء غلیًا یسیرا ثم یمهل حتی إذا فتر الماء أفاضه علیه فإنه یبرأ بإذن الله تعالی ، ۲۸۷)

روايت د باب كښي په حضور اكرم ﷺ د جادو كولو واقعه بيان شويده چه كومه دېنه وړاندې تيره شويده ، خو دې روايت كښې څو جملې نوې دى :

قوله: قال سفيان :وهذا أشد ما يكون من السحر إذا كان كذا: سفيان وائى چه كله دا صورت حال وى(چه سړى څه كار نه وى كړې او ده ته دا خيال راځى چه ده دا كار كړيدې) نو دا د جادو سخت اثر وى

قوله: تحت رَعوفة : رَعوفة او راعوفة د كوهى هغه لوې كانړى ته وائى چه د كوهى په غاړه ئې اېړدى دې دپاره چه په دې اودريدل اوشى او اوبه ترينه رااوويستې شى او اوڅكلې شى ابوعبيده وايى : چه دېنه هغه كانړې مراد چه كوم د كوهى د كنيستو په وخت ديكښې دننه اولګولې شى دې دپاره چه په دې ناسته كيږى دپاره د كوهى صفا كولو - (۱)

۴۹=بَابُ السِّحْرِ

[۵۴۳۳]حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سُحِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ عِنْدِي دَعَا اللَّهَ وَدَعَاهُ ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ قُلْتُ وَمَا ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ جَاءَنِي رَجُلَانِ فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ الْيَهُودِيُّ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ قَالَ فِيمَا ذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بِئْرِ ذِي أَرْوَانَ قَالَ فَذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبِئْرِ فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَعَلَيْهَا نَخْلٌ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالَ وَاللَّهِ لَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ وَلَكَأَنَّ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَأَخْرَجْتَهُ قَالَ لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ عَافَانِي اللَّهُ وَشَفَانِي وَخَشِيتُ أَنْ أُثَوِّرَ عَلَى النَّاسِ مِنْهُ شَرًّا وَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ[ر:۳۰۰۴]

تعارض د روايتونو او ددې حل : دې باب كښې هم امام بخارى رحمه الله په حضور اكرم ﷺ د جادو كيدو واقعه ذكر كړيده ، د دې آخر كښې دى چه د حضرت عائشه د نبى اكرم ﷺ نه تپوس اوكړو چه أفأخرجته آيا تا هغه جادو رااوويستو ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه دېنه معلومه شوه چه حضور اكرم ﷺ د كوهى طرف ته تلې وو خو چه په كومو څيزونو جادو شوې وو هغه دوى رااونه ويستل ، حال دا دې چه دېنه وړاندې باب كښې دا روايت د سفيان بن عيينه په طريق سره روايت دې ، ديكښې دى "فأتى النبى ﷺ البئرحتى استخرجه" چه

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۲۸۷)

دوی دې کوهی ته راغلل او دوی دا جادو د دغه ځائې نه راوویستلو ، په دې دواړو خبرو کښې تعارض دې - د دې تعارض مختلف جوابونه ورکړې شویدي
① یو دا چه روایت د باب ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه دې او د دوی په مقابله کښې د سفیان بن عیینه مرتبه اوچته ده ، دې وجه نه د سفیان روایت ته به ترجیح ورکولې کیږی[1]
② دویم دا جواب ورکړې شویدې ، چه روایت د باب کښې د استخراج د نفی نه مراد دا دې چه د کهجورې د غنچکې نه هغه ویخته نه وو راویستې شوې او د سفیان په روایت کښې چه د استخراج کوم ذکر دې دینه " استخراج من البئر " مراد دې یعنی د کوهی نه دغه غنچکه راویستې شوې وه خو د غنچکې نه بیا دغه ویخته را اونه ویستلې شول ، چه په کومو جادو شوې وو ، نو داسې په دواړو روایتونو کښې تطبیق کیږی چه نفی د استخراج من الجف ده او اثبات د استخراج من البئر دې - [2]
خو په دې جواب د بیهقی د دلائل النبوة ددې روایت نه اشکال کیږی چه هغې کښې دی :"
قال : فنزل رجل فاستخرج جف طلعة من تحت الراعوفة ، فإذا فيه مشط رسول الله ﷺ و من مراطه رأسه ، و إذا تمثال من شمع تمثال رسول الله ﷺ ، وإذا فيها إبر مغروزة ، وإذا وتر فيه إحدى عشرة عقدة ، فأتاه جبريل عليه السلام بالمعوذتين ، فقال : يا محمد * قل أعوذ برب الفلق * وحل عقدة * من شر ما خلق * وحل عقدة حتى فرغ منها ، ثم قال : * قل أعوذ برب الناس * وحل عقدة حتى فرغ منها وحل العقد كلها - و جعل لا ينزع إبرة إلا وجد لها ألما ، ثم يجد بعد ذلك راحة " [3]
یعنی یو سړې کوز شو او دکوهی د کاڼړی لاندې نه ئې د کهجورې غنچه راویستله نوپه هغې کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د سر مبارك هغه ویښته وو کوم چه د ګومنځولو په وخت وتلی وو ، اود شمعې نه د رسول الله ﷺ یو مثل جوړکړې شوې وو ، چه په هغې کښې ستنې ښخې شوې وې ، په هغې کښې د څرمنې یو تار هم وو چه هغې ته یوولس غوټې ورکړې شوې وې ، حضرت جبرئیل علیه السلام د معوذتینو (قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ بربّ الناس) دواړه سورتونه راوړل او وې وئیل اې محمد! قل اعوذ برب الفلق یو آیت وایه او یوه غوټه پرانیزه ، من شر ما خلق اووایه او بله غوټه پرانیزه تردې چه د قل اعوذ بربّ الفلق پنځه آیاتونه لوستلو نه فارغ شو ، بیا حضرت جبرئیل علیه السلام اووئیل چه قل اعوذ بربّ الناس اووایه او غوټه پرانیزه ، تردې چه د سورة الناس شپږ آیاتونه لوستلو نه فارغ شو (دغه شان ئې د دواړو سورتونو یوولس آیاتونه لوستلو سره یوولس غوټې نبی کریم ﷺ پرانستل) په شکل کښې

---

[1]) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۸۴ ،فتح الباری : ۱۰ \ ۲۸۸ ، ارشاد الساری :۱۲ \ ۴۸۷)
[2]) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۸۴ ،فتح الباری : ۱۰ \ ۲۸۸ ، ارشاد الساری :۱۲ \ ۴۸۷)
[3])) دلائل النبوة للبیهقی : باب الرقية بكتاب الله عزوجل و ما جعل الله عزو جل فیه من الشفاء حتی ظهرت آثاره : ۷ \ ۹۴)

ښخې کړې شوې هر يو ه ستن چه به نبي کريم ﷺ راويستله درد به ئې محسوسولو. هر کله چه ټولې غوټې پرانستلې شوې او ستنې ئې راويستلې نو حضور ﷺ بيا آرام او سکون محسوس کړو. د بيهقى دې روايت کښې تفصيل راغلې دې چه رسول الله ﷺ د جادو دغه غنچکه د کوهى نه راويستله او دينه پس ئې دينه ويخته هم اوويستل او ديکښې لګيدلې غوټې ئې هم پرانستلې -

③ دې وجه نه دې تعارض دفع کولو دپاره يو دريم جواب ورکيدې شى چه دې روايت کښې "أفأخرجته" نه مراد اظهار دې او ددې معنى "أفأظهرته" دې يعنى اے د الله رسوله تاسو د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار اوکړو ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه ، ما د فتنې د يرې نه ددې اظهار اونکړو نو د اخراج نه د جادو شوى څيز راويستل مراد نه دى بلکه د خلقو وړاندې ددې جادو اظهار مراد دې د دې تائيد د مسند احمد د روايت سره هم کيږى چه هغې کښې دى :"أفلا أخرجته للناس"[1]

دې وجه نه د سفيان د روايت سره ددې هيڅ تعارض نشته دې ، دا يو داسې جواب او دلفظ د "أخرجته" داسې تشريح ده چه په دې هيڅ قسم اشکال نه واقع کيږى

فائده : روايت د باب کښې د حضرت عائشه ﵂ سوال په دې الفاظو نقل شويدې "يا رسول الله أفأخرجته، قال: لا ......" د سفيان په روايت کښې دا الفاظ دا دى "فقلتُ: أفلا أى تنشرت: فقال أما والله فقد شفانى ...." او دينه وړاندې باب السحر کښې د عيسى بن يونس روايت کښې دى "قلت: يارسول الله، أفلا استخرجته، قال: قد عافانى الله ....." او د مسلم شريف روايت کښې دى "قلت: يا رسول الله أ فلا أحرقته ؟ قال: لا ...." [2] دا ټول څلور روايتونه شو ، ديکښې په روايت د باب او د مسلم په روايت کښې د نبى کريم ﷺ جواب په "لا" سره ذکر دې - په باقى دوه روايتونو کښې د "لا" ذکر نشته دې په "قد عافانى الله ....." سره ئې جواب ذکر کړيدې ، د سفيان په روايت کښې أفلا تنشرت نشرة دې يعنى تاسو دا د خلقو وړاندې ولې راواند ويستلو ، نشرة هغه عمل ته وائى چه هغې سره جادو ختم کړې شى ، حضرت عائشه ﵂ مقصد دا وو چه تاسو به د خلقو وړاندې د جادو ختمولو دا عمل کړې وې او د مسلم په روايت کښې د "أفلا أحرقته" معنى ده آيا تاسو هغه څيزونه اوسوزول چه هغې کښې سحر شوې وو -

حاصل دا دې چه بخارى درې واړو روايتونو کښې د اخراج ، استخراج او د تنشير يو معنى ده چه تاسو دغه جادو د خلقو وړاندې ولې ظاهر نه کړو نو حضور ﷺ اوفرمائل الله ما ته شفا راکړه دې وجه نه د خلقو وړاندې ددې د اظهار ضرورت نه وو ، او بيا چه لا د

---

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل : ۶\۵۷)
(۲) صحيح مسلم . كتاب السلام . باب السحر : ۱۷۱۹\۱۴ (رقم الحديث : ۲۱۸۹)

اظهار کولو سره د شر او د فتنې پیدا کیدو هم یره وی -
خبرداری: په بعض نسخو کښې دلته په دې حدیث د "باب السحر" عنوان نه دې قائم شوې، ځکه چه د "باب السحر" ترجمه بعینه دینه دوه بابه وړاندې تیره شوې ده او دلته هم دا مناسب معلومیږی (۱)
خو شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله په "الابواب و التراجم" کښې فرمائلې دی چه ځما په نزد د دواړو ترجمو غرض جُدا جُدا دې ، په رومبئ ترجمه کښې د سحر حقیقت ثابتول او ددې د منکرینو تردید کول دی او ددې دویمې ترجمې مقصد احکام د سحر ذکر کول دی ، مثلا دعا په ذریعه د جادو د علاج کولو جواز وغیره بیانول مقصود دی ، دا رنګه په دې دویمه ترجمه سره دې خبرې ته اشاره کول مقصود دی ، چه د دعا په ذریعه د سحر ازاله کول د دواء په ذریعه د سحر د ازالې کولو نه بهتر او افضل دی ، وړاندې امام بخاری رحمه الله په کتاب الدعوات کښې د "باب تکریر الدعاء" ذکر کړیدې او ددې باب لاندې امام بخاری رحمه الله د نبی کریم ﷺ د سحر والا حدیث ذکر کړیدې ، دیکښې هم دې خبرې ته اشاره ده چه مسحور لره پکار دی چه دې د تکرار د دعا کولو اهتمام اوکړی ، ځکه چه نبی کریم ﷺ په زمانه د سحر کښې به بیا بیا د دعا ګانو اهتمام کولو ، لکه چه حدیث کښې دی دعا ، فقد دعا ثم دعا ..... لکه چه حضرت لیکی

"قلت: ولا یبعد عند هذا العبد الضعیف أن یقال فی دفع التکرار أن الغرض من الترجمتین مختلف، فالغرض من الأول إثبات حقیقة السحر ردا علی من أنکره، کما تقدم، والغرض ههنا ذکر أحکام السحر من جواز العلاج لإزالته بالدعاء وغیره، وأشار إلی أن إزالته بالدعا أفضل من العلاج بالدواء وسیأتی فی کتاب الدعوات: باب تکریر الدعاء فذکر فیه حدیث سحره ﷺ، وأشاره بذلك إلی أنه ینبغی للمسحور أن یکرر الدعاء، فقد کرر النبی صلی الله علیه وسلم الدعاء له فقد دعا، ثم دعا" (۲)
د ساحر حکم: د احنافو په نزد کُه د ساحر سحر په کفر مشتمل وی ، نو داسې سحر کوونکې کافر دې ، دې وجه نه دې به قتل کړی شی ، دیکښې مسلمان ذمی ، ازاد غلام ، ښځه او سړې ټول برابر دی ، دا په هغه صورت کښې دی چه کله دې په دې کفری سحر سره فساد خوروی ، خو کُه دې فساد نه خوروی نوداسې صورت کښې د امام جصاص په نزد باندې سړې خو به قتل کیږی ، ښځه به نه قتل کیږی ، چه څنګه به مرتد سړې قتل کیږی خو مرتده ښځه به نه قتل کیږی ، بلکه دا به په قید کښې ساتلې کیږی او دارنګه ساحره به هم په قید کښې ساتلې کیږی ، او ساحر سړې به قتل کیږی ، د امام مالك او د امام احمد رحمهما الله هم دا مسلك دې - (۳)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۸۹)
۲) الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۲)
۳) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الجهاد ، باب المرتد ، مطلب فی الساحر و الزندیق : ۳\۳۲۳ . أحکام القرآن للجصاص ، باب اختلاف الفقهاء فی حکم الساحر و قول اسلف فیه...[بقیه برصفحه آئنده...

د ساحر سحر کُه په کفر مشتمل نه وی خو دا په مسلمانانو کښې د فساد ذریعه جوړیدله نو داسې ساحر به هم قتل کیږی ځکه چه دې د قطاع الطریق په حکم کښې دې -
د ساحر سحر کُه نه په کفر مشتمل وی او نه په مسلمانانو کښې د فساد او د نقصان ذریعه وی نو بیا هم دې مستلزم د معصیت دې مثلا دائمی نجاست کښې اوسیدل ، حرام استعمالول نو داسې ساحر به نه قتل کیږی ، خو تعزیرا ده ته سزا ورکړې کیدې شی
او کُه سحر په کفر او اضرار او معصیت په هیڅ څیز هم نه وی مشتمل نو دا جائز دې او داسې ساحر قابل تعزیر او د سزا هم نه دې (1)

سنن ترمذی کښې روایت دې "حد الساحر ضربة بالسيف" (2) دا رنګه حضرت فاروق اعظم ﷛ د اهواز حامل ته خط اولیکلو "اقتلوا كل ساحر" (3)
د امام شافعی رحمه الله دا مسلك رانقل شویدې چه ساحر به نه قتل کیږی ، خو کُه ده په سحر څوك قتل کړې وی او ده د دې اعتراف اوکړو نو قصاصًا به ساحر قتل کړې شی
حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ لبید بن اعصم قتل نه کړو ، ځکه چه رسول الله ﷺ د خپل ذات دپاره د چا نه انتقام نه اخستلو ، او دویمه وجه په حدیث کښې موجود ده ، چه رسول الله ﷺ د مصلحت په بناء ده ته سزا ورنکړه -

---

...بقيه ازحاشيه گذشته] : ١١\٧٢ ، و قال أبومحمد عبد الله بن أحمد بن قدامة فى تنقى مذاهب الفقهاء فى حد الساحر فقال : " وحد الساحر القتل ، رُوى ذلک عن عمر و عثمان بن عفان و ابن عمر و حفصة و جندب بن عبدالله و جندب بن كعب و قيس بن سعد و عمر بن عبد العزيز و هو قول أبو حنيفة و مالک ، ولم ير الشافعيُّ عليه القتل بمجرد السحر ، وهو قول ابن المنذر ورواية عند أحمد قد ذكرناها فيما تقدم ، و وجه ذلک أن عائشةرضی الله عنها باعت مدبرة سحرتها و و لو وجب قتلها لما حل بيعها ، لأن النبى صلى الله عليه و سلم قال : " لا يحل أم إمرء مسلم إلا باحدى ثلاث : كفر بعد إيمان أو زنا بعد إحصان أو قتل نفس بغير حق " ، ولم يصدر منه أحد الثلاثة فوجب أن لا يحل دمه - ولنا (أى لأحمد و أبى حنيفة و مالک رحمهم الله) ماروى جندب بن عبدالله (رضى الله عنه) عن النبى صلى الله عليه وسلم أنه قال : " حد الساحر ضربة بالسيف " قال ابن المنذر : رواه اسعيال بن مسلم وهو ضعيف ، و روى سعيد و أبوداود فى كتابيهما عن بجالة قال : كنت كاتبا لجزء بن معاوية عم الأحنف بن قيس ، إذ جاءنا كتاب عمر (رضى الله عنه) قبل موته بسنة (فكان مكتوب فيه) : أقتلوا كل ساحر ، فقتلنا ثلاث سواحر فى يوم ، و هذا اشتهر فلم ينكر فكان إجماعا و قتلت حفصة جارية لها سحرتها ، و قتل جندب بن كعب ساحرا كان يسحر بين يدى الوليد بن عقبة ، و لأنه كافى فيقتل للخبر الذى رووه "
مغنى لابن قدامة كتاب المرتد ، فصل فى السحر : ٩\٣٥ ، ٣٦ (رقم الترجمة : ٧١٢٦) ، أحكام القرآن للعثمانى : ١\٤٨ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ١\٤٨ ، أحكام القرآن لابن العربى : ١\٣٢)

(1) إحكام القرآن للجصاص : ١\٧٢)

(2) سنن الترمذى ، كتاب الحدود ، باب ما جاء فى حد الساحر : ٤\٦٠ (رقم الحديث : ١٤٦٠)

(3)) المغنى لابن قداة كتاب المرتد ، فصل فى السحر : ٩\٣٦ (رقم الترجمة : ٧١٢٦)

۵۰= بَاب إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا

[۵۴۳۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَدِمَ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهِمَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا أَوْ إِنَّ بَعْضَ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ [ر: ۴۸۵۱]

کلام کښې ډير کرتې د جادو په شان اثر وی ، رسول الله ﷺ ته دوه سړی د مشرق (د عراق د طرفه) راغلل او دواړو ډير فصيح او بليغ بيان اوکړو نو حضور ﷺ چه دوی واوريدل نو وې فرمائل بعض خبرو کښې د سحر په شان تاثير وی ، دا ارشاد په مدح او په تعريف هم محموليدې شی ، چه د بعضو خلقو کلام ډير موثر وی او دا په مذمت هم محموليدې شی چه څنګه جادو يو ناجائز امر دې او ديکښې د حقيقت خلاف خيال کښې څوك مبتلاء کيږی دارنګه بعض کلام هم د تصنع او د ظاهری خوش رنګئ سره سړې متاثر کوی خو حقيقت سره ددې هيڅ تعلق نه وی - ( )

۵۱= بَاب الدَّوَاءِ بِالْعَجْوَةِ لِلسِّحْرِ

[۵۴۳۵\۵۴۳۶] حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ أَخْبَرَنَا هَاشِمٌ أَخْبَرَنَا عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اصْطَبَحَ كُلَّ يَوْمٍ تَمَرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ وَقَالَ غَيْرُهُ سَبْعَ تَمَرَاتٍ

[۵۴۳۶] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ سَمِعْتُ عَامِرَ بْنَ سَعْدٍ سَمِعْتُ سَعْدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ تَصَبَّحَ سَبْعَ تَمَرَاتٍ عَجْوَةً لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ [ر: ۵۱۳۰]

عجوه د مدينه منوره مشهوره کهجوره ده او ويلې کيږی چه ددې اونه په خپله رسول الله ﷺ کرلې وه ، (۲) د عجوه کهجوره خوړل د جادو علاج هم دې ، حديث د باب کښې حضور ﷺ ارشاد دې " چه څوك د صبا په وخت اووه کجورې اوخوړلې نو ده ته به تر شپې پورې هيڅ يو زهر او سحر نقصان او نه رسوی "

اصطبح د صبا وخت خوراك كول ، سُم (د سين په ضمه او فتح سره) زهر ته وائی چه سحر نې اوخوړل نو تر د شپې به ده ته په زهرو او په جادو څه نقصان نه رسيږی، خو سوال دا دې که چا د شپې اوخوړل نو تر سَحر پورې به هم توله شپه د ده د محفوظ کيدو دا حکم دې او کّه نه ؟

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۲۹۱ ، قال صعصعةبن صوحان : صدق نبی الله (صلی الله عليه وسلم) ، أما قوله : " إن من البيان لسحرا " فالرجل يكون عليه الحق و هو ألحن بالحجج من صاحب الحق فيسحر القوم ببيانه فيذهب بالحق ، أحكام القرآن للجصاص : ۱\۶۱)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۲۹۲ وعمدة القاری ! ۲۱\۲۸۷)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی په هیڅ یو روایت کښې ددې تصریح نشته دې ، خود ورځ په اوله حصه کښې د دې د خوړلو د خصوصیت ظاهریدو یو وجه دا هم کیدې شی چه خوړونکې دا په نهاره اوخوری ځکه چه دغه وخت خلق اکثر په نهاره وی ، دینه دا قیاس کیدې شي چه که ماښام هم دا څوك په نهاره اوخوري نو تر صبا پورې ده دپاره هم دا حکم دې ، مثلاً چه روژه دار دې سره روژه ماته کړی - (۱)

حافظ سخاوی رحمه الله فرمائی چه یو صدیق کښې عامر بن سعد تصریح کړیده چه ځما خیال دې که څوك دا ماښام اوخوری نو ترصبا پورې به زهر اوجادوده ته نقصان نه ورکوی (۲)

امام احمد د عامر بن سعد دا روایت : افلح په طریق رانقل کړیدې - (۳)

د عجوه کهجورو د خوړلو خصوصیت دپاره د طبی وجوهو تلاش کولو هیڅ ضرورت نشته دې ، دا د حضور اکرم ﷺ د دعا او د دوی دې ونې لره په خپلو لاسونو مبارکو د کرلو د برکت یو اثر دې ، لکه علامه قرطبی فرمائی : " إن الشفاء بالعجوة من باب الخواص التى لاتدرك بقياس ظني " (۴) دارنګه د اووو د شمار هم قیاسی نه دې ، د دې خصوصیت او وجه به هم الله تعالی ته معلومه وی

بعضو ویلې دی چه د " اووو " نه مراد خاص دا شمار نه دې مراد ، بلکه زیاتوالی ته اشاره ده (۵) خو راجح قول ړومبې دې

دحدیث د الفاظو د عموم د وجه نه جمهور وائی چه د عجوه کهجورو د خوړلو دا خصوصیت اوس هم دې او صرف د مدینې سره خاص نه دې بلکه که څوك دا د مدینې نه بهر یو سی او وې خوری نو هم دا خصوصیت به ئې پاتې وی ځکه چه د حدیث الفاظو کښې د څه زمانې یا د مدینې منورې څه تخصیص نشته دې

د څه خلقو رائی دا ده چه دا خصوصیت د زمانې د نبی ﷺ سره خاص وو ، او د څه خلقو رائی دا ده چه دا خاصیت د مدینې منورې سره خاص دې چه دغلته به مذکوره اثر نه کیږی ، د بل ځائې باره کښې نه دې ، (۶)

خو چه څنګه ویلې شویدی چه د حدیث په الفاظو کښې هیڅ قسم تخصیص نشته دې ، خو دا خبره دې په خیال کښې وی چه د رسول الله ﷺ دا ارشاد د عموم او د غالب احوالو باره کښې دې ، دې وجه نه که یو سړی تجربه کړې وی او د عجوه کجور مذکوره اثر نه وی ظاهر شوې نو ددې په وجه دې حدیث خلاف واقع نه ګڼړی ، په دې داسې پوهه شه چه څنګه د مختلف مرضونو دپاره مختلف دواء ګانې مقرر وی او عموما ددې په استعمال سره

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۹۳ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۷)
۲) ارشاد الساری : ۱۲\۴۹۳)
۳) مسند امام احمد بن حنبل : ۱\۱۶۸)
۴) ارشاد الساری : ۱۲\۴۹۳)
۵) فتح الباری : ۱۰\۲۹٤)
۶) فتح الباری : ۱۰\۲۹٤ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۸۶)

مرضونه صحيح كيږى هم خو ډير كرته يو انسان د يو بيمارئ دپاره دواء خورى خو دې سره دې نه صحيح كيږى بلكه بيمارى ئې برقرار وى ، ظاهره ده چه داسې صورت كښې څوك دا اشكال نه شى كولې چه دا دواء ددې مرض دپاره مفيد نه ده ، ځكه چه د دواء د مرض دپاره مفيد كيدل په اعتبار د غالب احوالو سره وى ، دارنګه د رسول الله ﷺ دا ارشاد مبارك هم د غالب احوالو او د عموم په اعتبار سره دې - [1]

قوله: حدّثنا على ....: د باب په ړومبى روايت كښې دامام بخارى رحمه الله شيخ على دې ، د پلار نوم ئې نه دې ذكر شوې ، دينه على بن عبد الله مدينى مراد دې ، علامه كرمانى فرمائى چه بعضې نسخو كښې على بن سَلَمه لَبَقى (د لام او د باء په فتحه سره) دې - [2]

حافظ بن حجر په " تقريب التهذيب " كښې د على بن سلمه لبقى په باره كښې صيغه دتمريض سره داسې ليكلې دى " **يقال إن البخارى روى عنه** " [3]

علامه ذهبى په " تهذيب التهذيب " كښې د فقيه ابو الوليد په حواله سره د ابو الحسن زهرى نه نقل كړيدې چه دې د امام بخارى سره وو چه چا د على بن سلمه په باره كښې تپوس اوكړو نو امام بخارى اوفرمائل :" **ثقة وقد مضيت معه سمعنا منه** " [4] دينه معلومه شوه چه د امام بخارى رحمه الله په نزد دې ثقه وو

فائده: باب د الكهانة او د سحر په كتاب الطب كښې د ذكر كولو وجه او مناسبت حافظ ابن حجر رحمه الله ذكر كوى او فرمائى :

إيراد باب الكهانة فى كتاب الطب لمناسبة لباب السحر لما يجمع بينهما من مرجع كل منهما للشياطين ، وإيراد باب السحر فى كتاب الطب لمناسبة ذكر الرقى وغيره من الأوية المعنوية فناسبه ذكر الأدواء التى تحتاج إلى ذلك ، و اشتمل كتاب الطب على الإشارة للأدوية الحسية كالحية السوداء ، ثم على للأودية المعنوية كالرقى بالدعا والقرآن ثم ذكرت الأدواء التى تنفع الأدوية المعنوية فى دفعها كالسحر ، كما ذكرت الأدواء التى تنفع الأأوية الحسية فى دفعها كالجذام "

ددې حاصل دا دې چه امام بخارى رحمه الله په كتاب الطب كښې د كهانت ذكر اوكړو و ځكه د كهانت او د جادو د دواړو اصل او مرجع يو ده چه هغه شيطانان دى او سحر ئې په

---

[1] فتح البارى : ۱۰\۲۹۵)
[2] شرح صحيح البخارى للكرمانى:۱۲ \ ۴۳ وقاله أيضا العينى نقلا عن الكرمانى ،عمدة القارى :۲۱ \ ۲۸۶)
[3] تقريب التهذيب : ۴۰۱ (رقم الترجمة : ۴۷۳۹)
[4] قال الحاكم : سمعت أبا الوليد الفقيه يقول : سمعتُ أبا الحسن الزهيرى يقول : حضرتُ محمد بن إسماعيل (البخارى) و سأله محمد بن حمزة عن على بن سلمة اللبقى ، فلقال : ثقة ، قال ابن زهير : أنا حملت أصول على بن سلمة إلى محمد بن إسماعيل (البخارى) فانتخبت منها و أنا ذهبت معه ختى سمعنا منه ، تهذيب التهذيب : ۷ \ ۳۲۷ (رقم الترجمة : ۵۵۰)

کتاب الطب کښې ځکه ذکر کړو چه امام بخاری په کتاب الطب کښې د جسمانی او د روحانی د دواړو قسمونو مرضونو علاج بیان کړیدې ، شهد ، توره دانه وغیره علاج د جسمانی قبیلې نه دې ، او دم او دعا وغیره د روحانی علاج د قبیلې نه دې ، ځکه چه امراض په دوه قسمه ئې بیان کړې دی چه څه مرضونو کښې حسی دوایانې فائده ورکوی ، او څه بیمارو کښې روحانی علاج زیات مؤثر وی ، د سحر وغیره په دفع کولو کښې روحانی علاج زیات مؤثر وی ، دې مناسبت سره ئې سحر په کتاب الطب کښې راوړو - ([1])

٥٢=بَاب لَاهَامَةَ

[٥٤٣٧] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدْوَى وَلَا صَفَرَ وَلَا هَامَةَ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَمَا بَالُ الْإِبِلِ تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الظِّبَاءُ فَيُخَالِطُهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَيُجْرِبُهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ بَعْدُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ وَأَنْكَرَ أَبُو هُرَيْرَةَ حَدِيثَ الْأَوَّلِ قُلْنَا أَلَمْ تُحَدِّثْ أَنَّهُ لَا عَدْوَى فَرَطَنَ بِالْحَبَشِيَّةِ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ فَمَا رَأَيْتُهُ نَسِيَ حَدِيثًا غَيْرَهُ [ر:٥٣٨٠]

د مکرر ترجمة الباب توجیه : اوړه بابونه وړاندې هم دا ترجمه او د اختصار سره دا حدیث تیر شویدې ، لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی چه داسې ډیر نادر او کم کیږی چه امام بخاری رحمه الله هم داسې بعینه یو ترجمة الباب او حدیث مکرر ذکر کړې وی - ([2])

خو شیخ الحدیث مولانا محمد ذکریا رحمه الله فرمائی او حافظ بن حجر هم دې طرف ته اشاره کړیده چه امام بخاری رحمه الله چه ترجمه مکرر ذکر کړه نو د "**هامة**" دوه تفسیرونو ته ئې اشاره اوکړه ، د "**هامة**" (د میم په تشدید او تخفیف سره) دوه تفسیرونه مشهور دی:

① دینه یو مارغه مراد دې چه دیته په پښتو کښې ګونګې ویلې کیږی عربو کښې مشهوره وه چه ګونګې په کوم کور کښې راشی او کښینی نو دیکښې مرګ واقع کیږی

قوله: قال أبوسلمة: فما رأیته نسي حدیثا غیره: یعنی ړومبې حدیث "لا عدوی ...." دوی بیان کړې وو او اوس ددې انکار کوی او ده نه ړومبې حدیث هیر شو ، نو فرمائی چه دا یو حدیث دې چه ده هیر کړیدې ، دینه علاوه بل حدیث ده نه دې هیر کړې -

د یونس په روایت کښې دی "**قال أبوسلمة : لقد کان یحدثنا به ، فما أدر أنسی أبوهریرة أم نسخ أحد القولین الآخر**" ([3])

---

[1]) فتح الباری : ١٠ \ ٢٧١)

[2]) فتح الباری : ١٠ \ ٢٦٥)

[3]) فتح الباری : ١٠ \ ٢٩٧ ، عمدة القاری : ٢١ \ ٢٨٨ ، ارشاد الساری : ١٢ \ ٤٩٤)

يعنى حضرت ابوهريره رضي الله عنه " لا عدوى .... " د عدم تعديه والا روايت بيانولو ، اوس معلومه نه ده چه ده نه دا روايت هير شو يا د تعديه والا روايت د عدم تعديه والا روايت ئې منسوخ کړو (او د منسوخ کيدو د وجه نه دې دا روايت اوس نه بيانوى -)

٥٣=بَاب لَا عَدْوَى

[٥٤٣٨] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَحَمْزَةُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ إِنَّمَا الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالدَّارِ [ر: ١٩٩٣]

[٥٤٣٩] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا عَدْوَى قَالَ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُورِدُوا الْمُمْرِضَ عَلَى الْمُصِحِّ وَعَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سِنَانُ بْنُ أَبِي سِنَانٍ الدُّؤَلِيُّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى فَقَامَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ أَرَأَيْتَ الْإِبِلَ تَكُونُ فِي الرِّمَالِ أَمْثَالَ الظِّبَاءِ فَيَأْتِيهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَتَجْرَبُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ [ر: ٥٣٨٠]

[٥٤٤٠] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوَى وَلَا طِيَرَةَ وَيُعْجِبُنِي الْفَأْلُ قَالُوا وَمَا الْفَأْلُ قَالَ كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ [ر: ٥٤٢٤]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه په يو بيمارئ كښې بالذات دا صلاحيت نشته دې چه دا بل كس ته منتقل شى ، لكه چه حديث د باب كښې دى لا عدوى و عدوى د إعداء اسم دې يعنى د مرضونو متعدى كيدل بالذات هيڅ حقيقت نه لرى

د. باب ړومبې روايت كښې دى چه سپيره والې په درې څيزونو كښې دى ، آس كښې ، ښځه كښې ، كور كښې ، ددې تفصيلى كلام په كتاب النكاح كښ په باب مايتقى من شؤم المرأة كښې تير شو (اوګورئ كشف البارى :، كتاب النكاح : ١٨٠ - ١٨١)

دويم روايت د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه دې ، چه حضور اكرم ﷺ فرمائلي دى لا عدوى (د مرض يو نه بل ته لګيدل هيڅ څه څيز نه دې) نو يو اعرابى پاڅيدو او تپوس ئې اوكړو ، دا راته اووائې چه اوښان په شګه (د صحرا) كښې د اوسئ په شان (صاف ستهرا او ښائسته او صحت مند) وى ، چه ديكښې دوى ته يو پمن خارښتى اوښ راشى ، او ټول اوښان په خارښ مبتلاء شى (كه تعديه د مرضونو څه څيز نه وې ، نو بيا دې نورو اوښانو ته دا خارښ ولې اولګى) نو ددې جواب كښې رسول الله ﷺ اوفرمائل : بيا په دې ړومبى باندې

خاربن د کوم ځائی نه راغلو او ده ته خاربن چا اولګولو ؟ (په دې جواب سره ئې دغه اعرابی سوال کوونکې پوهه کړو چه اصل او حقیقی سبب خو د الله تعالی حکم او اذن دې ، دینه بغیر هیڅ بیماری بل چا ته نه شی منتقل کیدې)

په تعدی مرضونو باندې تفصیلی کلام په کتاب الطب کښې باب الجذام کښې تیر شویدې (اوګورئ کشف الباری ، کتاب الطب صفحه : ۵۸۱ - ۵۸۴)

۵۴=بَاب مَا يُذْكَرُ فِي سَمِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رَوَاهُ عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:۴۱۶۵]

[۵۴۴۱] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةٌ فِيهَا سَمٌّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْمَعُوا إِلَيَّ مَنْ كَانَ هَا هُنَا مِنْ الْيَهُودِ فَجُمِعُوا لَهُ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي سَائِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَبُوكُمْ قَالُوا أَبُونَا فُلَانٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبْتُمْ بَلْ أَبُوكُمْ فُلَانٌ فَقَالُوا صَدَقْتَ وَبَرِرْتَ فَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ وَإِنْ كَذَبْنَاكَ عَرَفْتَ كَذِبَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَبِينَا قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَهْلُ النَّارِ فَقَالُوا نَكُونُ فِيهَا يَسِيرًا ثُمَّ تَخْلُفُونَنَا فِيهَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْسَئُوا فِيهَا وَاللَّهِ لَا نَخْلُفُكُمْ فِيهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ لَهُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هَذِهِ الشَّاةِ سَمًّا فَقَالُوا نَعَمْ فَقَالَ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالُوا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَذَّابًا نَسْتَرِيحُ مِنْكَ وَإِنْ كُنْتَ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ [ر:۲۹۹۸]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله رسول الله ﷺ ته د زهر ورکولو واقعه ذکر کړیده ، د غزوه خیبر په موقعه رسول الله ﷺ ته یو یهودی ښځې زینب بنت الحارث په بکرئ کښې زهر ګډ کړې وو ، ددې تفصیل کتاب المغازی کښې تیر شویدې - (۱)

قوله: رواه عورة عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم: د عروه دا روایت امام بخاری رحمه الله په کتاب المغازی کښې تعلیقا په دې الفاظو سره نقل کړیدې " **قال يونس عن بن شهاب ، قال عروة ، قالت عائشة : كان النبى صلى الله عليه و سلم يقول فى مرضه الذى مات فيه : يا عائشة : ما أزال أجد ألم الطعام الذى أكلت بخيبر ، فهذا أوان إنقطاع أبهرى من ذلك السم** " بزار دا تعلیق موصول نقل کړیدې - (۲)

---

(۱) کشف الباری ، کتاب المغازی ، باب الشاة التی سُمّت للنبی صلی الله علیه وسلم : ۴۶۸)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۳۰۰ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۰ ، ارشاد الساری : ۱۲\۴۹۸)

قوله: كذبتم أبوكم فلان : فلان يعني يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام ، يهوديانو رسول الله ﷺ ته په جواب كښې غلط بيانى اوكړه نو دوى ﷺ تصحيح اوكړه ، نو دوى اوويل : بررت د رومبئ راء فتحه او كسره دواړه صحيح دى خو د راء كسره ډيره مشهوره ده - (١)

قوله: مَن أهل النار؟: رسول الله ﷺ ته ددې په جواب كښې يهوديانو اوويل چه مونږ به څو ورځې په جهنم كښې اوسو بيا به ترينه مونږ راووځو او تاسو مسلمانان به خمونږ خليفه ګان شئ (مونږ نه به روستو پاتې شئ) ، رسول الله ﷺ اوفرمائل :" والله لانخلفكم فيها أبدا " مونږ به بالكل د ستاسو نه روستو په جهنم كښې نه پاتې كيږو " چه كوم ګناهګار مسلمان جهنم ته لاړ هم شى هغه به د سزا تيرولو نه پس راووځى.

طبرى او طبرانى د عكرمه نه روايت نقل كوى چه حضور اكرم ﷺ دوى ته اوفرمائل :" وبل أنتم خالدون مخلدون لا يخلفكم فيها أحد " نو الله تعالى د سورت بقره دا آيت كريمه نازل كړو (و قالوا لن تمسنا النار إلا أياما معدودة) (٢) .

٥٥= بَاب شُرْبِ السُّمِّ وَالدَّوَاءِ بِهِ وَبِمَا يُخَافُ مِنْهُ وَالْخَبِيثِ

[٥٤٤٢] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهِ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا [ر: ١٢٩٩]

[٥٤٤٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ أَبُو بَكْرٍ أَخْبَرَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنِ اصْطَبَحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ عَجْوَةٍ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّ وَلَا سِحْرٌ [ر: ٥١٣٠]

د امام بخارى رحمه الله دا ترجمة الباب په څلورو حصو مشتمل دى

① رومبئ حصه شرب السم دې يعنى زهر څكل ، ددې حكم واضح دې او باب كښې چه كوم حديث ذكر كړيدې دينه ددې حرمت صفا ښكاره كيږى

زهر څكل چه خودكشى ده او دې سره انسان عموما مرى او دده مرګ واقع كيږى دې وجه نه دا حرام دى او ناجائز دى ، د ترجمة الباب دا حصه د حديث د باب نه ثابتيږى -

---

(١) فتح البارى : ١٠\٣٠١ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٩٩)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣٠٢ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٠ ، ارشاد السارى : ١٢\٤٩٩)

خو د زهر لږ غوندې مقدار چه هغې کښې څه جسماني فائده وي او د دفع د ضرر دپاره دیکښې د دواء نور اجزاء هم شامل کړې شي نو ددې استعمال جائز دې - [1]

② د ترجمة الباب دويمه حصه " الدواء به " يعنى د زهر په ذريعه علاج كول ، د زهر څه قسمونه په مختلف دوايانو کښې استعماليږى ، د دې د استعمال جواز ته امام بخارى رحمه الله اشاره كړيده ، او هغه داسې چه امام بخارى رحمه الله په باب کښې د عجوه والا حديث ذكر كړيدې چه دا په زهر کښې فائده وركوى ، نو چه څنګه تداوى بالمباحات جائز دې دارنګه تداوى بالسم هم جائز دى په شرط د دې چه دا مضر نه وى ، لکه شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله ليكى :

" أما الجزء الثاني وهو التداوى بالسم فيستفاد من الحديث أنه الجزء ، لأن مدار النهى على القتل و الإهلاك و الضرر ، فإذا لم يضر ولم يقتل ، بل يشرب دواء فلا بأس به كما يتداو بالمباحات مثل العجوة وغيرها ، ولذا ذكر الإمام البخارى حديث العجوة ثاني حديثى الباب إشارة إلى أن التداوى كما هو جائز بالمباحات فكذا بالسم ، إذا كان يشربه بحد لا يضر ، فالتداوى به حينئذ كالتداوى بالمباحات " [2]

حافظ ابن حجر او نورو شارحينو د " الدواء به " يو بله معنى هم ذكر كړيده او هغه دا چه ديکښې " به " د " منه " په معنى دې أى الدواء منه " يعنى د زهر څکلو نه پس علاج كول او ددې د ضرر ختمولو بيان ، كُه دا مطلب واخستې شى نو باب کښې د ذكر شوې عجوه والا حديث مناسبت د دې جزء سره پوره واضح دې ، ځکه چه ديکښې علاج د سم بيان شويدې [3]

③ د ترجمة الباب دريم جزء " و ما يخاف منه " ددې عطف " الدواء به " كښې " به " باندې دې :- أى الدواء بما يخاف منه يعنى خوفناك او د خطرناك څيز علاج كولو ذكر [4]

بعضې شراحو ليكلې دى چه په " ما يخاف منه " كښې د " منه " ضمير مجرور "موت " يا استمرار مرض ته راجع دې [5] خو صحيح خبره دا ده چه چه دا ضمير " مايخاف " كښې " ما" ته راجع دې - [6]

په خطرناك څيز علاج هم هغه حكم دې چه كوم حكم د تداوى بالسم دې چه كُه دا مضر نه وى ، فائده مند وى نو دا په طور د دواء استعمالولې شى [7]

④ ترجمة الباب څلورم جزء دې " والخبيث " دا مجرور هم وِيلې شى أى الدواء بالخبيث او د

---

[1]) فتح البارى : ۱۰\۳۰۳ ، ۳۰٤)

[2])فتح البارى : ۱۰\۳۰۳)

[3]) فتح البارى : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زكريا : ۲\۱۰۳

[4]) فتح البارى : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زكريا : ۲\۱۰۳)

[5]) فتح البارى : ۱۰\۳۰۳ ، الابواب و التراجم لشيخ زكريا : ۲\۱۰۳)

[6]) الابواب و التراجم للشيخ زكريا : ۲\۱۰۳)

[7]) فتح البارى : ۱۰\۳۰٤ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۰۳)

مبتداء کیدو د وجه نه مرفوع هم ویلې شی ، دې صورت کښې ددې خبر محذوف وی أی الخبیث ماحکمه ، وهل یجوز التداوی به (١) د خبیث نه مراد نجس او حرام څیز دې لکه خنزیر ، د حرام څناور غوښه ، امام ابوداود ، امام ترمذی رحمهما الله د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت نقل کړیدې " نهی النبی ﷺ عن الدواء الخبیث " (٢)

ترجمة الباب کښې ئې " والخبیث " اوویل امام دې روایت ته اشاره اوکړه ، دا روایت چه د امام په شرط برابر نه وو نو دې وجه نه ئې په ترجمه کښې دا لفظ راوړو او دیته ئې اشاره اوکړه لکه چه دا د امام عادت دې - (٣)

او باب کښې ذکر شوې " حدیث السم " نه هم دا حکم مستفاد کیدې شی څکه چه سم باندې هم د خبیث اطلاق کیدې شی - (٤)

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله یو درېیمه توجیه ذکر کوی او لیکی :

ویحتمل أن یقال : إن هذا الجزء ثابت بالحدیث الآتی فی الترجمة الآتیة ، فإن لبن الأتن خبیث لا محالة ، فالترجمة الآتیة جزء من هذه الترجمة فهو من الأصل الستین وهو أصل مطرد من أصول التراجم " (٥)

حضرت شیخ الحدیث رحمه الله فرمائی چه د ترجمة الباب څلورمه حصه " الخبیث " لره د راتلونکې باب کښې د ذکر شوې حدیث نه هم ثابتیدې شی ، وړاندې ترجمة الباب دې "باب ألبان الأتن" ددې لاندې چه کوم حدیث امام بخاری ذکر کړیدې ، دیکښې ئې د خرې د پیو ذکر کړیدې او دا یقینا خبیث او حرام دې ، وړاندې ترجمة الباب ددې ترجمة الباب یو جزء دې او ددې لاندې ذکر شوې حدیث نه دواړه ترجمة الباب ثابتیږی

حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه د تراجم د بخاری چه کوم اصول ده په مقدمه کښې ذکر کړیدی ، د ترجمة الباب د ثبوت دا طریقه شپیتم اصل دی

قوله: حدثنا عبدالله بن عبدالوهاب......: د باب رومبې روایت د حضرت ابوهریره رضی الله عنه دې ، رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړې خپل ځان د غر نه اوغورزوی او خپل ځان قتل کړی نو دې به د جهنم په اور کښې وی ، او دیکښې به همیشه غورزولې کیږی او چه چا زهر اوڅکل او ځان ئې قتل کړو نو د ده زهر به دده په لاس کښې وی او د جهنم په اور کښې به دې دا څکی ، همیشه به هم دې حالت کښې وی او چه کوم سړی خپل ځان په

---

(١) الابواب و التراجم للشیخ زکریا : ١٠٣/٢)

(٢) الجامع الصحیح للترمذی ، کتاب الطب ، باب ما جاء فیمن قتل نفسه بسم أو غیره : ٣٨٧/٤ (رقم الحدیث : ٢٠٤٥) ، سنن ابی داود ، کتاب الطب باب فی الادویة المکروهة : ٦/٤ (رقم الحدیث : ٣٨٧٠)

(٣) فتح الباری : ٣٠٤/١٠)

(٤) الابواب والتراجم للشیخ زکریا : ١٠٣/٢ ، فتح الباری : ٣٠٤/١٠)

(٥) الابواب و التراجم : ١٠٣/٢)

اوسپنه قتل کړو نو د ده اوسپنه به دده لاس کښې وی جهنم کښې به دننه دې دا په خپله ګېډه کښې وهی راوهی او همیشه به هم د ده دا حالت وی

قوله: تردي من جبل : ای أسقط نفسه من جبل : خپل ځان ئې د غر نه اوغورزولو یعنی خودکشی یې اوکړه ، تحسی : ګوټ ګوټ ځکل ، **یجأبه فی بطنه ، وجأیجأوَجْئا** ، باب د فتح نه دې ، **وجاه بالسکین:** څوك په چاړه وهل

احمد بن بشیر : دباب دویم روایت کښې د امام بخاری رحمه الله شیخ الشیخ احمد بن بشیر دې ، د ده کنیت ابوبکر دې او دې کوفی دې ، د دوی متعلق آئمه د جرح او د تعدیل رائې مختلف ده ـ

امام نسائی فرمایلې دی : **لیس بذلك القوی** (۱)

دارقطنی فرمائی **ضعیف، یعتبر حدیثه** (۲)

یو بل ځائې فرمائی **لا بأس به** (۳)

امام ابوزرعه فرمائی : **صدوق** (۴)

ابو حاتم فرمائی : **محله الصدق** (۵)

ابو بکر بن ابی داود فرمائی :**کان ثقة** (۶)

او یحیی بن معین فرمائی : **لیس بحدیثه بأس** (۷)

عثمان دارمی د یحي بن معین نه نقل کړی دی چه دوی احمد بن بشیر ته متروك ویلي دی ، خو خطیب بغدادی رحمه الله د دوی تردید کړیدې او فرمائی چه عثمان ته خلط شویدې ، متروك بل احمد بن بشیر دې ، د ده کنیت ابوجعفر دې ، او د صحیح بخاری د احمد بن بشیر کنیت ابوبکر دې - (۸)

حافظ بن حجر فرمائی چه امام بخاری د دوی د نوم سره کنیت کیدې شي چه هم د دې نکتې د وجه ذکر کړې وی چه دې د خپل معاصر ضعیف احمد بن بشیر نه جدا شی - (۹)

---

(۱) تهذیب الکمال : ۱۱\۲۷۵ (رقم الترجمه : ۱٤) و میزان الاعتدال : ۱\۸۵ (رقم الترجمه : ۳۰۸)

(۲) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

(۳) تهذیب الکمال : ۱\۲۵۷)

(۴) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

(۵) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

(۶) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

(۷) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۵)

(۸) تهذیب الکمال : ۱\۲۷۶)

(۹) فتح الباری : ۱۰\۳۰۵)

د احمد بن بشير روايتونه امام بخارى ، امام ترمذى او امام ابن ماجه رحمهم الله نقل كړيدى -[1]

د ده وفات په محرم ۱۹۷ هجرى كښې شويدې - [2]

په صحيح بخارى كښې د دوى صرف هم دا يو حديث دې - [3]

۵۶=بَاب أَلْبَانِ الْأُتُنِ

[۵۳۴۴] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنْ السَّبُعِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَلَمْ أَسْمَعْهُ حَتَّى أَتَيْتُ الشَّأْمَ وَزَادَ اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ وَسَأَلْتُهُ هَلْ نَتَوَضَّأُ أَوْ نَشْرَبُ أَلْبَانَ الْأُتُنِ أَوْ مَرَارَةَ السَّبُعِ أَوْ أَبْوَالَ الْإِبِلِ قَالَ قَدْ كَانَ الْمُسْلِمُونَ يَتَدَاوَوْنَ بِهَا فَلَا يَرَوْنَ بِذَلِكَ بَأْسًا فَأَمَّا أَلْبَانُ الْأُتُنِ فَقَدْ بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُحُومِهَا وَلَمْ يَبْلُغْنَا عَنْ أَلْبَانِهَا أَمْرٌ وَلَا نَهْيٌ وَأَمَّا مَرَارَةُ السَّبُعِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ أَنَّ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنْ السَّبُعِ [ر:۵۲۰۶]

د خرې د پيو حكم : أُتن (د همزې او د تاء په ضمه سره) د أتان جمع ده ، خرې ته وئى - د خرې پئې د جمهور عالمانو په نزد حرام دى [4]

د امام مالك رحمه الله يو قول ددې د حلت هم شته ، [5] احنافو كښې صاحب د بحرالرائق او علامه شامى ديته مكروه تحريمى ويلې دى ، ځكه چه ددې غوښه خوړل جائز او حلال نه دى ، دې وجه نه د دې پئې هم جائز نه دى [6]

دا خو د خرې د پيو د عام استعمال حكم دې ، خو دلته عام حكم نه دې مراد بلكه د خرې پئې په طور د دواء د استعمالولو حكم بيانول مقصد دى ، چه هم دې مقصد دپاره امام دا په كتاب الطب كښې ذكر كړيدې [7]

---

[1] تهذيب الكمال : ۱۱\۲۷۶)

[2] ميزان الاعتدال : ۱\۸۶ ، تهذيب الكمال : ۱۱\۲۷۶)

[3] فتح البارى : ۱۰\۳۰۵ ، عمدة القارى : ۲۱\۲۹۲)

[4] الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ ، البحر الرائق ، كتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۸\۱۷۲ ، المغنى لإبن قدامة ، كتاب الصيد و الذبائح ، مسائل و فصول فيما يحرم أكله و ما يحل و يكره : ۹\۳۵۲ (رقم الترجمة : ۷۷۸٤) فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

[5] الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ ، فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

[6] الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۳۹ البحر الرائق ، كتاب الذبائح و فصل فيما يحل و ما لا يحل : ۸\۱۷۲)

[7] فتح البارى : ۱۰\۳۰۶)

امام بخارى رحمه الله په باب كښې چه كوم روايت ذكر كړيدې ، دينه معلوميږى چه د ده په نزد د دواء په طور هم ددې استعمال جائز نه دې -
په احنافو كښې د صاحبينو په نزد تداوى بالابوال جائزده ، (١) دې وجه نه د دوى په نزد د ضرورت په وخت په طور د علاج د خرې پئې استعماليدې شى -
د تداوى بالمحرمات مسئله دينه وړاندې په تفصيل سره تيره شويده - (٢)

قوله: حدثني عبد الله بن محمد.........: حضرت ابوثعلبه خشنى رضي الله عنه فرمائى چه رسول الله ﷺ د هر داړو والا دړنده د خوراك نه منع كړيده ، امام زهرى فرمائى چه دا حديث ما نه وو اوريدلې تر دې چه څه شام ته راغلم -
د ليث روايت كښې څه اضافه ده ، ابن شهاب زهرى فرمائى چه ما د خپل شيخ ابو ادريس (عائذ الله) خولانى نه تپوس اوكړو چه مونږ د خرې پئې څكلې شو يا دې سره اودس كولې شو ؟ دارنګه د درنده ګانو تريخې يا د اوښانو متيازې استعمالولې شو ؟ نو دوى جواب وركړو چه وړاندې به مسلمانانو دې سره علاج كولو او ديكښې به ئې څه باك نه ګڼړلو
تر كومې چه د خرې د پيو تعلق دې نو رسول الله ﷺ نه دا حديث خو مونږ ته را رسيدلې دې چه دوى د دې د غوښې د خوړلو نه منع كړيده خو ددې د پيو باره كښې څه حكم يا په ممانعت باندې مشتمل څه حديث مونږه ته نه دې رارسيدلې -

دا روايت په كتاب الذبائح كښې تير شويدې چه ليث دې روايت كښې كومه اضافه نقل كړيده ، دا ذهلى په " زهرياتو " كښې موصولا رانقل كړيده - (٣)

قوله: مرارة السبع: مرارة تريخوالى ته هم وائى او تريخى ته هم وائى ، تريخى د اينې سره پيوسته د صفرا پوكنړۍ ته وايى چه كوم په نشاسته څيزونو هضم كولو كښې مدد وركوى ، د دې جمع مرائر راځى (٤) دلته دغه دويمه معنى مراد ده

٥٧- بَابٌ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي الْإِنَاءِ

[٥٤٤٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُتْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ مَوْلَى بَنِي تَيْمٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ مَوْلَى بَنِي زُرَيْقٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ شِفَاءً وَفِي الْآخَرِ دَاءً [ر:٣١٤٢]

ذباب مچۍ ته وائى مسند ابى يعلى كښې د حضرت انس مرفوع حديث دې رسول الله ﷺ فرمائلي دى چه د مچۍ عمر څلويښت ورځې وى او د دې ټول قسمونه به جهنم ته ځى

---

(١) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الطهارة ، مطلب فى التداوى بالمحرم : ١١-٢١٠ ، ٦\٣٨٩)
(٢) كشف البارى ، كتاب الطب ، باب الدواء بابوال الابل : ٥٥٢)
(٣) فتح البارى : ١٠\٣٠٥ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٣ ، ارشاد السارى : ١٢\٥٠٢)
(٤) فتح البارى : ١٠\٣٠٥ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٣ ، ارشاد السارى : ١٢\٥٠٢)

ماسوا د شهدو د مچۍ نه - ([1])
علامه قسطلاني رحمه الله فرمائي : چه جهنم ته د مچو تلل به په طور د عذاب د دوی نه وی بلکه د دوی تلل به د جهنمیانو د عذاب دپاره وی - ([2])
مچي ته " اجهل الخلق " اوویلې شو ځکه چه دا خپل ځان په هلاکت کښې اچوی ، ددې بانړه (د سترګو) نه وی ، د دوارو لاسونو نه دا د بانړو کار اخلی ، هم دا وجه ده چه ته مچۍ اوګوره نو دا به اکثر په لاسونو سره سترګې صفا کوی- ([3])
ددې پیدا کولو کښې یو حکمت دا هم دې چه دیکښې د جابرانو او د متکبرینو د ذلت سامان دې ، د لوې نه لوې متکبر به تنګ کړی او ده لره به خپل اصلیت او د انساني ضعف او کمزورۍ او بې وسۍ ته متوجه کړی - ([4])
دباب لاندې امام بخاری رحمه الله دا مشهور حدیث ذکر کړیدې چه کُه مچۍ د څه څکلو په څیز کښې پریوځی نو دا پوره ډوبول پکار دی ځکه چه ددې په یو وزر کښې بیمارۍ ده او دا هم دا وزر ډوبوی ، او په بل کښې شفاء ده ، چه دا بچ ساتی ، دې وجه نه پوره مچۍ ډوبول پکار دی ، دې دپاره چه ددې بیماری هم ددې د شفا والا په اړخ دفع کړې شی ـ

....

کتاب اللباس

(الاحادیث : ۵۴۴۶ - ۵۶۲۴)

کتاب اللباس کښې درې دپاسه سل بابونه دي ، دوه سوه دوویشت مرفوع احادیث دی ، چه دیکښې څلویښت احادیث معلق او باقی موصول دی ، دیکښې دوهٔ څلویښت دپاسه سل احادیث مکرر دی ، او څلویښت احادیثونه په کښې په رومبی ځل راغلې دی ، دیکښې د نهو احادیثو نه علاوه باقی نور ټول احادیث امام مسلم هم ذکر کړیدې - په کتاب اللباس کښې امام بخاری د اصحابو او د تابعینو حضراتو ﷺ نورلس آثار ذکر کړیدې -

....

[1]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[2]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[3]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)
[4]) فتح الباری : ۱۰\۳۰۷ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۲\۵۰۳)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ اللِّبَاسِ

بَاب قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ

[الأعراف:۳۲]

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَالْبَسُوا وَتَصَدَّقُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كُلْ مَا شِئْتَ وَالْبَسْ مَا شِئْتَ مَا أَخْطَأَتْكَ اثْنَتَانِ سَرَفٌ أَوْ مَخِيلَةٌ

[۵۴۴۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ وَعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ دِينَارٍ وَزَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ يُخْبِرُونَهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَنْظُرُ اللّٰهُ إِلَى مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ [ر:۳۴۶۵]

د کتاب اللباس مناسبت د کتاب الطب سره ظاهر دي ، د طب تعلق هم د انسانی جسم سره دي او د لباس تعلق هم د انسانی جسم سره دي

چه کوم څیز اغوستې کیږی دیته لباس ویلې کیږی - (۱)

امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب کښې د قرآن کریم د سورت اعراف آیت د خپل معمول مطابق ذکر کړو ﴿ قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده و الطيبات من الرزق ﴾ دې آیت کښې د زينة الله نه یا خو مراد هر هغه مباح څیز دې چه کوم د زینت دپاره استعمالیږی ، برابره خبره ده کُه لباس وی او کُه بل څه څیز او یا دینه مراد لباس دې ، مشرکینو د عربو به د بیت الله شریف په بربنډه طواف کولو ، دا آیت د هغې متعلق نازل شو چه د طواف په وخت لباس اغوستل چا حرام کړیدې ، چه دا خلق بغیر د لباسه طواف کوی - (۲)

او د ﴿ الطيبات من الرزق ﴾ نه مزيدار یا حلال رزق مراد دې - (۳)

قوله: وقال النبي صلى الله عليه وسلم: كلوا و اشربوا و البسوا و تصدقوا في غير إسراف ولا مخيلة: رسول الله ﷺ فرمائی چه خورئ ، څکئ ، اغوندئ او صدقه کوئ خو د اسراف او د تکبرنه خان ساتئ !

اسراف د حد نه تجاوز او بغیر د ضرورت نه خرچ کولو ته وائی او مخیله تکبر ته وائی (۴) خوراك څښاك ، اغوستلو او صدقه کولو کښې اسراف ممنوع دې ، صدقه کښې د اسراف معنی دا ده چه غیر مستحق ته صدقه ورکړې شی ، یا دومره صدقه اوکړې شی چه د خپل

---

(۱) عمدة القاری : ۲۱\۲۹۴)

(۲) عمدة القاری : ۲۱\۲۹۴ ، فتح الباری : ۱۰\۳۱۰)

(۳) عمدة القاری : ۲۱\۲۹۴)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۳۱۱ ، عمدة القاری : ۲۱\۲۹۴)

اهل وعیال واجب نفقه دپاره څه بچ پاتې نه شي ، دارنګه صدقه کول إسراف في الصدقة په حکم کښې راځي ، دینه د زیات صدقو کولو ممانعت نه دې مقصود ، زیات صدقات خو خالص خیر دې ، مشهوره خبره ده " لا خیر في السرف ولا سرف في الخیر " (۱) یعنی اسراف کولو کښې څه خیر نشته دې او په خیر کښې اسراف نشته دې ، یعنی خیر کښې چه څومره هم زیاتوالې وی نو دا مذموم اسراف نه دې بلکه ممدوح خیر دې ، خو دا هغه وخت دې چه کله په زیاتوالی او د مبالغې په وجه دینی او دنیوی واجباتو فرائضو کښې څه فرق او کمې نه راځی ، لکه یو سړې مقروض دې قرض غوښتونکو ته خو خپل واجب حق نه ورکوی او فقیرانو ته صدقه ورکوی ، دیته اسراف في الصدقة به وائی ـ

امام بخاری رحمه الله د رسول الله ﷺ دا حدیث دلته تعلیقا ذکر کړیدې ، ابن ابی شیبه دا موصولاً نقل کړیدې - (۲)

قوله: وقال ابن عباس: کل ما شئت، والبس واشرب ما شئت، ما أخطأتك اثنتان: سرف أو مخيلة: دې تعلیق کښې هم د دغه دوه څیزونو نه ممانعت دې چه خورئ ، څکئ ، دوه څیزونه تاسو دیکښې په غلطئ کښې مبتلاء نه کړی یو اسراف او دویم تکبر ، ما اخطاتك کښې " ما " نافیه هم کیدې شی ، رومبئ د ماء نافیه ترجمه شویده او د " ما دام " په معنی هم کیدې شی د " ما دام " صورت کښې ترجمه به وی " چه ترڅو تاسو دوه څیزونه تاسو په غلطئ کښې وانچوی - (۳)

حدیث د باب کښې هم د تکبر په وجه چه جامې ځان پسې راکاږی د ده په باره کښې وعید ذکر شوې دې ـ

دحضرت ابن عباس دا تعلیق ابن ابی شیبه موصول نقل کړیدې (۴)

فائده : امام بخاری رحمه الله چه کوم آیت کریمه ذکر کړیدې ، دیکښې د لباس تصریح نشته دې ، د دې په مقابله کښې یو بل آیت کریمه دې ﴿يَابَنِيٓ ءَادَمَ قَدۡ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمۡ لِبَاسٗا يُوَٰرِي سَوۡءَٰتِكُمۡ وَرِيشٗا﴾(۵) دیکښې دلباس صراحتا ذکر شته دې،خو امام بخاری دغه آیت ذکرنه کړو شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا رحمه الله خو د دې وجه خو یو دا لیکلې ده چه امام بخاری رحمه الله اخفی ته په اجلی ترجیح ورکوی ، او دې آیت کښې د زینت ذکر د لباس په مقابله کښې اخفی دې ، او دویمه وجه دا ده چه کتاب اللباس کښې امام بخاری

---

۱) تفسیر الکشاف للزمخشری : ۲\۶۶۱)

۲) عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹۴ ، وروی ابن ماجة من روایة عمرو بن شعیب عن أبیه عن جده قال : قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ، کلوا و اشربوا و تصدقوا و البسوا ، مالم یخالطه إسراف أو مخیلة " کتاب اللباس باب البس ما شئت .... ۲\۱۱۹۲ (رقم الحدیث : ۳۶۰۵)

۳) فتح الباری : ۱۰\۳۱۱ ، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹۴)

۴) فتح الباری : ۱۰\۳۱۱ ، عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹۴)

۵) الاعراف : ۲۶)

رحمه الله د لباس نه علاوه د زينت وغيره احکام هم ذکر کړيدی ، زينت عام دې ، دې وجه نه دا آيت کريمه ئې ذکر کړو چه ديکښې د زينت ذکر دې - (١)

١= بَاب مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ مِنْ غَيْرِ خُيَلَاءَ

[٥٤٤٧] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرْ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدَ شِقَّيْ إِزَارِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذَلِكَ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتَ مِمَّنْ يَصْنَعُهُ خُيَلَاءَ [ر:٣٤٦٥]

[٥٤٤٨] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ يُونُسَ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَسَفَتْ الشَّمْسُ وَنَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ يَجُرُّ ثَوْبَهُ مُسْتَعْجِلًا حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ وَثَابَ النَّاسُ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَجُلِّيَ عَنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا وَقَالَ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَصَلُّوا وَادْعُوا اللَّهَ حَتَّى يَكْشِفَهَا [ر:٩٩٣]

امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې - چه بغير د تکبره که د چا لنګ راښکلې کيږی نو دې صورت کښې هيڅ څه حرج نشته دې ، لکه چه روايت د باب کښې حضور اکرم ﷺ چه کله اوفرمائل "من جر ثوبه خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة" نو حضرت صديق اکبر اوويل " اے د الله رسوله خما لنګ خو يو طرف ته خوييږی ، مګر هله چه څه دده خيال او نګرانی کوم ، نو بيا دا بره وی ګنی د غفلت په حالت کښې خو خوئيږی ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : ته په هغه خلقو کښې نه ئې چه کوم دا عمل د تکبر د وجه نه کوی -

د دې حديث نه معلومه شوه چه د تکبر په وجه لنګ خکته کول باعث د وعيد او د ګناه دې ، ګنی نه دې - (٢)

لنګ لاندې ساتل او پائنسې د ګيټو نه د لاندې ساتلو حکم: دې مسئله کښې تفصيل دې :

① که يو سړې د تکبر په وجه لنګ لاندې ساتی يا پائنسو لره د ګيټو نه خکته کوی نو دا بالاتفاق مکروه تحريمی دی - (٣)

② که يو سړې د تکبر په وجه لنګ زوړند او لاندې نه ساتی بلکه د غفلت او د عدم اهتمام د وجه نه داسې کيږی نو دا مکروه تنزيهی دې ، علامه عينی، ملا علی قاری او امام نوری رحمهم الله هم دا اختيار کړيدې (٤) فتاوی عالمګيری کښې دی "إسبال الرجل إزاره أسفل من الكعبين إن لم يكن للخيلاء، ففيه كراهة تنزيه " - (٥)

---

(١) الابواب و التراجم : ٢\١٠٤)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣١٣ ، عمدة القارى : ٢١\٢٩٥)

(٣) عمدة القارى : ٢١\٢٩٥ ، و شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب : ٢\١٩٤)

(٤) عمدة القارى : ٢١\٢٩٥ ، مرقاة المفاتيح ، كتاب اللباس ، الفصل الاول ، ٨\٢٣٨)

(٥) الفتاوى هندية كتاب الكراهية ، الباب التاسع فى اللبس ما يكره من ذلك و ما لا يكره : ٥\٣٣٣)

① بغير د ارادې او د اختياره كه څه وخت لنګ لاندې ښكته شى نو دا بالاتفاق جائز او په دې كښې رخصت دې -[1]

لكه چه حديث د باب كښې دى -

په كومو احاديثو كښې چه مطلق ممانعت راغلې دې ، لكه چه وړاندې په بخارى كښې احاديث راغى ، نو دا " احاديث مقيدة بالخيلاء " باندې به حمل كيږى ، يعنى اګر چه دې احاديثو كښې د تكبر په وجه د ښكته كولو قيد نشته دې ، مطلق ممانعت دې ، خو دا قيد به د نورو احاديثو د وجه په لحاظ كښې ساتلې كيږى ، نو دارنګه به د جواز او د ممانعت په روايتو كښې تطبيق اوشى ، چه كومو روايتونو كښې چه د ممانعت او د تحريم حكم راغلې دې نو هلته د تكبر په وجه باندې د ښكته كولو صورت مراد دې ، او چه كومو روايتونو كښې اجازت وركړې شويدى ، هلته د عدم تكبر والا صورتونه مراد دى دې دپاره چه دواړو صورتونو كښې تطبيق اوكړې شى ، امام نووى رحمه الله ليكى :

ظواهر الأحاديث فى تقييدها بالجر خيلاء تدل على أن التحريم مخصوص بالخيلاء ، وهكذا نص الشافعى رحمه الله على الفرق ، فإن كان للخيلاء ، فهو ممنوع منع تحريم ، وإلا فمنع تنزيه ، و الأحاديث المطلقة يجب حملها على المقيدة بالخيلاء "[2]

يعنى چه كومو احاديثو كښې د " خيلاء " يعنى د تكبر قيد شته دې ، نو دا په ظاهره په دې دلالت كوى چه د حرمت حكم د تكبر سره خاص دې ، امام شافعى رحمه الله د تكبر په وجه ښكته كولو او د غير تكبر په وجه ښكته كولو دواړو صورتونو كښې فرق بيان كړيدې ، د تكبر صورت كښې زوړندول خو حرام دې ، او بل صورت كښې مكروه تنزيهى دې ، چه كومو احاديثو كښې د " خيلاء قيد نشته دې او د حرمت حكم شته هلته د قيد والا احاديثو باندې به دا حمل كيږى -

د اسبال او د جر د ازار (لنګ لاندې ساتلو) د ممانعت اصل سبب خو هم تكبر دې ، خو چه تكبر يو پټ امر دې ، دې وجه نه جر د ازار او اسبال ددې قائم مقام اوګرځولې شو ، لكه چه څنګه سفر د مشقت او نوم د حدث قائم مقام اوګرځولې شو -[3] دې وجه نه جر ازار ممنوع

---

[1] عمدة القارى : ۲۱\۲۹۵)

[2] شرح مسلم للنووى ،كتاب اللباس ، باب تحريم جر الثوب خيلاء : ۲\۱۹۵)

[3] قال الشيخ محمد بد علم الميرتهى رحمه الله : قتل و يخط ببالى أن الشرع جعل نفس الجر مخيلة ، فإن الذين يجرون ثيابهم لا يجرون إلا تكبرا و فخرا ، و كذلک جربنا فى زماننا أيضا ، و إن لم يكن فى زماننا كذلک ، فإن قد كان فى العرب ، وقد كان و إذن هو ما باب إقامة السبب مقام المسبب ، كالنوم ، فإنه ليس بحدث ، لكنه مسبب لاسترخاء المفاصل ، و أنه لا يخلو من خروج شئ منه غالبا ، فأقيم النوم الذى هو سبب مقام المسبب ؛ كالسفر ، فإنه أيضا أنيب مناب المشقة ، و كالمباشرة الفاحشة ، فإنها سبب لخروج شئ عادة ، فأير الحكم على المباشرة ، فهكذا جر الثوب ، إن مسببه المخيلة ، هى أمر خفى ينعسر إدراكها كالمشقة فى باب السفر ، و الحدث فى النوم ، و خروج شئ فى المباشرة الفاحشة فأير الحكم على جر الثوب ، على أنا قد جربنا أن للظاهر تأثيرا فىى الباطن و من هذا الباب تحسين الأسماء ...[بقيه برصفحه آئنده....

او مکروه دي ، د تکبر په صورت، کښې مکروه تحریمی دې او د غفلت په صورت کښې مکروه تنزیهی دې خو چه بې د قصده او بې د ارادې وی نو دې صورت کښې رخصت دې ځکه چه د غیر اختیاری په حالت کښې انسان مکلف نه دې -

د باب په بل حدیث کښې دی " فقام یجرّ ثوبه مستعجلاً " رسول الله ﷺ په تُندئ کښې جامې راکښونکې اودریدو ، معلومه شوه چه د تندئ او تلوار په حالت کښې که لنګ ځکته زوړند شو نو دا به قابل د مواخذه نه وی ، ممانعت دې صورت سره خاص دې چه کله دا ځکته کول په وجه د تکبر وی ، او هم دا صورت مذموم دې لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکی : "فإن فیه أن الجر إذا کان بسبب الإسراع لا یدخل فی النهی ، فیشعر بأن النهی یختص بما کان للخیلاء ، فلا ذم إلا ممن قصد الخیلاء"[1]

۲= بَابُ التَّشْمِيرِ فِي الثِّيَابِ

[۵۴۴۹] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شُمَيْلٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ أَخْبَرَنَا عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ فَرَأَيْتُ بِلَالًا جَاءَ بِعَنَزَةٍ فَرَكَزَهَا ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فِي حُلَّةٍ مُشَمِّرًا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ إِلَى الْعَنَزَةِ وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالدَّوَابَّ يَمُرُّونَ بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ وَرَاءِ الْعَنَزَةِ [ر:۱۸۵]

تشمیر باب د تفعیل دې ، شمّر ثوبه : پاینسې اوچتول ، لستونړی اوچتول

روایت د باب کښې دی چه حضرت بلال رضی الله عنه ستره راوړله ، دا ئې اولګوله ، بیا ئې تکبیر اوویلې ، دوی حله اغوستې وه او تشریف ئې راوړو ، دوی لنګ اوچت کړې وو ، د غنزه په طرف ئې مخ کړو او دوی دوه رکعته مونځ اوکړو ، او ما خلق او ځناورو لره لیدل چه د عنزه په شا تیریدل..... عنزة (د عین، نون او د زاء د فتحه سره) ډنډې ته وائی ، چه هغې ته لاندې د اوسپنې څوکه لګیدلې وی ، شارحین لیکی : هو أطول من العصا و أقصر من الرمح ، و فیه زج[2] یعنی دا کوتك د همسا نه اوږد او د نیزې نه وړوکې وی او دیکښې اوسپنه لګیدلې وی -

...

...بقیه ازحاشیه گذشته] فمن جر ثوبه لا یأمن أن یسری الکبر إلی باطنه ، ألا ترى أن النبی صلی الله علیه و سلم قال : اجعلو أزرکم علی أنصاف سیقانکم ، فإن أبیتم فلا حق لکم فی الکعبین - بالمعنى - فدل على أن الحدیث من أحکام اللباس ، و أنه لاحق لنا فی ما دون الکعبین ، و هذا التعبیر یشعر بنفی التخصیص بالمخیلة وغیرها ، و أوضع منه أنه لم یرخص للنساء فی إرخاء ذیولهن فوق شبر ، مع شأة احتیاجهن إلیه ، و سؤالهن عنه و لم یفضل لهن بالمخیلة ، أو غیرها - (البدر الساری إلی فیض الباری : ۱۴ \ ۳۷۴)

[1]) إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۰۷ ، ۵۰۸)

[2]) ارشاد الساری : ۱۲ \ ۵۰۸ ، و عمدة القاری : ۲۱ \ ۲۹۴)

٣=بَاب مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ

[٥٤٥٠] (١) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ

امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب کښې د "من الکعبين" نه پس د "من الإزار" الفاظ نه دي ذکر کړي حال دا دې چه حديث شريف کښې دا الفاظ شته دې ، د امام بخاری مقصد عموم ته اشاره کول دی ، چه برابره خبره ده چه ازار وی او که چُغه وغيره وی ، ددې لاندې خکته زوړند ساتل جائز نه دي - (٢)

د اسبال حکم عام دې : امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب عام اوساتلو غالبا د حضرت ابوسعيد خدری رضی الله عنه دې روايت ته ئې اشاره اوکړه چه امام ابوداود رانقل کړيدې ، چه ديکښې دی - "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إزرة المسلم إلى نصف الساق ، ولا حرج ولا جناح فيما بينه وبين الكعبين ، وما كان أسفل من الكعبين فهو فى النار ، من جرّ إزاره بطراً لم ينظر الله" (٣)

يعنی د مسلمان لنګ پکار دې چه د پنډو نيمې پورې وی ، خو که د پنډلو د نيمې او د ګيټو مينځ کښې هم وی نو هم څه باک نشته دې ، خو که د لنګ څه حصه د ګيټو نه خکته وی نو دا به په جهنم کښې وی ، چه کوم سړې لنګ د تکبر په وجه ځان پسې راکاږی نو ده ته به الله تعالى د رحمت په نظر نه ګوری -

دې حديث کښې هم د "و ما کان دسفل من الکعبين" نه پس د "الازار" اضافه نشته دی ، دحضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما د يو حديث نه هم دا عموم ثابتيږی چه دا امام نسائی ، ابن ماجه او ابوداود نقل کړيدي ، ديکښې دی :" الإسبال فى الإزار و القميص و العمامة ، من جر منها شيئا خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة" (٤)

دارنګه امام ابوداود د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما قول نقل کړيدې "ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فى الإزار فهو فى القميص" يعنی د لنګ لاندې ساتلو متعلق چه رسول الله صلى الله عليه وسلم کوم وعيد فرمائلې دې د قميص باره کښې هم هغه حکم دې - (٥)

---

(١) الحديث أخرجه النسائی فی كتاب الزينة ، باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخيبر أشعث بن أبی الشعثاء فی ذالک : ٥\٤٨٩ (رقم الحديث : ٩٧٠٥)

(٢) فتح الباری : ١٠\٣١٥ ، عمدة القاری : ٢١\٢٩٧)

(٣) سنن أبی داود ، كتاب اللباس ، باب فی قدر موضع الإزار : ٤ \ ٥٩ (رقم الحديث : ٤٠٩٣)

(٤) سنن ابی داود ، كتاب ا للباس ، باب فی قدر موضح الإزار : ٤ \ ٦٠ (قم الحديث : ٤٠٩٤ و السنن الكبر للنسائی ، كتاب الزينة ، باب إسبال الإزار و ذكر اختلاف ألفاظ الناقلين لخير أشعث بن ابی الشعثاء فی ذلک : ٥\٤٨٩ (رقم الحديث : ٩٧٠٦\١٠١)

(٥) سنن أبی داود ، كتاب اللباس ، باب فی قدر موضع الإزار : ٥\٦٠ (رقم الحديث : ٤٠٩٥)

۴= باب من جر ثوبه من الخيلاء

[۵۳۵۱] (۱) حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن أبى الزناد عن الأعرج عن أبى هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ينظر الله يوم القيامة إلى من جر إزاره بطرا

[۵۳۵۲] (۲) حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا محمد بن زياد قال سمعت أبا هريرة يقول قال النبى صلى الله عليه وسلم أو قال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم بينما رجل يمشى فى حلة تعجبه نفسه مرجل جمته إذ خسف الله به فهو يتجلجل إلى يوم القيامة

[۵۳۵۳\۵۳۵۴] حدثنا سعيد بن عفير قال حدثنى الليث قال حدثنى عبد الرحمن بن خالد عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله أن أباه حدثه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بينا رجل يجر إزاره إذ خسف به فهو يتجلل فى الأرض إلى يوم القيامة تابعه يونس عن الزهرى ولم يرفعه شعيب عن الزهرى حدثنى عبد الله بن محمد حدثنا وهب بن جرير أخبرنا أبى عن عمه جرير بن زيد قال كنت مع سالم بن عبد الله بن عمر على باب داره فقال سمعت أبا هريرة سمع النبى صلى الله عليه وسلم نحوه [ر: ۳۲۹۷]

[۵۳۵۵] حدثنا مطر بن الفضل حدثنا شبابة حدثنا شعبة قال لقيت محارب بن دثار على فرس وهو يأتى مكانه الذى يقضى فيه فسألته عن هذا الحديث فحدثنى فقال سمعت عبد الله بن عمر رضى الله عنهما يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من جر ثوبه مخيلة لم ينظر الله إليه يوم القيامة فقلت لمحارب أذكر إزاره قال ما خص إزارا ولا قميصا تابعه جبلة بن سحيم وزيد بن أسلم وزيد بن عبد الله عن ابن عمر عن النبى صلى الله عليه وسلم وقال الليث عن نافع عن ابن عمر مثله

وتابعه موسى بن عقبة وعمر بن محمد وقدامة بن موسى عن سالم عن ابن عمر عن النبى صلى الله عليه وسلم من جر ثوبه خيلاء [ر: ۳۴۶۵]

د جرازار دا حکم د سرو دپاره دې ، د ښځو دپاره نه دې ، ازار کښې بهتر دا ده چه دا پنډلو د نیمئ پورې وی او د ګیټو پورې ساتل ئې جائز دی ، خو چه ګیټئ ښکاره وی ، امام نسائی رحمه الله روایت نقل کړیدې او امام حاکم ددې تصحیح کړیده ، ددې الفاظ دی :

موضع الإزار إلى أنصاف الساقين و العضلة ، فإن أبيت فأسفل ، فإن أبيت فمن وراء الساق و لاحق للكعبين فى

---

(۱) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم جر الثوب خيلاء : ۳ \ ۱۶۵۳ (رقم الحديث : ۲۰۸۸)

(۲) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم التبختر فى المشى مع إعجابه بثيابه : ۳ \ ۱۶۵۳ (رقم الحديث : ۲۰۸۸)

الإزار"(۱) یعنی د لنګ د زوړند ساتلو ځائې د پنډلو نیمه ده کُه هغه ځائې پورې نه وی نو لږ دې لاندې کړی که په دې هم عمل نه شی کولې نو د پنډلئ تر آخره پورې دې اوساتی او دګیټو په لنګ کښې هیڅ حصه نشته دې " -

د باب بل روایت کښې دې ، رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه یو سړی حله (جوړا) اغوستې وه او روان وو او په عجب (ځان ته خوښیئ) کښې وو ، د سر په ویختو کښې ئې ګمنز وهلې چه الله تعالی ده لره په زمکه کښې ډوب کړو او دې به د قیامت ورځې پورې په زمکه کښې روان وی

قوله: تعجبه نفسه: ده به خپل ځان ښه ګڼړلو ، عُجب او إعجاب معنی دا ده چه انسان خپل ځان ته د کمال په سترګه ګوری ، خپل ځان ښه ګڼړی او دا حقیقت ئې هیر وی چه دا ټول هر څه د الله تعالی ورکړې نعمت دې - (۲)

قوله: یتجلجل : د تجلجل معنی حرکت کول دی دلته دینه مراد په زمکه کښې د مسلسل خخیدو حرکت کول دی -

قوله: مُرَجِّلٌ جمّته: مرجّل د باب تفعیل د اسم فاعل صیغه ده : ګمنز کولو والا ، جمة : د سر هغه ویخته چه د اوږو پورې وی - (۳)

دې حدیث کښې چه د کوم سړې د قیامته پورې په زمکه کښې د خخیدو ذکر دې ، کلاباذی وائی دینه مراد قارون دې (۴) د حضرت ابن عباس او د حضرت ابوهریره رضی الله عنهم په یو ضعیف حدیث کښې هم د قارون نوم راغلې دې - (۵)

تابعه یونس عن الزهری ، ولم یرفعه شعیب عن الزهری

یونس بن یزید متابعت امام بخاری دینه وړاندې موصولاً نقل کړې دې (۶) د تابعه ضمیر منصوب عبد الرحمن بن خالد ته راجع دې

قوله: ولم یرفعه شعیب عن الزهری: یعنی شعیب بن ابی حمزه دا روایت د امام محمد بن شهاب زهری نه نقل کړیدې خو مرفوع ئې نه دې نقل کړې ، اسماعیلی هم دې غیر مرفوع طریق لره موصول نقل کړیدې - (۷)

قوله: حدثنی عبدالله بن محمد.......جریر بن زید: دجریر بن زید په صحیح بخاری

---

(۱) السنن الکبری للنسائی ، کتاب الزنة ، الاختلاف عی أبی إسحاق فیه : ۵\ ۴۸۵ (رقم الحدیث : ۹۶۸۸\ ۴) و ابن ماجه ، کتاب اللباس ، باب موضع الإزار أین هو ؟ ۲\ ۱۱۸۲ (رقم الحدیث : ۳۵۷۲)

(۲) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۳) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸ و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۴) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸)

(۵) فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۰ ، و ارشاد الساری : ۱۲\ ۵۱۰)

(۶) کتاب أحادیث الأنبیاء ، باب بلاترجمة (رقم الحدیث : ۳۴۸۵)

(۷) عمدة القاری : ۲۱\ ۲۹۸ ، فتح الباری : ۱۰\ ۳۲۱)

كښې هم دا يو حديث دې ([1]) دا روايت سالم بن عبدالله نه جرير بن زيد هم نقل كړيدې او امام زهری هم ، خو وړاندې د دواړو طريق مختلف دې ، زهری " عن سالم عن ابيه عبد الله بن عمر " په طريق سره نقل كړيدې او جرير " عن سالم عن ابی هريره " په طريق سره نقل كړيدې ، دارنګه د جرير بن زيد روايت د امام زهری نه مختلف دی ، علامه مزی په " اطراف الحديث " كښې د امام زهرې روايت محفوظ ګرځولې دې ځكه چه امام زهری د جرير په مقابله كښې زيات ثقه دې - ([2])
د دې تقاضا ده چه د جرير دې روايت ته شاذ اوويلې شی ، امام بخاری رحمه الله دا دلته ذكر كړو كيدې شی چه دې خبرې ته ئې اشاره كړې وی چه سالم سره دا حديث د دواړو اصحابو نه وو ، حضرت ابوهريره نه هم او د حضرت عبد الله بن عمر نه هم -
بې شك د جرير په مقابله كښې د امام زهری مرتبه اوچته ده خو د جرير روايت كښې تفصيل دې ، او قصه هم په كښې ذكر ده ، دې فرمائی چه حضرت سالم بن عبد الله بن عمر په دروازه باندې دوی سره ولاړ وو ، د زهری په روايت كښې دا قصه او تفصيل نشته دې ، او محدثين وائی چه "إن الخبر إذا كانت فيه لرواية قصة دل ذلك على أنه ضبط" ([3])
جرير بن زيد روايتونه امام مسلم او امام نسائی رحمه الله نقل كړيدی ، - ([4])
علامه مزي رحمه الله په تهذيب الكمال كښې د دوی متعلق فرمائی" روى له البخاری مقرونا بغيره " ([5])
خو حافظ بن حجر رحمه الله فرمائی چه دارنګه روايت ذكر كولو ته " مقرون بالغير " نه شی ويلې بلكه د امام په نزد دواړه طريق صحيح دی او دواړو د امام نه مستقل نقل كړيدی-([6])
ابو حاتم ، علامه ذهبی او حافظ ابن حجر رحمهم الله د جرير بن زيد توثيق كړيدې - ([7])

قوله: حدثنا مطر بن الفضل .... شعبه فرمائی چه ځه د محارب بن دثار سره ملاو شوم ، دې په خپل آس سور هغه ځائې ته راتلو چه كوم ځائې ده فيصلې كولې (ځكه چه دې د كوفې قاضی وو) ما ده نه ددې حديث متعلق تپوس اوكړو نو دوی دا حديث د حضرت عبدالله بن عمر په طريق سره واورولو ، ما محارب ته اوويل: چه عبدالله بن عمر خپل حديث كښې د ازار ذكر كړيدې ، دوی اوويل چه د قميص او د ازار تخصيص ئې نه دې كړې

---

[1] عمدة القاری : ۲۱\۲۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۳۲۱)
[2] تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف للحافظ المزی : ۹\۴۵۶ ، ۴۵۷ (رقم الحديث : ۱۲۹۱۳) و قال الحافظ ابن حجر فی النكت الظراف على الأطراف : فالقرينة المرجحة لروايته عن أبيه ، أن الزهری أحفظ و أعرف لحديث سالم من جرير بن زيد (النكت الظراف على الأطراف مع تحفة الأشراف : ۹\۴۵۶ ، ۴۵۷)
[3] ارشاد الساری : ۱۲\۵۱۱)
[4] تهذيب الكمال : ٤\۵۳۲ (رقم الترجمة : ۹۱۵)
[5] تهذيب الكمال : ٤\۵۳۲ (رقم الترجمة : ۹۱۵)
[6] تهذيب التهذيب : ۲\۷۳ (رقم الترجمة : ۱۱۳)
[7] تهذيب التهذيب : ۲\۷۳ (رقم الترجمة : ۱۱۳)

(بلکه د مطلق "ثوب" لفظ ئې استعمال کړې) -

قوله: تابعه جبلة بن سحيم، وزيد بن اسلم، وزيد بن عبدالله.........: محارب بن ثابت متابعت دې درې واړو حضراتو کړيدې ، د جبله متابعت امام نسائی ، د زيد بن اسلم متابعت امام مسلم موصولاً نقل کړيدې (۱) او د زيد بن عبد الله متابعت موصولاً کيدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله لا علمی ښکاره کړيده - (۲)

قوله: وقال الليث عن نافع، عن ابن عمر مثله: د ليث بن سعد تعليق امام موصولاً نقل کړيدې - (۳)

قوله: و تابعه موسى بن عقبه و عمر بن محمد، و قدامه بن موسى عن سالم ....: د نافع متابعت دې درې واړو راويانو کړيدې ، د موسى بن عقبه متابعت امام بخاری د کتاب اللباس په شروع کښې موصولا ذکر کړيدې ، د عمر بن محمد متابعت امام مسلم او قدامه بن موسى متابعت ابو عوانه موصولا نقل کړيدې - (۴)

۵= بَابُ الْإِزَارِ الْمُهَدَّبِ

وَيُذْكَرُ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَحَمْزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَمُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّهُمْ لَبِسُوا ثِيَابًا مُهَدَّبَةً

[۵۴۵۶] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ جَاءَتِ امْرَأَةُ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا جَالِسَةٌ وَعِنْدَهُ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ تَحْتَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبَتَّ طَلَاقِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ وَأَخَذَتْ هُدْبَةً مِنْ جِلْبَابِهَا فَسَمِعَ خَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ قَوْلَهَا وَهُوَ بِالْبَابِ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ قَالَتْ فَقَالَ خَالِدٌ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَنْهَى هَذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا وَاللَّهِ مَا يَزِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ فَصَارَ سُنَّةً بَعْدُ [ر: ۲۴۹۶]

قوله: مُهدّب: د باب تفعيل اسم مفعول صيغه ده ...... ثوبٌ مُهَدّب هغه جامه چه د هغې غاړې وی ، ازار مُهدّب ، غاړه دار لنګ ، د جامو په غاړو باندې ډير کرتې تارونه وغيره

(۱) ارشاد الساری : ۱۲\۵۱۲)
(۲) فتح الباری : ۱۰\۳۲۲، و ارشاد الساری : ۱۲\۵۱۲)
(۳) فتح الباری : ۱۰\۳۲۳، عمدة القاری : ۱۲\۲۹۹)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۳۲۳، عمدة القاری : ۲۱\۳۰۰)

پريخودې شي او بخۍ پرې اوشي او زونډې ترې زوړند کړې شي (١) امام بخاری رحمه الله ددې جواز ته اشاره کوی و ابو بکر بن محمد ، حمزه بن ابی سعید او معاویه بن عبد الله په باره کښې ویلې کیږی چه دوی د زونډو او د غاړو والا جامې اغوستې وې ، دوې کښې د حمزه بن ابی سعید أثر ابن سعد موصولا نقل کړیدې او د باقی موصول کیدو متعلق حافظ ابن حجر رحمه الله د لا علمۍ اظهار کړیدې - (٢)

امام ابوداود رحمه الله په دې سلسله کښې یو مرفوع حدیث نقل کړیدې چه دیکښې د هدب ذکر شته ، جابر بن سلیم فرمائی "أتيت النبي ﷺ وهو محتب بشملة ، وقد وقع هدبها على قدميه" یعنی څه نبی کریم ﷺ ته راغلم دوی په یو څادر کښې څان راغونډ کړې وو او ناست وو او ددې غاړې (زونډې) د دوی په قدمونو مبارکو وو - (٣)

د باب لاندې امام د "إمرأة رفاعة" والا حدیث نقل کړیدې ، چه دیکښې د هدبة لفظ راغلې دی ، په دې مناسبت امام دا حدیث دلته ذکر کړیدې -

٦=بَابُ الْأَرْدِيَةِ

وَقَالَ أَنَسٌ جَبَذَ أَعْرَابِيٌّ رِدَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٤٧٢]

[٥٤٥٧] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ أَنَّ حُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِدَائِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ حَتَّى جَاءَ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ حَمْزَةُ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنُوا لَهُمْ

قوله: أردية: د رداء جمع ده ، څادر ته وائی ، ترجمة الباب کښې ذکر شوې حدیث د حضرت انس تعلیق وړاندې په باب البرود والحبرة کښې راروان دې ـ

٧=بَابُ لُبْسِ الْقَمِيصِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى حِكَايَةً عَنْ يُوسُفَ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا [ر:٩٣]

[٥٤٥٨] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا الْخُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ مَا هُوَ

---

[1] عمدة القاری : ٣٠٠\١٢ ، و ارشاد الساری : ٥١٣\١٢)

[2] ارشاد الساری : ٥١٣\١٢)

[3] سنن أبی دواد ، کتاب اللباس ، باب فی الهدب : ٥٤\٤ (رقم الحدیث : ٤٠٧٥)

أسفل من الكعبين [ر: ۵۴۳۳]

[۵۴۵۹] حدثنا عبد الله بن عثمان أخبرنا ابن عيينة عن عمرو سمع جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال أتى النبي صلى الله عليه وسلم عبد الله بن أبي بعد ما أدخل قبره فأمر به فأخرج ووضع على ركبتيه ونفث عليه من ريقه وألبسه قميصه فالله أعلم [ر: ۱۲۱۱]

[۵۴۶۰] حدثنا صدقة أخبرنا يحيى بن سعيد عن عبيد الله قال أخبرني نافع عن عبد الله قال لما توفي عبد الله بن أبي جاء ابنه إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله أعطني قميصك أكفنه فيه وصل عليه واستغفر له فأعطاه قميصه وقال إذا فرغت منه فآذنا فلما فرغ آذنه به فجاء ليصلي عليه فجذبه عمر فقال أليس قد نهاك الله أن تصلي على المنافقين فقال استغفر لهم أو لا تستغفر لهم إن تستغفر لهم سبعين مرة فلن يغفر الله لهم فنزلت ولا تصل على أحد منهم مات أبدا ولا تقم على قبره فترك الصلاة عليهم [ر: ۱۲۱۰]

امام بخاری رحمه الله غالباً دې باب سره دې خبرې ته اشاره کول غواړی چه د قمیص استعمال څه نوې ایجاد نه دې بلکه قدیم دې ، د پخوا نه ددې معمول راروان دې ، امام ترمذی رحمه الله دحضرت ام سلمه روایت نقل کړیدې " كان أحب الثياب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم القميص "(۱) په حدیث د باب کښې د بُرنُس لفظ راغلې دې ، برنس (د باء په ضمه او د راءپه سکون او د نون په ضمه سره)هغه قباء ته وائی چه هغې سره ټوپۍ ګنډلې شوې وی

۸= باب جيب القميص من عند الصدر وغيره

[۵۴۶۱] حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا أبو عامر حدثنا إبراهيم بن نافع عن الحسن عن طاوس عن أبي هريرة قال ضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم مثل البخيل والمتصدق كمثل رجلين عليهما جبتان من حديد قد اضطرت أيديهما إلى ثديهما وتراقيهما فجعل المتصدق كلما تصدق بصدقة انبسطت عنه حتى تغشى أنامله وتعفو أثره وجعل البخيل كلما هم بصدقة قلصت وأخذت كل حلقة بمكانها قال أبو هريرة فأنا رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول بإصبعه هكذا في جيبه فلو رأيته يوسعها ولا تتوسع تابعه ابن طاوس عن أبيه وأبو الزناد عن الأعرج في الجبتين وقال حنظلة سمعت طاوسا سمعت أبا هريرة يقول جبتان وقال جعفر بن حيان عن الأعرج جبتان [ر: ۱۳۷۵]

د جیب معنی د ګریبان هم راځی او د پښتو والا جیب دپاره هم استعمالیږی یعنی د جامې هغه حصه چه هلته رقم وغیره ایخودې کیږی ، دلته رومبۍ معنی مراد ده ، سینې سره قمیص کښې سر راویستو دپاره چه کوم ګریبان جوړیږی هغه مراد دې ، څکه چه حدیث

(۱) سنن الترمذی ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی القمیص : ۴ \ ۲۳۷ (رقم الحدیث : ۱۷۶۲)

كښې د دغه جيب ذکر دې - (۱) شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چه دويمه معنى هم مراد اخستې شى ، (۲)

د حديث د باب ترجمه او تشريح : حديث دباب كښې حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائى چه رسول الله ﷺ د بخيل او د صدقه وركوونكې مثال بيان اوفرمائلو ، دوه سړې دى ، په دوى د اوسپنې زغره ده (چه د هغې په وجه) د دوى لاس د سينې او د اړخونو سره لګيدلې وى (يعنى د زرې د تنګسيا په وجه د دوى لاسونه د سينې سره بند شويدى) نو صدقه وركوونكې چه كله صدقه كوى نو دا زره فراخه شى او د ده د (پښو د ګوتو) بندونه پټ كړې ، او د ده د قدم نخې (د فراخه كيدو په وجه) وران كړى (يعنى د صدقې په بركت سره دا تنګه زره چه ديكښې دده لاسونه هم بند وو دومره فراخه او خوره شى چه دده پښې هم پټې كړې او چه كله دې ځى نو د ده د قدمونو نخې دا زره ورانوى لكه چه څنګه يو سړې اوږده جامه راكاږى او روان وى نو د قدمونو نخې دې سره ورانيږى) او بخيل چه كله د صدقې اراده كوى نودا زره د ده بدن پورې انخلى او هره كړئ په خپل ځائې پورې نوره هم مضبوطه شى ، د حضرت ابوهريره رضي الله عنه بيان دې چه ما رسول الله ﷺ لره اوليدلو چه ده خپلې ګوتې په خپل جيب كښې واچولې چه دا ئې فراخه كول غوښتل خودا نه فراخه كيدلو.

قوله: اضطُرّت أيديهما إلى ثُديهما وتراقيهما: ثُدِيّ ثَدْى جمع ده سينى ته وائى ، تراقى د تَرْقُوة جمع ده ليندكئ ته وائى. ، د مرئ او د سينې سره چه كوم پيوسته وړوكې غوندې كنده ده دا ترينه مراد ده ، **أنامله: رؤوس أصابع رجليه:** يعنى د پښو د ګوتو سرونه _ **تعفوأثره:** هغه زره چه د ده د قدمونو نخې وارنوى - **تَلَصّتْ: انضمّتْ،** راغونډيدل ، پيوسته كيدل

قوله: تابعه ابن طاوس عن ابيه....... دلته باب كښې چه كوم روايت دې هغه د " حسن عن طاوس په طريق سره دې ، ديكښې " عليهما جبتان من حديد " دې ، د حسن بن مسلم متابعت عبد الله بن طاوس او ابو الزناد (عبد الله بن ذكوان) دواړو كړيدې ، د ابو الزناد شيخ اعرج (عبدالرحمن) دې ، دې دواړو هم د " جبتان " لفظ نقل كړيدې ، د حنظله بن ابى سفيان په روايت كښې هم " جبتان " شته دې ، خو جعفر بن ربيعه چه داعرج نه كوم روايت نقل كړيدې ، ديكښې د " جُنّتان " لفظ دې ، دا د جُنّة تثنيه ده ، ډهال ته وائى -

شارح د مشكوة علامه طيبى رحمه الله فرمائى چه " جنّة د نون سره زيات مناسب دې ، ځكه چه زره ته جنّة نه ويلې كيږى ، جُنّة ورته ويلې شى ځكه چه دا د انسان دپاره د ډهال او د بچاو كار وركوى - (۳) علامه قسطلانى رحمه الله ليكى :

" وخص المشبه بهما بلبس الجبتين من الحديد إعلاما ، بأنّ القبض و الشح من جبلة الإنسان ، وخلقته ، و

---

(۱) ارشاد السارى : ۱۲\۵۱۸ ، فتح البارى : ۱۰\۳۲۸ ، عمدة القارى ذ: ۲۱\۳۰۲)
(۲) الابواب و التراجم : ۱۲\۱۰٤)
(۳) ارشاد السارى : ۱۲\۵۱۹)

أن السخاء من عطاء الله و توفيقه ، يمنحه من يشاء من عباده المفلحين ، و خص اليد بالذكر ، لأن اسخى و البخيل يوصفان ببسط اليد و قبضها ، فإذا أريد المبالغة في البخل ، قيل : مغلولة يده إلى عنقه ، و ثديه ، و تراقيه ، وإنما عدل عن الغل إلى الدرع لتصور معنى الإنبساط و التقلص ، و الأسلوب من التشبيه المفرق ، شبه السخى الموفق ، إذا قصد التصدق يسهل عليه ، و يطاوعه قلبه بمن عليه الدرع ، و يده تحت الدرع ، فإذا أراد أن يخرجها منها ، و ينزعها يسهل عليه و البخيل على عكسه " (۱)

يعنى حديث شريف كښي د اوسپنې د جبې سره تشبيه ئې ورکړه دې سره ئې دې خبرې ته اشاره کول مقصود دى چه بخل د انسان خلقت او جبلت (طبيعت) کښې دې ، او وصف د سخاوت د الله تعالى عطاء ده کومه چه نيکانو خلقو ته ورکولې کيږى ، د لاس ذکر ئې په خصوصيت سره ځکه اوکړو چه د سخى دپاره ويلې کيږى " د ده لاس فراخه دې " ...... او د بخيل باره کښې ويلې کيږى چه دده لاس بند دې - چه کله په بخل کښې مبالغه کول مقصود وى نو ويلې کيږى د ده لاس د څټ سره تړلې شويدې ، د بيږۍ په ځائې ئې د زرې ذکر اوکړو ځکه چه زره فراخه کيږى او تنګيږى ، د سخى او د بخيل په شان .....د عبارت اسلوب د " تشبيه مفرق " د قسم نه دې ، هغه سخى چه هغه ته الله تعالى داسې توفيق ورکړې دې چه کله دې د صدقې اراده اوکړى نو صدقه کول ده ته اسان وى او دده زړه ده سره موافقت کوى ، د داسې سخى تشبيه د هغه سړى سره ئې ورکړيده چه په ده باندې زره وى او دده لاسونه په زره کښې دننه وى ، چه کله دې ددينه د لاسونو راويستلو اراده کوى نو د لاس راويستل ده ته اسان وى او بخيل ددې په عکس وى "-

حديث د باب په کتاب الزكاة کښې تير شويدې - (۲)

۹= بَاب مَنْ لَبِسَ جُبَّةً ضَيِّقَةَ الْكُمَّيْنِ فِي السَّفَرِ

[۵۳۶۳] حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الضُّحَى قَالَ حَدَّثَنِي مَسْرُوقٌ قَالَ حَدَّثَنِي الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ أَقْبَلَ فَتَلَقَّيْتُهُ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَغَسَلَ وَجْهَهُ فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَيْهِ مِنْ كُمَّيْهِ فَكَانَا ضَيِّقَيْنِ فَأَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَهُمَا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَعَلَى خُفَّيْهِ [ر: ۱۸۰]

د تنګو لستونړو والا جبه (چُغه) په سفر کښې رسول الله ﷺ اغوستې ده ، لکه چه حديث دباب کښې دى، سفرکښې مسافرته د داسې لباس ضرورت راځى چه په حضر کښې ئې دې نه استعمالوى او امام بخارى رحمه الله شايد په ترجمة الباب کښې ددې جواز ته اشاره کوى چه ګُه سفر کښې د غير معتاد لباس ضرورت راپيښ شى نو سنت کښې ددې اصل شته ـ

---

(۱) ارشاد السارى : ۱۲ \ ۵۱۹)

(۲) کتاب الزکاة ، باب مثل المتصدق و البخيل (رقم الحديث : ۱۴۴۳)

حديث د باب په كتاب الصلاة كښې تير شويدې ، هلته امام بخارى رحمه الله په دې ترجمه قائم كړې وه " الصلاة فى الجبة الشامية " (١)

١٠- بَابُ لُبْسِ جُبَّةِ الصُّوفِ فِي الْغَزْوِ

[٥٣٦٣] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَمَعَكَ مَاءٌ قُلْتُ نَعَمْ فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَمَشَى حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فِي سَوَادِ اللَّيْلِ ثُمَّ جَاءَ فَأَفْرَغْتُ عَلَيْهِ الْإِدَاوَةَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ أَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ دَعْهُمَا فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا [ر:١٨٠]

د ترجمة الباب مقصد : ابن بطال فرمائى چه د امام مالك رحمه الله په نزد د صوف يعنى د وړئ جامه استعمالول مكروه دى ، په دې شرط چه نورې جامې وى خكه چه ديكښې دا يره شته چه سړې به زاهد مشهور شى او د شهرت د نقصاناتو نه بچ كيدل ډير كرته سخت وى دې وجه نه خفا (گمنامى) بهتر ده (٢) امام بخارى شايد ددې قول رد كوى چه رسول الله ﷺ په سفر د جهاد كښې د صوف جبه اغوستې وه لكه چه په حديث د باب كښې ددې تصريح موجود ده -

١١- بَابُ الْقَبَاءِ وَفَرُّوجِ حَرِيرٍ وَهُوَ الْقَبَاءُ وَيُقَالُ هُوَ الَّذِي لَهُ شَقٌّ مِنْ خَلْفِهِ

[٥٣٦٤] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَةً وَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ شَيْئًا فَقَالَ مَخْرَمَةُ يَا بُنَيَّ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ فَقَالَ ادْخُلْ فَادْعُهُ لِي قَالَ فَدَعَوْتُهُ لَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْهَا فَقَالَ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَضِيَ مَخْرَمَةُ [ر:٢٤٥٩]

[٥٣٦٥] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ أُهْدِيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُّوجُ حَرِيرٍ فَلَبِسَهُ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ لَهُ ثُمَّ قَالَ لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ عَنِ اللَّيْثِ وَقَالَ غَيْرُهُ فَرُّوجٌ حَرِيرٌ [ر:٣٦٨]

قباء (د قاف د فتحه سره) جبه (چغې) ته وائى ، بعضې وائى چه قباء د شاه نه پريكړې شوې وى ، **فروج الحرير** : د ريښمو قباء : فروج (د فاء د فتحه ، او د راء د تشديد سره) هو

---

(١) كتاب الصلاة فى الجبة الشامية (رقم الحديث : ٣٦٣)

(٢) فتح البارى : ١٠/ ٣٣٠)

الذى له شق من خلفه: شَقٌّ (د شين د فتحه او د قاف د تنوين سره) يعنى هغه ريښمى قباء چه هغې كښې د شاه نه څيرې والې وى
ابن فارس فرمائى چه دا د ماشومانو قميص ته وائى (١)
علامه قرطبى فرمائى چه قباء او فروج د تنګو لستونړو والا جامې ته وائى او چه د شا نه پريكړې شوې وى ، په جنګ او سفر كښې به عموما ددې استعمال كيدلو ځكه چه ديكښې حركت كول اسان وى - (٢)
حديث د باب كښې د مخرمه بن نوفل واقعه بيان شويده ، مخرمه د فتح مكه په موقعه اسلام قبول كړې وو او غزوه حنين كښې شريك وو (٣) رسول الله ﷺ قباء تقسيم كړې ، مخرمه ته ئې د عام تقسيم په وخت ورنكړې ، مخرمه خپل ځوى مِسْوَر ته اوويل چه ما رسول الله ﷺ ته بوځه (كيدې شى ما ته هم څه راكړى) هغه بوتلو ، دوى ځوى ته اوويل ته دننه لاړ شه او رسول الله ﷺ رااوغواړه ، مسور فرمائى :ما رسول الله ﷺ رااوبللو ، دوى رااووتلو او دوى سره په دغه قباء ګانو كښې يو قباء وه او مخرمه ته ئې اوفرمائل " ما دا قباء د ستا دپاره ساتلې وه "..... مسور وائى چه څما پلارمخرمه دا اوليدل فقال: رضى مخرمة پس وې فرمائل : مخرمه راضى شو ، د قال فاعل رسول الله ﷺ هم كيدې شى ، داودى هم دا اختستې دې خو د حافظ ابن حجر دا خيال دې چه ددې فاعل مخرمه دې ، يعنى مخرمه خپل نوم واخستو او وې ويل مخرمه راضى شو (٤)
د باب دويم روايت كښې دى چه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې چا ريښيمى قباء په طور د تحفه رااوليږله ، دوى دا واغوستله ، ديكښې ئې مونځ اوكړو ، چه كله د مانځه نه فارغه شو نو دا ئې داسې په سختۍ اوويستله او وې غورزوله چه ګويا دا ده ته سخته ناخوښه ده بيا ئې اوفرمائل دا د متقيانو دپاره مناسب نه ده.
تر دغه وخته د ريښمى جامو د سړو دپاره د استعمال د حرمت حكم نه وو نازل شوې دې وجه نه دوى دا واغوسته خو دمانځه نه پس ددې د حرمت حكم د سړو دپاره نازل شو ، دې وجه نه دوى دا اوويستله او وې غورزوله - (٥) يا د حرمت د نزول نه وړاندې دوى ته په خپله دا ناخوښه شوه او د حرمت حكم روستو راغلو -

قوله: تابعه عبدالله بن يوسف......: يعنى د قتيبه بن سعيد متابعت عبد الله بن يوسف كړيدې، دا متابعت امام بخارى رحمه الله په كتاب الصلاة كښې موصولا نقل كړيدې-(٦)

---

(١) فتح البارى: ١٠\٣٣١ وفى معجم مقاييس اللغة: ٤\٤٩٩: الفروج: القباء،و سمى بذلک للفرجة التى فيه)
(٢) فتح البارى : ١٠\٣٣١)
(٣) الإصابة فى تمييز الصحابة : ٣\٣٩٠، ٣٩١ (رقم الترجمة : ٧٨٤)
(٤) فتح البارى : ١٠\٣٣٢ ، و ارشاد السارى: ١٢\٥٢١)
(٥) فتح البارى: ١٠\٣٣٢ ، و ارشاد السارى: ١٢\٥٢٢)
(٦) كتاب الصلاة ، باب من صلى فى فروج حرير ثم نزعه (رقم الحديث : ٣٧٥)

قوله: وقال غیره: فرّوج حریر: روایت د باب کښې "فرّوج حریر" مرکب اضافی دې ، فروج مضاف او حریر مضاف الیه دې او دې تعلیق کښې "فروج حریر" مرکب توصیفی دې یعنی فروج او حریر دواړه د تنوین سره دی -
دا تعلیق امام احمد موصولاً نقل کړیدې - (۱)

۱۲=بَاب الْبَرَانِسِ

وَقَالَ لِي مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ رَأَيْتُ عَلَى أَنَسٍ بُرْنُسًا أَصْفَرَ مِنْ خَزٍّ
[۵۳۶۶] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَلْبَسُوا الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ وَلَا الْبَرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا الْوَرْسُ [ر: ۱۳۴]

برنس د یو خاص قسم قباء وی چه دیکښې ټوپۍ ورسره ګنډلې شوې وی ، خز: غټو ریښمو ته وائی ، د مسدد تعلیق ابن ابی شیبه موصولاً نقل کړیدې - (۲)
بعضې خلقو برنس اغوستو ته مکروه ویلې دی او فرمائی چه دا د راهبانو لباس دې (۳) د امام مالك رحمه الله نه ددې متعلق تپوس اوشو نو دوی اوویل: لابأس به نو چا اعتراض اوکړو چه دا د نصاری لباس دې ، نو وې فرمائل: دلته هم دا خلق استعمالوی (۴) طبرانی د ابو قرصافه نه یو روایت رانقل کړیدې - دې فرمائی "کسانی رسول الله صلی الله علیه وسلم برنسا، فقال: البسه" (۵) خو ددې په سند کښې یو راوی مجهول دې - (۶)

۱۳=بَاب السَّرَاوِيلِ

[۵۳۶۷] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ [ر: ۱۶۵۳]

---

۱) فتح الباری: ۱۰\۳۳۳، و ارشاد الساری: ۱۲\۵۲۲)
۲) فتح الباری: ۱۰\۳۳٤)
۳) فتح الباری: ۱۰\۳۳٤، و ارشاد الساری: ۱۲\۵۲۳)
۴) فتح الباری: ۱۰\۳۳٤)
۵) مجمع الزوائد، کتاب اللباس، باب البرانس: ۵\۱۲۷)
۶) فتح الباری: ۱۰\۳۳٤، و مجمع الزوائد، کتاب اللباس باب البرانس: ۵\۱۲۷)

[۵۴۶۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَأْمُرُنَا أَنْ نَلْبَسَ إِذَا أَحْرَمْنَا قَالَ لَا تَلْبَسُوا الْقَمِيصَ وَالسَّرَاوِيلَ وَالْعَمَائِمَ وَالْبَرَانِسَ وَالْخِفَافَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ لَيْسَ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا شَيْئًا مِنَ الثِّيَابِ مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ [ر: ۱۳۴]

سراویل پرتوګ ته وائی ، د عهد نبوی په زمانه کښې د ازار (لنګ) اغوستو رواج وو ، خو د رسول الله ﷺ نه د سراویل اخستل ثابت دی (۱)

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه ظاهرهم دا ده چه دوی دا د اغوستو دپاره اخستې وو(۲)
طبرانی په" معجم اوسط " کښې د حضرت ابوهریره نه یو روایت رانقل کړیدې ، دې فرمائی
" دخلت یوما السوق مع رسول الله صلی الله علیه و سلم فجلس إلی البزاز ، فاشتری سراویل بأربعة دراهم "
یعنی څه د رسول الله ﷺ سره بازار ته لاړم ، نو دوی د یو بنجاری سره کښیناستل او د څلورو درهمو په بدل نې یو پرتوګ واخستو ، هم دې روایت کښې دی " یا رسول الله ! وإنك لتلبس السراویل ؟ قال : أجل ، فی السفر و الحضر ، و اللیل و النهار ، فإنی أمرت بالتستر" یعنی اے د الله رسوله تاسو به پرتوګ اغوندئ ؟ حضور ﷺ اوفرمائل : آو په سفر کښې هم او په حضر کښې هم د شپې هم او د ورځې هم څکه چه ما ته د بدن د پټولو حکم شویدې " خو دې روایت کښې یونس بن زیاد یو ضعیف راوی دې - (۳)

۱۴ = بَابُ الْعَمَائِمِ

[۵۴۶۹] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمٌ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ وَلَا الْخُفَّيْنِ إِلَّا لِمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْهُمَا فَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ۱۳۴]

عمائم د عمامة جمع ده ، عمامه (د عین په کسره) پټکی ته وائی ، د شمائل ترمذی بعضې شارحانو د عین په فتح سره د دې ضبط کړیدې ، خو دا غلط دې - (۴)
د رسول الله ﷺ نه او د اصحابو کرامو نه د عمامې استعمال نقل دې -
صحیح بخاری ، کتاب الوضوء کښې د جعفر بن عمرو په طریق سره روایت تیر شویدې
" رأیت النبی ﷺ یمسح علی عمامته وخفیه " (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰ \ ۳۳۵)
۲) فتح الباری : ۱۰ \ ۳۳۵ ، و زاد المعاد ، فصل فی ذکر سراویله : ۱ \ ۱۳۹)
۳) مجمع الزوائد ، کتاب اللباس ، باب فی السراویل : ۵ \ ۱۲۲)
۴) القاموس المحیط : ٤ \ ١٥٤ ، تاج العروس : ۸ \ ٤١٠)
۵)) أخرجه البخاری فی کتاب الوضوء ، باب المسح علی الخفین (رقم الحدیث : ۲۰۵)

دا رنګه په صحیح مسلم کښې د مغیره بن شعبه روایت دې " توضأ النبی ﷺ و مسح علی الخفین والعمامة" [۱]

د پټکی فضیلت : طبرانی په معجم کبیر کښې او امام بیهقی په شعب الایمان کښې یو مرفوع روایت رانقل کړیدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دی " اعتموا تزدادوا حلما " یعنی پټکی وهئ نود ستاسو وقار کښې به زیاتی راځی [۲] اګر چه امام حاکم ددې حدیث تصحیح کړیده [۳] خو امام بخاری وغیره دا ضعیف ګرځولې دې [۴] خو چه ددې نور شواهد هم شته ، دې وجه نه دا حدیث حسن لغیره په درجه کښې راځی - [۵]

څه خلق وائی چه پټکې سنت نه دې ، بلکه دا د عربو عادت وو ، خو دا صحیح نه ده ، حضرت عبد الله بن عمر ﷺ یو روایت کښې ددې د سنت کیدو تصریح ده ، یو سړې راغلو او دوی نه ئې تپوس اوکړو :" یا أبا عبد الرحمان : العمامة سنة؟ فقال : نعم" [۶]

او که پټکی د عربو عادت هم شی نو بیا هم چه کوم عادت رسول الله ﷺ خپل کړې وی ، هغه سنت جوړیږی ، خو دیته به سنت عادیه وائی نه دا چه سنت عبادیه

د پټکی مقدار : ملاعلی قاری رحمه الله د امام نووی په حواله سره لیکلې دی چه د رسول الله ﷺ دوه پټکی وو ، یو وړوکې او بل غټ وو ، د وړوکې مقدار اووه ذراع او د لوې مقدار دولس ذراع وو [۷]

علامه انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه د رسول الله ﷺ د پټکی مقدار عموما درې شرعی ګزه وو ، په مونځونو کښې به ئې اووه ذراع او په جمعه او په اخترونو کښې به ئې درلس ذراع وو - [۸]

خو دې سلسله کښې څه صحیح حدیث ثابت نه دې ، دې وجه نه علامه سیوطی رحمه الله فرمائلې دی "وأما مقدار العمامة الشریفة، فلم یثبت فی حدیث " [۹]

---

[۱]) أخرجه مسلم فی کتاب الطهارة ، باب المسح علی الناصیة و العمامة (رقم الحدیث : ۲۷۳)

[۲]) أخرجه الطبرانی فی الکبیر ، باب ما جاء فی لبس العمائم و غیر ذلک : ۱۱\۱۹٤ (رقم الحدیث : ۵۱۶) و البیهقی فی شعب الایمان ، باب الملابس و الأوانی ، فصل فی العمائم : ۵\۱۷۳ (رقم الحدیث ک ۶۳۶۰)

[۳]) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵)

[۴]) فتح الباری : ۱۰\۳۳۵)

[۵]) اخرجه ابوداود فی کتاب اللباس ، باب فی العمائم ، (رقم الحدیث : ٤۰۷۸) و اخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب العمائم علی القلانس : ٤\۲٤۷ (رقم الحدیث : ۱۷۸٤)

[۶]) عمدة القاری : ۲۱\۳۰۷)

[۷]) .مرقاة المفاتیح ، کتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۸ ذ\۲۵۰)

[۸]) العرف الشذی علی جامع الترمی للعلامة السید محمد أنور شاه الکشمیری ، کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ۱\۳۰٤)

[۹]) الحاوی للفتاوی : ۱\۷۳)

دې وجه نه دې سلسله کښې د خلقو د عرف او د عادت اعتبار کول پکار دی ، د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په فرمائل : " ما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن " (١)

د شملې تعداد او مقدار: په روايتونو کښې د پټکی د يوې شملې هم ذکر شته او د دوو هم ، د عمرو بن حريث په روايت کښې دی " كأني أنظر إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم على المنبر ، و عليه عمامة سوداء ، و قد أرخى طرفيها بين كتفيه ، و في رواية قد أرخى طرفها بين كتفيه " (٢) يعنى هغه منظر څما د سترګو وړاندې دې چه رسول الله ﷺ په منبر تشريف فرما وو او تور پټکې ئې اغوستې وو د دې دواړه شملې د اوږو په مينځ کښې زوړندې وې او په يو روايت کښې دی " چه د دې يو شمله د اوږو په مينځ کښې حضور ﷺ زوړنده کړې وه " -

اکثرو روايتونو کښې د شملې د زوړنديدو متعلق د " بين كتفيه " الفاظ راغلې دی ، په بعضې روايتونو کښې د يو شملې وړاندې طرف ته او د دويمې شا ته د زوړنديدو ذکر دې ، او يو ضعيف روايت کښې ښی طرف ته هم د زوړنديدو ذکر شته (٣)

خو د عمرو بن حريث روايت دې باره کښې زيات صحيح دې ، څکه چه د اوږو مينځ کښې زوړندول نسبتاً افضل دې -

د شملې مقدار څومره پکار دې؟: د دې باره کښې د يو ذراع او د يو ليشتې او د څلورو ګوتو (سپق) په قدر سره مختلف اقوال دی (٤) خو راجح يوويشت والا قول دې، او د ليشت والا روايت تخريج ابن سعد د محمد بن الحنفيه د ترجمه لاندې کړيدې ، الطبقات لابن سعد : ٥ \ ١١٤ دارنګه د څلورو ګوتو والا روايت تخريج بيهقی په شعب الايمان کښې کړيدې شعب الايمان باب في الملابس و الاواني فصل في العمائم : ٥ \ ١٧٤ ، (رقم الحديث : ٦٢٥٤)

خو راجح د يو ذراع والا اقوال دی څکه چه امام بيهقی په شعب الايمان کښې د اسماعيل بن عياش په طريق سره د واثله بن الاسقع په باره کښې نقل کړيدی "...... قد أرخى عمامته من خلفه ذراعا " (٥)

---

(١) المستدرک للحاکم ، کتاب معرفة الصحابة ، باب يتجلى الله لعباده عامة و لأبی بکر خاصة : ٣ \ ٧٨)

(٢) شعب الايمان للبيهقي ، باب فی الملابس و لأوانی ، فصل فی العمائم (رقم الحديث : ٦٢٤٨) ٥ \ ١٧٣)

(٣) أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ٤ \ ٥٥ (رقم الحديث : ٤٠٧٩) ولفظه : عممنی رسول الله صلى الله عليه و سلم فسدلها بين يد يو من خلفی ، و أخرجه ابن أبی شيبة فی المصنف ، کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمائم السود : ٥ \ ١٧٨ ، (رقم الحديث : ٢٤٩٤٩) و أخرجه أيضا فی کتاب اللباس و الزينة ، باب فی إرخاء العمامة بين کتفين : ٥ \ ١٨٠ (رقم الحديث : ٢٤٩٦٧) و ذکر الهيثمی المجمع : کان رسول الله صلى الله عليه و سلم لايولی واليًا حتى يعمّه و يرخی لها من جانب الأيمن نحو الأذن " وقال : " رواه الطبرانی وفيه جميع بن ثقت و هو متروک " ٥ \ ١٢٠)

(٤) د ذراع د روايت تخريج ابن ابی شيبه کړې دې اوګورئ مصنف بن ابی شيبه و کتاب اللباس و الزينة ، باب فی العمائم السود : ٥ \ ١٧٨ ، (رقم الحديث : ٢٤٩٤٦)

(٥) اخرجه البيهقی فی شعب الايمان ، باب فی الملابس و الاوانی ، فصل فی العمائم : ٥ \ ١٧٤ (رقم الحديث : ٦٢٥٥)

خو شمله دومره اوږدول نه دي پکاره چه دا د نيمې ملا نه هم واوړي (۱) دملا د نيمې نه چه شمله واوړي نو دا به د اسبال په حکم کښې وي ، اسبال چه څنګه په لنګ او په قميص کښې ممنوع دې ، دارنګه عمامه کښې هم ممنوع دې ، مرفوع حديث دې " الإسبال في الإزار و القميص و العمامة ، من جرّ منها شيئا خيلاء لم ينظر الله إليه يوم القيامة " (۲) حضرت شيخ عبد الحق محدث دهلوی فرمائی چه عمامه کښې اسبال دا دې چه دا د عادته زياته زوړنده کړې شي او د عادت آخرى حد د ملا نيمه ده ، په دې زياتې کول په بدعت او په ممنوع اسبال کښې داخل دی - (۳)

دپټکی رنګ : د رسول الله ﷺ نه د تور ، سپين ، زيړ او د سور رنګ د پټکو ثبوت په روايتونو کښې ملاويږی (۴)

العمامة الصفراء : أخرجه ابوداود في كتاب اللباس ، باب في المصبوغ بالصفرة (رقم الحديث : ۴۰۶۴) وأخرجه الحاكم في المستدرك في كتاب اللباس ، باب غسل يوم الجمعة و مس الطيب فيه : ۱۸۹/۴ -

العمامة البيضاء : أخرجه الحاكم في المستدرك في كتاب الفتن ، باب تعميم النبي ﷺ لعبد الرحمان بن عوف : ۵۴۰/۴ _

العمامة الحمراء : أخرجه أبوداود في كتاب الطهارة ، باب المسح على العمامة (رقم الحديث : ۱۴۷) ۳۷/۱)

په تور او سپين رنګ کښې خو هيڅ اختلاف نشته دې ، خو د سرو دپاره د زيړ رنګ او د سور رنګ د لباس استعمال چه په بعض روايتونو کښې ممانعت راغلې دې ، نو دې وجه نه ديکښې اختلاف دې ، خو د اکثرو عالمانو قول د جواز دې او چه په کومو روايتونو کښې نهی راغلې ده ، دغه راويتونو لره دا حضرات په اصفر فاقع (په ډير زيړ) او په احمر حاقانی (په ډير سور) محمولوی - (۵)

تر کومې چه د شين رنګ د پټکی د استعمالولو تعلق دې نو په څه صحيح روايت سره دا رنګ ثابت نه دې -

علامه کتانی رحمه الله فرمائی د شين رنګ پټکی متعلق خلق عموما تپوس کوی خو

---

۱) أشعة اللمعات شرح مشكاة ، كتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۳/ ۵۴۴ - ۵۴۵)

۲) سنن ابی داود ، كتاب اللباس ، باب فی قدر موضع الازار ، (رقم الحديث : ۴۰۹۴) ۴/ ۶۰)

۳) أشعة اللمعات ، كتاب اللباس ، الفصل الثانی : ۳/ ۵۴۴ - ۵۴۵)

۴) عمامته سوداء : أخرجه مسلم فی كتاب الحج ، باب جواز دخول مكة بغير إحرام ، (رقم الحديث : ۱۳۵۸) و أبوداود فی كتاب اللباس ، باب فی العمائم (رقم الحديث : ۴۰۷۶) و أخرجه الترمذی فی كتاب اللباس ، باب ما جاء فی العمامة السوداء (رقم الحديث : ۱۷۳۵) و النسايی فی لامجتبی : ۲/ ۲۹۹ كتاب الزينة ، باب ليس العمائم السود ، و أخرجه ابن ماجه فی الجهاد ، باب لبس العمائم فی الحرب (رقم الحديث : ۲۸۲۲)

۵) ددې تفصيل وړاندې باب الثياب الاحمر لاندې را روان دې)

علامه خفاجی په شرح د شفاء کښې چه کوم تفصیل نقل کړیدې ، دینه معلومیږی چه رسول الله ﷺ د شین رنګ پټکې نه دې په سر کړې - (۱)
علامه سیوطی رحمه الله په الحاوی للفتاوی کښې د ساداتو په تذکره کښې لیکی :

هم یلبسون العمامة الخضراء ، و الجواب أن هذه العمامة لیس لها أصل فی الشرع ، ولا فی السنة ، و لا کانت فی الزمن القدیم ، وإنما حدثت فی سنة ثلاث وسبعین و سبعمائة بأمر الملك الأشرف یعنی شعبان بن حسین (۲)

یعنی سیدان شین رنګ پټکی په طور د علامت او د امتیاز استعمالوی خو په شریعت کښې او په سنت کښې ددې څه اصل نشته دې ، دا رنګ په سن ۷۷۳ هجرئ کښې شعبان بن حسین نومې باچا په حکم سره رائج شو -

دارنګه ابن حجر هیثمی هم په خپله فتاوی کښې لیکلې دی : وأما العمامة الخضراء ، فلا أصل لها ، وإنما حدثت سنة ثلاث و سبعین و سبعمائة بأمر الملك شعبان بن حسین (۳)

خو حضراتو اصحابو ﷺ د مختلف رنګونو پټکی استعمال کړیدی ، د مصنف ابن ابی شیبه په یو روایت کښې په دې رنګونو کښې د شین رنګ هم ذکر شته - (۴)

شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی : شنې جامې د جنتیانو لباس دې " الثیاب الخضر من لباس أهل الجنة ، قال تعالی : (ویلبسون ثیابا خضرا من سندس و استبرق) (۵)

دارنګه طبرانی او بیهقی د حضرت انس ﷺ نه روایت نقل کړیدې " أن النبی ﷺ کان یحبُّ أو قال کان أحبُّ الألوان إلی رسول الله صلی الله علیه و سلم الخضرة " (۶)

دې وجه نه که څوك شین رنګ استعمال بغیر د دینه چه په نورو رنګونو ورته ترجیح ورکوی نو دا جائز دې -
خو که څوك دا خپل امتیازی علامت او شعار جوړوی او په نورو رنګونو ورته ترجیح او فوقیت ورکوی ، نو داسې صورت کښې ددې استعمال ته به بدعت ویلې کیږی ځکه چه د یو مباح او د مستحب څیز التزام بدعت او قابل د پریخودو دې - (۷)

---

(۱) الدعامة ص : ۹۵ ، شرح الشفاء للخفاجی : ۲\۳۷۱)
(۲) الحاوی للفتاوی : ۱\۳۳)
(۳)) الفتاوی الحدیثیة : ۲۲۵)
(۴) أخرجه ابن ابی شیبة فی مصنفه ، کتاب اللباس و الزینة ، باب فی العمائم السود : ۵\۱۷۹)
(۵) شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۹\۱۰۲)
(۶) رواه البیهقی فی شعب الایمان ، باب فی الملابس و الاوانی و فصل فی الوان الثیاب (رقم الحدیث : ۶۳۲۸) ۵\۱۹۳ ، ذکر الهیثمی فی المجمع و قال : رواه الطبرانی فی الاوسط ، مجمع الزوائد : ۵\۱۲۹) (رسول الله صلی الله علیه و سلم ته شین رنګ په ټولو کښې زیات خوښ وو -)
(۷) الإصرار علی المندوب یبلغه إلی حد الکراهیة السعایة ، کتاب الصلوة ، باب صفة الصلاة ، فصل فی القراءة : ۲\۲۲۵)

امام بخاری رحمه الله په باب کښې چه کوم حدیث ذکر کړیدې ، دیکښې دې چه محرم به عمامه نه په سروی ..... د عمامه په سرولو متعلق امام څه حدیث نه دی ذکر کړې شاید دې باره کښې دوی ته د خپل شرط مطابق څه روایت نه دې ملاو شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکی : ولم یذکر البخاری فی العمامة شیئا، ولعله لم یثبت عنده شیء علی شرطه فیها (۱)
بهر حال عمامه توره یا سپینه پکار ده ، او دا دې د ټوپۍ دپاسه اووهی ، د ټوپۍ په اړخونو دې نه وهی بلکه چه په مینځ کښې هم یو ول وی ، او چه ددې شمله د اوږو په مینځ کښې وی یا ښی طرف یا ګس طرف ته وی او چه شمله د یو ذراع نه زیاته نه وی ، او چه دا مسنون اوګنړی او په سر ئې کړی نو انشاء الله د سنتو ثواب به ورته حاصل شی -

۱۵=بَابُ التَّقَنُّعِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسْمَاءُ [ر:۳۵۸۹]
وَقَالَ أَنَسٌ عَصَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةَ بُرْدٍ [ر:۳۵۸۸]

[۵۴۷۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَاجَرَ نَاسٌ إِلَى الْحَبَشَةِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَوَتَرْجُوهُ بِأَبِي أَنْتَ قَالَ نَعَمْ فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصُحْبَتِهِ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَبَيْنَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِنَا فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ فَقَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا مُتَقَنِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدًا لَكَ أَبِي وَأُمِّي وَاللَّهِ إِنْ جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا لِأَمْرٍ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ حِينَ دَخَلَ لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ قَالَ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ قَالَ فَالصُّحْبَةُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَخُذْ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالثَّمَنِ قَالَتْ فَجَهَّزْنَاهُمَا أَحَثَّ الْجِهَازِ وَضَعْنَا لَهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَأَوْكَأَتْ بِهِ الْجِرَابَ وَلِذَلِكَ كَانَتْ تُسَمَّى ذَاتَ النِّطَاقِ ثُمَّ لَحِقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ بِغَارٍ فِي جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ ثَوْرٌ فَمَكُثَ فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌّ لَقِنٌ ثَقِفٌ فَيَرْحَلُ مِنْ عِنْدِهِمَا سَحَرًا فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ وَيَرْعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مِنْحَةً مِنْ غَنَمٍ فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ

۱) فتح الباری : ۱۰/۳۳۵ درانګه اوګورئ عمدة القاری : ۲۱/۳۰۷)

تَذْهَبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَيَبِيتَانِ فِي رِسْلِهِمَا حَتَّى يَنْعِقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بِغَلَسٍ يَفْعَلُ ذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ [ر: ۴۶۴]

د تَقَنُّع معنى سر او مخ پټول دی ، امام بخاری رحمه الله دې باب کښې په څه جامه یا په څادر وغیره سره د سر د پټولو جواز بیانول غواړی :

قوله: وقال ابن عباس : خرج النبي صلى الله عليه وسلم عصابة دسماء:
رسول الله ﷺ د کور نه راووتلو او د دوی په سر باندې توره ټکړه د جامو وه د دسماء معنی توره ده ، دا تعلیق باب مناقب الانصار کښې موصولا تیر شویدې - (۱)

قوله: وقال أنس : عصب النبي صلى الله عليه وسلم على رأسه حاشية بُرد:
حضرت انس فرمائی چه رسول الله ﷺ په خپل سر مبارك باندې د څادر یو طرف تړلې وو - بهرحال یو خو پټکې وی چه کوم په سر تړلې کیږی خو ډیر کرتې څه ټکړا یا څه څادر په سر او د مخ په څه حصه باندې د ګرمئ یا د یخنئ نه د بچ کیدو یا د څه بل مقصد دپاره اچولې کیږی یا پرې تړلې کیږی ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه سنت کښې ددې اصل شته او داسې کول جائز دی -

قوله: حدثنا ابراهيم بن موسى ......: دا حدیث په تفصیل سره " کتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ کښې تیر شویدې - د حدیث مناسبت ترجمة الباب سره واضح دې ، حدیث کښې دی :" هذا رسول الله صلى الله عليه و سلم مقبلاً، متقنعاً، في ساعة لم يكن يأتينا فيها " یعنی رسول الله ﷺ تشریف راوړلو داسې حال کښې چه د دوی سر پټ وو په داسې وخت کښې چه دیکښې د دوی د راتلو عادت مبارك نه وو -

دلته ددې حدیث څو جملې ملاحظه کړئ : على رِسلِك : اودریږه ، ایسار شئ ، وَعَلَفَ راحلتين كانتا عنده وَرَقَ السَّمُرِ أربعة أشهر : حضرت صدیق اکبر ؓ خپلو دوه سورلو (خناورو) ته څلورو میاشتو پورې خوراك ورکولو د سفر دپاره ئې تیارول ده دغه دوه اوښې څربول غوښتل-

قوله: قال أبوبكر : فِدًا له بأبي وأمي ، والله إن جاء به في هذه الساعة لأمر:
حضرت صدیق اکبر ؓ اوفرمائل چه ځما مور پلار دې په تا قربان وی والله تاسو دې وخت کښې د څه لوې کار په وجه تشریف راوړو - فدا له : دا د مفعول مطلق کیدو په وجه منصوب دې أی أفديه فداله څه خپل مورپلار په دوی قربان کړم ، ځما مور پلار دې په دوی قربان وی

قوله: قالت : فجهزناهما أحث الجهاز، وصنعنا لهما سفرةً في جراب: حضرت عائشه ؓ فرمائی چه مونږ د دواړو دپاره په تنډئ تنډئ سامان د سفر تیار کړو او د صبا ناری

(۱) اخرجه البخاری فی مناقب الانصار ، باب قول النبی صلی الله علیه وسلم : اقبلوا من محسنهم و تجاوزوا عن مسیئهم (رقم الحدیث : ۳۸۰۰)

خوراك مو ورته تيار کړو او د څرمنې په يو تيلۍ کښې مو ورته کيخوده - الجَهاز (د جيم په فتحه سره) : أسرع الجهاز : يعنى په تُندئ سره مو تيارې اوکړو

سُفرة : دسترخوان ته وائى ، جراب : د څرمنې ګوتئ ته وائى ، أوكَت به الجراب : حضرت اسماء رضي الله عنها د خپل نطاق (کمر بند چه دې سره خلق ملا هم تړی او ګيډې وغيره هم) څه ټکړه اوشلوله او دا ګوتئ ئې پرې اوتړله ، د أوکَ معنى د تړلو ده

قوله: وهو غلام شاب لقن ثقف: لقن : ذهين ، ذکی - ثقف : ذهين او ماهر مهذب . يعنى عبد الله بن ابى بکر يو ذهين زلموټې هلك وو ، دې به غار ثور ته تلو د حضور اکرم ﷺ او د حضرت ابو بکر سره به ئې شپه تيروله ، او سحر کيدو سره به د دغه ځائې نه روانيدلو ، او د سحر په وخت به قريشو کښې به داسې موجود وو چه ګويا ده هم دوی سره شپه تيره کړله -

قوله: فلا يسمع أمرا يكادان به إلا وعاه: چه ده به هلته داسې څه خبره اوريدله چه د هغې په ذريعه د حضور اکرم ﷺ او د ابو بکر رضي الله عنه سره به پرې دهوکه کيدله نو ده به دا ياد ساتله ، يُكَادانِ : کاد يکيد کيدا نه د مضارع مجهول تثنيه صيغه ده چه د دې معنى د کيد کولو اود ډهوکه کولو ده، ترکيب کښې "يکادان به " د " امرا " صفت دې يعنى داسې معامله چه د هغې په ذريعه دې دواړو سره دهوکه او فريب کيدې شى - يکادان به أى يمكران به-

قوله: حتى يأتيهما بخبر ذلك حين يختلط الظلام: يعنى عبد الله بن ابى بکر به دا خبر رسول الله ﷺ او حضرت صديق اکبر رضي الله عنه ته رارسولو چه کله به تياره خوره شوه يعنى د شپې په وخت - مِنحَة (د ميم په کسره او نون په سکون سره) د پيو والا بکرئ ته ويلې کيږى چه کومه عارية ورکړې کيږى او د پيو ختميدو نه پس واپس کړې کيږى : فيُريحها عليهما : عامر بن فهيره به د شپې په وخت دغه بکرئ دواړو ته حاضرولې -يُريح راحة : د ماښام په وخت څاروى راوستل ، فيبيتان فى رسلها : دواړو (حضور ﷺ او حضرت صديق اکبر رضي الله عنه) به پئې اوڅکل او شپه به ئې تيره کړه ، رِسل : پئې ، رِسلها أى لبن المنحة : رِسلها کښې ضمير مجرور منحة ته راجع دې :حتى ينعق بها عامر بن فهيرة بغلس : نعق د باب د فتح نه دې نعق بالغنم : بکرئ شړل ، غلس : سَحر وختى ته وائى هغه وخت چه د شپې تياره لا برقرار وى يعنى عامر بن فهيره به سحر وختى دغه بکرئ ته اواز اوکړو او دا به ئې بوتلې

۱۶=بَاب الْمِغْفَرِ

[۵۴۷۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ [ر:۱۷۴۹]

مِغفَر (د میم په کسره او د غین په سکون او د فاء په فتحه سره) خود ته وائی : خود د اوسپنې توپۍ وی چه میدان جنګ کښې د سر د حفاظت دپاره په سر کیږی ، رسول الله ﷺ خود استعمال کړیدې ، د زرې او د خود استعمال خلاف د توکل نه دې ، د خپل حفاظت انتظام د خپل وَس مطابق کول پکار دی -

روایت دباب کښې دی "أن النبی ﷺ دخل عام الفتح و علی رأسه المغفر" او د حضرت جابر په روایت کښې دی "إنه دخل و علی رأسه عمامة سوداء" (١) د دواړو په مینځ کښې تطبیق ورکولو دپاره علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :

"وجمع بینهما باحتمال أن أحدهما کان فوق الآخر أو دخل أولا و علیه المغفر، ثم نزعه و لبس العمامة السوداء فی بقیة دخوله" (٢)

یعنی عمامه او خود دواړه ئې په سر وو یو د بل دپاسه وو او دا هم ممکن ده چه شروع کښې ئې په سر خود وو ، بیا ئې خود کوز کړو او پټکې ئې په سر کړو ، په شروع د داخلیدو کښې خود وو او په انتهاء کښې عمامه وه

١٧= بَاب الْبُرُودِ وَالْحِبَرَةِ وَالشَّمْلَةِ

وَقَالَ خَبَّابٌ شَكَوْنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ [ر:٣٦٣٩]

[٥٤٧٢] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ ضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ [ر:٢٩٨٠]

[٥٤٧٣] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ بِبُرْدَةٍ قَالَ سَهْلٌ هَلْ تَدْرِي مَا الْبُرْدَةُ قَالَ نَعَمْ هِيَ الشَّمْلَةُ مَنْسُوجٌ فِي حَاشِيَتِهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسُوكَهَا فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَخَرَجَ إِلَيْنَا وَإِنَّهَا لَإِزَارُهُ فَجَسَّهَا رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اكْسُنِيهَا قَالَ نَعَمْ فَجَلَسَ مَا شَاءَ اللَّهُ فِي الْمَجْلِسِ ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَاهَا ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا

---

(١) سنن أبی داود ، کتاب اللباس ، باب فی العمائم : ٤ \ ٥٤ (رقم الحدیث : ٤٠٧٦) ، شعب الإیمان للبیهقی ، باب فی الملابس و الأوانی ، فصل فی العمائم : ٥ \ ١٧٣ (رقم الحدیث : ٦٢٤٦) و ذکره الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی العمامة السوداء : ٤ \ ٢٢٥ (رقم الحدیث : ١٧٣٥)

(٢) ارشاد الساری : ١٢ \ ٥٢٩)

إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ مَا أَحْسَنْتَ سَأَلْتَهَا إِيَّاهُ وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يَرُدُّ سَائِلًا فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ مَا سَأَلْتُهَا إِلَّا لِتَكُونَ كَفَنِي يَوْمَ أَمُوتُ قَالَ سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنَهُ [ر: ۱۲۱۸]

[۵۴۷۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي زُمْرَةٌ هِيَ سَبْعُونَ أَلْفًا تُضِيءُ وُجُوهُهُمْ إِضَاءَةَ الْقَمَرِ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ الْأَسَدِيُّ يَرْفَعُ نَمِرَةً عَلَيْهِ قَالَ ادْعُ اللَّهَ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَبَقَكَ عُكَّاشَةُ [ر: ۶۱۷۶]

[۵۴۷۵\۵۴۷۶] (۲) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قُلْتُ لَهُ أَيُّ الثِّيَابِ كَانَ أَحَبَّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا قَالَ الْحِبَرَةُ

[۵۴۷۶] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَحَبَّ الثِّيَابِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا الْحِبَرَةُ

[۵۴۷۷] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ سُجِّيَ بِبُرْدٍ حِبَرَةٍ

برود : د بُرْد (د باء د ضمه او د راء د سکون سره) جمع ده څادر ته وائی ـ

حبرة په وزن د عِنَبَة (د حاء د کسره او د باء د فتحه سره) یمنی څادر ته وائی ، شملة هم څادر ته وائی ـ

د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله شپږ احادیث ذکر کړیدی ، او په دې ټولو کښې د څادر ذکر دې -

رومبی روایت کښې "وعليه بُردٌ نَجرانيٌّ" دویم روایت کښې دی "جاءت امرأة بِبُردَةٍ" هم دې روایت

(۱)) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الرقاق ، باب يدخل الجنة سبعون ألفا بغير حساب (رقم الحديث : ۷۱۷۶) و أخرجه مسلم فى الإيمان ، باب الدليل على دخول طوائف من المسلمين الجنة بغير حساب : ۱\۱۹۸ (رقم الحديث : ۲۱۶)

(۲)) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب فضل لباس الحبرة : ۱۳\۱۶۵۳ (رقم الحديث ۲۰۷۹) و أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى لبس الحبرة : ۴\۶۵۱ (رقم الحديث ۴۰۶۰)

(۳)) الحديث أخرجه مسلم فى الجنائز ، باب تسجية الميت : ۲\۶۵۱ (رقم الحديث : ۹۴۲) و أخرجه أبوداود فى الجنائز ، باب فى الميت يُسجّى : ۳\۱۹۱ (رقم الحديث : ۳۱۲۰) و أخرجه النسائى فى كتاب الوفاة ، باب ذكر ماسُجّى به رسول الله صلى الله عليه و سلم : ۴\۲۶۲ (رقم الحديث : ۷۱۱۳)

كبنې يو لفظ دې فَجَسُّها.... چه د هغې معنى د لاس لګولو ده أى مسّها بيده

دريم روايت كبنې دى "فقام عكاشة بن محصن الأسدى يرفع نمرة عليه" نَمِرَة (د نون د فتحه او د ميم د سكون سره) هغه څادر چه هغې كبنې مختلفې كرخې وى

څلورم او پنځم روايت كبنې د حبرة ذكر دې او د باب په آخرى حديث كبنې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى أن رسول الله صلى الله عليه و سلم حين توفى سُجّى ببُرد حِبَرَة " يعنى رسول الله ﷺ چه كله وفات شو نو دغه وخت دوى ﷺ په يمنى څادر كبنې پټ كړې شوې وو ، سُجّىَ د مجهول صيغه ده أى غُطّى يعنى پټ كړې شو ، بُرد موصوف او حِبَرَة صفت دې ، بُردِ حِبَرَة مركب توصيفى دې ـ

۱۸= بَاب الْأَكْسِيَةِ وَالْخَمَائِصِ

[۵۴۷۸] حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ عَائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَا لَمَّا نَزَلَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ يَطْرَحُ خَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَإِذَا اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا [ر:۴۲۵]

[۵۴۷۹] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَمِيصَةٍ لَهُ لَهَا أَعْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي آنِفًا عَنْ صَلَاتِي وَأْتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمِ بْنِ حُذَيْفَةَ بْنِ غَانِمٍ مِنْ بَنِي عَدِيِّ بْنِ كَعْبٍ [ر:۳۶۶]

[۵۴۸۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْرَجَتْ إِلَيْنَا عَائِشَةُ كِسَاءً وَإِزَارًا غَلِيظًا فَقَالَتْ قُبِضَ رُوحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَيْنِ [ر:۲۹۴۱]

أكسية : دكساء جمع ده ، څادر ته وائى ، خمائص : د خميصة جمع ده كمبل اوشړئ ته وائى -

د باب ړومبى روايت كبنې دى "لما نزل برسول الله صلى الله عليه و سلم طفق يطرح خميصة له على وجهه فإذا اغتمّ كشفها عن وجهه" يعنى رسول الله ﷺ باندې چه كله مرض الوفات راغلو نو دوى به په مخ مبارك باندې كمبل اچولو چه كله به ئې ساه ډوبه شوه نو دوى به كمبل لرې كړو ، نَزَل معروف هم كيدې شى أى نَزَل مرضُ الموتِ او مجهول هم كيدې شى (١)

---

١) ارشاد السارى: ١٢\٥٣٣)

دویم حدیث کښې دی چه دوی منقش خمیصه اغوستې وه اودیکښې ئې مونځ اوکړو، او بیا ئې اوفرمائل دا یوسئ ځکه چه څه دې د مانځه نه غافله کړم ، **الهتنی ای شغلتنی عن الصلاة۔**

أنبجانية (د همزې په فتحه او د نون په سکون او د باء په کسره سره) پیړ څادر ته وائی ، قسطلانی وائی "کساء غلیظ لاعلم له "[1] یعنی هغه پیړ څادرچه دیکښې نقش ونګارنه وی.

۱۹ = بَاب اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ

[۵۴۸۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ خُبَيْبٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ وَعَنْ صَلَاتَيْنِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ وَأَنْ يَحْتَبِيَ بِالثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ وَأَنْ يَشْتَمِلَ الصَّمَّاءَ [ر: ۳۶۱]

[۵۴۸۲] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ وَعَنْ بَيْعَتَيْنِ نَهَى عَنْ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ وَالْمُلَامَسَةُ لَمْسُ الرَّجُلِ ثَوْبَ الْآخَرِ بِيَدِهِ بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ وَلَا يُقَلِّبُهُ إِلَّا بِذَلِكَ وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَنْبِذَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ بِثَوْبِهِ وَيَنْبِذَ الْآخَرُ ثَوْبَهُ وَيَكُونَ ذَلِكَ بَيْعَهُمَا عَنْ غَيْرِ نَظَرٍ وَلَا تَرَاضٍ وَاللِّبْسَتَيْنِ اشْتِمَالُ الصَّمَّاءِ وَالصَّمَّاءُ أَنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلَى أَحَدِ عَاتِقَيْهِ فَيَبْدُو أَحَدُ شِقَّيْهِ لَيْسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ وَاللِّبْسَةُ الْأُخْرَى احْتِبَاؤُهُ بِثَوْبِهِ وَهُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [ر: ۳۶۰]

د اشتمال الصّمّاء علامه ابن اثیر رحمه الله تعریف کوی او لیکی :

هوأن یتجلل الرجل بثوبه، ولایرفع منه جانبا، وإنما قیل لها صماء لأنه یسد علی یدیه و رجلیه المنافذ کلها، کالصخرة الصماء التی لیس فیها خرق و لا صدع و الفقهاء یقولون : هوأن یتغطی بثوب واحد لیس علیه غیره ثم یرفعه من أحد جانبیه فیضعه علی منکبه، فتنکشف عورته "[2]

یعنی چه سړې خپل ځان په یوجامه کښې داسې راغونډ کړی چه دینه د لاس پښې ویستلو دپاره په جامه کښې څه لاره او څه سورې پاتې نه شی ، د صماء معنی د کلك ځیز راځی ، داسې جامې ته ځکه صماء وائی چه سړې دیکښې په خپلو لاسونو پښو باندې تمام لارې او سورې بند کړی ، د کلك کاڼړی په شان چه دیکښې هیڅ قسم سورې نه وی - فقهاء حضرات فرمائی چه د اشتمال صماء معنی دا ده چه سړې یو جامه واغوندی داسې چه د ده په جسم باندې بله جامه نه وی ، بیا چه کله دې د یو طرف نه جامه اوچتوی او دا په اوږه اړدی نو ستر ئې ښکاره کیږی -

---

[1]) ارشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳٤)

[2])) النهایة لابن الأثیر : ۳ \ ٥٤)

حاصل دا چه د محدثینو د تفسیر مطابق بدن په یو څادر او یو جامه کښې داسې راغونډول چه څه بله جامه په بدن نه وی نو رسول الله ﷺ دینه منع کړیده او د فقهاءو د تفسیر مطابق څادر داسې اغوستل چه ددې یو اړخ په اوږه واچولې شی نو ستر ښکاره شی ، دا ممنوع دې ، یو خو ددې وجه چه داسې سړې بندیوان او بې لاس و پښو شی او خپل بچاو نه شی کولې ، دویم دا چه دیکښې د عورت د ښکاره کیدو یره ده ، په ړومبی صورت کښې کراهت او دویم کښې حرمت دې ! (١)

حدیث د باب کښې دی : نهى النبى ﷺ عن الملامسة والمنابذة

ملامسة معنی ده چه سړې جامې ته صرف لاس یوخی ، دا پرانستې اونه ګوری او وائې خلی ، دارنګه چه څوك شرط اولګوی چه کُه لاس دې اولګولو نو بیع به لازم وی ، دا هم د ملامسه یو صورت دې او دا ناجائز دې - (٢)

د منابذة معنی ده چه بائع او مشتری یو بل ته جامې وراوغورزوی ، او د طول او عرض د کتلو نه بغیر بیع اوشی، دا هم ممنوع ده -(٣) تفصیل په كتاب البیوع باب بيع الملامسة کښې تیر شویدې -

د احتباء معنی په راتلونکې باب کښې راروانه ده

٢٠=بَابُ الِاحْتِبَاءِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ

[٥٤٨٣] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبْسَتَيْنِ أَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ وَأَنْ يَشْتَمِلَ بِالثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى أَحَدِ شِقَّيْهِ وَعَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ [ر:٣٦١]

[٥٤٨٤] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مَخْلَدٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ اشْتِمَالِ الصَّمَّاءِ وَأَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ [ر:٣٦٠]

احتباء راغونډه ناستې ته وایی دا هغه ناستې ته وائی چه هغې کښې ګُناټې په زمکه اولګولې شي او دواړه ګُنډې اوچتې اودرولې شی او د امداد دپاره دواړه لاسونه د ګُنډو نه تاو راتاو کړی یا څه جامه د ګُنډو نه تاو کړی (٤) رسول الله ﷺ به کله کله داسې کښیناستو ، سنن ابی داود کښې د حضرت جابر ﷺ روایت دې فرمائی " أتيت النبى ﷺ وهو محتب بشملة

---

(١) الابواب و التراجم : ١٠٥\٢ ، عمدة القاری : ٢٢\٣)
(٢) فتح الباری : ١٠\٣٤٢ ، عمدة القاری : ٢٢\٣ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٣٤)
(٣) فتح الباری : ١٠\٣٤٢ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٣٤)
(٤) إرشاد الساری : ١٢\٥٣٥ ،عمدة القاری : ٢٢\٤)

قد وقع هدبها على قدميه " (خه رسول الله ﷺ ته راغلم دوى په يو څادر كښې راغونډه ناست وو د څادر پليسكې د دوى په قدم مبارك باندې پراته وو) [1] خو يو جامه كښې ئې د راغونډېدو نه منع كړيده ځكه چه ديكښې عورت ښكاره كيږى

۲۱=بَاب الْخَمِيصَةِ السَّوْدَاءِ

[۵۳۸۵] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ سَعِيدِ بْنِ فُلَانٍ هُوَ عَمْرُو بْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدٍ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ صَغِيرَةٌ فَقَالَ مَنْ تَرَوْنَ أَنْ نَكْسُوَ هَذِهِ فَسَكَتَ الْقَوْمُ قَالَ ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِيَ بِهَا تُحْمَلُ فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا وَقَالَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي وَكَانَ فِيهَا عَلَمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَاهْ وَسَنَاهْ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنٌ [ر:۲۹۰۶]

[۵۳۸۶] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا وَلَدَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ قَالَتْ لِي يَا أَنَسُ انْظُرْ هَذَا الْغُلَامَ فَلَا يُصِيبَنَّ شَيْئًا حَتَّى تَغْدُوَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَنِّكُهُ فَغَدَوْتُ بِهِ فَإِذَا هُوَ فِي حَائِطٍ وَعَلَيْهِ خَمِيصَةٌ حُرَيْثِيَّةٌ وَهُوَ يَسِمُ الظَّهْرَ الَّذِي قَدِمَ عَلَيْهِ فِي الْفَتْحِ [ر:۱۴۳۱]

خميصة نرى څادر او د وړئ كمبل يا شړئ ته وائى ، حديث د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ په خدمت كښې جامې راوړې شوې ديكښې يو وړه غونده توره شړئ وه ، دوى د اصحابو نه تپوس اوكړو "د ستاسو په خيال كښې دا به مونږ چا ته اغوندوو ؟ " .... خلق خاموش پاتې شو نو دوى اوفرمائل :" ام خالد راولئ " دا وړه وه ، دا په غيږه كښې راوستې شوه نو دا شړئ دوى په خپله راواخسته او دوى ته ئې واغوستله او وې فرمائل " په تا دې دا زړه شى " ديكښې شنې يا زيړې نخې وې، دوى اوفرمائل :" ام خالد ! دا ښايسته دې "-

حضرت ام خالد : د حضرت ام خالد نوم "أمة " دې دا د خالد بن سعيد بن العاص لور ده ، د دوى د يو خوى نوم خالد وو چه د دې په وجه د دوى كنيت ام خالد مشهور شو ، دوى د حضرت زبير بن العوام ؓ سره واده كړې وو ، د دوى نه د دوى دوه ځامن وو يو خالد او بل عمرو ، [2] دا په خبشه كښې پيدا شوې وه ، دې وجه نه رسول الله ﷺ اوفرمائل (**يا أم خالد هذا سناه**) په حبشئ ژبه كښې د سناه معنى د ښائسته ده

دوى دا شړئ دوى ته واغوسته او دعا ئې ورته اوكړه (**أبلى وأخلقى**)**إبلاء او إخلاق** د دوى دواړو يو معنى ده : زړول ، يعنى د ستا عمر دې دومره زيات وى چه ته دا شړئ اغوستو اغوستو باندې زړه كړې -

---

[1] اخرجه ابوداود فى كتاب اللباس ، باب فى الهدب (رقم الحديث : ۴۰۷۵) ۴ \ ۵۴)

[2] فتح البارى : ۱۰ \ ۳۴۴ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۵)

د فربري نه " أخلفي " د فاء سره نقل دي ، دې صورت کښې به ترجمه داسې وی ته دا زړه کړه او بیا ئې بدله کړه، شارحینو دا زیات مناسب ګرځولي دي، ځکه " أخلقي " (په قاف سره) هم په هغه معنی دې چه په کوم د " أبلي" دې خو کۀ أخلفي (فاء سره) شي نو دا به په معنی د عوض او د بدل کښې استعمال شي ځکه چهٔ مینځ کښې ئې واو عاطفه دې او عطف د مغایرت تقاضا کوی ، او مغایرت په " أخلفي " کښې دې دې وجه نه دا زیات مناسب دې [1]

ابن بطال رحمه الله خو " أخلقي" (بالقاف) تصحيف ګرځویلي ، هغه لیکی

" من روى أخلقي بالقاف فهو تصحيف و المعروف من كلام العرب : أخلفي بالفاء ، يقال : خلفت الثوب ، مذا أخرجت باليه ولفقته يقال : أبل و أخلف أى : عِش فخرّق ثيابك و ارقعها ، هذا كلام العرب و قد روى ابوداود ، عن عمرو بن عون ، عن ابن المبارك ، عن الجريدى ، عن أبى نضرة ، قال : كان أصحابُ رسول الله إذا لبس أحدهم ثوبا جديدا ، قيل له : تبلى ، ويخلف الله " [2]

يعنى " أخلقي " قاف سره تصحيف دې ، کلام د عربو کښې " أخلفي " (فاء) سره معروف دې، خلفت الثوب هغه وخت ویلې کیږی چه کله یو جامه د زوړوالی په حالت کښې اوویستې شی او دا اوګنډلې شی ، دارنګه ویلې کیږی أبل وأخلف یعنی ته دې ژوندې ئې تر دې چه په تا دا جامې زړې شی ، او دا داسې زړې کړې چه دیکښې پیوندونه اولګی ، دا خو په کلام د عربو او په لغت کښې ویلې کیږی ، دینه علاوه امام أبوداود رحمه الله روايت نقل کړیدې چه حضرات اصحابو کښې چه به کله نوې جامې واغوستې نو ده ته به ویلې کیدل تبلى و يخلف الله يعنى ته دې دا جامې زړې کړې او بيا دې الله تعالى درته ددې ښه بدل درکړی

د باب په آخری روایت کښې دی " خَمِيصَةٌ حُرَيْثِيَّةٌ " دا حُريث ته منسوب دې ، چه د قبیلې د قضاعه د یو سړی نوم وو - [3]

قوله: وهُوَيَسِمُ الظَّهر: او ده اوښ داغولو ، د ظهرنه د سوارلۍ اوښ وغيره مراد دې لأنها تحمل الأثقال على ظهرها - [4]

۲۲=بَاب ثِيَابِ الْخُضْرِ

[۵۸۲۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ أَنَّ رِفَاعَةَ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَتَزَوَّجَهَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ الْقُرَظِيُّ قَالَتْ عَائِشَةُ وَعَلَيْهَا خِمَارٌ أَخْضَرُ فَشَكَتْ إِلَيْهَا

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\ ۲۴۴ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۵ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۵۳۸)

[2])) شرح ابن باطل ، كتاب اللباس : ۹\۱۱۷ - ۱۱۸)

[3]) فتح البارى : ۱۰\ ۳۴۵ ، إرشاد السارى : ۱۲ \ ۵۳۸ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۵)

[4]) عمدة القارى : ۲۲ \ ۵)

وَأَرَتْهَا خُضْرَةً بِجِلْدِهَا فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنِّسَاءُ يَنْصُرُ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا قَالَتْ عَائِشَةُ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ مَا يَلْقَى الْمُؤْمِنَاتُ لَجِلْدُهَا أَشَدُّ خُضْرَةً مِنْ ثَوْبِهَا قَالَ وَسَمِعَ أَنَّهَا قَدْ أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ وَمَعَهُ ابْنَانِ لَهُ مِنْ غَيْرِهَا قَالَتْ وَاللَّهِ مَا لِي إِلَيْهِ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا أَنَّ مَا مَعَهُ لَيْسَ بِأَغْنَى عَنِّي مِنْ هَذِهِ وَأَخَذَتْ هُدْبَةً مِنْ ثَوْبِهَا فَقَالَ كَذَبَتْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأَنْفُضُهَا نَفْضَ الْأَدِيمِ وَلَكِنَّهَا نَاشِزٌ تُرِيدُ رِفَاعَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ كَانَ ذَلِكِ لَمْ تَحِلِّي لَهُ أَوْ لَمْ تَصْلُحِي لَهُ حَتَّى يَذُوقَ مِنْ عُسَيْلَتِكِ قَالَ وَأَبْصَرَ مَعَهُ ابْنَيْنِ لَهُ فَقَالَ بَنُوكَ هَؤُلَاءِ قَالَ نَعَمْ قَالَ هَذَا الَّذِي تَزْعُمِينَ مَا تَزْعُمِينَ فَوَاللَّهِ لَهُمْ أَشْبَهُ بِهِ مِنَ الْغُرَابِ بِالْغُرَابِ [ر: ۲۳۹۶]

ثیاب الخُضر اضافت سره د مسجد الجامع د قبیل نه دي یعنی د موصوف اضافت شویدې صفت ته ، د کشمهینی په روایت کښې "الثیابُ الخضر" مرکب توصیفی دي - (۱)

په حدیث د باب کښې د امرأة رفاعة واقعه بیان شویده چه د هغې تفصیل په کتاب النکاح کښې تیر شویدې ، دیکښې دی "وعلیها خمارٌ أخضر" په دې مناسبت سره امام دا روایت دلته ذکر کړو ، أرتها خُضرة بجلدها : إمرأة رفاعة حضرت عائشه ﷞ ته د خپل ځرمنې هغه حصه اوخودله چه کومه د وهلو په وجه شنه شوې وه ، أرت : إراءة د باب إفعال نه د ماضی واحد مونث صیغه ده، إنی لأنفضها نفض الأدیم : علامه ابن اثیر ددې ترجمه کوی او لیکی : أی أجهدها وأعركها، كما يُفعل بالأتيم عند دباغه (۲) یعنی ما دا داسې اومږله چه څنګه ځرمن د رنګ کولو په وخت مږلې کیږی ، علامه عینی رحمه الله فرمائی : وهوكناية عن كمال قوة المباشرة - (۳)

قوله: لم تحِلّي له أولم تصلُحي له : لَم ، دلته د "لا" په معنی کښې دې (۴) "أو" د شك دپاره دې ، راوی ته شك دې چه لم تحلی ئې اوویل او که لم تصلحي ئې اوویل یعنی ته د رفاعه دپاره تر هغه وخته پورې به حلاله نه ئې چه تر څو عبد الرحمن کوروالې اونکړی -

قوله: هذا الذي تزعُمين ما تزعمين ، فوالله ، لهم أشبه به من الغُراب بالغُراب : د هذا مشار الیه عبد الرحمان بن زبیر (د زاء په فتحه او د باء په کسره سره) دې چه هغه سره دې ښځې واده کړې وو ، حضور ﷺ اوفرمائل ، هم دا دې چه دده متعلق ته خبرې کوې (چه دې په جماع قادر نه دې) حال دا دې چه دا هلك د عبد الرحمان سره زیات مشابهت لری چه څومره مشابهت د کارغه د کارغه سره وی -

(۱) إرشاد الساری : ۱۲\۵۳۹ ، فتح الباری : ۱۰\۵۴۶ ، عمدة القاری : ۲۲\۵)
(۲) النهایة لابن الاثیر : ۵\۹۹)
(۳) عمدة القاری : ۲۲\۶)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۴۷ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۴۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۶)

۲۳=بَاب الثِّيَابِ الْبِيضِ

[۵۳۸۸] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ قَالَ رَأَيْتُ بِشِمَالِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَمِينِهِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيضٌ يَوْمَ أُحُدٍ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ [ر: ۳۸۲۸]

[۵۳۸۹] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ أَبْيَضُ وَهُوَ نَائِمٌ ثُمَّ أَتَيْتُهُ وَقَدْ اسْتَيْقَظَ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ وَكَانَ أَبُو ذَرٍّ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا قَالَ وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَبِي ذَرٍّ قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ هَذَا عِنْدَ الْمَوْتِ أَوْ قَبْلَهُ إِذَا تَابَ وَنَدِمَ وَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ غُفِرَ لَهُ [ر: ۱۱۸۰]

سپین لباس په تمامو رنګونو کښې د ټولو نه افضل دې رسول الله ﷺ دیته په نورو تمامو رنګونو والا جامو باندې ترجیح ورکوله و سنن ابي داود ، ترمذی او ابن ماجه کښې د حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما روایت دې چه دوی ﷺ فرمائلې دی " البسوا من ثيابكم البياض ، فإنها من خير ثيابكم ، و كفنوا فيها موتاكم " [1] سپین لباس استعمال کړئ او دیکښې خپل مړي کفن کړئ ځکه چه دا بهترین لباس دې -

۲۴=بَاب لُبْسِ الْحَرِيرِ وَافْتِرَاشِهِ لِلرِّجَالِ وَقَدْرِ مَا يَجُوزُ مِنْهُ

[۵۳۹۰\۵۳۹۳] [2] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ النَّهْدِيَّ أَتَانَا كِتَابُ عُمَرَ وَنَحْنُ مَعَ عُتْبَةَ بْنِ فَرْقَدٍ بِأَذْرَبِيجَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْحَرِيرِ إِلَّا هَكَذَا وَأَشَارَ بِإِصْبَعَيْهِ اللَّتَيْنِ تَلِيَانِ الْإِبْهَامَ قَالَ فِيمَا عَلِمْنَا أَنَّهُ يَعْنِي الْأَعْلَامَ

---

[1]) أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس ، باب فی البیاض (رقم الحدیث : ۴۰۶۱) ۴\۵۱ و أخرجه الترمذی فی کتاب الجنائز ، باب ما یستحب من الأکفان (رقم الحدیث : ۹۹۴ _ ۳\۳۱۹ و أخرجه ابن ماجه مع تقدیم و تأخیر فی کتاب اللباس ، باب البیاض من الثیاب (رقم الحدیث : ۳۵۶۶) ۲\۱۱۸۱)

[2]) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الباب فی مواضع (رقم الحدیث : ۵۴۹۱ ، ۵۴۹۲ ، ۵۴۹۶ ، ۵۴۹۷) و أخرجه مسلم فی کتاب اللباس ، باب تحریم استعمال إناء الذهب و الفضة .... : ۳\۱۶۴۱ (رقم الحدیث : ۲۰ ۶۹) و أخرجه أبوداود فی اللباس ، باب ما جاء فی لبس الحریر : ۴\۴۶ (رقم الحدیث : ۴۰۴۲) و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة ، باب ما رخص فیه للرجل من لبس الحریر : ۵\۴۷۴ (رقم الحدیث : ۹۶۲۷) وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الجهاد ، باب لبس الحریر و الدیباج...[بقیه برصفحه آئنده...

[٥٤٩١] حدثنا أحمد بن يونس حدثنا زهير حدثنا عاصم عن أبي عثمان قال كتب إلينا عمر ونحن بأذربيجان أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن لبس الحرير إلا هكذا وصف لنا النبي صلى الله عليه وسلم إصبعيه ورفع زهير الوسطى والسبابة

[٥٤٩٢] حدثنا مسدد حدثنا يحيى عن التيمي عن أبي عثمان قال كنا مع عتبة فكتب إليه عمر رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا يلبس الحرير في الدنيا إلا لم يلبس في الآخرة منه حدثنا الحسن بن عمر حدثنا معتمر حدثنا أبي حدثنا أبو عثمان وأشار أبو عثمان بإصبعيه المسبحة والوسطى [ر: ٥٤٩٦ وانظر: ٥٤٩٧]

[٥٤٩٣] حدثنا سليمان بن حرب حدثنا شعبة عن الحكم عن ابن أبي ليلى قال كان حذيفة بالمدائن فاستسقى فأتاه دهقان بماء في إناء من فضة فرماه به وقال إني لم أرمه إلا أني نهيته فلم ينته قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الذهب والفضة والحرير والديباج هي لهم في الدنيا ولكم في الآخرة [ر: ٥١١٠]

[٥٤٩٤] (١) حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا عبد العزيز بن صهيب قال سمعت أنس بن مالك قال شعبة فقلت أعن النبي صلى الله عليه وسلم فقال شديدا عن النبي صلى الله عليه وسلم فقال من لبس الحرير في الدنيا فلن يلبسه في الآخرة

[٥٤٩٥\٥٤٩٦] حدثنا سليمان بن حرب حدثنا حماد بن زيد عن ثابت قال سمعت ابن الزبير يخطب يقول قال محمد صلى الله عليه وسلم من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة

[٥٤٩٦] حدثنا علي بن الجعد أخبرنا شعبة عن أبي ذبيان خليفة بن كعب قال سمعت ابن الزبير يقول سمعت عمر يقول قال النبي صلى الله عليه وسلم من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة

وقال أبو معمر حدثنا عبد الوارث عن يزيد قالت معاذة أخبرتني أم عمرو بنت عبد الله سمعت عبد الله بن الزبير سمع عمر سمع النبي صلى الله عليه وسلم نحوه [ر: ٥٤٩٠]

[٥٤٩٧] حدثني محمد بن بشار حدثنا عثمان بن عمر حدثنا علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير عن عمران بن حطان قال سألت عائشة عن الحرير فقالت ائت ابن عباس فسله قال فسألته فقال سل ابن عمر قال فسألت ابن عمر فقال أخبرني أبو

...بقیه ازحاشیه گذشته] فی الحرب : ۱۲\۹٤۲ (رقم الحدیث : ۲۸۲۰) و أخرجه ابن ماجه أیضا فی کتاب اللباس ، باب الرخصة فی العلم فی الثوب : ۱۲\۱۱۸۸ (رقم الحدیث : ۳۵۹۳)

(١) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس ، باب تحریم استعمال إناء الذهب و الفضة ...... : ۱۳\۱٦٤٥ (رقم الحدیث : ۲۰۷۳) و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة ، باب لبس الحریر : ۱۵\٤٦٥ (رقم الحدیث : ۹۵۸۲ ، ۹۵۸۳ ، ۹۵۸٤)

حَفْصٍ يَعْنِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ فَقُلْتُ صَدَقَ وَمَا كَذَبَ أَبُو حَفْصٍ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ حَدَّثَنَا حَرْبٌ عَنْ يَحْيَى حَدَّثَنِي عِمْرَانُ وَقَصَّ الْحَدِيثَ [ر: ٥٤٩٠]

امام بخارى رحمه الله په دې ترجمة الباب كښې درې جزونه قائم كړيدى ، ړومبې جزء دې "لبس الحرير ...." -

د ريښمو د لباس د استعمال مسئله : د سړو دپاره د ريښمو استعمال په عام حالت كښې د آئمه اربعه په نزد بالاتفاق ناجائز دې ، او په حالت اضطرارى كښې بالاتفاق جائز دې (١)

خو د بيمارئ او د جنګ او د سفر وغيره په حالت كښې خالص د ريښمو لباس سړو دپاره جائز دې او كه نه دې جائز ديكښې اختلاف دې -

د امام ابوحنيفه او امام مالك رحمهما الله په نزد دې صورت كښې خالص د ريښمو لباس استعمالول جائز نه دى - (٢)

د امام شافعى رحمه الله او د امام احمد بن حنبل او په احنافو كښې د صاحبينو په نزد دې صورت كښې خالص د ريښمو لباس د سړو دپاره جائز دې - (٣)

دا حضرات د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبير بن العوام ﷺ د روايت نه استدلال كوى چه هغې كښې دى " إن رسول الله صلى الله عليه و سلم رخص لعبد الرحمن ابن عوف و الزبير بن العوام فى القميص الحرير فى السفر، من حكة كانت بهما ، أو وجع كان بهما " (٤) چه رسول الله ﷺ دغه دواړو اصحابو ته په سفر كښې د خارښ يا د څه بل مرض په وجه د ريښمو د قميص استعمالولو اجازت وركړې وو -

امام ابوحنيفه او امام مالك د هغه روايتونو نه استدلال كوى چه هغې كښې د ريښمى لباس د استعمالولو ممانعت راغلې دې ، د ترمذى روايت دې " حرم لباس الحرير و الذهب على

---

(١) إعلاء السنن ، كتاب الحظر و الإباحة ،باب حرمة الحرير على الرجال و جلة للنساء : ١٧\٣٣٦ و رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٥\٢٤٧)

(٢) إعلاء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فى لبس الحرير لمحذور : ١٧\٣٤٥-٣٤٦-٣٤٧)

(٣) إعلاء السنن ، كتابالحظر و الإباحة ، باب فى لبس الحرير لمحذور : ١٧\٣٤٥)

(٤) أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الجهاد ، باب الحرير فى الحرب (رقم الحديث : ٢٩١٩) و أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب إباحة لبس الحرير للرجل (رقم الحديث : ٥٣٨٧) و أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى لبس الحرير لعذر (رقم الحديث : ٤٠٥٦) و الترمذى فى كتاب اللباس ، باب ما جاء فى الرخصة فى لبس الحرير فى الحرب (رقم الحديث : ١٧٢٢) و النسائى فى كتاب الزينة ، باب الرخصة فى لبس الحرير : ٣٥١٠ ، ٣٥١١ ، ابن ماجه فى كتاب اللباس ، باب من رخص له فى الحرير ، (رقم الحديث : ٣٦٣٧)

ذکور أمتی و أحل لإناثهم" - (۱)
د حضرت عبدالرحمان بن عوف او د حضرت زبیر بن العوام روایت له دوی په حالت د اضطرار یا د دوی په خصوصیت محمول کوی ، په خصوصیت باندې د ابن عساکر د دې روایت نه استدلال کیږی چه کوم د حضرت محمد بن سیرین نه نقل دې چه حضرت فاروق اعظم حضرت خالدبن ولید لره یو ریښمی لباس اغوستلې اولیدلو ، نو تپوس ئې اوکړو ، چه دا ولې ؟ نو دوی د حضرت عبد الرحمان بن عوف دا روایت ذکرکړو نو حضرت فاروق اعظم اوفرمایا " أولك مثل ما لعبد الرحمن ؟ " یعنی آیا تا ته هم د هغه شان رخصت حاصل به وی چه څنګه عبدالرحمان ته حاصل وو ؟ اوبیا ئې دا قمیص اوشلولو - (۲)
حضرت مولانا ظفر احمد تهانوی رحمه الله فرمائی :" فقول أبي حنیفة فی الباب أورع و أحوط ، وقولهما أوسع و أقوی و أضبط" (۳)
ترجمة الباب دویم جزء دې " و افتراشه للرجال "
د ریښمو جامې په طور د بسترو استعمال کیدې شی او که نه ، دیکښې هم اختلاف دې ، په دې د یو باب نه پس امام مستقل باب قائم کړیدې او د فتح الباری په نسخه کښې د ترجمة الباب دا جزء نشته دې -
د سرو دپاره د ریښمو د لباس جائز مقدار : د ترجمة الباب دریم جزء دې " و قدر ما یجوز منه " یعنی د سړو دپاره د ریښمو د لباس څومره مقدار جائز دې ؟ د څلورو ګوتو په قدر یا ددینه کم لباس کښې د ریښمو استعمال جائز دې ځکه چه د څلورو ګوتو په اندازه رخصت په خپله حدیث کښې شته دې- (۴)
دا خو د خالص ریښمو حکم دې ، خو که یو جامه داسې وی چه دیکښې خالص ریښم نه وی بلکه د وړئ وغیره سره ګډ شوې وی ، نو جمهور فرمائی چه داسې صورت کښې به د غالب اعتبار وی ، که ریښم غالب وی نو ناجائز او که مغلوب وی نو جائز - (۵)
صاحب د هدایه لیکی چه داسې جامه چه د هغې سدی (اوږد تار) د ریښمو وی او لحمه (د پلنو تار) غیر د ریښمو وی نو ددې استعمال جائز دې ځکه چه د جامو په جوړولو کښې اصل لحمه (د پلنو تار دې) ، سدی نه ده ، - (۶)
د باب ړومبې حدیث کښې ابو عثمان نهدی فرمائی چه مونږ آذربائجان کښې وو چه مونږ ته د حضرت فاروق اعظم خط راغلو (دیکښې لیکلې وو) چه رسول الله ﷺ د ریښمو نه منع کړې وه خو د دومره (اجازت شته) او د متې ګوتې سره ئې نزدې په دواړو ګوتو

---

(۱)) رواه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی الحریر و الذهب (رقم الحدیث : ۱۷۲) ٤\۲۱۷)
(۲)) إعلاء السنن ، کتابالحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحریر لمحذور : ۱۷\۳٤۸)
(۳)) إعلاء السنن ، کتابالحظر و الإباحة ، باب فی لبس الحریر لمحذور : ۱۷\۳٤۸)
(۴))) الأبواب والتراجم : ۲\۱۰۵ و وفتح القدیر ، کتاب الذبائح ، فصل فی اللبس : ۸\٤٥٤)
(۵)) الأبواب والتراجم : ۲\۱۰۵ ، و أشار إلی هذا ابن بطال فی شرح صحیح البخاری : ۹\۱۰۵)
(۶)) الهدایة مع فتح القدیر ، کتاب الذبائح ، صل فی اللبس : ۸\٤٥٥)

(مسواکه او مینځمئ) ګوتو په ذریعه اشاره اوکړه او وې خودله (یعنی د دواړو ګوتو په قدر د استعمال اجازت شته)

قوله: قال فيما علمنا أنه يعني الأعلام: ابوعثمان نهدی فرمائی چې زمونږ د علم مطابق دینه مقصد ګلونه بوټی او نقش ونګار وو، یعنی جامو کښې ډیر کرتې ګلونه او بوټی او نقش ونګار جوړیږی، نو که د دوه ګوتو په اندازه دیکښې ریښم استعمال شوې وی نو شرعا دیکښې رخصت شته -

قوله: فقلت أعن النبي، فقال شديدًا: عن النبي صلى الله عليه وسلم: دا د باب د پنځم روايت الفاظ دی، حضرت انس رضي الله عنه حديث بيان کړيدي، شعبه بن الحجاج د خپل شيخ عبد العزيز بن صهيب نه تپوس اوکړو چه حضرت انس دا حديث د رسول الله ﷺ نه نقل کړيدې، نو دسخت خفه شو او وې فرمائل] هو دا د رسول الله ﷺ مرفوع حديث دې او حضرت انس رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ نه نقل کړيدی

قوله: من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة: د دې يو معنى خو دا ده چه دنيا کښې ريښمی لباس اخستونکې به جنت ته نه داخليږی څکه چه د جنتيانو لباس به د ريښمو وی، قرآن کريم کښې دی (و لباسهم فيها حرير) نو داسې سړی چه کله د جنتيانو لباس نه شی اچولې نو جنت به ورته هم په ابتداء کښې نه ملاویږی، خو چه کله د خپلو ګناهونو سزا تيره کړی نو دينه پس به جنت ته داخل شی

او دا معنى هم کيدې شی چه که داسې سړې د خپلو نورو نيکو په سبب جنت ته داخل هم شی بيا به هم ده ته د جنت ريښمی لباس نه ملاويږی - [1]

٢٥ = بَاب مَسِّ الْحَرِيرِ مِنْ غَيْرِ لُبْسٍ

وَيُرْوَى فِيهِ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[٥٤٩٨] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبُ حَرِيرٍ فَجَعَلْنَا نَلْمُسُهُ وَنَتَعَجَّبُ مِنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا قُلْنَا نَعَمْ قَالَ مَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنْ هَذَا [ر: ٣٠٧٧]

شارح د بخاری علامه ابن بطال رحمه الله د ترجمة الباب مقصد بيانوی او ليکی:

ليس النهي عن لباس الحرير من أجل نجاسة عينه فيحرم لمسه باليد، وإنما نهى عن لبسه من أجل أنه ليس من لباس المتقين، وعينه مع ذلك طاهرة، فلذلك جاز لمسه والإنتفاع بثمنه" [2]

يعنى د امام بخاری مقصد په دې باب سره دا خبره بيانول دې، چه د ريښمو د استعمال نه

---

[1]) فتح البارى: ١٠\٣٥٦، إرشاد السارى: ١٢\٥٤٦)

[2]) شرح صحيح البخارى لابن البطال: ٩\ر ١١١)

چه کوم ممانعت راغلې دې هغه په دې وجه نه دې چه ريښم نجس العين او پليد دې بلکه ددې وجه نه چه دا د نيکانو او د متقيانو لباس نه دې ريښم يو پاک څيز دې دې وجه نه دې سره ګوتې لګول او د دې د قيمت نه فائده اخستل جائز دی -

قوله: ويروي فيه عن الزبيدي عن الزهري عن أنس ، عن النبي صلى الله عليه وسلم: محمد بن الوليد زبيدی د زهری عن انس " په طريق سره دې باره کښې يو مرفوع روايت نقل کړيدې ، دراقطنی دا روايت په کتاب الافراد و الغرائب کښې موصولاً نقل کړيدې - إن رسول الله صلى الله عليه و سلم أهديت له حلة من الستبرق ، فجعل ناس يلمسونها بأيديهم و يتعجبون منها ، فقال النبي ﷺ : تعجبكم هذه ، فوالله لمناديل سعد في الجنة أحسن منها " [1] يعنی رسول الله ﷺ په خدمت کښې د ريښمو يو جامه چا په تحفه کښې راوړه ، خلقو به ديته ګوتې اوړلې او حيرانه حيرانه کيدل به ، (چه څومره نرم او ښائسته ده) رسول الله ﷺ اوفرمائيل: تاسو ته دا عجيبه لګی؟ والله جنت کښې د سعد بن معاذ رومال به دينه زيات ښائسته وی

٢٦=باب افتراش الحرير وقال عبيدة هو كلبسه

[٥٣٩٩] حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَشْرَبَ فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَا وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ [ر:٥١١٠]

د ريښمو د بسترې حکم: ريښم د بسترې او د تکيه په طور استعمالول جائز دې او ګڼه نه ، ديکښې اختلاف دې -

حضرات مالکيه ، شافعيه او په حضرات احنافو کښې د صاحبينو په نزد ناجائز دی [2] دا حضرات د حديث د باب نه استدلال کوی ،

دويم دوی د حضرت سعد بن ابی وقاص ﷛ د روايت نه استدلال کوی چه يو پروګرام کښې دوی ﷛ د ريښمو په بستره باندې د ناستې نه انکار کړې وو او دا ئې فرمائلي وو : " لأن أقعد على جمر الغضا أحب إلي من أن أقعد على مجلس من حرير " [3] يعنی د غضا اونې په سکرو کښيناستل راته زيات خوښ دی ددينه چه څه په ريښمی بستره کښينم ، غضا د کيکر په شان يو اونه چه ديکښې اور تر ډيره موده باقی پاتې وی -

د امام ابوحنيفه او مالکيه کښې د ابن الماجشون او د بعض شوافعو په نزد د ريښمو بستره استعمالول د سړو دپاره جايز دی - [4]

---

[1] عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۳۵۷)
[2] فتح الباری : ۱۰ \ ۳۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤ ، اعلاء السنن : ۱۷ \ ۳۵۱)
[3] فتح الباری : ۱۰ \ ۳۵۹)
[4] فتح الباری : ۱۰ \ ۳۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤)

دوى خو يو د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د روايت نه استدلال كوى چه كوم د " وكيع عن مسعرعن راشد... " په طريق سره روايت دې " رأيت فى مجلس ابن عباس مرفقة حرير "[1] مرفقة تكيه ته وائى ابن سعد هم داسې يو روايت نقل كړيدې -[2]

په خپله د رسول الله ﷺ نه هم د ريښمو تكيه ته ډډه وهلو روايت راغلى دې[3]

د حديث د باب جوابونه : دې حضراتو د طرفه د حديث د باب مختلف جوابونه وركړې شويدې -

① حديث د باب كښې چه كوم ممانعت راغلې دې داصرف د جلوس سره متعلق نه دې ، بلكه د لبس او د جلوس د دواړو د مجموعې سره متعلق دې ، چه ريښمى لباس اغوستل او په دې باندې كښيناستل يعنى د دواړو جمع كول ناجائز دې -[4]

خو ظاهره ده چه دا جواب ضعيف دې ، د دواړو د مجموعې سره نهى متعلق كول بغيرد څه قوى دليله خلاف اصل او خلاف د ظاهر دې

② دويم جواب دا وركړې شوې دې چه د " وأن نجلس عليه " اضافه د جرير بن حازم تفرد دې ، ددې روايت چه نورې څومره طريقې دې . دې كښې دا اضافه نشته دې . دې وجه نه دا معتبر نه دې -[5]

خو دا جواب هم ضعيف دې ځكه چه جرير ثقه دې او د اصول حديث مشهوره ضابطه ده چه "زيادة الثقة مقبولة"[6]

③ دې وجه صحيح خبره دا معلوميږى چه كومه بعضې حنفى عالمانو ليكلې هم ده چه دا حديث امام ابوحنيفه رحمه الله ته نه وو رسيدلې ، او ددې تائيد ددينه هم كيږى چه د جرير بن حازم نه علاوه ددې حديث په نورو طريقو كښې دا اضافه نشته دې او د جرير وفات د امام ابوحنيفه د وفات نه پنځويشت كاله پس شويدې ، نو ډيره ممكن ده ، چه د دوى د وفات نه پس جرير بن حازم دا حديث نقل كړې وى[7] او امام ابوحنيفه فرمائى إذا صح الحديث فهو مذهبى "[8]

---

[1]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٤)

[2]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٤)

[3]) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحضر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٥ \ ٢٥٠)

[4]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٥ ، فتح البارى : ١٠ \ ٣٥٩)

[5]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٥ و العلاء السنن : ١٧ \ ٣٥١)

[6]) علوم الحديث لابن الصلاح ، النوع السادس عشر ، معرفة زيادات الثقات و حكمها : ٨٥ ، و ألفية الحديث للحافظ العراقى ، زيادة الثقات : ١٤ ، و فتح المغيث بشرح ألفية الحديث ، زيادة الثقات : ١ \ ٤٤٦ ، و ظفر الأمانى بشرح مختصر السيد الشريف الجرجانى : ٣٥٩)

[7]) اعلاء السنن : ١٧ \ ٣٥)

[8]) مقدمة رد المحتار : ١ \ ٥٠)

٢٧=بَاب لُبْسِ الْقَسِّيِّ

وَقَالَ عَاصِمٌ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ مَا الْقَسِّيَّةُ قَالَ ثِيَابٌ أَتَتْنَا مِنَ الشَّأْمِ أَوْ مِنْ مِصْرَ مُضَلَّعَةٌ فِيهَا حَرِيرٌ وَفِيهَا أَمْثَالُ الْأُتْرُنْجِ وَالْمِيثَرَةُ كَانَتِ النِّسَاءُ تَصْنَعُهُ لِبُعُولَتِهِنَّ مِثْلَ الْقَطَائِفِ يُصَفِّرْنَهَا وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدَ فِي حَدِيثِهِ الْقَسِّيَّةُ ثِيَابٌ مُضَلَّعَةٌ يُجَاءُ بِهَا مِنْ مِصْرَ فِيهَا الْحَرِيرُ وَالْمِيثَرَةُ جُلُودُ السِّبَاعِ قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ عَاصِمٌ أَكْثَرُ وَأَصَحُّ فِي الْمِيثَرَةِ

[٥٥٠٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمَيَاثِرِ الْحُمْرِ وَالْقَسِّيِّ [ر: ١١٨٢]

قسّي (په فتحه د قاف او د سين په كسره سره او تشديد سره) د ريښمي جامې نوم دې چه كومه د سمندر په غاړه واقع د يو ښار نوم دې "قس" ته منسوب دې، (١) عاصم ابن كليب د ابوبرده قول نقل كړيدې چه ما د حضرت على نه تپوس اوكړو چه **قسيّة** څه څيز دې؟ نو دوى اوويل: يو قسم جامه ده چه كومه به مونږه ته د شام يا د مصر نه راتله ديكښې به د اترنج (نارنج) په شان د ريښمو بخئ تلې وې: **مضلّعة فيها حرير: أى فيها خطوط عريضة كالأضلاع** (٢) يعنى د پښتو په شان به ديكښې د ريښمو بخئ وې

او **ميثرة** (د ميم په كسره او د ياء په سكون سره) هغه جامه چه ښځې خپلو خاوندانو لره د څادرونو په شان د زيړ رنګ جوړوى - **قطائف**: د **قطيفة** جمع ده څادر ته وايى **يصفرها**: تصفير باب تفعيل نه دې زيړ رنګ كول -

په پالنګ باندې اچولو دپاره او د بالښتونو د كور په طور باندې استعمالولو دپاره يو نرم او ښايسته جامه جوړيږى ديته **ميثرة** ويلې كيږى (٣)

د عاصم دا تعليق امام مسلم موصولاً نقل كړيدې "**نهانا رسول الله صلى الله عليه و سلم عن لبس القسّيّ وعن المياثر**" (٤)

قوله: وَقَالَ جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدَ فِي حَدِيثِهِ....: دلته د جرير نه يا خو هم هغه جرير مراد دې چه د هغه تذكره دينه وړاندې تير شوى باب كښې تيره شوه يعنى جرير بن حازم او يا دينه جرير بن عبدالحميد مراد دې، علامه كرمانى رومبې اوحافظ ابن حجر دويم قول اختيار كړيدې-(٥)

---

١) فتح البارى: ١٠\٣٦٠، عمدة القارى: ٢٢\١٥ إرشاد السارى: ١٢\٥٤٩)
٢) فتح البارى: ١٠\٣٦٠، إرشاد السارى: ١٢\٥٤٩)
٣) فتح البارى: ١٠\٣٦٠، عمدة القارى: ٢٢\١٥، إرشاد السارى: ١٢\٥٤٩)
٤) أخرجه مسلم فى كتاب اللباس،باب تحريم استعمال إناء الذهب والفضة:١٣\١٦٣٥(رقم الحديث: ٢٠٦٦)
٥) فتح البارى: ١٠\٣٦١، شرح الكرمانى: ٢١\٨٤)

د علامه مزي په نزد د يزيد نه مراد يزيد بن ابى زياد دي (١) حافظ هم دا اختيار كړيدي (٢)
علامه كرمانى فرمائى چه دينه مراد زيد بن رومان دي (٣)
حافظ دمياطى د " يزيد " په ځائې دا بُريد (د باء په ضمه او د راء په فتحه سره) نقل كړيدى ، بريد بن عبدالله بن ابى برده بن موسى اشعرى ..... دي د مشهور صحابى حضرت ابو موسى اشعرى رضي الله عنه كروسي دې - (٤)

قوله: الميثرة: جلود السّبَاع: امام نووي رحمه الله د ميثره دا تفسير رد كړيدې او فرمائى چه دا د مشهور معنى خلاف دي (٥) او كه هم دا معنى واخستې شي نو بيا خو ممانعت يا ددې وجه دې چه ديكښې خلق د ريښمو استعمال كوى يا دا د مترفينو او دعيش پسندو په نزد رائج دې ، دې وجې نه ئې منع كړه (٦)

قوله: قَالَ ابوعبدالله: عَاصِمٌ أكثرُ وأصحُّ في الميثرة: امام بخارى رحمه الله فرمائى (د ابو عبد الله نه امام بخارى مراد دي) چه د ميثرة چه كوم تفسير عاصم كړيدې هغه زيات صحيح دې او ددې طريقې هم زياتې دى

٢٨=بَاب مَا يُرَخَّصُ لِلرِّجَالِ مِنْ الْحَرِيرِ لِلْحِكَّةِ

[٥٥٠١] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِحِكَّةٍ بِهِمَا [ر: ٢٧٦٢]

حِكّة خارښ ته وايى خارښ يا د بل عذر په وجه د ريښمو د لباس استعمال د جمهورو په نزد جائز دې ، امام بخارى دې باب كښې د جمهورو تائيد كوى ، د امام مالك او د امام ابوحنيفه په نزد جائز نه دې ، ددې تفصيل تير شويدې -

٢٩=بَاب الْحَرِيرِ لِلنِّسَاءِ

[٥٥٠٢] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَسَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةً سِيَرَاءَ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَّقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي [ر: ٢٤٧٢]

---

[١] عمدة القارى : ٢٢\١٩)
[٢] فتح البارى : ١٠\٣٦١)
[٣] شرح الكرمانى : ٢١\٨٤)
[٤] عمدة القارى : ٢٢\١٥ ، فتح البارى : ١٠\٣٦١)
[٥]) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب .... : ٢\١٨٨)
[٦] عمدة القارى : ٢٢\١٩)

[۵۵۰۲] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ حَدَّثَنِي جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى حُلَّةَ سِيَرَاءَ تُبَاعُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوِ ابْتَعْتَهَا تَلْبَسُهَا لِلْوَفْدِ إِذَا أَتَوْكَ وَالْجُمُعَةِ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى عُمَرَ حُلَّةَ سِيَرَاءَ حَرِيرٍ كَسَاهَا إِيَّاهُ فَقَالَ عُمَرُ كَسَوْتَنِيهَا وَقَدْ سَمِعْتُكَ تَقُولُ فِيهَا مَا قُلْتَ فَقَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَبِيعَهَا أَوْ تَكْسُوهَا [ر: ۸۴۶]

[۵۵۰۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ رَأَى عَلَى أُمِّ كُلْثُومٍ عَلَيْهَا السَّلَامُ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُرْدَ حَرِيرٍ سِيَرَاءَ

حُلَّة سِيَراء: دا مرکب توصیفی هم کیدې شي او مرکب اضافي هم (۲) و سِيَراء (د سین په کسره او د یاء په فتحه سره) جامې ته وائي چه هغې کښې د ریښمو بخې او کرخې وي، و إنما قيل لها سيراء لتسيير خطوط فيها- (۳)

خلیل نحوی وائي چه د فاء په کسره سره د " فِعَلاء " په وزن په کلام د عربو کښې صوف دوه کلمې استعمالیږي یو سِيَراء او بله حِوَلاء (۴)

۳۰= بَاب مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَجَوَّزُ مِنَ اللِّبَاسِ وَالْبُسْطِ

[۵۵۰۵] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَبِثْتُ سَنَةً وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ عَنِ الْمَرْأَتَيْنِ اللَّتَيْنِ تَظَاهَرَتَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلْتُ أَهَابُهُ فَنَزَلَ يَوْمًا مَنْزِلًا فَدَخَلَ الْأَرَاكَ فَلَمَّا خَرَجَ سَأَلْتُهُ فَقَالَ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ ثُمَّ قَالَ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَا نَعُدُّ النِّسَاءَ شَيْئًا فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ وَذَكَرَهُنَّ اللَّهُ رَأَيْنَا لَهُنَّ بِذَلِكَ عَلَيْنَا حَقًّا مِنْ غَيْرِ أَنْ نُدْخِلَهُنَّ فِي شَيْءٍ مِنْ أُمُورِنَا وَكَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ امْرَأَتِي كَلَامٌ فَأَغْلَظَتْ لِي فَقُلْتُ لَهَا وَإِنَّكِ لَهُنَاكِ قَالَتْ تَقُولُ هَذَا لِي وَابْنَتُكَ تُؤْذِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُ حَفْصَةَ فَقُلْتُ لَهَا إِنِّي أُحَذِّرُكِ أَنْ تَعْصِي اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَتَقَدَّمْتُ إِلَيْهَا فِي أَذَاهُ فَأَتَيْتُ أُمَّ سَلَمَةَ فَقُلْتُ لَهَا فَقَالَتْ أَعْجَبُ مِنْكَ يَا عُمَرُ قَدْ دَخَلْتَ فِي أُمُورِنَا فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

[1] الحديث أخرجه النسائي في كتاب الزينة، باب الرخصة في السيراء للنساء: ٥\٤٤١٤ (رقم الحديث: ٩٥٧٧)

[2] فتح الباري: ١٠\٣٥٥، عمدة القاري: ٢٢\١٧، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢

[3] فتح الباري: ١٠\٣٦٦، عمدة القاري: ٢٢\١٧، شرح صحيح البخاري لابن بطال: ٩\١١٤، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢

[4] فتح الباري: ١٠\٣٦٦، عمدة القاري: ٢٢\١٧، إرشاد الساري: ١٢\٥٥٢

وَأَزْوَاجِهِ فَرَدَدْتُ وَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غَابَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدْتُهُ أَتَيْتُهُ بِمَا يَكُونُ وَإِذَا غِبْتُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَ أَتَانِي بِمَا يَكُونُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ مَنْ حَوْلَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِ اسْتَقَامَ لَهُ فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا مَلِكُ غَسَّانَ بِالشَّامِ كُنَّا نَخَافُ أَنْ يَأْتِيَنَا فَمَا شَعَرْتُ إِلَّا بِالْأَنْصَارِيِّ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّهُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ قُلْتُ لَهُ وَمَا هُوَ أَجَاءَ الْغَسَّانِيُّ قَالَ أَعْظَمُ مِنْ ذَاكَ طَلَّقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِسَاءَهُ فَجِئْتُ فَإِذَا الْبُكَاءُ مِنْ حُجَرِهِنَّ كُلِّهَا وَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ صَعِدَ فِي مَشْرُبَةٍ لَهُ وَعَلَى بَابِ الْمَشْرُبَةِ وَصِيفٌ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ اسْتَأْذِنْ لِي فَأَذِنَ لِي فَدَخَلْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حَصِيرٍ قَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِهِ وَتَحْتَ رَأْسِهِ مِرْفَقَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ وَإِذَا أُهُبٌ مُعَلَّقَةٌ وَقَرَظٌ فَذَكَرْتُ الَّذِي قُلْتُ لِحَفْصَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ وَالَّذِي رَدَّتْ عَلَيَّ أُمُّ سَلَمَةَ فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَبِثَ تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ثُمَّ نَزَلَ [ر:۸۹]

[۵۵۰۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتِ اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ يَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مَاذَا أُنْزِلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْفِتْنَةِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجُرَاتِ كَمْ مِنْ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَكَانَتْ هِنْدٌ لَهَا أَزْرَارٌ فِي كُمَّيْهَا بَيْنَ أَصَابِعِهَا [ر:۱۱۵]

رسول الله ﷺ به څومره لباس او بستره استعمالوله ، امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د دوی د لباس او د بسترو سادګۍ ته اشاره کړیده - لکه چه د باب رومبې روایت کښې حضرت فاروق اعظم فرمائی " فإذا النبی صلی الله علیه و سلم علی حصیر، قد أثر فی جنبه و تحت رأسه مرفقة من أدم حشوها لیف ، وإذا أهب معلقة و قرظ ...... " یعنی رسول الله ﷺ په یو پوزی باندې ناست وو چه د هغې پټې د دوی په اړخ کښې پریوتې وې ، او د دوی سر مبارك تر لاندې د څرمنې بالښت وو ، چه دا د کجورو د پاڼړو (د پوستکو) نه ډك وو ، څو څرمنې زوړندې وې او رنګینې توتې وې ..... دا د دوی ﷺ د حجرې مبارکې نقشه ده " قرظ (د قاف او د راء د فتحه سره) د کیکر په شان یو اونه ده هغې ته هم وائی او د دې اونې د پاڼړو دپاره هم استعمالیږی -

دویم روایت کښې حضرت ام سلمه ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ یو ځل د شپې د خوبه رابیداریدو سره دا اوفرمائل :" لا اله الا الله ، نن شپه څومره فتنې نازلې شوې او څومره خزانې راکوزې شوې ، څوك شته چه ددې حجرو والا (امهات المؤمنین) راپاڅوی ، دنیا کښې ډیرې جامې اغوستونکې داسې دی چه د قیامت په ورځ به بربندې وی " زهری بیان کړی دی چه د هند په لستونړو کښې د ګوتو سره تنړۍ لګیدلې وې -

حضرت هند په لستوڼو كښې ځكه تنړئ لګولې وې چه د لستوڼو دننه حصه د بدن په نظر رانشي ، دې دپاره چه دا د "كاسية عارية" په ډله كښې شامله نه شي ، علامه قسطلاني رحمه الله د ترجمة الباب د حديث سره مناسبت دپاره ليكي :

"ومطابقة الحديث للترجمة من حيث إنه حذر من لباس رقيق الثياب الواصفة للجسد" [1] يعنى د حديث نه معلوميږى چه رسول الله ﷺ داسې نرو جامو نه منع كړيده چه كومې بدن نه پټوى د داسې لباس په شريعت كښې څه جواز نشته دې -

٣١ = بَابُ مَا يُدْعَى لِمَنْ لَبِسَ ثَوْبًا جَدِيدًا

[٥٥٠٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَتْنِي أُمُّ خَالِدٍ بِنْتُ خَالِدٍ قَالَتْ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ فِيهَا خَمِيصَةٌ سَوْدَاءُ قَالَ مَنْ تَرَوْنَ نَكْسُوهَا هَذِهِ الْخَمِيصَةَ فَأُسْكِتَ الْقَوْمُ قَالَ ائْتُونِي بِأُمِّ خَالِدٍ فَأُتِيَ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَلْبَسَنِيهَا بِيَدِهِ وَقَالَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي مَرَّتَيْنِ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى عَلَمِ الْخَمِيصَةِ وَيُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَيَّ وَيَقُولُ يَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَا وَيَا أُمَّ خَالِدٍ هَذَا سَنَا وَالسَّنَا بِلِسَانِ الْحَبَشِيَّةِ الْحَسَنُ قَالَ إِسْحَاقُ حَدَّثَتْنِي امْرَأَةٌ مِنْ أَهْلِي أَنَّهَا رَأَتْهُ عَلَى أُمِّ خَالِدٍ [ر:٢٩٠٦]

چه كوم سړي نوې جامې واغوندې ده ته كومه دعا كول پكار دي ، د يو دعا په حديث د باب كښې ذكر دې " أبلي وأخلقي " نوې جامه ئې اوليدله نو وې فرمائل : "البس جديدا، وعش حميدا ومت شهيدا" [2] نوې لباس واچوې او ښه ژوند تير كړې او د شهادت مرګ بيا مومې -

او اغوستونكې به په خپله دا دعا اووائى : اللهم لك الحمد أنت كسوتنيه أسألك من خيره و خير ما صنع له ، و أعوذ بك من شره و شر ما صنع له " (اے الله د ستا شكر دې چه تا په ما دا لباس واغوستو ، څه ستا نه غواړم ددې نيكى او نيكى د هغه څه چه څه دپاره دا جوړه شويده او څه تاسره پناه غواړم د دې د شر نه او د شر د هغه څه نه چه د څه دپاره دا جوړه شويده) [3] حاكم په " مستدرك " كښې دا دعا نقل كړيده -

امام ترمذى رحمه الله دا دعا نقل كړيده " الحمد لله الذى كسانى ما أوارى به عورتى ، و أتجمل به فى حياتى " [4] د الله تعالى شكر دې چه ده ما ته داسې لباس راكړو چه دې سره څه خپل ستر پټوم او په ژوند كښې پرې ښائست حاصلوم -)

---

[1]) إرشاد السارى : ١٢ \ ٥٥٦)

[2]) سنن ابن ماجه كتاب اللباس ، باب مايقول الرجل إذا لبس ثوبا جديدا : ٢ \ ١١٧٨ (رقم الحديث: ٣٥٥٨)

[3]) المتدرك للحاكم ، كتاب اللباس ، باب فى الدعاء عذر ثوب جديد : ٤ \ ١٩٢)

[4]) رواه الترمذى فى كتاب الدعاوات ، باب (بلا ترجمة) : ٥ \ ٥٥٨ (رقم الحديث : ٣٥٦)

يو بله دعا امام احمد او امام ابوداود رحمهما الله نقل كريده " الحمد لله الذى كسانى هذا الثوب، ورزقنيه من غير حول منى ولا قوة " (١) (د الله تعالى شكر دې چه ده په ما دا جامه واغوسته او خما د څه طاقت او د قوت نه بغير ئې ما ته دا راكړه -)
دا دعاګانې چه د امام بخارى په شرط نه وې ، دې وجه نه امام د دې ذكر اونكړو (٢)

٣٢ = بَابُ التَّزَعْفُرِ لِلرِّجَالِ

[٥٥٠٨] (٣) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ

٣٣ = بَابُ الثَّوْبِ الْمُزَعْفَرِ

[٥٥٠٩] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِوَرْسٍ أَوْ بِزَعْفَرَانٍ [ر: ١٣٤]

په زعفران كښې د رنګ شوو جامو حكم: په زعفران كښ د رنګ شوو جامو استعمال د سړو دپاره جائز دې او كه ناجائز ؟ ديكښې اختلاف دې -
د امام مالك رحمه الله په نزد ددې استعمال د سړو دپاره جائز دې ، خو په جامو كښې ئې استعمالولې شى ، په بدن كښې ئې نه شى استعمالولې - (٤)
د احنافو او شوافعو او د حنابله په نزد ددې استعمال مطلقا ممنوع دې ، په بدن كښې هم او په جامو كښې هم په دواړو كښې ددې استعمال مكروه تحريمى دې (٥) د تَزَعفُر معنى ده په زعفران كښې رنګ شوې
مالكيه حضرات د موطا امام مالك د روايت نه استدلال كوى چه هغې كښې د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما باره كښې دى " كان يلبس الثوب المصبوغ بالزعفران " (٦)

---

(١) أخرجه ابوداود فى كتاب اللباس : ٤٢/٤ (رقم الحديث : ٤٠٢٣)
(٢) عمدة القارى : ٢١/٢٢
(٣) الحديث أخرجه مسلم فى اللباس ، باب نهى الرجل عن التزعفر : ١٦٦٢/٣ (رقم الحديث : ٢١٠١) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة باب التزعفر و الخلوق : ٤٢٩/٥ (رقم الحديث : ٩٤١٤)
(٤) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ١١٩/٩ ، عمدة القارى : ٢٢/٢٢ ، شرح زرقانى ، كتاب اللباس ، باب فى لبس الثياب ، باب فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ٢٦٩/٤)
(٥) أوجز المسالک فى كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ١٧٧/١٤ ، و المغنى لابن قدامة ، كتاب الصلوة ، باب لباس المصلى ، الفصل الثالث فيما يكره : ٣٤١/١) څكه چه حديث د باب كښې مطلقا ممانعت دې " نهى النبىُّ صلى الله عليه و سلم أن يتَزعفر الرجلُ " (رسول الله صلى الله عليه و سلم په زعفران كښې رنګ شوې جامو اغوستو نه منع كريده)
(٦) الموطا للإمام مالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى لبس الثياب المصبغة و الذهب : ٩١١/٢)

(یعنی حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما په زعفران کښې رنګ شوي جامې اغوستې وې)
شارح د هدایه علامه ابن الهمام فرمائی چه جمهورو محرم لره په مبیح باندې ترجیح ورکړیده او په نهي ئې عمل اوکړو ، اګر چه د اباحت راوایتونه هم شته -[1]
" ثوب مُزعفر " په شان یو بله جامه ده چه ورته " ثوب مُعصفر " وائی ، امام بخاری رحمه الله د دې ذکر نه دې کړې ، خو شارحینو د دې حکم بیان کړیدې -

د ثوب معصفر حکم: عُصْفُر (د عین په ضمه او د صاد په سکون او د فاء په ضمه سره) یو خاص قسم د زیر رنګ بوټې دې چه دا په اوبو کښې واچولې شی او جامې پرې رنګ کیږی ، عربو کښې ددې رواج وو -[2]
امام مسلم رحمه الله په کتاب اللباس کښې د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما نه روایت نقل کړیدې چه رسول الله ﷺ په دوی باندې ثوب معصفر اولیدلو نو وې فرمایل "إن هذه من ثياب الكفار، فلا تلبسها" -[3]
احناف حضرات ددې حدیث نه استدلال کوي او وائی چه د سړو دپاره ددې استعمال مکروه تحریمی دې -[4] اګر چه امام نووی رحمه الله د امام ابو حنیفه رحمه الله نه د جواز قول هم نقل کړیدې[5] خو د احنافو مختار مسلك د کراهت دې ، ابن قدامه د حنابله په نزد هم د کراهت قول نقل کړیدې -[6]
د امام شافعی رحمه الله مشهور قول د اباحت دې[7] خو امام بیهقی رحمه الله فرمائی چه غالبا امام شافعی ته د نهی روایت نه وو رسیدلې ، بیهقی کراهت له راجح ګرځولې دې[8]
د امام مالك رحمه الله مختلف روایتونه رانقل دې خو مشهوره دا ده چه که ددې رنګ تیز نه وی نو دا جائز دې ، خو د عُصفر رنګ تیز وی نو دا د دوی په نزد مکروه دې -[9]
په حدیث د باب کښې د " وَرْس " لفظ راغلې دې ، دا هم یو بوټې دې او د جامو په رنګ کولو کښې پکار راځی -[10]

---

[1]) أوجز المسالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی لبس الثیاب المصبغة : ۱۴\۱۷۷)
[2]) القاموس الوحید : ۱۰۷۹)
[3]) أخرجه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب النهی عن لبس الرجل الثوب المعصفر (رقم الحدیث ۲۰۷۷) ۳\۱۶۴۷)
[4]) الدرالمختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی اللبس : ۵\۲۵۲)
[5]) شرح مسلم للنووی فی کتاب اللباس و الزینة ، باب النهی عن لبس العصفر : ۲\۱۹۳)
[6]) المغنی لابن قدامة ، کتاب اللباس ، باب لباس لامصلی ، الفصل الثالث فیما یکره : ۱\۳۴۱)
[7]) إرشاد الساری : ۱۲\۵۵۸)
[8]) فتح الباری : ۱۰\۳۷۵ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۵۸)
[9]) شرح الزرقانی علی الموطا للإمام مالک ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی لبس ثیاب المصبغة و الذهب : ۴\۲۷۰)
[10]) إرشاد الساری : ۱۲\۵۵۹)

دا یاد ساته چه د امامانو په نزد د ثوپ مزعفر او د معصفر دا ممانعت صرف د سړو دپاره دی د ښځو دپاره نه دي -
امام بخاری رحمه الله چه په باب کښې کوم حدیث نقل کړیدې ، دیکښې نهی صرف د محرم په حق کښې ده چه د هغې مفهوم مخالف دا رااوخي چه د غیر محرم دپاره ثوب مزعفر استعمالول جائز دی ، امام ړومبې باب قایم کړو " باب التزعفر للرجال " او ددې لاندې ئې حدیث ذکر کړو "نهى النبي ﷺ أن يتزعفر الرجل" دیکښې نهی مطلق ده او دویم باب " باب الثوب المزعفر " کښې چه کوم روایت ذکر کړو دیکښې نهی صرف د محرم دپاره ده ، د امام د صنیع نه معلومیږی چه دې هم د امام مالك په شان نهی مطلق په مقید محمول کوی ، د امام مالك په نزد د مرحم دپاره د ثوب مزعفر استعمال د حدیث د باب په وجه ممنوع دې - (١)

۳۴=بَاب الثَّوْبِ الْأَحْمَرِ

[۵۵۱۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعَ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعًا وَقَدْ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْهُ [ر:۳۳۵۶]

۳۵=بَاب الْمِيثَرَةِ الْحَمْرَاءِ

[۵۵۱۱] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنْ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالْقَسِّيِّ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالْمَيَاثِرِ الْحُمْرِ [ر:۱۱۸۲]

د سور رنګ جامو د استعمالولو حکم :د سړو دپاره د سور رنګ د جامو استعمالول جائز دی او که ناجائز؟ دې سلسله کښې روایتونه مختلف دی ، د بعض روایتونو نه جواز معلومیږی او د بعض روایتونو نه عدم جواز معلومیږی - (٢)
د روایتونو ددې تعارض په وجه د فقهاءو اقوال هم دیکښې مختلف دی، لکه چه بعضې عالمانو دیته مطلقا جائز او بعضو ورته مطلقا ناجائز ویلې دی، د احنافو حضراتو په نزد د اوو نه زیات اقوال دی ، د بعضو په نزد حرام او د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب ، او د بعضو په نزد مکروه تنزیهی دی، خو راجح قول د کراهت تنزیهی دې. (٣)

---

١) فتح البارى : ۱۰\۳۷۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۲)
٢) عن عبد الله بن عمروبن العاص رضی الله عنه قال : " مرَّ على النبى صلى الله عليه و سلم رجل و عليه ثوبان أحمران ، فسلَّم ، فلم يرد عليه رسول الله صلى الله عليه و سلم " أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب فى الحمرة : ۴\۵۳ (رقم الحديث : ۴۰۶۹) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب كراهية لبس المعصفر للرجال : ۵\۱۱۶ (رقم الحديث : ۲۸۰۷)
٣) امداد الفتاوى: ۴\۱۲۵ كفايت المفتى كښې ورته جائز ويلې دى : ۹\۱۵۷ ، احسن الفتاوى : ۸۶۲)

حضرت گنگوهی رحمه الله فرمائی :

"والمذهب فی لبس الحمرة و الصفرة : أن المزعفر و المعصفر ممنوع عنه الرجال مطلقا ، و الحمرة و الصفرة غیر ذلك ، فالفتوی علی جوازهما مطلقا ، لكن التقوی غیر ذلك" (١)

دا تفصيل د تيز سور رنگ د جامو متعلق دې خو د پيكه سور رنگ جامه يا داسې جامه چه ديكښې سره تارونه وى ، بغير د كراهته جائز دې - (٢)

امام بخارى رحمه الله د باب الثوب الاحمر لاندې چه كوم روايت ذكر كړيدې ، دينه جواز معلوميږى - خو د راس (سر) حكم دينه جُدا دې او د سرې توپۍ په سرول بالاتفاق جائز او صحيح دې -

٣٦= بَابُ النِّعَالِ السِّبْتِيَّةِ وَغَيْرِهَا

[٥٥٤٣] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدٍ أَبِي مَسْلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ قَالَ نَعَمْ [ر: ٣٧٩]

[٥٥٤٤] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا رَأَيْتُكَ تَصْنَعُ أَرْبَعًا لَمْ أَرَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا قَالَ مَا هِيَ يَا ابْنَ جُرَيْجٍ قَالَ رَأَيْتُكَ لَا تَمَسُّ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَرَأَيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ وَرَأَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ وَرَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أَهَلَّ النَّاسُ إِذَا رَأَوُا الْهِلَالَ وَلَمْ تُهِلَّ أَنْتَ حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَمَّا الْأَرْكَانُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمَسُّ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَأَمَّا النِّعَالُ السِّبْتِيَّةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَعَرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا وَأَمَّا الصُّفْرَةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْبُغُ بِهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَصْبُغَ بِهَا وَأَمَّا الْإِهْلَالُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ [ر: ١٦٣]

[٥٥٤٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ وَقَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ [ر: ١٣٣]

[٥٥٤٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِزَارٌ

---

(١) الابواب و التراجم : ٢\١٠٧ ، رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٦\٣٥٨)

(٢) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ٦\٣٥٨)

فَلْيَلْبَسْ السَّرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نَعْلَانِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ [ر: ۲۶۵۳]

سِبْتِيَّة (د سين په كسره د باء په سكون او د ياء مفتوحه مشدده سره) النّعال صفت دې او د سبت اصل معنی د پريکولو راځی ، نِعَال سِبتِيّة نه د څرمنې هغه پانړار مراد دي چه د هغې د څرمنې نه ويخته صفا کړې شی او پانزار ترينه جوړ کړې شي په پخوانې زمانه کښې به د څرمنې نه د دوه قسمونو پانزار جوړيدو رواج وو يو به د هغه څرمنې نه جوړيدې چه د هغې نه به ويخته پاك شوې وو او پانزار به ترينه جوړيدلو مالدارو خلقو به داسې پانزار جوړولو او بل هغه قسم چه څرمنې نه به ويخته نه وو صفا شوې او دينه به پانزار جوړيدلو - (١)

د ترجمة الباب مقصد : شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله د ترجمة الباب مقصد بيانوی او ليکی :

"وعندی أن المصنف إنما ترجم بالنعال السبتية لما يتوهم من بعض الروايات من كراهيتها، ولما قال عبيد بن جريج كما فی رواية الباب من قوله : "لم أر أحدا يصنعها" فأشار المصنف بالترجمة إلى مشروعيتها" (٢)

يعنی سبتی پڼرو ته بعض خلقو مكروه ويلې دی (خکه چه په زمانه د جاهليت کښې د مترفينو او د عيش پسندو خلقو په استعمال کښې دا وو) د بعض روايتونو نه هم ددې کراهت وهم کيږی ، ددې قول نه هم چا ته د کراهت وهم کيدې شو - امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د دې مشروعيت بلا کراهت ته اشاره اوکړه -

د سبتی پڼرو استعمال مطلقا د جمهورو په نزد جائز دې - د امام احمد رحمه الله په نزد په قبرستان کښې د سبتی پڼرواستعمال صحيح نه دې ، مکروه دې (٣) دې د بشير بن الخصاصيه د روايت نه استدلال کوی چه امام احمد په خپل مسند کښې او امام ابوداود د بشير بن نهيك نه نقل کړيدې ، دې فرمائی : إن رسول الله صلى الله عليه و سلم رأى رجلا يمشى فی نعلين بين القبور، فقال : ياصاحب السبتيتين : ألقهما" (٤)

(رسول الله ﷺ يو سړې د قبرونو مينځ کښې د پڼرو سره په تلو اوليدو نو وې فرمائل : اې سبتی پڼرو والا پڼرې دې اوباسه)

خو دې روايت کښې يو احتمال دا هم دې چه د أَلقهما نه د پڼرو ويستل مراد نه وی بلکه په پڼرو باندې لګيدلې پليدې مراد وی - امام طحاوی رحمه الله دا احتمال ذکر کړيدې ، دا احتمال اګر چه احتمال بعيد دې خو چه د حضرت انس رضی الله عنه د صحيح حديث نه په قبرستان کښې د پڼرو سره د تللو اجازت معلوميږی چه هغې کښې دی " إن الميت يسمع قرع نعالهم، إذا

---

(١) عمدة القاری : ٢٢\٢٤)
(٢) الأبواب و التراجم : ٢\١٠٧)
(٣) فتح الباری : ١٠\٣٧٩)
(٤) المسند للإمام أحمد ، مسانيد بشير بن الخصاصية : ٥\٨٣ ، سنن أبی داود ، كتاب الجنائز ، باب المشی فی النعل بين القبور ٣\٢١٧ (رقم الحديث : ٣٢٣٠)

ولّواعنه مدبری" (١) (مرړي چه دفن کړې شی او کله ده نه خلق واپس کیږی نو دې د خلقو د پنړو اواز اوری) دې وجه نه دا تاویل شویدې -
حافظ ابن حجر یو بل احتمال هم ذکر کړیدې هغه فرمائی :

" ویحتمل أن یکون النهی لإکرام المیت ، ولیس ذکر السبتیتین للتخصیص ، بل اتفق ذلك ، و النهی إنما هو للمشی علی القبور بالنعال " (٢)

یعني ممکن ده چه قبرستان کښې پنړو سره د تلو ممانعت د قبرونو والا د اکرام د وجه نه شوې وی چه د پنړو سره د قبرونو دپاسه مه ځه چه دا خلاف د ادب دې او د سبتیتین ذکر احترازی نه وی اتفاقی وی مراد ترینه هر قسم پنړې وی "

٣٧=بَاب یَبْدَأُ بِالنَّعْلِ الْیُمْنَی

[٥٥١٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ یُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْیَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِینَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَیْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ إِزَارٌ فَلْیَلْبَسْ السَّرَاوِیلَ وَمَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ نَعْلَانِ فَلْیَلْبَسْ خُفَّیْنِ [ر:١٦٦]

٣٨=بَاب یَنْزِعُ نَعْلَهُ الْیُسْرَى

[٥٥١٧] (٣) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِی الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُکُمْ فَلْیَبْدَأْ بِالْیَمِینِ وَإِذَا نَزَعَ فَلْیَبْدَأْ بِالشِّمَالِ لِیَکُنْ الْیُمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرَهُمَا تُنْزَعُ

په پنړو اچولو کښې ادب او سنت هم دا دې چه پنړې اچولو کښې ړومبې ښئي پښه ننویستل دې او ویستو وخت کښې به ګسه پښه اوباسې ، ښئي پښه به اچولو کښې مقدم کول او په ویستو کښې مؤخر کول دی -

٣٩=بَاب لَا یَمْشِی فِی نَعْلٍ وَاحِدَةٍ

[٥٥١٨] (٤) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِی الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ

---

(١) أخرجه أبوداود فی کتاب السنة، باب فی المسألة فی القبروعذاب القبر: ٤ \ ٢٣٩ (رقم الحدیث : ٤٧٥٢)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٣٨٠)

(٣) الحدیث أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء بأی رجل یبدأ إذا تنعل : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحدیث : ١٧٧٩) و أخرجه مسلم فی اللباس و الزینة ، باب استحباب لبس النعل فی الیُمنی أولا ... ١٣ \ ١٦٦٠ (رقم الحدیث : ٢٠٩٧) و أخرجه أبوداود فی اللباس ، باب فی الإنتعال : ٤ \ ٧٠ (رقم الحدیث : ٤١٣٩) و أخرجه ابن ماجه فی اللباس ، باب لبس النعال و خلعها : ٢ \ ١١٩٥ ورقم الحدیث : ٣٦١٦)

(٤) الحدیث أخرجه مسلم فی اللباس و الزینة ، باب استحباب لبس النعل فی الیُمنی أولا ..... ١٣ \ ١٦٦٠ (رقم الحدیث : ٢٠٩٧) و أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء فی کراهیة المشی فی النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٢ (رقم الحدیث : ١٧٧٤) و أخرجه أبوداود فی اللباس ، باب...[بقیه برصفحه آئنده.....

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَمْشِي أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعًا أَوْلِيُنْعِلْهُمَا جَمِيعًا

يوه پنړه کښې ګرځيدل مکروه دي: يو پښه کښې ئې پنړه ده او بله پښه بغير د پنړې دى ، په دې هيئت تلل مکروه دي ، ځکه چه دا د اعتدال نه لرې يو بې ډوله طريقه ده ، لباس او هيئت کښې داسې انداز اختيارول چه د خلقو سترګې ده ته متوجه شى ، ممنوع دې او ابن العربى رحمه الله فرمائى چه دا د شيطان چال دې ، دې وجه نه دا ممنوع دې - ([1])

حديث د باب حضرت الوهريره رضی الله عنه نه روايت دې ، فرمائى چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى چه تاسو کښې دې يو کس يو پنړه په پښو کړې نه ګرځى يا دې دواړه واچوى يا دې دواړه اوباسى -

ليحفهما: دا د احفاء باب افعال نه دې چه ددې معنى د پښو بربنډولو او د پنړو د ويستلو ده د أنعل معنى د پنړو د وراغوستو ده -

د روايتونو تعارض او ددې حل : په بعضې روايتونو کښې د رسول الله ﷺ تلل په يو پنړه کښې هم ثابت دې ، لکه حضرت عائشه رضی الله عنها نه يو روايت منقول دې " ربما مشى النبى صلى الله عليه وسلم فى نعل واحدة " او په خپله د حضرت عائشه په باره کښې روايت دې چه "إنها مشت فى خُفٍ واحد" ([2])

امام ترمذى رحمه الله فرمائى چه ما د امام بخارى نه ددې حديث متعلق تپوس اوکړو نو دوى اوويل : دا حديث د حضرت عائشه نه موقوف صحيح دې ، ګويا مرفوع دوى غير صحيح اوګرځولو - ([3])

د حضرت عائشه نه علاوه د حضرت ابن عمر او د حضرت على نه هم په يو پنړه کښې ګرځيدلو روايت راغلې دې - ([4])

خو دواړو قسمو روايتونو کښې حقيقتا هيڅ تعارض نشته دې ، عام حالاتو کښې خو ادب هم دا دې چه دواړو پښو کښې دې پنړې وى يا دې دواړو کښې پنړې نه وى ، خو کُه کله د

...بقيه ازحاشيه ګذشته] فى الإنتعال : ٤ \ ٦٩ (رقم الحديث : ٤١٣٦) و أخرجه ابن ماجه فى اللباس ، باب المشى فى النعل الواحد : ٢ \ ١١٩٥ (رقم الحديث : ٣٦١٧)

[1]) فتح البارى : ١٠ \ ٣٨١ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٦)

[2]) په يو پنړه کښې تلل امام ترمذى دا نقل کړيدې - کتاب اللباس ، باب ما جاء من الرخصة فى المشى ف النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٧) حضرت عائشه رضى الله عنها به هم کله په يو پنړه کښې ګرځيدله ، أخرجه الترمذى فى کتاب اللباس باب ما جاء من الرخصة فى المشى فى النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٨)

[3]) سنن الترمذى ، کتاب اللباس ، باب ما جاء من الرخصة فى المشى فى النعل الواحدة : ٤ \ ٢٤٤ (رقم الحديث : ١٧٧٨)

[4]) عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٦)

څه عذر د وجه نه لږ ساعت دپاره يو پنړه كښې ګرځيدل وى نو دا هم صحيح او جائز دي مثلاً يو پنړه په لاره كښې اوشليدله ، دا ئې د جوړولو دپاره په لاس كښې واخسته او بله پنړه ئې په پښه كښې ده نو دا جائز دى -(۱)
او دا هم كيدې شى چه حديث د باب كښې نهى تنزيهى وى چه د جواز سره جمع كيدې شى-(۲)

۴۰=بَاب قِبَالَانِ فِي نَعْلٍ وَمَنْ رَأَى قِبَالًا وَاحِدًا وَاسِعًا

[۵۵۱۹، ۵۵۲۰] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَعْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَهَا قِبَالَانِ

[۵۵۲۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ خَرَجَ إِلَيْنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ بِنَعْلَيْنِ لَهُمَا قِبَالَانِ فَقَالَ ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ هَذِهِ نَعْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۲۹۴۰]

قبال (د قاف په كسره سره) د څپلو هغه تسمې ته وائى چه د پښې دپاسه تيره شوې او د متې او د مسواكې ګوتې په مينځ لاندې د چپل په تلى كښې لګيدلې وى ، د رسول الله ﷺ په چپلو كښې دوه تسمې لكه چه په حديث د باب كښې دى ، امام بخارى په ترجمة الباب كښې فرمائى : "ومن رأى قبالا واحدا واسعا" يعنى بعض خلق يو تسمه هم جائز ګڼړى ، واسع د جائز په معنى دې (۳) د ترجمة الباب ددې دويم جزء سره متعلق څه حديث به باب كښې نشته دې او شارح د بخارى علامه كرمانى رحمه الله فرمائى :

"دلالة الحديث على الترجمة من جهة أن النعل صادقة على مجموع ما يلبس فى الرجلين ، وأما الركن الثانى من الترجمة ، فمن جهة أن مقابلة الشئ بالشئ يفيد التوزيع ، فلكل واحد من نعل رجل قبال واحد" (۴)

ددې حاصل دا دې چه اګر چه په حديث د باب كښې د دوه تسمو ذكر دې، د يو نه دې ، خو د يو ذكر د يوې بلې مشهورې قاعدې نه معلوميږى او هغه قاعده دا ده مقابلة الشئ بالشئ يفيد التوزيع يعنى چه يو څيز د بل څيز په مقابله كښې ذكر شى نو د تقسيم او د توزيع فائده وركوى ، دې وجه نه د دوه تسمو ذكر ئې په مقابله د نعل كښې اوكړو نو د هر چپل په حصه كښې يو تسمه راغله نو دا رنګه د يو قبال ذكر ضمنا ددې حديث نه معلوميږى -
شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چه د دې دويم جزء نه د امام بخارى رحمه الله هغه روايتونو ته اشاره ده چه كومو كښې د بعضې اسلافو نه د يو تسمې ذكر منقول دې ، خو دا روايات چه د امام په شرط نه وو نو دې وجه نه ئې ذكر نه كړل ، خو بيا

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۳۸۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۶)
۲) فتح البارى : ۱۰\۳۸۱ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۶)
۳) فتح البارى : ۱۰\۳۸۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۶ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۹۴)
۴) الأبواب والتراجم : ۲\۱۰۷ ، دارنګه اوګورئ شرح الكرمانى : ۲۱\۹۴)

هم د امام بخارى د سياق د ترجمه نه هم دا معلوميږى چه دې دوه تسمو له په يو باندې ترجيح ورکوى - (١)

٤١=بَابُ الْقُبَّةِ الْحَمْرَاءِ مِنْ أَدَمٍ

[٥٥٢١] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرْعَرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمٍ وَرَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَ وَضُوءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ يَبْتَدِرُونَ الْوَضُوءَ فَمَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا تَمَسَّحَ بِهِ وَمَنْ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ شَيْئًا أَخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ [ر: ١٨٥]

[٥٥٢٢] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْأَنْصَارِ وَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ [ر: ٢٩٧٧]

قبه گنبد او غونډۍ عمارت ته وائى دلته دينه غونډې مونډۍ خيمه مراد ده ، أدم رنګ شوې څرمنې ته وايى - (٢)

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د كور يا د خيمې رنګ كه سور وى نو څه جرم نه دې، د باب تر لاندې ئې چه كوم رومبې حديث رانقل كړيدې، ديكښې د "قبة حمراء من أدم" تصريح ده ، خو په بل حديث كښې د "قبة من أدم" دې ، د حمراء تصريح نشته دې ، خو دې دويم حديث نه هم هغه وړاندينۍ قبه مراد ده ، چه كومه سره وه ، د حمراء تصريح غالبا د اختصار د وجه حضرت انس ﷺ حذف كړيده دارنګه د حديث مناسبت د باب سره دې -

هسې هم امام بخارى رحمه الله په ادنى مناسبت سره هم حديث راوړى ، مطلقا د قبه ذكر هم د امام بخارى رحمه الله په صنيع كښې د حديث د باب تر لاندې ذكر كولو دپاره كافى ده - (٣)

٤٢=بَابُ الْجُلُوسِ عَلَى الْحَصِيرِ وَنَحْوِهِ

[٥٥٢٣] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَحْتَجِرُ حَصِيرًا بِاللَّيْلِ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ فَجَعَلَ النَّاسُ يَثُوبُونَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا فَأَقْبَلَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ

---

(١) الابواب و التراجم : ٢\١٠٧)
(٢) عمدة القارى : ٢٢\٢٧ ، فتح البارى : ١٠\٣٨٥ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٦٣)
(٣) إرشاد السارى: ١٢\٥٦٥ ،فتح البارى: ١٠\٣٨٥ ، شرح الكرمانى : ٢١\٩٥ ،عمدة القارى : ٢٢\٢٧)

إِلَى اللَّهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ [ر:٦٩٦]

دې باب کښې په پوزی وغیره باندې د ناستې ذکر دی ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله به دې ترجمه سره د هغه روایت ضعف ته اشاره کوی چه په کومه کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه تپوس اوشو چه آیا نبی کریم ﷺ په پوزې باندې مونځ به کولو حال دا دې چه د حصیر (پوزی) متعلق خو قرآن کریم فرمائی (وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا) نو حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائل رسول الله ﷺ په پوزی به مونځ نه کولو - (١)

امام بخاری په دې باب سره د دې روایت ضعیف کیدو ته اشاره کریده - (٢)

يَحْتَجِرُ حَصِيرًا : د احتجار معنی ده أي يتخذ حجرة لنفسه ...... حجرت الأرض واحتجرتها دا هغه وخت ویلې کیږی چه کله په څه ځائې باندې نخه اولګولې شی او د ځان دپاره خاص کړې شی او نور د دینه بند کړې شی - (٣)

رسول الله ﷺ به د شپې د پوزی حجره جوړه کړه او مونځ به ئې کولو او د ورځې به ئې دا خوره او په دې باندې به کښیناستو ، خلقو به رسول الله ﷺ ته رجوع کوله او دوی سره به ئې مونځ کولو ، چه کله د دوی تعداد زیات شو نو دوی متوجه شو او وې فرمائل (دا هغه واقعه ته اشاره ده چه کله دوی د تراویح مونځ په رمضان کښې په پوزی په حجره کښې کولو او د اصحابو مجمع زیاتیدل شروع شوې وو) " هغه عملونه اختیار کړې چه د کومې د ستاسو طاقت وی خکه چه الله تعالی په ثواب ورکولو نه ستړې کیږی چه تر څو تاسو په عمل نه ئې زړه تنګې شوې او د الله تعالی په نزد بهتر عمل هغه دې چه هغه همیشه اوکړې شی ، اګر چه لږ وی -

٤٣ = بَابُ الْمُزَرَّرِ بِالذَّهَبِ

[٥٥٢٣] وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ أَبَاهُ مَخْرَمَةَ قَالَ لَهُ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَتْ عَلَيْهِ أَقْبِيَةٌ فَهُوَ يَقْسِمُهَا فَاذْهَبْ بِنَا إِلَيْهِ فَذَهَبْنَا فَوَجَدْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنْزِلِهِ فَقَالَ لِي يَا بُنَيَّ ادْعُ لِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْظَمْتُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَدْعُو لَكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ إِنَّهُ لَيْسَ بِجَبَّارٍ فَدَعَوْتُهُ فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْ دِيبَاجٍ مُزَرَّرٌ بِالذَّهَبِ فَقَالَ يَا مَخْرَمَةُ هَذَا خَبَأْنَاهُ لَكَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ [ر:٢٤٥٩]

مُزَرَّرٌ : د باب تفعیل نه د اسم مفعول صیغه ده یعنی هغه جامې چه دیکښې د سرو زرو تنړئ لګیدلې وې - زَرَّرَ الثوب : أي شده بالأزرار : تنړئ تړل - إزرار ، د زِرّ په کسره د زاء) جمع

---

١) فتح البارى : ١٠\٣٨٦ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٨)

٢) الابواب و التراجم : ٢\١٠٧ ، فتح البارى : ١٠\٣٨٦ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٨)

٣) فتح البارى : ١٠\٣٨٦ ، عمدة القارى : ٢٢\٢٨ ، شرح الكرمانى : ٢١\٩٦)

ده تنړئ ته وائي ، علامه انور شاه کشميری رحمه الله فرمائي چه زر د ټکړي تنړئ او پټۍ او مزی ته وائي(١)
داسې جامه او لباس چه ډيکښې د سروزرو تنړئ لګيدلي وی دا د احنافو حضراتو په نزد د سړو دپاره جائز دې ، صاحب د درمختار وغيره هم دا ليکلې دی (٢) اګر چه مفتي اعظم حضرت مفتي کفايت الله صاحب ديته ناجائز ويلي دی (٣) حضرت تهانوی رحمه الله ړومبې د جواز او بيا د عدم جواز فتوی ورکړيده - (٤)
حديث د باب کښې دی چه دوی ﷺ يو صحابي ته د ريښمو چغه ورکړه چه ډيکښې د سروزرو تنړئ وی ، دا خو يا د سړو د ريښمو د لباس د حرمت نه وړاندې واقعه ده ، او يا په ورکولو سره ئې مقصد په خپله د استعمالولو نه وو بلکه د دوی د کور د زنانه دپاره دوی ﷺ ورکړې وه - (٥)

٤٤=بَاب خَوَاتِيمِ الذَّهَبِ

[٥٥٢٥] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَشْعَثُ بْنُ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ نَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ سَبْعٍ نَهَانَا عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلْقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ الْحَرِيرِ وَالْإِسْتَبْرَقِ وَالدِّيبَاجِ وَالْمِيثَرَةِ الْحَمْرَاءِ وَالْقَسِّيِّ وَآنِيَةِ الْفِضَّةِ وَأَمَرَنَا بِسَبْعٍ بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَرَدِّ السَّلَامِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ [ر:١١٨٢]

[٥٥٢٦] (٦) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ النَّضْرِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ بَشِيرِ بْنِ نَهِيكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ وَقَالَ عَمْرٌو أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعَ النَّضْرَ سَمِعَ بَشِيرًا مِثْلَهُ

[٥٥٢٧] (٧) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي كَفَّهُ فَاتَّخَذَهُ النَّاسُ فَرَمَى بِهِ وَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ أَوْ فِضَّةٍ [ر:٥٥٢٨، ٥٥٢٩، ٥٥٣٥، ٥٥٣٨، ٦٢٧٥، ٦٨٦٨]

---

(١) فيض الباری : ٣٧٧٤)
(٢) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی اللبس : ١٥\٢٥٠)
(٣) كفايت المفتی " لباأور متعلقات لباس " ٩\١٥٧)
(٤) إمداد الفتاوی ، كتاب الحظر و الإباحة ، احكام متعلقة لباس : ٤\١٢٩ ، ١٣٠ ، ١٣١)
(٥) فتح الباری : ١٠\٣٨٧ ، شرح الكرمانی : ٢١\٩٧ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٦٧)
(٦) الحديث أخرجه مسلم فی اللباس و الزينة باب تحريم خاتم الذهب على الرجال (رقم الحديث : ٢٠٨٩) و أخرجه النسائی فی كتاب الزينة ، باب خاتم الذهب : ١٥\٤٤١ (رقم الحديث : ٩٤٦٨)
(٧) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی هذا الكتاب ، باب خاتم الفضة (رقم الحديث : ٥٥٢٨ ، ٥٥٢٩) و أخرجه أيضا فی باب نقش الخاتم (رقم الحديث : ٥٥٣٥) و أخرجه أيضا فی باب...[بقيه برصفحه آئنده....

خواتيم: جمع د خاتم ده ، خاتم كښې څلور لغتونه دي ، ① خاتَم (په فتحه د تاء) ② خاتِم (په كسره د تاء) ③ خيتام ④ خاتام

د سرو زرو د ګوتې حكم: د سړو دپاره د سروزرو د ګوتې استعمال د څلورو واړو امامانو او جمهورو په نزد ناجائز او حرام دى - ([1]) حديث تير شويدې ، دوى فرمائلي دى سره زر او ريښم ځما د امت د سړو دپاره حرام دي ، اګر چه بعض عالمانو ددې په حرمت باندې اجماع رانقل كړيده ، خو بيا هم دابن حزم او د اسحاق بن راهويه په نزد دا حرام نه دى ، بلكه مباح دى ([2]) بعضې عالمانو ورته مكروه تنزيهى ويلې دې ([3]) رسول الله ﷺ د حرمت د حكم د نازليدو نه وړاندې د سرو زرو ګوته اچولې وه - ([4])

۴۵=بَاب خَاتَمِ الْفِضَّةِ

[۵۵۲۸\۵۵۲۹] حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ مِمَّا يَلِي كَفَّهُ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَاتَّخَذَ النَّاسُ مِثْلَهُ فَلَمَّا رَآهُمْ قَدْ اتَّخَذُوهَا رَمَى بِهِ وَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا ثُمَّ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ الْفِضَّةِ قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَلَبِسَ الْخَاتَمَ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ حَتَّى وَقَعَ مِنْ عُثْمَانَ فِي بِئْرِ أَرِيسَ

د سپينو زرو د ګوتې حكم: د جمهورو فقهاءو په نزد د سپينو زرو د ګوتې استعمال د سړو دپاره جائز دې - ([5]) بعض عالمانو دا د عامو خلقو دپاره مكروه وئيلى دې ، خو د بادشاه او د قاضى وغيره دپاره دا بغير د كراهته جائز ده - ([6]) دا حضرات د ابوريحانه د روايت نه

...بقيه ازحاشيه گذشته] من جعل قص الخاتم فى بطن كفه (رقم الحديث : ۶۲۷۵) و أخرجه أيضا فى كتاب الأيمان و النذور ، باب من حلف على الشئ و إن لم يحلف (رقم الحديث : ۶۲۷۵) و أخرجه أيضا فى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة ، باب الإقتداء بأفعال انبى صلى الله عليه وسلم (رمق الحديث : ۶۸۶۸) و أخرجه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم خاتم الذهب على الرجال (رقم الحديث : ۲۰۹۱)

[1]) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس : ۲\۱۹۵ و أوجز المسالک فى اللباس ، باب ما جاء فى لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۳)

[2]) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس : ۲\۱۹۵ و أوجز المسالک فى اللباس ، باب ما جاء فى لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۳)

[3]) أوجز المسالک فى اللباس ، باب ما جاء فى لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۳)

[4]) شرح الزرقانى : كتاب الجامع ، باب ما جاء فى لبس الخاتم : ۴\۳۱۷)

[5]) فتح البارى : ۱۰\۳۹۱ ، عمدة القارى : ۲۲\۳۰)

[6]) أوجز المسالک فى اللباس ، باب ما جاء فى لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۴ شرح زرقانى كتاب الجامع ، باب ماجاء فى لبس الخاتم : ۴\۳۱۸)

استدلال کوی چه دا امام احمد رانقل کريدي " إن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهى عن الخاتم إلا لذي سلطان " ([1]) او د سنن ابی داود په روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ د لسو څيزونو نه منع کريده ، چه ديکښې يو "لبوس الخاتم إلا لذي سلطان " دې-([2])
جمهور خو يو د حديث د باب نه استدلال کوی دويم په سنن ابی داود کښې د حضرت بريده ﷺ د روايت نه هم استدلال کوی چه هغې کښې دی :"إن رجلاً جاء الى النبي ﷺ وعليه خاتم من شبه، فقال له : مالي اجد منك ريح الأصنام، فطرحه ، ثم جاء وعليه خاتم من حديد وفقال : مالي أرى عليك حلية أهل النار ؟فطرحه ، فقال : يا رسول الله ! من أي شئ أتخذه ؟ قال : إتخذه من ورق ، ولا تتمه مثقالا " ([3]) (رسول الله ﷺ ته يو سړې راغلو او ده په لاس کښې د پيتلو يو ګوته وه ، حضور اوفرمائل : څه خبره ده چه ما ته د ستا نه د بُتانو بدبوئي راځي ، ده دغه ګوته اوغورزوله ، چه بيا راغلو نو ده سره د اوسپنې ګوته وه ، نو حضور اوفرمائل : څه خبره ده چه ما ته په تا باندې د جهنميانو زيور په نظر راځي ، نو ده دا هم اوغورزوله او تپوس ئې اوکړو ، اې د الله رسوله ! څه دا د څه څيز نه جوړه کړمه ؟ دوی اوفرمائل : د سپينو زرو خو چه د يو مثقال نه کمه وی)
تر کومې چه د ابوريحانه د روايت تعلق دې نو ديته امام مالك او امام احمد وغيره غوندې محدثينو ضعيف ويلې دې ([4]) او که دا صحيح هم تسليم کړې شی نو ديکښې به نهی په کراهت تنزيهی محمول وی چه د جواز سره جمع کيدې شی - ([5])
خو د سپينو زرو مقدار د يو مثقال نه کم کيدل پکار دی يعنی د څلور نيمو ماشو نه زيات نه دی کيدل پکار ، لکه چه په حديث کښې دی "ولا تتمه مثقالا " چه دا په دې تصريح ده ([6]) روايت د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ د سروزرو يا د سپينو زرو ګوته جوړه کړې وه او ددې غمې به ئې د تلی په طرف ساتلو ، ديکښې " محمد رسول الله " ليکلي شوې وو خلقو هم داسې ګوتې جوړې کړې چه کله دوی خلقو لره اوليدل ، نو دا ئې اوغورزوله ، او وې فرمائل : چه څه به دا نه اغوندم ، بيا ئې د سپينو زرو ګوته جوړه کړه نو خلقو هم د سپينو زرو ګوتې جوړول شروع کړل ..... د حضرت ابن عمر بيان دې چه د حضور ﷺ نه پس دا ګوته حضرت ابوبکر بيا حضرت عمر او بيا حضرت عثمان ﷺ واغوستله بيا دا د حضرت عثمان نه د اريس په کوهی کښې اوغورزيدله -

---

[1]) مسند احمد : ۴\۱۳۴)
[2]) سنن أبي داود ، اللباس ، باب من كراهه (أي لبس الحرير) : ۴\۴۸ (رقم الحديث : ۴۰۴۹)
[3]) سنن ابي داود كتاب الخاتم ، باب ما جاء في خاتم الحديد : ۴\۹۰ (رقم الحديث : ۴۲۲۳)
[4]) شرح الزرقاني للموطأ للإمام مالك : ۴\۳۱۸ ، أوجز المسالک في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۵)
[5]) أوجز المسالک في اللباس ، باب ما جاء في لبس الخاتم : ۱۴\۳۵۵)
[6]) عون المعبود ، كتاب الخاتم ، باب ما جاء في خاتم : ۱۱\۲۸۲)

یو روایت کښې دی چه شپږو کالو پورې د حضرت عثمان سره وه ، دینه پس په کوهی کښې اوغورزیدله او د ډیر تلاش سره هم ملاو نه شوه - (١)

باب بلا ترجمة

[٥٥٢٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَنَبَذَهُ فَقَالَ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ [ر: ٥٥٢٧]

[٥٥٣٠] (٢) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى فِي يَدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ يَوْمًا وَاحِدًا ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ اصْطَنَعُوا الْخَوَاتِيمَ مِنْ وَرِقٍ وَلَبِسُوهَا فَطَرَحَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَهُ فَطَرَحَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ تَابَعَهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ وَزِيَادٌ وَشُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ ابْنُ مُسَافِرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ أُرَى خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ

دا باب بلا ترجمه ده ، علامه عینی رحمه الله فرمائي چه دا باب کالفصل من الباب السابق یعنی دا باب د تیر شوی باب تتمه ده - (٣)

د روایتونو تعارض او ددې حل : شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله فرمائی : چه امام بخاری په دې خبره تنبیه کول غواړی چه رسول الله ﷺ د خلقو سره ګوتې اولیدلې او دوی کومه ګوته غورزولې وه نو چه دا د سرو زرو وه او که د سپینو زرو ؟ ددې باب لاندې امام بخاری رحمه الله دوه روایتونه ذکر کړی دی ، په یو کښې دی چه د سرو وه او په بل کښې دی چه د سپینو وه -

① د دې اطمینان ورکوونکې جواب خو دا ورکړې شویدې چه دا ګوته د سرو وه ، چه په کوم روایت کښې د سپینو ذکر دې دا د ابن شهاب زهری وهم دې ، ځکه چه نورو تمامو ثقه راویانو د سرو ذکر کړیدې - (٤)

② دویم جواب دا دې چه د باب دویم روایت کښې "فطرح رسول الله خاتمه، فطرح الناس خواتیمهم" نه مراد د سرو زرو ګوتې مراد دی یعنی خلقو د سپینو زرو ګوتې جوړې کړې او د سرو زرو ګوتې ئې اوغورزولې ، د دې تاویل مطابق "خاتم مطروح" په دواړو روایتونو کښې د سرو دی ، دې وجه نه د سره هډو تعارض نشته دې امام نووی رحمه الله فرمایی "هذا هو التأويل الصحيح" (٥) خو سیاق د کلام د دې تاویل سره سمون نه خوری ، ځکه چه سیاق د

---

(١) فتح الباری : ١٠\٣٩٢)
(٢) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة،باب فی طرح الخواتم:٣\١٦٥٧(رقم الحدیث: ٢٠٣٩)
(٣) عمدة القاری : ٢٢\٢٩)
(٤) عمدة القاری : ٢٢\٣١ ، فتح الباری : ١٠\٣٩٢ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٧١)
(٥) شرح مسلم للنووی : ٢\١٩٧)

كلام كښې د " اصطنعوا الخواتيم من ورق و لبسوها " تصريح ده چه خلقو د سپينو زرو ګوتې اچولې وې، نوظاهره ده چه "مطروح" به هم دا وى ، سياق د كلام كښې د سرو ذكر نشته دې
④ دريم جواب دا وركړې شويدې چه د سرو زرو او د سپينو زرو دواړه قسمه ګوتې اوغورزولې شوې ، د سرو زرو ګوته د نزرل د حرمت نه پس اوغورزولې شوه نو خلقو هم په اتباع كښې اوويستلې ، بيا حضور د سپينو ګوته واچوله او په ديكښې ئې د خپل نوم مبارك نقش جوړ كړو نو خلقو هم د دوى په اتباع كښې داسې منقش ګوتې د سپينو زرو جوړې كړې ، خو د نقش اجازت چه نه وو ، دې وجه نه حضور ﷺ چه د خلقو سره دا اوليدلې نو خپله ګوته ئې اوويستله ، خلقو هم اوويستلې ، دينه پس بيا دوى د مهر وغيره لګولو په غرض واغوسته -
د دې توجيه حاصل دا دې چه دسرو زرو ګوته هم دوى ويستې وه د سرو زرو د حرمت په وجه او د سپينو زرو ګوته هم دوى ويستې وه ، په دې وجه چه خلق هم د سپينو زرو نقشدارې ګوتې اوباسى ، په ړومبى روايت كښې د ړومبئې خبرې او په دويم روايت كښې د دويمې واقعې ذكر دې ، لكه حافظ ابن حجر ليكى :

" ويحتمل وجها رابعا ..... وهو أنه اتخذ خاتم الذهب للزينة فلما تتابع الناس فيه ، وافق وقوع تحريمه ، فطرحه ، ولذلك قال : " لا ألبسه أبدا " وطرح الناس خواتيمهم تبعا له ، وصرح بالنهى عن لبس خاتم الذهب كما تقدم فى الباب قبله ، ثم احتاج إلى الخاتم لأجل الختم به ، فاتخذه من فضة ، ونقش فيه اسمه الكريم فتبعه أيضا فى ذلك ، فرمى به حتى رمى الناس تلك الخواتيم المنقوشة على اسمه لئلا تفوت مصلحة نقش اسمه بوقوع الاشتراك ، فلما عدمت خواتيمهم برميها رجع إلى خاتمه الخاص به فصار يختم به ، ويشير إلى ذلك قوله فى رواية عبد العزيز بن صهيب عن أنس : " إنا اتخذنا خاتما ونقشنا فيه نقشا ، فلا ينقش عليه أحد " ، فلعل بعض من لم يبلغه النهى أو بعض من بلغه ممن لم يرسخ فى قلبه الإيمان من منافق ونحوه اتخذوه ، ونقشوا ، فوقع ما وقع ، ويكون طرحه له غضبا ممن تشبه به فى ذلك النقش [1]

قوله: تابعه إبراهيم بن سعد، وزياد وشعيب عن الزهري : يعنى د يونس متابعت ابراهيم ، زياد بن سعد او شعيب بن ابى حمزه كړيدې ، د ابراهيم متابعت امام مسلم ، د زياد متابعت هم امام مسلم او د شعيب متابعت اسماعيلى موصولا نقل كړيدې - [2]

قوله: وقال ابن المسافر عن الزهري : أرى خاتما من ورق : عبد الرحمن بن خالد بن مسافر د زهرى نه چه كوم روايت نقل كړيدې ، ديكښې هم د " أرى خاتما من ورق " الفاظ راغلې دى ، دا تعليق اسماعيلى موصولاً نقل كړيدې ، خو د اسماعيلى په روايت كښې د " أرى " لفظ نشته دې ، دا امام بخارى رحمه الله د خپل اړخ نه زيات كړيدې ، ډرى

---

[1] فتح البارى : ١٠\٣٩٣)
[2] فتح البارى : ١٠\٣٩٣ ، عمدة القارى : ٢٢\٣٢ ، إرشاد السارى : ١٢\٥٧١)

یعني دوی اوویل چه خما خیال دې چه دا ګوته د سپینو زرو وه د سرو زرو نه وه - [1]

٤٦=باب فص الخاتم

[۵۵۳۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ هَلِ اتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ أَخَّرَ لَيْلَةً صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ خَاتَمِهِ قَالَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا وَنَامُوا وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَظَرْتُمُوهَا [ر:۵۳۶]

[۵۵۳۲] ([2]) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ حُمَيْدًا يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ خَاتَمُهُ مِنْ فِضَّةٍ وَكَانَ فَصُّهُ مِنْهُ وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ سَمِعَ أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:۵۵۳۶، ۵۵۳۹، وانظر:۵۳۶]

فَصّ د ګوتې غمی ته وائی ، دویم روایت کښې د فص په صراحت سره ذکر دې او په ړومبې روایت کښې په صراحت سره ددې ذکر نشته خو دیکښې دی "فکأنی أنظر إلی وبیص خاتمه" حضرت انس ﷺ فرمائی ګویا څه د دوی د ګوتې ړرق ته ګورم ، وبیص ړرق ته وائی ، او غالبٍ هم دا دې چه دا د غمی ړرق وو ، نو دارنګه په ړومبې روایت کښې هم د فص ذکر دلالتًا راغلو-([3])

قوله: کان خاتمه من فضة، وکان فصه منه: د باب په دې دویم روایت کښې دی چه د دوی د ګوتې غمې هم د سپینو زرو وو د منه ضمیر خاتم ته راجع دې-

د مسلم په روایت کښې دی "وکان فصه حبشیا حجرا من الحبشة" ([4]) یعني غمی د حبشی کاڼړی نه جوړ شوې وو ، دسپینو زرو نه وو ، دا خو به یا په تعدد (ګڼړو کیدو) محمول کړې شی چه د دوی ﷺ دوه ګوتې وې ، چه د یوې غمې د سپینو زرو وو او د بلې د حبشی کاڼړی وو او دا هم کیدې شی چه غمې د سپینو زرو وو لکه چه د بخاری په روایت کښې دی ، خو دا

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٩٤ ، عمدة القاری : ٢٢\٣٢ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٧١)

[2]) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی کتاب اللباس ،باب الخاتم فی الخنصر (رقم الحديث : ٥٥٣٦) و أخرجه أيضا فی کتاب اللباس ، باب قول النبی صلی الله عليه و سلم : لا يُنقش علی نقش خاتمه (رقم الحديث : ٥٥٣٩) و أخرجه مسلم فی کتاب اللباس ، باب لبس النبی صلی الله عليه وسلم خاتما من ورق نقشه : محمد رسول الله ، و لبس الخلفاء له من بعده : ٣\١٦٥٦ (رقم الحديث : ٢٠٩٢) و أخرجه النسائی فی کتاب الزينة ، باب ذکر الاختلاف علی أنس فی فص خاتم النبی صلی الله عليه وسلم و صفته و موضعه من يده : ٥\٤٥١ (رقم الحديث : ٩٥١٧) و أخرجه الترمذی فی کتاب اللباس ، باب ما جاء ما يستحب فی فص الخاتم : ٤\٢٢٧ (رقم الحديث : ١٧٤٠)

[3]) الابواب و التراجم : ٢\١٠٨)

[4]) صحيح مسلم، کتاب اللباس والزينة، باب فی خاتم الورق فصه حبشی، ٣\١٦٥٨ (رقم الحديث : ٢٠٩٤)

د حبشي نقش و نګار او ډول مطابق جوړه شوې وه ، دې وجه نه ديته حبشي اوويلې شوه[1]

قوله: وقال يحي بن أيوب: حدثني حميد سمع أنسا عن النبي صلى الله عليه وسلم: بره موصول حديث كښې " حميد عن انس " عنعنه دې ، دې تعليق كښې د سماع تصريح ده ، دې وجه نه امام دلته دا ذكر كړو - [2]

۴۷= بَاب خَاتَمِ الْحَدِيدِ

[۵۵۳۳] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ سَهْلًا يَقُولُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ جِئْتُ أَهَبُ نَفْسِي فَقَامَتْ طَوِيلًا فَنَظَرَ وَصَوَّبَ فَلَمَّا طَالَ مُقَامُهَا فَقَالَ رَجُلٌ زَوِّجْنِيهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ قَالَ عِنْدَكَ شَيْءٌ تُصْدِقُهَا قَالَ لَا قَالَ انْظُرْ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنْ وَجَدْتُ شَيْئًا قَالَ اذْهَبْ فَالْتَمِسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ قَالَ لَا وَاللَّهِ وَلَا خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ وَعَلَيْهِ إِزَارٌ مَا عَلَيْهِ رِدَاءٌ فَقَالَ أُصْدِقُهَا إِزَارِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِزَارُكَ إِنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَيْءٌ وَإِنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَلَسَ فَرَآهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُوَلِّيًا فَأَمَرَ بِهِ فَدُعِيَ فَقَالَ مَا مَعَكَ مِنْ الْقُرْآنِ قَالَ سُورَةُ كَذَا وَكَذَا لِسُوَرٍ عَدَّدَهَا قَالَ قَدْ مَلَّكْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنْ الْقُرْآنِ [ر: ۲۱۸٦]

د اوسپنې د ګوتې حكم : د اوسپنې ګوته په ائمه اربعه كښې د جمهورو يعنى د احنافو ، مالكيه او د حنابله په نزد مكروه ده [3] او د امام شافعى رحمه الله د صحيح قول مطابق بغير د كراهته جائز ده - [4]

امام شافعى رحمه الله د حديث د باب نه استدلال كوى ، د امام بخارى رحمه الله د صنيع نه هم دا معلوميږى چه دې مسلك د اباحت ته ترجيح وركوى ، حديث د باب كښې دى " **اذهب فالتمس ولو خاتما من حديد** " -

خو دا استدلال صحيح نه دې ، ځكه چه د اوسپنې د ګوتې د تلاش حكم وركولو نه د دې د سړو دپاره د استعمالولو د جواز هيڅ دلالت نه معلوميږى ، دې وجه نه حافظ ابن حجر هم دا استدلال رد كړيدې او فرمائى :

" **استدل به على جواز لبس خاتم الحديد، ولا حجة فيه، لأنه لا يلزم من جواز الإتخاذ جواز اللبس، فيحتمل**

---

[1]) فتح البارى : ۱۰\۳۹٦ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۷۲ ، دا رنګه اوګورئ بذل المجهود ، كتاب الخاتم : ۱۷\۱۰۵ ، الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸)

[2]) فتح البارى : ۱۰\۳۹٦ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۷۲)

[3]) إرشاد السارى : ۱۲\۵۷۳ ، الابواب والتراجم : ۲\۱۰۸)

[4]) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۸ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۷٤ ، عون المعبود ، كتاب الخاتم ، باب ما جاء فى خاتم الحديد : ۱۱\۲۸۳)

أنه أراد وجوده لتنتفع المرأة بقيته" (۱)

① جمهور يو خو د سنن ابی داود د هغه روايت نه استدلال کوی چه کوم ځو صفحې وړاندې نقل کړې شو چه يو سړی سره د اوسپنې ګوته وه ، نو دوی ﷺ چه اوليدله نو وې فرمائل :" مالی أری عليك حلية أهل النار" ددې په سند باندې امام نووی وغيره اعتراض کړيدې چه ديکښې يو راوی ابو طيبه عبد الله بن مسلم مروزی دې ، دې قابل د احتجاج نه دې (۲)

ابوحاتم فرمائی چه يكتب حديثه ولا يحتج به (۳)

خو علامه عينی رحمه الله فرمائی چه ابن حبان دده حديث رانقل کړيدې او دا ئې صحيح ګرځولې دې - (۴)

② د جمهورو دويم استدلال مسند احمد کښې د عبد الله بن عمرو بن العاص روايت نه دې ، چه دوی د سرو زرو ګوته اچولې وه نو رسول الله ﷺ ديته د ناخوښتيا په نظر اوکتل نو دوی دا اوويستله او د اسپنې ګوته ئې واچوله نو دوی ﷺ اوفرمائل :" هذا أخبث و أخبث" (۵)يعنی دا خو نوره هم زياته بده ده -

د دې روايت په سند کښې عبد الله بن مؤمل يو ضعيف راوی دې - (۶)

مسند احمد کښې داسې يو بل روايت د حضرت فاروق اعظم نه هم مروی دې - (۷)

بهرحال اګرچه ددې روايتونو په سند باندې کلام شته خو بيا هم که دا د شواهدو د وجه نه په درجه د صحيح کښې نه وی هم خو د حسن په درجه کښې خو راځی ، چه کوم د کراهت ثابتولو دپاره کافی دې - (۸)

۴۸= بَابُ نَقْشِ الْخَاتَمِ

[۵۵۲۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى رَهْطٍ أَوْ أُنَاسٍ مِنَ الْأَعَاجِمِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْبَلُونَ كِتَابًا إِلَّا عَلَيْهِ خَاتَمٌ فَاتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَأَنِّي بِوَبِيصِ أَوْ بِبَصِيصِ الْخَاتَمِ فِي إِصْبَعِ النَّبِيِّ

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۳۹۷)
۲) إرشاد الساری : ۱۲\۵۷٤)
۳) عمدة القاری : ۲۲\۳۳، دارنګه اوګورئ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحديد : ۱۱\۲۸۳)
۴) عمدة القاری : ۲۲\۳۳)
۵) مسند احمد : ۲\۲۱۱)
۶) عمدة القاری : ۲۲\۳۳)
۷) مسند احمد : ۲\۲۱ و لفظه ذا شر منه)
۸) الابواب و التراجم : ۲\۱۰۸)

صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْفِي كَفِّهِ [ر:٦٥]

[٥٥٣٥] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ اتَّخَذَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ وَكَانَ فِي يَدِهِ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُمَرَ ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُثْمَانَ حَتَّى وَقَعَ بَعْدُ فِي بِئْرِ أَرِيسَ نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ [ر:٥٥٢٧]

ددې ترجمة الباب نه د امام بخاری رحمه الله مقصد په ګوته کښې د نقش کولو جواز بیانول دی ، ځکه چه د نقش و نګار کولو د ممانعت خیال په زړه کښې راتلې شی ، شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله لیکی :

"والظاهر عندی أنه أراد بیان جوازه لأن النقش مظنة المنع" (١)

په حدیث د باب کښې د وَبِیص او د بَصِیص د دواړو معنی د پړقیدو ده -

٣٩= بَابُ الْخَاتَمِ فِي الْخِنْصَرِ

[٥٥٣٦] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا قَالَ إِنَّا اتَّخَذْنَا خَاتَمًا وَنَقَشْنَا فِيهِ نَقْشًا فَلَا يَنْقُشَنَّ عَلَيْهِ أَحَدٌ قَالَ فَإِنِّي لَأَرَى بَرِيقَهُ فِي خِنْصَرِهِ [ر:٥٥٣٢]

ګوتمه په کومه ګوته کښې اچول پکار دی : رسول الله ﷺ به په کچې ګوته کښې ګوتمه اچوله ، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په نورو ګوتو کښې دې وانچولې شی ، امام مسلم او ابوداود رحمهما الله د حضرت علی ؓ نه روایت نقل کړیدې ، چه دې فرمائی :

"نهانی رسول الله صلی الله علیه و سلم عن أن ألبس خاتمی فی هذه و فی هذه ، یعنی السبابة و الوسطی (٢)

(حضرت علی فرمائی رسول الله ﷺ په مسواکه ګوته او په مینځنۍ ګوته کښې د ګوتمې اچولو نه څه منع کړې ووم -)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه ددې حدیث د وجه نه په مینځنۍ ګوته او دې سره نزدې ګوته کښې ګوتمه اچول مکروه دی - (٣)

علامه مناوی په شرح د شمائل کښې په کچۍ ګوته کښې ګوتمه اچولو باندې اجماع رانقل کړیده - (٤)

---

(١) الأبواب و التراجم : ٢\١٠٨)

(٢) رواه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب النهی عن التختم فی الوسطی و التی تلیها : ٣\١٦٥٩(رقم الحدیث : ٢٠٢٨) و أخرجه أبوداود فی کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی خاتم الحدید : ٤\٩٠ (رقم الحدیث : ٤٢٢٥)

(٣) شرح مسلم للنووی فی کتاب اللباس و الزینة ، باب تحریم خاتم الذهب الخ : ٢\١٩٧)

(٤) شرح الشمائل للمناوی ، باب ماجاء فی تختم رسول الله صلی الله علیه و سلم : ١\١٤٩)

د مینځمئ او د مسواکې ګوتې باره کښې خو د حضرت علی رضی الله عنه په مذکوره حدیث کښې صراحتًا نهی راغلې ده ، خو د کچئ ګوتې سره چه کومه ګوته ده (بنصره یعنی وزیره) د دې او د متې ګوتې باره کښې نه نفی شته او نه اثبات ! ([1])

په کوم لاس کښې ګوته اچول پکار دی؟ : اوس دا خبره پاتې کیږی چه په ښې لاس کښې اچول پکار دی او کُه په ګس لاس کښې ، امام بخاری رحمه الله دې باره کښې هیڅ باب نه دې قائم کړې ، خو امام ابوداود رحمه الله " کتاب الخاتم " کښې په دې مستقل باب قائم کړیدې "باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو الیسار"

ددې باب لاندې دوی ړومبې د حضرت علی رضی الله عنه روایت رانقل کړیدې چه هغې کښې دی : إن النبی صلی الله علیه وسلم کان یتختم فی یمینه " دینه پس ئې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت رانقل کړیدې چه دیکښې دی "إن النبی صلی الله علیه وسلم کان یتختم فی یساره" ([2])

ددې متعارض روایتونو په بناء باندې صاحب د فتح الودود فرمائی چه ښی او ګس دواړو لاسونو کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه ګوته اچول ثابت دی ، کله به ئې په ښی لاس کښې او کله به ئې په ګس لاس کښې اچوله - ([3]) امام بیهقی فرمائې چه د سرو زرو ګوته به دوی په ښی لاس کښې او د سپینو زرو ګوته به ئې په ګس لاس کښې اچوله - ([4])

د شافعیه حضراتو په نزد په ښې لاس کښې اچول افضل دی ، ځکه چه ګوتمه اچول زینت دې او ښې لاس د زینت زیات حقدار دې - ([5]) او ګس لاس د استنجاء دپاره استعمالیږی نو د ګوتمې د نجس کیدو خطره به وی - ([6])

علامه مناوی په شرح شمائل کښې لیکلې دی چه د ښې لاس والا روایتونه د نهو اصحابو نه منقول دی او د ګس لاس والا روایتونه د درې اصحابو نه - ([7]) د احنافو حضراتو او د مالکیه او د حنابله په نزد په ګس لاس کښې اچول افضل دی - ([8])

---

[1]) عون المعبود : ۱۱\۲۸۶ ، المرقاة شرح المشکاة ، کتاب اللباس ، باب الخاتم : ۸\۲۷۵ ، جمع الوسائل : باب ما جاء فی تختم رسول الله صلی الله علیه و سلم : ۱\۱۴۹)

[2]) سنن أبی داود ، کتاب اللباس ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو الیسار : ۴\۹۱ (رقم الحدیث : ۴۲۲۶ ، ۴۲۲۷)

[3]) بذل المجهود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین او الیسار : ۱۷ ؛ ۱۱۸)

[4]) شعب الإیمان للبیهقی ، باب فی الملابس و الأوانی : ۵\۲۰۳ ، عون المعبود کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو الیسار : ۱۱\۲۸۶)

[5]) شرح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب تحریم خاتم الذهب ... ۲\۱۹۷ ، عون المعبود ، کتاب الخاتم ، باب ما جاء فی التختم فی الیمین أو الیسار : ۱۱\۲۸۷)

[6]) عون المعبو . کتاب الخاتم،باب ما جاء فی التختم فی الیمین أوالیسار:۱۱\۲۸۷،فتح الباری:۱۰\۱۱۰ (۴۰)

[7]) شرح الشمائل للمناوی ، باب ماجاء فی تختم رسول الله صلی الله علیه و سلم : ۱\۱۵۰)

[8]) بذل المجهود : ۱۷\۱۱۹ ، الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۳۷)

ملاعلى قارى رحمه الله په " جمع الوسائل شرح شمائل " كښې د امام مالك نه قول په استحباب د يسار او په كراهت د يمين رانقل كړيدې - (۱) په مالكيه كښې علامه دسوقى هم يسار ته سنت ويلې دې لأنه آخر الفعلين عن رسول الله صلى الله عليه و سلم(۲) د دې تائيد د ابن عدى د دې روايته هم كيږى چه كوم د ابن عمر نه ده په ضعيف سند سره رانقل كړيدې "إن النبى ﷺ تختم فى يمينه، ثم حوّله إلى يساره" (۳)

مولانا خليل احمد سهارنپورى او حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمهما الله فرمائى چه احناف عالمان گس لاس كښې د گوتې اچولو نه اوس منع كوى خكه چه گس لاس كښې د گوتمې استعمال اوس د روافضو شعار او علامت گرځيدلې دې او د اهل بدعتو سره تشبيه صحيح نه ده ، دې وجه نه ښى لاس كښې اچول پكار دى - (۴)

خو درمختار كښې ليكلې دى چه ښى لاس كښې د گوتمې اچول د روافضو شعار دې و دې وجه دينه بچ كيدل پكار دى (۵) ، په اصل كښې دا د زمانې او د عرف اختلاف دې ، د حضرت گنگوهى وغيره په زمانه كښې په گس لاس كښې او د صاحب د درمختار په زمانه كښې په ښى لاس كښې د گوتمې اچولو د روافضو شعار وو ، دې وجه نه د اهل بدعتو سره د تشبه نه هر يو منع كړيده پس كه تشبه نه وى نو د احنافو په نزد په گس لاس كښې اچول افضل او اولى دى - (۶)

امام ترمذى رحمه الله د امام بخارى رحمه الله په باره كښې فرمائى چه دوى د عبدالله بن جعفر روايت ته "أصح فى الباب" ويلې دې او ديكښې د تختم فى اليمين " ذكر دې - (۷)

۵۰- بَاب اتِّخَاذِ الْخَاتَمِ لِيُخْتَمَ بِهِ الشَّيْءُ أَوْ لِيُكْتَبَ بِهِ إِلَى أَهْلِ الْكِتَابِ وَغَيْرِهِمْ

[۵۵۳۷] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَنْ يَقْرَءُوا كِتَابَكَ إِذَا لَمْ يَكُنْ مَخْتُومًا فَاتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَكَأَنَّمَا أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِهِ فِي يَدِهِ [ر:۶۵]

---

۱) جمع الوسائل فى شرح الشمائل ، باب ما جاء فى تختم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ۱۴۹/۱)
۲) الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲)
۳) فتح البارى : ۴۰۰/۱۰ ، الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲)
۴) الأبواب و التراجم : ۱۰۸/۲ ، بذل المجهود : ۱۱۹/۱۷ ، الكوكب الدرى : ۴۴۸/۲)
۵) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۲۵۴/۵)
۶) الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۲۵۴/۵)
۷) جامع الترمذى و كتاب اللباس وباب ماجاء فى لبس الخاتم فى اليمين: ۲۲۹/۴ (رقم الحديث : ۱۷۴۴)

دې باب كښې د مهر لګولو او اهل كتاب وغيره ته د خط ليكلو دپاره د ګوتمې جوړولو بيان دې - د سفر د حديبيې نه واپس راتلو نه پس رسول الله ﷺ مختلف باچايانو ته او حاكمانو ته د دعوتي خطونو ليږلو اراده اوكړه نو دغه وخت دوى ته معلومه شوه چه حاكمان د مهر نه بغير خط ته هيڅ اهميت نه وركوى - دې وجه نه په دې خطونو د حضور ﷺ مهر لګول ضرورى دې ، د دې ضرورت په وجه دوى ﷺ ګوته كښې خپل مهر جوړ كړو ، د سپينو زرو ګوته ئې جوړه كړه چه ددې په غمې كښې " محمد رسول الله " ليكلې شوې وو ، بعض وائي چه دا په شپږم كال د هجرت او بعضو په اووم كال د هجرت دا واقعه ګرځولې ده ، خو دواړو كښې تطبيق داسې كيدې شى چه دا د شپږم كال د آخر او د اووم كال د ابتداء واقعه ده - (١)

دينه يو دا خبره هم معلوميږى چه دعوتي او تبليغى كارونو كښې د نورو قومونو د رواج او د طريقو رعايت كولو كښې هم څه باك نشته دې ، په دې شرط چه ديكښي څه شرعى قباحت نه وى -

٥١=بَاب مَنْ جَعَلَ فَصَّ الْخَاتَمِ فِي بَطْنِ كَفِّهِ

[٥٥٣٩] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اصْطَنَعَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ وَجَعَلَ فَصَّهُ فِي بَطْنِ كَفِّهِ إِذَا لَبِسَهُ فَاصْطَنَعَ النَّاسُ خَوَاتِيمَ مِنْ ذَهَبٍ فَرَقِيَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ اصْطَنَعْتُهُ وَإِنِّي لَا أَلْبَسُهُ فَنَبَذَهُ فَنَبَذَ النَّاسُ قَالَ جُوَيْرِيَةُ وَلَا أَحْسِبُهُ إِلَّا قَالَ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى [ر:٥٥٣٢]

د ګوتې غمې دننه تلى طرف ته ساتلې كيدې شى دې دپاره چه دا واضحه شى چه دا ګوته د مهر وغيره دپاره اغوستې شويده ، د زينت دپاره نه ده اغوستې شوې ، د حضور ﷺ عام معمول هم دا دې اګر چه د غمې بهر طرف ته ساتل هم جائز دى - (٢)

روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ د سرو زرو ګوته جوړه كړې وه ، چه كله به دوى دا اغوسته نو ددې غمې به ئې تلى طرف ته ساتلو ...... بيا دوى په منبر اوختل او د حمد و ثناء نه پس ئې اوفرمائل چه ما دا ګوته جوړه كړې وه خو اوس به دا نه اغوندم (چه سرو دپاره د سرو زرو د استعمال د حرمت حكم راغلو) نو دوى دا ګوته اوويستله

قوله: قال جويرية : ولا أحسبه إلا قال : في يده اليمنى : دا د ماقبل سند سره موصول دې ، جويريه بن اسامه فرمائى چه د نافع په باره كښې ځما دا خيال دې چه دوى د " في يده اليمنى الفاظ " هم ويلې وو ، يعنى دا ګوته به د دوى ﷺ په ښى لاس كښې وه ، صحيح بخارى كښې صرف هم دا يو روايت دې چه ديكښې د " يمنى " ذكر دې ، باقى په يو روايت

---

(١) فتح البارى : ١٠\٣٩٩ ، الابواب والتراجم : ٢\١٠٨)

(٢) فتح البارى : ١٠\٣٩٩ ، عمدة القارى : ٢٢\٣٦ ، شرح البخارى للكرمانى ، ٢١\١٠٤ ، شرح البخارى لابن بطال : ٩\١٣٦)

كبنې هم د يمنى يسرى ذكر نشته دې - (۱)

۵۲: بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْقُشُ عَلَى نَقْشِ خَاتَمِهِ

[۵۵۲۹] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِضَّةٍ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَقَالَ إِنِّي اتَّخَذْتُ خَاتَمًا مِنْ وَرِقٍ وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَلَا يَنْقُشَنَّ أَحَدٌ عَلَى نَقْشِهِ [ر: ۵۵۳۲]

رسول الله ﷺ په خپله ګوته کبنې د " محمد رسول الله " نقش جوړ کړې وو او دا ارشاد ئې فرمائلې وو چه بل څوك به دا نقش نه جوړوى . دا ګوته مهر هم وو ، دې وجه نه ئې خلق منع کړې وو چه چرته التباس او خلل واقع نه شى - (۲)

په ګوته کبنې د خپل نوم يا د ذکر يا د حکمت يو خبره نقش کول جائز دى او د سلفو معمول هم پاتې شويدې حضرت عبد الله بن عمر ﷺ په ګوته کبنې د خپل نوم نقش کړې وو ، حضرت حذيفه او ابوعبيده " الحمد لله " ليکلې وو ، حضرت على ﷺ " الله الملك " ابراهيم نخعى " بالله " حضرت مسروق " بسم الله " ليکلې وو - (۳)

د بعض حضراتو نه د کراهت قول منقول دې څکه چه که داسې څه ذکر يا د الله تعالى نوم اوليکلې شى نو جنبى او حائضه به ديته لاس لګوى او د استنجاء کولو په وخت به دې پورې د نجاست لګيدو ويره وى ، دې وجه نه ديته مکروه ويلې شويدى ګنى فى نفسه بالاتفاق دا جائز دې ، دې وجه نه چه په کومو ځايونو کبنې د بې عزتئ ويره وى نو ګوته دې اوويستلې شى او دا يو بهتر کار دې - (۴)

۵۳ = بَاب هَلْ يُجْعَلُ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَسْطُرٍ

[۵۵۳۰] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا اسْتُخْلِفَ كَتَبَ لَهُ وَكَانَ نَقْشُ الْخَاتَمِ ثَلَاثَةَ أَسْطُرٍ مُحَمَّدٌ سَطْرٌ وَرَسُولُ

---

۱) عمدة القارى : ۲۲\۳۶ ، فتح البارى : ۱۰\۴۰۰)

۲) فتح البارى : ۱۰\۴۰۰ ، (او آيا د دوى صلى الله عليه وسلم د زمانې نه پس په ګوته باندې داسې نقش جوړول جائز دى او که نه ؟ علامه عينى فرمائى " فإن قلت : نهيه صلى الله عليه و سلم أن يُنقش مثل نقشه خاص بحياته أو يعم ذلك حياته و بعدها . قلت : الظاهر الأول ، و يدل عليه لبس الخلفاء الخاتم بعده ثم جدد عثمان خاتما آخر بعد وقوع ذلك الخاتم فى بئر أريس ، و نقش عليه ذلک النقش " ، عمدة القارى : ۲۲\۳۸)

۳) فتح البارى : ۱۰\۴۰۲)

۴) فتح البارى : ۱۰\۴۰۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۳۴ ، او علامه ابن عابدين فرمائى چه " فلو نقش اسمه تعالى او اسم نبيه صلى الله عليه وسلم استحب أن يجعل الفص فى كمه إذا دخل الخلاء و أن يجعله فى يمينه إذا استنجى " رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى اللبس : ۵\۲۵۴)

سَطْرٌ وَاللّٰهِ سَطْرٌ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ وَزَادَنِي أَحْمَدُ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ثُمَامَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَهُ وَفِي يَدِ عُمَرَ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ جَلَسَ عَلَى بِئْرِ أَرِيسَ قَالَ فَأَخْرَجَ الْخَاتَمَ فَجَعَلَ يَعْبَثُ بِهِ فَسَقَطَ قَالَ فَاخْتَلَفْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مَعَ عُثْمَانَ فَنَزَحَ الْبِئْرَ فَلَمْ يَجِدْهُ [ر:٢٩٣٩]

رسول الله ﷺ چه د " محمد رسول الله " كوم نقش جوړ كړې وو ، هغه په درې كرخو كښې وو يو كرخه كښې " محمد " او په بله كښې " رسول " او په دريمه كښې " الله " وو -

د بعض حضراتو نه منقول دى چه برنئ ړومبنئ كرخه كښې " الله " دويمه كښې " رسول " او په آخره دريمه كرخه كښې " محمد " ليكلې شوې وو ، داسې :

الله

رسول

محمد

خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى :" فلم أر التصريح بذلك فى شىء من الأحاديث ، بل رواية الإسماعيلى يخالف ظاهرها ذلك ، فإنه قال فيها : محمد سطر ، و السطر الثانى رسول ، و السطر الثالث الله "[1]

حافظ ابن حجر فرمائى په احاديثو كښې ما ته داسې څه تصريح ملاو نه شوه بلكه د اسماعيلى د روايت نه په ظاهره ددې خلاف معلوميږى ، ځكه چه ديكښې دى ، محمد يو كرخه كښې دې او دويمه كرخه كښې رسول دې او دريمه كښې لفظ د الله دې)

د باب بل روايت كښې دى چه دحضور ﷺ دا گوته د حضرت فاروق اعظم نه پس د حضرت عثمان سره وه ، دوى يو ورځ د اريس كوهى سره ناست وو او دا گوته ئې راويستې وه او دې سره ئې لوبې كولې چه دا د ده نه اوغورزيدله ، حضرت انس ﷺ فرمائى چه مونږ د حضرت عثمان سره درې ورځو پورې كوشش كولو ، ددې كوهى تولې اوبه مو رااوويستلې خو دا گوته ملاو نه شوه -

علامه مناوى په شرح شمائل كښې ليكى : "وكان فى خاتم المصطفى شىء من الأسرار كما كان فى خاتم سليمان ، لأن سليمان لما فقد خاتمه ذهب ملكه ، وعثمان لما فقد الخاتم ، انتقض عليه الأمر ، فكان مبدأ الفتنة التى أفضت إلى قتله ، واتصلت إلى آخر الزمان "[2]

يعنى د رسول الله ﷺ په گوته كښې څه راز وو ، چه څنگه د سليمان عليه السلام په گوته كښې راز وو چه كله دا روكه شوه نو ددوى حكومت ختم شو ، د حضرت عثمان نه هم چه

[1] فتح البارى : ١٠\٤٠٣ ، ٤٠٤)

[2] شرح الشمائل للمناوى ، باب ما جاء فى ذكر خاتم رسول الله صلى الله عليه و سلم : ١\١٤٦)

كله د حضور دا ګوته روکه شوه نو معاملات خراب شو او د هغې فتنې ابتداء اوشوه چه د
دوی قتل ته اورسیدله او تر آخر د زمانې پورې به جاری وی "
ابن بطال رحمه الله فرمائی چه د حدیث د باب نه یو خبره دا معلومیږی چه کُه لږ مال هم
روک شی نو ددې تلاش کښې کوشش کول پکار دی -
حضرت عائشه رضي الله عنها امیل روک شوې وو نو حضور ددې تلاش کړې وو - (١)
روایت کښې دی " یعبث به " علامه کرمانی فرمائی چه ګوتمه ئې په ګوته کښې تاووله ،
کله به ئې ویستله او کله به ئې اچوله " عبث " نه هم دا مراد دې (٢) انسان چه کله په یو
معامله کښې فکر مند وی او په سوچ او په غور کښې مشغول وی نو عموما هم داسې کوی
، دا د وقار خلاف نه ده ، حافظ ابن حجر فرمائی -
" وانما کان کذلك، لأن من مثلهم انما ینشأ عن فکر، وفکرتهم انما هی فی الخیر " (٣)
یو خبره دا هم معلومه شوه چه د څه څیز د روکیدو نه پس ددې دې درې ورځو پورې تلاش
اوکړی او بیا دینه پس تلاش پریږدی نو دا جائز دی او داسې کس ته به لاپرواه نه وائی -
اودا هم معلومه شوه چه د صالحانو آثار او د دوی لباس په طور دتبرك استعمالولې شي (٤)

٥٤= بَابُ الْخَاتَمِ لِلنِّسَاءِ وَكَانَ عَلَى عَائِشَةَ خَوَاتِيمُ ذَهَبٍ

[٥٥٣١] حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى قَبْلَ الْخُطْبَةِ قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ وَزَادَ ابْنُ وَهْبٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ فَأَتَى النِّسَاءَ فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ الْفَتَخَ وَالْخَوَاتِيمَ فِي ثَوْبِ بِلَالٍ [ر:٩٨]

دې باب کښې د ښځو د ګوتې اچولو بیان دې ، د حضرت عائشه رضي الله عنها سره د سرو زرو ګوتې
وې ، روایت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائی ، چه څه د نبی کریم ﷺ سره د اختر په
مانځه کښې موجود ووم ، دوی د خطبې ویلو نه وړاندې مونځ اوکړو او د ابن وهب په
واسطه سره دا اضافه هم نقل ده ، چه دوی ﷺ ښځو ته ورغلل دوی ته ئې د صدقې او د
خیرات کولوترغیب ورکړونوښځوحضرت بلال په جامو کښې ګوتې او سلایانې راغورزولې
الفتخ (د فاء او د تاء د فتحه سره) جمع د فتخة ده سلائی بې غمی او بې د ګوله ساده
ګوتې ته وائی (چه کومه د کچۍ ګوتې سره نزدې ګوته کښې اغوستې کیږی) شارحینو
ددې تشریح کښې لیکلې دی : وهی الخواتیم التی تلبسها النساء فی أصابع الرجلین وقیل : الخواتیم
التی لافصوص لها، وقیل : الخواتیم الکبار (٥)

---

١) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ٩\١٣٧ ، فتح الباری : ١٠\٤٠٤)
٢) شرح صحیح البخاری للکرمانی : ٢١\١٠٥ ، فتح الباری : ١٠\٤٠٤ ، عمدة القاری : ٢٢\٣٩)
٣) فتح الباری : ١٠\٤٠٤)
٤) ١٠٤) فتح الباری : ١٠\٤٠٤)
٥) فتح الباری : ١٠\٤٠٥ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٨٠)

يعنى دينه هغه ګوتې مراد دى چه ښځې ئې د پښو په ګوتو كښې اچوى ، بعضو ويلې دى دينه بغير د غمى والا ګوته مراد ده او يو قول دا هم دې چه دينه غمې ګوتې مراد دى

۵۵=بَابُ الْقَلَائِدِ وَالسِّخَابِ لِلنِّسَاءِ يَعْنِى قِلَادَةً مِنْ طِيبٍ وَسُكٍّ

[۵۵۴۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرْعَرَةَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَصَدَّقُ بِخُرْصِهَا وَسِخَابِهَا_[ر:۹۸]

قلائد جمع د قلادة ده ، هار (اميل) ته وائى ، سخاب (د سين په كسره او د خاء په تخفيف سره) د ملغلرو نه علاوه چه د لونګو وغيره نه جوړ شوې اميل وى چه دا ماشومان استعمالوى ، ([1]) بعضو ددې ترجمه په كړو سره كړيده - امام بخارى رحمه الله ددې په تفسير كښې فرمائى قلادة من طيب وسك يعنى د خوشبو او د مشكو وغيره نه جوړ شوې اميل ، سُك (د سين په ضمه او دكاف په تشديد سره) د خوشبو نوم دې ([2])
خُرص (د خاء په ضمه او د راء په سكون سره) مُندرو ته وائى - ([3])

۵٦=بَابُ اسْتِعَارَةِ الْقَلَائِدِ

[۵۵۴۳] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ هَلَكَتْ قِلَادَةٌ لِأَسْمَاءَ فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي طَلَبِهَا رِجَالًا فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ وَلَيْسُوا عَلَى وُضُوءٍ وَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَصَلَّوْا وَهُمْ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التَّيَمُّمِ زَادَ ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ [ر:۳۲٧]
اميل او زيورات وغيره عاريتًا د استعمال دپاره اغستې شى لكه چه حضرت عائشه د حضرت اسماء اميل اخستې وو

۵٧=بَابُ الْقُرْطِ لِلنِّسَاءِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَمَرَهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالصَّدَقَةِ فَرَأَيْتُهُنَّ يَهْوِينَ إِلَى آذَانِهِنَّ وَحُلُوقِهِنَّ
[۵۵۴۴] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِى عَدِيٌّ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدًا عَنْ

---

[1] عمدة القارى : ۲۲\۳۹ . إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۱)
[2] إرشاد السارى : ۱۲\۳۸۱ . عمدة القارى : ۲۲\۳۹)
[3] فتح البارى : ۱۰\۴۰٦ . عمدة القارى : ۲۲\۴۰ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۱)

ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى يَوْمَ الْعِيدِ رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ فَجَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تُلْقِي قُرْطَهَا_[ر: ۹۸]

قُرط (د قاف په ضمه او د راء په سكون) مُندرو او والو ته وائى (۱)

۵۸=بَابُ السِّخَابِ لِلصِّبْيَانِ

[۵۵۳۵] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ بْنُ عُمَرَ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سُوقٍ مِنْ أَسْوَاقِ الْمَدِينَةِ فَانْصَرَفَ فَانْصَرَفْتُ فَقَالَ أَيْنَ لُكَعُ ثَلَاثًا ادْعُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ فَقَامَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ يَمْشِي وَفِي عُنُقِهِ السِّخَابُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ هَكَذَا فَقَالَ الْحَسَنُ بِيَدِهِ هَكَذَا فَالْتَزَمَهُ فَقَالَ اللّٰهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ وَأَحِبَّ مَنْ يُحِبُّهُ وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَمَا كَانَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بَعْدَ مَا قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَالَ [ر: ۲۰۱۶]

روايت د باب كښې د " لكع " معنى د ماشوم ده (۲) فقال النبى صلى الله عليه وسلم بيده هكذا ،

فقال الحسن بيده هكذا: رسول الله ﷺ دواړو لاسونو سره اشاره اوكړه يعنى دواړه لاسونه ئې د غاړې وركولو دپاره خواره كړل - حضرت حسن هم دواړه لاسونه خواره كړل او دوى ته ورتر غاړه وتلو -

۵۹=بَابُ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ بِالرِّجَالِ

[۵۵۳۶] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ تَابَعَهُ عَمْرٌو أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ

روايت د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ په هغه سړو لعنت كړيدې چه كوم د ښځو په شان شكل جوړوى او په هغه ښځو ئې لعنت كړيدې چه كوم د سړو په شان صورت اختياروى - يعنى د لباس او د زينت چه كوم څيزونه د ښځو سره خاص دى ، هغه سړو لره اختيارول نه

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۴۰۶ ، عمدة القارى : ۲۲\۴۰ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۱)

۲) إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۴۱)

۳) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب اللباس ، باب لباس النساء : ۴\۶۰ (رقم الحديث : ۴۰۹۷) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى المتشبهات بالرجال من النساء : ۵\۱۰۵ (رقم الحديث : ۲۷۸۴) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب النكاح ، باب فى المخنثين : ۱\۶۱۴ (رقم الحديث : ۱۹۰۴)

دی پکار . او داسې چه کوم هینت او طریقې د سړو سره خاص دی هغه اختیارول ښځو لره صحیح نه دی . داسې د خبرو او د تلو حکم هم دې ، هو کُه څوك په پیدایش کښې دارنګه مشابهت اولری نو چه دا غیر اختیاری دې دې وجه نه دا په دې وعید کښې داخل نه دې (۱)

د باب په آخر کښې د عمرو بن مرزوق متابعت ابونعیم موصولا نقل کړیدې - (۲)

۶۰=بَاب إِخْرَاجِ الْمُتَشَبِّهِينَ بِالنِّسَاءِ مِنْ الْبُيُوتِ

[۵۵۴۷] (۳) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُخَنَّثِينَ مِنْ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنْ النِّسَاءِ وَقَالَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ قَالَ فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَانًا وَأَخْرَجَ عُمَرُ فُلَانًا _[ر:۶۴۴۵]

[۵۵۴۸] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَخْبَرَتْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عِنْدَهَا وَفِي الْبَيْتِ مُخَنَّثٌ فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ أَخِي أُمِّ سَلَمَةَ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ فَتَحَ اللَّهُ لَكُمْ غَدًا الطَّائِفَ فَإِنِّي أَدُلُّكَ عَلَى بِنْتِ غَيْلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءِ عَلَيْكُنَّ

قَالَ أَبُو عَبْد اللَّهِ تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَتُدْبِرُ يَعْنِي أَرْبَعَ عُكَنٍ بَطْنِهَا فَهِيَ تُقْبِلُ بِهِنَّ وَقَوْلُهُ وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ يَعْنِي أَطْرَافَ هَذِهِ الْعُكَنِ الْأَرْبَعِ لِأَنَّهَا مُحِيطَةٌ بِالْجَنْبَيْنِ حَتَّى لَحِقَتْ وَإِنَّمَا قَالَ بِثَمَانٍ وَلَمْ يَقُلْ بِثَمَانِيَةٍ وَوَاحِدُ الْأَطْرَافِ وَهُوَ ذَكَرٌ لِأَنَّهُ لَمْ يَقُلْ ثَمَانِيَةُ أَطْرَافٍ [ر:۴۰۶۹]

د باب رومبی روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ مخنث سړو سره او د سړو د شکل په شان خان جوړوونکو ښځو باندې لعنت کړیدې او فرمائی چه دوی د خپلو کورونو نه اوباسئ . رسول الله ﷺ فلانی لره او حضرت عمر فلانی لره ویستې وو -

المترجّلات . په زور د سړو سره مشابهت جوړوونکې ښځې ، رسول الله ﷺ چه کوم سړې ویستلې وو د ده نوم انجشه وو او حضرت عمر چه څوك ویستې وو د هغه نوم مانع وو - (۴)

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۰۸ . إرشاد الساری : ۱۲\۵۸۳ . عمدة القاری : ۲۲\۴۱)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۴۰۹ . عمدة القاری : ۲۲\۴۱ . إرشاد الساری : ۱۲\ ۵۸۳)

(۳) ۵۵۴۷) الحدیث أخرجه البخاری ایضا فی کتاب الحدود . باب نفی أهل المعاصی و المخنثین (رقم الحدیث : ۶۴۴۵) و أخرجه الترمذی فی کتاب الأدب . باب ما جاء فی المتشبهات بالرجال من النساء : ۵\ ۱۰۶ (رقم الحدیث : ۷۷۸۵) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب . باب فی الحکم فی المخنثین : ۴\ ۲۸۲ (رقم الحدیث : ۴۹۳۰) و أخرجه النسائی فی کتاب عشرة النساء ، باب لعن المتبرجات من النساء : ۵\ ۳۹۶ (رقم الحدیث : ۹۳۵۱)

(۴) إرشاد الساری : ۱۲\ ۵۸۳ . حافظ ابن حجر د هغه کس نوم ذکر کړیدې ...[بقیه برصفحه آئنده.....

د باب دویم حدیث کتاب النکاح ، باب ما ینهی من دخول المتشبهین بالنساء علی المرأة او کتاب المغازی، باب غزوة الطائف کښې تیر شویدې

٦١ = بَاب قَصِّ الشَّارِبِ

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُحْفِي شَارِبَهُ حَتَّى يُنْظَرَ إِلَى بَيَاضِ الْجِلْدِ وَيَأْخُذُ هَذَيْنِ يَعْنِي بَيْنَ الشَّارِبِ وَاللِّحْيَةِ

[۵۵۴۹] (١) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ أَصْحَابُنَا عَنِ الْمَكِّيِّ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْفِطْرَةِ قَصُّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۱، ۵۵۵۳، ۵۵۵۴]

[۵۵۵۰] (٢) حَدَّثَنَا عَلِيٌّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ الزُّهْرِيُّ حَدَّثَنَا عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رِوَايَةً الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ الْخِتَانُ وَالِاسْتِحْدَادُ وَنَتْفُ الْإِبْطِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ [ر: ۵۵۵۲، ۵۹۳۹]

د لباس نه د فارغیدو نه پس امام بخاری رحمه الله دې ځائې نه متعلقات د لباس بیانوی ، د بریتو اخستل ، د نوکونو اخستل وغیره د لباس متعلقات دی - (٣)

د بریتو اخستو طریقه او حکم حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه خپل بریت به دومره تراشل چه د ځرمنې سپین والې به ښکاریدو او د ګیرې او د بریتو په مینځ کښې به ئې هم ویخته اخستل -

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما دا اثر موصول نقل کړیدې - (٤)

...بقیه ازحاشیه گذشته] چه کوم سړې رسول الله صلی الله علیه و سلم ویستلې وو خو چه کوم سړې حضرت عمر رضی الله عنه ویستې وو د هغه باره کښې ابن حجر فرمائی : " و لم أقف فی شیء من الروایات علی تسمیة الذی أخرجه عمر " فتح الباری : ۱۰\۴۱۰ . علامه عینی هم دا فرمائلې دی : عمدة القاری : ۲۲\۴۲)

(١) الحدیث أخرجه البخاری ایضا فی کتاب اللباس . باب تقلیم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۱ . ۵۵۵۳) و فی باب إعفاء اللحی (رقم الحدیث : ۵۵۵۴)

(٢) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الکتاب . باب تقلیم الأظفار (رقم الحدیث : ۵۵۵۲) و أخرجه أیضا فی کتاب الاستیذان . باب الختان بعد الکبر و نتف الإبط (رقم الحدیث : ۵۹۳۹) و اخرجه مسلم فی کتاب الطهارة . باب خصال الفطرة . ۱\۲۲۱ (رقم الحدیث : ۲۵۷) و أخرجه أبوداود فی کتاب اللباس . باب فی أخذ الشارب : ۴\۸۴ (رقم الحدیث : ۴۱۹۸) و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة . باب الفطرة : ۵\۴۰۶ (رقم الحدیث : ۹۲۸۹) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الطهارة . باب الفطرة : ۱\۱۰۸ (رقم الحدیث : ۲۹۲)

(٣) فتح الباری : ۱۰\۱۰ . عمدة القاری : ۲۲\۴۳)

(٤) شرح معانی الآثار للطحاوی . کتاب الکراهیة . باب حلق الشارب : ۲\۳۶۸)

بريت د شونډو په اړخونو كښې چه كوم ځائې ختميږى د دې او د ګيرې مينځ په حصه كښې چه كوم ويخته دى دا به هم حضرت ابن عمر رضي الله عنه قينچى كول -

د باب دويم حديث په سند كښې دې چه حضرت ابوهريره رضي الله عنه روايت بيانوى ، د روايتاً بيانول نه مراد مرفوعاً بيانول دى - (۱) چه پنځه څيزونه فطرت دى سنتول ، د نامه نه لاندې ويخته خريل ، د ترخ ويخته ويستل ، نوكونه اخستل ، او د بريتو قينچي كول -

من الفطرة ، علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى : "أى من السنة القديمة التى اختارها الأنبياء عليهم السلام، اتفقت عليها الشرائع ، فكأنها أمر جبلى فطروا عليه " (۲) يعنى دا يو پخوانې سنت دې چه دا ټولو پيغمبرانو اختيار كړيدې ، او چه په دې تمام شريعتونه متفق دي ، ګويا دا يو فطرى طبيعت دې چه دوى په دې سره پيدا شوى دى -

د استحداد معنى ده حديد يعنى پاكى استعمالول ، د نتف اصل معنى ويستل او راكښل راخِي . د ترخ ويخته په لاسونو سره ويستل پكار دى ، خو كه چا ته دې سره تكليف وى نو په پټرى (بليډ) وغيره سره ئې هم صفا كولې شى ، مقصد د ويختو لرې كول دى (۳)

په بريتونو اخستو كښې سنت دا دې چه دا په قينچى وغيره سره دومره نرى نرى واخستې شى چه څرمن په نظر راشى ، پټرى (بليډ) سره بريتونه بالكل صفا كولو ته بعضې عالمانو بدعت او مكروه ويلې دى (۴) خو د احنافو په نزد جائز دى - (۵) د بريتو د تراشلو په باره كښې حديث د باب كښې د "قَصّ " لفظ راغلې دې ، راتلونكې باب كښې د حضرت ابن عمر په حديث كښې د "أحفوا الشوارب" الفاظ دى دينه وړاندې باب كښې د " انهكوا الشوارب" الفاظ دى . د صحيح مسلم په روايت كښې د "جزّوا الشوارب " الفاظ دى - (۶)

إحفاء او د نهك معنى ده په تراشولو او قينچى كولو كښې ښه مبالغه كول د " جز " معنى ده ويخته داسې اخستل چه څرمن په نظر راشى (۷)...... د دې تمامو الفاظو حاصل دا دې چه

---

۱) فتح البارى : ۱۰\٤۱۳ ، عمدة القارى : ۲۲\٤۵ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۶)

۲) إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۶)

۳) فتح البارى : ۱۰\٤۲۲ ، إرشاد السارى : ۱۲\۵۸۷ ، علامه عينى فرمائى " فإن حلقه فقد خالف السنة " عمدة القارى : ۲۲\٤۵)

٤) أوجز المسالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱٤\۲۳۱ ، شرح الزرقانى على الموطاء للإمام مالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ٤\۲۸۷ ، الأبواب و التراجم : ۲\۱۰۹ ، فتح القدير ، كتاب الحج ، باب الجنايات : ۲\٤٤۶)

۵) شرح مسلم للنووى ، كتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹ ، أوجز المسالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱٤\۲۳۲ ، حاشية ابن عابدين ، كتاب الحج ، باب الجنايات : ۲\۲۲۲ ، فتح القدير ، كتاب الحج ، باب الجنايات : ۲\٤٤۶)

۶) صحيح مسلم ، كتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۲۲۲ (رقم الحديث : ۲۶۰)

۷) فتح البارى : ۱۰\٤۲۵ ، أوجز المسالک ، كتاب اللباس ، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱٤\۲۳۲)

بريت په قينچى كول پكار دى خو په پاكئ سره بالكل د بيخه صفا كول نه دى پكار، امام مالك په پاكئ سره بالكل صفا كولو ته مثله ويلې ده (۱)، د شوافع او حنابله په نزد هم په قينچئ وغيره سره تراشل افضل دى - (۲)

۶۲= باب تقليم الأظفار

[۵۵۵۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ ابْنُ أَبِي رَجَاءٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ حَنْظَلَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ [ر:۵۵۳۹]

[۵۵۵۵] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْفِطْرَةُ خَمْسٌ الْخِتَانُ وَالِاسْتِحْدَادُ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَنَتْفُ الْآبَاطِ [ر:۵۵۵۰]

[۵۵۵۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ وَفِّرُوا اللِّحَى وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا حَجَّ أَوِ اعْتَمَرَ قَبَضَ عَلَى لِحْيَتِهِ فَمَا فَضَلَ أَخَذَهُ [ر:۵۵۳۹]

د نوكونو اخستو حكم: تقليم د قلم نه باب د تفعيل مصدر دې، ددې معنى د پريكولو او د اخستو او د قطع كولو راځى، د بريتو په شان نوكونه اخستل هم په فطرى امورو كښې دى، په لويو نوكونو كښې خيرې جمع كيږى، چه كوم د پاكئ خلاف دې، دارنګه د خيرو په وجه ډير كرتې اوبه بيخونو ته نه رسيږى دې وجه نه د نوكونو د اخستو اهتمام كول پكار دى -

په څومره مده كښې نوكونه او بريت اخستل پكار دى: امام مسلم رحمه الله د حضرت انس نه روايت نقل كړيدې چه په بريتو او په نوكونو اخستو كښې او د ترخونو او د نامه لاندې ويختو اخستو كښې مونږ دپاره د څلوېښتو ورځو حد مقرر شويدې چه دينه به ئې زيات نه پريږدو - (۳)

او بهتره دا ده چه هره هفته د بريتو او د نوكونو د اخستو او د نامه د لاندې د ويختو د صفا كولو اهتمام اوشى، امام بيهقى رحمه الله د حضرت ابوهريره نه روايت نقل كړيدې چه رسول الله ﷺ به د هرې جمعې مانخه دپاره د راوتلو نه وړاندې خپل نوكونه او بريت اخستل - (۴)

د نوكونو د اخستو طريقه: د نوكونو په اخستو كښې د ګوتو ترتيب څنګه كيدل پكار دى ؟

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۴۲۵، أوجز المسالک، كتاب اللباس، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۲)

(۲) فتح البارى : ۱۰\۴۲۵، أوجز المسالک، كتاب اللباس، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۲

شرح الزرقانى على الموطاء لإمام مالک، كتاب اللباس، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۴\۲۸۷)

(۳) صحيح مسلم، كتاب الطهارة، باب خصال الفطرة : ۱\۲۲۲، (رقم الحديث : ۲۵۸)

(۴) أوجز المسالک، كتاب اللباس، باب ما جاء فى السنة فى الفطرة : ۱۴\۲۳۰)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه احادیثو کښې ددې متعلق څه تصریح نشته دې - (۱)
امام نووی رحمه الله په شرح د مسلم کښې لیکلې دی چه مستحب دا ده چه د ښی لاس د مسواکې ګوتې نه شروع اوکړې شی بیا مینځنۍ ګوته بیا وزیره ګوته بیا د کچې ګوتې نوکونه دې واخستې شی بیا د ګس لاس د کچې ګوتې نه شروع شی تر د متې ګوتې د ګس لاس پورې واخستې شی او په آخره کښې د ښې لاس د متې ګوتې نوك واخستې شی ، او د پښو په نوکونو اخستو کښې شروع دې د ښې پښې د کچې ګوتې نه اوشی او په ترتیب سره دې اخلی تر دې د ګسې پښې په کچه ګوته ئې ختم کړی - (۲)

قوله: خالفوا المشركين ، وفّروا اللحى ، وأحفوا الشّوارب : رسول الله ﷺ فرمائی چه د مشرکانو مخالفت اوکړئ ، ګیره لویه کړئ او بریت اوتراشئ ، مشرکانو نه مراد مجوسیان دې - (۳)

د "وفّروا اللّحى" د الفاظو نه دا شبه کیږی چه ګیره لویه پکار ده او په هیڅ صورت کښې هم دیته قینچی وراوړل او کمول نه دی پکار -
شاید هم دې شبه ختمولو دپاره امام بخاری رحمه الله د حضرت ابن عمر اثر رانقل کړیدې چه کله دوی به حج یا عمره کوله نو خپله ګیره به ئې په موټی کښې اونیوله او د ویختو چه به څومره حصه زیاته وه نو دا به ئې قینچی کړه ، امام ترمذی رحمه الله د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص نه هم یو روایت نقل کړیدې چه په خپله رسول الله ﷺ به هم خپله ګیره مبارکه په پلنو او په اوږدوالی کښې څه کموله - (۴)

دې وجه نه د وفّروا اللّحى او د أعفوا اللّحى مطلب دا دې چه ګیره دې اوساتلې شی نه دې اوخرولې شی او نه دې زیاته کمه کړې شی -

د باب د دې دویم حدیث تعلق ترجمة الباب سره نشته دې بلکه دا د راتلونکی باب "باب إعفاء اللحى" لاندې ذکر کول پکار وو - په تکلف او په زور سره کُه څه توجیه ورلره اوکړې شی هغه بیله خبره ده ، لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :

"وهذا الحديث لا تعلق له بما ترجمه له كما لا يخفى ويمكن توجيهه بتعسف" (۵)

•••

۱) فتح الباری : ۱۰\۴۲۳)
۲) شرح مسلم للنووی ، کتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹ ، دارنګه اوګوره بذل المجهود ، کتاب الترجل ، باب فی أخذ الشارب : ۱۷\۸۳)
۳) فتح الباری : ۱۰\۴۶۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۴۶ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۹۰)
۴) أخرجه الترمذی فی کتاب الأدب ، باب ما جاء فی الأخذ من اللحية : ۵\۹۴ (رقم الحديث : ۲۷۶۲)
۵) إرشاد الساری : ۱۲\۵۹۰)

۶۳ = باب إعفاء اللحى عفوا [الأعراف: ۹۵] كثروا وكثرت أموالهم

[۵۵۵۴] حدثني محمد أخبرنا عبدة أخبرنا عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انهكوا الشوارب وأعفوا اللحى [ر: ۵۵۳۹]

د ږيرې اندازه: په حديث د باب كښې دي " انهكوا الشوارب و اعفوا اللحى " بريت قينچى كړئ او ږيره لويه كړئ -

ږيره څومره لويول پكار دي؟: په دې باره كښې حديث كښې څه معين اندازه نه ده شوې (۱) خو د يو موټى نه كم د ږيرې د قينچى كولو اجازت د چا نه هم نه دې منقول بلكه داسې كول حرام دي - (۲) خو د يو موټى نه چه كوم زيات وى د هغې قينچى كول د بعضو په نزد مباح او د بعضو په نزد مستحب دي - (۳) امام نووى رحمه الله فرمائى چه ږيره د يو موټى نه زياته شى نو دا دې قينچى نه كړې شى ، دا دې په خپل حال سره پريخودې شى - (۴)

د يو موټى نه زياته ږيره چه دومره غټه شى چه بدنما ښكارى نو دې صورت كښې زيات ويخته اخستل بعض عالمان ضرورى او بعض مستحب ګڼړى ، خو په يو موټى ږيره ساتلو باندې اجماع ده - (۵) مفتى كفايت الله صاحب رحمه الله فرمائى :

" په حديث كښې د ږيرې د غټولو حكم او تائيد راغلې دې او ددې اندازه خودلو دپاره څه قولى روايت د رسول الله ﷺ نه روايت نه دې ، خو فعلى روايت كښې د اصحابو ﷺ دا طرز عمل مروى دې چه د يو موټى نه به ئې زياته ږيره قينچى كوله او د يو موټى نه د كمې

---

(۱) كفايت المفتى ، كتاب الحظر ، بال او داړهى كے احكام : ۹\۱۷۶ ، معارف الحديث ، كتاب المعاشرة و المعاملات : ۶\۳۱۵)

(۲) البدر السارى : ۴\۳۸۰ ، معارف الحديث ، كتاب المعاشرة و المعاملات : ۶\۳۱۵ ، كفايت المفتى ، كتاب الحظر و الإباحة : ۹\۱۷۴)

(۳) الابواب و التراجم : ۲\۱۱۰ ، او د صاحب د درمختار نه منقول دى چه يو موټې ږيره ساتل مسنون دى لكه چه دې فرمائى " و السنة فيها القبضة " الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى البيع : ۵\۲۸۸ ، هم د دې عبارت تر لاندې شارح علامه ابن عابدين فرمائى " وهو أن يقبض الرجل لحيته فما زاد منها على قبضة قطعه كذا ذكره محمد فى كتاب الآثار عن الإمام ، قال : و به نأخذ ")

(۴) شرح مسلم للنووى ، كتاب الطهارة ، باب خصال الفطرة : ۱\۱۲۹)

(۵) و هل يكره أخذ ما زاد على القبضة فيه وجهان : أحدهما يكره ، و الثانى لا يكره لما روى البخارى ذلك من فعل ابن عمر ..... و علم مما سبق أنهم اختلفوا فيما طال من اللحية على أقوال : الأول : يتركها على حالها و لا يأخذ منها شيئا ، و هو مختار الشافعية ، و رجحه النووى و هو أحد الوجهين عند الحنابلة ، و الثانى كذلك إلا فى حج أو عمرة ، فيستحب أخذ شيء منها ، قال الحافظ : هو المنصوص عن الشافعى ، و الثالث يستحب أخذ ما فحش طولها جدا بدون التحديد بالقبضة وهو مختار لإمام مالك ، و رجحه القاضى عياض و الرابع : يستحب أخذ ما زاد على القبضة ، وهو مختار الحنفية ، (الأبواب و التراجم : ۲\۱۱۰)

قینچی کولو هیڅ څه سند نشته دې، دې وجه نه فقهاء کرامو یو موټې ګیره ساتل واجب ګرځولې دی، او ددې نه کم ساتونکې ئې په وجه د تارك د واجبو فاسق ګرځولې دې.[1]

قوله: عفوا: کثروا وکثرت أموالهم: د إعفاء په مناسبت سره امام بخاری رحمه الله د خپل عادت مطابق د سوره اعراف ایت پنځه نوی کښې واقع د لفظ د "عفوا" معنی بیان کړه چه د دې معنی د زیاتیدو او د مال د زیاتیدو راځی، آیت کریمه دې (**ثم بدلنا مکان السیئة الحسنة حتی عفوا......**) مونږ بد حالی په خوشحالئ سره بدله کړه تر دې چه دوی ته (د صحت سره مال او اولاد کښې) ښه ترقی نصیب شوه (دا زیاتیدل او د دوی مال او اولاد کښې اضافه اوشوه -)

۶۴= بَاب مَا یُذْکَرُ فِی الشَّیْبِ

[۵۵۵۵\۵۵۵۶] حَدَّثَنَا مُعَلَّی بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وُهَیْبٌ عَنْ أَیُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِیرِینَ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا أَخَضَبَ النَّبِیُّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمْ یَبْلُغْ الشَّیْبَ إِلَّا قَلِیلًا

[۵۵۵۶] حَدَّثَنَا سُلَیْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَیْدٍ عَنْ ثَابِتٍ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ خِضَابِ النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ یَبْلُغْ مَا یَخْضِبُ لَوْ شِئْتُ أَنْ أَعُدَّ شَمَطَاتِهِ فِی لِحْیَتِهِ [ر: ۳۳۵۷]

[۵۵۵۷\۵۵۵۸] ([2]) حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِیلُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ أَرْسَلَنِی أَهْلِی إِلَی أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ وَقَبَضَ إِسْرَائِیلُ ثَلَاثَ أَصَابِعَ مِنْ قُصَّةٍ فِیهِ شَعَرٌ مِنْ شَعَرِ النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وَکَانَ إِذَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ عَیْنٌ أَوْ شَیْءٌ بَعَثَ إِلَیْهَا مِخْضَبَهُ فَاطَّلَعْتُ فِی الْجُلْجُلِ فَرَأَیْتُ شَعَرَاتٍ حُمْرًا

[۵۵۵۸] حَدَّثَنَا مُوسَی بْنُ إِسْمَاعِیلَ حَدَّثَنَا سَلَّامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَی أُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْرَجَتْ إِلَیْنَا شَعَرًا مِنْ شَعَرِ النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مَخْضُوبًا وَقَالَ لَنَا أَبُو نُعَیْمٍ حَدَّثَنَا نُصَیْرُ بْنُ أَبِی الْأَشْعَثِ عَنْ ابْنِ مَوْهَبٍ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ أَرَتْهُ شَعَرَ النَّبِیِّ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ أَحْمَرَ

د ترجمة الباب مقصد: شیب بوډاتوب او د ویختو سپین والی ته وانی، شارحین د ترجمة الباب مقصد بیانولو کښې لیکی چه سپینو ویختو ته خضاب لګولې شی او که نه؟ امام ددې حکم بیانول غواړی.[3] خو دا خبره زړه ته نه پریووځی ځکه امام د خضاب د حکم

---

[1] کفایت المفتی: کتاب الحظر و الإباحة "بال اور داڑھی کے احکام: ۱۷۶\۹)

[2] ۵۵۵۷) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی هذا الباب (رقم الحدیث: ۵۵۵۸) و اخرجه ابن ماجه فی کتاب اللباس، باب الخضاب بالحناء: ۱۱۹۶\۲ (رقم الحدیث: ۳۶۲۳)

[3] عمدة القاری: ۴۷\۲۲، دارنګه اوګورئ فتح الباری: ۴۳۱\۱۰، إرشاد الساری: ۵۹۱\۱۲)

متعلق وړاندې مستقل باب قائم کړېدې

شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله فرمائی چه د ترجمة الباب مقصد د شيب فضيلت او د سپينو ويختو د ويستلو د ممانعت باره کښې چه کوم روايتونه راغلې دی هغې ته ئې اشاره کول مقصود دې (۱)

د سپينو ويختو فضيلت: لکه چه امام ابوداود او ترمذی د عمرو بن شعيب عن ابيه په سند سره روايت نقل کړېدې چه "إن النبی صلی الله عليه و سلم نهی عن نتف الشيب و قال: إنه نور المسلم" يعنی رسول الله ﷺ د سپينو ويختو د ويستلو نه منع کړېده ، او فرمايلی دی چه دا د مسلمان نور دې (۲) خو چه دا روايتونه د امام بخاری رحمه الله په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه ئې دا ذکر نه کړل او د خضاب والا روايتونه ئې ذکر کړل -

ړومبې روايت کښې محمد بن سيرين فرمائی چه ما دا حضرت انس نه تپوس اوکړو چه آيا رسول الله ﷺ خضاب لګولې وو ؟ نو دوی اوويل د دوی ډير کم ويخته سپين شوې وو (د پنځلس ، اوولس ، اتلس ، نورلس ياد شلو ويختو د سپينيدو ذکر راغلې دی) -(۳)

په دويم روايت کښې دی چه د حضرت انس نه د رسول الله ﷺ د خضاب لګولو په باره کښې تپوس اوشو نو دوی اوويل چه د دوی ويخته دومره سپين شوې نه وو چه خضاب ئې لګولې وې ، ګڼه د دوی د ګيرې سپين ويخته چا شمارلې نو شمارلې کيدل -

شمطاب (د شين او د ميم په فتحه سره) سپينو ويختو ته وائی - (۴)

د يو مغلق عبارت تشريح: د باب په دريم حديث کښې عثمان بن عبد الله بن وهب فرمائی:

أرسلنی أهلی إلی أم سلمة زوج النبی صلی الله عليه و سلم بقدح من ماء .... و قبض إسرائيل ثلاث أصابع ...... من قصة فيه شعر من شعر النبی صلی الله عليه و سلم" -

دې عبارت کښې دلته لږ غونده اغلاق دې ، حضرت ګنګوهی رحمه الله ددې چه کومه تشريح کړېده هغه ډيره واضحه او بې ګرد وغبار ده -

دلته ړومبې په دې خبره پوهه شه چه د " و قبض إسرائيل ثلاث أصابع " دا جمله معترضه ده ، اسرائيل بن يونس ددې حديث د پوهول دپاره په درې ګوتو اشاره اوکړه ، نو دې جمله کښې ددې ذکر دې ، دې وجه نه د اصل حديث الفاظ دا دی "أرسلنی أهلی إلی أم سلمة زوج النبی صلی الله عليه و سلم بقدح من ماء من قصة فيه شعر من شعر النبی صلی الله عليه و سلم" -

① قُصّة (د قاف په ضمه او د صاد په تشديد سره) د ويختو " من قُصّة.... " کښې " من "

---

(۱) الابواب و التراجم : ۱۲\۱۱۰)

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب الأب ، باب ما جاء فی النهی عن نتف الشيب : ۵\۱۲۵ (رقم الحديث : ۲۸۲۳) و روی أبو داود معناه فی کتاب الترجل ،باب فی نتف الشيب : ۴\۸۵ (رقم الحديث : ۴۲۰۲)

(۳) إرشاد السار : ۱۲\۵۹۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۴۸)

(۴) عمدة القاری: ۲۱\۴۸ ،فتح الباری: ۱۰\۴۳۲ إرشاد الساری: ۱۲\۵۹۲ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۱۱۲)

سببیه ده او د " اجل " په معنی دي "أی لأجل قصة" او په دیکښې د شعر نه وړاندې فعل محذوف دې أی لیجعل فیه شعر من شعر النبی صلی الله علیه وسلم... ترکیبی عبارت به ترینه جوړ شی "أرسلنی أهلی إلی أم سلمة .... بقدح من ماء لأجل قصة لیجعل فیه شعر من شعر النبی صلی الله علیه و سلم ..... ترجمه به وی " خه خپل کور والا د اوبو یو پیالئ سره حضرت ام سلمه بی بی د رسول الله ﷺ ته اولیږلم د ویختو د غنچکې د وجه نه دې دپاره چه دې پیالي کښې د نبی کریم ﷺ ویخته واچولې شی " -

د حضرت ام سلمه رضی الله عنها سره په یو ډبی کښې د رسول الله ﷺ ویخته مبارک محفوظ وو ، چه چا ته به بد نظر لګیدلو یا به څوك بیمار شو نو اوبه به ئې رااولیږلې ، دوی به ویخته مبارك په دیکښې واچولو ، خلقو به دا اوبه استعمالولې نو ددې په برکت به دوی ته شفا ملاویده - (١) عثمان بن وهب ته ئې پیالئ ورکړه او د دې ویختو دپاره ئې اولیږلو دې دپاره چه دا ویخته مبارك په دې پیالئ کښې واچولې شی -

" فیه شعر... " کښې ضمیر مجرور " قدح " ته راجع دې بعضې نسخو کښې " فیها " دې ، دې صورت کښې به مطلب نور هم واضح شی چه څه ئې حضرت ام سلمه رضی الله عنها ته اولیږلم ددې غنچې دپاره چه دیکښې د رسول الله ﷺ ویخته مبارك وو - د دوی ویخته مبارك د نورو ویختو سره ایخودې شوې وو دې دپاره چه محفوظ پاتې شی ، لکه چه حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی :

" من قصة : کلمة من بمعنی الأجل ، وقول : فیه شعر من شعر..... الظاهر أنه بیان لما آل إلیه أمر القدح حین جعلت أم سلمة شعره صلی الله علیه و سلم فیه ، إذ لا یخفی أن الشعر لم یکن فی القدح الذی أتی به عثمان إلی أم سلمة رضی الله عنها ، و إنما کان الشعر فی الجلجل و لا یبعد أن یقال : " لیجعل فیه شعر من شعر..... بحذف الفعل ، و هذا إذا أعید الضمیر إلی القدح ، و أما إذا أعید إلی القُصة کما فی نسخة ، فالأمر أظهر ، و لعلها جعلته فی القصة خوفا عن التلف و الضیاع لو أفرد و کان وحده " (٢)

(٢) دا تفصیل هله دې چه کله دا لفظ د " قُصّة " وی خو په څو نسخو کښې دا لفظ د " فضّة " دې- (٣) او دا د " قدح " صفت دې او ترجمه به ئې وی " څه خپل کور والا د سپینو زرو نه جوړه شوې پیالئ سره اولیږلم چه دیکښې د رسول الله ﷺ ویخته مبارك وو ، د عثمان بن وهب کور والا دا اوړلې وو، بیا ئې واپس کولو دپاره عثمان رضی الله عنه ته ورکړل او راوې لیږلو-(٤)

---

(١) عمدة القاری: ٢٢\٤٩،فتح الباری: ١٠\٤٣٣،إرشاد الساری : ١٢\٥٩٣، شرح الکرمانی : ٢١\١١٣)

(٢) لامع الدراری : ١٠\٣)

(٣) عمدة القاری : ٢٢\٤٨ ، فتح الباری : ١٠\٤٣٢ ، إرشاد الساری : ١٢\٥٩٤)

(٤) عمدة القاری: ٢٢\٤٩،فتح الباری: ١٠\٤٣٢ ،إرشاد الساری : ١٢\ ٥٩٤ شرح الکرمانی : ٢١\١١٢)

په دې به دا اشکال وی چه د سپینو زرو پیالئ استعمالول خو جائز نه دی ، د دې دا جواب ورکړې شویدې چه دا خالص د سپینو زرو نه وه ، په دې صرف د سپینو زرو څه کار شوې وو یا خالص د سپینو زرو وه خو دا قسم د سپینو زرو واړه لوښی استعمالول حضرت ام سلمه جائز ګڼړل - (۱)

او دا هم کیدې شی چه حضرت ام سلمه ﷺ دا د خوراك څښاك دپاره نه استعمالولو صرف د حضور ﷺ ویخته ئې دېکښې ایخودې وو ، د سپینو زرو لوښی کښې څه داسې څیز محفوظ ساتل جائز دی - (۲)

③ دریم صورت دا دې چه " من فضة " د قدح " صفت نه دې بلکه د " جلجل " صفت دې . جلجل ډبی ته وائی ، لکه چه حمید په " الجمع بین الصحیحین " کښې چه کوم روایت رانقل کړیدی ، د دې الفاظ دی "أرسلنی أهلی إلی أم سلمة بقدح من ماء فجاءت بجلجل من فضة فیه شعر" (۳) د دې حاصل دا دې چه عثمان صرف د اوبو پیالئ اوړې وه او حضرت ام سلمه د سپینو زرو هغه ډبې راوړو چه دیکښې د حضور انور ﷺ ویخته مبارك وو خلقو به د اوبو وغیره لوښی اوړل ، حضرت ام سلمه به دیکښې دننه دغه ډبی ایخودلو ، بیا به دغه اوبه استعمالیدلې او مریضانو ته به شفا ملاویده -

حاصل دا چه روایت کښې د "من فضة ... " نه وړاندې " فجاءت بجلجل " الفاظ د حمیدی په روایت کښې دی ، دلته د بخاری په روایت کښې نشته دې چه د هغې په وجه نه په کلام کښې څه اشکال او سختی راځی لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله لیکی :

"قوله : فجاءت بجلجل ، وبه ینتظم الکلام ، ویعرفا منه أن قوله : " من فضة " بافاء والمعجمة ، وأنه صفة الجلجل ، لا صفة القدح الذی أحضره عثمان بن موهب" (۴)

اوس خبره پاتې کیږی د " وقبض إسرائیل ثلاث أصابع " .... اسرائیل بن یونس د خبرې د پوهولو دپاره درې ګوتې (متهٔ ګوته ، مسواکه ګوته او مینځنۍ ګوته) خورې کړې راغونډې کړې . حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه دې سره د اوبو د پیالئ وړوکوالی ته اشاره وه چه دا دومره وړه پیالئ وه - (۵)

علامه عینی رحمه الله فرمائی چه دې سره د عثمان حضرت ام سلمه ته د درې څلو تلو اشاره کول مقصود دی ، څکه چه په ګوتو باندې شمیر ته اشاره کیږی - (۶)

---

(۱) عمدة القاری: ۲۲\۴۹، فتح الباری: ۱۰\۴۳۲ ، إرشاد الساری: ۱۲\۵۹۴ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۱۱۲)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۴۹ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۹۲ ، فتح الباری : ۱۰\۴۳۲)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۴۳۲)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۴۳۲)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۴۳۲ ، إرشاد الساری : ۱۲\۵۹۲)

(۶) عمدة القاری : ۲۲\۴۸ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۱۱۲)

شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله د " قبض أصابع " تشریح کوی او لیکی :

" ثم اعلم أن هیئة قبض الأصابع أن تطول أصابعك الثلاثة، وهی الإبهام، والسبابة والوسطی، ثم توسع بینها توسعا قلیلا بحیث یکون البعد بین رؤوسها و بین أصولها سواء، فهذا القبض إما للإشارة إلی هیئة القدم أو للإشارة إلی هیئة الجلجل" (۱)

یعنی د " قبض أصابع " هیئت داسې دی چه ده خپلې درې ګوتې (متهه) مسواکه ګوته او مینځنۍ ګوته خورې کړې او ددې په مینځ کښې ئې لږه غونده فاصله اوساتله چه د ګوتو د بیخونو اود سرونو په مینځ کښې برابروی، ددې هیئت دا اشاره یا پیالۍ ته وه یا ډبی ته وه -

مخضبة : تب یعنی د اوبو لوښې ته وائی - (۲)

د روایت په آخر کښې عثمان بن موهب فرمائی چه ما دې لوښی کښې اوکتل نو په دیکښې څو سره ویخته په نظر راغلل ، معلومه شوه چه رسول الله ﷺ به خضاب لګولو ، په دې مناسبت سره امام دا حدیث دلته ذکر کړو - (۳)

۶۵= بَاب الْخِضَابِ

[۵۵۵۹] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَسُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ [ر: ۳۲۷۵]

د خضاب لګولو حکم : نکریزې او د سور رنګ خضاب لګول بالاتفاق مستحب دی ، خو د تور رنګ خضاب کښې اختلاف دې -

د احنافو حضراتو په نزد د ضرورت شرعیه په وجه د تور رنګ خضاب لګول جائز دی - مثلاً په جهاد کښې په دښمنانو باندې رعب اچولو دپاره یو بوډا مجاهد تور خضاب لګوی یا بوډا خاوند د خوانې ښځې د اطمینان دپاره تور خضاب لګوی ، نو دا بې د کراهته جائز دی خو عام حالاتو کښې بې د ضرورت شرعیه نه د تور رنګ خضاب لګول مکروه دی - (۴)

په احنافو کښې بعضې عالمانو تور خضاب لګولو ته مطلقًا جائز ویلې دی ، ضرورت وی او که ضرورت نه وی - (۵) د شوافعو په نزد په تور خضاب کښې دوه قوله دی د تحریم او د کراهت تنزیهی ، امام نووی رحمه الله د تحریم قول ته اصح وائی - (۶)

---

(۱) لامع الدراری : ۱۰\۴)

(۲) النهایة لابن الأثیر : ۲\۳۹ ، مجمع بحار الأنوار : ۲\۵۱ ، القاموس الوحید : ۴۴۷) .

(۳) إرشاد الساری : ۱۲\۵۹۳)

(۴) کفایت المفتی کتاب الحظر و الإباحة " بال اور داڑھی کے احکام " ، أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فی صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

(۵) رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۱۵\۲۹۹)

(۶) فتح الباری : ۱۰\۴۳۶ ، أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فی صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

د شوافعو په شان د حنابله په نزد هم دوه روايتونه دى ، يو د تحريم او بل د كراهت ، د دوى مشهور روايت د كراهت دې -(۱)

د امام مالك رحمه الله نه ابن وهب نقل كوى چه ده به فرمائل : " لم أسمع فى صبغ الشعرة بالسواد نهيا معلوما " (۲)

حاصل دا چه د جهاد وغيره د ضرورت شرعيه دپاره تور خضاب استعمالول بالاتفاق بغير د كراهته جائز دى او د دهوكې وركولو دپاره تور خضاب لګول بالاتفاق ممنوع دى ، او د عام زينت دپاره په لګولو كښې د جمهورو په نزد كراهت دې او د بعضو په نزد جائز دې -(۳)

د تور خضاب د ممانعت دلائل : مانعين استدلال كوى د حضرت جابر د هغه روايت نه چه په صحيح مسلم كښې دى چه د فتح د مكې په موقع باندې د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه پلار ابوقحافه راوستې شو ، د دوى ويخته بالكل سپين وو ، دوى ﷺ اوفرمائل : " غيروا هذا بشىء ، واجتنبوا السواد " (۴)

دارنګه د حضرت ابن عباس روايت امام ابوداود نقل كړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى " يكون قوم يخضبون فى آخر الزمان بالسواد كحواصل الحمام ، لا يريحون رائحة الجنة " (۵) په آخرى زمانه كښې به يو قوم راشى دوى به تور خضاب لګوى په شان د كونترو د ججورو ، دا خلق به د جنت خوشبوئي هم بيا نه مومى -)

د دې روايتونو په بنياد باندې جمهور تور خضاب ته مكروه تحريمى يا تنزيهى وائى -

د جائز ګڼړونكو دلائل : چه كوم حضرات ديته جائز وائى هغوى د اصحابو او د تابعينو په آثارو سره استدلال كوى -

علامه ابن القيم په زاد المعاد كښې او ابن ابى شيبه په مصنف كښې د دوى نومونه ليكلې دى ، حضرت حسن ، حضرت حسين ، حضرت عثمان ، سعد بن ابى وقاص ، عقبه بن عامر ، مغيره بن شعبه ، جرير بن عبد الله ، عمرو بن العاص ، محمد بن سيرين ، ابراهيم نخعى ، سعيد بن جبير ، محمد بن الحنفيه نه تور خضاب لګول منقول دې - (۶)

دا حضرات احاديث د نهى لره په خداع او په دهوكه وركولو محمولوى - (۷)

خو د نهى احاديث چه مطلق دى ، دې وجه نه دا په مخصوص صورت باندې حمل كول

---

(۱) أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فى صبغ الشعر : ۱۵\۲۵)

(۲) الموطاء للإمام مالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فى صبغ الشعر : ۲\۹۴۹)

(۳) الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة : ۵\۲۹۹ ، البحر الرائق ، کتاب الکراهية : ۸\۱۸۳)

(۴) صحيح مسلم، کتاب اللباس و الزينة، باب استحباب خضاب الشيب : ۳\۶۶۳ (رقم الحديث : ۲۱۰۲)

(۵) رواه أبوداود فى کتاب الترجل ، باب ما جاء فى خضاب السواد ، ۴\۸۷ (رقم الحديث : ۴۲۱۲)

(۶) زاد المعاد لابن القيم ، فصل فى ذکر شىء من الأدوية و الأغذية المفردة التى جاءت على لسانه صلى الله عليه وسلم و ما فيها من المنافع و الخواص : ۴\۳۶۸)

(۷) أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب ما جاء فى صبغ الشعر : ۱۵\۲۶)

خلاف د ظاهر دی۔
مانعين د ذکر شوی آثارو په باره کښې وائی چه ديکښې د سواد نه خالص سواد مراد نه دې . بلکه هغه سواد مراد دې چه د سور رنګ ګډون ورسره وی ۔ (۱)
بهر حال دا تفصيل خو د تورو خضاب متعلق دې ، نکريزې او سور خضاب لګول مستحب او مسنون دی۔
امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه نه روايت نقل کړيدې ، چه رسول الله ﷺ فرمانلې دی "إن أحسن ما غيرتم به الشيب : الحناء والكتم" (۲)

٦٦ = بَابُ الْجَعْدِ

[٥٥٦٠] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ وَلَيْسَ بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَيْسَ بِالْآدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ وَلَا بِالسَّبْطِ بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ وَتَوَفَّاهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّينَ سَنَةً وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عِشْرُونَ شَعَرَةً بَيْضَاءَ [ر: ٣٣٥٤]
[٥٥٦١] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَعْضُ أَصْحَابِي عَنْ مَالِكٍ إِنَّ جُمَّتَهُ لَتَضْرِبُ قَرِيبًا مِنْ مَنْكِبَيْهِ قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ مَا حَدَّثَ بِهِ قَطُّ إِلَّا ضَحِكَ قَالَ شُعْبَةُ شَعَرُهُ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ [ر: ٣٣٥٦]
[٥٥٦٢] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا آدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنْ أُدْمِ الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنَ اللِّمَمِ قَدْ رَجَّلَهَا فَهِيَ تَقْطُرُ مَاءً مُتَّكِئًا عَلَى رَجُلَيْنِ أَوْ عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هٰذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعْدٍ قَطَطٍ أَعْوَرِ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كَأَنَّهَا عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ فَسَأَلْتُ مَنْ هٰذَا فَقِيلَ الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ [ر: ٣٢٥٦]
[٥٥٦٣ \ ٥٥٦٨] (۳) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضْرِبُ شَعَرُهُ مَنْكِبَيْهِ

---

۱) أوجز المسالک ، كتاب الشعر ، باب ما جاء فی صبغ الشعر : (١٥ \ ٢٧)
۲) أخرجه الترمذی فی كتاب اللباس ، باب ما جاء فی الخضاب . ٤ \ ٢٣٢ (رقم الحديث : ١٧٥٣) يعنی بهترين خضاب نکريزې او وسمه ده " الكتم : نبت يخلط مع الوسمة " النهاية لابن الأثير : ٤ \ ١٥٠)
۳) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی هذا الباب (رقم الحديث : ٥٥٦٤) ...[بقيه برصفحه آئنده....

[٥٥٦٤] حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا همام عن قتادة عن أنس كان يضرب شعر النبي صلى الله عليه وسلم منكبيه

[٥٥٦٥] (١) حدثني عمرو بن علي حدثنا وهب بن جرير قال حدثني أبي عن قتادة قال سألت أنس بن مالك رضي الله عنه عن شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال كان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا ليس بالسبط ولا الجعد بين أذنيه وعاتقه

[٥٥٦٦] حدثنا مسلم حدثنا جرير عن قتادة عن أنس قال كان النبي صلى الله عليه وسلم ضخم اليدين لم أر بعده مثله وكان شعر النبي صلى الله عليه وسلم رجلا لا جعد ولا سبط

[٥٥٦٧] حدثنا أبو النعمان حدثنا جرير بن حازم عن قتادة عن أنس رضي الله عنه قال كان النبي صلى الله عليه وسلم ضخم اليدين والقدمين حسن الوجه لم أر بعده ولا قبله مثله وكان بسط الكفين

[٥٥٦٨] حدثني عمرو بن علي حدثنا معاذ بن هانئ حدثنا همام حدثنا قتادة عن أنس بن مالك أو عن رجل عن أبي هريرة قال كان النبي صلى الله عليه وسلم ضخم القدمين حسن الوجه لم أر بعده مثله وقال هشام عن معمر عن قتادة عن أنس كان النبي صلى الله عليه وسلم شثن القدمين والكفين وقال أبو هلال حدثنا قتادة عن أنس أو جابر بن عبد الله كان النبي صلى الله عليه وسلم ضخم الكفين والقدمين لم أر بعده شبها له [ر: ٣٣٥٤]

[٥٥٦٩] حدثنا محمد بن المثنى قال حدثني ابن أبي عدي عن ابن عون عن مجاهد قال كنا عند ابن عباس رضي الله عنهما فذكروا الدجال فقال إنه مكتوب بين عينيه كافر وقال ابن عباس لم أسمعه قال ذاك ولكنه قال أما إبراهيم فانظروا إلى صاحبكم وأما موسى فرجل آدم جعد على جمل أحمر مخطوم بخلبة كأني أنظر إليه إذا انحدر في الوادي يلبي [ر: ١٤٨٠]

ګلکوتي (تاو راتاو) ویختو ته جعد وائی ، حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله لیکی :

....بقيه ازحاشيه گذشته] و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبى صلى الله عليه و سلم : ٤\١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٢٣٨)

(١) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل . باب صفة شعر النبى صلى الله عليه و سلم : ٤\١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٣٣٨) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة . باب الجعد : ٥\٤٠٩ (رقم الحديث : ٩٣١١) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الزينة . باب اتخاذ الجمة و الذوائب : ٢\١٢٠٠ (رقم الحديث : ٣٦٣٤) و أخرجه الترمذى في الشمائل. باب ما جاء فى شعر رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٤٨ (رقم الحديث : ٢٧)

و الظاهر عند هذا العبد الضعيف في الغرض من الترجمة على ما يستفاد من مجموع أحاديث الباب أن شدة الجعودة ليست بمحمودة فينبغي إزالته بالإمشاط وغيره، وقليله محمود لا يزال (١)

يعنى د ترجمة الباب مقصد دا دې چه د ويختو زيات ګلګوتې كيدل څه وصف نه دې دې وجه نه د ګمنز په ذريعه زيات ګلګوتوالې ختمول پكار دى ، د ويختو لږ غونده ګلګوتې كيدل ښه وصف دې -

د باب ترلاندې امام بخارى رحمه الله د رسول الله ﷺ د جسمانى اوصافو متعلق احاديث ذكر كړيدى، الطويل البائن: ډيرزيات اوږد ، الامهق : خالص سپين په شان د برص د مريض كيدل ، الآدم غنم رنګ يعنى د دوى رنګ داسې غنم رنګې نه وو چه په هغې باندې سپين والې غالب وى ، بلكه سور والې او سپين والې دواړه وو - الجعد القطط (د قاف او د طاء د فتحه سره) ډير زيات ګلګوتې ويختو والا - سبط (د سين د فتحه او د باء د كسره سره) هغه كس چه دده ويخته بالكل نيغ وى - "توفاه الله على رأس ستين" د وفات په وخت د رسول الله ﷺ عمر مبارك درې شپيته كاله وو ، دلته كسر خذف شويدې - (٢)

جُمَّة او لِمَّة زلفو او ويختو ته وائى ، چه كوم ويخته اوږو پورې وى نو ديته جُمَّة ، چه كوم د غوږونو او د اوږو مينځ پورې وى نو ديته لِمَّة وائى - (٣) او چه غوږونو پورې وى نو ديته وفرة وائى _

رسول الله ﷺ به كله د اوږو پورې او كله د غوږونو د نرمو پورې ويخته ساتل په مختلف وختونو كښې ئې مختلف معمول پاتې شويدې -

لِمَم: د لِمَّة جمع ده - أُدْم (د همزې په ضمه او د دال په سكون سره) د آدم جمع ده په معنى د غنم رنګى، رَجَلها :رَجَل په معنى د ګمنزكولو راخى، عِنَبَة طافية: د ډك انګور د دانې په شان

قوله: كان شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا : رَجِل (د راء په فتحه او د جيم په كسره سره) داسې ويخته چه زيات ګلګوتې نه وى او نه زيات نيغ وى ، بلكه ددې په مينځ كښې وى ، ديته رجل وائى ضَخْم اليدين : د ډكو غټو لاسونو والا ، بَسْط الكَفَّين : فراخه ورغوو والا ، شَثْن القدمين : د غوښې نه د ډكو قدمونو والا

قوله: وأما موسى فرجلٌ آدم جعد على جمل أحمر مخطوم بخُلْبَة : حضرت موسى عليه السلام غنم رنګې وو ، ويخته ئې ګلګوتې وو ، داسې سور اوښ باندې سور وو چه هغې ته د رسئ واړې لګيدلې وې ، په وادى (كنده) كښې كوزيدلو او تلبيه ئې وئيله،

---

(١) الأبواب و التراجم : ١١٠\٢)

(٢) إرشاد السارى : ٥٩٥\١٢)

(٣) فتح البارى : ٤٣٨\١٠ ، إرشاد السارى : ٥٩٥\١٢ ، عمدة القارى : ٥٢\٢٢)

خُلْبَة (د خاء په ضمه او د لام په سکون سره) د کجورو د پوستکو او د مالوچو وغیره نه جوړه شوې مضبوطه رسۍ - ([1])

علامه قسطلانی د دې روایتونو د باب سره مناسبت بیانولو دپاره لیکی .

"فإن قلت : هذه الروايات الواردة فى صفة الكفين و القدمين لا تعلق لها بالترجمة أجيب : بأنها كلها حديث واحد، واختلفت رواته بالزيادة و النقص، و الغرض منه بالإصالة صفة الشعر و ما عدا ذلك فبالتبع"

یعنی که تا ته دا شبه اوشی چه دا روایتونه چه متعلق د ورغوو او د پښو د قدمونو سره دی ددې د ترجمة الباب سره څه تعلق نشته دې (ځکه چه ترجمة الباب د ویختو متعلق دې) نو ددې جواب دا دې چه دا هم یو حدیث دې ، خو راویانو دا په کمی زیاتی سره روایت کړیدې ، نو اصلاً دې سره د ویختو صفت بیانول مقصود دی ، باقی څیزونه بالتبع دی - ([2])

٦٧= بَابُ التَّلْبِيدِ

[٥٥٧٠/٥٥١٥] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَنْ ضَفَّرَ فَلْيَحْلِقْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالتَّلْبِيدِ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُلَبِّدًا

[٥٥٧١] حَدَّثَنِي حِبَّانُ بْنُ مُوسَى وَأَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهِلُّ مُلَبِّدًا يَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَا يَزِيدُ عَلَى هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ [ر:١٤٦٦]

[٥٥٧٢] حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمْرَةٍ وَلَمْ تَحْلِلْ أَنْتَ مِنْ عُمْرَتِكَ قَالَ إِنِّي لَبَّدْتُ رَأْسِي وَقَلَّدْتُ هَدْيِي فَلَا أَحِلُّ حَتَّى أَنْحَرَ [ر:١٤٩١]

د تلبید معنی ده په ګوند وغیره سره د سر ویختو یو بل سره انخلول چه خواره نه شی چه محفوظ وی د ګرد وغباره ، د تضفیر معنی ده د سر د ویختو کونځۍ جوړول - ([3])

حضرت فاروق اعظم فرمائی : "من ضفر فليحلق، ولا تشبهوا بالتلبيد" یعنی چه کوم سړی د سر د ویختو نه کونځۍ جوړې کړې وی نو هغه دې د (احرام نه وتلو دپاره) حلق اوکړی او د

---

[1] النهاية لابن الاثير : ٢\٩٨ ، عمدة القارى : ٢٢\٥٤)

[2] إرشاد السارى : ١٢\٥٩٩)

[3] فتح البارى : ١٠\٤٤١ ، إرشاد السارى : ١٢\٦٠٠ ، عمدة القارى : ٢٢\٥٥ ، النهاية لابن الاثير : ١٣ ، ٤\٩٢ ، ٢٢٤)

تلبيد مشابهت دې اختيار نه کړي -
د حضرت فاروق اعظم د قول مختلف مطلبونه : شارحينو د حديث مختلف مطلبونه بيان کړيدی : ① يو مطلب دا بيان شويدې چه د حضرت فاروق اعظم دې حديث کښې اول د تلبيد او د تضفير د احرام نه د وتلو دپاره حکم بيان کړيدې چه کوم سرې ويخته په شريشو انخلولې وی يا ده د ويختو نه کونځۍ جوړې کړې وی نو د احرام نه د وتلو دپاره دې دې حلق اوکړي ، قصر دده دپاره کافي نه دی يا حلق ده دپاره د قصر په مقابله کښې افضل دې خو د احرام نه علاوه عام حالاتو کښې تلبيد او تضفير دواړه .... د شراحو په قول سره ...... د حضرت عمر په نزد مکروه دی دې وجه نه دوی اوفرمائل : "لاتشبهوابالتلبيد" يعنی د احرام نه علاوه د تلبيد په شان صورت مه اختياروي ، چه د ويختو کونځۍ جوړې کړئ ، د کونځو نه ئې منع اوکړه چه کوم مشبه دې نو د تلبيد نه په طريق اولی سره ممانعت راغلو ځکه چه دا مشبه به دې - (۱)

حضرت ابن عمر فرمائی :لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا
ددې تشريح په صورت کښې د حضرت ابن عمردې قول لره بعضو د حضرت فاروق اعظم په تائيد او په حمايت محمول کړيدې او بعضو په ترديد او په مخالفت باندې ، د تائيد او د حمايت په صورت کښې د ابن عمر د قول مطلب به دا وی چه حضرت عمر فاروق تلبيد ته په عام حالت کښې مکروه ويلې ، نو د دوی دا قول صحيح دې ځکه چه ابن عمر وائی : ما رسول الله ﷺ لره صرف د احرام په حالت کښې د تلبيد سره ليدلې دې ، د احرام د حالت نه غير کښې مې نه دې ليدلې ، ګويا حضرت ابن عمر چه فرمائی :"لقد رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم ملبدا" نو دينه په حالت د احرام کښې ليدل مراد دی -
او د مخالفت په صورت کښې د حضرت ابن عمر د قول مطلب دا دې ، چه حضرت فاروق اعظم د تلبيد نه چه کومه منع کړيده دا صحيح نه ده ځکه چه دوی ﷺ لره ما په حالت د تلبيد کښې ليدلې دې ، حضرت ابن عمر ، د حضرت فاروق اعظم د قول دا مطلب اخستې دی چه دې د تلبيد نه مطلقا (د احرام او د غير احرام دواړو حالتونو کښې) منع کوی ، دې وجه نه دوی د خپل والد ترديد اوکړو ، حال دا دې چه د حضرت فاروق اعظم مقصد د تلبيد نه مطلقا ممانعت نه دې بلکه د احرام نه په غير حالت کښې ممانعت مراد دې - (۲)
بهرحال د حضرت ابن عمر قول د دوی تائيد هم کيدې شی او د دوی ترديد هم
② من ضفّر فليَحلق دويم مطلب دا بيان شويدې چه کوم کس په حالت د احرام کښې د سر د ويختو کونځۍ جوړول غواړی نو دې دې د تضفير په ځائې د احرام نه وړاندې خپل ويخته اوخروی چه ددې تکلف ضرورت باقی پاتې نه شی - (۳)

---

[۱] فتح الباری : ۱۰\۱۱ ٤٤ . إرشاد الساری : ۱۲\۰۰ ٦ . عمدة القاری : ۲۲\۱ ٥٥)
[۲] فتح الباری: ۱۰\۱ ٤٤ . إرشاد الساری : ۱۲\۰۰ ٦ . عمدة القاری: ۲۲\۱ ٥٥)
[۳] فتح الباری : ۱۰\۱ ٤٤)

۳ خو ددې حدیث د ټولو نه ښه مطلب قطب عالم حضرت ګنګوهی رحمه الله په " لامع الدراری " کښې بیان کړیدې ، هغه فرمائی ، د عبارت معنی دا ده چه رسول الله ﷺ په شریښو ویخته انخلولې وو او بیا ئې حلق کړې وو ، دې وجه نه د تلبید کوونکی دپاره هم دا مستحب دی چه دې د قصر په ځائې دې حلق اوکړی ، دارنګه د ویختو نه کونځې جوړوونکې چه د تلبید سره مشابهت اختیاروی ده لره هم حلق کول پکار دی ، اصل او اعلی صورت د تلبید دې ، تضفیر نقل او ادنی صورت دې ، بیا اصل طرف ته فاروق اعظم د رغبت پیدا کولو دپاره فرمائی چه کونځې جوړول او د تلبید صورت اختیارول په ځائې باندې اصل تلبید ولې نه کوئ ، دې وجه نه د تلبید مشابهت مه اختیاروئ بلکه هم په تلبید باندې عمل اوکړئ ... او ددې په تائید کښې ئې د حضرت ابن عمر قول هم ذکر کړو ، چه دوی رسول الله ﷺ لره د تلبید په صورت کښې په حالت د احرام کښې لیدلې دې لکه چه حضرت فرمائی :

" ومعنی العبارة أن النبی صلی الله علیه وسلم لبّد رأسه ، وحلق فکان الأدب للملبد الحلق وکذلك هو أدب لمن تشبه بالملبد بالتضفیر ، ثم حث علی إختیار الأعلی بترك الأدنی ، فقال : لا تشبهوا بالتلبید بأن تضفروا ، بل حصلوا عین التلبید ، ثم أورد ابن عمر تائید القول أبیه : إنی رأیته صلی الله علیه وسلم ملبدا " (۱)

۶۸ = بَابُ الْفَرْقِ

[۵۵۷۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ وَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدِلُونَ أَشْعَارَهُمْ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ فَسَدَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاصِيَتَهُ ثُمَّ فَرَقَ بَعْدُ [ر: ۳۳۶۵]

[۵۵۷۴] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فِي مَفْرِقِ النَّبِيِّ [ر: ۲۶۸]

فرق (د فاء په فتحه او د راء په سکون سره) د سر په ویختو کښې کرخې ویستو ته وائی ، د سر ویخته چه بالکل په مینځ کښې په دوه حصو باندې تقسیم کړې شی ، په مینځ کښې چه کومه کرخه جوړه شی هغې ته په عربئ کښې فرق او په پښتو کښې ورته د سر د ویختو کرخه وائی - (۲) رسول الله ﷺ به وړاندې سر کښې کرخه نه ویستله بلکه ویخته به ئې هم

(۱) لامع الدراری : ۱۰/۶)

(۲) فتح الباری : ۱۰/۴۴۱ ، عمدة القاری : ۲۲/۵۵ ، إرشاد الساری : ۱۲/۶۰۱ ، النهایة لابن الاثیر : ۳/۴۳۸ ، مجمع بحار الأنوار : ۴/۱۲۸)

داسې شا ته اړول . ځکه چه د اهل کتابو هم دا طریقه وه او مشرکانو به سر کښې کرخه ویستله ، چه په کومو امورو کښې به دوی ته د وحی په ذریعه تعلیم نه وو ورکړې شې دې امورو کښې به دوی د اهل کتابو اتباع خوښوله خو روستو به دوی سر کښې کرخه ویستله سدل باب د نصر او د ضرب د دواړو نه راځي ، ویخته پریخودل ، زوړوندول ، سدل او فرق دواړه جائز دی ، د حضرات اصحابو دواړه قسمه معمول وو - [1]

د باب په آخری حدیث کښې دی :" كأني أنظر إلى وبيص الطيب في مفارق النبي .... قال عبد الله : في مفرق النبي " .....مَفرِق (د میم په فتحه د فاء په سکون او د راء په کسره سره) د سر کرخې ته وائی ، عبد الله بن رجاء د جمع په ځائې د مفرد روایت کړیدې - وبیص پړق ته وائی -

۶۹=بَاب الذَّوَائِبِ

[۵۵۷۵]حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ عَنْبَسَةَ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بِتُّ لَيْلَةً عِنْدَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ خَالَتِي وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فِي لَيْلَتِهَا قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ فَأَخَذَ بِذُؤَابَتِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ بِهَذَا وَقَالَ بِذُؤَابَتِي أَوْ بِرَأْسِي [ر:۱۱۷]

ذوائب : د ذُؤابة جمع ده زلفو او کونځو ته وائی ، ، روایت د باب کښې حضرت ابن عباس فرمائی چه رسول الله ﷺ خه د زلفو نه اونیولم او ښې طرف ته ئې اودرولم ، معلومه شوه چه زلفې ساتل جائز دی چه حضور ﷺ پرې څه رد اونکړو -

سرو دپاره د ویختو نه کونځې جوړول مکروه دی [2] خو د زلفو په صورت کښې لرې اوږدې ساتل بې دکراهته جائزدې اود سنن ترمذی په یوحدیث کښې دحضور ﷺ نه ثابته هم ده [3]

۷۰=بَاب الْقَزَعِ

[۵۵۷۶\۵۵۷۷]([4])حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي مَخْلَدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي

---

[1]) الابواب و التراجم : ۱۲\۱۱۰)

[2]) العرف الشذی علی جامع الترمذی ، کتاب اللباس ، باب بلا ترجمة : ۱\۳۰۸ ، الفتاوی الهندیة ، کتاب الکراهیة ، الباب التاسع عشر فی الختان و الخضاء و قلم الأظفار ..... ۵\۳۵۷)

[3]) عن أم هانی قالت : قدم رسول الله صلی الله علیه و سلم مکة ، وله أربع غدائر ، و فی روایة عنها : له أربع ضفائر (جامع الترمذی ، کتاب اللباس ، باب دخول النبی صلی الله علیه و سلم مکة : ۴\۲۴۶) (رقم الحدیث : ۱۷۸۱)

[4]) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس ، باب کراهة القزع : ۳\۱۶۷۵ (رقم الحدیث : ۲۱۲۰) و أخرجه أبوداود فی کتاب الترجل،باب فی الذؤابة: ۴\۸۳ (رقم الحدیث : ۴۱۹۳) ...[بقیه برصفحه آئنده....

عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ حَفْصٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ نَافِعٍ أَخْبَرَهُ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللّٰهِ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْقَزَعِ قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ قُلْتُ وَمَا الْقَزَعُ فَأَشَارَ لَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ قَالَ إِذَا حَلَقَ الصَّبِيَّ وَتَرَكَ هَا هُنَا شَعَرَةً وَهَا هُنَا وَهَا هُنَا فَأَشَارَ لَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ إِلَى نَاصِيَتِهِ وَجَانِبَيْ رَأْسِهِ قِيلَ لِعُبَيْدِ اللّٰهِ فَالْجَارِيَةُ وَالْغُلَامُ قَالَ لَا أَدْرِي هٰكَذَا قَالَ الصَّبِيُّ قَالَ عُبَيْدُ اللّٰهِ وَعَاوَدْتُهُ فَقَالَ أَمَّا الْقُصَّةُ وَالْقَفَا لِلْغُلَامِ فَلَا بَأْسَ بِهِمَا وَلٰكِنَّ الْقَزَعَ أَنْ يُتْرَكَ بِنَاصِيَتِهِ شَعَرٌ وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ غَيْرُهُ وَكَذٰلِكَ شَقُّ رَأْسِهِ هٰذَا وَهٰذَا

[۵۵۷۷] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الْمُثَنَّى بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْقَزَعِ

قزع (د قاف او د زاء په فتحه سره) معنی ده د سر د ویختو څه حصه خرول او څه پریخودل، یا د مختلف ځایونو نه د سر ویخته خرولو ته قزع وائی - (۱)

امام نووی رحمه الله په دې د مکروه تنزیهی کېدو اجماع رانقل کړېده ، او دیکښې نر او ښځه دواړه برابر دی - (۲)

روایت د باب کښې د حضرت ابن عمر شاګرد نافع د دوی نه نقل کوی چه رسول الله ﷺ د قزع نه منع کړېده ، **قلت: وما القزع.....** راوی عبید الله بن حفص وائی چه ما عمر بن نافع نه دقزع د تفسیر تپوس اوکړو ، د مسلم په روایت کښې دی چه **قلت لنافع: وما القزع** یعنی عبید الله د عمر بن نافع په ځائې د نافع نه د قزع تفسیر پوښتلې وو .... (۳)

نافع چه ددې کوم جواب ورکړیدې د هغې نقل کولو سره عبید الله د دې خودنه په اشاره هم اوکړه ، نافع اوویل چه د ماشوم سر اوخرولې شی او دې دې ځائې کښې ویخته پریخودې شی عبید الله تندی او د سر دواړو اړخونو ته اشاره اوکړه ، عبید الله نه تپوس اوشو چه دا حکم د جینې دپاره دې او که د هلك دپاره نو ده اوویل : ما ته نور نه دې معلوم خو د "صبی" (د ماشوم) لفظ ئې ویلې وو -

عبید الله وائې چه ما د عمر بن نافع نه په دوباره تپوس اوکړو نو دوی اوویل : د کېږې او د څټ د ویختو اخستو کښې څه باك نشته دې خو قزع مکروه دې ، چه دنور سر ویخته اوخرولې شی او صرف د تندې ویخته پریخودې شی ، دارنګه نیم سر خرول او نیم پریخودل هم جائز نه دی -

---

...بقیه ازحاشیه گذشته] و أخرجه النسائی فی کتاب الزینة ، باب النهی عن القزع : ۵\۴۰۷ (رقم الحدیث : ۹۲۹۸) و أخرجه ابن ماجه فی کتاب الزینة ، باب النهی عن القزع : ۱\۱۲۰۱ (رقم الحدیث : ۳۶۳۷)

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۵۷ ، فتح الباری : ۱۰\۴۴۶ ، إرشاد الساری : ۱۲\۶۰۳ ، مجمع بحارالأنوار : ۴\۲۶۷ ، النهایة لابن الاثیر : ۴\۵۹ ، شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۱)

(۲) شرح صحیح مسلم للنووی ، کتاب اللباس ، باب کراهة القزع : ۲\۲۰۴)

(۳) صحیح مسلم ، کتاب اللباس و الزینة ، باب کراهة القزع : ۳\۱۶۷۵ (رقم الحدیث : ۲۱۲۰)

حدیث کښې فأشار لنا عبیدالله دوه خله په تکرار سره راغلې دې ، چه دینه په ترکیب کښې څه اشکال پیدا کیږی ، حال دا دې چه یو خل کافی وو - (۱)

القُصّة نه دلته د کیږئ ویخته مراد دی ، شارحین فرمائی " وهی هنا شعر الصدغین " - (۲)

قزع مکروه دې ځکه چه یو خو دا ډیر بې خرته کار دې (بد ښکاری) ، دویم دا د یهودیانو شعار او د دوی طریقه وه - (۳)

۷۱=بَابِ تَطْيِيبِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا بِيَدَيْهَا

[۵۵۷۸] (۴) حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي لِحُرْمِهِ وَطَيَّبْتُهُ بِمِنًى قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ [ر:۱۴۶۵]

ښځه خاوند ته په خپل لاسونو خوشبو لګولې شی ځکه چه حدیث د باب کښې د حضرت عائشه فرمان دې چه ما رسول الله ﷺ ته د احرام تړلو په وخت خپل لاس سره خوشبو اولګوله.اود طواف افاضه (طواف زیارت) نه وړاندې منی کښې مې ورته خوشبو اولګوله.

لحُرمه : حُرُم (د حاء په ضمه او د راء په سکون سره) احرام ته وائی ، په حالت د احرام کښې خوشبو لګول خو جائز نه دې ، دلته ئې دا څنګه اوویلې ؟ علامه عینی فرمائی :"والجيب بأن مرادها قبل طواف الزيارة أى قبل أن يفيض إلى الطواف ، وهو عند التحلل الأول ، وهو بعد الرمى يوم النحر و الحلق ، وتحل به جميع المحرمات إلا الجماع (۵)

---

۱) فتح الباري : ۱۰\۴۴۶ ، عمدة القاري : ۲۲ \ ۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۰۴ ، شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۲)

۲) فتح الباري : ۱۰\۴۴۷ ، عمدة القاري : ۲۲\۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲\۶۰۴)

۳) فتح الباري : ۱۰\۴۴۷ ، عمدة القاري : ۲۲ \ ۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۰۴ ، شرح البخاری للکرمانی : ۲۱\۱۲۱)

۴) قال الحافظ ابن حجر : كذن فقه هذه الترجمة من جهة الإشارة إلى الحديث الوارد فى الفرق بين طيب الرجل و المرأة . و أن طيب الرجل ما ظهر ريحه و خفى لونه ، و المرأة بالعكس .فلو كان ذلک ثابتا لا متعنت المرأة من تطييب زوجها لما يعلق بيديها و بدنها منه حالة تطييبها له . و كان لكفيه أن يطيّب نفسه ، فاستدل المصنف بحديث عائشة المطابق للترجمة و قد تقدم مشروحا فى الحج و هو ظاهر فيما ترجم له . و الحديث الذى أشاره إليه أخرجه الترمذى و صححه الحاكم من حديث عمران بن حصين . وله شاهد عن أبى موسى الأشعرى عند الطبرانى فى الأوسط ووجه التفرقة : أن المرأة مأمورة بالاستتار حالة بروزها من منزلها ، و الطيب الذى له رائحة لو شرع لها كانت فيه زيادة فى الفتنة بها .و إذا كان الخير ثابتا ، فالجمع بينه و بين حديث الباب أن لها مندوحة أن تغسل أثر . اذا أرادت الخروج لأن منعها خاص بحالة الخروج . و الله أعلم (فتح الباري : ۱۰\۴۴۷)

۵) عمدة القاري : ۲۲ \ ۵۹)

يعنى په لسم تاريخ د رمى او د حلق كولو نه د جماع نه ماسوا د احرام نورې تمامې پابندئ پورته شى خوشبو لګولې شى ، په حديث د باب كښې د احرام هم دا وخت مراد دې -

۷۲=بَاب الطِّيبِ فِي الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ

[۵۵۷۹]حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَطْيَبِ مَا يَجِدُ حَتَّى أَجِدَ وَبِيصَ الطِّيبِ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ[ر:۲۶۸]

(۱) د سر او د ګيرى په ويختو كښې خوشبو لګول په سنت سره ثابت دى ، حضرت عائشه فرمائى چه ما به رسول الله ﷺ ته بهترين خوشبو لګوله تر دې چه د دوى په ګيره او په سر كښې به د خوشبو پرق پاتې وو -

۷۳=بَاب الِامْتِشَاطِ

[۵۵۸۰]حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَجُلًا اطَّلَعَ مِنْ جُحْرٍ فِي دَارِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحُكُّ رَأْسَهُ بِالْمِدْرَى فَقَالَ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعَنْتُ بِهَا فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِذْنُ مِنْ قِبَلِ الْأَبْصَارِ[ر:۵۸۸۷،۶۵۰۵]

امام بخارى دې باب كښې د ګمنزې استحباب بيانول غوارى -

حضرت سهل بن سعد فرمائى : چه يو سړى په سورى كښې د رسول الله ﷺ كور ته اوكتل دې وخت كښې دوى ﷺ په سر مبارك كښې ګمنز وهله ، نو دوى ﷺ اوفرمائل :كه ما ته علم وې چه ته ديكښې ګورې نو ما به دا د ستا په سترګو كښې درمنډلې وه ، د كتلو دپاره اجازت مقرر شويدې (كه د اجازت نه وړاندې په كور كښې اوګورې نو بيا د اجازت اخستو څه فائده ؟ .....)

مِدْرَی (د ميم په كسره او د دال په سكون او د راء په فتحه سره) ګمنز ته وائى ، بعضې وائى چه دا يو لرګې وى چه ښځې د ويختو راغونډولو دپاره ئې په سر كښې لګوى (كيلپ) او بعض وائى چه دا يو لرګې وى چه ديكښې د ګمنز په شان غاښ وى - (۲)

---

(۱) ۵۵۸۰) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الإستيذان ، باب الإستيذان من أجل البصر (رقم الحديث : ۵۸۸۷) و أخرجه أيضا فى الديات ، باب من أطلع فى بيت قوم ففقؤا عينه ، فلا دية له (رقم الحديث : ۶۵۰۵) و أخرجه مسلم فى كتاب الأب ، باب تحريم النظر فى بيت غيره : ۳\۱۶۹۸ (رقم الحديث : ۲۱۵۶) و أخرجه الترمذى فى كتاب الإستيذان ، باب من أطلع فى دار قوم بغير إذنهم : ۵\۶۴ (رقم الحديث : ۲۷۰۹) و أخرجه النسائى فى كتاب القسامة ، باب ذكر حديث عمرو بن حزم فى العقول و إختلاف الناقلين له : ۴\۲۴۷ (رقم الحديث : ۷۰۶۴)

(۲) عمدة القارى : ۲۲\۶۰ ، شرح البخارى للكرمانى: ۲۱\۱۲۳ ،و فى مجمع بحار الأنوار:[بقيه برصفحه آئنده.

د مِدری معنیٰ چه د ګمنز واخستې شی نو د حدیث د باب سره مناسبت سره بالکل ظاهره دې او که ددې نورې معنی مراد شی نو بیا په طریقه د مقایسه د روایت ترجمة الباب سره مناسبت دې - (۱)

۷۴=بَاب تَرْجِيلِ الْحَائِضِ زَوْجَهَا

[۵۵۸۱] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُرَجِّلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا حَائِضٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ [ر: ۲۹۱، ۲۹۲]

حائضه ښځه خپل خاوند لره ګمنز کولې شی لکه چه حدیث د باب کښې دی -

۷۵=بَاب التَّرْجِيلِ وَالتَّيَمُّنِ

[۵۵۸۲] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ مَا اسْتَطَاعَ فِي تَرَجُّلِهِ وَوُضُوئِهِ [ر: ۱۶۶]

د ابوذر په نسخه کښې دی " باب الترجیل و التیمن " هندوستانی نسخو کښې او بعض نورو نسخو کښې " باب الترجل " دې ، رسول الله ﷺ به تیمن یعنی د ښی طرف نه شروع کول خوښول ، ګمنز کولو او اودس کولو کښې به دوی د ښی طرف نه شروع کوله ، ګمنز کول هم مستحب دې ځکه چه دا د نظافت او د پاکیدو ذریعه ده -

ددې بابونو او د احادیثو نه د دنیا اسباب او جائز زیب و زینت پریخودونکو د هغه بدبختو خلقو خیال واضح طور باندې غلط کیدل ثابتیږی چه هغوی دا خیال کوی چه د الله د طالبانو او د آخرت د فکر کوونکو دپاره د خپل صورت او هیئت او د لباس د حسن او د قبح نه بې پروا کیدل پکار دی خیرن خیچن او په بد حال او په ګډو وډو ویختو کښې اوسیدل پکار دی او د صفائې او د پاکۍ او د صورت او د لباس د ښائسته کولو فکر او دیکښې د ښائست خوښوالې د دوی په نزد ګویا د دنیا دارۍ خبرې دی ، چه کوم خلق داسې کوی هغوی بې شك او شبه د رسول الله ﷺ د تعلیم او د هدایت او د دوی د راوړې

...بقیه ازحاشیه ګذشته] المدری و المدارة شيء يعمل من حديد أو خشب على شكل سن من أسنان المشط و أطول منه يسرح به الشعر المتلبّد و يستعمله من لا مشط له..... مجمع بحارالأنوار: ۲ \ ۱۷۰ ،النهاية لابن الاثير: ۲ \ ۱۱۵ ، و قال الحافظ ابن حجر : المدى تطلق على نوعين : أحدهما صغير يتخذ من أبنوس أو عاج أو حديد يكون طول المسلة يتخذ لفرق الشعر فقط و هو مستدير الرأس على هيئة نصل السيف بقبضة و هذه صفته : ——● ثانيهما كبير و هو عود مخروط من آبنوس أو غيره ، وفى رأسه قطعة منحوتة فى قدر الكف ، ولها مثل الأصابع أولاهن معوّجة مثل حلق الإبهام المستعمل للتسريح و يحك الرأس والجسدوهذ صفته: ●——☰ فتح البارى : ۱۰ \ ٤٤٩)

۱) الابواب والتراجم : ۲ \ ۱۱۱ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۶۰)

شوې شريعت د مزاجه بې خبره دى -
خو د صورت او د لباس وغيره د ډول او ښنګار د حد نه زيات اهتمام او دې دپاره فضول او بې ځايه تكلفات كول هم ناخوښه او د شريعت د مزاج نه خلاف دى -

۷۶=بَابٌ مَا يُذْكَرُ فِي الْمِسْكِ

[۵۵۸۳] حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ [ر:۱۷۹۵]

امام مسلم او امام ابوداود رحمهما الله د رسول الله ﷺ مرفوع حديث نقل كړيدې چه " إن المسك أطيب الطيب " يعنى مشك د ټولو نه ښه خوشبو ده (۱) روايت د باب كښې دى چه د روژه دار د خُلې بوئې د الله تعالى په نزد د مشكو د بوئې نه زيات ښه دې ، خُلُوف د لوږې او د تندې د لاسه چه د روژه دار په خُله كښې كوم بوئې پيدا كيږى هغې ته وائى - (۲)

د أطيب معنې ئې بيان كړيده " أى خلوف الصائم أقبل عند الله من قبول ريح المسك عندكم يعنى د روژه دار د خُلې بوئې د الله تعالى په نزد زيات مقبول دې ددېنه چه څنګه د ستاسو په نزد د مشك بوئې مقبول دې - (۳)

۷۷=بَابٌ مَا يُسْتَحَبُّ مِنَ الطِّيبِ

[۵۵۸۴] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ إِحْرَامِهِ بِأَطْيَبِ مَا أَجِدُ [ر:۱۴۶۵]

ښه او د بهتر نه بهتر خوشبوئې استعمالول مستحب دى ، اعلى خوشبو وى نو هم دا استعمالول پكار دى ، د اعلى په وجود كښې د ادنى خوشبوئې استعمالول نه دى پكار - (۴)

۷۸=بَابٌ مَنْ لَمْ يَرُدَّ الطِّيبَ

[۵۵۸۶] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا عَزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ثُمَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ وَزَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ [ر:۲۴۶۵]

علامه عينى رحمه الله فرمائى : أى هذا باب فى ذكر من لم يرد الطيب و كأنه يريد بذلك أن النهى عن رده

---

(۱) صحيح مسلم ، كتاب الألفاظ من الأدب ، باب استعمال المسك و أنه أطيب الطيب : ۴\۱۷۶۵ (رقم الحديث:۲۲۵۲)وأخرجه أبوداود فى كتاب الجنائز،باب فى المسك للميت: ۲۰۰۱۳ (رقم الحديث : ۳۱۵۸)
(۲) عمدة القارى : ۲۲\۶۱ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۰۸ ، شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۴)
(۳) عمدة القارى : ۲۲\۶۱ ، شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۴ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۰۸)
(۴) فتح البارى : ۱۰\۴۵۲)

لیس علی التحریم (١) یعنی دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د هغه کس ذکر کړیدې چه خوشبو نه واپس کوی ، حضور ﷺ به خوشبو نه واپس کوله او په یو روایت کښې دوی د خوشبوئي واپس کولو نه منع کړیده ، امام بخاری رحمه الله شاید دې خبرې ته اشاره کوی چه دا نهی تحریمی نه ده -

حدیث د باب کښې دی چه رسول الله ﷺ به خوشبوئی نه واپس کوله (کُه چا به هدیه کښې ورکوله) زعم د قال په معنی دې -

بزار د حضرت انس نه روایت نقل کړیدې ، ما عرض علی النبی ﷺ طیب قط فرده " (٢)

امام ابوداود د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړیدې ، من عرض علیه طیب، فلا یرده، فإنه طیب الریح، خفیف المحمل " (٣) یعنی د چا په خدمت کښې کُه خوشبوئی پیش کړې شی نو ده لره ددې واپس کول نه دې پکار ځکه چه ددې بوئی ښه دې او د خوشبو ورکوونکی باندې دا سخت بوج راولی -

٧٩=بَاب الذَّرِيرَةِ

[٥٥٨٦] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَوْ مُحَمَّدٌ عَنْهُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُرْوَةَ سَمِعَ عُرْوَةَ وَالْقَاسِمَ يُخْبِرَانِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ [ر:١٤٦٥]

د خوشبوئې دوه قسمونه دی یو خو د عرق او د تیلو په شکل کښې او بل د سفوف (پوډر) وغیره په شکل کښې " ذریره " د یو خاص خوشبوئې نوم دې ، امام نووی رحمه الله فرمائی چه دا په اصل کښې د لرګی نه جوړیږی چه د هند نه راځی ، داودی وائی رومبې ددې مفردات او اجزاء جمع کیږی، بیا دا میده کیږی اوداسې د سفوف والا خوشبوئی تیاریږی (٤)

روایت د باب کښې حضرت عائشه فرمائی چه ما رسول الله ﷺ ته خپل لاس د ذریره خوشبویی په حجة الوداع کښې د احرام تړلو او پرانستلو وخت کښې لګولې ده -

٨٠=بَاب الْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ

[٥٥٨٧] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ تَعَالَى مَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ [ر:٤٦٠٤]

---

١) عمدة القاری : ٢٢\٦١)

٢) فتح الباری : ١٠\٤٥٣)

٣) أخرجه أبوداود فی کتاب الترجل ، باب فی رد الطیب : ٤\٧٨ (رقم الحدیث : ٤١٧٢)

٤) فتح الباری : ١٠\٤٥٤ ، عمدة القاری : ٢٢\٦٢)

د ښانست والی دپاره د غاښونو ارتوونکو ښځو باندې لعنت ویلې شویدې ، لکه چه حدیث د باب کښې دی چه د الله لعنت دې وی په خالونو لګوونکو او چه څوك په خپل جسم خال لګوی ، او چه د مخ ویخته اوباسی او د حسن دپاره غاښونه ارتوونکو ښځو باندې چه دوی د الله تعالی پیدا کړې صورت بدلوونکې دی -
ددې حدیث تشریح په کتاب التفسیر کښې د سورت الحشر په تفسیر کښې تیره شویده (۱)

۸۱=بَابُ الْوَصْلِ فِي الشَّعَرِ

[۵۵۸۸] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ عَامَ حَجَّ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَقُولُ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعَرٍ كَانَتْ بِيَدِ حَرَسِيٍّ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هٰذِهِ وَيَقُولُ إِنَّمَا هَلَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هٰذِهِ نِسَاؤُهُمْ [ر:۳۲۸۱]

[۵۵۸۹] (۲) وَقَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [ر:۵۶۰۲]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د ویختو د لګولو ممانعت بیان کړیدې ، روایت د باب کښې دی چه حضرت معاویه ﷺ د حج په موقع په منبر باندې خطبه ورکوله ، دوی د خپل یو سپاهی د لاسه د ویختو یو ګونجۍ واخسته او وې ویل چه د ستاسو عالمان کوم خائې دی ؟ ما د نبی کریم ﷺ نه د دې منع کول اوریدلې دی ، دوی ﷺ به فرمائل : بنو اسرائیل هلاك شو چه کله د دوی ښځو دا اختیار کړو (یعنی چه کله د دوی ښځو د خپلو ویختو سره نور ویخته لګول شروع کړل)

قُصَّة د ویختو ګونجۍ ، حَرَسِيٌّ: حفاظت کوونکې (۳)

[۵۵۹۰] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُسْلِمِ بْنِ يَنَّاقٍ يُحَدِّثُ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ جَارِيَةً مِنَ الْأَنْصَارِ تَزَوَّجَتْ وَأَنَّهَا مَرِضَتْ فَتَمَعَّطَ شَعَرُهَا فَأَرَادُوا أَنْ يَصِلُوهَا فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ تَابَعَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ صَفِيَّةَ عَنْ عَائِشَةَ [ر:۴۸۰۹]

---

۱) کشف الباری ، کتاب التفسیر : ۶۶۶)

۲) ۵۵۸۹) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی اللباس ، باب المستوشمة (رقم الحدیث : ۵۶۰۲) و أخرجه مسلم فی اللباس ، باب تحریم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة .... ۳ \ ۱۶۷۶ (رقم الحدیث : ۲۱۲۴)

۳) عمدة القاری : ۲۲ \ ۶۳ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۴۵۸ ، إرشاد الساری : ۱۲ \ ۶۱۱)

دويم روايت كښې دى د انصارو د يو جينئ نكاح اوشوه ، هغه بيماره شوه نو ددې د سر ويخته اووتل اودوريدل نو د خلقو دا اراده وه چه ددې په ويختو كښې جوړ اولګوو (نور ويخته اولګوو) خلقو د نبى ﷺ نه تپوس اوكړو نو دوى ﷺ اوفرمائل : الله په ويختو لګوونكى او چه څوك ئې په كښې لګوى په دواړو لعنت كړيدې -
د محمد ابن اسحاق متابعت محاملى موصولا نقل كړيدې - ( )

تمعّط : غورزيدل ، رژيدل ..... په راتلونكى روايت كښې تمرّق دې ددې معنى د وتلو ده ، يعنى د سر ويخته د بيخه وتل -

[٥٥٩١\٥٥٩٢] حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ حَدَّثَتْنِي أُمِّي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّي أَنْكَحْتُ ابْنَتِي ثُمَّ أَصَابَهَا شَكْوَى فَتَمَرَّقَ رَأْسُهَا وَزَوْجُهَا يَسْتَحِثُّنِي بِهَا أَفَأَصِلُ رَأْسَهَا فَسَبَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ [ر:٥٥٩٧]

[٥٥٩٢] ( ) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنِ امْرَأَتِهِ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ

[٥٥٩٣] ( ) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَقَالَ نَافِعٌ الْوَشْمُ فِي اللِّثَةِ [ر:٥٥٩٦، ٥٥٩٨، ٥٦٠٣]

حضرت اسماء بنت ابى بكر ﷺ فرمائى چه يو ښځه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضره شوه او عرض ئې اوكړو چه ما د خپلې لور واده اوكړو ، بيا هغه بيماره شوه نو ددې سر ويخته اووتل ، ددې خاوند ددې په باره كښې مونږ لمسوى (ترغيب راكوى چه ددې په سر كښې ويخته اولګوئ) نو آيا څه ددې په سر كښې ويخته لګولې شم ؟ رسول الله ﷺ چه دا واوريدل نو په ويختو لګوونكې ښځه او چه كومه ښځه ئې ورته په كښې لګوى په دواړو ئې لعنت اوويلې -

---

[1]) إرشاد السارى : ١٢\٦١٢ ، فتح البارى : ١٠\٤٦٠)

[2]) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى اللباس ، باب الموصولة (رقم الحديث : ٥٥٩٧) و أخرجه النسائى فى كتاب الزينة ، باب الواصلة : ٥\٤٢١ (رقم الحديث : ٩٣٧٤)

[3]) ٥٥٩٣) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى اللباس ، باب الموصولة (رقم الحديث : ٥٥٩٦ - ٥٥٩٨) و فى باب المستوشمة (رقم الحديث : ٥٦٠٣) و أخرجه مسلم فى اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة و المستوصلة و الواشمة و المستوشمة ..... ٣\١٦٧٦ (رقم الحديث : ٢١٢٤) و اخرجه الترمذى فى اللباس ، باب ما جاء فى مواصلة الشعر : ٤\٢٣٦ (رقم الحديث : ١٧١٥٨) و أخرجه النسائى فى الزينة ، باب المستوصلة : ٤\٣٢١ (رقم الحديث : ٩٣٧٧) و أخرجه أبوداود فى اللباس ، باب صفة الشعر : ٤\٧٧ (رقم الحديث : ٤١٦٨)

فتمزق :دا د راء سره هم دي او تمزق د زاء سره هم دې د دوارو يومعنى ده يعنى جُدا كيدل-(۱)
قال نافع :الوشم في اللثة : نافع فرمايي چه په اورو كښې هم دننه وشم كيږى -
[۵۵۹۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ قَدِمَ مُعَاوِيَةُ الْمَدِينَةَ آخِرَ قَدْمَةٍ قَدِمَهَا فَخَطَبَنَا فَأَخْرَجَ كُبَّةً مِنْ شَعَرٍ قَالَ مَا كُنْتُ أُرَى أَحَدًا يَفْعَلُ هَذَا غَيْرَ الْيَهُودِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمَّاهُ الزُّورَ يَعْنِي الْوَاصِلَةَ فِي الشَّعَرِ [ر:۳۲۸۱]
د باب آخرى حديث كښي دى " فأخرج كبة من شعر " يعنى حضرت معاويه د ويختو يو ګنجۍ رااويستله ، كبة او قصة په يو معنى دى
دې حديث نه آداب مستنبط كولو كښې حافظ ابن حجر ليكى :
وفيه قيام الإمام بالنهي على المنبر، ولا سيما إذا رآه فاشيا، فيفشي إنكاره تاكيدا ليحذر منه، وفيه إنذار من عمل المعصية بوقوع الهلاك بمن فعلها قبله كما قال تعالى: (وما هي من الظالمين ببعيد) وفيه جواز تناول الشيء في الخطبة ليراه من لم يكن رآه لمصلحة الدينية، وفيه إباحة الحديث عن بني اسرائيل، وكذا غيرهم من الأمم للتحذير مما عصوا فيه(۲)
يعنى ددې حديث نه يو خبره خو دا معلومه شوه چه د شريعت نهى د منبر د سر دپاسه بيانول پكاردى خاص كرچه كله دا خوريږى ، داسې صورت كښې خو ددې بر سر عام ترديد او رد پكار دى ، دويمه خبره دا معلومه شوه چه ګناه كوونكو ته د تيرو شوو ګناهګارو د هلاكت انجام خودل او يرول پكار دى - دريمه خبره دا معلومه شوه چه د خطبې دوران كښې په لاس كښې يو څيز راخستل دې دپاره چه خلقو ته ئې اوښائى او دوى پرې پوه كړى جائز دى ، لكه چه حضرت معاويه دغه ګنجۍ د ويختو په لاس كښې واخسته او خلقو ته ئې اوخودله، څلورمه خبره دا معلومه شوه چه دبنى اسرائيلو او د نورو امتونو قصې او واقعات خلقو ته اورول روا دى دې دپاره چه دوى دګناهونو نه بچ شى او اويريږى -
فائده :د ښځې دپاره چه څنګه د سر په ويختو كښې نور ويخته لګول جائز نه دى داسې سر خرئيل ورلره هم جائز نه دى، طبرى دحضرت ابن عباس روايت نقل كړيدې "نهى النبى صلى الله عليه وسلم أن تحلق المرأة رأسها"(۳)(رسول الله ﷺ ښځې د سر د ويختو د خرولونه منع كړيدى)
امام ابوداود هم دا حديث په دې الفاظو رانقل كړيدې " ليس على النساء حلق، إنما على النساء التقصير"(۴) په ښځو باندې (د احرام نه وتلو دپاره) حلق نشته دې ، بلكه دوى به تقصير

۱) فتح البارى : ۱۰\۴۶۰ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۱۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۶۵ ، شرح البخارى للكرمانى : ۲۱\۱۲۸)
۲) فتح البارى : ۱۰\۴۶۱)
۳) فتح البارى : ۱۰\۴۵۹)
۴) أخرجه أبوداود فى كتاب الحج ، باب الحلق و التقصير : ۲\۲۰۳ (رقم الحديث : ۱۹۸۴)

کوی یعنی ویخته به واړه کوی -)

د ویختو سره نور ویخته لګولو حکم : فقهاء حضراتو په نزد د ویختو سره د څه څیز لګولو په تفصیل کښې اختلاف دې :

① بعضو مطلقا وصل ممنوع ګرځولې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سړی ویخته وی او ګه د سړی نه علاوه د بل څه وی او ګه د ریښمو او د جامو تارونه وی ، د ویختو سره د داسې څه څیز لګول مطلقا ممنوع دی -

مالکیه حضرات او اکثر شافعیان حضراتو دا قول اختیار کړیدې -([1])

② دانسان ویخته لګول خو مطلقا ممنوع دی دارنګه د انسان نه علاوه د یو بل څیز نجس ویخته هم لګول جائز نه دی ، لکه د مردار څناور ویخته خو د انسان نه علاوه د بل څیز پاك ویخته لګول جائز دی دا د احنافو حضراتو ، حنابله او د بعض شوافعو مسلك دې ([2]) لکه چه عالمګیریه کښې دی : ووصل الشعر بشعر الآدمی حرام، سواء کان شعرها أو شعر غیرها ..... ولا بأس للمرأة أن تجعل فی قرونها و ذوائبها شیئا من الوبر([3])

امام محمد رحمه الله په موطا کښې فرمائی : ولا بأس فی الرأس إذا کان صوفا، فأما الشعر من شعور الناس فلا ینبغی، وهو قول أبی حنیفة و العامة من فقهائنا([4])

③ دریم قول دا دې چه د ویختو سره ویخته لګول ممنوع دې او د ویختو سره بل داسې څیز لګول هم ممنوع دی چه په هغې د ویختو ګمان کیږی خو ګه داسې څه التباس نه راځی نو بیا جائز دې -([5])

حافظ ابن حجر رحمه الله دې قول ته ترجیح ورکړیده -([6])

۸۲=بَابُ الْمُتَنَمِّصَاتِ

[۵۵۹۵] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ عَبْدُ اللَّهِ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا

---

[1]) أوجز المسالک فی کتاب الشعر ، باب السنة فی الشعر : ۱۵\۱۳۱)

[2]) الدر المختار : کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی النظر و المس : ۵\۲۶۴ ،بذل المجهود فی کتاب الترجل ، باب فی صلة الشعر : ۱۶\۵۸ ، المغنی لابن قدامة " حکم وصل الشعر " فصل (بلا ترجمة) : ۱۱\۳۸ ، أوجز المسالک کتاب الشعر ، باب ما جاء فی السنة فی الشعر : ۱۵\۱۳)

[3]) الفتاوی الهندیة ، کتاب الکراهیة ، الباب التاسع عشر فی الختان و الخصاء و قلم الأظفار وقص الشارب ..... : ۵\۳۵۸)

[4]) الموطا للإمام محمد ، باب المرأة تصل شعرها بشغر غیرها ص ۳۸۳\)

[5]) بذل المجهود ، کتاب الترجل ، باب فی صلة الشعر : ۱۷\۵۸ ، أوجز المسالک ، کتاب الشعر ، باب فی السنة فی الشعر : ۱۵\۱۱)

[6]) فتح الباری : ۱۰\۴۵۹)

هٰذَا قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ وَمَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ وَفِي كِتَابِ اللّٰهِ قَالَتْ وَاللّٰهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللّٰهِ لَئِنْ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ٣٦٠٤]

مُتَنَمِّصَات دا جمع د مُتنمصة ده دا د تَنَمُّص نه دې چه ددې معنی د ويختو ويستلو راځي ،

نامصة: هغه ښځه ده چه د مخ نه ويخته اوباسي - امام ابوداود رحمه الله فرمائي چه نامصة هغه ښځې ته وايي چه بانړه جوړوي او روزې نرئ کوي - (١)

متنمصة هغه ښځې ته وائي چه نمص طلب کوي يعنی په نورو ښځو باندې ويخته اوباسي - (٢) عموما ښځې د مخ د اړخونو نه او د روزو جوړولو او نرۍ کولو دپاره په نورو ښځو ويخته اوباسي ، د حديث د باب په وجه داسې کول ناجائز او حرام دي

خو که د يوې ښځې په مخ ګيره يا زياتی ويخته رااوخيژی نو ددې د صفا کولو اجازت شته دې - (٣) او دا په دې وعيد کښې داخله نه ده بلکه امام نووی رحمه الله ديته مستحب ويلې دی - (٤)

٨٢=بَاب الْمَوْصُولَة

[٥٥٩٥] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ لَعَنَ عَبْدُ اللّٰهِ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللّٰهِ فَقَالَتْ أُمُّ يَعْقُوبَ مَا هٰذَا قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ وَمَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللّٰهِ وَفِي كِتَابِ اللّٰهِ قَالَتْ وَاللّٰهِ لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ وَاللّٰهِ لَئِنْ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا [ر: ٣٦٠٤]

موصولة: دا هغه ښځه ده چه ددې په سر کښې ويخته لګيدلې وی ، دې باب کښې ددې مذمت بيان کړې شويدې

قوله: أَصَابَتْهَا الْحَصْبَة: حصبة (د حاء په فتحه او د صاد په سکون سره) د يو بيمارئ نوم دې چه ديکښې په بدن کښې وړې وړې سرې دانې رااوځی -

حافظ ابن حجر فرمائي : چه دا د چيچك يو قسم دې (٥)

بعضو په اردو کښې د دې ترجمه په " خسره " سره کړيده - (٦)

---

(١) أخرجه أبوداود في كتاب الترجل ، باب في صلة الشعر : ٤\٧٨ (رقم الحديث : ٤١٧٠)

(٢) إرشاد الساري : ١٢\٦١٥ ، فتح الباري : ١٠\٤٦١ ، عمدة القاري : ٢٢\٦٦)

(٣) فتح الباري : ١٠\٤٦٢ ، إرشاد الساري : ١٢\٦١٥)

(٤) شرح مسلم للنووي ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة : ٢\٢٠٥)

(٥) فتح الباري : ١٠\٤٦٢)

(٦) القاموس الوحيد : ض\٣٤٥)

قوله: قال النبي صلى الله عليه وسلم: لعن الله الواشمة .... يعني لعن النبي صلى الله عليه وسلم: حافظ ابن حجر فرمائی چه د حدیث په آخر کښې " یعنی لعن النبی صلی الله علیه و سل " تفسیری جمله ښه سمه واضحه نه ده چه ددې څه مطلب دې، هو داسې ویلې کیدې شی چه الله تعالی دا لعنت د نبی ﷺ د ژبې په ذریعه رالیږلې وی یا اوویلې شی چه د الله تعالی د لعنت په وجه رسول الله ﷺ هم لعنت اوویلې - (١)

په څو مصری نسخو کښې د حدیث عبارت داسې دی " قال النبی الواشمة و المستوشمة ...... یعنی لعن النبی صلی الله علیه وسلم " په دې صورت کښې دا تفسیر بالکل واضح دې چه " د الواشمة ... " نه وړاندې د " لعن " لفظ پاتې شوې دې نو دې وجه نه راوی د دې تصریح اوکړو او " لعن النبی .... "ئې اوویلې -(٢)

٨٤= بَاب الْوَاشِمَةِ

[٥٦٠٠] حَدَّثَنِي يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَيْنُ حَقٌّ وَنَهَى عَنِ الْوَشْمِ حَدَّثَنِي ابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ ذَكَرْتُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَابِسٍ حَدِيثَ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ سَمِعْتُهُ مِنْ أُمِّ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ مِثْلَ حَدِيثِ مَنْصُورٍ [ر: ٥٣٠٨]

[٥٦٠١] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ رَأَيْتُ أَبِي فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَآكِلِ الرِّبَا وَمُوكِلِهِ وَالْوَاشِمَةِ وَالْمُسْتَوْشِمَةِ [ر: ١٩٨٠]

٨٥= بَاب الْمُسْتَوْشِمَةِ

[٥٦٠٢] حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُتِيَ عُمَرُ بِامْرَأَةٍ تَشِمُ فَقَامَ فَقَالَ أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ مَنْ سَمِعَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْوَشْمِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقُمْتُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنَا سَمِعْتُ قَالَ مَا سَمِعْتَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَشِمْنَ وَلَا تَسْتَوْشِمْنَ [ر: ٥٥٨٩]

[٥٦٠٣] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ [ر: ٥٥٩٣]

---

(١) فتح الباری : ١٠\٦٣)

(٢) الابواب و التراجم : ٢\١١١ ، إرشاد الساری : ١٢\٦١٧ ، عمدة القاری : ٢٢\٦٧)

[۵۶۰۴] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ مَالِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ [ر: ۴۶۰۴]

وَشم خال لګولو ته وائی ، چه په بدن کښې ستن وغيره نرئ نرئ وهلې کيږی او بيا دا خائې د يو رنګ نه ډك کړی ، دې عمل ته وشم ويلې کيږی - (١) چه کومه ښځه دا عمل کوی هغې ته واشمه وائی چه د کومې ښځې سره دا عمل کيږی هغې ته موشومه وائی چه کوم د دې عمل مطالبه کوی ديته مستوشمه وائی ، وشم د جمهورو عالمانو په نزد حرام دې (٢) ځکه چه الله تعالی او د الله تعالی رسول د دې عمل په کونکو باندې لعنت ويلې دې ، بعض ديته مکروه تحريمی وائی - (٣)

يو اشکال او ددې جواب : طبری د قيس بن حازم نه په صحيح سند سره روايت نقل کړيدې هغه فرمائی " دخلت مع أبي على أبي بكر الصديق ، فرأيت يد أسماء موشومة " (٤)

د دې يو جواب خو دا ورکړې شويدې چه دا د قبل النهی واقعه ده او دويم جواب دا ورکړې شويدې چه ممکن ده چه د نهی حديث دوی ته نه وی رارسيدلې - (٥)

چه په کوم اندام خال يا څه بل نقش لګيدلې وی د هغې د طهارت حکم : دا خبره باقی پاتې کيږی چه د جسم په کومه حصه باندې نقش شوې وی د هغې په طهارت کښې څه حکم دې؟ امام نووی رحمه الله ليکلې دی چه دا حصه نجس کيږی دې وجه نه ديکښې چه کوم رنګ وغيره لګيدلې وی د هغې صفا کول واجب دی ، خو که د اندام د هلاك کيدو ويره وی نو بيا لرې کول ددې واجب نه دی ، دا د شوافعو مسلك دې - (٦)

د احنافو حضراتو مسلك دا دې چه کله وينه اودريده او زخم جوړ شو او صرف رنګ سور يا شين پاتې شو نو اوس ددې زائله کول واجب نه دی ، بلکه په دې چه اوبه واچولې شی نو دا طهارت به حاصل شی ، چه څنګه په ګيره کښې د خضاب لګولو نه پس چه په ګيره کښې اوبه واچولې شی نو د طهارت حکم حاصليږی - (٧)

---

(١) إرشاد السارى : ١٢\٦١٨ ، فتح البارى : ١٠\٤٥٥ ، عمدة القارى : ٢٢\٦٣ ، النهاية لابن الاثير : ١٥ ١٨٩ ، مجمع بحار الانوار : ٥\٥٨)

(٢) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة الخ :٢\٢٠٥)

(٣) فتح البارى : ١٠\٤٦١)

(٤) فتح البارى : ١٠\٤٦١ ، إرشاد السارى : ١٢\٦١٣)

(٥) فتح البارى : ١٠\٤٦١ ، إرشاد السارى : ١٢\٦١٣)

(٦) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللباس ، باب تحريم فعل الواصلة : ٢\٢٠٥)

(٧) رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الطهارة ، مطلب فى حكم الوشم : ١\٢٤٢)

۸۶= باب التصاوير

[۵۶۰۵] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَصَاوِيرُ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ سَمِعْتُ أَبَا طَلْحَةَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ۳۰۵۳]

تصاوير د تصوير جمع ده ، دې باب کښې امام بخارى رحمه الله د تصوير حکم بيانوى -

قوله: لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب : دلته د ملائکو په باره کښې دوه قوله دى .
علامه خطابى وغيره څو عالمانو فرمائلې دى چه دينه هغه فرښتې مستثنى دى چه کومې د انسان عملونه ليکلو باندې مامور دى ځکه چه دوى د انسان نه هيڅ وخت هم نه جدا کيږى ، دې وجه نه دينه د رحمت وغيره فرښتې مراد دى - (۱)
څو علامه قرطبى او د نورو عالمانو دا خيال دې چه لفظ عام دې او ديکښې هيڅ تخصيص نشته دې . دې وجه نه دينه تمامې فرښتې مراد دى ، هيڅ يو استثناء په کښې نشته دې ، باقى د عملونو د نگرانئ والا فرشتو باره کښې ويلې شې چه دوى د کوره بهر اوسى او الله دوى ته د کور دننه خلقو د عملونو د معلومولو صلاحيت ورکړيدې - (۲)
بيت نه مراد هر هغه ځائې دې چه هلته انسان اوسيږى او کلب نه مراد د هر قسم سپى دى .
علامه خطابى وغيره د ضرورت په وجه د ساتونکى سپى استثناء کړيده ، چه د ښکار او د حفاظت په غرض سره چه کوم سپې اوساتلې شى نو هغه ديکښې داخل نه دې - (۳)
څو د علامه قرطبى او د امام نووى رجحان عموم طرف ته دې ځکه چه حديث کښې داسې د هيڅ څه تخصيص هم نه دې شوې - (۴)
احتياط هم ديکښې دى چه د ضرورت دپاره کوم سپې اوساتلې شى هغه کور کښې دننه ساتلو په ځائې بهر چرته خواوشاه کښې اوساتلې شى -
سپې په خپله هم نجس او نجاستونه خورى هم ، دې وجه نه فرښتې داسې کور ته نه ځى چه کوم ځائې دا نجس وى - (۵)
يو دريم مطلب د دې جملې دا هم بيان شويدې چه ديکښې نفى د مطلق دخول نه ده بلکه د يو خاص صفت والا د دخول نفى ده او مطلب دا دې چه فرښتې داسې کور ته په هغه اطمينان او په رضا نه داخليږى چه کوم اطمينان او رضا سره هغه کور ته ورځى چه هلته

---

۱) إرشاد السارى : ۱۲\۶۲۱ . فتح البارى : ۱۰\۴۶۶ . عمدة القارى : ۲۲\۶۹)
۲) فتح البارى : ۱۰\۴۶۶)
۳) إرشاد السارى : ۱۲\۶۲۱ . فتح البارى : ۱۰\۴۶۶ . عمدة القارى : ۲۲\۶۰)
۴) إرشاد السارى : ۱۲\۶۲۱ . فتح البارى : ۱۰\۴۶۷ . شرح مسلم للنووى . كتاب اللباس . باب تحريم صورة الحيوان : ۱۲\۲۰۰ . عمدة القارى : ۲۲\۲۳\۶۹)
۵) إرشاد السارى : ۱۲\۶۲۱ . فتح البارى : ۱۰\۴۶۷ . عمدة القارى : ۲۲\۶۹)

سپی نه وی - (۱)

قوله: ولا تصاویر: د لا د نفی اعاده ئې ځکه اوکړه چه چا ته دا وهم رانشی چه د فرشتو د نه راتلو دپاره په کور کښې دننه د سپی او د تصویرونو د دواړو کیدل ضروری دی - ځکه چه کُه عبارت داسې وې " لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب و تصاویر " نو واو به د جمع دپاره اخستې شوې وو او چا ته به دا وهم کیدې شو ، دې وجه نه ئې " ولا تصاویر " اوویل او دا وهم ئې ختم کړو چه فرشتې به داسې کور ته هم نه داخلیږی چه هغې کښې تصویرونه وی ځکه چه اوس تقدیر د عبارت به داسې وی " ولا تدخل بیتا فیه صورة " - (۲)

یو اشکال او ددې جواب: په دې دا اشکال کیدې شی چه قرآن کریم کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په تذکره کښې دی ، (یعملون له ما یشاء من محاریب و تماثیل) د " تماثیل " تفسیر په تصویرونو سره شویدې ، کُه تصویر جائز نه وې نو بیا جناتو ولې د حضرت سلیمان علیه السلام دپاره تصویر جوړولو ؟

د دې یو جواب خو دا دې چه د دوی په شریعت کښې د دې جواز وو ، اسلام کښې ممنوع دې - (۳)

او دا هم ممکن ده چه د " تماثیل " نه د ذی روح تصویر مراد نه وی بلکه د غیر جاندار څیزونو تصویرونه او نقشونه ترینه مراد وی - (۴)

قوله: وقال اللیث: حدثنی یونس......: دې تعلیق کښې د ابن شهاب د عبید الله بن عبد الله بن عتبه د سماع تصریح ده بره په سند موصول کښې عنعنه ده ، دې وجه نه امام دا تعلیق ذکر کړو ، دا ابونعیم په " المستخرج " کښې موصولا نقل کړیدې - (۵)

۸۷= بَابُ عَذَابِ الْمُصَوِّرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[۵۶۰۶] (۶) حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ قَالَ كُنَّا مَعَ مَسْرُوقٍ فِي دَارِ يَسَارِ بْنِ نُمَيْرٍ فَرَأَى فِي صُفَّتِهِ تَمَاثِيلَ فَقَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ

[۵۶۰۷] (۷) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)

(۲) ۸۰ إرشاد الساری : ۱۲\۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۲۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۶۹)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۴۶۷)

(۵) إرشاد الساری : ۱۲\۶۲۱ ، فتح الباری : ۱۰\۶۶ ، عمدة القاری : ۲۲\۶۹)

(۶) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب اللباس و الزینة ، باب تحریم تصویر صورة الحیوان ..... ۳\۱۶۷۰ (رقم الحدیث : ۲۱۰۹) و أخرجه النسائی فی الزینة ، باب التصاویر : ۴\۵۰۴ (رقم الحدیث : ۹۷۹۴)

(۷) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی التوحید ، باب قول الله تعالی "و الله خلقکم ..

[بقیه برصفحه آئنده.....

عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هٰذِهِ الصُّوَرَ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ [ر:۷۱۱۹]

د باب ړومبی روایت کښې مسلم بن صبیح فرمائی چه مونږ مسروق بن الاجدع سره د یسار بن نمیر په کور کښې وو ، نو دوی د ده د کور دکانچې (د خاورو جوړې شوې دبې) سره تصویرونه اولیدل نو وې ویل ما د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه اوریدلی دی چه دوی د رسول الله ﷺ یو حدیث بیانولو چه د قیامت په ورځ به تصویر جوړوونکو دپاره سخت عذاب وی -

یسار بن نمیر : نمیر (د تصغیر سره) دې اصل کښې د مدینې وو او په کوفه کښې اوسیدلو، د حضرت فاروق اعظم وغیره نه دوی احادیث نقل کړیدی ، ثقه دې (۱) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی "ولم أرله في البخاري إلا هذا الموضع" (۲)

قوله: فرأى في صُفّته: صُفّة (د صاد په ضمه او د فاء په تشدید سره) دکانچې (د خاورو جوړه شوې دبه د ناستې ځائې) ته وائی، د مسلم په روایت کښې دی كنت مع مسروق في بيت فيه تماثيل، فقال لي مسروق : هذه تماثيل كسرى، فقلت : لا، هذه تماثيل مريم (۳) (څه د مسروق سره په یو کور کښې ووم چه هغې کښې تصویرونه ، مانه مسروق تپوس اوکړو دا د کسری تصویرونه دی ؟ ما اوویل : نه ، دا د مریم تصویرونه دی)

د تصویر جوړوونکو دپاره به د قیامت په ورځ سخت عذاب وی ، سخت عذاب به څو خلقو ته وی قرآن کریم کښې د آل فرعون متعلق دی (أدخلوا آل فرعون أشد العذاب)(۴)

امام طحاوی رحمه الله د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه مرفوع روایت نقل کړیدې "إن أشد الناس عذابا يوم القيامة رجل قتل نبيا أو قتله نبي ، وإمام ضلالة ، ممثل من الممثلين" (۵) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د هغه کس وی چه هغه نبی قتل کړې وی یا ده لره نبی علیه السلام قتل کړې وی او امام د ګمراهئ وی او تصویر جوړوونکې وی -

د حضرت عائشه رضی الله عنها یو مرفوع روایت هم امام طحاوی موصولا نقل کړیدې " أشد الناس عذابا يوم القيامة رجل هجا رجلا فهجا القبيلة بأسرها" (۶) یعنی د قیامت په ورځ به سخت عذاب د

...بقیه ازحاشیه گذشته]و ما تعملونه " (رقم الحديث : ۷۱۱۹) و أخرجه مسلم في اللباس و الزينة ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان ... ۱۳\۱۶۷۰ (رقم الحديث : ۲۱۰۸)

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۷۰ ، فتح الباری : ۱۰\۴۶۸ ، تهذیب الکمال : ۳۲\۲۹۸)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۴۶۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۷۰)

(۳) رواه مسلم فی کتاب اللباس و الزينة ، باب تحريم صورة الحيوان : ۱۳\۱۶۷۰ (رقم الحديث : ۲۱۰۹)

(۴) سورة المؤمن : ۴۶)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۴۶۹)

(۶) فتح الباری : ۱۰\۴۶۹)

هغه كس وى چه ده ته يو سړى كنځل اوكړل نو ددې په جواب كښې دې دده پوره قبيلې ته كنځل اوكړل -

امام طحاوى رحمه الله فرمائى "فكل واحد من هؤلاء يشترك مع الآخر فى شدة العذاب" يعنى په شدت د عذاب كښې به دا ټول خلق مشترك وى - (١)

علامه قرطبى رحمه الله فرمائى چه دا اشديت د تمامو خلقو په اعتبار سره به نه وى بلكه سړى ته به چه د كومې ګناه په وجه عذاب وركولې كيږى ، ددې ګناه په عذاب كښې مبتلاء د نورو خلقو په اعتبار سره دا اشديت بيان كړې شوې دې - نو چه كومو خلقو د خدائې دعوى كړيده هغوى كښې به د فرعون عذاب سخت وى چه چا د كافرانو مشرى اوكړه نو دده عذاب به په مقابله د هغه كس كښې سخت وى چه هغه د فاسقانو مشرى كړې وى ، دارنګه چه چا د جاندار (سا والا) تصاوير د عبادت دپاره جوړ كړل ، د ده عذاب به سخت وى په مقابله د هغه كس كښې چه ده د سا والا تصاوير دپاره د عبادت نه وى جوړ كړې -

حاصل دا چه دا اشديت د عامو خلقو په اعتبار سره نه دې بلكه چه د دغه ګناه په عذاب كښې كوم خلق مبتلاء دى د هغو په اعتبار سره دې - (٢)

د باب په دويم روايت كښې دى ، چه رسول الله ﷺ اوفرمائل چه كوم خلق تصويرونه جوړوى د قيامت په ورځ به دوى ته عذاب وركړې كيږى او دوى ته به د تعجيز او د توبيخ دپاره اوويلې شى چه تاسو چه كوم تصويرونه جوړ كړى دى دا ژوندى كړئ (نو دوى خو به ددې په ژوندى كولو قادر نه وى نو دې وجه نه دوى به مسلسل په دې عذاب كښې مبتلاء وى) (٣)

٨٨=بَاب نَقْضِ الصُّوَرِ

[٥٦٠٨] (٤) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حِطَّانَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حَدَّثَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِي بَيْتِهِ شَيْئًا فِيهِ تَصَالِيبُ إِلَّا نَقَضَهُ

دې باب كښې د تصويرونو د ماتولو ذكردې رومبى روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ به خپل كور كښې داسې څيزونه نه پريخودل چه په هغې كښې تصويرونه وى ، تر دې چه دا به مات كړل او چورى چورى به ئې كړل -

تصاليب: د تصليب جمع ده، تصوير ته وايى ، حافظ ابن حجر فرمائى دا د صليب جمع ده (٥)

---

(١) فتح البارى : ١٠\٤٦٩)

(٢) فتح البارى : ١٠\٤٦٩ ، عمدة القارى : ٢٢\٧٠)

(٣) فتح البارى : ١٠\٤٧٠ ، عمدة القارى : ٢٢\٧١ ، إرشاد السارى : ١٢\٦٢٣)

(٤) ٥٦٠٨) الحديث أخرجه أبوداود فى اللباس ، باب فى الصليب فى الثوب : ٤\٧٢ (رقم الحديث : ٤١٥١) و أخرجه النسائى فى الزينة ، باب التصاوير : ٤\٥٠٤ (رقم الحديث : ٩٧٩١)

(٥) فتح البارى : ١٠\٤٧١)

خو علامه عينى د دوى مؤاخذه كړيده - (١)

علامه كرمانى د تصاليب تشريح كړيده " أى التصاوير كالصليب يقال : ثوب مُصَلَّب أى عليه نقش كالصليب الذى للنصارى "يعنى دتصاليب نه دصليب په شان تصويرونه مراد دى ، ثوب مُصَلَّب هغه جامې ته وايى چه په هغې د نصرانيانو د صليب په شان نقش و نګار شوې وى - (٢)

[٥٦٠٩] (٣) حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ دَارًا بِالْمَدِينَةِ فَرَأَى أَعْلَاهَا مُصَوِّرًا يُصَوِّرُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً ثُمَّ دَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ فَغَسَلَ يَدَيْهِ حَتَّى بَلَغَ إِبْطَهُ فَقُلْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مُنْتَهَى الْحِلْيَةِ [ر: ٧١٢٠]

ابوزرعه وائى چه څه د ابوهريره رضي الله عنه سره يو كور ته لاړم نو اومې كتل چه په دې باندې يو مصور تصويرونه جوړوى نو دوى اوويل چه ما د رسول الله ﷺ دا فرمان اوريدلې دې چه د هغه كس نه زيات ظالم به څوك وى چه څما د پيدا كولو په شان د پيدا كولو كوشش كوى (دا ئې د الله تعالى و تبارك قول نقل كړو) دې خو دې لږه يوه دانه پيدا كړى ، يا ذره خو دې پيدا كړى او اودې ښائى ، بيا ئې د اوبو لوښې را اوغوښتلو او دواړه لاسونه ئې ترخونو پورې اووينځل -

د ابوذرعه نوم هرم بن عمر دې ، دې د مدينې منورې په كوم كور كښې چه پيدا شوې وو ، دا د مروان بن الحكم كور وو ، د مسلم روايت كښې ددې تصريح ده - (٤)

قوله: فقلت : يا أباهريرة أشيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : مُنتهى الحِليَة: ابوذرعه تپوس اوكړو چه ائى ابوهريره په اوداسه كښې ترخه پورې لاسونو وينځلو متعلق تا د رسول الله ﷺ نه څه اوريدلې دى ؟ حضرت ابوهريره رضي الله عنه اوفرمائل : هم (د جنت د) كالى آخرى خائې دې ، علامه عينى رحمه الله د دې معنى بيان كړيده " أى التبليغ إلى الإبط منتهى حلية المؤمن فى الجنة " (٥)

د حلية نه يا خو زيور مراد دې لكه چه د قرآن كريم په آيت كښې دى (يحلون فيها من أساور) او يا دينه د قيامت په ورځ د اوداسه د اثر نه لاسونه او پښې او نور اندامونه د اوداسه پرقيږى

---

(١) عمدة القارى : ٢٢ \ ٧١)

(٢) شرح الكرمانى : ٢١ \ ١٣٥)

(٣) ٥٦٠٩) الحديث أخرجه أيضا فى كتاب التوحيد ، باب قول الله تعالى : ".والله خلقكم و ما تعملون " ..... (رقم الحديث : ٧١٢٠) و أخرجه مسلم فى اللباس و الزينة ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان ..... ١٣ \ ١٦٧٠ (رقم الحديث : ٢١١١)

(٤) رواه مسلم فى كتاب اللباس و الزينة، باب تحريم صورة الحيوان الخ : ١٣ \ ١٦٧ (رقم الحديث : ٢١١١)

(٥) عمدة القارى : ٢٢ \ ٧٢)

مراد دي (١) چه ديته حديث کښي " غر محجلين " ويلي شويدي (٢)

٨٩= باب ما وطئ من التصاوير

[٥٦١٠/٥٦١١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ وَمَا بِالْمَدِينَةِ يَوْمَئِذٍ أَفْضَلُ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرْتُ بِقِرَامٍ لِي عَلَى سَهْوَةٍ لِي فِيهَا تَمَاثِيلُ فَلَمَّا رَآهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَتَكَهُ وَقَالَ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللَّهِ قَالَتْ فَجَعَلْنَاهُ وِسَادَةً أَوْ وِسَادَتَيْنِ.

[٥٦١١] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ وَعَلَّقْتُ دُرْنُوكًا فِيهِ تَمَاثِيلُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَنْزِعَهُ فَنَزَعْتُهُ وَكُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ [ر: ٢٣٤٧]

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه رسول الله ﷺ د یو سفر نه تشریف راوړو ما په دکانچه باندې یو پرده رازوړنده کړې وه ، چه دیکښې تصویرونه وو ، رسول الله ﷺ چه دا اوکتله نو وې شلوله ، او وې فرمائل د قیامت په ورځ به د ټولو نه زیات سخت عذاب د هغه خلقو وی چه دوی د الله تعالی د تخلیق نقل کوی ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما دې نه یوه یا دوه تکیه ګانې جوړې کړې (او چه تکیه پائمال کیږی او دېته تکیه وهلې کیږی چه دینه معلومه شوه چه تصویرونه به هم داسې پائمال کیدې شی)

قوله: سترت بقرام لي على سهوة: قرام (د قاف په کسره سره) نقشدارې یا نرئ پردې ته وایی - (٣)

سهوة (د سین په فتحه او د باء په سکون سره) دکانچې ته یا ډیوډئ ته یا د کور ګودام ته وائی (٤) مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله د دې ترجمه په طاق سره کړیده - (٥)

قوله: وعلقت درنوكا فيه تماثيل: درنوك (د دال په ضمه او د راء په سکون سره) پردې ته وائی -(٦)

---

(١) عمدة القاری: ٢٢\٧٢،إرشاد الساری: ١٢\٤٤، فتح الباری : ١٠\٤٧٣ ، شرح الکرمانی: ٢١\١٣٥)

(٢) قال أبوهريرة فی حديثه : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول : إن أمتی يأتون يوم القيامة غرا محجلين من أثر الوضوء ، أخرجه مسلم فی کتاب الطهارة ، باب إستحبا إطالة الغرة : ١\٢١٦ (رقم الحديث : ٢٤٦)

(٣) النهاية لابن الأثير : ٤\٤٩ ، مجمع بحار الأنوار : ٤\٢٥٧)

(٤) النهاية لابن الأثير : ٢\٤٣٠ ، مجمع بحار الأنوار : ٣\١٦١)

(٥) فيض الباری : ٤\٣٨٣)

(٦) النهاية لابن الاثير : ٢\٤٣٠ ، مجمع بحار الانوار : ٣\١٦١)

٩٠ - بَابُ مَنْ كَرِهَ الْقُعُودَ عَلَى الصُّورَةِ

[٥٦١٢] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَقُلْتُ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِمَّا أَذْنَبْتُ قَالَ مَا هَذِهِ النُّمْرُقَةُ قُلْتُ لِتَجْلِسَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا قَالَ إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ الصُّورَةُ [ر: ١٩٩٩]

[٥٦١٣] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ الصُّورَةُ قَالَ بُسْرٌ ثُمَّ اشْتَكَى زَيْدٌ فَعُدْنَاهُ فَإِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعُبَيْدِ اللَّهِ رَبِيبِ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنِ الصُّوَرِ يَوْمَ الْأَوَّلِ فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ أَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَهُ بُكَيْرٌ حَدَّثَهُ بُسْرٌ حَدَّثَهُ زَيْدٌ حَدَّثَهُ أَبُو طَلْحَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٣٠٥٣]

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې په تصویرونو د کښیناستو کراهت بیانوی - حدیث د باب کښې حضرت عائشه فرمائی چه ما یو تکیه واخسته چه هغې باندې تصویرونه وو ، نبی کریم ﷺ په دروازه کښې اودریدو او دننه رانغلو ، ما چه کله دا اولیدلو نو ماأوویل ځما توبه که ځما نه څه ګناه شوې وی، حضور ﷺ اوفرمائل دا تکیه څه ده ، ما أوویل دا ما د ستا د ناستې او د تکیه لګولو دپاره اخستې ده - دوی اوفرمائل : دې تصویرونو جوړوونکو ته به د قیامت په ورځ عذاب وی او دوی ته به أوویلې شی چه دیکښې روح واچوه ، چه په کوم کور کښې تصویر وی هغه ته فرښتې نه داخلیږی

تعارض د روایتونو او ددې دخل توجیهات: دینه معلومه شوه چه د تصوروالا تکیه استعمالول صحیح نه دی ، دینه ما قبل باب کښې د تصویرونو والا پردې په باره کښې حضرت عائشه فرمائلې وو مونږ دینه تکیه جوړه کړه چه دینه معلومیږی چه دا دوی ﷺ به استعمال کړې وه په روایت د باب کښې دوی ﷺ ددې د استعمال نه انکار اوکړو په ظاهره د دواړو روایتونو مینځ کښې تعارض دې

① حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه امام بخاری رحمه الله دې باب سره ددې تعارض لرې کولو او د دواړو مینځ کښې تطبیق پیدا کولو ته اشاره کړیده چه د تصویر والا پردې نه د تکیه جوړولو نه دا نه لازمیږی چه حضور ﷺ دا استعمال کړې هم وی ، دې وجه نه دواړو مینځ کښې څه تعارض نشته دې ، ړومبی روایت کښې صرف د تکیه جوړولو ذکر دې ، د استعمال هیڅ وضاحت نشته دې - (١)

---

(١) فتح الباري : ١٠ \ ٤٧٧)

۲ او دا هم ويلې شي چه حضور ﷺ دا تکيه استعمال کړې وه خو دا پرده ئې د تکيه جوړولو نه وړاندې بالکل په مينځ شلولې وه او تصويرونه شليدلې وو ، بيا ئې ترينه تکيه جوړه کړه نو دا بغير د تصويرونو والا تکيه وه - (١)

۳ مولانا انورشاه کشميری رحمه الله په فيض الباری کښې فرمائی چه رومبې باب کښې د حضرت عائشه قول " فجعلناه وسادتين " نه معلوميږی چه تصويرونه د تکيه وهلو او د پائمال کولو په حالت کښې جائز دی او ددې دويم باب د روايت نه د تصويرونو مطلق عدم جواز معلوميږی ځکه چه حضرت عائشه تصريح کړيده چه دا ما د دوی د کښينا ستو دپاره اخستې وه خو دوی ﷺ دا قبوله نه کړه -

امام بخاری رحمه الله رومبی په دې باندې د جواز او ثانيا په دې باندې د کراهت ترجمه قائم کړيده ، اوس خو به يا دا اوويلې شی چه د امام په نزد د جواز قول راجح دې ، دويمه ترجمه ئې قائم کړه چه ځه څوك د عدم جواز قول اختياروی نو د هغه دپاره هم يوه لاره شته - او يا به دا اوويلې شی چه امام بخاری رحمه الله په ناسته او په پائمال کولو کښې فرق کوی چه د تصويرونو والا تکيه او پرده د ناستې دپاره خو نه شی استعمالولې خو په دې ډډه وهل او څملاستل او تللو دپاره استعماليدې شې ځکه چه ديکښې امتهان (سپکاوې) او تحقير زيات دې - (٢)

مولانا انور شاه کشميری رحمه الله خپله توجيه هم بيانه کړيده ، دې فرمائی چه اصل کښې حضرت عائشه چه کله رسول الله ﷺ ته اوويل چه دا ما د ستا د کښيناستو دپاره اخستې ده ، نو دوی د تصويرونو د مسئلې نه د تصوير جوړولو والا مسئلې ته منتقل شو ، ځکه چه ځه دوی په دې موقع خاموشی اختيار کړې وې نو چا ته به دا وهم کيدې شو چه کله دا تصويرونه جائز دی نو تصويرونه جوړول به هم جائز وی - دې وجه نه د دې وهم لرې کولو دپاره دوی تنبيه اوکړه چه تصاوير د امتهان په صورت کښې اګر چه ددې استعمال جائز دې خو د تصوير جوړول قطعا په هيڅ صورت کښې هم جائز نه دی ، هم دا وجه ده چه دوی د تصويرونو باره کښې هيڅ هم اونه فرمائل بلکه " إن أصحاب هذه الصور " سره ئې د تصوير جوړوونکو په باره کښې ئې وعيد اوفرمائلو او د حديث په آخر کښې ئې په "لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة " سره يو عام حکم بيان کړو چه هغې کښې د امتهان دا مخصوص صورت شامل نه وو - (٣)

ددې توجيه حاصل دا رااوتلو چه حديث د باب د تصويرونو سره متعلق نه دې ، بلکه ديکښې د تصوير جوړوونکی حکم بيان شويدې ، د امتهان يعنی د ډډې وهلو او د ملاستې او د ګرځيدو په صورت کښې د تصويرونو د حکم په باره کښې حديث دباب خاموش دې ،

---

(١) إرشاد الساری : ١٢ \ ٦٦٦)
(٢) فيض الباری : ٤ \ ٣٨٣ ، الابواب و التراجم : ٢ \ ١١٢)
(٣) فيض الباری : ٤ \ ٣٨٣)

او د رومبی باب د حدیث نه ددې جواز معلومیږی ، دې وجه نه داسې صورت کښې دا جائز دې ، والله اعلم

په مسئله د تصویر باندې تفصیلی بحث وړاندې راروان دې

۹۱= بَاب كَرَاهِيَةِ الصَّلَاةِ فِي التَّصَاوِيرِ

[۵۶۱۴] حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ قِرَامٌ لِعَائِشَةَ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمِيطِي عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي [ر: ۳۶۷]

علامه عینی رحمه الله فرمائی : "أی هذا باب فی بیان کراهیة الصلاة فی البیت الذی فیه الثیاب التی فیها التصاویر، فإذا کرهت فی مثل هذا، فکراهتها وهو لابسها أقوی وأشد" (١)

یعنی دې باب کښې امام بخاری رحمه الله په هغه کوټه کښې د مونځ کولو کراهت بیان کړیدې چه کومې کښې تصویرونه وی ، نو چه کله دتصویرونو والا په کور کښې مونځ کول مکروه شو نو د تصویر والا لباس کښې خو مونځ کول په طریقه اولی سره مکروه به وی -

د تصویر والا جامو کښې مونځ کول مکروه دی ، امام په باب کښې چه کوم حدیث نقل کړیدې دیکښې دی چه حضرت عائشه یو پرده زوړنده کړې وه حضور ﷺ اوفرمائل دا څما نه لرې کړه ، ځکه چه دا تصویرونه په مانځه کښې څما وړاندې وی (نو څما په توجه کښې فرق راولی .....)

په حدیث د باب اشکال او ددې جواب : په دې حدیث اشکال کیږی چه د حدیث د باب نه معلومیږی چه رسول الله ﷺ د تصویرونو والا د پردې په وجود کښې کورته ننوتلو او په تیر شوې باب کښې دې چه دوی د تصویرونو والا پرده چه اولیده نو داخل نه شو -

ددې جواب دا ورکړې شویدې چه دیکښې د روح والا تصویرونه وو او په روایت د باب کښې چه د کومې پردې ذکر دې دیکښې د غیر جاندار تصویرونه وو - (٢)

د حدیث نه مستنبط اداب :علامه عینی رحمه الله د حدیث د باب نه څو آداب مستنبط کوی او لیکی : " وفیه من الفقه ینبغی التزام الخشوع فی الصلاة و تفریغ البال لله تعالی، وترک التعرض لما یشتغل المصلی عن الخشوع، وفیه أیضا أن ما یعرض للشخص فی صلاته من الفکرة فی أمور الدنیا لا یقطع صلاته " (٣)

یعنی ددې حدیث نه یو خبره خو دا معلومیږی چه په مانځه کښې خشوع او الله تعالی ته د زړه د توجه التزام کول پکار دی ، دویمه خبره دا معلومیږی چه په مانځه کښې د خضوع نه د غافل کیدونکو څیزونو نه بچ کیدل پکار دی او دریمه خبره ترینه دا معلومیږی چه مانځه کښې دننه څه دنیاوی فکر سره مونځ نه ختمیږی

---

(١) عمدة القاری : ٢٢ \ ٧٤)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٧٤ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ٧٤ ، إرشاد الساری : ١٢ \ ٦٢٨)

(٣) عمدة القاری : ٢٢ \ ٧٤)

۹۲=بَاب لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ

[۵۶۱۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ هُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ وَعَدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيلُ فَرَاثَ عَلَيْهِ حَتَّى اشْتَدَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَقِيَهُ فَشَكَا إِلَيْهِ مَا وَجَدَ فَقَالَ لَهُ إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ [ر: ۳۰۵۵]

په حديث د باب كښې دى چه حضرت جبرئيل عليه السلام رسول الله ﷺ سره د راتلو وعده اوكړه ، خو دوى په راتلو كښې ناوخته كړو ، رسول الله ﷺ ته ددوى ناوخته كولو باندې سختى راغله نو چه كله دوى تشريف راوړو او د جبرائيل عليه السلام سره ئې ملاقات اوشو نو دوى ﷺ ورته د ناوخته كيدو شكايت اوكړو ، نو جبرائيل عليه السلام اوويل : مونږ هغه كور ته نه داخليږو چه كومو كښې تصوير وى او نه هغه كور ته چه په هغې كښې سپې وى -

قوله: فراث عليه : " راث روثًا " په معنى د تاخير كول او ناراستى كولو راځى ، دلته روايت كښې اختصار دې ، د حضرت عائشه رضي الله عنها په روايت كښې تفصيل دې په هغې كښې دى ..... "

ثم التفت ، فإذا جرو كلب تحت سريره ، فقال : ياعائشة متى دخل هذا الكلب ، فقالت : وأيم الله ما دريت ، ثم أمربه ، فأخرج ، فجاء جبريل ، فقال : واعدتنى ، فجلست لك فلم تأت ، فقال : منعنى الكلب الذى كان فى بيتك .... "(۱)

يعنى رسول الله ﷺ چه اوكتل چه دسپى يو بچې د كټ لاندې پروت دې ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : " دا كله راغلې دې ، نو دوى اوويل :" والله ما ته نه ده معلومه ، بيا دوى ﷺ ددې د ويستلو حكم اوكړو او دا ئې اوويستلو ، چه حضرت جبرائيل راغلو ، نو دوى ﷺ ورته اوفرمائل :" تا ما سره وعده كړې وه ما د ستا انتظار كولو خو ته رانغلې " نو دوى اوويل : څه د دې سپى د لاسه نه يم راغلې چه كوم كور كښې دننه وو -

۹۳=بَاب مَنْ لَمْ يَدْخُلْ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ

[۵۶۱۶] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَلَمَّا رَآهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ فَعَرَفَتْ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ مَاذَا أَذْنَبْتُ قَالَ مَا بَالُ هَذِهِ النُّمْرُقَةِ فَقَالَتِ اشْتَرَيْتُهَا لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ وَقَالَ إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّوَرُ لَا تَدْخُلُهُ الْمَلَائِكَةُ [ر: ۱۹۹۹]

---

(۱) أخرجه مسلم فى كتاب اللباس ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ۱۳ / ۱۶۶۴ (رقم الحديث : ۲۱۰۴)

تصویرونو والا کور ته د داخلیدو حکم : چه په کوم کور کښې تصویرونه وی، دیته د داخلیدو څه حکم دې ؟ دیکښې اختلاف دې -
د احنافو اود مالکیه اود حنابله حضراتو په نزد دیته داخلیدل مکروه دی ، حرام نه دی -(۱)
په شوافعو کښې د اکثر عالمانو په نزد دیته داخلیدل جائز نه دی (۲) دوی د حدیث د باب نه استدلال کوی خو جمهور دا په کراهت محمولوی -

۹۴=بَاب مَنْ لَعَنَ الْمُصَوِّرَ

[۵۶۱۷] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ اشْتَرَى غُلَامًا حَجَّامًا فَقَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ الْبَغِيِّ وَلَعَنَ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَالْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَالْمُصَوِّرَ [ر: ۱۹۸۰]
په تصویرونو جوړوونکی باندې رسول الله ﷺ لعنت ویلې دې لکه چه په حدیث د باب کښې دی -

۹۵=بَاب مَنْ صَوَّرَ صُورَةً كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ

[۵۶۱۸] حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ قَتَادَةَ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ وَهُمْ يَسْأَلُونَهُ وَلَا يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى سُئِلَ فَقَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ [ر: ۲۱۱۲]
په اکثرو نسخو کښې دا ترجمة الباب شته او د اسماعیلی په نسخه کښې نشته دې - (۳)

قوله: سمعتُ النضربن أنس بن مالك يحدث قتادة : حافظ بن حجر رحمه الله ددې سند وضاحت کوی او لیکی :

كان سعيد بن أبي عروبة كثير الملازمة لقتادة، فاتفق أن قتادة و النضر بن أنس اجتمعا ، فحدث النضر قتادة، فسمعه سعيد و هو معه ... وقد تقدم تصريح البخاري بأن سعيدا سمع من النضر هذا الحديث الواحد (۴)
یعنی سعید بن ابی عروبه د قتاده خصوصی شاګرد وو او اکثر به ده سره وو ، یو ځل اتفاق

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۴۸۱ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۲ ، اوجز المسالک ، کتاب الاستیذان ، باب ما جاء في الصور و التماثيل : ۱۵\۱۴۸)
۲) الابواب و التراجم : ۲\۱۱۲ ، شرح مسلم للنووی : ۲\۲۰۰ ، اوجز المسالک ، کتاب الاستیذان ، باب ما جاء فی الصور و التماثیل : ۱۵\۱۴۸)
۳) الابواب والتراجم : ۲\۱۱۲ ، فتح الباری : ۱۰\۴۸۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۷۵)
۴) فتح الباری : ۱۰\۴۸۲)

سره نضر بن انس او قتاده دواړه يو ځائې ملاو شو ، نضر بن انس قتاده ته دا حديث بيان کړو په دې موقع سعيد هم موجود وو ، ده هم د نضر نه دا حديث واوريدو ، سعيد بن ابی عروبه صرف هم دا يو حديث د نضر بن انس نه اوريدلې دې لکه چه امام بخاری رحمه الله ددې تصريح وړاندې کړيده ، دې حديث اګر چه قتاده ته اوروی خو سعيد ئې هم اوری -

قوله: وهم يسألونه ولا يذكر النبي ﷺ: يعنی خلقو د ابن عباس ﷺ نه د مسائلو تپوس کولو (او هغه به جواب ورکولو خو) د رسول الله ﷺ ذکر ئې نه کولو يعنی خپله ئې فتوی ورکوله ، د حضور ﷺ څه حديث ئې نه ذکر کولو ، د اسماعيلی روايت کښې د دې تفصيل دې "فجعلوا يستفتونه، ويفتيهم ولم يذكر فيما يفتيهم النبي ﷺ" (۱)

قوله: حتى سُئل، فقال: سمعت ....: دوی نه د کومې مسئلې تپوس اوشو دې باره کښې دلته ابهام دې ، د ابن ابی عدی په روايت کښې د دې تفصيل دې ، ديکښې دی " .....حتى أتاه رجل من أهل العراق ، أراه نجارا ، فقال : إني أصور هذه التصاوير، فما تأمرني ؟ فقال: إذا سمعت ....." (۲) يعنی يو عراقی سړې راغلو غالبا دې ترکان وو ، وې ويل : څه دا تصويرونه جوړوم ، د ستا دې باره کښې ما ته څه حکم دې او څه فتوی راکوئ ؟ نو بيا حضرت ابن عباس مرفوع حديث واورولو -

قوله: من صوّر صورة في الدنيا: دلته صورة عام دې د سا والا او د غير سا والا ټولو ته شامل دې ، خو د حديث په آخر کښې " كُلِّف أن ينفخ فيها الروح " نه د غير د سا والا تخصيص اوشو ، او معلومه شوه چه د " صورة" نه مراد د سا والا تصوير مراد دې -

قوله: كُلِّف يوم القيامة أن ينفخ فيها الروح وليس بنافخ: په روح اچولو به مصور مکلف کړې شی او دې به روح نه شی اچولې ، دې وجه نه دائمی عذاب کښې به مبتلاء وی .... د فاسق عذاب دائمی نه وی ، دې وجه نه داسې نصوص په زجر او توبيخ محمولولې شی ، حقيقی معنی نه وی مراد ، لکه چه حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی :

والجواب أنه يتعين تأويل الحديث على أن المراد به الزجر الشديد بالوعيد بعقاب الكافر، ليكون أبلغ في الإرتداع، وظاهره غير مراد (۳)

مسئله د تصوير :امام بخاری رحمه الله په دې بابونو کښې د تصوير په حرمت باندې څو احاديث بيان کړيدی ، دې وجه نه د جمهورو عالمانو او د فقهاء د اسلام په نزد د سا والا تصوير جوړول حرام او په کبائرو کښې دې ، برابره خبره ده چه هغه د سوری والا د مجسمې په شکل وی يا د دې سورې نه وی - (۴)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۴۸۲)

۲) فتح الباری : ۱۰\۴۸۲)

۳) فتح الباری : ۱۰\۴۸۳)

۴) شرح مسلم للنووی، کتاب اللباس، باب تحريم تصوير صورة الحيوان : ۲\۱۹۹ ...[بقيه برصفحه آئنده....

تصوير جوړول خو مطلقا په تمامو صورتونو كښې حرام دى ، دارنګه د كور په ديوالونو، په جامو او په نورو اوچتو ځايونو باندې تصوير لګول حرام دى ... هو كُه داسې ځائې وى چه هلته سرې كښينى ، ګرځى يا ځملى نو چه دا ځايونه د امتهان او د تحقير دى نو دې وجه نه اكثر عالمان دې صورت كښې تصور ساتلو ته حرام نه وائى لكه علامه نووى ليكى :

تصوير صورة الحيوان حرام شديد التحريم و هو من الكبائر، سواء صنعه بما يمتهن أو بغيره فصنعته حرام بكل حال، لأن فيه مضاهاة لخلق الله، و أما اتخاذ المصور فيه صورة حيوان، فإن كان معلقا على حائط أو ثوبا ملبوسا او عمامة ونحو ذالك مما لا يعد ممتهنا، فهو حرام، وإن كان فى بساط يداس و وسادة ونحوها مما يمتهن فليس بحرام ..... ولا فرق فى هذا كله بين ما له ظل و ما لا ظل له، هذا تلخيص من مذهبنا فى المسئلة، و بمعناه قال جماهير العلماء من الصحابة و التابعين و من بعدهم، و هو مذهب الثورى و مالك و أبى حنيفة وغيرهم (١)

مرداوى په الانصاف كښې (٢) او ابن قدامه په " المغنى " كښې د حنابله هم دا مسلك نقل كړيدې (٣) د احنافو حضراتو هم دا مسلك دى ، علامه عينى ، علامه شامى ددې تصريح كړيده (٤) امام محمد رحمه الله په موطاء كښې ليكى :

و ما كان فيه من تصاوير من بساط يبسط أو فراش يفترش أو وسادة ، فلا بأس بذلك ، وإنما يكره من ذلك فى الستر وما ينصب نصبا، وهو قول أبى حنيفة و العامة من فقهائنا (٥)

يعنى بستره او تكيه وغيره باندې تصوير كيدو كښې څه حرج نشته ، او په پردو او په هغه څه چه هغه اودرولې كيږى په هغې تصويرونه مكروه دى ، د امام ابوحنيفه او د عامو فقهاءو هم دا مسلك دې -

د مالكى حضراتو نه مختلف روايتونه دى ،د سورى والا مجسم تصوير په حرمت خو د دوى اتفاق دې ، لكه چه د بعض خلقو مجسمې په طور د يادګار جوړيږى ، داسې مجسمې

....بقيه ازحاشيه گذشته]أوجز المسالک ، كتاب الإستيذان ، باب ما جاء فى الصور و التماثيل : ١٥\١٤٠، المغنى لابن قدامة ، كتاب الوليمة ، وجوب الإنكار على ما يصنع فى الولائم من المنكرات : ٧\٢١٥، ٢١٦، شرح الزرقانى : كتاب الاستيذان ، باب ما جاء فى الصور و الشمائل : ٤\٣٦٨ ، البحرالرائق ، كتاب الصلوة ، باب ما يفسد الصلاة و ما يكره فيها : ٢\٢٧)

(١) شرح مسلم للنووى فى كتاب اللباس ، باب تحريم تصوير صورة الحيوان الخ : ٢\١٩٩)

(٢) الانصاف : ١\٤٧٤)

(٣) المغنى لابن قدامة، كتاب الوليمة وجوب الإنكار على ما يصنع فى الولائم من المنكرات: ٧\٢١٥-٢١٦)

(٤) عمدة القارى : ٢٢\٧٠ ، الدر المختار ، كتاب الصلوة ، مطلب مكروهات الصلاة : ١\٤٧٩ ، البحر الرائق ، كتاب الصلوة ، باب ما يفسد الصلوة و ما يكره فيها : ٢\٢٧ ، إكما إكمال المعلم للأبى ، كتاب اللباس ، باب لاتدخل الملائكة ..... ٥\٣٩٤)

(٥) الموطاء لإمام محمد ، كتاب الإستيذان باب التصاوير و الجرس و ما يكره منها ، ص ٣٨٢)

بالاتفاق حرام دی . خو چه په کاغذ یا په جامو وغیره تصویر وی چه د هغې سورې نه وی . دیکښې د دوی په نزد اختلاف دې . ابن القاسم وغیره دا جائز ګرځوی (۱) بعض دیته حرام خو اکثر مالکی عالمان دیته مکروه وائی - (۲)
حاصل دا چه د ائمه ثلاثه په نزد تصویر که مجسم وی او که غیر مجسم دا حرام دې . د مالکیانو په نزد مجسم خو حرام دې ، خو غیر مجسم د اکثرو مالکیانو په نزد مکروه دې ، د بعضو په نزد جائز دې -
د غیر مجسم تصویر د جواز دلائل چه کوم حضرات غیرمجسم تصویر ته جائز وائی هغوی په صحیح مسلم کښې د زید بن خالد د روایت نه استدلال کوی چه کوم دوی د بسر بن سعید وړاندې بیان کړې وو

إن زيد بن خالد الجهنى حدثه و مع بسر عبيد الله الخولانى ، أن أباطلحة حدثه أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة ، قال بسر : فمرض زيد بن خالد ، فعُدْناه ، فإذا نحن فى بيته بستر فيه تصاوير ، فقلت لعبيد الله الخولانى : ألم يحدثنا فى التصاوير ؟ قال : إنه قال "إلا رقما فى ثوب" ألم تسمعه ؟ قلت : لا ، قال : بلى ، قد ذكر ذلك (۳)
دې روایت کښې تصریح ده چه د تصاویرو د حرمت د حکم نه هغه تصویر چه کوم په جامو کښې وی هغه ترینه مستثنی دې او زید بن خالد په خپل روایت کښې د دې استثناء ذکر کړیدې
دارنګه یو بل حدیث امام ترمذی رحمه الله په کتاب اللباس کښې د عبید الله بن عبد الله بن عتبه نه نقل کړیدې چه دې د حضرت ابو طلحه انصاری ﷺ بیمار پرسۍ دپاره لاړو ، هلته سهل بن حنیف هم موجود وو ، حضرت ابو طلحه یو سړې رااوبللو او د لاندینه ئې یو څادر لرې کولو دپاره اوویل ، سهل اوویل ، دا ولې لرې کوئ ، نو حضرت ابو طلحه اوویل : "**لأن فيه تصاوير ، وقد قال فيه النبى ﷺ ما قد علمت**" سهل اوویل : "**أولم يقل : إلا ما كان رقما فى ثوب**" یعنی رسول الله ﷺ خو په جامو چه کوم تصویر لګیدلې وی هغه مستثنی کړیدې . نو حضرت ابوطلحه اوویل : "**بلى و لكنه أطيب لنفسى**" (۴) **أخرجه الترمذى فى كتاب اللباس باب ما جاء فى الصورة : ۴/۲۳۰ (رقم الحديث : ۱۷۵۰)** یعنی رسول الله ﷺ اګر چه ددې استثنی کړیده خو ما ته دا ښه لګي چه څه دا لرې کړم
جمهور ددې دواړو روایتونو دا جواب ورکوی چه دیکښې د " رقما فی ثوب " نه د غیر جاندار تصویرمراد دې ، د جاندارنه دې مراد ، په پرده باندې د ساوالا د تصویر په باره کښې دلته بخاری کښې روایت تیر شویدې ، چه رسول الله ﷺ دیته د راننوتلو نه انکار اوکړو -

---

(۱) إكمال إكمال المعلم . باب لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة و لا كلب : ۵/۳۹۴)
(۲) إكمال إكمال المعلم . باب لاتدخل الملائكة بيتا فيه صورة و لا كلب : ۵/۳۹۴)
(۳) رواه مسلم فى كتاب اللباس والزينة،باب تحريم تصوير صورة الحيوان ۱: ۳/۱۶۶۶ (رقم الحديث : ۲۱۰۶)
(۴) اخرجه الترمذى فى كتاب اللباس . باب ماجاء فى الصورة ۴/ ۲۳۰ (رقم الحديث : ۱۷۵)

د کیمرې د تصویر حکم: د نن صبا د کیمرې د تصویر چه ترکومې تعلق دې نو ددې باره کښې اګر چه د مصر بعض عالمانو د جواز فتوی ورکړیده [1] لکه د مصر یو مفتی علامه الشیخ محمد بخیت د دې په جواز یوه رساله لیکلې ده چه د هغې نوم دې "الجواب الشافي في إباحة التصویر الفوتوغرافي" دارنګه اوګورئ "فقه السنة للسید سابق، التصویر، الصور التي لا ظل لها: ۳/ ۵۰۱) خو د جمهورو مفتیانو فتوی ددې په عدم جواز ده - [2] خو د ضرورت ځایونه دینه مستثنی دی، مثلا شناختی کارډ، پاسپورټ وغیره دپاره تصویر یو ضرورت جوړ شویدې، امام محمد رحمه الله په سیر کبیر کښې فرمائی "وإن تحققت الحاجة له إلى استعمال السلاح الذي فیه تمثال فلا بأس باستعماله" (یعنی که د داسې اسلحې ضرورت راپیښ شی چه دیکښې تصویر دې نو دا استعمالولې شی) [3] علامه سرخسی رحمه الله ددې علت بیانوی او لیکی "لأن مواضع الضرورة مستثناة من الحرمة کما في تناول المیتة" (ځکه چه د ضرورت مواقع د حرمت نه مستثنی دی، مثلا د ضرورت په وخت د مردار ځناور خوراك اجازت شته) [4]

د ټي وي او د ویډیو او د کمپیوټر د تصویر حکم: اوس پاتې دې د ټیلي ویژن، د ویډیو او د کمپیوټر تصویر دې باره کښې جمهور مفتیان فتوی د عدم جواز ورکوی [5] دوی وائی چه په ټي وی باندې د راتلونکی تصویر هم هغه حکم دې چه کوم د نورو عامو تصویرونو دې - خو بعض عالمان وائی چه دا د تصویر په حکم کښې نه دې، بلکه دا عکس دې چه د شعاګانو او د لهرونو په ذریعه په یو جدید تیکنیك سره محفوظ کیږی، دې وجه نه په دې د تصویر وعیدونه به نه جاری کیږی - [6]

دا اختلاف په هغه صورت کښې دې چه کله په ټی وی کښې او په ویډیو کښې او په کمپیوټر کښې او په سی ډیز کښې د راتلونکی او محفوظ کیدونکی تصویر کښې څه بل شرعی قباحت نه وی نو جمهور ددې د عدم جواز او بعض عالمان ددې د جواز قائل دی -

---

[1] د مصر یومفتی علامه الشیخ محمد بخیت ددې په جواز باندې یوه رساله لیکلې ده چه دهغې نوم دې: الجواب الشافي في اباحة التصویر الفوتوغرافي،، دغسې اوګورئ: فقه السنة للسید سابق، التصویر، الصور التي لاظل لها: ۳| ۵۰۱.

[2] کفایت المفتی، کتاب الحظر والإباحة، بحث فوتو ګرافی پیشه حرامه ده: ۹|۲۴۳)

[3] السیر الکبیر مع شرحه: ۲|۲۷۸)

[4] شرح السیر الکبیر: ۲|۲۷۸)

[5] فتاوی حقانیه، باب التصاویر، جدید آلات کا حکم: ۲|۴۳۲، احسن الفتاوی: ۸|۲۸۹، ۳۰۰، فتاوی محمودیه: ۵|۱۶۹، النهضة الإصلاحیة للشیخ مصطفی الحامی: ۲۶۴، ۲۶۵)

[6] خو په دې اشکال شویدې چه په پرده باندې راتلونکې تصویر اګر چه عکس دې خو ددې نیګیټیو (negative) تصویر دې دې وجه نه دا د دې خبرې ذریعه جوړیږی چه دې لره په کاغذ باندې د یو شکل په صورت کښې راولې او د ذریعه حکم هم هغه وی چه کوم دینه د حاصلیدونکې مقصود وی، ماکان سببا لمحظور فهو محظور، ردالمختار علی الدرالمختار، کتاب الحظر والإباحة: ۶|۳۵۰)

خو کُه دیکښې منکرات وی او د نورو شرعی حدونو خیال نه وی ساتلې شوې نو دا بالاتفاق ناجائز او حرام دی - (۱)

نن صبا په دنیا کښې چه د ټی وی څومره چینلې هم دی ، دوی کښې څمونږ د علم مطابق یو هم داسې نشته دې چه دیکښې څه شرعی قباحت نه وی ، د غیر محرم د تصویر نه خو یو چینل هم خالی نه دې ، دې وجه دا په هر حال بالاتفاق ناجائز دی ، خو کمپیوټر ، سی ډیز او ویډیو چه اسلامی وی او د نورو شرعی قباحتونو نه پاك په کښې څه پروګرام مرتب کړې شی ، نو د بعضې عالمانو په نزد د دې د جواز لاره شته دی.

۹۶=بَابُ الإِرْتِدَافِ عَلَى الدَّابَّةِ

[۵۶۱۹] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو صَفْوَانَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَدَكِيَّةٌ وَأَرْدَفَ أُسَامَةَ وَرَاءَهُ [ر: ۲۸۲۵]

د ارتداف معنی ده یو سړې پسې بښوریدل ، امام بخاری رحمه الله دې باب کښې د دې جوازبیانوی ، حدیث دباب کښې دی چه رسول الله ﷺ د خر په کته (الرحل هغه کټې ته وائی چه هغه خالص د ناستې دپاره جوړ وی او لرګی په کښې لګیدلې وی خو پښتو کښې چه په خر اچولې کیږی نو هغې ته کته وائی ځکه ئې مونږ ترجمه په کته سره اوکړه) سور ناست وو په دوی د فدك څادر وو ، او دوی ځان پسې اسامه کښینولې وو -

إكاف : کټې ته وائی - قطيفة : څادر ، فَدَكية : فدك ته منسوب دې ، خیبر سره نزدې د یو خائې نوم دې - (۲)

د باب د کتاب سره مناسبت :① کتاب اللباس سره ددې باب د مناسبت په باره کښې علامه قسطلانی رحمه الله لیکی : ولم يظهرلى وجه دخول هذا الباب و ما بعده بكتاب اللباس ، لكن قال فى الكواكب : الغرض منه الجلوس على لباس الدابة ، وإن تعدد أشخاص الراكبين عليها ، و التصريح بلفظ "القطيفة" مشعربذلك كما قال فليتأمل(۳)

---

(۱) لکه داسې پروګرامونه چه په ډانسونو ، په مسخرو او بې ضرورته په خنده خوندئ او موسیقئ وغیره باندې مشتمل وی نو ددې کتلو کښې د وخت ضیاع هم ده او ارتکاب د حرامو هم او د فقهاء کرامو د تصریح مطابق داسې پروګرامونو کښې شرکت کول دا کتل اوریدل ټول ناجائز او حرام دی صاحب د درمختار فرمائی : و فى السراج : و دلت المسئلة أن الملاهى كلها حرام ، و يدخل عليهم بلا إذنهم لإنكار المنكر ... قلت و فى البزازية : استماع صوت الملاهى كضرب قصب و نحوه حرام لقوله عليه الصلوة و السلام : " استماع الملاهى معصية ، و الجلوس عليها فسق و التلذذ بها كفر " أى بالنعمة ، فصرف الجوارح إلى غير ماخلق لأجله كفر بالنعمة لا شكر ، فالواجب كل الواجب أن يجتنب .... (الدر المختار مع رد المحتار ، كتاب الحظر و الإباحة : ۶\۳۴۹)

(۲) عمدة القارى : ۲۲\۷۶ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۳۲)

(۳) إرشاد السارى : ۱۲\۶۳۲)

یعنی ددې باب په کتاب اللباس کښې د ذکر کولو څه وجه ما ته ښکاره نه شوه ، خو صاحب د کواکب لیکلې دی ، چه دې باب نه مراد د سورلئ په جامه باندې کښیناستل دی ، اګر چه ناست کسان زیات وی ، د لفظ د تطیفۀ نه داخبره په فهم کښې راځی -
علامه کرمانی رحمه الله هم دا خبره لیکلې ده (۱)

۲ حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما ته ددې باب دلته راوړو کښې اشکال وو ، خو بیا ما ته دا توجیه په فهم کښې راغله چه روستو ناسته کښې د غورزیدو خطره وی نو امام بخاری رحمه الله دې باب سره دیته اشاره کوی چه د غورزیدو احتمال د روستو ناستې دپاره مانع نه دې ، دې وجه نه ددې احتمال سره هم په طور د ردیف ناسته جائز ده ، خو چه کوم په طور د ردیف کښیني نو هغه دې محتاط اوسی ، که اوغورزیږی نو د ستر او د لباس د حفاظت دپاره دې چوکس وی - (۲)

۳ حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا رحمه الله په " الابواب و التراجم " کښې فرمائی : و الأوجه عند هذا العبد الضعیف أنه قد تقدم أن المصنف رحمه الله ذکر عدة أبواب فی کتاب اللباس ما یتعلق بالزینة کما تقدم فی مبدأ هذا الکتاب ، و لما کانت هذه الأبواب علی الظاهر مما یخالف الزینة ، فذکرها بعد ذکر أبواب الزینة استطرادا ، فإن الضد أقرب حطورا بالبال مع ضده - (۳)
د دې حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله په کتاب اللباس کښې څو بابونه د زینت سره متعلق هم ذکر کړیدی ، اوس دلته داسې بابونه ذکر کوی چه کوم د زینت خلاف دی ، دوه درې کسان په یو سورلئ او په یو ځناوږ باندې کښیناستل د زینت خلاف دی ، او د ضد په ذکر کولو سره په خبره پوهیدل ښه راځی و بضدها تتبین الاشیاء نو ګویا دا ابواب ئې په وجه د نسبت د تضاد سره بیان کړیدی

۹۷=بَاب الثَّلَاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

[۵۶۳۰] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَهُ أُغَيْلِمَةُ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْآخَرَ خَلْفَهُ [ر: ۱۷۰۳]

د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په یو ځناور درې کسان هم سوریدې شی ، په شرط د دې چه ځناور کښې ددې طاقت او قدرت وی -(۴)
اګر چه بعض روایتونو کښې ددینه منع راغلې ده (۵) خو دا رویتونه متکلم فیها دی ، قابل

---

۱) شرح الکرمانی : ۲۱\۱۴۱)
۲) فتح الباری : ۱۰\۴۸۴)
۳) الأبواب و التراجم : ۲\۱۱۲)
۴) الابواب والتراجم : ۲\۱۱۲ ، إرشاد الساری : ۱۲\۶۳۳ ، عمدة القاری : ۲۲\۷۷)
۵) أخرجه الطبرانی عن جابر : نهی رسول الله صلی الله علیه و سلم أن یرکب ...[بقیه برصفحه آئنده....

د استدلال نه دی او کہ دا قابل د احتجاج تسلیم هم کړې شی نو بیا به دا په هغه صورت محمولیږی چه کله څناور کښې د درې سړو د اوړلو طاقت نه وی (۱)

قوله: استقبله أغيلمة بني عبد المطلب: أُغَيلِمة د غلمة تصغير دې ، غلمة د غلام جمع ده ، دا تصغير خلاف قياس دې د قياس مطابق غليمة كيدل پكار وو (۲) د فتح مكه په موقع باندې د بنو عبد المطلب څو ماشومان د دوى استقبال دپاره راغلل ، رسول الله ﷺ دوى كښې يو وړاندې او بل څان پسې كښينولو ، راتلونكې باب كښې د دوى نومونه هم راغلې دى چه قثم بن عباس ئې وړاندې او فضل بن عباس ئې روستو كښينولو -

۹۸=بَابُ حَمْلِ صَاحِبِ الدَّابَّةِ غَيْرَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ

وَقَالَ بَعْضُهُمْ صَاحِبُ الدَّابَّةِ أَحَقُّ بِصَدْرِ الدَّابَّةِ إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ

[۵۶۲۱] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ذُكِرَ شَرُّ الثَّلَاثَةِ عِنْدَ عِكْرِمَةَ فَقَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ حَمَلَ قُثَمَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْفَضْلَ خَلْفَهُ أَوْ قُثَمَ خَلْفَهُ وَالْفَضْلَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَيُّهُمْ شَرٌّ أَوْ أَيُّهُمْ خَيْرٌ

د سوارلئ مالك كه غواړى نو بل وړاندې او په خپله روستو كښيناستې شى ، د امام بخارى رحمه الله مقصد دادې چه د سوارلئ مالك د مخكښې ناستې زيات حقدار دې ، خو كه دې په خپله خوشحالئ سره دا حق بل چا ته وركول غواړى نو وركولې شى -

قوله: وقال بعضهم: صاحب الدابة أحق بصدر الدابة إلا أن يأذن له: د بعض نه مراد امام شعبى دې ، ابن ابى شيبه د دوى دا تعليق نقل كړيدې ، (۳) امام ابوداود او امام ترمذى دا مرفوع هم نقل كړيدې ، ديكښې دى

بينما رسول الله صلى الله عليه و سلم إذ جاءه رجل و معه حمار ، فقال : يا رسول الله ، اركب ، وتأخر الرجل ، فقال : لا أنت أحق بصدر دابتك إلا أن تجعله لى و قال ، قد جعلته لك فركب (۴) يعنى رسول الله ﷺ پياده روان وو چه ديكښې يو سړې راغلو ، ده سره خر وو ، وې ويل اے د الله رسوله په دې سور شئ او په خپله روستو شو ، حضور اوفرمائل : نه ته په خپله سوارلئ باندې د وړاندې زيات حقدار ئې ، خو كه ته په خپله رضامندئ سره دا حق ما ته راكړې نو بيا صحيح ده ،

...بقيه ازحاشيه گذشته] ثلاثة على الدابة : و سنده ضعيف ، و أخرج الطبرانى عن أبى سعيد رفعه " لا يركب الدابة فوق اثنين " و فى سنده لين ، و أخرج الطبرى عن على قال: " إذا رأيتم ثلاثة على دابة فارجموهم حتى ينزل أحدهم " (فتح البارى : ۱۰\۴۸۵)

(۱) إرشاد السارى : ۱۲\۶۳۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۷۷ ، فتح البارى : ۱۰\۴۸۵)

(۲) شرح الكرمانى : ۲۱\۱۴۱ ، فتح البارى : ۱۰\۴۸۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۷۷)

(۳) فتح البارى : ۱۰\۴۸۵ ، إرشاد السارى : ۱۲\۶۳۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۷۷)

(۴) رواه ابوداود : فى كتاب الجهاد ، باب رب الدابة أحق بصدرها : ۳\۲۸ (رقم الحديث : ۲۵۷۲) و الترمذى فى كتاب الأدب ، باب ما جاء أن الرجل أحق بصدر دابته : ۵\۹۹ (رقم الحديث : ۲۷۷۳)

نو ده اوویل ما دا حق تا ته درکړو ، نو بیا دوی سواره شو -
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د کوم سړی په دې روایت کښې ذکر دې هغه حضرت معاذ بن جبل ﷺ وو -
ابن العربی په شرح د ترمذی کښې لیکلي دی چه سړې په خپله سوارلئ په وړاندې حصه د سوریدو زیات مستحق ځکه دې چه دا یو شرافت دې او دا شرافت د مالك حق دې ، لکه چه د چلولو حق ده ته دې ، چه تیز ئې چلوی او که رو ، د تصرف دا اختیار مالك ته وی- (۱)

قوله: ذکر شرّ الثلاثة عند عکرمة :د عکرمه په خوا کښې چه په یو سوارلئ باندې د درې سړو د سوریدو د بد والی ذکر اوکړو چه په یو سوارلئ باندې د دریو سړو سوریدل بده خبره ده ، نو دوی اوویل : چه رسول الله ﷺ د خپل ځان نه وړاندې قُثَم او د ځان نه روستو فضل کښینولې وو یا ئې فضل وړاندې او قُثم روستو کښېنولې وو نو دوی کښې کوم یو ښه دې او کوم یو بد ... عکرمه رد اوکړو چه د دریو ناسته بده نه ده ، د حضور ﷺ نه ثابت ده ، " شرّ الثلاثة " کښې اضافت لفظیه دې ، دا د الحسن الوجه د قبیلې نه دې ، (۲)
علامه قسطلانی رحمه الله لیکي -

وحاصل المعنی انهم ذکروا عند عکرمة أن رکوب الثلاثة علی الدابة شر و ظلم ، و أن المقدم شر أو المؤخر، فأنکر عکرمة ذلك مستدلا بفعله ﷺ ، إذ لایجوز نسبة الظلم إلی أحدهما ، لأنهما رکبا بحمله إیاهما (۳)

یعنی د عکرمه خوا کښې چا په یو سوارلئ باندې د دریو کسانو د سوریدو ذکر اوکړو چه دا ظلم او بد دې او وړاندینئ یا روستنئ بد دې ، نو عکرمه ددې انکار اوکړو ، او استدلال کښې ئې د رسول الله ﷺ عمل پیش کړو ، چه دوی دا دواړه خپل ځان پسې کښینولې وو ، دوی کښې د چا طرف ته هم د ظلم نسبت نه شی کیدې
دا حدیث په صحاح سته کښې صرف امام بخاری رحمه الله رانقل کړیدې - (۴)

۹۹=بَاب إِرْدَافِ الرَّجُلِ خَلْفَ الرَّجُلِ

[۵۶۲۲] حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا أَنَا رَدِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا أَخِرَةُ الرَّحْلِ فَقَالَ يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ قَالَ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ حَقُّ اللَّهِ

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\ ۴۸۶)
(۲) عمدة القاری : ۲۲\ ۷۸ ، إرشاد الساری : ۱۲\ ۶۳۴ ، فتح الباری : ۱۰\ ۴۸۶)
(۳) إرشاد الساری : ۱۲\ ۶۳۴)
(۴) عمدة القاری : ۲۲\ ۷۸ ، إرشاد الساری : ۱۲\ ۶۳۴)

عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ثُمَّ سَارَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ فَقَالَ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ إِذَا فَعَلُوهُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ [ر: ٢٧٠١]

سرې په سرې پسې كښيناستې شي په بعضې نسخو كښې دلته باب نشته دې ، په روايت د باب كښې حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمائي چه څه د رسول الله ﷺ پسې سور ووم ، څما او د دوى په مينځ كښې د زين د لرګو نه ماسوا بل څيز حائل نه وو ، دوى ﷺ اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، بيا د لږ ساعت تلو نه پس ئې اوفرمائل : اے معاذ ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، بيا د لږ ساعت تلو نه پس يې اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك ، دوى اوفرمائل : تا ته پته شته چه د الله تعالى په خپل بنده څه حق دې ، ما اوويل : " الله و رسوله اعلم " دوى اوفرمائل د الله تعالى حق په بنده دا دې چه د ده عبادت اوكړى او ده سره شرك اونكړى بيا د لږ ساعت تلو نه پس يې اوفرمائل : اے معاذ ، ما اوويل : لبيك رسول الله و سعديك وې فرمائل : تا ته پته شته چه په الله تعالى د بنده څه حق دې چه كله دې دا كار اوكړى ما اوويل : الله و رسوله اعلم ، (الله او د ده رسول ښه پوهيږى) دوى اوفرمائل : د بنده حق په الله تعالى دا دې چه دې ده ته عذاب ورنكړى -

قوله: ما حق العباد على الله: علامه قسطلانى رحمه الله ليكى "هو من باب المشاكلة، وهو نوع من أنواع البديع الذى يحسن به الكلام، أو المراد به أنه حق شرعى لا واجب بالعقل كما تقول المعتزلة، وكأنه لما وعد به، ووعده الصدق، صار حقا من هذه الجهة."[1]

حاصل دا دې چه د الله په ذمه د هيچ چا څه حق نشته دې دى وجه نه " حق العباد على الله " مشاكلتا اوويلې شو چه دينه وړاندې حق الله على العباد ويلې شوې وو ، نو په كلام كښې ئې ددې شكل برقرار ساتلو دپاره حق العباد على الله اوويلې ، او يا دينه شرعي حق مراد دې، الله چه ددې وعده كړيده اود الله وعده خو رښتيا وى، خپله وعده په هرحالت كښې پوره كوى، ګويا الله تعالى دا په خپله ذمه واجب كړيده ، په دې اعتبار سره ئې ديته حق اوويلې.

١٠٠=بَاب إِرْدَافِ الْمَرْأَةِ خَلْفَ الرَّجُلِ ذَا مَحْرَمٍ

[٥٦٢٣] حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبَّادٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرَ وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَهُوَ يَسِيرُ وَبَعْضُ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدِيفُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ عَثَرَتْ النَّاقَةُ فَقُلْتُ الْمَرْأَةَ فَنَزَلْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا أُمُّكُمْ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

[1] إرشاد السارى : ١٢ \ ٦٣٦)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا دَنَا أَوْرَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ [ر:۲۹۱۹]
ښځه يا محرمه په سورلئ کښې ځان پسې کښينولې شي ، دا د شرم او د حيا خلاف نه ده سنت کښې د دې اصل شته دې

فقلت : المرأة :" المرأة" په ترکيب کښې منصوب ده " أى احفظ المرأة" او مرفوع هم کيدې شى " أى وقعت المرأة" (۱)

۱۰۱=بَاب الِاسْتِلْقَاءِ وَوَضْعِ الرِّجْلِ عَلَى الْأُخْرَى

[۵۶۲۳] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْطَجِعُ فِي الْمَسْجِدِ رَافِعًا إِحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى [ر:۴۶۳]

استلقاء ستونې سنغ ملاستې ته وائى ، کتاب اللباس سره ددې باب مناسبت بيانولو کښې حافظ ابن حجر رحمه الله ليکى : وجه دخول هذه الترجمة فى كتاب اللباس من جهة أن الذى يفعل ذلك لا يأمن من الإنكشاف ، و لا سيما الإستلقاء يستدعى النوم و النائم لا يتحفظ ، فكأنه أشار إلى أن من فعل ذلك ينبغى له أن يتحفظ لئلا ينكشف (۲)

حاصل دا دې چه ستونې سنغ ملاسته کښې د جامو اخوا ديخوا کيدو او د پردې د ښکاره کيدو يره وى ، امام بخارى رحمه الله ستونې سنغ څملاستونکى لره خبردارول غواړى چه د خپلو جامو خيال اوساتى -

قوله: وَوَضْعِ الرِّجْلِ عَلَى الْأُخْرَى: ستونى سنغ ملاستې حالت کښې يو پښه په بله پښه اچول امام بخارى رحمه الله جائز ګڼړى په حديث د باب کښې ددې تصريح ده -

امام مسلم رحمه الله د حضرت جابر ﷛ نه حديث نقل کړيدې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى " لا يستلقين أحدكم ثم يضع إحدى رجليه على الاخرى" (۳) دې حديث کښې د ستونې سنغ ملاستې په حالت کښې د پښې دپاسه بله پښې اچولو نه ممانعت راغلې دې ، دا حديث يا خو د امام بخارى رحمه الله په نزد ثابت نه دې او يا ثابت دې خو امام دا منسوخ ګڼړى ، چه لنګ دې وهلې وى او يوه پښه راغونده کړې اودرولې وى نو دې دپاسه بله پښه ايخودل مناسب نه دې . ديکښې د عورت د ښکاره کيدو ويره شته ، او که پښې خورې وى نو بيا څه باك نشته دې- (۴)

....

۱) عمدة القارى : ۲۲\۷۹ . إرشاد السارى : ۱۲\۶۳۶)
۲) فتح البارى : ۱۰\۴۸۹)
۳) رواه مسلم فى كتاب اللباس ، باب فى صنع الإستلقاء على الظهر.... : ۳\۱۶۶۱ (رقم الحديث : ۲۰۹۹)
۴) فتح البارى : ۱۰\۴۸۹ ، عمدة القارى : ۲۲\۷۹)

۸۱=کتاب الأدب

(الأحاديث : ۵۶۲۵-۵۸۶۲)

کتاب الادب په يو سل اته ويشت بابونو باندې مشتمل دې ، چه ديکښې دوه سوه پنځه پنځوست احاديث دی ، پنځه اويا احاديث معلق او باقی موصول دې ، يو دپاسه دوه سوه احاديث مکرر دی او نور په ړومبی خل ذکر شويدی ، کتاب الادب کښې د حضرات اصحابو او د تابعينو او د اسلافو يوولس آثار امام بخاری رحمه الله ذکر کړيدی -

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

۸۱--کتاب الادب

ادب نوم دې د ښو او د بهترئ د اختيارولو ، برابره خبره ده چه ددې تعلق د عمل سره وی او که د خبرې سره ، ښه اخلاق کول ، د لويو احترام کول ، وړو سره شفقت کول ، تهذيب او ښه سرېتوب اختيارولو ته ادب وائی - (۱)

مولانا انور شاه کشميری رحمه الله په فيض الباری کښې د ادب ترجمه په تميز (هوښيارتوب) سره کړيده - (۲)

محدثين حضرات په " کتاب الادب " کښې د رسول الله ﷺ هغه احاديث ذکر کوی چه انسان ته د معاشرتی ژوند اخلاق او آداب ، د رشتو او د رشته دارانو حقونه او او د تعلق ساتونکو سره د سلوك تعليم ورکوی چه کوم سرور کائنات ﷺ انسانيت ته ورکړيدی -

امام بخاری رحمه الله په صحيح بخاری کښې " کتاب الادب " ډير په تفصيل سره پيش کړيدي چه ديکښې دوی د شپږوشلو نه زيات بابونه قائم کړيدی -

۱=باب البر والصلة

وقول الله تعالى وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا [العنكبوت:۸]

[۵۶۲۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عَيْزَارٍ أَخْبَرَنِي قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ أَخْبَرَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ بِرُّ

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۸۱ ، فتح الباری : ۱۰\۴۹۰ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۱۴۶ ، الابواب و التراجم : ۱۲\۱۱۳ ، إرشاد الساری : ۱۲\۱۳)

(۲) فيض الباری : ۴\۳۸۵ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۳)

الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي بِهِنَّ وَلَوِ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي [ر:۵۰۴]

په هندوستانی نسخو کښې د "البر والصلة" الفاظ نشته دي ، امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د مور پلار د تابعدارئ ، د اطاعت او د دوی سره ښه سلوك او د صله رحمئ بيان کړيدې -

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله د قرآن کريم آيت (ووصينا الانسان بوالديه حسنا) ذکر کړيدی ، دارنګه الفاظ په درې سورتونو کښې واقع دې سورت عنکبوت کښې دی (و وصينا الانسان بوالديه حسنا و ان جاهداك لتشرك بی ماليس لك به علم) ([1]) په سورت لقمان کښې دی (و وصينا الانسان بوالديه حملته امه وهنا علی وهن) ([2]) او سورت احقاف کښې دی (و وصينا الانسان حسنا حملته امه کرها و وضعته کرها) ([3])
دلته د سورت عنکبوت والا آيت کريمه مراد دې چه کوم د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د واقعه متعلق نازل شوې وو ، چه د دوی مور خوراك ښښاك پريخودې وو چه د حضرت سعد نه ئې مطالبه وه چه دين اسلام پريږده ، حضرت سعد د دې دا مطالبه نه منله نو د سورت عنکبوت دا آيت نازل شو ([4]) چه د هغې حاصل دا دې چه د مور پلار اطاعت واجب دې ، خو په شرك او په خلاف شريعت امورو کښې د دوی اتباع نه دی کول پکار -
د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د مور نوم حمنه ليکلې شويدې ، او په هيڅ روايت کښې هم ددې د اسلام د راوړو ذکر نه ملاويږی ، ابن حجر رحمه الله ليکی "ولم أر في شيء من الأخبار أنها أسلمت" ([5])

قوله: الوليد بن عيزار أخبرني : ديکښې د راوی نوم په صيغه مقدم کړې شويدې او دا جائز دې ، د عام اسلوب مطابق " اخبرني الوليد .... " کيدل پکار وو خو دلته " اخبرني " ئې د نوم نه پس ذکر کړيدې ، شعبه دا اسلوب په کثرت سره استعمال کړيدې ([6]) د دوی شيخ ابو عمرو شيبانی دې ، د دوی نوم سعد بن ابی اياس دې ، دې وائی ما ته ددې کور اوسيدونکی خبر راکړو او د حضرت عبد الله بن مسعود کور ته ئې اشاره اوکړه ، چه دوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه تپوس اوکړو چه کوم عمل افضل دې ؟ نو وې فرمائل : مونځ په خپل وخت کښې کول، تپوس ئې اوکړو بيا کوم يو؟ نو وې فرمائل، د مور او پلار تابعداری کول او دوی سره ښه سلوك کول ، تپوس ئې اوکړو ، بيا کوم يو ؟ نو وې فرمايل : جهاد فی سبيل الله -

---

[1]) سوره عنکبوت ۸)
[2]) سوره لقمان ۱٤)
[3]) سورت احقاف ۱۵)
[4]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۱)
[5]) فتح الباری : ۱۰ \ ٤۹۱)
[6]) فتح الباری : ۱۰ \ ٤۹۱ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۸۱ ، إرشاد الساری : ۱۳ \ ٤)

دا حديث هم دې متن او سند سره په "كتاب الصلاة" كښې په "باب فضل الصلاة لوقتها" كښې تير شويدې۔

٢=بَابٌ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ

[٥٦٢٦] (١) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ شُبْرُمَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ وَقَالَ ابْنُ شُبْرُمَةَ وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ مِثْلَهُ

د ښه ملګرتيا او د ښه سلوك د ټولو نه زيات حقدار څوك دى ، امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې د دوى ذكر كړيدې

د مور حق د اطاعت او د خدمت زيات دى : روايت كښې دي چه يو سړى د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضر شو او عرض ئې اوكړو اے د الله رسوله ، څما د ښه سلوك څوك زيات حقدار دى ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، عرض ئې اوكړو : بيا څوك ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، ده تپوس اوكړو : بيا څوك ؟ نو وې فرمائل : د ستا مور ، ده بيا تپوس اوكړو ، بيا څوك ؟ ..... نو وې فرمائل : د ستاپلار ،

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا راتلونكې سړې شايد حضرت معاويه بن حَيده وو ، ځكه چه امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " كښې د دوى هم يو داسې حديث رانقل كړيدې - (٢)

خو علامه عينى د حافظ ددې خبرې سره اتفاق نه دې كړې ، دوى وائى چه د داسې څو واقعاتو ذكر په روايتونو كښې راغلې دې ، دې وجه نه دا ويل چه " الادب المفرد " په روايت كښې كوم نوم راغلې دې هغه د بخارى د باب په روايت كښې هم مراد دې څه معتمد خبره نه ده - (٣)

په روايت د باب كښې درې ځله رسول الله ﷺ د مور ذكر كړيدې چه دا زياته حقداره ده او په څلورم ځل ئې د پلار ذكر كړيدې - د بچى درې مراحل داسې دي چه ددې مشقت صرف مور تيروى ، يو حمل ، دويم وضع د حمل ، او دريم رضاعت ، قرآن مجيد دې درې واړو مراحلو ته اشاره كړيده ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ

---

(١) ٥٦٢٦) الحديث أخرجه مسلم فى البر و الصلة و الآداب ، باب بر الوالدين و أنهما أحق به : ٤\١٩٧٤ (رقم الحديث : ٢٥٤٨) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الوصايا ، باب النهى عن الإمساك فى الحياة و التبذير عند الموت : ٢\٩٠٣ (رقم الحديث : ٢٧٠٦)

(٢) فتح البارى : ١٠\٤٩٢ ، ارشاد السارى : ١٣\٥)

(٣) عمدة القارى : ٢٢\٨٢)

ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا) مور څو میاشتې د حمل بوج اوچتوی ، د ولادت سختې تیروی ، بیا ورته پئې ورکوی او په زمانه د رضاعت کښې ئې نګهبانی کوی ، دې آیت کښې د درې واړو مرحلو ذکر دې -(١)

ددې حاصل هم دا دې چه د مور پلار په حق د اطاعت او د خدمت کښې کُه څه مقابله راشی نو د مور حق به مقدم وی او دېته به ترجیح ورکولې کیږی

قاضی عیاض فرمائی چه دجمهورو عالمانو مسلك هم دا دې چه اطاعت کښې د مور حق ته د پلار په حق ترجیح ورکولې کیږی (٢) بلکه حارث محاسبی په دې اجماع نقل کړیده(٣)

خو دبعض عالمانو مسلك دا دې چه د دواړو حق برابر دې ، حافظ ددې نسبت بعض شوافعو ته کړیدې - (٤)

شارح د بخاری ابن بطال نقل کړی دی چه د امام مالك نه تپوس اوشو چه پلار دې رابلی او مور دې منع کوی ، داسې کښې څه حکم دې ، وې فرمائل :" د پلار اطاعت اوکړه او د مور د نافرمانۍ نه بچ شه " - (٥)

هم دا مسئله چه کله د لیث نه اوپوښتلې شوه نو دوی اوویل :" د مور خبره دې اومنی ځکه چه ددې د اطاعت حق زیات دې " - (٦)

امام احمد او نسائی د حضرت عائشه یو روایت رانقل کړیدې او حاکم د دې تصحیح کړیده - حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی ما تپوس اوکړو " په ښځې د ټولو نه زیات حق د چا دې ؟ نو وې فرمائل : د خاوند ، بیا ما تپوس اوکړو په سړی زیات حق د چا دې ؟ نو وې فرمایل : د مور - (٧)

قوله: وقال ابن شبرمة ويحي بن أيوب: حدثنا أبوزرعة مثله: عبد الله بن شبرمه د کوفې یو مشهور فقیه او قاضی دې ، د دوی او د یحي روایت امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې موصول نقل کړیدې - (٨)

...

(١) سورت احقاف ١٥\
(٢) فتح الباری : ١٠\٤٩٢ ، الابواب والتراجم : ٢\١١٣)
(٣) شرح صحیح البخاری لابن بطال : ٩\١٩١ ، فتح الباری : ١٠\٤٩٣ ، عمدة القاری : ٢٢\٨٣ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٣)
(٤) فتح الباری : ١٠\٤٩٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٣ ، ارشاد الساری : ١٣\٥)
(٥) شرح البخاری لابن البطال : ٩\١٩٠ ، فتح الباری : ١٠\٤٩٣)
(٦) شرح البخاری لابن بطال : ٩\١٩٠)
(٧) فتح الباری : ١٠\٤٩٣)
(٨) فتح الباری : ١٠\٤٩٣)

۳=بَاب لَا يُجَاهِدُ إِلَّا بِإِذْنِ الْأَبَوَيْنِ

[۵۶۲۷]حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ وَشُعْبَةَ قَالَا حَدَّثَنَا حَبِيبٌ قَالَ ح وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُجَاهِدُ قَالَ لَكَ أَبَوَانِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ [ر:۲۸۴۲]

جهاد ته تلو دپاره د مور پلار اجازت ضروری دې : عام حالاتو کښې د مور پلار د اجازته بغیر جهاد ته تلل صحیح نه دی ، خو کۀ نفیر عام وی نو بیا د مور پلار د اجازت ضرورت نشته دې ، د امام بخاری رحمه الله مقصود د مور پلار اهمیت بیانول مقصود دې - چه د جهاد په شان اهم فریضه ادا کولو دپاره هم د مور پلار د اجازت ضرورت دې -

امام بخاری رحمه الله په کتاب الجهاد کښې داسې یو باب په " باب الجهاد باذن الابوین " په عنوان سره قایم کړېدې -

قوله: ففیهما فجاهد : ای ان کان لك ابوان ، فأبلغ جهدك فی برهما و الاحسان الیهما ، فان ذلك یقوم لك مقام قتال العدو - (۱) یعنی کۀ د ستا مور پلار ژوندی وی نو د دوی خدمت او اطاعت کښې ښه محنت اوکړه هم دا د ستا دپاره د شمن سره د جهاد قائم مقام دې -

۴=بَاب لَا يَسُبُّ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ

[۵۶۲۸](۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ

رسول الله ﷺ فرمایلې دی چه د ټولو نه لویه ګناه دا ده چه سړې په خپل مور پلار لعنت اووائی ، اوویلې شو : اے د الله رسوله یو سړې به څنګه په خپل مور پلار لعنت اووائی ؟ وې فرمایل :" چه یو سړې د بل سړی مورپلار ته کنځل اوکړی او هغه دده په جواب کښې د ده پلار ته کنځل اوکړی " -

اګر چه داسې دہ خپل مور پلار ته کنځل نه دی کړې د بل مور پلار ته ئې کنځل اوکړل خو د ده کنځل کول ، د بل سړی د جوابی کنځلو دپاره سبب جوړ شو مقصد دا دې چه داسې حرکت نه دی کول پکار چه د مور پلار د کنځلو دپاره سبب اوګرځی -

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۹۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۶)

(۲) ۵۶۲۸) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الإیمان ، باب بیان الکبائر و أکبرها : ۱\۹۲ (رقم الحدیث : ۹۰) و اخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب بر الوالدین : ۴\۳۳۶ (رقم الحدیث : ۵۱۴۱) و أخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة ، باب ما جاء فی عقوق الوالدین : ۴\۳۱۲ (رقم الحدیث : ۱۹۰۲)

علامه عينى رحمه الله ليكلي دى چه څمونږ په زمانه كښې څه كمينه قسم خلق داسې هم اوليدلې شو چه په خپله مور پلار ته كنځل كوى او دوى وهى ، فرمائى چه دا وباء په مصرى ښارونو كښې ډيره عامه شويده - (١)

قوله: إن من أكبر الكبائر: كبائر لويو ګناهونو ته وائى ، لوې ګناهونه هم په شدت او په بد والى كښې د يو بل نه جدا او مختلف دى ، بعض ګناهونه د نورو بعضو ګناهونو نه زيات بد وى ، د جمهورو عالمانو هم دا مسلك دې - (٢)

د لويو ګناهونو شمار: علامه عينى رحمه الله " اكبر الكبائر " يعنى چه كوم په لويو ګناهونو كښې زيات لوې دى د هغې شماره څورلس خودلې ده ، شرك ، د مور پلار نافرمانى ، د دروغو ګواهى ، د ضرورت او د حاجت نه د زياتو اوبو نه منع كول ، (د ميخې او د غوا د مال كولو دپاره) دپاره نر سانډه (څخې او كټې) نه وركول ، د دروغو قسم ، په ناحق قتل كول ، د جهاد د ميدان نه تيختنه كول ، په پاك دامن باندې تهمت لګول ، جادو ازده كول ، د يتيم مال خوړل ، شراب څكل ، د دروغو حديث بيانول ..... دا رنګه دا څورلس ګناهونه دى چه ديته ئې په مختلف روايتونو كښې " اكبر الكبائر " ويلې دى - (٣)

د بخارى او د مسلم په يو روايت كښې د سبع موبقات نه د بچ كيدو حكم وركړې شويدې يعنى د اووه هلاك كوونكو ګناهونو نه حضور ﷺ منع كړيده :

إجتنبوا السبع الموبقات ، قالوا : يا رسول الله ، ما هى ؟ قال : الشرك بالله ، والسحر ، وقتل النفس التى حرم الله إلا بالحق ، وأكل الربا ، وأكل مال اليتيم ، والتولى يوم الزحف ، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات " (٤)

دې حديث كښې رسول الله ﷺ د شرك ، جادو ، قتل ناحق ، سود خوړل ، د يتيم مال خوړل ، د ميدان د جهاد نه تيختنه كول او په پاكدامنو مؤمنانو ښځو باندې تهمت لګول ..... دا اووه ګناهونه ئې مهلك ګرځولې دى -

حضرت عبد الله بن عباس ﷺ نه يو سړى سوال اوكړو چه كبائر اووه دى وې فرمائل : **هى إلى السبعمائة أقرب منها إلى السبع غير أنه لا كبيرة مع استغفار ، ولا صغيرة مع إصرار** (٥) يعنى دا د اووو په ځائې اووه سوو ته نزدې دى ، خو استغفار او توبه چه سړې اوكړى نو يو كبيره كبيره نه پاتې كيږى او دا رنګه د اصرار سره صغيره ګناه صغيره نه پاتې كيږى بلكه كبيره جوړيږى - كبائر يعنى د لويو ګناهونو تعداد بعضو څلويښت او بعضو اويا خودلې دې - (٦)

---

(١) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٤)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٣ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٣)

(٣) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٣ - ٨٤)

(٤) رواه مسلم فى كتاب الإيمان ، باب بيان الكبائر و أكبرها : ١ \ ٩٢ (رقم الحديث : ٨٩) رواه البخارى فى كتاب الوصايا، باب قول الله تعالى: (إن الذين يأكلون أموال اليتامى) : ٢ \ ٥٨٣ (رقم الحديث : ٢٧٦٦)

(٥) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٤ ، شرح ابن بطال : ١٩ \ ١٩٨)

(٦) عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٤)

بعض حضراتو د ګناهونو کبائرو او صغائرو ته تقسيم کولو نه انکار کړيدې او ويلې دی چه الله تعالى د کوم څيز نه منع کړيده هغه کبيره ده هيڅ ګناه صغيره نشته دې ، لکه چه ابو اسحاق اسفرائينى وائى : "ليس فى الذنوب صغيرة ، بل كل مانهى الله عنه كبيرة " دوی د حضرت ابن عباس نه دا نقل کړيدې او قاضى عياض دا د محققينو نه رانقل کړيدې [1] شارح ابن بطال اشاعره ته ددې قول نسبت کړيدې ، چه دوی وائې چه يو ګناه ته کبيره د بلې ګناه په نسبت ويلې کيږی ، ګنی فى نفسه هره ګناه کبيره ده - [2]

خو د جمهورو مسلك دا دې چه په معاصى کښې صغائر او کبائر دواړه شته [3] قرآن مجيد کښې دی (الَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ) [4] د يکښې د لمم نه صغائر مراد دی ، يو بل آيت کريمه کښې دی (ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سيئاتكم) [5] دې آيتونو کښې د کبائر او د صغائر دواړو ذکر شته دې -

د کبيره ګناه تعارفى ضابطه : کومه ګناه کبيره ده ؟ دې دپاره بعضې عالمانو څه ضابطې بيان کړيدی ، حضرت ابن عباس رضي الله عنهما او د حضرت حسن بصرى رحمه الله نه روايت دې هره هغه ګناه کبيره ده چه د هغې په سزا کښې د جهنم ، د الله د غضب ، د لعنت يا د عذاب وعيد ذکر شوې وی - [6]

د امام احمد او په شوافعو کښې د ماوردی نه منقول دی چه هره هغه ګناه چه د هغې په وعيد کښې په آخرت کښې د جهنم ذکر وی او په دنيا کښې پرې حد واجبيږی - [7]

ابن عبد السلام فرمائى چه دې سلسله کښې چه څومره ضابطې هم بيان شويدی ديکښې يو هم د اعتراض نه خالى نه ده ، بيا خپله ضابطه بيانوی او فرمائى :

والاولى ضبطها بما يشعر بتهاون مرتكبها بدينه اشعارا دون الكبائر المنصوص عليها - [8]

ددې حاصل دا دې چه په نصوصو کښې د څومره ګناهونو د کبيره کيدو ذکر دې هغه خو کبائر دی ، دينه علاوه هره هغه ګناه کبيره ده چه دينه معلوميږی چه ګناه کوونکی دا معمولى او سپکه اوګنړله او وې کړله او د دې بد والى ته ئې هيڅ اهميت ورنکړو - حافظ ابن حجر دا ضابطه بهترين ګرځولې ده - [9]

بعض عالمان وائى چه کومه ګناه کبيره ده او شريعت ددې باره کښې د ګناه کبيره تصريح

---

[1]) ارشاد السارى : ١٣\١٢ ، فتح البارى : ١٠\٥٠١)

[2]) شرح صحيح البخارى لابن البطال : ٩\١٩٨ ، فتح البارى : ١٠\٥٠١)

[3]) فتح البارى : ١٠\٥٠٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٨٣)

[4]) سورت النجم : ٣٢\١)

[5]) سورت النساء : ٣١\١)

[6]) شرح صحيح البخارى لابن البطال : ٩\١٩٨ ، ارشاد السارى : ١٣\١٣ ، فتح البارى : ١٠\٥٠٣)

[7]) فتح البارى : ١٠\٥٠٣)

[8]) فتح البارى : ١٠\٥٠٣)

[9]) فتح البارى : ١٠\٥٠٣)

نه وی کړې نو دې دپاره څه ضابطه نه شی مقرر کیدې - [1]

حدیث د باب په سد د ذرائع باره کښې اصل دې

شارح بخاری علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه دا حدیث د باب په باره د سد د ذرائع کښې اصل دې ، دې لیکی :

"هذا الحديث أصل فى قطع الذرائع ، و أن من آل فعله إلى محرم وإن لم يقصده ، فهو كمن قصده و تعمده فى الإثم ، ألا ترى أنه عليه السلام نهى أن يلعن الرجل والديه ؟ فكان ظاهر هذا أن يتولى الإبن لعنهما بنفسه ، فلما أخبر النبى عليه السلام أنه إذا سب أبا الرجل ، و سب الرجل أباه و أمه ، كان كمن تولى ذلك بنفسه ، وكان ما آل إليه فعل ابنه كلعنه فى المعنى ، لأنه كان سببه و مثله قوله تعالى : (ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم) [2]

یعنی دا حدیث د باب په باره د قطع د ذرائع کښې اصل دې او دا چه کوم کار نتیجتاً حرامو ته رسیږی ، اګر چه سړی په دې سره د حرامو قصد او اراده نه وی کړې ، بیا هم دا کار په ګناه کښې د قصداً حرامو کولو برابر دې ، اوګوره په حدیث کښې رسول الله ﷺ په خپل مور پلار د لعنت لیږلو نه منع کړیده ، او ددې په وضاحت کښې ئې اوفرمائل په والدینوباندې د لعنت لیږلو صورت دا دې چه سړې دبل په مور پلار باندې لعنت اووائی او هغه دده په جواب کښې د ده مور پلار ته بد رد اووائی نو ګویا ده په خپله خپل مور پلار ته بد رد اوویلې ځکه چه د دې سبب په خپله د ده عمل اوګرځیدو ، د قرآن کریم په یو آیت کښې هم د داسې کنځلو او د بدو ردو ویلو نه منع شویده ، ارشاد دې " تاسو د دوی باطل خدایانو ته بد رد مه وائې چه د کومو دوی عبادت کوی چه هسې نه دوی ددې په جواب کښې الله تعالى ته بد رد اووائی ..... "

٥- بَاب إِجَابَةِ دُعَاءِ مَنْ بَرَّ وَالِدَيْهِ

[٥٦٢٩] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا ثَلَاثَةُ نَفَرٍ يَتَمَاشَوْنَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ فَمَالُوا إِلَى غَارٍ فِي الْجَبَلِ فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا لِلَّهِ صَالِحَةً فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرُجُهَا فَقَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وَلِي صِبْيَةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ فَحَلَبْتُ بَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ وَلَدِي وَإِنَّهُ نَاءَ بِيَ الشَّجَرُ فَمَا أَتَيْتُ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ فَجِئْتُ بِالْحِلَابِ فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا مِنْ نَوْمِهِمَا وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصِّبْيَةِ قَبْلَهُمَا وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ

---

[1] فتح البارى : ۱۰\۵۰۳)

[2] شرح البخارى لابن بطال : ۹\۱۹۲ ، ۱۹۳ ، فتح البارى : ۱۰\۴۹۴ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۳)

عِنْدَ قَدَمَيَّ فَلَمْ يَزَلْ ذٰلِكَ دَأْبِي وَدَأْبَهُمْ حَتّٰى طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللّٰهُ لَهُمْ فُرْجَةً حَتّٰى يَرَوْنَ مِنْهَا السَّمَاءَ وَقَالَ الثَّانِي اللّٰهُمَّ إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ أُحِبُّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ فَطَلَبْتُ إِلَيْهَا نَفْسَهَا فَأَبَتْ حَتّٰى آتِيَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ فَسَعَيْتُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِائَةَ دِينَارٍ فَلَقِيتُهَا بِهَا فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللّٰهِ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ فَقُمْتُ عَنْهَا اللّٰهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي قَدْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا مِنْهَا فَفَرَجَ لَهُمْ فُرْجَةً وَقَالَ الْآخَرُ اللّٰهُمَّ إِنِّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ فَلَمَّا قَضٰى عَمَلَهُ قَالَ أَعْطِنِي حَقِّي فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَقَّهُ فَتَرَكَهُ وَرَغِبَ عَنْهُ فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيَهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَظْلِمْنِي وَأَعْطِنِي حَقِّي فَقُلْتُ اذْهَبْ إِلٰى ذٰلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا فَقَالَ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تَهْزَأْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَهْزَأُ بِكَ فَخُذْ ذٰلِكَ الْبَقَرَ وَرَاعِيَهَا فَأَخَذَهُ فَانْطَلَقَ بِهَا فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ فَفَرَجَ اللّٰهُ عَنْهُمْ [ر: ۲۱۰۲]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د والدينو د اطاعت کوونکی د دعاء د قبليدو ذکر کړيدې ، او ددې لاندې ئې د درې سړو هغه مشهوره واقعه نقل کړيده چه هغې کښې دا درې واړه په يو غار کښې دننه بند شی او د خپلو نيکو اعمالو په وسيله سره دعا کوی او آزادی حاصله کړی.... دا حديث په " كتاب البيوع، باب اذا اشترى لغيره.... " کښې تير شويدې -

رُحتُ عليهم : رُحتُ : د رواح نه دې ، د ماښام په وخت راتلل - نأی بی الشجر : اونو څه لرې بوتلم ، يعنی چيلئ څرولو څرولو کښې لرې اووتلم - نأی نأيا دباب د فتح نه دې ، ددې معنی د لرې کيدو راځی - الحلاب : د محلوب په معنی کښې دې يعنی پئې ، بعض وائی چه کوم لوښی کښې پئې لشلې کيږی ، هغه لوښې ته حلاب وائی - (۱)

يتضاغون : شور ئې کولو ژړل ئې ، فَرَق اَرُز : ارز روژو ته وائی ، او فَرَق (د راء په فتحه سره) د يو پيمانې نوم دې چه ديکښې شپاړلس رطل راځی - (۲)

دلته اشکال کيږی چه داولاد نفقه د والدينو د نفقه نه مقدم ده ، ددې رعايت اونه شو بلکه دا نيکی شمار کړې شوه -

ددې جواب کښې ويلې شويدی چه ممکن ده چه د دوی په دين کښې د والدينو نفقه مقدم وی .... او دا هم ممکن ده چه اولاد ته ئې په قدرد ضرورت نفقه ورکړې وی ، دينه پس دوی د قدر د ضرورت نه د زياتو مطالبه کوله - (۳)

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۸۶ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹)

(۳) عمدة القاری : ۲۲\۸۶)

۶ = بَابٌ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ مِنَ الْكَبَائِرِ

قَالَهُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:۶۲۹۸]

[۵۶۳۰] حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ وَرَّادٍ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ وَمَنْعًا وَهَاتِ وَوَأْدَ الْبَنَاتِ وَكَرِهَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ الْمَالِ [ر:۱۴۰۷]

[۵۶۳۱] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْوَاسِطِيُّ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قُلْنَا بَلَى يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الْإِشْرَاكُ بِاللّٰهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى قُلْتُ لَا يَسْكُتُ [ر:۲۵۱۱]

[۵۶۳۲] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَبَائِرَ أَوْ سُئِلَ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ الشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ فَقَالَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قَالَ قَوْلُ الزُّورِ أَوْ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ قَالَ شُعْبَةُ وَأَكْثَرُ ظَنِّي أَنَّهُ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ [ر:۲۵۱۰]

عقوق (د عین په ضمه سره) نافرمانئ ته وائی ، دحضرت عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ روایت وړاندې په " کتاب الایمان و النذور ، باب الیمین و الغموس " کښې موصولاً راروان دې - چه هغه دلته امام تعلیقًا ذکر کړیدې ، دیکښې دی " **الکبائر : الإشراك بالله ، وعقوق الوالدین ، وقتل النفس والیمین الغموس** "(۱)

د ړومبی روایت په سند کښې د منصور نه مراد منصور بن المعتمر دې او د مسیب نه مسیب بن رافع مراد دې ، د دوی شیخ وراد دې چه د حضرت مغیره بن شعبه کاتب وو .... رسول الله ﷺ فرمائی .... " الله تعالی د میندو نافرمانی ، حقدارو ته د دوی حق نه ورکول ، او لونړه ژوندئ خخول حرام کړیدی ، او د ستاسو دپاره ئې قیل و قال ، زیات سوال کول او د مال ضائع کول ناخوښه کړې دی -

الأمهات : دا د أمهة جمع ده ، مور ته وائی ، لفظ د أم ذوی العقول او غیر ذوی العقول دواړو دپاره استعمالیږی ، او أمهة صرف د ذوی العقول دپاره استعمالیږی - (۲)

ومَنْعًا وهات : بعض روایتونو کښې " ومنع وهات " راغلې دې ، مَنْع خو واضح ده چه مصدر د

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۴۹۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۸۶)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۴۹۸)

منع يمنع دې ، منع كول ، بندول ؛ دلته د منع كولو نه د هغه حقونو منع كول مراد دی ، چه دهغې د اداء كولو حكم راغلې دې ، مثلاً زكات ، صدقات او معمولی څيزونه بل ته د وركولو نه بندول ، د هات معنی ده :راوړه ، وركړه ، خليل نحوی فرمائی دا اصل كښې " آت " وو همزه په هاء سره بدله شوه - (۱)

" هات " نه مراد د هغه څيز طلب او غوښتل دی چه د هغې سړې مستحق نه وی ، حاصل دا دې چه په خپله ذمه كوم حقوق دی د هغې د اداء كولو نه بې فكره اوسيدل او د خپل ځان دپاره د نورو د دې حقونو مطالبه كول چه دې د هغې د سره مستحق نه دې - (۲)

ووأد البنات : وَأْدٌ (د همزې په سكون سره) مصدر دې د دې معنی ده ژوندې خخول ، لونړه ژوندئ خخول يو خراب رسم په عزبو كښې په زمانه د جاهليت كښې شروع شوې وو ، قيس بن عاصم تميمی په باره كښې ويلې كيږی چه ده د تولو نه وړاندې خپله لور ژوندئ خخه كړې وه ، د ده يو دښمن په ده حمله اوكړه او د ده لور ئې اونيوله او بوتلې تلله ، روستو بيا دوې كښې صلح اوشوه او جينئ ته اختيار وركړې شو چه د ستا خوښه كه ته پلار سره ځې او كه خاوند سره اوسيږې ، جينئ د خاوند سره اوسيدل خوښ كړل ، په دې باندې ده قسم اوخوړو چه د ده چه بيا كله هم لور پيدا كيږی نو دې به دا ژوندئ دفن كوی ، او ده په دې عمل اوكړو او بيا دا رسم عام شو -(۳)

د جينكو د ژوندې خخولو صورتونه : د ژوندې خخولو يوصورت به دا وو چه دښځې به د وضع د حمل زمانه رانزدې شوه نو دا به ئې د يو كندې سره پريخودله ، نو د وضع د حمل نه پس به كه هلك وو خودا به ئې راوړو ، كه جينئ به وه نودا به ئې هم په دغه كنده كښې دفن كړو - دويم صورت به دا وو چه جينئ به كله د پنځو شپږو كالو شوه نو خاوند به ښځې ته اوويل چه رشته دارانو كره ځو ، دا تياره كړه ، چه دې به دا تياره كړه نو پلار به دا د رشته دارانو په ځائې صحراء ته د يو كوهی خوا ته بوتله ، ديته به ئې ويل ، ديكښې اوګوره ، نو دې به چه په كوهی كښې اوكتل نو پلار به ورته د شا نه ديكه وركړه او په كوهی كښې به ئې اوغورزوله - (۴)

د جينكو د ژوندی ښخولوپه شان د هلكانو د ژوندی خخولو هم رواج وو ، بعض خلقو به په ميراث كښې دحصه اخستويا دخرچې د يرې نه خپل اولاد پيدا كولو سره ژوندې خخولو(۵)

قرآن كريم كښې د دې ذكر په څو آيتونو كښې راغلې دې ، يو ځائې كښې دی (**ولا تقتلو أولادكم خشية إملاق نحن نرزقهم وإياكم إن قتلهم كان خطئا كبيرا**)(۶)

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۴۹۸ ، عمدة القارى : ۲۲\۸۷)

۲) شرح الكرمانى : ۲۱\۱۵۱ ، فتح البارى : ۱۰\۴۹۸ ، عمدة القارى : ۲۲\ ۸۷)

۳) فتح البارى : ۱۰\۴۹۸ ، عمدة القارى : ۲۲\۸۷)

۴) فتح البارى : ۱۰\۴۹۸)

۵) عمدة القارى : ۲۲\۸۷ ، فتح البارى : ۱۰\۹۸)

۶) سورة الأسراء : ۳۱)

قوله: وكره لكم قيل وقال: په قيل او قال کښې درې اقوال دی

① دا دواړه اسم دی ،جوهری په صحاح کښې هم دا اختيار کړيدې او دليل ئې دا ورکړيدې چه په دوی الف لام داخليږی چه کوم د اسم په علاماتو کښې دې ، وائی " فلان كثير القيل و القال " [1]

دې صورت کښې د حديث مطلب دا دې چه زيات بحث او خبرې اترې کول مکروه دی ځکه چه کثرت د کلام بهر حال د نقصان او د خطاء ذريعه جوړيږی -

② قال فعل ماضی معروف او قيل ماضی مجهول دې او ديکښې اشاره ده چه سړی د خلقو اقوال او قصې په کثرت سره نقل کړی او اووائی چه قال فلان كذا و قيل كذا ... فلان دا اوويل ، او دا خبره اوويلې شوه نو د داسې اقوالو په کثرت سره نقلې کول مکروه دی ..... ځکه چه دارنګه څه خبرې به غلطې او د حقيقت نه خلاف نقل کړی - [2]

③ دينه دينی معاملاتو کښې د اختلافی اقوالو ذکر مراد دې چه فلانی دې مسئله کښې دا ويلې دی او د فلانئ مسئله ئې دا حکم بيان کړيدې ، قال فلان كذا و قيل كذا فى هذه المسئلة ..... نو دارنګه په کثرت سره اقوال رانقل کول مکروه دی ځکه چه ديکښې د غلط قول نقل کولو امکان زيات وی - خو کُه څوك په تحقيق سره خبره کوی نو هغه ديکښې داخل نه دې ، خو ظاهره ده چه خلقو کښې د محققينو تعداد ډير کم وی - [3]

په دې آخری دوه صورتونو کښې " قيل و قال " فعل دې او حکايتًا ددې ذکر دې خو ړومبې قول راجح معلوميږی -

قوله: وكثرة السؤال: زيات سوال کول .... د سوال کولو نه غوښتل هم مراد کيدې شی او د مسئلو متعلق سوال کول هم مراد اخستې شی ، بعض عالمان وائی چه دينه د خلقو د حالاتو متعلق زيات سوالونه کول مراد دی ، دارنګه د يو معين سړی په باره کښې زيات سوالونه او تجسس کول هم صحيح نه دی - [4]

عام حالاتو کښې غوښتل هم جائز نه دی ، د ابوداود روايت دې :

"إن المسئلة لا تصلح إلا لثلاثة : لذى فقر مدقع ، أو لذى غرم مفظع أو لذى دم موجع " [5]

يعنی درې قسمه سړی سوال کولې شی يو فقير چه د هغه سره څه هم نه وی ، دويم سخت نقصان اوچتوونکې او دريم هغه قاتل چه دده په ذمه ديت دې کُه دې ديت ورنکړی نو دې به په قصاص کښې قتل کړې شی -

---

[1] فتح البارى : ۱۰\۹۸) -

[2] عمدة القارى : ۲۲\۸۷ ، فتح البارى : ۱۰\٤۹۹)

[3] فتح البارى : ۱۰\٤۹۹ ، عمدة القارى : ۲۲\۸۷ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۵۱)

[4] عمدة القارى : ۲۲\۸۷ ، فتح البارى : ۱۰\٤۹۹ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۵۱)

[5] أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة ، باب ماتجوز فى المسئلة : ۱\۲۰ ۱۲ (رقم الحديث : ۱٦٤۱) ، بذل المجهود : ۸\۱۸۳)

مشهور حديث دی، رسول الله ﷺ حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ته اوفرمائل "إذا سألت فاسئل الله"[١]
د سنن ابى داود روايت كښې دى "إن كنت لابد سائلا، فاسئل الصالحين"[٢] كه د غوښتو نه دې
بله څه چاره نه وى نو بيا د نيكانو نه اوغواړه -
د غوښتلو حكم: بغير د ضرورته غوښتل خو بالاتفاق جائز نه دى، خو چه كوم سړې
ضرورتمند وى او په ګټلو قادر نه وى نو ده دپاره غوښتل جائز دى او كه نه؟ په دې باره
كښې دوه قوله دى د تحريم او د جواز سره د كراهته خو د كراهت سره د جواز دپاره درې
شرطونه ذكر شويدى چه په غوښتو كښې اصرار نه وى، د خپل خان تذليل نه وى او چه د
چا نه غواړى هغه تنګ نه كړى .... د دې درې شرطونو سره د غوښتو اجازت وركړې
شويدې -[٣] دلته حديث كښې كثرت سوال يعنى زيات غوښتلو ته مكروه ويلې دى، دينه
معلومه شوه چه په قدر د ضرورت غوښتل مكروه نه دى -
ياد اوساتئ چه دلته د غوښتلو نه دخپل خان دپاره غوښتل مراد دى، كه يو كس د نورو
دپاره غواړى، چه اهل خير او مالداران د محتاجانو او د بې وسو امداد ته متوجه كوى يا
لكه چه څنګه د مدرسو منتظمين د دينى علمونو حاصلوونكو طالبانو د خرچې برداشت
كولو دپاره اهل خير مسلمانان متوجه كوى نو دوى په ديكښې داخل نه دى بلكه دا خو په
خپله يو زبردست د اجر او د ثواب والا عمل دې ..... خو ددې د جواز او په دې باندې اجر او
ثواب ګټلودپاره شرط دا دې چه د دين او د عالمانو د وقار پوره پوره رعايت اوساتلې شى
څه داسې طريقه اختيار نه كړې شى چه هغې سره د عالمانو وقار او استغناء مجروح شى يا
دا د اهل علم د ذلت ذريعه جوړه شى -[٤]
قوله: وإضاعة المال: د مال ضائع كول جائز نه دى د مال ضائع كولو نه مراد دا دې چه
مال داسې خرچ كول چه ديكښې نه د آخرت فائده وى او نه د دنيا څه جائز نفع او فائده
وى، د آخرت او د دنيا د فائدې نه بغير د مال خرچ كولو ته د مال ضائع كول وائى او دا
جائز نه دې -[٥]
د انفاق جائز او ناجائز صورتونه: حافظ ابن حجر رحمه الله ددې حاصل دا ليكلې دى چه د
كثرت انفاق درې صورتونه دى:
① په ناجائز امورو كښې دمال خرچ كول، دا بالاتفاق ممنوع دى -
② د نيكئ او د ښيګړې په لاره كښې مال خرچ كول .... دا بالاتفاق جائز او مطلوب دې -
③ مباح كارونو كښې مال خرچ كول ..... ددې دوه صورتونه دى يو دا چه سړې د خپل وس

---

[١] أخرجه الترمذى، كتاب صفة القيامة، باب بلا ترجمة: ٤\٦٦٦ (رقم الحديث: ٢٥١٦)
[٢] أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة، باب فى الاستعفاف: ٢\١٢٢ (رقم الحديث: ١٤٦٦)
[٣] فتح البارى: ١٠\٥٠٠، شرح مسلم للنووى، كتاب الزكاة باب النهى عن المسئلة: ١\٣٣٣)
[٤] رد المحتار على الدر المختار، كتاب الزكاة، مطلب فى الحوائج الاصلية: ٢\٧٦)
[٥] فتح البارى: ١٠\٥٠٠، ارشاد السارى: ١٣\١١، عمدة القارى: ٢٢\٨٧)

او د حالت او د عرف مطابق مال خرچ کړي ، نو دا په اسراف کښې داخل نه دې او دا جائز دې ، دويم دا چه د عرف او د معمول نه زيات خرچ کړي ، نو جمهور عالمان ديته اسراف وائی ، او بعض شوافع ديته اسراف نه وائی "لأنه تقوم به مصلحة البدن وهو غرض صحيح، وإذا كان فی غير معصية فهو مباح له ...." ([1]) (ځکه چه ديکښې د انسانی جسم فائده او مصلحت دې او دا يو صحيح مقصد دې نو چه کله ده په غير دمعصيت کښې د معمول نه ئې زياته خرچه اوکړه نو دا مباح ده) خو امام غزالی ، ابن دقيق العيد ، امام رافعی او امام نووی دا صورت په اسراف کښې داخل کړيدې - ([2])

حافظ ابن حجر ليکی : "والذی يترجح أنه ليس مذموما لذاته ، لكنه يفضی غالبا إلی ارتكاب المحذور كسؤال الناس وما أدی إلی المحذور ، فهو محذور" ([3])

يعنی راجح خبره دا ده چه داسې خرچ کول فی نفسه مذموم نه دې خو عموما دا ناجائز او محذور عمل ته رسول کوی ، مثلاً چه د خرچ کولو نه پس به احتياج راشی نو د خلقو نه به سوال کول راشی اوچه کوم عمل مفضی الی المحذور وی هغه په خپله محذور اوممنوع وی.

شارح د مشکاة علامه طيبی رحمه الله ددې حديث باره کښې فرمائی -

هذا الحديث أصل فی معرفة حسن الخلق الذی هو منع جميع الأخلاق الحميدة ، والخلال الجميلة" ([4])

يعنی دا حديث د "حسن خلق" په معرفت کښې اصل او بنياد دې ، چه کوم د تمام حميده اخلاقو او د حسنه خصائلو منبع او سر چينه ده -

فقال ألا وقول الزور أو قال : شهادة الزور ، فما زال يقولها حتی قلت : لا يسكت

د دروغو خبره او د دروغو گواهی ذوی په کبائر کښې شميرله او دوی مسلسل دا تکراروله ، تر دې چه ما اوويل چه دوی به خاموش نه شی ..... د بشر بن الفضل په روايت کښې دی.

فقال : ألا وقول الزور ، فما زال يكررها حتی قلنا : ليته سكت. ([5])

د دروغو شهادت او گواهی ورکول ډير اسان دی او ددې نقصانات او مضرات ډير زيات دی ، دې وجه نه رسول الله ﷺ ددې شناعت ته توجه راوستو دپاره بيا بيا د تکرار دا بليغ اسلوب اختيار کړو - ([6])

د قول الزور نه هم مراد د دروغو گواهی ده ځکه چه هر دروغ کبيره گناه نه ده - ([7])

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[3]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۰)

[4]) شرح المشکاة للطيبی ، کتاب الأدب ، باب البر و الصلة : ۱۵۰۱۹ (رقم الحديث : ٤۹۱۶)

[5]) فتح الباری : ۱۰\۵۰٤)

[6]) فتح الباری : ۱۰\۵۰٤)

[7]) فتح الباری : ۱۰\۵۰٤ ، عمدة القاري : ۲۲\۸۸)

قوله: قال شعبة: فأكثر ظني أنه قال: شهادة الزور: يعنى قول الزور او شهادة الزور كښې شك دې ، شعبه وائى چه ځما غالب گمان دا دې چه "شهادة الزور" ئې فرمائلې وو. "شهادات" كښې هم دا روايت راغلې دى هلته "شهادة الزور" بغير د شك دې - (١)

د احاديثو نه مستنبط اداب: حافظ ابن حجر رحمه الله ددې احاديثو نه آداب مستنبط كوى او ليكي: "وفى هذا الحديث و الذى قبله استحباب إعادة الموعظة ثلاثا لتفهم، و انزعاج الواعظ فى وعظه، ليكون أبلغ فى الوعى عنه والزجر عن فعل ما ينهى عنه، و فيه غلظ أمر شهادة الزور ..... وفيه التحريض على مجانبة كبائر الذنوب ليحصل تكفير الصغائر بذلك كما وعد الله عزو جل، وفيه إشفاق التلميذ على شيخه منزعجا ، و تمنى عدم غضبه لما يترتب على الغضب من تغير مزاجه" (٢)

يعنى ددې حديث او دينه وړاندينى حديث نه څو خبرې معلومې شوې:

① په وعظ او نصيحت كښې يو خبرې لره درې ځله تكرارول د پوهولو په غرض مستحب دى - ② د وعظ ويونكى بعض خبرې د اضطراب ، پريشانۍ او د وارخطائي په حالت كښې هم ويلې شى په داسې بليغ انداز سره د منكراتو نه د بچ كيدو اظهار كيږى -

③ دينه د دروغو د شهادت د سخت والى اظهار هم كيږى

④ د كبائرو نه د بچ كولو اهتمام كول پكار دې ، چه د كبائرو نه بچ شې نو دا بچ كيدل د صغائرو دپاره خپله كفاره جوړيږى څنگه چه الله تعالى وعده كړيده (ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سيئاتكم)

⑤ شيخ او استاذ چه په حالت د پريشانۍ او د وارخطائى كښې اووينى نو شاگردلره په ده ترس خوړل پكار دى او دا آرزو كول پكار دى چه دې په غصه نه شى ځكه چه د غصې په وجه مزاج په اعتدال نه پاتې كيږى -

٧=بَاب صِلَةِ الْوَالِدِ الْمُشْرِكِ

[٥٦٣٣] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ أَخْبَرَنِي أَبِي أَخْبَرَتْنِي أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ أَتَتْنِي أُمِّي رَاغِبَةً فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آصِلُهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهَا لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ [ر:٢٤٧٧]

د مشرك مور پلار سره د صله رحمۍ حكم دې باب كښې بيان كړې شويدې ، حديث د باب كښې حضرت اسماء بنت ابى بكر ﷺ د رسول الله ﷺ نه د خپلې مور سره د حسن سلوك باره كښې تپوس اوكړو نو دوى اوفرمائل چه هو دې سره ښه سلوك كوه -

---

(١) فتح البارى : ١٠\٥٠٥ ، ارشاد السارى : ١٣\١٤)

(٢) فتح البارى : ١٠\٥٠٥)

أتتنى راغبة فى عهد النبى صلى الله عليه وسلم كښې دوه روايتونه دى :

① يو راويت " راغبة " په باء سره دې ، يعنى ځما مور په عهد نبوى كښې رغبت سره ما ته راغله ، چه اسلام كښې ئې رغبت او مينه لرله يا ئې په صله رحمئ كښې مينه لرله " أى راغبة فى الإسلام أو راغبة فى صلتى .... " [1]

خو روميې صورت كښې به دا اشكال وى چه كله دې په اسلام قبلولو كښې رغبت او مينه لرله او دې دپاره راغله نو بيا د حضرت اسماء په دې صورت كښې د حسن سلوك كولو باره كښې د تپوس كولو څه ضرورت وو ، ځكه چه دا د مسلمانيدو دپاره راغلې وه او داسلام قبلوونكو سره حسن سلوك كول څه داسې مسئله نه ده چه د هغې متعلق تپوس اوكړې شى - [2] ته دا ويلې شې چه احتياطاً به ئې تپوس كړې وى -

② دويم روايت " راغمة " په ميم سره دې " أى كارهة للإسلام .... " يعنى ما ته راغله خو اسلام ئې نه خوښولو - [3]

دينه معلومه شوه چه كه والدين كافر او مشرك هم وى نو بيا هم دوى سره حسن سلوك او صله رحمئ كول پكار دى ، نظريات كښې اختلاف او دشرك او د كفر په وجه دوى سره د بدسلوكئ كولو اجازت شريعت نه دې وركړې -

٨= بَاب صِلَةِ الْمَرْأَةِ أُمَّهَا وَلَهَا زَوْجٌ

وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي هِشَامٌ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَ قَدِمَتْ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ وَمُدَّتِهِمْ إِذْ عَاهَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ ابْنِهَا فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ [ر:٢٤٧٧]

[٥٦٣٥] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّ هِرَقْلَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالْعَفَافِ وَالصِّلَةِ [ر:٧]

ښځې ته د خپلې مور سره د صله رحمئ او د حسن سلوك حكم دې ، اګر چه د دې خاوند وى او دا واده شوې وى .... ولها زوج مرجع كښې دوه احتماله دى .... ديكښې ضمير " المرأة " ته هم راجع كيدې شى او أم ته هم ... دويم صورت كښې ئې مطلب دا دې چه اګر چه د مور خاوند وى (د مور خاوند سكه پلار وى يا ميرنې) بيا هم دې سره صله رحمى كول پكار دى -

په حديث د باب كښې دواړه صورتونه شته دې ، حضرت اسماء واده شوې وه ، د دوى

---

[1] عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ ، فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٤)

[2] عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ ، فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦)

[3] عمدة القارى : ٢٢ \ ٨٩ ، فتح البارى : ١٠ \ ٥٠٦)

خاوند حضرت زبیر بن العوام رضی الله عنه وو ، د دوی مور دیته راغله " مع ابیها " د خپل پلار سره چه د حضرت اسماء رضی الله عنها نیکه وو او یا ضمیر اسماء ته راجع دې یعنی د حضرت اسماء مور دوی ته راغله د حضرت اسماء د میرنی پلار سره چه ددې موجوده خاوند وو -

قوله: في عهد قريش ومدتهم: دینه زمانه دصلح مراد ده ، رسول الله صلی الله علیه وسلم د قریشو سره د صلح چه کومه معاهده کړې وه ، دا هم په دغه زمانه د صلح کښې راغلې وه ، علامه ابن بطال لیکی :

" وفقه هذه الترجمة من حديث أسماء أن النبى صلى الله عليه و سلم أباح لأسماء أن تصل أمها و لم يشترط فى ذلك مشاورة زوجها " [1]

یعنی د حضرت اسماء د حدیث نه واضحه ده چه دوی صلی الله علیه وسلم حضرت اسماء ته د مور سره د صله رحمئ کولو حکم ورکړې وو او خاوند سره ئې دې باره کښې دمشورې کولو شرط نه وو لګولې ، معلومه شوه چه د مور پلار سره صله رحمئ کولو کښې د چا سره د مشورې کولو ضرورت نشته دې - د باب بل روایت کښې د صله رحمئ ذکر دې **" فيؤخذ حكم الترجمة من عمومها "** [2] چه اګر چه روایت کښې صله عامه ده خو دیکښې د ښځې د خپلې مور سره صله رحمی کول هم داخل دی -

٩ = بَابُ صِلَةِ الْأَخِ الْمُشْرِكِ

[٥٦٣٦] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ رَأَى عُمَرُ حُلَّةَ سِيَرَاءَ تُبَاعُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْتَعْ هَذِهِ وَالْبَسْهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَإِذَا جَاءَكَ الْوُفُودُ قَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَأُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا بِحُلَلٍ فَأَرْسَلَ إِلَى عُمَرَ بِحُلَّةٍ فَقَالَ كَيْفَ أَلْبَسُهَا وَقَدْ قُلْتَ فِيهَا مَا قُلْتَ قَالَ إِنِّي لَمْ أُعْطِكَهَا لِتَلْبَسَهَا وَلَكِنْ تَبِيعُهَا أَوْ تَكْسُوهَا فَأَرْسَلَ بِهَا عُمَرُ إِلَى أَخٍ لَهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ [ر: ٨٤٦]

د مشرک رور سره د صله رحمئ کولو حکم : د مشرک رور سره صله رحمی او حسن سلوک کول امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې بیان کړیدې ، " صله " مصدر دې او ددې اضافت " الاخ " مفعول به ته دې ، فاعل ئې نه دې ذکر کړې - علامه عینی رحمه الله لیکی :

" أى هذا الباب فى بيان صلة المسلم لأخيه المشرك ، و الإضافة فى صلة الأخ إضافة إلى المفعول و طوى ذكر الفاعل " [3]

روایت د باب وړاندې تیر شویدې ، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت فاروق اعظم ته ریښمی جوړا

---

[1]) شرح ابن بطال : ۹\۲۰۱ ، فتح الباری : ۱۰\۵۰۷ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۶)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۵۰۶ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۶)

[3]) عمدة القاری : ۲۲\۸۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۶)

ورکړه ، دوی داجوړا مکي مکرمې ته د خپل رور دپاره اوليږله چه هغه لا تر اوسه اسلام نه وو قبول کړې ، معلومه شوه چه د کافر او د مشرك رور سره صله رحمی کولې شي -
د حضرت فاروق اعظم ددې رور په باره کښې ويلې شی ، چه دا عثمان بن حکيم بن اميه وو ، چه د مشهورې صحابيې خوله بنت حکيم رور وو ، دا د حضرت عمر نه بلکه د حضرت فاروق اعظم زيد بن الخطاب د مور خوې وو ، د زيد بن الخطاب د مور نوم اسماء بنت وهب او د حضرت فاروق اعظم د مور نوم حنتمه (د حاء په فتحه او د نون په سكون او د تاء په فتحه سره) بنت هاشم دې - [1]
امام نسائی رحمه الله فرمائی چه دی د حضرت فاروق اعظم د مور خوې وو [2]
خوعلامه عينی رحمه الله ړومبی قول ته زيات صحيح ويلې دې - [3]

۱۰=بَاب فَضْلِ صِلَةِ الرَّحِمِ

[۵۶۳۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا ابْنُ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ وَأَبُوهُ عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُمَا سَمِعَا مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ فَقَالَ الْقَوْمُ مَا لَهُ مَا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَبٌ مَا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ ذَرْهَا قَالَ كَأَنَّهُ كَانَ عَلَى رَاحِلَتِهِ [ر:۱۳۳۲]

د صله رحمئ فضيلت : دې باب کښې د صله رحمئ فضيلت او ددې اهميت امام بخاری رحمه الله بيان کړيدې ، روايت کښې دی چه يو سړی رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه اے د الله رسوله ما ته داسې عمل اوښايه چه ما جنت ته داخل کړئ ، خلقو اوويل : په ده څه اوشو ، په ده څه اوشو ؟ رسول الله ﷺ اوفرمائل : د ده يو ضرورت دې ، بيا ئې اوفرمائل : د الله تعالی عبادت کوه شرك مه کوه ، مونځ کوه ، زکات ورکوه ، او صله رحمی کوه ، اوس دا (سوارلی) پريږده ، راوی وائی : گويا دې په سوارلئ باندې سور وو (حضور ﷺ اوفرمائل : د ستا د سوال جواب اوشو اوس سورلی پريږده)

قوله: مَالَه مَالَه؟ فقال : أَرَبٌ مَالَه: خلقو ته د دې سړی په سوال کولو تعجب اوشو ، حضور اوفرمائل چه دده څه ضرورت دې أَرَب حاجت او ضرورت ته وائی " ما " د عموم دپاره

---

[1]) عمدة القاری : ۲۲\۹۰)
[2]) عمدة القاری : ۲۲\۹۰)
[3]) عمدة القاری : ۲۲\۹۰)

ده ، "ارب ما" څه حاجت ، څه ضرورت - (۱)

قوله: ذرها، قال: كأنه كان على راحلته: ذرها يعنى دا سوارلي پريږده ، ديكښې دوه صورته كيدې شى يا خو دا سړي په خپلې سوارلئ باندې سور وو او رسول الله ﷺ نه ئې په سوارلئ او په تُندئ كښې ئې دا تپوس اوكړو ، نو چه كله دوى ﷺ دا جواب وركړو نو ورته ئې اوفرمائل اوس خپله سوارلى پريږده او روان شه -

دويم صورت دا كيدې شى چه خپله رسول الله ﷺ په سوارلئ باندې سور وو او دا سائل راغلو او د دوى ﷺ د سوارلئ واړې ئې اونيولې او دوى ئې اوذرول او دا تپوس ئې اوكړو ، نو حضور ﷺ چه كله جواب وركړو نو وې فرمائل چه اوس څما سوارلئ ته لاره وركړه چه ځى - (۲)

دا حديث په كتاب الزكات كښې تير شويدې - (۳)

۱۱ - بَاب إِثْمِ الْقَاطِعِ

[۵۶۳۸] (٤) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ إِنَّ جُبَيْرَ بْنَ مُطْعِمٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ

دې باب كښې د قطع رحمى كوونكى د ګناه او د سزا ذكر شويدې ، حديث كښې دى ، قطع رحمى كوونكې به جنت ته نه داخليږى ... قطع رحمى كول ګناه كبيره ده او مرتكب د ګناه كبيره به د اهل سنت و الجماعت په نزد تحت المشيت داخليږى او د تحت المشيت داخليدو مطلب دا دې چه يا خو به ابتداءً حق تعالى دې معاف كړى او دې به هډو دوزخ ته نه ځى ، او يا به دوزخ ته لاړ شى او د خپلې سزا تيرولو نه پس به جنت ته لاړ شى ، دې وجه نه حديث كښې ئې اوفرمائل چه قطع رحمى كوونكې به جنت ته نه ځى ، د دې مطلب دا دې چه دې به ابتداءً جنت ته د داخليدو مستحق نه وى ، دا خو يا په زجر او توبيخ محمول دې او يا دا وعيد دې په حق د هغه كس كښې چه هغه قطع رحمى جائز ګڼړى او داسې سړې كافر كيږى - (۵)

---

(۱) عمدة القارى : ۲۲\۹۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۸ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۵۶)

(۲) عمدة القارى : ۲۲\۹۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۸ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۵۶)

(۳) صحيح البخارى ، كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة (رقم الحديث : ۱۳۳۲)

(٤) ۵۶۳۸) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأدب ، باب صلة الرحم و تحريم قطيعتها : ٤\۱۹۸۰ (رقم الحديث:۲۵۵۶) وأخرجه الترمذى فى كتاب البروالصلة،باب ما جاء فى صلة الرحم: ٤\۳۱۶ (رقم الحديث : ۱۹۰۹) و أخرجه أبوداود فى كتاب الزكاة ، باب فى صلة الرحم : ۲\۱۳۳ (رقم الحديث : ۱۶۹۶)

(۵) عمدة القارى : ۲۲\۹۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۸)

۱۲=بَاب مَنْ بُسِطَ لَهُ فِي الرِّزْقِ بِصِلَةِ الرَّحِمِ

[۵۶۳۹] (۱) حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْنٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

[۵۶۴۰] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ [ر: ۱۹۶۱]

په صله رحمئ سره په رزق او په عمر دواړو کښې برکت او اضافه راځی ، رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك دا خوښوی چه دده رزق دې فراخه شی او دده عمر دې دراز وی نو ده لره پکار دی چه دې صله رحمی اوکړی -

قوله: يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ: نسا په معنی د مؤخر کولو ده ، د اثر نه اجل مراد دې ، یعنی دده په اجل کښې تاخیر اوکړې شی ، او عمر کښې ئې اضافه اوشی - (۲) او یا د اثر نه نخې د قدم مراد دی ، او د قدمونو د نخو مؤخر کیدل کنایه ده د عمر د اوږدیدو نه چه د قدم نخې دیکښې تر ډیر وخته پورې جاری وی -

په ایت او حدیث کښې تعارض اوددې جواب: په قرآن کریم کښې دی ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (۳) .... او دلته حدیث کښې دی چه دده عمر زیاتیږی ، په ظاهره دواړو کښې تعارض دې -

① ددې یو جواب دا ورکړې شویدې چه په آیت کریمه کښې د تقدیر مبرم ذکر دې او حدیث کښې د تقدیر معلق ذکر دې ، دې وجه نه دواړو کښې هیڅ تعارض نشته دې ، دې جواب ته اشاره کوی او شارحین لیکی :

"أو المراد به بالنسبة إلى ما يظهر للملائكة في اللوح المحفوظ ، أن عمره ستون سنة ، إلا أن يصل رحمه ، فإن وصلها ، زيد له أربعون سنة ، وقد علم الله سبحانه وتعالى بما سيقع من ذلك ، وهو من معنى قوله تعالى (يمحو الله ما يشاء ويثبت) فبالنسبة إلى علم الله ، وما سبق به قدرته ، لا زيادة ، بل هي مستحيلة ، بالنسبة إلى ما ظهر للمخلوقين تتصور الزيادة ، وهو مراد الحديث" (۴)

حاصل دا دې چه د الله تعالی د علم او د تقدیر مبرم په اعتبار سره کوم عمر مقرر دې ،

---

۱) ۵۶۳۹) هذا الحديث من إفراد الإمام البخاري ، عمدة القاری : ۲۲\۹۱)

۲) عمدة القاری:۲۲\۹۱ ارشاد الساری: ۱۳\۱۹ ، شرح ابن بطال: ۹\۲۰۳ ، فیض الباری ۴\۳۸۶)

۳) سورة الأعراف : ۳۴)

۴) ارشاد الساری : ۱۳\۱۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۹۱ ، فتح الباری : ۱۰\۵۱۰)

دیکښې خو هیڅ قسم اضافه نه شي کیدې ، د قرآن کریم آیت فإذا جاء أجلهم .... کښې هم دا اجل مراد دې ، خو لوح محفوظ کښې د فرشتو وړاندې یو تقدیر معلق وی ، مثلاً داسې لیکلې شوې وی چه دفلانی سړی عمر خو به شپیته کاله وی خو که ده صله رحمی اوکړه نو څلویښت کاله به ورسره نور هم زیات کړې شی ، اوس الله تعالی ته خو معلومه ده چه دا سړې به صله رحمی کوی او که نه ، چه دې به شپیته کاله ژوندې وی او که سل کاله ، خو فرشتو ته نه وی معلوم ، د دوی وړاندې هم دا خبره وی چه که ده صله رحمی اوکړه نو دده عمر کښې به څلویښت کاله اضافه اوشی نو دا اضافه په تقدیر معلق کښې د مخلوق وړاندې د ظاهریدو په اعتبار سره ده ، د الله تعالی د ازلی علم او تقدیر مبرم په اعتبار سره نه ده - ② دویم جواب دا ورکړې شویدې چه دده عمر کښې د اضافه نه مراد په مُده د عمر کښې اضافه مراد نه ده ، بلکه هم دې عمر کښې د نیکو او د اطاعتونو او د آثار صالحه اضافه مراد ده ..... د ده اولاد به نیك وی چه ده دپاره به دعاګانې کوی - (۱) لکه چه په معجم طبرانی کښې د حضرت ابوالدرداء نه روایت دې چه دې فرمائی :

"ذکر عند رسول الله صلی الله علیه و سلم من وصل رحمه أنسئ له فی أجله ، فقال : لیس زیادة فی عمره ، قال الله تعالی : (فإذا جاء أجلهم ....) ولکن الرجل یکون له الذریة الصالحة یدعون له من بعده" (۲)

او دینه په برکت سره هم تعبیر کیدې شی چه دده عمر چه سره د دې چه دې به مختصر وی داسې برکتمند وی چه د اوږدو عمرونو والا په مقابله کښې به ئې یا خو هم ددوی پشان ډیر زیات ښه کارونه کولو والا به وی په شان د مولانا عبد الحی لکهنوی رحمه الله چه دده ټول عمر یو کم څلویښت کاله وو ، او کار ئې ډیر کړې وو یا د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله په شان چه د ده ټول عمر یو کم پنځوست کاله وو او کارونه ئې لوې لوې کړې وو -

محمد بن معن : صحیح بخاری کښې د ده صرف هم دا یو حدیث دې (۳) یحي بن معین ، محمد بن سعد ابوحاتم دوی ته ثقه ویلې دې ، ابن حبان د ده تذکره په کتاب الثقات کښې کړیده ، ابن سعد وایی دې قلیل الحدیث وو یعنی ده نه ډیر کم روایتونه مروی دی - (۴)

سفیان بن عیینه د وفات سره نزدې نزدې دده هم وفات شوې وو ، د دوی عمر څه کم سل کاله وو د نوی نه بره بره وو (۵) د سفیان بن عیینه وفات رجب سن ۱۹۸ھ کښې شوې وو (۶) د صحاح سته مصنفینو کښې امام بخاری ، ابوداود ، ترمذی او ابن ماجه د دوی روایتونه نقل کړیدی - (۷)

---

۱) عمدة القاری : ۲۲\۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۹ ، فتح الباری : ۱۰\۵۱۰)

۲) ارشاد الساری : ۱۳\۹۱ ، فتح الباری : ۱۰\۵۱۰)

۳) عمدة القاری : ۲۲\۹۱ ، فتح الباری : ۱۰\۵۰۹)

۴) تهذیب الکمال : ۲۶\۴۸۹ ، و طبقات ابن سعد : ۵\۴۳۶)

۵) تهذیب الکمال : ۲۶\۴۸۹ ، تاریخ البخاری الکبیر : ۱\۱ الترجمة : ۷۱۹)

۶) تهذیب الکمال : ۲۶\۴۹۰)

۷) تهذیب الکمال : ۲۶\۴۹۰)

١٣ = باب من وصل وصله الله

[٥٦٤٢\٥٦٣١] حدثني بشر بن محمد أخبرنا عبد الله أخبرنا معاوية بن أبي مزرد قال سمعت عمي سعيد بن يسار يحدث عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن الله خلق الخلق حتى إذا فرغ من خلقه قالت الرحم هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال نعم أما ترضين أن أصل من وصلك وأقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فهو لك قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فاقرءوا إن شئتم فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض وتقطعوا أرحامكم

[٥٦٤٢] حدثنا خالد بن مخلد حدثنا سليمان حدثنا عبد الله بن دينار عن أبي صالح عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إن الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته [ر: ٣٥٥٢]

[٥٦٤٣] حدثنا سعيد بن أبي مريم حدثنا سليمان بن بلال قال أخبرني معاوية بن أبي مزرد عن يزيد بن رومان عن عروة عن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم عن النبي صلى الله عليه وسلم قال الرحم شجنة فمن وصلها وصلته ومن قطعها قطعته

الله جل شانه فرمائی چه څوك تا سره جوړ ساتی څه به هغه سره جوړ لرم او چه څوك تا ماتوی (پریږدی) نو څه به هغه مات کړم (پریږدم) ... مقصد دا دې چه کوم کس صله رحمی کوی نو الله تعالی به خپل فضل او احسان په ده باندې کوی او چه څوك قطع رحمی کوی نو الله تعالی به ده لره د خپل فضل اواحسان نه محروم اوساتی او دې به مصیبتونو او تکلیفونو ته ورورانديې کړی .... لکه چه ابن ابی حمزه فرمائی " الوصل من الله كناية عن عظيم إحسانه .... والقطع منه هو كناية عن حرمان الإحسان " [1]

قوله: إن الرحم شجنة من الرحمن: رَحِم (د راء په فتحه او د حاء په کسره سره) رشتې ته وائی او " ذو رحم " رشته دار ته وائی برابره خبره ده چه وراثت دوی کښې جاری کیږی او که نه جاری کیږی [2]

شجنة د شین په کسرې او د جیم په سکون سره مشهور دې او د شین په ضمه او په فتحه سره ویل ئې هم جائز دی ، د ګورې اونې ګور ښاخ ته ویلې کیږی [3] إن الرحم شجنة من الرحمن " معنی دا ده چه " رحم " د رحمن " نه مشتق دې ده سره د ده تعلق دې

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٥١٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٩٣ ، ارشاد السارى : ١٣\٢٢)

[2]) فتح البارى ، كتاب الأدب ، باب فضل صلة الرحم : ١٠\٥٠٧ ، عمدة القارى ، باب فضل صلة الرحم : ٢٢\٩٠ ، ارشاد السارى باب فضل صلة الرحم : ١٣\١٧)

[3]) عمدة القارى : ٢٢\٩٣ ، فتح البارى : ١٠\٥١٢ ، ارشاد السارى : ١٣\٢١)

۱۴=بَابٌ تُبَلُّ الرَّحِمُ بِبَلَالِهَا

[۵۶۴۴] (۱) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِهَارًا غَيْرَ سِرٍّ يَقُولُ إِنَّ آلَ أَبِي قَالَ عَمْرٌو فِي كِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ بَيَاضٌ لَيْسُوا بِأَوْلِيَائِي إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ

زَادَ عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ بَيَانٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ لَهُمْ رَحِمٌ أَبُلُّهَا بِبَلَاهَا يَعْنِي أَصِلُهَا بِصِلَتِهَا

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بِبَلَاهَا كَذَا وَقَعَ وَبِبَلَالِهَا أَجْوَدُ وَأَصَحُّ وَبِبَلَاهَا لَا أَعْرِفُ لَهُ وَجْهًا

رشته دارئ لره د رشتې په لوندوالی سره لوندول پكار دی ، د لوندوالی نه صله رحمی مراد ده يعنی د رشته دارئ حقونه اداء كول پكار دی او رشته دارانو سره حسن سلوك او صله رحمی كول پكار دی -

قوله: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم جهارًا غير سر: ما د نبی كريم ﷺ نه په قلار نه بنه په اوچت اواز دا ويل اوريدلې دی او دا د ضمير د متكلم نه هم حال جوړيدې شی يعنی دا حديث خه پټ نه بلكه علانيه ئې بيانوم - (۲) يقول: "إن آل أبي- قال عمرو: فى كتاب محمد بن جعفر بياض- ليسوا بأوليائى....."

رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه آل د ابی (د عمرو بن عباس بيان دې چه د محمد بن جعفر په كتاب كښې د " آل ابی " نه پس بياض دې يعنی څه ځائې پريخودې شويدې) ځما دوستان نه دی بلكه ځما دوستان خو الله او نيك مومنان دی -

د محمد بن جعفر په كتاب كښې د " آل ابی " نه پس مضاف اليه نشته دې ، بلكه بياض دې ، د مستملی په روايت كښې " آل ابی فلان " دې او په يو روايت كښې " آل ابی طالب " دې - (۳)

قوله: ولكن لهم رحم أبلها ببلالها يعني أصلها بصلتها: حاصل چه آل ابی طالب ځما دوستان نه دی ، خو دوی سره ځما رشته داری ده چه څه به دا د دې په لوند والی سره لوندوم يعنی څه به دوی سره صله رحمی كوم -

قوله: قال ابو عبد الله: ببلاها، كذا وقع وببلالها اجود واصح، وببلاها لا اعرف له وجها: بعض نسخو كښې دا عبارت شته او بعضو كښې نشته دې -امام بخارى رحمه الله

---

۱) [۵۶۴۴] الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الإيمان ، باب موالاة المؤمنين و مقاطعه غيرهم و البراءة منهم : ۱۹۷/۱ (رقم الحديث : ۲۱۵)

۲) عمدة القارى : ۹۳/۲۲ ، فتح البارى : ۵۱۲/۱۰ ، ارشاد السارى : ۲۱/۱۳)

۳) عمدة القارى : ۹۴/۲۲ ، فتح البارى : ۵۱۵/۱۰ ، ارشاد السارى: ۲۳/۱۳)

فرمائی " ببلاها " هم واقع دي ، خو ببلالها " زيات عمده او صحيح دي او " ببلاها " په باره کښې فرمائي چه څه د دې معنی او وجه نه پيژنم - بلال (په کسره د باء سره) لوندوالی ته وائی ، بلا : آزمائش ته وائی ، مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی چه " يبل ببلالها " محاوره ده اوپه اردو کښې سينچنا يعنی " تازه کول " راځي - ([1])

دا روايت امام مسلم په خپل صحيح کښې په کتاب الايمان کښې ذکر کړيدې - ([2])

۱۵ = بَاب لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ

[۵٦٤٦] ([3]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ وَالْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو وَفِطْرٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سُفْيَانُ لَمْ يَرْفَعْهُ الْأَعْمَشُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَفَعَهُ حَسَنٌ وَفِطْرٌ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنْ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا [ر: ۱۳٦٩]

بدله ورکوونکې صله رحمی کوونکې نه دې . صله رحمی کوونکې هغه کس دې چه کله ده سره رشته داری بنده کړی شی نو دې دا جوړه کړی ، مقصد دا دې چه رشته دارانو کښې درسره چا حسن سلوك اوکړو او د دې په بدله کښې هم حسن سلوك اوشی نو دا د ښو په بدله کښې ښه دی ، او دا په خپل ځائې په کار دی - ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾ خو صله رحمی دا ده چه سرې د رشته دارانو سره په هغه حالت کښې هم ښه سلوك اوکړی او د دوی د حقونو اداء کولو دې فکر اوکړی چه کله د دوی د طرفه قطع تعلق او قطع رحمی بيا راشی روايت د باب کښې د سفيان ثوری درې شيخان دی ، سليمان اعمش ، حسن بن عمرو ، فطر بن خليفه ، فطر (د فاء په زير او د طاء په سکون سره) د پلار نوم خليفه دې ، سفيان ثوری رحمه الله فرمائی ، اعمش دا حديث مرفوع نه دې بيان کړې ، خو حسن بن عمرو او فطر بن خليفه دا مرفوع بيان کړيدې -

۱٦ = بَاب مَنْ وَصَلَ رَحِمَهُ فِي الشِّرْكِ ثُمَّ أَسْلَمَ

[۵٦٤٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ قَالَ حَكِيمٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْلَمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ وَيُقَالُ أَيْضًا عَنْ أَبِي الْيَمَانِ أَتَحَنَّتُ وَقَالَ مَعْمَرٌ وَصَالِحٌ

---

[1]) فيض الباری : ٤ \ ٣٨٦)

[2]) صحيح مسلم ، کتاب الإيمان ، باب موالاة المؤمنين و مقاطعة غيرهم و البراء منهم : ١ \ ١٩٧ (رقم الحديث : ٢١٥)

[3]) الحديث أخرجه أبوداود فی کتاب الزکاة ، باب فی صلة الرحم : ٢ \ ١٣٣ (رقم الحديث : ١٦٩٧) وأخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة، باب ما جاء فی صلة الرحم : ٤ \ ٣١٦ (رقم الحديث : ١٩٠٨)

وَابْنُ الْمُسَافِرِ أَتَحَنَّثُ وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ التَّحَنُّثُ التَّبَرُّرُ وَتَابَعَهُمْ هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ[ر:۱۳۶۹]

چه چا د کفر او د شرك په حالت کښې صله رحمي اوکړه او بیا ئې اسلام راوړو نو د زمانې د کفر د صله رحمئ به ده ته ثواب ملاویږی او که نه ؟ دیکښې اختلاف دې ، د دې تفصیلی بحث په کتاب الایمان کښې د حضرت ابوسعید خدری دحدیث " إذا أسلم العبد فحسن اسلامه " تر لاندې تیر شویدې - (۱) حدیث د باب نه معلومیږی چه ده ته به اجر ملاویږی روایت دباب کښې دی "حکیم بن حزام عرض اوکړو، اے د الله رسوله ، د هغې امورو متعلق ما ته بیان اوکړئ چه کوم به ما په زمانه د جاهلیت کښې کول یعنی صله رحمی کول ، غلامان ازادول او صدقه وغیره ورکول شو ، آیا ددې به ما ته اجر ملاویږی ؟ رسول الله ﷺ اوفرمائل : ته خو هم ددې نیکو د وجه نه مسلمان شوې وې چه په تیر شوی وخت کښې تا کړیدی اویا د "اسلمت علی ما سلف من خیر" معنی داده چه ددې نیکوبه تا ته اجر ملاویږی.

قوله: ویقال ایضا عن ابی الیمان: أتحنت": بره د ابو الیمان حکم بن نافع چه کوم روایت امام بخاری رحمه الله ذکر کړیدې ، دیکښې " اتحنث " په ثاء سره راغلې دې ، امام بخاری رحمه الله چه ده نه " اتحنت " په تاء سره هم منقول دې ، " یقال " د مجهول صیغه ئې راوړه نو د دې ضعف ته ئې اشاره اوکړه -

قوله: وقال معمر، وصالح، وابن المسافر: اتحنث: معمر بن راشد ، صالح بن کیسان او عبد الرحمن بن خالد بن مسافر هم " اتحنث " ثاء سره نقل کړیدې .... د معمر روایت امام بخاری رحمه الله په کتاب الزکات کښې " باب من تصدق فی الشرك ثم اسلم " تر لاندې ، د صالح روایت امام مسلم او د ابن المسافر روایت طبرانی موصولاً نقل کړیدې - (۲)

قوله: وقال ابن اسحاق: التحنث: التبرر: محمد ابن اسحاق فرمائی چه د تحنث معنی نیکی سر ته رسول او تقرب الی الله حاصلول دی ، علامه ابن اثیر په النهایه کښې ددې معنی لیکی "....کنت أتحنث بها فی الجاهلیة" أی أتقرب بها إلی الله" (۳)

تر څو چه د " اتحنث " تعلق دې نو ابن التین فرمائی چه د دې معنی ما ته نه ده معلومه ، اسماعیلی دا تصحیف ګرځولې دې ، (۴) حافظ ابن حجر فرمائی : " وبالمثلثة أصح روایة و معنی" (۵) یعنی اتحنث (ثاء سره) د روایت او دمعنی په دواړو اعتبارو سره زیات صحیح دې

قوله: وتابعه هشام عن أبیه: یعنی محمد بن اسحاق د تحنث چه کوم تفسیر بیان کړیدې دیکښې د دوی متابعت هشام بن عروه د خپل پلار حضرت عروه نه کړیدې ، دا

---

(۱) کشف الباری و کتاب الایمان ، باب حسن اسلام المرء : ۲\۴۰۳)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۹۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۲۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۵)

(۳) النهایة لابن الاثیر : ۱\۴۴۹)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۲۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۹۶)

(۵) فتح الباری ، کتاب الزکات ، باب من تصدق فی الشرك ثم آسلم : ۳\۳۰۲)

متابعت امام بخارى رحمه الله په " كتاب العتق " كښې موصولاً نقل كړيدې - (١)
بعض نسخو كښې " تابعهم " د ضمير د جمع سره دې ، دې صورت كښې به مطلب وى چه د معمر ، صالح او د ابواليمان وغيره متابعت هشام كړيدې -

١٧= بَابُ مَنْ تَرَكَ صَبِيَّةَ غَيْرِهِ حَتَّى تَلْعَبَ بِهِ أَوْ قَبَّلَهَا أَوْ مَازَحَهَا

[٥٦٣٧] حَدَّثَنَا حِبَّانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَتْ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي وَعَلَيَّ قَمِيصٌ أَصْفَرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَنَهْ سَنَهْ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَهِيَ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنَةٌ قَالَتْ فَذَهَبْتُ أَلْعَبُ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ فَزَبَرَنِي أَبِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْهَا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبْلِي وَأَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَأَخْلِقِي قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَبَقِيَتْ حَتَّى ذَكَرَ يَعْنِي مِنْ بَقَائِهَا [ر: ٢٩٠٦]

د بل ماشومه لوبول ، دا خكلول دې سره ټوقې ټقالې كول جائز دى او د رسول الله ﷺ نه ثابت دى ، حديث د باب كتاب اللباس كښې تير شويدې (٢) او ددې مناسبت د باب سره ښه واضح دې -

قوله: فبقيت حتى ذكر يعني من بقائها: يعنې حضرت ام خالد دينه پس ژوندئ پاتې شوه ، تر دې چه راوى ډير اوږد وخت ذكر كړو .... بقيت كه د مؤنث صيغه وى نوضميربه حضرت ام خالد ته راجع وى او مطلب به دا وى چه رسول الله ﷺ " ابلي و أخلقي " په الفاظو سره دوى دپاره د اوږد عمر دعا اوكړه ، د دې دعا اثر دا شو چه دې ډير عمر بيا موندلو - حتى ذكر يعني ذكر الراوي زمنا طويلاً (٣)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه اكثر نسخو كښې د " فبقى " مذكر صيغه راغلې ده ، " أى فبقى ذلك الثوب المذكور " يعنې دا جامه ډير مودې پورې پاتې شوه (٤) دې صورت كښې به په من بقائها كښې ضمير " الخميصة " ته راجع وى -
علامه كرمانى رحمه الله د " حتى ذكر " ترجمه كړيده " المعنى: صار القميص مذكوراً عند الناس بخروج بقائه عن العادة " (٥) د دې معنى په صورت كښې به " ذُكِرَ " صيغه د مجهول شى ، او د ذال به ضمه وى ، يعنې ددې قميص د خلقو مينځ كښې ډيره چرچه وه -

---

(١) صحيح البخارى ، كتاب العتق ، باب عتق المشرك (رقم الحديث : ٢٥٣٨)
(٢) صحيح البخارى ، كتاب اللباس ، باب الخميصة السوداء (رقم الحديث : ٥٨٢٣)
(٣) ارشاد السارى : ١٣\٢٦ وفتح البارى : ١٠\٥٢١ ، و فى فيض البارى : بقيت تلك الإبنة حيا ، و بقى ذلك الثوب أيضا : ٤\٣٨٤)
(٤) فتح البارى : ١٠\٥٢١)
(٥) شرح الكرمانى : ٢١\١٦٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٩٧ ، فتح البارى : ١٠\٥٢١)

۱۸= بَاب رَحْمَةِ الْوَلَدِ وَتَقْبِيلِهِ وَمُعَانَقَتِهِ

وَقَالَ ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ

د بچو سره شفقت کول ، د دوی خکلول او دوی راترغاړه ویستل د رسول الله ﷺ نه ثابت دی . امام بخاری رحمه الله د ثابت ابن اسلم البنانی روایت ذکر کړیدې چه امام بخاری په " باب مناقب الحسن و الحسین " کښې موصولاً نقل کړیدې چه رسول الله ﷺ خپل خوې ابراهیم خکل کړو او دې ئې بوئی کړو - (۱)

[۵۶۳۸] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي يَعْقُوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ قَالَ كُنْتُ شَاهِدًا لِابْنِ عُمَرَ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتَ فَقَالَ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ قَالَ انْظُرُوا إِلَى هَذَا يَسْأَلُنِي عَنْ دَمِ الْبَعُوضِ وَقَدْ قَتَلُوا ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هُمَا رَيْحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا [ر: ۳۵۴۳]

ابن ابی نعیم بیان کړیدې چه خه د ابن عمر سره ووم چه دوی نه یو سړی د ماشی د وژلو (د دم) متعلق تپوس اوکړو (یعنی په حالت د احرام کښې د ماشی وژل څنګه دې ؟) نو دوی اوویل : ته د کوم ځائې اوسیدونکې ئې ؟ نو ده اوویل : د عراق اوسیدونکې یم . ابن عمر اوفرمائل : دې سړي ته اوګورئ دې د ماشي د وژلو (د دم) تپوس کوی حال دا دې چه دې خلقو د حضور ﷺ خوې (حضرت حسین ﷺ) قتل کړیدې . حال دا دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دی چه دا دواړه په دنیا کښې څما دوه ګلونه دی -

د ابن ابی نعیم نوم عبدالرحمن دې . رسول الله ﷺ د حضرت حسن او د حضرت حسین په باره کښې فرمائی چه " **هما ریحانتای من الدنیا** " -

ابن تین فرمائی چه " ریحان " معنی دلته رزق دې (۲) " **أی هما من رزق الله الذی رزقنیه** " یعنی دا دواړه ما ته د الله تعالی د طرفه راکړې شوې " رزق او هدیه " ده ، علامه زمخشری په " الفائق " کښې هم دا معنی لیکلې ده - (۳)

دویمه معنی ئې دګل ده ، ریحانه دیو مشهور او خوشبوداره ګل نوم دې ، او مطلب ئې دا دې چه دا دواړه په دنیا کښې مادپاره ګلونه دی . چه څنګه ګلونه بویولې کیږی ، رسول الله ﷺ به هم دوی دواړه بویول - (۴)

[۵۶۳۹] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهُ قَالَتْ جَاءَتْنِي امْرَأَةٌ

---

(۱) صحیح البخاری . کتاب فضائل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم . باب مناقب الحسن و الحسین (رقم الحدیث : ۳۵۴۳)

(۲) عمدة القاری : ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴ . ارشاد الساری : ۱۳\۲۸)

(۳) عمدة القاری : ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴)

(۴) عمدة القاری ۲۲\۹۸ . فتح الباری : ۱۰\۵۲۴ . ارشاد الساری : ۱۳\۲۸)

مَعَهَا ابْنَتَانِ تَسْأَلُنِي فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي غَيْرَ تَمْرَةٍ وَاحِدَةٍ فَأَعْطَيْتُهَا فَقَسَمَتْهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ مَنْ يَلِي مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ شَيْئًا فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ [ر: ۱۳۵۲]

حضرت عائشه فرمائی چه یو ښځه د دوه لونړو سره ما کره څه غوښتو دپاره راغله ، نو دې دپاره ما سره د یو کجور نه ماسوا نور څه ملاو نه شو ، نو ما دې ته دا ورکړه ، دې دا یو کجوره د خپلو دواړو لونړو په مینځ کښې تقسیم کړه ، بیا پاڅیده او روانه شوه ، رسول الله ﷺ چه راغلو نو ما دوی ته د دې ښځې قصه بیانه کړه نو وې فرمائل :" چه کوم کس په دې جینکو کښې د څه څیز والی جوړ شو پس ده د دوی سره ښه سلوك اوکړو نو دا جینکۍ به ده لره د جهنم پرده شی " -

قوله: من یلی من هذه البنات شیئًا: اکثر نسخو کښې " یلي " دې چه د ولایت نه دې ، بره ترجمه ددې مطابق شویده . د ترمذی وغیره روایت کښې " من یبتلي " دې (۱)

امام نووی رحمه الله فرمائی چه خلقو به چه په دغه زمانه کښې جینکۍ یو آزمائش او مصیبت گنړلو ، دې وجه نه د ابتلاء لفظ د خلقو ددې عادت په وجه استعمال کړې شو - (۲)

علامه قسطلانی رحمه الله ددې حدیث په باره کښې فرمائی :

وفيه تاكيد حقوق البنات لما فيهن من الضعف غالبا عن القيام بمصالح انفسهن بخلاف الذكور" (۳)

یعنی دې حدیث نه د جینکو د حقونو تاکید معلومیږی ځکه چه دوی طبعا او فطرتا کمزورې او ضعیفانې وی ، خپل ذاتی ضروریات په ښه شان نه شی پوره کولې -

د حدیث نه مستنبط اداب : علامه ابن بطال لیکی : " وفيه جواز سؤال المحتاج ، و سخاء عائشة لكونها لم تكن إلا تمرة فآثرت بها ، و أن القليل لا يمتنع التصدق به لحقارته ، بل ينبغي للمتصدق أن يتصدق بما تيسر له وإن قل ، وفيه جواز ذكر المعروف إن لم يكن على وجه الفخر ولا المنة (۴)

یعنی دې حدیث نه یو خو دا خبره معلومیږی چه کُه سړې محتاج او ضرورتمند وی نو ده دپاره سوال کول جائز دی - د حضرت عائشه رضي الله عنها سخاوت هم دینه معلومیږی چه صرف یو کهجوره وه ورسره هغه ئې هم ورکړه ، دریمه ترینه دا خبره معلومیږی چه لږ او معمولی څیز هم صدقه کولې شې ، دا معمولی گنړل او صدقه نه کول صحیح نه دی ، بلکه د وس او د توفیق مطابق چه څه هم وی صدقه کول پکار دی -

څلورمه خبره ترینه دا معلومه شوه چه د خپلې یو نیکۍ ذکر اوشی نو دا جائز دی خو په دې شرط چه دا د فخر او د احسان زباتلو (وریادولو) په نیت نه وی -

---

(۱) جامع الترمذی ، کتاب البر والصلة ، بأب ما جاء فی النفقة علی البنات و الأخوات : ٤ \ ۳۱۹ (رقم الحدیث : ۱۹۱۳)

(۲) صحیح مسلم ، کتاب البر و الصلة ، باب فضل الإحسان إلی البنات : ۲ \ ۳۳۰)

(۳) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۲۹)

(۴) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۲۹)

دلته د بخاری په روایت کښې د یو کهجورې او د صحیح مسلم په روایت کښې د درې کجورو ذکر دې ، دواړو کښې تطبیق داسې کیدې شی چه ابتداء یو کجوره حضرت عائشه ته ملاوه شوه او روستو ورته دوه نورې هم ملاو شوې - [1]

[۵۶۵۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سُلَيْمٍ حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُمَامَةُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ عَلَى عَاتِقِهِ فَصَلَّى فَإِذَا رَكَعَ وَضَعَ وَإِذَا رَفَعَ رَفَعَهَا [ر: ۴۹۴]

[۵۶۵۱] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ جَالِسًا فَقَالَ الْأَقْرَعُ إِنَّ لِي عَشَرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ حضرت حسن لره خکل کړو ، او دوی ﷺ سره اقرع بن حابس ناست وو ، اقرع چه دا اولیدل نو وې ویل ځما لس بچی دی ما دوی کښې یو هم کله هم نه دې خکل کړې ، رسول الله ﷺ ده ته اوکتل ، او بیا ئې اوفرمائل چه کوم سړې په نورو شفقت او رحم نه کوی نوپه ده به هم رحم نه کیږی -

قوله: مَن لَا يَرحَم لَا يُرحَم: دیکښې دوه صورتونه دی :

① مَن موصوله دې ، دا دواړه صیغې په حالت رفعی کښې دی او دا کلام از قبیل خبر دې ، ترجمه ئې ده چه کوم سړې رحم نه کوی په ده هم رحم نه کیږی -

② مَن شرطیه جازمه دې ، " لا یَرْحم او " لایُرْحم " دواړه مجزوم دی ، ړومبې شرط او دویم جزاء دد ، ترجمه دا ده چه کوم سړې رحم نه کوی نو په هغه به هم رحم نه کیږی - [2]

علامه سهیلی فرمائی چه ړومبې صورت د سیاق د کلام سره زیات موافق دې [3]

[۵۶۵۲] [4] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تُقَبِّلُونَ الصِّبْيَانَ فَمَا نُقَبِّلُهُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَأَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ

حضرت عائشه فرمائی چه یو بانډیچی رسول الله ﷺ ته راغلو ، او وې ویل تاسو خلق بچو لره خکلوئ خو مونږ ئې نه خکلوو ، دا بانډیچی یا خو اقرع بن حابس وو ، چه د هغه ذکر په تیر شوی حدیث کښې راغلې دې ، یا قیس بن عاصم تمیمی وو او یا عیینه بن حصن وو ،

---

[1]) عمدة القاری : ۲۲\۹۹ ، فتح الباری : ۱۰\۵۲٤ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۸)

[2]) عمدة القاری : ۲۲\۱۰۰ فتح الباری : ۱۰\۵۲۶ ، ارشاد الساری : ۱۳\۳۰ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۱٦٤)

[3]) عمدة القاری : ۲۲\۱۰۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۲۶ ، ارشاد الساری : ۱۳\۳۰)

[4]) ۵۶۵۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الفضائل ، باب رحمته صلی الله علیه وسلم الصبیان و العیال ، ٤\۱۸۰۸ (رقم الحدیث : ۲۳۱۷)

په روايتونو کښې په دارنګه واقعه کښې د دې دواړو ذکر هم راغلې دې -

قوله: أو أملك لك أن نزع الله من قلبك الرحمة: يعنى الله تعالى كه د ستا زړه نه شفقت او نرمى ويستلې ده نو څه څه کولې شم -

أو أملك کښې همزه د استفهام انكارى دپاره ده "أى لا أملك، أى لا أقدر أن أجعل الرحمة فى قلبك بعد أن نزعها الله منه..." [1] أن نزع..... تركيب کښې د " أملك " دپاره مفعول به دې -

[٥٦٥٣] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْيٌ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ قَدْ تَحْلُبُ ثَدْيَهَا تَسْقِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُرَوْنَ هَذِهِ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ قُلْنَا لَا وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ لَلَّهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بِوَلَدِهَا [2]

په بندګانو باندې د الله تعالى مهربانى څومره ده؟: حضرت فاروق اعظم فرمائى چه نبى كريم ﷺ ته يو څو قيديان راوستې شو ، دې قيديانو کښې يوه ښځه وه .... دا د تى نه پئې راوباسى د څکلو دپاره ، نو چه كله دا كوم ماشوم په قيد کښې وينى نو دا ده لره رانيسى او خپلې ګيډې سره ئې لګوى او ده ته پئې وركوى ، نو نبى كريم ﷺ مونږ ته اوفرمائل : آيا تاسو دا سوچ کولې شئ چه دا ښځه دا خپل بچې اُور کښې اچولې شى " مونږ اوويل : نه چه لګه دا په نه غورزولو قادره وى ، نو دوى ﷺ اوفرمائل : چه الله په خپلو بندګانو د دينه هم زيات مهربان دې چه څومره دا ښځه په خپل بچى مهربان ده

قوله: قد تحلب ثديها تسقي: ① تَحَلَّبَ د باب د تفعل نه د واحد مذكر غائب فعل ماضى معلوم صيغه ده " ثَدْيَ " ددې فاعل دې يعنى د دې تې پئې وركوى ، د پيو نه ډك وو

② تحلُب د باب د نصر نه دې " ثدي " ددې مفعول به دې يعنى دې ښځې د تينو نه پئې راويستل " تسقى " ددينه حال واقع كيږى [3] په بعض روايتونو کښې " تسعى " دې ، يعنى دې د اضطراب په حالت کښې اخوا دېخوا منډې وهلې [4] او د مسلم شريف په روايت کښې " تبتغى " دې يعنى دې يو بچې تلاش كولو - [5]

حاصل دا چه ددې ښځې بچې په قيديانو کښې روك شوې وو او ددې تينه د پيو نه ډك

---

[1] عمدة القارى: ٢٢\١٠٠ فتح البارى: ١٠\٥٢٧ ، ارشاد السارى: ١٣\٣١ ، شرح الكرمانى : ٢١\١٦٤)

[2] ٥٦٥٣) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب التوبة . باب فى سعة رحمة الله تعالى و أنها سبقت غضبه : ٤\٢١٠٩ (رقم الحديث : ٢٧٥٤)

[3] عمدة القارى : ٢٢\١٠٠ . ارشاد السارى : ١٣\٣١)

[4] فتح البارى : ١٠\٥٢٨)

[5] أخرجه مسلم فى كتاب التوبة . باب فى سعة رحمة الله و أنها سبقت غضبه : ٤\٢١٠٩ (رقم الحديث ٢٧٥٤ '

شوې وو ، دې وجه نه دې د پريشانۍ او د اضطراب په حالت د يو بچي په تلاش کښې اخوا ديخوا گرځيدله ، چه دې ته څوك بچې ملاو شي او دا ده ته پښې ورکړي ..... ديکښې ديته خپل بچې ملاو شو نو دې دا د خپلې سينې سره اولگولو ... (۱) رسول الله ﷺ په دې موقعه اوفرمائل الله جل شانه دينه هم زيات په خپلو بندگانو مهربانه دې -

" عباد " نه مؤمنان مراد دی ، ابو محمد بن ابی حمزه فرمائی چه " لفظ العباد عام و معناه خاص بالمؤمنین " (۲)

د حدیث نه مستنبط آداب: حافظ ابن حجر رحمه الله د دې حديث آداب او مسائل ذکر کوی او ليکی : وفيه اشارة إلى أنه ينبغي للمرء أن يجعل تعلقه في جميع الأمور بالله وحده ، و أن كل من فرض أن فيه رحمة ما حتى يقصد لأجلها ، فالله سبحانه و تعالى أرحم منه ، و فيه جواز نظر النساء المسبيات ، و فيه ضرب المثل بما يدرك بالحواس لما لا يدرك بها لتحصيل معرفة الشئ على وجهه ، وإن كان الذى ضرب به المثل لا يحاط بحقيقته ، لأن رحمة الله لا تدرك بالعقل ، و مع ذلك ، فقربها النبى صلى الله عليه و سلم للسامعين بحال المرأة المذكورة ...." (۳) يعنی دې حديث نه څو خبرې معلومې شوې :

① سړی لره پکار دی چه په تمامو امورو کښې خپل تعلق د الله تعالی سره جوړ اوساتی . الله تعالی چه کوم احکام فرض کړيدی ، ديکښې هر يو باعث د رحمت دی ، او هم د يو رحمت د وجه نه ددې حکم ورکړې شويدې -

② د جنگی قيديانو ښځو ته کتل جائز دی -

③ چه د کوم څيز ادراك په حواسو سره نه کيږی ، د دې د پوهولو دپاره او د خلقو ذهن ته د نزدې راوستو دپاره د محسوس څيزونو مثال ورکولې شی ، د الله تعالی د رحمت مکمل ادراك په عقل او حواسو سره نه شی کيدې خو حضور اکرم ﷺ د ښځې محسوس حالت باندې خلق د الله تعالی په رحمت پوهولو دپاره سعی اوکړه -

۱۹= بَاب جَعَلَ اللّٰهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ

[۵۶۵۴] (۴) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ الْبَهْرَانِيُّ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ اللّٰهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ

---

[1] عمدة القاری : ۲۲\۱۰۱ فتح الباری : ۱۰\۵۲۸ ، ارشاد الساری : ۱۳\۳۱)

[2] عمدة القاری : ۲۲\۱۰۱ ، فتح الباری : ۱۰\۵۲۹)

[3] فتح الباری : ۱۰\۵۲۹)

[4] ۵۶۵۴) الحديث أخرجه البخاری أيضا فی كتاب الرقاق ، باب الرجاء مع الخوف (رقم الحديث : ۶۱۰۴) و أخرجه مسلم فی كتاب التوبة ، باب فی سعة رحمة الله تعالی و أنها سبقت غضبه : ۴\۲۱۰۸ (رقم الحديث : ۲۷۵۲)

يَتَرَاحَمُ الْخَلْقُ حَتَّى تَرْفَعَ الْفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ [ر: ٦١٠٤]

حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه الله تعالى د رحمت سل حصې كړيدى ، ديكښې ئې يو كم سل حصې د خان سره ساتلې دى او يو حصه ئې په زمكه راكوزه كړه او هم د دې يوې حصې نه مخلوق په يو بل رحم كوى تر دې چه اسپه چه خپله نوكه اوچتوى د خپل بچى نه د دې يرې نه چه هسې نه ده پورې اونه لګى (دا هم ددې يو حصې په سبب سره دې)

قوله: فمن ذلك الجزء يتراحم الخلق : الله جل شانه دنيا ته د رحمت صرف يوه حصه رالیږلې ده او يو كم سل ئې د خان سره ساتلې دى ، آخرت كښې به دا يو حصه هم دې سره ملاو شى نو د سلو عدد به پوره شى او په دنيا كښې د خلقو مينځ كښې چه دا كومه مهربانى او رحمت دې نو دا د دغه يو حصې په سبب دې ، نو آخرت كښې به د سلو حصو په سبب وى ، نو يو بل به هم ددې وجه په آخرت كښې معاف كوى -

او دا مطلب هم كيدې شى چه الله جل شانه د رحمت دا حصې اختيار كړې د دې وجه نه د خلقو به مغفرت او بخشش كوى ..... يو خو د الله تعالى هغه رحمت دې چه كوم د الله تعالى په صفات ذاتيه كښې دې ، نو دا رحمت به دينه علاوه وى - (١)

علامه قرطبى رحمه الله ددې يو بل مطلب بيان كړيدې چه د الله تعالى د نعمتونو سل انواع دى ، ديكښې يو نوع په دنيا كښې ده او باقى انواع الله تعالى د آخرت دپاره د خپل خان سره ساتلې دې .... په آخرت كښې به د دنيا والا نوع هم ورسره ملاو شى نو سل واړه انواع به مكمل مؤمنانو ته ملاوشى - (٢)

علامه كرمانى رحمه الله فرمائى چه د سلو شماره د خلقو د پوهې دپاره په طور د تمثيل ذكر شويده . چه د الله تعالى سره نعمتونه ډير زيات دى او د مخلوق سره كم دى - (٣)

حافظ ابن حجر رحمه الله د سلو د شمير تخصيص ذكر كوى او فرمائى چه جنت كښې به سل درجې وى ، د سلو رحمتونو ذكر د دغه درجاتو په مناسبت سره دې ، د هر يوې درجې دپاره به يو رحمت وى ځكه چه جنت محل د رحمت دې او ديكښې هم د الله تعالى په رحمت سره داخله ممكن كيدې شى ، دې وجه نه چه كوم كس ته د رحمت يو حصه هم ملاو شى هغه به ادنى جنتى وى ، چه چا ته ټول رحمتونه ملاو شى هغه به اعلى جنتى وى ، لكه چه ليكى : "فيحتمل أن تكون مناسبة هذا العدد الخاص لكونه مثل عدد درج الجنة ، و الجنة هى محل الرحمة ، فكان كل رحمة بإزاء درجة ، وقد ثبت أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله تعالى ، فمن نالته منها رحمة واحدة كان أدنى أهل الجنة منزلة ، و أعلاهم منزلة من حصلت له جميع الأنواع من الرحمة" (٤)

---

١) فتح البارى : ١٠\٥٣٠)
٢) عمدة القارى : ٢٢\١٠١ . فتح البارى : ١٠\٥٣١)
٣) شرح الكرمانى : ٢١\١٦٥)
٤) فتح البارى : ١٠\٥٣١)

٢٠=بَاب قَتْلِ الْوَلَدِ خَشْيَةَ أَنْ يَأْكُلَ مَعَهُ

[٥٦٥٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُرَحْبِيلَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ قَالَ أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةَ أَنْ يَأْكُلَ مَعَكَ قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ أَنْ تُزَانِيَ حَلِيلَةَ جَارِكَ وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَصْدِيقَ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ الْآيَةَ [ر:٤٢٠٧]

اولاد ددې يرې نه قتل کول چه دوی به ده سره خوراك کوی حرام او گناه کبيره ده ، حديث د باب په كتاب التفسير د سورة فرقان د تفسير لاندې تير شويدې - (١)

٢١=بَاب وَضْعِ الصَّبِيِّ فِي الْحِجْرِ

[٥٦٥٦] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضَعَ صَبِيًّا فِي حَجْرِهِ يُحَنِّكُهُ فَبَالَ عَلَيْهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأَتْبَعَهُ [ر:٢٢٠]

حجرد حاء په فتح او په کسره سره غيږې ته وائى او بچى په غيږه کښې اوچتول په سنت سره ثابت دې ، لکه چه حديث د باب کښې دی ، تحنيك کهجوره چه اوچيچلې شى او په تالو کښې کيخودې شى ديته وائى ،روايت دباب "كتاب الطهارة، باب بول الصبيان" کښې تيرشويدې

٢٢=بَاب وَضْعِ الصَّبِيِّ عَلَى الْفَخِذِ

[٥٦٥٧] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَارِمٌ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا تَمِيمَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ يُحَدِّثُهُ أَبُو عُثْمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْخُذُنِي فَيُقْعِدُنِي عَلَى فَخِذِهِ وَيُقْعِدُ الْحَسَنَ عَلَى فَخِذِهِ الْأُخْرَى ثُمَّ يَضُمُّهُمَا ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُمَا فَإِنِّي أَرْحَمُهُمَا وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ التَّيْمِيُّ فَوَقَعَ فِي قَلْبِي مِنْهُ شَيْءٌ قُلْتُ حَدَّثْتُ بِهِ كَذَا وَكَذَا فَلَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ أَبِي عُثْمَانَ فَنَظَرْتُ فَوَجَدْتُهُ عِنْدِي مَكْتُوبًا فِيمَا سَمِعْتُ [ر:٣٥٢٨]

بچى په پتون کښينول په سنت سره ثابت دې ، روايت د باب معتمر د خپل پلار سليمان بن طرفان نه نقل کوی ، د ده شيخ ابوتميمه دې ، د ابو تميمه نوم طريف بن مجالد دې (طريف په وزن د فعيل دې) د ده شيخ ابوعثمان دې چه د هغه نوم عبد الرحمن دې - (٢)

---

(١) صحيح البخارى ،كتاب التفسير ، باب قول الله تعالى ، و الذين لا يدعون مع الله إلهًا آخر ... الفرقان : ٦٨ (رقم الحديث : ٤٧٦١)

(٢) فتح البارى : ١٠\٥٣٢ ، عمدة القارى : ٢٢\١٠٣)

حضرت اسامه بن زيد فرمائى چه رسول الله ﷺ څه په يو پتون او حضرت حسن په بل پتون كښينولي وو ، بيا ئې دواړه پيوسته كړو او دعا ئې اوكړه "اللهم ارحمهما ، فإني أرحمهما" د رسول الله ﷺ دوفات په وخت د حضرت اسامه عمر د يو روايت مطابق شل كاله او د بل روايت مطابق نورلس كاله وو - (۱)

او د حضرت حسن عمر دغه وخت زيات نه زيات اته كاله وو ، د دواړو عمرونو كښې ډير فرق دې ، دا واقعه شايد د هغه وخت ده چه كله حضرت حسن د يو يا د دوه كالو وو او حضرت اسامه به قريب البلوغ وو ، دارنګه لوې بچى هم په غيږه كښې اخستې كيږى او په پتون باندې كښينولې كيږى ، خاص كر چه كله دوى بيمار شى او دې وجه نه د دواړو په عمرونو كښې د فرق سره بيا هم د دوى په پتونونو كښينول څه بعيد خبره نه ده ن- (۲)

قوله: وعن علي ، قال حدثنا يحيى ، حدثنا سليمان ......: " على " نه على بن عبد الله مدينى مراد دې په " عن على " كښې دوه احتماله دى

① يو دا چه چه ددې عطف په سابقه سند " حدثنا عبد الله بن محمد " باندې دې ، او عبد الله بن محمد د امام بخارى شيخ دې ، دې صورت كښې مطلب دا دې چه امام بخارى رحمه الله دا روايت د دوه حضراتو نه رانقل كړيدې يو د عبد الله بن محمد نه او بل د على بن المدينى نه -

② دويم صورت دا دې چه ددې عطف دې په " حدثنا عارم " باندې وى ، نو دې صورت كښې به دا مطلب شى چه امام بخارى رحمه الله د عبد الله بن محمد په واسطه سره دا حديث د على بن المدينى نه هم نقل كړيدې يعنى عبدالله سره دا حديث په واسطه د عارم هم دې او د على بن المدينى په واسطه هم ، امام بخارى رحمه الله دواړو واسطو سره دا رانقل كړيدې - (۳)

قوله: قال التيمي : فوقع في قلبي منه شيء ، قلت : حدثت به كذا وكذا ، فلم أسمعه من أبي عثمان ، فنظرت فوجدته عندي مكتوبا فيما سمعت: سليمان تيمى فرمائى چه دا حديث كله ما بيان كړو نو څما زړه كښې شك راغلو چه ايا دا حديث ما د ابو عثمان نه بلاواسطه اوريدلې دې او كه د ابوتميمه په واسطه مې اوريدلې دې ، يعنى دې حديث كښې څما شيخ ابوعثمان دې او كه ابو تميمه دې ، چه ما ته شك راغلو نو ما په خپل كتاب كښې اوكتل نو ما په ديكښې بيا موندل چه دا ما د ابوتميمه نه اوريدلې دې يعنى د ابوعثمان نه مې بې د واسطې نه دې اوريدلې ، حديث د باب كتاب المناقب ، باب مناقب الحسن و الحسين رضي الله عنهما كښې تير شويدې -

ابو تميمه طريف بن مجالد: د ابو تميمه طريف بن مجالد په بخارى كښې صرف دوه

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۵۳۳)
(۲) فتح البارى : ۱۰\۵۳۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۰۳)
(۳) فتح البارى : ۱۰\۵۳۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۰۳)

روایتونه دی یو دا او بل په کتاب الاحکام کښې راغی - (۱)
یحي بن معین ، محمد بن سعد وغیره ائمه د جرح او د تعدیل د دوی توثیق کړیدې (۲) ابن حبان په کتاب الثقات کښې د ده ذکر کړیدې - (۳)
د ده تره ده لره په یو یمنی باندې خرڅ کړې وو ، چه د چا په لاس دې خرڅ کړې شوې وو ، د دې سړی ښځې یو ورځ ده ته بد رد اوویلې نو ده خپل تعارف اوکړو چه څه عرب یم ، ښځې خاوند ته اوویل ، خاوند ده نه تپوس اوکړو نو ده ورته پوره حقیقت ښکاره کړو چه په تا باندې څه خپل تره خرڅ کړې یم څه غلام نه یم بلکه څه اصلاً ازاد یم ، دې اخستونکی یمنی ورته اوویل : چه ته دا اوښه او زاد راه واخله او واپس خپل قوم ته لاړ شه خو ده انکار اوکړو او وې ویل چه کوم قوم څه خرڅ کړې یم ، څه به اوس کله هم دوی سره نه ملاویږم - (۴)
د دوی وفات په پنځه نوی ، اووه نوی یا نه نوی سن هجریٔ کښې شویدې - (۵)
د امام مسلم نه علاوه باقی حضراتو د ده روایتونه ذکر کړیدی - (۶)

۲۳=بَاب حُسْنُ الْعَهْدِ مِنْ الْإِيمَانِ

[۵٦۵۸] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَلَقَدْ هَلَكَتْ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَنِي بِثَلَاثِ سِنِينَ لِمَا كُنْتُ أَسْمَعُهُ يَذْكُرُهَا وَلَقَدْ أَمَرَهُ رَبُّهُ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ ثُمَّ يُهْدِي فِي خُلَّتِهَا مِنْهَا [ر:۳٦۰۵]

د تعلق لحاظ کول : د عهد څو معنی راغی ، زمان ، مکان ، یمین ، ذمه ، صحبت ، میثاق ، امان ، نصیحت ، وصیت (۷) دلته دینه احترام او لحاظ کول مراد دی - (۸) د حقونو احترام کول او د تعلقاتو لحاظ کول ، په ایمانی عملونو کښې یو عمل دې -
روایت د باب کښې حضرت عائشه فرمائی چه څه یوې ښځې ته هم نه یم پسخیدلې چه څومره خدیجه ته پسخیدلې یم ، حال دا دې چه هغه څما د نکاح نه درې کاله وړاندې وفات شوې وه ، ځکه چه ما به د رسول الله ﷺ نه د دوی ذکر کول اوریدل ، او په تحقیق سره دوی ﷺ ته خپل رب حکم کړې وو چه دیته زیرې ورکړه د جنت په محل کښې د ملغلرو ، چه کله به دوی یو بکریٔ حلاله کړه نو د حضرت خدیجه ملګرو ته به ئې هم څه لیږل -

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۳۳)
(۲) الجرح و التعدیل : ٤\الترجمة : ۲۱٦٤ ، طبقات بن سعد : ۷\۱۵۲)
(۳) کتاب الثقات لابن حبان : ٤\۳۹۵)
(۴) تهذیب الکمال : ۱۳\۳۸۱ (رقم الترجمة ۲۹٦۲)
(۵) تهذیب الکمال : ۱۳\۳۸۱ (رقم الترجمة ۲۹٦۲)
(۶) تهذیب الکمال : ۱۳\۳۸۱ (رقم الترجمة ۲۹٦۲)
(۷) فتح الباری : ۱۰\۵۳٤ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۳)
(۸) فتح الباری : ۱۰\۵۳٤ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۳)

د حضرت خديجه ملګرو ته د بکرئ غوښه ليږل " حسن عهد " او د دوی د تعلقاتو د لحاظ ساتلو په طور وه ، هم ددې مناسبت په وجه امام بخاری رحمه الله دا حديث دلته ذکر کړو . لکه چه د مستدرك حاكم او د شعب الايمان بيهقی کښې د حضرت عائشه په روايت کښې دده تصريح ده ، هغه فرمائی :

" جاءت عجوز إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، فقال : كيف أنتم حالكم ، كيف كنتم بعدنا ؟ قالت : بخير ، بأبي أنت وأمي يا رسول الله ، فلما خرجت ، قلت : يا رسول الله ، تُقْبِلُ على هذه العجوز هذا الإقبال ، فقال : يا عائشة ، إنها كانت تأتينا زمان خديجة ، وإن حسن العهد من الإيمان " (۱)

حضرت عائشه فرمائی : يوبوډئ ښځه رسول الله ﷺ ته راغله ، حضور ﷺ دينه د حال احوال تپوس اوکړو او دينته ئې ډيره توجه ورکړه ، دې اوويل : خما مور پلار دې په تا قربان وی ، خه روغه يم ، نو چه کله دا اووتله نو ما تپوس اوکړه ، اے د الله رسوله ! تا دې بوډئ ته دومره توجه ورکړه ؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل : عائشه دا به مونږ کره د خديجه په دور کښې راتله او تعلقاتو کښې احترام او لحاظ کول د ايمان حصه ده -

من قَصَب : قصب اصل کښې بانس ته وائی ، دلته ترينه " قصب الدرر " د ملغلرو بانس مراد دې ، علامه عينی رحمه الله فرمائی ، د جوهريانو په اصطلاح کښې ويلې کيږی " قصب من اللؤلؤ ، قصب من الجوهر " ..... (۲)

في خُلتها : خُلّة (د خاء په ضمه او د لام په تشديد سره) مصدر دې ، دوستئ ته وائی - دلته ترينه ملګرې مراد دی ، مصدر جمع او اسم دپاره هم استعماليږی - (۳)

بعضو ويلې دی دلته مضاف محذوف دې أی يهدی إلى أهل خلتها (۴)

۲۴= بَاب فَضْلِ مَنْ يَعُولُ يَتِيمًا

[۵۶۵۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ سَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى [ر: ۴۹۹۸]

دې باب کښې د يتيم د پالنې او د کفالت فضيلت او اهميت بيان شويدې ، يعُول په معنی دپالنې او د تربيت کولو دې (۵) په حديث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی : خه او د يتيم پالنه کوونکې به په جنت کښې داسې يو او دوی ﷺ په مسواکه او په مينځه ګوته اشاره

---

۱) المستدرک للحاکم ، كتاب الإيمان وباب حسن العهد من الإيمان : ۱\۱۶)
۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۰۴)
۳) فتح الباری : ۱۰\۵۳۴ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۴ ، النهاية لابن الاثير : ۲\۷۲)
۴) فتح الباری : ۱۰\۵۳۴)
۵) فتح الباری : ۱۰\۵۳۵)

اوکړه او ددې نزدي والې ئې اوخودلو يعنى چه څومره لږه فاصله د دې دوه ګوتو مينځ کښې ده دومره فاصله به څما او د يتيم پالنه کوونکى مينځ کښې وى ، لکه يو بل حديث کښې دى بعثت أنا و الساعة کهاتين يعنى څما د بعثت او د قيامت مينځ کښې دومره فاصله ده چه څومره د دې دوه ګوتو مينځ کښې ده - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى :" وفيه إشارة إلى أن بين درجة النبى و کافل اليتيم قدر تفاوت ما بين السبابة و الوسطى ، وهو نظير قوله : بعثت أنا و الساعة کهاتين"(١)

حافظ ابن حجر د خپل شيخ په حواله سره د دې تشبيه حکمت داليکلې دې چه رسول الله ﷺ يو داسې قوم ته رالېږلې شوې وو چه جاهل او د دين نه بيګانه وو ، دوى ﷺ دوى ته د دينى امورو معلم او کفيل رااولېږلې شو ، د يتيم کفالت کوونکې هم د يو داسې بچى پالنه او تربيت کوى چه هغه د خپلې دنيا او د دين دواړو نه بيګانه دې - (٢)

٢٥=بَابُ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ

[٥٦٦٠] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدِّيلِيِّ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ [ر:٥٠٣٨]

أرملة (د راء په سکون او د ميم په فتحه سره) هغه ښځې ته وايى چه د هغې خاوند نه وى، برابره خبره ده چه دې واده کړې وى او که ئې نه وى کړې (٣)

حديث د باب په کتاب النفقات، باب فضل النفقة على الأهل کښې تير شويدي

٢٦=بَابُ السَّاعِي عَلَى الْمِسْكِينِ

[٥٦٦١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَحْسِبُهُ قَالَ يَشُكُّ الْقَعْنَبِيُّ كَالْقَائِمِ لَا يَفْتُرُ

---

١) فتح البارى : ١٠\٥٣٥)

٢) فتح البارى : ١٠\٥٣٦)

٣) إرشاد السارى : ١٣\٣٨ . وقال إبن الأثير : الأرامل : المساکين من رجال و نساء و يقال لکل واحد من الفريقين على إنفراده : أرامل . و هو بالنساء أخص و أکثر استعمالا . و الواحد أرمل و أرملة . و قد تکرر ذکر الأرمل و الأرملة فى الحديث . فالأرمل الذى ماتت زوجته . و الرملة التى مات زوجها . و سواء کانا غنيين او فقيرين . النهاية لابن الأثير : ٢\٢٦٦ . و هکذا فى مجمع بحار الأنوار : ٢\٣٨١)

وَكَالصَّائِمِ لَا يُفْطِرُ [ر: ٥٠٣٨]

على المسكين أى لأجل المسكين ، على د سببيت دپاره دي ، ساعي : محنت كوونكى او گټونكى ته وائى " القائم لا يفتر " مركب توصيفى دي ، لا يفتر د القائم صفت دي - " القائم " باندې الف لام د عهد ذهنى دپاره دي لكه چه " ولقد أمرعلى اللئيم يسبّني " كښې دي - (١)

قوله: وأحسبه قال - يشك القعنبي - : كالقائم... : د امام بخارى رحمه الله شيخ عبد الله بن مسلمه فرمائى چه ځما خيال دې چه امام مالك د " كالقائم لا يفتر ... " الفاظ هم ويلي وو - " احسبه " كښې ضمير منصوب " مالك " ته راجع دې " يشك القعنبى " جمله معترضه ده يعنى عبد الله بن مسلمه قعنبى ته شك دې -

٢٧= بَاب رَحْمَةِ النَّاسِ وَالْبَهَائِمِ

[٥٦٦٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً فَظَنَّ أَنَّا اشْتَقْنَا أَهْلَنَا وَسَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا فِي أَهْلِنَا فَأَخْبَرْنَاهُ وَكَانَ رَفِيقًا رَحِيمًا فَقَالَ ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي وَإِذَا حَضَرَتْ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ [ر: ٦٠٢]

د الله په مخلوق د رحمت كولو فضيلت : دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د خلقو او د ځناورو سره د رحمت او د مهربانۍ سلوك كولو اهميت بيان كړيدې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام بخارى شايد د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دې روايت ته اشاره كړيده چه كوم دوى مرفوع نقل كړيدې چه د هغې الفاظ دى "لن تؤمنوا حتى ترحموا ، قالوا : كلنا رحيم يا رسول الله ، قال إنه ليس برحمة أحدكم صاحبه ، ولكنها رحمة للناس رحمة العامة" (٢)

يعنى تاسو تر هغه مؤمن نه شئ جوړيدئ چه تر څوتاسو رحم اونكړئ نو خلقو اوويل : اے د الله رسوله مونږ ټول رحم كوونكې يو ، دوى صلى الله عليه وسلم اوفرمائل : په خپل يو ملګرى رحم كول مراد نه دى (د ملګرى سره د رحمت او د شفقت معامله خو هر يو كوى) بلكه هغه رحمت مراد دې چه تمامو خلقو دپاره عام وى -

طبرانى دا حديث نقل كړيدې او حافظ فرمايى چه ددې رجال ثقه دى (٣)

ذ باب روميې روايت "كتاب الصلاة باب من قال ليؤذن فى السفر مؤذن واحد" كښې تير شويدې ،

شببة : د شاب جمع ده لكه چه د بار جمع بررة ده ، متقاربون يعنى مونږ يو بل سره قريب العمر وو : أى متقاربون فى السن - فظن أنا اشتقنا أهلنا : رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خيال اوشو چه مونږ د

---

(١) ارشاد السارى : ١٣\٣٨)

(٢) فتح البارى : ١٠\٥٣٨)

(٣) فتح البارى : ١٠\٥٣٨)

خپل کور د خلقو اشتیاق لرو - وسألناعن ترکنافی أهلنا فأخبرناه: رسول الله ﷺ مونږ نه تپوس اوکړو چه مونږ په کور کښې څوك څوك پريخودې دى -

د رسول الله ﷺ دوى نه د اهل وعيال متعلق تپوس کول او بيا دوى ته اجازت ورکول د تللو د شفقت او د همدردئ په وجه وو ، هم دې مناسبت سره امام دا حديث دلته ذکر کړو -

[۵۶۶۳] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا فَقَالَ نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ [ر:۱۷۱]

د ځناورو سره د مهربانئ سلوك كولو فضيلت : د باب دويم روايت " كتاب المساقات ، باب فضل سقى الماء " كښې تير شويدې ، حضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دى ، رسول الله ﷺ فرمائلې دى چه يو ځل سړې روان وو نو ده ته په لاره كښې سخته تنده اولګيدله نو ده ته يو كوهې په نظر راغلو ، نو دې دیته كوز شو او اوبه ئې اوڅكلې او را اووتلو نو ده اوليدلو چه يو سپې ږيى او د تندې د لاسه په ختيو ژبه راكاږى ، دې سړى سوچ اوكړو چه دې سپى ته به هم هغه تكليف د تندې په وجه رسيدلې وى چه كوم ما ته رارسيدلې وو ، دا سوچ ئې اوكړو او كوهى ته كوز شو او خپله موزه ئې د اوبو نه ډكه كړه ، بيا ئې په خپله خُله كښې اونيوله (او بره راواوختلو) او دا ئې سپى باندې اوڅكله ، الله تعالى دده دا عمل قبول كړو او د ده ئې بخنه اوكړه . خلقو تپوس اوكړو ، اے د الله رسوله آيا د ځناورو په باره كښې به هم مونږ ته اجر ملاويږى ؟ نو دوى ﷺ اوفرمائل : د هر لوند ځيګر لرونكى (يعنى د هر ځناور) متعلق به اجر ملاويږى -

كل ذات كبد رطبة : رطبة د كبد صفت دې ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى : **الرطوبة كناية عن الحياة** (۱)

[۵۶۶۴] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةٍ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا أَحَدًا فَلَمَّا سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ لَقَدْ حَجَّرْتَ وَاسِعًا يُرِيدُ رَحْمَةَ اللَّهِ

روايت كښې دى چه يو باندېچى راغلو (دا ذوالخويصره يمانى وو يا اقرع بن حابس وو) (۳)

---

(۱) ارشاد السارى : ۱۳\۳۹ . فتح البارى : ۱۰\۵۳۸ . عمدة القارى : ۲۲\۱۰۶)

(۲) ۵۶۶۴) هذا الحديث من إفراد الإمام البخارى . عمدة القارى : ۲۲\۱۰۶)

(۳) ارشاد السارى : ۱۳\۴۰ ، فتح البارى : ۱۰\۵۳۸ . عمدة القارى . ۲۲\۱۰۶)

او ده اوویل : اے الله په ما او په محمد رحم اوکړه او مونږ سره په بل چا رحم مه کوه · نبی کریم ﷺ چه کله سلام اوګرځولو نو دې باندېچې ته ئې اوویل تا یو فراخه څیز تنګ (او محدود) کړو - حجرتحجیرا په معنی د تنګولو راځی ، (۱)

د " واسعا " نه د الله تعالی رحمت مراد دې ، مطلب دا دې چه د الله تعالی رحمت ډیر وسیع دې او تا دې ډیر محدود کړو - یرید رحمة الله.... دا د کوم راوی د طرفه تشریح ده ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي چه کیدې شی دا د حضرت ابوهریره ﷺ جمله وی -

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په اصحاب صحاح سته کښې صرف امام بخاری رحمه الله نقل کړیدې - (۲)

[۵۶۶۵] (۳) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

د مسلمانانو په خپل مینځ کښې د محبت بیان : رسول الله ﷺ چه ته به یو بل باندې مهربانئ کښې یو بل سره محبت لرلو کښې او خپل مینځ کښې شفقت کوونکو کښې (کامل) مؤمنان د یو جسم په شان وینې چه د جسم کوم یو اندام ته هم تکلیف وی نو ټول جسم په تبه او په بیداروالی کښې ده سره شریك وی -

دې حدیث کښې درې لفظونه تراحم ، تواد او تعاطف استعمال شویدی ، د تراحم معنی د یو بل سره رحم کول راځی ، د تواد معنی د یو بل سره محبت او مودت کول راځی او د تعاطف معنی دیوبل سره شفقت کول راځی،د تداعی معنی یو بل ته دعوت ورکول راځی(۴)

مطلب دا دې چه کله د سړی په جسم کښې په یو اندام څه تکلیف یا بیماری وی نو پوره جسم د دې په وجه بې ارامه وی او سړې بیدار وی ، د زیاتې شوکیرې او بې آرامه کیدو په وجه ورته عموما تبه هم وی ، دې وجه نه د " السهر " نه پس ئې د " الحمی " لفظ ذکر کړو(۵)

د کامل مؤمنانو د یو بل سره د محبت د تعلق هم دا عالم وی چه کوم یو مؤمن په تکلیف کښې مبتلاء اووینې نو ټول ده دپاره پریشانه وی ، علامه قسطلانی رحمه الله لیکی

والحاصل أن مثل الجسد فی کونه إذا اشتکی بعضه اشتکی کله کالشجرة ، إذا ضرب من أغصانها اهتزت الأغصان کلها بالتحرك و الإضطراب ، وفیه جواز التشبیه و ضرب الأمثال لتقریب المعانی للأفهام (۶)

یعنی د جسم مثال په شان د اونې دې ، د اونې یو ښاخ چه دې اووهلو نو د دې ټول ښاخونه

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۳۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۶)

(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۶)

(۳) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب ، باب تراحم المؤمنین و تعاطفهم و تعاضدهم : ۴\۱۹۹۹)

(۴) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۳۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۷)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۵۳۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۹)

(۶) ارشاد الساری : ۱۳\۴۰)

په خوزيدو او په اضطراب كښې راشي ، دارنګه چه د جسم يو حصه هم بې آرامه وى نو ټول جسم بې آرامه وى ، دينه معلومه شوه چه د معنى د پوهولو دپاره تشبيه وركول جائز دى -

[٥٦٦٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْسًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ [ر: ٢١٩٥]

[٥٦٦٧] (١) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ [ر: ٦٩٤١]

رسول الله ﷺ مسلمان چه كله يو اونه اولګوى او دينه يو انسان يا يو ځناور څه خوراك اوكړى نو دا ده دپاره صدقه كيږى -

ترجمة الباب سره د حديث مناسبت : ترجمة الباب سره د دې حديث مناسبت بيانولو كښې علامه عينى رحمه الله ليكى

مطابقته للترجمة من حيث أن فى غرس المسلم الذى يأكل منه الإنسان و الحيوان ، فيه معنى الترجمة و التعطف عليهم ، لأن حال المسلم يدل على أنه يقصد ذلك وقت غرسه (٢)

يعنى مسلمان چه اونه وغيره كرى نو ديكښې د ده اصل محرك او جذبه په مخلوق د خدائې پاك باندې رحم او شفقت وى چه د الله تعالى مخلوق دينه فائده واخلى ، ددې په مناسبت سره حديث د باب چه ديكښې د اونې د كرلو ذكر دې امام بخارى رحمه الله دلته ذكر كړو

٢٨ = بَابُ الْوَصَاءَةِ بِالْجَارِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِلَى قَوْلِهِ مُخْتَالًا فَخُورًا [النساء: ٣٦]

[٥٦٦٨] (٣) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

---

(١) ٥٦٦٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب التوحيد ، باب قول الله تبارك و تعالى : " قل ادعوا الله أو ادعوا الرحمن أيًّا ما تدعوا فله الأسماء الحسنى " (رقم الحديث : ٦٩٤١) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب رحمته صلى الله عليه وسلم الصبيان و العيال : ٤ \ ١٨٠٩ (رقم الحديث : ٢٣١٩) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرحمة : ٤ \ ٢٨٥ (رقم الحديث : ٤٩٤١)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٠٧)

(٣) ٥٦٦٨) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب الوصية بالجار و الإحسان إليه : ٤ \ ٢٠٢٥ (رقم الحديث : ٢٦٢٣) ، و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب...[بقيه برصفحه آئنده.....

[۵۶۶۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ

وصاءة (د واو په فتحه سره) د وصیت په معنی کښې ده - امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د سورة نساء آیت کریمه ذکر کړیدې پوره آیت دې (واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئًا و بالوالدین إحسانا و بذی القربی و الیتامی و المساکین و الجار ذی القربی و الجار الجنب و الصاحب بالجنب و ابن السبیل و ما ملکت أیمانکم إن الله لایحب من کان مختالا فخورا)

دې آیت کریمه کښې د والدینو ، رشته دارانو ، ګاونډیانو ، غلامانو او وینځو سره د نیك سلوك حکم ورکړې شویدې -

د الجار ذی القربی او د الجار الجنب مصداق : " الجار ذی القربی " او د " الجار الجنب " مصداق کښې مفسرین مختلف اقوال کوی :

① حضرت عبد الله بن عباس نه روایت دې چه د " الجار ذی القربی " نه هغه کس مراد دې چه کوم ګاونډی هم وی او رشته دار هم او د " الجار الجنب " نه هغه کس مراد دې چه کوم صرف ګاونډی وی ، رشته دار نه وی - (۲)

② " الجار ذی القربی " نه مراد نزدې اوسیدونکې ګاونډی دې ، او " الجار الجنب " نه مراد لرې اوسیدونکې ګاونډی دې - (۳)

③ د " الجار ذی القربی " نه مسلمان ګاونډې دې او د " الجار الجنب " نه غیر مسلم ګاونډی مراد دې ، ابن جریر دا قول نقل کړیدې - (۴)

④ مجاهد نه منقول دې چه د " الجار الجنب " نه د سفر ملګرې مراد دې - (۵)

علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه دینه معلومه شوه چه د ګاونډی حقونه شته ، کافر وی

...بقیه ازحاشیه گذشته] ما جاء فی حق الجواز : ۴\۳۳۲ (رقم الحدیث : ۱۹۴۲) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی حق الجوار : ۴\۳۳۸ (رقم الحدیث : ۵۱۵۱) و أخرجه ابن ماجة فی کتاب الأدب ، باب فی حق الجوار : ۲\۱۲۱۱ (رقم الحدیث : ۳۶۷۳)

(۱) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب البر و الصلة و الآداب ، باب الوصیة بالجار و الإحسان إلیه : ۴\۲۰۲۵ (رقم الحدیث: ۲۶۲۵) وأخرجه الترمذی فی کتاب البر والصلة،باب ما جاء فی حق الجوار ۴\۳۳۳ (رقم الحدیث:۱۹۴۳) وأخرجه أبو داود فی کتاب الأدب ،باب فی حق الجوار : ۴\۳۳۸ (رقم الحدیث : ۵۱۵۲)

(۲) فتح الباری : ۱۰\۵۴۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۸ ، تفسیر ابن کثیر : ۱\۴۹۴ ، النساء : ۳۶)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۵۴۱ ، تفسیر ابن کثر : ۱\۴۹۴)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۴۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۰۸ ، تفسیر ابن کثیر : ۱\۴۹۴ ، النساء : ۳۶)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۵۴۱ ،عمدة القاری : ۲۲\۱۰۸ ، تفسیر ابن کثیر : ۱\۴۹۴ ، النساء : ۳۶)

او که مسلمان ،رشته دار وی او که غیر رشته دار ، د کافر گاونډی سره به د احسان مطلب دا وی چه ده سره ښه ژوند تیرول اختیار کړې شی ، ده ته ضرر رسانئ نه ځان اوساتی ، د احسان نه دوستی او محامات مراد نه دې ځکه چه دا ممنوع ده لکه چه لیکی:

قلت : وعلى هذا فالوصاءة بالجار مأمور بها مندوب إليها مسلما كان أو كافرا ، وهو الصحيح ، والإحسان قد يكون بمعنى المواساة ، وقد يكون بمعنى حسن العشرة ، وكف الأذى ، والمحاماة دونه -([1])

د گاونډیانو قسمونه : طبرانی د حضرت جابر ﷺ نه روایت رانقل کړیدې چه د گاونډیانو درې قسمونه دی :

① هغه گاونډی چه کوم صرف حق دجوار لری -

② هغه گاونډی چه د هغه دوه حقه وی یو حق د جوار او دویم حق د اسلام -

③ هغه گاونډی چه د هغه درې حقه وی یو حق د جوار ، دویم حق د اسلام او دریم د قرابت او د رشته دارئ حق - ([2])

د گاونډی په حد کښې اختلاف دې ، اوزاعی وائی د هر جانب هر طرف نه څلویښتو کورو پورې په گاونډ کښې شامل دی.... حضرت علی ﷺ فرمائی چه من سمع النداء فهو جار ([3])

بعضې خلق وائی من سمع إقامة الصلاة فهو جار لذلك المسجد ([4])

بعضې وائی من ساكن رجلا في محلة أو مدينة فهو جار ([5])

د دې اقوالو حاصل دا دې چه د آذان آواز تر کوم ځائې پورې رسی ، نو دا د یو بل گاونډیان دی یا د اقامت اواز چه تر کوم ځائې پورې رسی نو دوی د یو بل گاونډیان دی یا په یو محله او په یو ښار کښې اوسیدونکی خلق د یو بل گاونډیان دی -

الصاحب بالجنب نه د سفر ملگرې مراددې ، بعضو ویلي دی دینه ښځه مراد ده ، علامه قرطبی رحمه الله اول قول ته اصح ویلې دې - ([6])

مولانا شبیر احمد عثمانی رحمه الله ددې آیت تفسیر کوی او لیکی :

یتامی ، نساء ، ورثاء او د زوجینو حقوق دوی سره ئې د حسن معامله بیان اوکړو اوس دا ارشاد دې چه د هر یو حق درجه په درجه د تعلق موافق او د حاجتمندئ مناسب ادا کړئ د ټولو نه وړاندې حق د الله تعالی دې بیا د مور پلار بیا درجه په درجه د ټولو واسطه دارو او د حاجتمندو او د گاونډیانو د قریب او دغیر قریب نه مراد قرب او بعد نسبی دې یا قرب

---

[1]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ١٨٤\٥)

[2]) ارشاد الساری : ٤٢\١٣ ، فتح الباری : ٥٤٢\١٠ ، تفسير ابن كثير : ٤٩٥\١ ، النساء : ٣٦ ، الجامع لاحكام القرآن للقرطبي : ١٨٤\٥)

[3]) عمدة القاری : ١٠٨\٢٢)

[4]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ١٨٥\٥)

[5]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ١٨٥\٥)

[6]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبي : ١٨٩\٥)

او بعد مکانی دې - رومبی صورت کښې به دا مطلب وی چه د قرابتی ګاونډی حق د اجنبی ګاونډي نه زيات دې او دويم صورت کښې مدعا به دا وی چه د خوا کښې ګاونډی حق د لرې ګاونډی يعنی چه کوم په فاصله اوسيږی د ده نه زيات دې ، او د خوا کښې ناست د سفر ملګری ، هم پيشه او د کار شريك ، د يو آقا دوه نوکران ، د يو استاد دوه شاګردان ، دوست ، شاګرد او مريد وغيره ټول داخل دی او مسافر کښې ميلمه ، غير ميلمه دواړه راغلل او مال مملوك غلام او وينځې نه علاوه نورو حيواناتو ته هم شامل دې آخر کښې فرمائی چه د چا په مزاج کښې تکبر او ځان ته خوښی وی چه څوك هم د خپل ځان برابر نه ګڼړی ، په خپل مال مغرور او په عيش کښې مشغول وی ، هغه دا حقونه نه اداء کوی ، نو ده نه ځان اوساتئ او ترينه جُدا شئ -

يعنی الله تعالی ځان ته خوښ او تکبر کوونکی لره چه کوم بخل کوی دوست نه ګرځوی او خپل مال او هغه علم چه خدائې پاك ورکړيدې هغه د خلقو نه پټوی چا ته پرې نفع نه رسوی او قولاً او عملاً نورو ته هم د بخل ترغيب ورکوی او دې کافرانو دپاره مونږه د ذلت عذاب تيار کړيدې -

فائده : دا آيت د يهوديانو په باره کښې نازل شوې وو چه فی سبيل الله خرچ کولو کښې خپله هم بخل ئې کولو او مسلمانان به ئې هم بندول غوښتل او د رسول الله ﷺ کوم اوصاف چه په تورات کښې مذکور وو او د حقانيت د اسلام چه کوم آيتونه موجود وو هغه به ئې پټول ، نو په مسلمانانو د داسې خصلتونو نه احتراز کول لازم دې

حديث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه حضرت جبرائيل عليه السلام د ګاونډی دپاره ما ته برابر وصيت کولو تر دې چه ما ته خيال راغلو چه دې به وارث اوګرځوی -

د ګاونډی سره څنګه حسن سلوك اوکړې شی؟: د ګاونډيانو سره د حسن سلوك ذکر کولو کښې علامه قسطلانی رحمه الله ليکی : **و يحصل امتثال الوصية بإيصال ضروب الإحسان إليه بحسب الطاقة كالهدية ، والسلام ، و طلاقة الوجه عند لقائه ، و تفقد حاله ، و معاونته فيما يحتاج إليه ، و كف أسباب الأذى عنه على إختلاف أنواعه حسية كانت أو معنوية** (۱)

يعنی د ګاونډيانو سره د حسن سلوك چه کوم وصيت شويدې په دې د عمل صورت دا دې چه سړې د خپل طاقت او د وس مطابق د ګاونډی سره د حسن سلوك معامله اوکړی ، هديه ورکول ، سلام کول ، په رونړ تندی خنده رويه ملاويدل ، د حال احوال تپوس کول ، د ضرورت په موقعه ده سره تعاون کول او چه په څه ده ته اذيت ملاويږی که هغه حسی وی او که معنوی دينه خپل ځان ساتل د ګاونډيانو سره په حسن سلوك کښې داخل دې -

....

(۱) ارشاد الساری:۱۳\٤۲ ،فتح الباری :۱۰\٥٤۲، فضل الله الصمد فی توضيح الأدب المفرد : ۱\۱۹۰)

٢٩ = بَاب إِثْمِ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ يُوبِقْهُنَّ [٣٣]

يُهْلِكْهُنَّ مَوْبِقًا] الكهف: ٥٢] مَهْلِكًا

[٥٦٧٠] (١) حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ تَابَعَهُ شَبَابَةُ وَأَسَدُ بْنُ مُوسَى وَقَالَ حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَعُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ وَشُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د هغه سړی د ګناه ذکر کړيدې چه د هغه د هلاکت خيز تکليفونو نه ګاونډی محفوظ نه وی -

بوائق : د بائقة جمع ده هلاك کوونکی ، هلاکت خيز ..... امام بخاری رحمه الله د خپل عادت مطابق د قرآن کريم د دوه آيتونو الفاظ ذکر کړل ، يو د سورت شوری د آيت نمبر څلور ديرشم کښې واقع لفظ " **يوبقهن** " دې (او يوبقهن بما کسبوا و يعف عن کثير) بل لفظ دې " **موبق** " دا په سورت کهف آيت نمبر دوه پنځوستم کښې واقع دې (وجعلنا بينهم موبقا) موبق ديکښې د هلاك کوونکی په معنی دې -

ابن ابی حاتم د حضرت ابن عباس نه دا تفسير نقل کړيدې - (٢)

د باب رومبې روايت د حضرت ابو شريح نه دې ، دا صحابی دې او د ده نوم حضرت خويلد خزاعی دې - (٣)

د امام بخاری رحمه الله د شيخ عاصم بن علی متابعت شبابه بن سوار او اسد بن موسی کړيدې ، اسماعيلی د شبابه متابعت موصولا نقل کړيدې ، او د اسد بن موسی متابعت طبرانی موصول نقل کړيدې - (٤)

حميد بن الاسود ، عثمان بن عمر ، ابوبکر بن عياش او شعيب بن اسحاق ... دې څلورو وارو راويانو د " ابن ابی ذئب عن المقبری " په طريق سره د حضرت ابوهريره نه روايت نقل کړيدې - د عثمان طريق امام احمد موصولاً نقل کړيدې (٥)

.... بهر حال دا حديث د ابو شريح او حضرت ابوهريره د دواړو نه منقول دې ، د ابن ابی ذئب درې شاګردان دا د ابو شريح نه او څلور شاګردان ئې د ابوهريره نه نقل کوی -

---

(١) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب الإيمان ، باب بيان تحريم إيذاء الجار : ١\٦٨ (رقم الحديث : ٤٦)

(٢) روح المعانی : ١٥\٢٩٨ ، سوره کهف : ٥٢ ، ارشاد الساری : ١٣\٤٣ ، عمدة القاری : ٢٢\١٠٩ ، فتح الباری : ١٠\٥٤٣)

(٣) فتح الباری : ١٠\٥٤٣ ، عمدة القاری : ٢٢\١٠٩ ، ارشاد الساری : ١٣\٤٣)

(٤) فتح الباری : ١٠\٥٤٤ ، عمدة القاری : ٢٢\١٠٩ ، ارشاد الساری : ١٣\٤٣)

(٥) فتح الباری : ١٠\٥٤٤ ، ارشاد الساری : ١٣\٤٣)

"والله لايؤمن ....." كښې د ايمان كامل نفى ده يعنى چه كوم كس ګاونډيانو ته تكليف او اذيت رسوى دي كامل الايمان نه دې ، يا دا به د كمال د ايمان په خائې په زجر و توبيخ محمول كړې شى - (١)

٣٠=باب لا تحقرن جارة لجارتها

[٥٦٧١] حدثنا عبد الله بن يوسف حدثنا الليث حدثنا سعيد هو المقبري عن أبيه عن أبي هريرة قال كان النبي صلى الله عليه وسلم يقول يا نساء المسلمات لا تحقرن جارة لجارتها ولو فرسن شاة [ر: ٢٤٢٧]

علامه عينى رحمه الله ليكى أى لا تمتنع الجارة عن إعطاء شيء حقير لجارتها لأجل قلته (٢) يعنى يوه ښځه دې د خپلې ګاونډې دپاره څه څيز حقير نه ګڼړى بلكه معمولى څيز هم كه ورته په طور د هديه ورليږلې شى نو ور او دې ليږى ، لكه چه په حديث د باب كښې رسول الله ﷺ مسلمانانو ښځو ته خطاب كوى او فرمائى هيڅ يوه ښځه دې د خپلې ګاونډئ دپاره څه څيز حقير نه ګڼړى ، اګر چه دا د بكرئ يو نوكه ولې نه وى - او ددې حديث يو مفهوم دا هم كيدې شى چه مهداة إليها دې دا هديه دې حقيره نه ګڼړى چه كله د وركوونكې ښځې وَس هم دومره وى - دا بله خبره ده چه د دې هديه كوونكې وس زيات وى او دا بيا هم د قليل مقدار هديه اوكړى نو ديكښې د اعتراض خائې شته -

يا نساء المسلمات كښې د موصوف اضافت صفت ته دې -

فِرسِن (د فاء په كسره او د راء په سكون سره او د سين په كسره سره) نوكې ته وائى - (٣)

روايت د باب حضرت سعيد مقبرى د خپل پلار كيسان په واسطه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه نقل كړيدې ، د سعيد مقبرى سماع بغير د واسطې هم د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه ثابت ده ، دې وجه نه دې كله بالواسطه او كله بلا واسطه نقل كوى - (٤)

٣١=باب من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يؤذ جاره

[٥٦٧٢] حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا أبو الأحوص عن أبي حصين عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كان يؤمن بالله واليوم الآخر

---

(١) فتح البارى : ١٠\٥٤٥ ، عمدة القارى : ٢٢\١٠٩ ، ارشاد السارى : ١٣\٤٣)

(٢) عمدة القارى : ٢٢\١١٠)

(٣) قال ابن الأثير : فرسن (س) فيه " لا تحقرن من المعروف شيئا و لو فرسن شاة " الفِرْسِن : عظم قليل اللحم ، وهو خف البعير ، كالحافر للدابة ، و قد يُستعار للشاة : فيقال : فرسن شاة ، و الذى للشاة هو الظلف ، و النون زائدة ، و قيل : أصلية ، النهاية لابن الأثير : ٢\٤٢٩ ، و هكذا فى مجمع بحار الأنوار : ٤\١١٧)

(٤) عمدة القارى : ٢٢\١١٠ ،فتح البارى : ١٠\٥٤٥)

فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۳۱۵۳]

[۵۶۷۳] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعَتْ أُذُنَايَ وَأَبْصَرَتْ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ قَالَ وَمَا جَائِزَتُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا كَانَ وَرَاءَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۵۷۸۴، ۶۱۱۱]

رسول الله ﷺ فرمائلي دي چه کوم کس په الله او په ورځ د قيامت ايمان لري ، نو هغه به خپل ګاونډي ته ضرر نه ورکوي چه کوم کس په الله او په ورځ د قيامت ايمان لري نو هغه لره پکار دي چه د خپل ميلمه اکرام او عزت اوکړي او چه کوم کس په الله او په ورځ د قيامت ايمان لري نو هغه لره پکار دي چه ښه خبره کوي يا چپ وي -

قوله: فليكرم ضيفه جائزته: " جائزته " د يكرم دپاره مفعول به ثاني دې ، إکرام د اعطاء په معنى دې ، يعنى خپل ميلمه ته دې جائزه او ضيافت ورکړي او يا منصوب دې په " نزع الخافض سره ، **اى فليكرم ضيفه بجائزته** (۲) ددې تفصيل وړاندې باب اكرام الضيف کښې راروان دې -

قوله: فليقل خيرا أو ليصمت: صمت باب د نصر او د ضرب دواړو سره استعماليږي (۳) يعنى مؤمن لره پکار دي چه هغه خبره کوي چه کومه کښې خير او نيکي وي ، ګنې خاموش دې پاتې شي ..... ښه خبره کول د خاموش پاتې کيدو نه افضل ده او خاموش پاتې کيدل د بدې خبرې کولو نه افضل ده -
لکه چه مشهوره ده چه بې د ضرورته خبرې کول حماقت دې خو په وخت د ضرورت خاموش پاتې کيدل د دينه لوې حماقت دې -

---

(۱) ۵۶۷۳) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب إكرام الضيف و خدمته إياه بنفسه (رقم الحديث : ۵۷۸۴) و أخرجه أيضا فى كتاب الرقاق ، باب حفظ اللسان (رقم الحديث : ۶۱۱۱) و أخرجه مسلم فى كتاب الإيمان ، باب الحث على إكرام الجار و الضيف : ۱\۶۹ (رقم الحديث : ۴۸) و أخرجه ابن ماجة فى كتاب الفتن ، باب كف اللسان فى الفتنة : ۲\۱۳۱۳ (رقم الحديث : ۳۹۷۱) و أخرجه ابو داود فى كتاب الأطعمة ، باب ما جاء فى الضيافة : ۳\۳۴۲ (رقم الحديث : ۳۷۴۸) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى الضيافة كم هو : ۴\۳۴۵ (رقم الحديث : ۱۹۶۷) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب حق الضيف : ۲\۱۲۱۲ (رقم الحديث : ۳۶۷۵)

(۲) ارشاد السارى : ۱۳\۴۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۱۱)

(۳) ارشاد السارى : ۱۳\۴۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۱۱ ، فتح البارى : ۱۰\۵۴۶)

۳۲=بَاب حَقِّ الْجِوَارِ فِي قُرْبِ الْأَبْوَابِ

[۵۶۷۴] حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو عِمْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي قَالَ إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَابًا [ر: ۲۱۴۰]

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چه څما دوه ګاونډيان دي ، دوی کښې څه چا ته هديه اوليږم ؟ نو دوی ﷺ اوفرمايل : چه د کوم دروازه زياته نزدې وی -

د ګاونډی د حقونو تفصيل : حد د جوار کښې مختلف اقوال ذکر شويدی .... امام بخاری رحمه الله د ګاونډيانو د حقونو په سلسله کښې دا پنځه بابونه قائم کړيدي چه ديکښې د ګاونډی سره د حسن سلوك ذکر دي ، د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه يو حديث دې ديکښې د ګاونډيانو د حقونو او دوی سره د حسن سلوك تفصيل بيان شويدې ، د رسول الله ﷺ نه اصحابو تپوس اوکړو چه د ګاونډيانو څه حقونه دی ؟ نو دوی ﷺ اوفرمايل :

إن استقرضك أقرضته ، وإن استعانك أعنته ، وإن مرض عدته ، وإن احتاج أعطيته ، وإن افتقر عدت عليه ، وإن أصابه خير هنيته ، وإن أصابته مصيبة عزيته ، وإذا مات اتبعت جنازته ، ولا تستطيل عليه بالبناء ، فتحجب عنه الريح إلا بإذنه ، وإن اشتريت فاكهة فأهدها له ، وإن لم تفعل فأدخلها سرا و لا يخرج بها ولدك ليغيظ بها ولده" (1)

يعنی که دې قرض اوغواړی نو چه ته ورته قرض ورکړې ، مدد اوغواړی نو دده مدد اوکړې . بيمار شی نو چه دده تپوس اوکړې ، حاجت مند شی نو چه ته ورته عطيه ورکړې ، فقير شی نو ته ورسره احسان اوکړې . د خوشحالئ په موقعه ورته مبارکی ورکړې ، او که دې په کوم مصيبت کښې وی نو چه ده ته تسلی ورکړې ، که دې مړ شی نو چه دده جنازه کښې شريك شې او دده د اجازته بغير عمارت دومره لوې نه کړې چه دده د کور هوا بنده شی ، څه ميوه واخلې نو څه ده ته هم هديه کړه ، هديه کولې نه شې نو بيا ئې پټ کور ته يوسه او چه د ستا بچې دا ميوه بهر اونه باسی چه دده بچې ورته اوګوری او پريشانه شی -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايی : وأسانيدهم واهية ، لكن اختلاف مخارجها يشعر بأن للحديث أصلا (2) يعنی ددې حديث سندونه ضعيف دې ، خو د مختلف فرقونو سره دی نو معلوميږی چه ددې څه نه څه أصل شته -

---

(1) فتح البارى : ۱۰\۵۴۷)

(2) فتح البارى : ۱۰\۵۴۷)

٣٣=بَاب كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

[٥٦٧٥] ([1]) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ [ر:١٣٧٦]

[٥٦٧٦] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ فَيَعْمَلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ قَالُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ أَوْ قَالَ بِالْمَعْرُوفِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ فَيُمْسِكُ عَنِ الشَّرِّ فَإِنَّهُ لَهُ صَدَقَةٌ

هره نيکی صدقه ده: هر نيک او معروف کار صدقه ده ، د معروف تعريف دي " المعروف إسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله و التقرب إليه و الإحسان إلى الناس ، وكل ما ندب إليه الشرع من المحسنات " يعنى د معروف اطلاق په اطاعت د الله تعالى ، ده ته په نزدې کيدو او د خلقو سره ښه کولو په هر عمل باندې کيږی داسې چه کوم څيزونه شرعاً مندوب او مستحب دی په دوی هم د معروف اطلاق کيږی -

امام راغب فرمائی: المعروف اسم كل فعل يعرف حسنه بالشرع و العقل معا" ([2]) يعنى معروف هرهغه فعل ته وائی چه د هغه ښه والې په شريعت او په عقل دواړو سره معلوم وی -

دلته د بخاری په روايت کښې دی " كل معروف صدقة " د دارقطنى او د حاکم په روايت کښې دينه پس اضافه ده " و ما أنفق الرجل على أهله كتب له به صدقة و ما وقى المرء به عرضه فهو صدقة " ([3]) اهل و عيال باندې خرچ کول ، د خپل عزت حفاظت کول هم نيکی او صدقه ده -

د مسند احمد روايت کښې دا اضافه هم ده " و من المعروف أن تلقى أخاك بوجه طلق ، و أن تكفرغ من دلوك في إناء أخيك " ([4]) په روڼ تندی ملاويدل او د خپلې ډولچې نه د خپل رور په لوښي کښې اوبه اچول معروف او نيکی ده -

دباب دويم روايت کښې دی چه په هر مسلمان باندې صدقه ده ، اصحابو تپوس اوکړو که دې د صدقې دپاره څه بيا نه مومی ، نو وې فرمائل :" دې دې په خپلو لاسونو اوګټی او صدقه دې اوکړی " تپوس اوشو که دې ګټه نه شی کولې ، وې فرمائل : د ضرورت مند دې مدد اوکړې ، تپوس اوشو که دا هم نه شی کولې ، وې فرمائل : د نيکۍ حکم دې اوکړې ،

---

[1]) ٥٦٧٥) هذا الحديث من إفراد الإمام البخارى ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١١٢)
[2]) فتح البارى : ١٠ \ ٥٤٩)
[3]) المستدرک للحاکم ، کتاب البيوع ، باب کل معروف صدقة : ٢ \ ٥٠)
[4]) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانيد جابر بن عبد الله الأنصارى: ٣ \ ٣٦٠)

تپوس اوشو کۀ دا هم نه شي کولې نو وې فرمائل : د شر نه دې ځان اوساتی ، دا هم ده دپاره صدقه ده -

قوله: فإن لم يستطع أولم يفعل.....: راوی ته شك دې چه " إن لم يستطع " ئې ويلې وو او کۀ " إن لم يفعل " ئې ويلې وو -

ملهوف د مظلوم او مغموم په معنی دې

رسول الله ﷺ د صدقې آخری درجه دا ګرځولې ده چه سړې خپل ځان کم ازکم د تکليف رسولو نه بند کړی نو دا هم ده دپاره صدقه ده ، صدقه نه ثواب مراد دې - (١)

شارح بخاری ابن بطال او علامه قسطلانی فرمائی چه د دې حديث نه هغه خلق استدلال کوی چه هغوی وائی چه ترك او څه نه کول هم يو عمل دې ، د متکلمينو مسلك دا دې چه ترك د عمل عمل نه دې ، د عمل دپاره څه کول ضروری دی - (٢)

د ظاهر د حديث نه استدلال کولو سره بعضې حضرات وائی چه شريعت کښې هيڅ يو امر مباح نشته دې بلکه هر امر يا خو باعث د اجر دې يا باعث د ګناه .... چه کوم سړې هيڅ هم نه کوی او صرف د ګناهونو نه ځان ساتی نو دا هم د اجر والا يو عمل دې - (٣)

٣٤= باب طيب الكلام

وَقَالَ أَبُوهُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ [ر:٢٨٢٧]

[٥٦٧٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ ذَكَرَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ قَالَ شُعْبَةُ أَمَّا مَرَّتَيْنِ فَلَا أَشُكُّ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ [ر:١٣٤٧]

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائی چه ښه خبره کول صدقه ده ، د دوی دا تعليق امام بخاری رحمه الله په کتاب الصلح او کتاب الجهاد کښې موصولاً نقل کړيدې - (٤)

قوله: ذكر النبي صلى الله عليه وسلم فتعوّذ منها و أشاح بوجهه: رسول الله ﷺ د جهنم ذکر اوکړو ، نو دينه ئې پناه طلب کړه او مخ ئې واړولو ګويا چه نبی کريم صلی الله دا وينی ، او ددې د تاو نه د بچ کيدو دپاره ئې مخ مبارك واړولو -

---

(١) فتح الباری : ١٠\٥٤٩)

(٢) ارشاد الساری : ١٣\٤٨ ، شرح ابن بطال : ٩\٢٢٤ ،فتح الباری : ١٠\٥٥٠)

(٣) شرح ابن بطال : ٩\٢٢٤ ، ارشاد الساری : ١٣\٤٨ ، فتح الباری : ١٠\٥٥٠)

(٤) صحيح البخاری و کتاب الجهاد ، باب فضل من حمل متاع صاحبه فی السفر (رقم الحديث ٢٨٢٧)

٣٥=بَاب الرِّفْقِ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ

[٥٦٧٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ دَخَلَ رَهْطٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ قَالَتْ عَائِشَةُ فَفَهِمْتُهَا فَقُلْتُ وَعَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَهْلًا يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قُلْتُ وَعَلَيْكُمْ [ر:٢٧٧٧]

[٥٦٧٩] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامُوا إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُزْرِمُوهُ ثُمَّ دَعَا بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَصُبَّ عَلَيْهِ [ر:٢١٦]

په هره معامله کښې نرمي کول پکار دی: رفق (د راء په کسره او د فاء په سکون سره) نرمۍ ته وائی ، روایت دباب کښې دی چه د یهودو یو جماعت نبی کریم ﷺ ته راغلو او وې ویل **: السام علیکم** " (په تا دې مرګ نازل وی) حضرت عائشه فرمائی څه په دې پوهه شوم نو ما اوویل : " وعلیکم السام واللعنة " رسول الله ﷺ اوفرمائل : صبر عائشه الله جل شانه په هره معامله کښې نرمي خوښوی ، ما عرض اوکړو ، اے د الله رسوله تاسو د دوی کلام وانه ریدلو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : ما خو هم " وعلیکم " اوویلې -

د باب دويم روايت کښې دی چه يو بانډيچی په جمات کښې متيازې کول شروع کړل ، خلق دده د بندولودپاره ور وړاندې شو ،نوحضور ﷺ اوفرمائل : دې د متيازو کولو نه مه بندوئ، بيا ئې يو ډولچه اوبه را اوغوښتلې اوپه دې ئې واړولې،**لاتزرموه :** داد إزرام باب افعال نه دې - د ازرام معنی د قطع (بندولو) ده **يقال : زرم البول إذا انقطع، وأزرمته : قطعته**

٣٦=بَاب تَعَاوُنِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضِهِمْ بَعْضًا

[٥٦٨٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ أَوْ طَالِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ [ر:٤٦٧]

رسول الله ﷺ فرمائلي دی ، يو مؤمن د بل مؤمن دپاره په شان د عمارت دې چه د هغې يو حصه بلې حصې له مضبوطوی او دوی د (پوهولو دپاره) د يو لاس ګوتې د بل لاس په ګوتو کښې ورکړې -

" يشد بعضه بعضا " کښې " بعضا " د " يشد " دپاره مفعول به دې ، خو علامه کرمانی فرمائی : دا منصوب په نزع د خافض دې ، أی يشد بعضه ببعض - ([1])

علامه ابن بطال فرمائی : " تعاون المؤمنين بعضهم بعضا فی أمور الدنيا و الآخرة مندوب إليه بهذا الحديث ، و ذلك من مكارم الأخلاق ، و قد جاء فی حديث آخر عن النبی صلی الله عليه و سلم " الله فی عون العبد ، ما دام العبد فی عون أخيه " ([2])

يعنی ددې حديث په بناء باندې د مسلمانانو د يو بل سره په دنيوی او په اخروی کارونو کښې تعاون کول يو مندوب او مستحب امر دې او دا دښو اخلاقو يو حصه ده ، يو بل حديث کښې راغلې دی چه تر يو بنده د خپل رور په امداد او تعاون کښې مصروف وی نو الله تعالی ددې بنده امداد کوی -

قوله: ثم شبك بين أصابعه: رسول الله ﷺ د يو لاس گوتې د بل لاس په گوتو کښې واچولې - او وې فرمائل مؤمنان د يو بل سره داسې لګيدلې او تړلې شويدی ..... دينه دا هم معلومه شوه چه کومه خبره کښې مبالغه مقصود وی نو د دې د پوهولو دپاره په لاس وغيره سره اشاره او حرکت کولې شی دې دپاره چه اوريدونکی په دې ښه پوهـ شی ، حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی : " و يستفاد منه أن الذی يريد المبالغة فی بيان أقواله يمثلها بحركاته ليكون أوقع فی نفس السامع " ([3]) و كان النبی صلی الله عليه و سلم جالسا إذ جاء رجل يسأل أو طالب حاجة ، أقبل علينا بوجهه ، فقال : اشفعوا .... ([4])

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی دې عبارت کښې اشکال دې ، ځکه چه مقصود په دې سره د رسول الله ﷺ دا معمول خودل دی چه کله به دوی ناست وو او يو سائل به راغلو نو دوی به فرمائل د ده دپاره سفارش اوکړئ .... حال دا دې د دې عبارت نه دا د يو خل واقعه معلوميږی .... حافظ فرمائی چه کيدې شی چه اصل کښې " كان إذا كان جالسا ... " وو (يعنی چه کله به هم دوی تشريف فرما وو) خو راوی " كان إذا " د اختصار د وجه نه حذف کړو - ([5])

ابونعيم روايت نقل کړيدې ، د ده الفاظ دی " كان رسول الله صلی الله عليه و سلم إذا جاءه السائل أو طلبت إليه حاجة ، قال : إشفعوا تؤجروا " ([6])

---

[1]) شرح الكرمانی ۲۱\۱۷۹)

[2]) شرح ابن بطال : ۹\۲۲۷)

[3]) فتح الباری : ۱۰\۵۵۲)

[4]) فتح الباری : ۱۰\۵۵۲)

[5]) فتح الباری : ۱۰\۵۵۲)

[6]) صحيح البخاری ، كتاب الزكاة ، باب التحريض علی الصدقة و الشفاعة فيها (رقم الحديث : ۴۶۷)

دا عبارت بالکل بې گرده او بې غباره دې
د حدیث شریف حاصل دا دې چه رسول الله ﷺ ته به کله هم څوك سائل راغلو یا به ورته څوك حاجتمند راغلو نو دوی به حضرات اصحابو ته فرمائل چه تاسو دده سفارش اوکړې نو تاسو ته به هم (ددې سفارش کولو) اجر ملاو شی ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش قبول شی او که نه ، بهر حال تاسو ته به د سفارش کولو اجر ملاویږی -
اشفعوا فلتوجروا ..... دیکښې لام ، لام کي دې ای اشفعوا کي توجروا ، فاء دیکښې زیاتی ده - (١)
علامه کرمانی فرمائی چه دا فاء سببیه ده او د لام کي په معنی دې او فاء سببیه او لام کي دواړه جمع کیدې شی - (٢)
شارح د مشکاة علامه طیبی رحمه الله د دې په تشریح کښې فرمائی : **يعني إذا عرض صاحب الحاجة علي اشفعوا له ، فإنكم إذا شفعتم له إلي اي إذا عرض المحتاج حاجته علي فاشفعوا له إلي ، حصل لكم بتلك الشفاعة أجر، سواء قبلت شفاعتكم أو لم تقبل ، وقوله : "يقضي الله على لسان رسوله" أي يجري على لساني ما شاء الله ، إن قضيت حاجة من شفاعتكم له ، فهو بتقدير الله ، وإن لم أقض فهو أيضًا بتقدير الله** (٣)
یعنی چه کله هم یو حاجتمند خپل څه حاجت وړاندې کړی نو تاسو دده سفارش اوکړئ ، د سفارش په وجه به تاسو ته اجر ملاویږی ، برابره خبره ده چه د ستاسو سفارش قبول شی او که نه ، الله جل شانه څما په ژبه به هغه څه جاری کوی چه کوم د الله مشیت (اراده) وی ، د ستاسو په سفارش که څه د چا څه ضرورت پوره کړم نو دا هم په تقدیر د الله تعالی سره او که اونکړم نو دا به هم د الله تعالی په تقدیر سره وي -
مقصد دا دې چه د سفارش قبلیدل او نه قبلیدل جدا خبره ده ، صرف په سفارش کولو هم د اجر استحقاق حاصلیږی ، د حضرت ابن عباس نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمایلي دی " **من سعى لأخيه المسلم في حاجة قضيت له أو لم تقض غفر له** " (٤) چه چا د خپل مسلمان رور د حاجت او د ضرورت پوره کولو دپاره کوشش اوکړو ، نو د ده به مغفرت اوشی ، برابره خبره ده چه دده حاجت پوره شو او که او نشو -
حافظ ابن حجر د حدیث نه آداب مستنبط کوی او لیکی : " **وفي الحديث الحض على الخير بالفعل وبالتسبيب إليه بكل وجه ، والشفاعة إلى الكبير في كشف كربة ومعونة ضعيف ، إذ ليس كل أحد يقدر على الوصول إلى الرئيس ، ولا التمكن منه ليلج عليه أو يوضح له مراده ليعرف حاله على وجهه ، وإلا فقد كان صلى الله**

---

١) ارشاد الساری : ١٣\٥١، فتح الباری : ١٠\٥٥٣)
٢) شرح البخاری للکرمانی : ٢١\١٧٩)
٣) شرح الطیبی علی مشکاة المصابیح ، کتاب الأدب ، باب الشفعة و الرحمة علی الخلق : ٩\١٧١ (رقم الحدیث : ٤٩٥٦)
٤) فتح الباری : ١٠\٥٥٣)

علیه وسلم لایحتجب"(۱)

یعنی دې حدیث کښې نیکۍ کولو او ددې سبب جوړیدو ته ترغیب ورکړې شویدې ، د چا بوج سپکولو یا د یو ضعیف سره امداد کولو دپاره چا لوې سړی ته د سفارش کولو هم ترغیب دی ، ځکه چه د هر سړې امیر ته رسیدل نه وی دا رنګه امیر ته تلل او د خپل مقصد صحیح بیان کول هم د هرکس کارنه دې ، ګنی رسول الله ﷺ خو حاجب او دربان نه ساتلو.

قوله: وليقض الله على لسان نبيه: لیقض د لام سره هم دې او "ویقضی" د لام نه بغیر هم دې ، صحیح مسلم په روایت کښې فلیقض دې (۲) خو د صحیح مسلم په روایت کښې هم "ولیقض" دې) علامه قرطبی رحمه الله فرمایی :

"لايصح أن تكون هذه اللام لام الأمر، لأن الله لايؤمر، ولا لام كي إلا أنه ثبت في الرواية، وليقض، بغير ياء مد، ثم قال: يحتمل أن تكون بمعنى الدعاء: اللهم اقض أو الأمر هنا بمعنى الخبر"(۳)

یعنی "ولیقض" کښې لام ، لام امر نه شی کیدې ، ځکه چه ګه دا لام امر اوګرځولې شی او د امر صیغه فرض کړې شي نو ترجمه به ئې دا وی "الله لره پکار دی چه دې فیصله اوکړی .... " او الله مامور نه شی کیدې ، او دا "لام کَي" هم نه شی کیدې ځکه دې صورت کښې ئې څه مطلب نه جوړیږی ، خو روایت کښې هم دارنګه ثابت دی ، خو د امر په صورت کښې دا په دعا حمل کیدې شی ، "ولیقض الله ...." د "اللهم اقض ... " په معنی کښې به وی او دا احتمال هم شته چه امر د خبر په معنی کښي شی -

۳۷= بَاب قَوْلِ اللهِ تَعَالَى مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا

[النساء:۸۵] كِفْلٌ نَصِيبٌ قَالَ أَبُو مُوسَى كِفْلَيْنِ [الحديد:۲۸] أَجْرَيْنِ بِالْحَبَشِيَّةِ

[۵٦۸۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَتَاهُ السَّائِلُ أَوْصَاحِبُ الْحَاجَةِ قَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللهُ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ [ر:۱۳٦۵] •

دسفارش دوه قسمونه دی یو سفارش حسنه او بل سفارش سیئه ، آیت کریمه کښې دی چه

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۵۵۳)

۲) فتح الباری : ۱۰\۵۵۳ وصحیح مسلم ، کتاب البر و الصلة و الآداب ، باب استحباب الشفاعة فیما لیس بحرام : ٤\۲۰۲٦ (رقم الحدیث : ۲٦۲۷)

۳) فتح الباری : ۱۰\۵۵۳)

كوم كس ښه سفارش اوکړی ، نو دده به دیکښې حصه وی ، او چه څوك بد سفارش اوکړی نو دده به هم دیکښې حصه وی -

شفاعت حسنه څو صورتونه دی ، په جائز او مباح امورو کښې د چا د نفع او د فائدې دپاره سفارش کول ، د نیکئ په کارونو کښې سفارش کول ، شفاعت حسنه دې ، او چا ته نقصان ورکولو دپاره سفارش کول ، په خلاف شرع کارونو کښې د چا دپاره سفارش کول په شفاعت سیئه کښې داخل دي - ([1])

بعضو ویلي دی چه مسلمانانو ته دعا کول شفاعت حسنه او دوی ته خیرې کول شفاعت سیئه ده - ([2])

حضرت حسن بصری او قتاده کفل معنی په گناه او په وزر سره کړیده ([3]) او امام ددې معنی په" نصیب " (حصې) سره بیان کړیده ، دا د ابوعبیده تفسیر دې - ([4])

قوله: قال أبوموسى : كفلين : أجرين بالحبشية: سورة حديد كښې دی (يؤتكم كفلين من رحمته) دې آيت كريمه كښې كفل د اجر په معنى دې ، حضرت ابو موسى اشعرى رضي الله عنه فرمائی : چه د كفلين معنى په حبشى ژبه كښې د اجر ده ، ابن ابى حاتم دا تعليق موصولاً نقل كړيدې - ([5])

٣٨= بَاب لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا

[٥٦٨٢] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ سَمِعْتُ مَسْرُوقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو حِينَ قَدِمَ مَعَ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْكُوفَةِ فَذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَخْيَرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا [ر: ٣٣٦٦]

[٥٦٨٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ يَهُودَ أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكُمْ فَقَالَتْ عَائِشَةُ عَلَيْكُمْ وَلَعَنَكُمْ اللَّهُ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ قَالَ مَهْلًا يَا عَائِشَةُ عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ وَإِيَّاكِ وَالْعُنْفَ وَالْفُحْشَ قَالَتْ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ فَيُسْتَجَابُ لِي فِيهِمْ وَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِيَّ [ر: ٢٧٧٧]

---

[1]) اوګورئ الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ٥\٢٩٥)

[2]) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ٥\٢٩٥ ، عمدة القاری : ٢٢\١١٥)

[3]) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی : ٥\٢٩٥ ، شرح ابن بطال : ٩\٢٢٨ ، عمدة القاری : ٢٢\١١٥)

[4]) فتح الباری : ١٠\٥٥٣ ، عمدة القاری : ٢٢\١١٥)

[5]) عمدة القاری : ٢٢\١١٥)

رسول الله ﷺ ته نه د فحش خبرو كولو عادت وو او نه به دوى قصداً فحش خبرې كولې -
فاحش هغه كس ته وائي چه فحش كلام كوي ، كوم يو عمل هم ، قول او وصف چه د خپل مقدار نه واوړى نو دا بد لګى ، ديته فحش ويلې كيږى خو عموماً دا د كلام دپاره استعماليږى ، داسې خبره چه د حد د اعتدال نه بهر وى نو ديته به فحش وائى ، متفحش باب د تفعل نه د اسم فاعل صيغه ده ، د باب تفعل يو خاصيت د تكلف دې ، متفحش يعنى په تكلف سره او په قصد سره فحش خبرې كوونكې - (١)

[٥٦٨٣] (٢) حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا أَبُو يَحْيَى هُوَ فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِلَالِ بْنِ أُسَامَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّابًا وَلَا فَحَّاشًا وَلَا لَعَّانًا كَانَ يَقُولُ لِأَحَدِنَا عِنْدَ الْمَعْتِبَةِ مَا لَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ [ر: ٥٦٩٩]

حضرت انس ﷺ فرمائى چه رسول الله ﷺ كنځل كوونكې ، بدې خبرې كوونكې او لعنت كوونكې نه وو ، چه مونږ كښې به كله په يو كس غصه شو نو فرمائل به ئې ماله ترب جبينه (ده ته څه شويدى ، دده تندى دې په خاورو ككړ شى)

مَعْتَبَةٌ (د ميم په فتحه او د عين په سكون او دتا په فتحه او په كسره سره) ناراضګئ ته وائى - (٣)

قوله: ماله ترب جبينه: د دې دوه مطلبه كيدې شى ، يو خو دا چه دا د خيرو دپاره دې او مطلب ئې دا دې چه دې را اوغورزيږى دې دپاره چه دده تندى د خاورو شى .... خو ددې حقيقى معنى مراد نه اخستې كيږى بلكه دا د غصه او د ناراضتيا په وخت دا جمله عموما استعماليږى -

او دا د عبادت دپاره په دعا هم محمول كيدې شى يعنى ده ته دې په كثرت سره د مونځونو كولو توفيق ملاو شى چه د هغې په نتيجه كښې به د ده تندې په خاورو ككړ وى - (٤)

خو رومبې مطلب زيات قرين سياق او راجح دې -

دا حديث دلته امام بخارى رحمه الله په رومبى ځل ذكر كړيدې ، صحيح بخارى كښې دينه وړاندې دا چرته نه دې تير شوې -

...

---

[1] شرح الطيبى باب فى اخلاقه و شمائله صلى الله عليه و سلم ، الفصل الثانى : ١١\٣٦ (رقم الحديث : ٥٨٢٠) عمدة القارى : ٢٢\١١٦ ، فتح البارى : ١٠\٥٥٥)

[2] ٥٦٨٤) هذا الحديث من افراد الامام البخارى ، عمدة القارى : ٢٢\١١٧ ، و اخرجه ايضا فى كتاب الادب ، باب ما ينهى من السباب و اللعن : رقم الحديث : ٥٦٩٩)

[3] عمدة القارى : ٢٢\١١٧ ، ارشاد السارى : ١٣\٥٤ ، فتح البارى : ١٠\٥٥٦)

[4] ارشاد السارى : ١٣\٥٤ ، عمدة القارى : ٢٢\١١٧ ، فتح البارى : ١٠\٥٥٦)

[۵۶۸۵] (¹) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَآهُ قَالَ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ وَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا جَلَسَ تَطَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطَ إِلَيْهِ فَلَمَّا انْطَلَقَ الرَّجُلُ قَالَتْ لَهُ عَائِشَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ حِينَ رَأَيْتَ الرَّجُلَ قُلْتَ لَهُ كَذَا وَكَذَا ثُمَّ تَطَلَّقْتَ فِي وَجْهِهِ وَانْبَسَطْتَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَائِشَةُ مَتَى عَهِدْتِنِي فَحَّاشًا إِنَّ شَرَّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ شَرِّهِ [ر: ۵۷۰۷، ۵۷۸۰]

د عمرو بن عيسى كنيت ابو عثمان دې ، صحيح بخارى كښې د دوى صرف دوه روايتونه دى يو دا او يو په مناقب كښې تير شويدې - (²)

د ده د شيخ محمد بن سواء هم په صحيح بخارى كښې صرف دوه روايتونه دى يو دا او يو په مناقب كښې تير شويدې - (³)

روايت د باب كښې حضرت عائشه فرمائى : چه يو سړى د رسول الله ﷺ نه د دننه راتللو اجازت اوغوښتلو ، چه كله دوى ﷺ دې اوليدلو نو وې فرمائل دا د قبيلې بد رور يا بد خوې دې - چه كله دې كښيناستو نو دوى ورسره په روڼ تندى او په روښانه مخ ملاو شو ، چه كله دا سړې لاړو نو حضرت عائشه دوى نه تپوس اوكړو ، چه اے د الله رسوله چه كله تاسو دا سړې اوليدو نو داسې داسې مو اوفرمائل (چه دا د قبيلې خراب سړې دې) بيا تاسو ده سره په روڼ تندى او په روښانه مخ ملاو شوئ ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : اے عائشه تا څه كله فحش ويونكې ليدلې يم ، د قيامت په ورځ به د الله په نزد د درجې په اعتبار په خلقو كښې بدترين هغه كس وى چه خلق ده لره د ده د شر په وجه پرېږدى " -

قوله: إن رجلا استأذن ....: ابن بطال ، قاضى عياض ، قرطبى او امام نووى وائى چه دا سړې غيينه بن حصن وو - (⁴)

امام مالك د حضرت عائشه نه يو روايت رانقل كړيدې ديكښې د دې تصريح ده - (⁵)

---

¹) ۵۶۸۵) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب ما يجوز من اغتياب أهل الفساد و الريب (رقم الحديث : ۵۷۰۷) و أخرجه ديضا فى كتاب الأدب ، باب المدارة مع الناس (رقم الحديث : ۵۷۸۰) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب مدارة من يتقي فحشه : ٤ \ ۲۰۰۲ (رقم الحديث : ۲۵۹۱) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى المدارة : ٤ \ ۳۵۹ (رقم الحديث : ۱۹۹۶) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى خسن العشرة : ٤ \ ۲۵۱ (رقم الحديث : ٤۷۹۱)

²) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶)

³) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶)

⁴) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۱۷ ، فتح البارى : ۱۰ \ ۵۵۶ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۵ ، شرح مسلم للنووى ، كتاب البر و الصلة ، باب مدارة من يتقي فحشه : ۲ \ ۳۲۲)

⁵) دا روايت امام مالك په خپل موطاء كښې (كتاب حسن الخلق ، باب ما جاء... [بقيه برصفحه آئنده.....

د حضرت عائشه یو بل روایت کښې دی چه دا سړې مخرمه بن نوفل وو ، دا په تعدد د واقعاتو سره محمول کیدې شی - (۱)

قوله: فلما جلس تطلّق: تطلق دباب د تفعل نه د واحد مذکر غائب صیغه ده أی أبدی له طلاقة وجهه : (۲) یعنی دوی ﷺ ده ته خوشحالی او روڼ تندی والې ښکاره کړو -

حضرت عائشه ﷺ ته د رسول الله ﷺ په رویه تعجب اوشو چه دوی ﷺ خو ده ته د قبیلې بدتر سړې اوویلې ، او دینه پس په دوران د ملاقات کښې ئې ورسره په خوشحالي او په خندا ملاقات اوکړو د مسند احمد په روایت کښې دی چه په دې موقعه یو بل سړې راغلو نو دوی ﷺ اوفرمائل "نعم ابن العشیرة" (۳) (دا د قبیلې ښه سړې دې) خو چه کله دوی ﷺ د ده سره ملاو شو نو د زیاتې خوشحالۍ اظهار ئې اونکړو .... ځکه حضرت عائشه د حضور نه تپوس اوکړو ، نو دوی اوفرمائل : عائشه تا څه کله فحش ویونکې لیدلې یم ؟ .... مقصد دا وو چه د سړې د خراب کیدو مطلب دا نه دې چه ده سره دې ملاقات کولو کښې تریخوالې او د بې توجهۍ اظهار اوکړې شی -

د حدیث نه مستنبط فائدې : دې حدیث نه یو خبره خو دا معلومه شوه چه کُه یو سړې بد اخلاق او خراب وی نو چه د ده د خرابتیا نه د خلقو د خبرولو دپاره ده ته خراب اوویلې شی نو دا د حرام غیبت په زمره کښې نه راځی په شرط د دې چه کُه دا یره وی چه کُه خلق په ده خبر نه وی نو دې به په بې خبرۍ کښې خلقو ته دهوکه ورکړی - (۴) دویمه خبره دا معلومه شوه چه د یو خراب سړی د خرابۍ بیانولو نه پس ده سره د ملاقات په وخت د خوش اخلاقۍ مظاهره کول په نفاق کښې داخل نه دې - (۵)

دریمه خبره دا معلومه شوه چه د بداخلاقه او د فاسق سړي د شر نه د محفوظ پاتې کیدو دپاره او دې دین ته رانزدې کولو دپاره ظاهرا مدارات او د حسن اخلاق مظاهره کول پکار دی په شرط د دې چه حد د مداهنت ته سړې اونه رسوی - (۶)

مدارات او مداهنت کښې فرق دا دې چه مدارات دیته وائی چه دنیا څه د دنیوی یا د دینی فائدې او د اصلاح دپاره استعمالول او مداهنت دیته وائی چه د دنیا دپاره دین پریږدې ،

....بقیه ازحاشیه گذشته] فی حسن الخلق : ۲\۹۰۳) کښې ذکر کړیدې خو دیکښې د نوم تصریح نشته دې ، خو حافظ ابن حجر د بلاغات امام مالك په حواله سره ددې تصریح کړیده فتح الباری : ۱۰\۵۵۶)

۱) فتح الباری : ۱۰\۵۵۴ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۷)

۲) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷)

۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید عائشة : ۶\۱۵۸)

۴) رد المختار علی الدر المختار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵\۲۹۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۵۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۸)

۵) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۱۸ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب البر والصلة ، باب مداراة من یتقی فحشه : ۲\۳۲۲)

۶) فتح الباری : ۱۰\۵۵۷)

مدارات مباح او په بعض صورتونو کښې مستحب دې او مداهنت حرام او ناجائز دې - (١)
علامه قرطبی د حدیث د باب د واقعه په باره کښې لیکی :

"والنبی ﷺ إنما بذل له من دنیاه حسن عشرته ، و الرفق فی مکالمته ، و مع ذلك فلم یمدحه بقول ، فلم یناقض قوله فیه فعله ، فإن قوله فیه قول حق ، و فعله معه حسن عشرة" (٢)

یعنی رسول الله ﷺ ده سره حسن سلوك او په خبرو کښې د شفقت او د نرمئ مظاهره اوکړه ، خو دې سره دوی ﷺ دده تعریف په ژبه نه دې کړې ، نو دارنګه د ده قول او عمل کښې څه تناقض رانغلو ، د ده باره کښې زبانی رائې او قول په خپل ځائې حق وو خو بیا هم د ملاقات په وخت دوی سره نرم رویه اوساتله چه کوم د حسن معاشرت د قبیلې نه وو -
قاضی عیاض رحمه الله فرمائی چه عیینه دغه وخته پورې اسلام نه وو قبول کړې ، دې وجه نه "بئس أخو العشیرة" ویل په غیبت کښې داخل نه دی یا ئې اسلام قبول کړې وو خو دې په اسلام کښې کمزورې وو ، دوی ﷺ ددې باره کښې وضاحت اوکړو چه هسې نه څوك د ده په مسلمان کیدوسره په دهوکه کښې مبتلاء نه شی ، لکه چه د رسول الله ﷺ په ژوند کښې او دوی نه پس ده نه به داسې کارونه صادریدل چه دده د اسلام په ضعف دلیل وو - (٣)

٣٩ = بَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ وَالسَّخَاءِ وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الْبُخْلِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ وَأَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ [ر:٦] وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ لَمَّا بَلَغَهُ مَبْعَثُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَخِيهِ ارْكَبْ إِلَى هَذَا الْوَادِي فَاسْمَعْ مِنْ قَوْلِهِ فَرَجَعَ فَقَالَ رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ [ر:٣٦٤٨]

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله د درې جزءو ذکر کړیدې ، یو د حسن خلق یعنی ښه اخلاق ، د اخلاقو نه مراد هغه اوصاف مراد دی چه هغې سره انسان د نورو سره معامله کوی ، دا ښه هم وی او بد هم لکه عفو ، صبر ، رونړ تندې ، سخاوت ، ..... دا اخلاق حسنه دی ، بخل ، ترش والې ظلم وغیره اخلاق قبیحه دی - (٤)
سخا ، سخاوت ته وائی یعنی بغیر د څه د عوض نه خپل مال خرچ کول ، بخل ددې ضد دې - " ما یکره من البخل " کښې امام بخاری رحمه الله اشاره اوکړه چه د بخل بعض صورتونه چه په هغې د بخل اطلاق کیږی هغه په مذموم بخل کښې داخل نه دی - (٥)
حضرت ابن عباس فرمائی : چه رسول الله ﷺ په ټولو خلقو کښې زیات سخی وو ، او د رمضان په میاشت کښې به دوی نورهم زیات سخی کیدلو ، دا تعلیق امام بخاری رحمه الله

---

(١) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٢) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٣) فتح الباری : ١٠\٥٥٧)
(٤) فتح الباری : ١٠\٥٥٨ ، عمدة القاری : ٢٢\١١٨)
(٥) فتح الباری : ١٠\٥٥٨ ، عمدة القاری : ٢٢\١١٨ ، ارشاد الساری : ١٣\ ٥٦)

په كتاب الايمان كښې موصولاً نقل كړيدې او هلته ددې تشريح هم تيره شويده - (۱)

قوله: وقال ابوذر لما بلغه مبعث النبى صلى الله عليه وسلم.....: د حضرت ابوذر غفارى رضي الله عنه بيان دې چه كله ده ته د رسول الله ﷺ د مبعوث كيدو خبر ملاو شو نو ده خپل رور ته اوويل: چه دغه وادى ته لاړ شه او دده خبرې واوره ، نو چه كله دې واپس راغلو نو ده اوويل چه ما د ده نه د ښو اخلاقو حكم وركول واوريدل او اومې ليدلو ، دا تعليق امام بخارى رحمه الله په تفصيل سره په " المبعث النبوى " كښې موصولاً نقل كړيدې - (۲)

مكارم: مكرمة (د راء په ضمه سره) جمع ده ښو اخلاقو ته وائى - (۳)

[۵۶۸۶] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَنْ تُرَاعُوا لَنْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ فِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا أَوْ إِنَّهُ لَبَحْرٌ [ر: ۲۴۸۴]

حضرت انس رضي الله عنه فرمائى چه يو شپه (په څه اواز اوريدو سره) اهل مدينه اويريدل ، خلق ددې اواز طرف ته روان شو نو رسول الله ﷺ د خلقو استقبال اوكړو (ځكه چه دوى ﷺ تحقيق اوكړو او واپس راروان وو او خلق اوس وتل) دوى ﷺ آواز طرف ته د خلقو نه وړاندې وتلې وو ، وې فرمائل چه د يرې خبره نشته دې ، دوى ﷺ د حضرت ابو طلحه رضي الله عنه په بربنډ اس بغير د زينه سور وو ، او په غاړه كښې ئې توره وه او فرمايل ئې ما دا سمندر بيا موندلو يا هغه سمندر دې -

قوله: لم تُراعوا لم تُراعوا: ديكښې " لم " د " لا " په معنى دې ، نفى د نهى په معنى كښې ده أى لا تراعوا... د ابوذر نه علاوه په باقى نورو نسخو كښې " لن تراعو " دې - (۴)

عُرى (د عين په ضمه او د راء په سكون سهر) دا د فرس صفت دې ، د بربنډې ملا والا آس ماعليه سرج دا ددې تفسير دې -

قوله: لقد وجدته بحرا: ديكښې دوه احتماله دى يو دا چه ضمير " صوت " ته راجع وى او مطلب به ئې دا وى چه دا آواز د سمندر وو ، د دښمن اواز نه وو - (۵)

دويم دا چه ضمير " فرس " ته راجع وى چه ما دا آس د سمندر په شان په تلو كښې فراخ او

---

(۱) صحيح البخارى كتاب بدء الوحى (رقم الحديث : ۶) د حديث د تشريح دپاره كشف البارى باب بدء الوحى : ۱\۴۶۱ اوګورئ)

(۲) صحيح البخارى وباب اسلام ابى ذر رضى الله عنه (رقم الحديث : ۳۸۶۱)

(۳) فتح البارى : ۱۰\۵۶۰ . ارشاد السارى : ۱۳\۵۶)

(۴) ارشاد السارى : ۱۳\۵۷)

(۵) لم آجده فيما بين يدى من المصادر)

وسيع بيا موندو - ([1])

[٥٦٨٧] ([2]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ مَا سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ لَا

قوله: ماسئل النبي صلى الله عليه وسلم عن شيء قط فقال: لا: يعنى د رسول الله ﷺ نه چه كله هم څه دنيوى څيز طلب به كړې شو نو دوى ﷺ "لا" (نه) كله هم نه ده ويلې ، بلكه كُه وركول به وو نو نعم (ښه) به ئې اوويل او كُه د څه عذر د وجه به ئې نه شو وركولې نوخاموشى به ئې اختياركړه، د ابن سعد يو روايت كښې ددې تصريح ده([3])

[٥٦٨٨] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يُحَدِّثُنَا إِذْ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَإِنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقًا [ر: ٣٣٦٦]

[٥٦٨٩] حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُرْدَةٍ فَقَالَ سَهْلٌ لِلْقَوْمِ أَتَدْرُونَ مَا الْبُرْدَةُ فَقَالَ الْقَوْمُ هِيَ الشَّمْلَةُ فَقَالَ سَهْلٌ هِيَ شَمْلَةٌ مَنْسُوجَةٌ فِيهَا حَاشِيَتُهَا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكْسُوكَ هَذِهِ فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْتَاجًا إِلَيْهَا فَلَبِسَهَا فَرَآهَا عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَحْسَنَ هَذِهِ فَاكْسُنِيهَا فَقَالَ نَعَمْ فَلَمَّا قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَامَهُ أَصْحَابُهُ قَالُوا مَا أَحْسَنْتَ حِينَ رَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مُحْتَاجًا إِلَيْهَا ثُمَّ سَأَلْتَهُ إِيَّاهَا وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّهُ لَا يُسْأَلُ شَيْئًا فَيَمْنَعَهُ فَقَالَ رَجَوْتُ بَرَكَتَهَا حِينَ لَبِسَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلِّي أُكَفَّنُ فِيهَا [ر: ١٢١٨]

حضرت سهل رضي الله عنه فرمائى چه يو ښځه نبى كريم ﷺ ته راغله او دې د څان سره يو "برده" راوړه . سهل د خلقو نه تپوس اوكړو تاسو ته پته شته چه برده څه ته وائى ؟ خلقو اوويل : دا شمله ده . سهل اوويل : برده هغه شمله (څادر) ته وائى چه په هغه حاشې (په غاړو ګلكارى) جوړې شوې وى ، دې ښځې عرض اوكړو ، اے د الله رسوله ، څه دا تا ته اغوستل غواړم ، نبى كريم ﷺ د يو ضرورت مند كس په شان دا (ډيره په مينه) واخستو او وائې غوستو ، حضرات اصحابو كښې يو كس دا اوليدلو نو وې ويل : اے د الله رسوله ! دا

---

[1]) التعليق الصبيح ، باب فى اخلاقه و شمائله صلى الله عليه و سلم : ٧\٩٢ ، شرح الطيبى ، باب فى اخلاق و شمائله صلى الله عليه و سلم،الفصل الاول: ١١\٣٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١١٩ ، ارشاد السارى : ١٣\٥٧)

[2]) ٥٦٨٧) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب ما سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم قط . فقال : لا ، و كثرة عطائه : ٤\١٨٠٥ (رقم الحديث : ٢٣١١) و أخرجه الترمذى فى الشمائل ، باب ما جاء في خلق رسول الله صلى الله عليه و سلم : ٢٤)

[3]) ارشاد السارى : ١٣\٥٧ وفتح البارى : ١٠\٥٦١)

ثومره ښائسته دې ، تاسو دا ما ته راکړئ ، دوی ﷺ اوفرمائل : ښه ده ، نو چه کله رسول الله ﷺ پاڅيدو (او دننه ئې تشريف يوړو) نو اصحابو دې ملامته کړو ، او ورته ئې اوويل : دا تا ښه اونکړل ، چه کله تا اوليدلو چه نبی کريم ﷺ دا څادر قبول کړو او دوی ﷺ ته ددې ضرورت هم وو خو تا سره د دې د دوی نه څادر اوغوښتلو ، حال دا دې چه تا ته معلومه هم ده چه حضور ﷺ نه چه کله څه څيز اوغوښتې شی نو دوی ﷺ انکار نه کوی ، دې صحابی عرض اوکړو چه کله رسول الله ﷺ دا واغوستو نو څه د دې د برکت اميدوار شوم ، چه کيدې شی دا څه خپل کفن جوړ کړم -

قوله: جاءت إمرأة: حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه د دې ښځې نوم ما ته معلوم نه شو - (۱)

قوله: هي شملة منسوجة فيها حاشيتها: شمله څادر او پټو ته وائی ، اصل کښې شمله هر هغه جامې ته وائی چه هغه اغوستې کيږی خو بيا دا د څادر او د شړئ دپاره استعماليدل شروع شو ، يعنی دا داسې څادر وو چه ديکښې حاشيې جوړې شوې وې ، ددې حاشې نه وې پرې کړې شوې ، يا مطلب دا دې چه دا بغير د زونډو نه وو تر اوسه پورې ديکښې زونډی نه وو جوړ شوې ، علامه قسطلانی رحمه الله ليکی :

"أی لم تقطع من ثوب فتكون بلا حاشية ، أو أنها جديدة لم يقطع هدبها ، وفی تفسير البردة بالشملة تجوز لأن البردة كساء ، والشملة مايشتمل به ، لكن لما كثر استعمالهم لها ، أطلقوا عليها إسمها" (۲)

قوله: فرآها عليه رجل: دا سړې څوک وو ؟ په بعض روايتونو کښې دی چه دا حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وو اوبعضوکښې دی چه دا حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه وو (۳)

[۵۶۹۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ وَيَنْقُصُ الْعَمَلُ وَيُلْقَى الشُّحُّ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ قَالُوا وَمَا الْهَرْجُ قَالَ الْقَتْلُ الْقَتْلُ [ر: ۶۶۵۲، وانظر: ۹۸۹، ۳۴۱۳]

رسول الله ﷺ فرمائی ، زمانه به قريبه شی ، عمل (صالح) به کم شی ، بخل به زيات شی او د هرج به کثرت وی ، خلقو اوويل : هرج څه څيز دې وې فرمائل قتل قتل -

د يتقارب الزمان مطلب : ① علامه توربشتی رحمه الله په شرح د مصابيح کښې فرمائی چه د " يتقارب الزمان " نه د قيامت نزديکت مراد دې يعنی د دنيا او د آخرت زمانه ديو بل سره به نزدې شی - (۴)

---

(۱) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸ ، فتح الباری ، کتاب الجنائز ، باب من استعد الکفن فی زمن النبی صلی الله عليه و سلم : ۳\۱۴۳)

(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸)

(۳) ارشاد الساری : ۱۳\۵۸)

(۴) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰ و شرح الطيبی : کتاب الفتن ....[بقيه برصفحه آئنده....

③ ملا علی قاری رحمه الله فرمائی : د " یتقارب الزمان " دا معنی هم کیدې شی چه شر او فساد کښې به زمانه د یو بل سره نزدې شی ، فسادات به ډیر زیات وی او مسلسل به وی ، په مینځ کښې به ئې بندیز ډیر کم راځی -(۱)

④ بعض وایی چه دینه د خلقو د عمرونو کمی ته اشاره ده یعنی د اهل زمانه عمرونه به کم وی ، اوږده عمرونه به نه لری -(۲)

④ بعض وائی چه دینه د زمانې د برکت قلت ته اشاره ده چه د زمانې نه به برکت اوچت شی او وخت به ډیر زر تیریږی -(۳)

د یو حدیث نه ددې تائید هم کیږی چه هغې کښې دی چه د قیامت سره نزدې وخت به داسې بې برکته شی چه کال به په شان د میاشت ، او میاشت به په شان د هفتې او هفته به په شان د ورځ تیریږی او محسوسیږی -(۴) په یتقارب الزمان سره دې بې برکتئ ته اشاره ده-

⑤ قاضی عیاض رحمه الله فرمایی ددې مطلب دا دې چه ښارونه به په تیزئ سره ورانیږی او صدئ به په تیز رفتارئ سره تیریږی -(۵)

قوله: ویلقی الشحُّ: شح بخل مع الحرص ته وائی ، یعنی بخل به د خلقو په زړونو کښې واچولې شی ، عالم به خپل علم کښې او دولتمند به خپل مال کښې بخل شروع کړی -(۶)

قوله: ویکثر الهرج: د هرج تشریح دلته حدیث کښې په قتل سره شویده ، صاحب قاموس لیکی چه د هرج الناس معنی دا ده وقعوا فی فتنة وقتل واختلاط... (۷) دینه معلومه شوه چه هَرج هر قتل ته نه وائی بلکه هغه قتل ته وائی چه د څه فتنې په وجه وی -

ابن فارس په معجم مقاییس اللغة کښې د هرج معنی قتل او اختلاط بیان کړیدې ، علامه عینی او قسطلانی لیکلې دی چه ابن فارس ددې معنی د فتنې او د اختلاط کړیده ، خو معجم کښې دوی ددې معنی د قتل او اختلاط سره کړې ده -(۸)

...بقیه ازحاشیه گذشته] الفصل الأول : ۱۰\۵۶ (رقم الحدیث : ۵۳۸۹)

(۱) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰)

(۲) ارشاد الساری : ۱۳\۵۹ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۲۰ ، مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰)

(۳) مرقاة:کتاب الفتن،الفصل الأول:۱۰\۱۲۰ معالم السنن ، کتاب الفتن : ۶\۱۴۱ (رقم الحدیث : ۴۰۸۸)

(۴) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانید أسماء بنت زید : ۶\۴۵۴ ، ۴۵۹ ، سنن ابن ماجة ، کتاب الفتن ، باب فتنة الدجال ... ۲\۱۳۵۶ (رقم الحدیث : ۴۰۷۵)

(۵) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰)

(۶) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰)

(۷) مرقاة : کتاب الفتن ، الفصل الأول : ۱۰\۱۲۰ ، القاموس المحیط ، فصل الهاء من باب لاجیم : ۲\۱۱۵)

(۸) عمدة القاری : ۲۲\۱۲۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۵۹ ، معجم مقاییس اللغة : باب الهاء و الراء و ما یثلثهما : ۶\۴۹)

علامه خطابي رحمه الله فرمائي چه هرج د حبشي ژبې لفظ دې ، او ددې معنى د قتل او د فتنې ده - (۱)

د يلقى الشح په مناسبت سره امام دا حديث دلته ذكر كړو ځكه چه د ترجمة الباب جزء ثالث و ما يكره من البخل دې -

[۵٦۹۱] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ سَمِعَ سَلَامَ بْنَ مِسْكِينٍ قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا يَقُولُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أُفٍّ وَلَا لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَّا صَنَعْتَ [ر: ۲٦٦٦]

قوله: خدمت النبي صلى الله عليه وسلم عشر سنين: دلته د بخاري په روايت كښې لس او د صحيح مسلم په روايت كښې نه كاله ذكر دى - (۲)

خو دواړو كښې تطبيق كيدې شى چه ټوله مُده د خدمت نه كاله او څو مياشتې دى ، په لسو والا روايت كښې ئې كسر پوره كړو او د نهو والا روايت كښې ئې كسر حذف كړو - (۳)

رسول الله ﷺ حضرت انس په دنيوى كارونو كښې كله هم نه دې رټلې او نه ئې ترينه دا تپوس كړيدې چه دا كار دې ولې اوكړو او ولې دې اونكړو -

خو شرعى كارونو كښې به ئې د چشم پوشئ او بې پرواهئ نه كار نه اخستلو - (٤)

٤٠ = بَاب كَيْفَ يَكُونُ الرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ

[۵٦۹۲] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ قَالَتْ كَانَ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ [ر: ٦٤٤]

علامه عينى رحمه الله ليكى

"أى هذا باب يذكر فيه كيف يكون حال الرجل فى أهله يعنى إذا كان الرجل فى بيته بين أهله ، كيف يعمل من أعمال نفسه ، ومن أعمال البيت على مايجئ فى حديث الباب" (۵)

يعنى دې باب كښې امام بخارى رحمه الله دا خبره بيان كړيده چه سړې څنګه به په خپل اهل كښې اوسى او څنګه به د كور او خپل كار كوى ـ

روايت د باب كښې دى چه اسود بن زيد د حضرت عائشه نه تپوس اوكړو چه رسول الله ﷺ

---

۱) ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۹ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۰ ، معالم السنن : ٦ \ ۱٤۳ (رقم الحديث : ٤۰۸۸)

۲) رواه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب كان رسول الله صلى الله عليه و سلم احسن الناس خلقا : ٤ \ ۱۸۵٤ (رقم الحديث : ۲۳۵۹)

۳) فتح البارى : ۱۰ \ ۵٦٤ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۵۹)

٤) فتح البارى : ۱۰ \ ۵٦۵ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ٦۰)

۵) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۱)

به د خپل کور والا سره اوسیدلو نو څه به ئې کولو نو وې فرمائل چه دې به د خپل کور والا
په کار وغیره کښې مصروف وو ، چه کله به وخت د مانځه شو نو مانځه دپاره به اودریدو -
د مسند احمد په روایت کښې حضرت عائشه فرمائی " یخیط ثوبه ، و یخصف نعله ، و
یعمل ما یعمل الرجال فی بیوتهم [1] خپلې جامې به ئې ګنډلې ، خپل پانړار به ئې ګنډلو
او هغه کارونه به ئې کول چه خلق په کورونو کښې کوی -
ابن حبان په خپل صحیح کښې دا حدیث صحیح ګرځولې دې [2] او هم مسند احمد کښې د
حضرت عائشه یو بل روایت کښې دا الفاظ دی " ماکان إلا بشرا من البشر، کان یفلی ثوبه ، ویحلب
شاته ، ویخدم نفسه " [3] د یفلی ثوبه لغوی معنی خو جامو کښې سپګې تلاش کول دی ، خو
بل حدیث کښې دی چه د رسول الله ﷺ په جامو کښې به سپګې نه وې ، دې وجه نه دینه
هم داسې د جامو کتل مراد دی - [4]
حدیث د باب کتاب الصلاة کښې تیر شویدې - [5]
شارح بخاری علامه ابن بطال رحمه الله لیکی :

" أخلاق الأنبیاء و المرسلین علیهم السلام التواضع و التذلل فی أفعالهم ، و البعد عن الترفة و التنعم ، فکانوا یمتهنون أنفسهم فیما یعن لهم لیستنوا بذلك فیسلك سبیلهم و تقتفی آثارهم وقول عائشة : " کان فی مهنة أهله " یدل علی دوام ذلك من فعله متی عرض له ما یحتاج إلی إصلاحه ، لئلا یخلد إلی الدعة و الرفاهیة التی ذمها الله و أخبر أنها من صفات غیر المؤمنین فقال تعالی (فذرنی و المکذبین أولی النعمة و مهلهم قلیلا) [6]
یعنی د انبیاء په اخلاقو کښې تواضع او عاجزی او د تعیش او د تنعم نه لرې والې داخل وی
، لکه چه دوی ته به کوم ضروریات راپیښیدل نو دا به دوی په خپله پوره کول ، دې دپاره
چه د دوی عمل د نورو دپاره سنت او نمونه جوړې شی ، چه خلق د دوی په طریقه روان شی ،
او د دوی په آثارو او په نقش قدم تابعداری اوکړی ، د حضرت عائشه قول " کان فی مهنة أهله "
په دوام دلالت کوی ، چه حضور ﷺ ته به کله هم د څه څیز صحیح کولو او د جوړولو
ضرورت راپیښ شو نو دوی به په خپله دا جوړولو ، دا دې دپاره چه ده به ځان د آرام او د
اوزګارې نه ساتلو ، چه دهغې الله تعالی مذمت کړیدې ، اودا ئې خودلې ده چه دا د مؤمنانو
صفت نه دې ، ارشاد ربانی دې " ته ما او انکار کوونکی خاوندان د مزو اخستو والا پریږده
او دوی ته څه لږ وخت دپاره مهلت ورکړه "

---

[1] مسند الإمام أحمد بن حنبل فی مسانید عائشة : ۶\۱۲۱)
[2] عمدة القاری : ۲۲\۱۲۱)
[3] مسند الإمام أحمد بن حنبل فی مسانید عایشة : ۶\۲۵۶)
[4] التعلیق الصبیح ، باب بدء الخلق و ذکر الانبیاء : ۷\۹۷)
[5] أخرجه البخاری فی کتاب الصلاة ،باب من کان فی حاجة أهله فأقیمت الصلاة، فخرج (رقم الحدیث: ۶۷۶)
[6] شرح صحیح البخاری لابن بطال : ۹\۲۳۴)

۴۱ = باب المقة من الله تعالى

[۵۶۹۳] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبَّهُ فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ [ر: ۳۰۳۷]

مقة په وزن د عدة محبت ته وايي (۱) د الله تعالى د طرفه د يو بنده سره محبت شروع کيږي نو دا بنده په فرشتو کښې بيا په انسانانو کښې مقبول او محبوب جوړيږى "المقة من الله" دا د حديث الفاظ دى چه کوم امام احمد او ابن ابى شيبه نقل کړيدى "المقة من الله، والصيت من السماء فإذا أحب الله عبدا ...."(۲) (محبت د الله تعالى د طرفه او شهرت د اسمان د طرفه دې، چه کله الله تعالى د يو بنده سره محبت اوکړى نو حضرت جبرائيل عليه السلام د ده د مقبوليت اعلان اوکړى ....) دا روايت چه د امام بخارى رحمه الله په شرط نه وو ، نو دې وجه نه دې يې په ترجمة الباب کښې ذکر نه کړو -

قوله: إذا أحب الله عبدا: د صحيح بخارى د کتاب الرقاق په روايت کښې د بنده سره د الله تعالى د محبت کولو سبب بيان کړيدې ، ديکښې دى " لايزال عبدى يتقرب إلى بالنوافل حتى أحبه"(۳) (ځما بنده د نفلونو په ذريعه مسلسل ما ته نزديکت حاصلو تر دې چه ځه ده سره محبت شروع کړم) او مسند احمد کښې د حضرت ثوبان حديث دې " إن العبد ليلتمس مرضاة الله تعالى، ولايزال بذلك فيقول الله عزوجل لجبريل : إن فلانا عبد يلتمس أن يرضينى ، ألا وإن رحمتى عليه ......"(۴) يوبنده مسلسل د الله تعالى د رضا په تلاش کښې وى ، تر دې چه الله تعالى جبرائيل عليه السلام ته اووائى چه فلانې بنده ځما د رضا په تلاش کښې دې ، واوره ، په ده باندې ځما رحمت خور دې)

قبول (د قاف په فتحه سره) مصدر دې ، بعض اهل لغت ليکى چه په دې وزن د قاف په فتحه سره د "قبول" نه علاوه بل لفظ مونږ ته نه دې ملاو شوې ، علامه ابن منظور افريقى په "لسان العرب" کښې د دې تصريح کړيده -(۵) خو ابن برى دا رد کړيدې او ليکى چه په دې وزن باندې ځلور نور مصدرونه هم شته دې فرمائى : وقد جاء الوضوء، والطهور، والولوع، و

---

۱) النهاية لابن الاثير : ۴\۳۴۸)
۲) فتح البارى : ۱۰\۵۶۶)
۳) أخرجه البخارى فى كتاب الرقاق ، باب من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه (رقم الحديث : ۶۵۰۷)
۴) مسند الإمام أحمد بن حنبل مسانيد ثوبان : ۵\۲۷۹)
۵) لسان العرب ، مادة " قبل " : ۱۱\۴۴۰ .

الوفود، عدتها مع القبول خمسة) قرآن كريم كښې دى (فتقبلها ربها بقبول حسن)[1]

دمعتمر روايت كښې د "قبول" په ځائې د "محبت" لفظ دې ديكښې دى "فيوضع له المحبة"[2]
حاصل دا چه كله الله تعالى د يو بنده سره د ده د اطاعت او د بندګئ په وجه محبت كوى نو
مخلوق كښې هم دا بنده د الله په حكم او په فيصله سره محبوب جوړ شى ، د الله د محبت
مطلب دا دې چه الله تعالى ده سره د خير او د نيكئ اراده اوكړى ، د فرشتو محبت ده دپاره
د استغفار په صورت ښكاره كيږى ، او د خلقو محبت ، د عقيدت او د تعلق په صورت
وړاندې راځى[3] د قرآن كريم يو آيت ديته اشاره كوى (إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل
لهم الرحمن ودًّا)[4]
د صحيح مسلم په روايت كښې دا اضافه هم شته چه الله كله د يو بنده نه نفرت كوى نو
حضرت جبريل اوبلى او ده دپاره په اسمان والا او په زمكه والا كښې د نفرت اعلان اوكړې
شى "ثم توضع له البغضاء في الأرض"[5]
حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى :

"وحقيقة المحبة عند أهل المعرفة من المعلومات التى لا تحد ، وإنما يعرفها من قامت به وجدانا لا يمكن
التعبير عنه ، و الحب على ثلاثة أقسام : إلهى و روحانى و طبيعى ، وحديث الباب يشتمل على هذه الأقسام
الثلاثة ، فحب الله العبد حب إلهى ، وحب جبريل و الملائكة له حب روحانى ، وحب العباد له حب طبيعى"[6]
دې حاصل دا دې چه د محبت حقيقت يو وجدانى څيز دې ، په لفظونو كښې ددې څه يو
متعين تعريف نه شى كيدې ، د محبت درې قسمه دى ، الهى ، روحانى او طبعى ، حديث
د باب درې واړو باندې مشتمل دې د الله تعالى د بنده سره محبت كول محبت الهى دې ، د
جبريل او د فرشتو ددې بنده سره محبت كول محبت روحانى دې او د خلقو ده سره محبت
كول محبت طبعى دې - خو د بندګانو هغه محبت معتبر دې چه كوم په اهل علم وفضل او
نيكانو كښې موندې كيږى ، كُه كوم يو كس چه فاسق او فاجر وى هغه په خلقو كښې
محبوب كيږى او د اهل علم او د فضل په نزد نه دې محبوب نو د دې محبت هيڅ اعتبار
نشته دې -

---

[1] سورة آل عمران : ۳۷)
[2] فتح البارى : ۱۰\۵۶۷)
[3] فتح البارى : ۱۰\۵۶۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۲۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۶۱)
[4] سورة مريم : ۹۶)
[5] صحيح مسلم ، كتاب البر والصلة و الآداب ، باب إذا أحب الله عبدا ، حببه إلى عباده : ٤\۲۰۳۰ (رقم الحديث : ۲۶۳۷)
[6] فتح البارى : ۱۰\۵۶۷)

۴۲=بَاب الحُبّ فِي اللَّهِ

[۵۶۰۳] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجِدُ أَحَدٌ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ وَحَتَّى أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ وَحَتَّى يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا [ر:۱۶]

د الله دپاره محبت کول او د الله تعالی دپاره بغض کول د ایمان په نخو کښې ده ، د حدیث د باب تشریح په " کتاب الایمان " کښې تیره شویده - (۱)

۴۳=بَاب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ الآية:الحجرات:۱۱]

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې د سورة الحجرات آیت کریمه ذکر کړیدې چه دیکښې د مؤمنانوسره الله تعالی خطاب کوی اودوی دبل پسې د خندا اود ټوقونه منع کوی-

د تمسخر معنی او ددې ممانعت : علامه قرطبی رحمه الله په تفسیر قرطبی کښې فرمائی چه تمسخر دیته وائی چه یو سړې د بل کس د تحقیر او دده د تذلیل او د توهین دپاره دده څه عیب داسې ذکر کړی چه خلق په ده پورې اوخاندی ، دا د ژبې نه علاوه د لاسونو پښو په اشارو هم کیږی (۲)

قرآن کریم د ښځو او د سړو بیل بیل ذکر اوکړو او دینه ئې منع اوکړه ، او په قرآن کریم کښې په عمومی احکامو کښې د ښځو خان له مستقل ذکر نه کیږی ، نو دلته چه ئې د دواړو جدا جدا ذکر اوکړو یو خو ددې ډیر بد والی ته په خاص طور توجه ورکول مقصود دی ، دویم دا مرض په ښځو کښې ډیر په کثرت سره وی ، دې وجه نه د ښځو ئې په صراحت سره ذکر اوکړو - (۳)

قرآن کریم کښې ئې سړی د سړو تمسخر کولو نه او ښځې د ښځو پسې د خندا کولو نه منع کړل - حال دا دې چه څنګه دا حرام او ممنوع دی نو داسې د یو سړې یوې ښځې پورې خندا کول او د یوې ښځې د سړی پورې خندا کول هم حرام او ناجائز دی ـ

خو شرعا چه د ښځو او د سړو ګډون ممنوع دې ، دې وجه نه د دې صورت ذکر ئې اونکړو، دیکښې اشاره وه چه کله معاشره خالص په اسلامی بنیادونو جوړه شی نو دا صورت به خود بخود ناپید شی ، دې وجه نه په صراحت سره ئې د دې صورت ذکر اونکړو - (۴)

---

۱) کشف الباری ، کتاب الإیمان ، باب حلاوة الإیمان : ۲ \ ۲۵)

۲) الجامع لإحکام القرآن للقرطبی ،سورة الحجرات:۱۱،۱۶ \ ۳۲۵،دارنګه اوګورئ روح المعانی: ۱۳ \ ۱۵۲)

۳) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة الحجرات : ۱۱ ، ۱۶ \ ۳۲۶ ، روح المعانی : ۱۳ \ ۱۵۳)

۴) معارف القرآن للمفتی محمد شفیع : ۸ \ ۱۱۶)

و لا تلمزوا انفسكم معنى :د تمسخر سره نې د " لمز " نه هم په (ولا تلمزوا انفسكم)ويلو سره منع كړو - د لمز معنى ده چا كښې عيب راويستل يا چا ته ديو عيب پيغور وركول - ([1])
علامه آلوسى رحمه الله فرمائى چه لمز د چا عيبونه واضح كول يا د چا د عيبونو تلاش او وړپسې كيدو ته وائى ، او سخريه چه ده نو دا تحقير او توهين ته وائى - ([2])
علامه عينى او علامه قسطلانى رحمهما الله فرمايى اللمز: الطعن ، الضرب باللسان ([3]) دې صورت كښې به د لاتلمزوا عطف په " لايسخر.... " باندې عطف الخاص على العام د قبيله وى - ([4])
د " لاتلمزو نه پس " انفسكم " ئې اوفرمائلو : علامه آلوسى رحمه الله ليكى :" أى لايعيب بعضكم بقول أو إشارة لأن المؤمنين كنفس واحدة ، فمتى عاب المؤمن المؤمن فكأنه عاب نفسه ([5])يعنى تا سو په يو بل باندې په اشاره يا په قول سره عيبونه مه لګوئ ځكه چه ټول مؤمنان په شان دې يو نفس دى،نوچه كله يومؤمن په بل مؤمن عيب لګوى نو ګويا ده په خپل ځان عيب اولګولو-
علامه قسطلانى رحمه الله ددې يو بله توجيه هم ليكلې ده چه كوم كس په بل باندې عيب لګوى ظاهره ده چه عيب لګوونكې د عيب نه پاك نه شى كيدې ، ده كښې به هم يقيناً څه نه څه عيب وى،دې وجه نه په جواب كښې به دغه كس په ده باندې ددې موجوده عيب طعن اوكړى ، نو داسې ده چه ده په بل عيب اولګولو نو ده د خپل ځان هم عيب بيان كړو ، ګويا دا عيب ده په خپله په خپل ځان اولګولو ، " دې وجه نه په خپل ځان عيب مه لګوئ " مطلب دا دې چه نورو ته پيغورونه مه وركوئ ځكه چه بيا به ته په خپله د دې نخه جوړ شې([6])
قوله: ولاتنابزوابالالقاب: يعنى يو بل په بدو القابو مه رابلئ، صاحب القاموس المحيط ليكلې دى التنابز: التعايرو التداعى بالالقاب ([7]) يعنى په بدو القابو سره چا ته شرم وراچول او ده لره رابلل -
حافظ ابن جرير طبرى د حضرت ابن عباس نه د تنابز تفسير نقل كړيدې چه يو سړې په يو زمانه كښې بد كار او بد كردار وو ، ده توبه اوكړه او د نيكئ په لاره راغلو نو اوس ده ته په تيرو شوو بدو باندې شرم وراچول تنابز دې - ([8])
امام رازى رحمه الله تفسير كبير كښې او علامه ابن كثير په خپل تفسير كښې اوعلامه

---

[1]) مجمع بحار الانوار : ٤ \ ٥٠٦ ، النهاية لابن الاثير : ٤ \ ٢٦٩)
[2]) روح المعانى للآلوسى : ١٣ \ ١٥٣ ، الجزء ٢٥)
[3]) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٢٢ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ٦٣)
[4]) ٢٥ روح المعانى : ١٣ \ ١٥٣ ، الجزء : ٢٥)
[5]) روح المعانى للعلمه آلوسى : ١٣ \ ١٥٣ ، الجزء ٢٥)
[6]) ارشاد السارى : ١٣ \ ٦٣)
[7]) القاموس المحيط ، باب الزاى ، فصل الميم و النون : ٢ \ ٢٠٠)
[8]) تفسير الطبرى لابن جرير ، سورة الحجرات : ١١ ، ١١ \ ١٣٣)

قرطبی په تفسیرقرطبی کښې ددې آیت په شان نزول کښې داسې څوواقعات رانقل کړیدی([1])

قوله: بئس الإسم الفسوق بعد الإيمان : علامه آلوسی رحمه الله په روح المعانی کښې لیکی : "بئس الذكر المرتفع للمؤمنين بسبب ارتكاب التنابز أن يذكروا بالفسق بعد اتصافهم بالايمان ، وهو ذم على اجتماع الفسق -- وهو ارتكاب التنابز -- والإيمان على معنى : لا ينبغى أن يجتمعا فإن الإيمان يأبى الفسق "([2]) یعنی په بدو القابو سره د مؤمنانو ذکر کول ډیر بد دی ، داسې چه په ایمان سره د متصف کیدو نه پس چه د دوی په فسق سره ذکر اوشی (دوی ته فاسق فاجر یهودی یا نصرانی وغیره ویل) یو کس چه په حقیقی معنو کښې مؤمن وی نو دې به مؤمنانو لره په بدو القابو د یادولو ارتکاب نه کوی ځکه چه دا ارتکاب فسق دې او ایمان او فسق دواړه نه دی جمع کیدل پکار -

دا رنګه کُه یو سړې وړاندې کافر وو ، بیا مسلمان شو یا فاسق فاجر وو ، بیا نیک او صالح شو ، د ده پوخ مؤمن کیدو نه پس د ده د پخوانی کفر او فسق ذکر کول جائز نه دی -

حاصل دا چه ویونکې مؤمن دې نو دده د تنابز ارتکاب نه دی کول پکار چه دا فسق دې او د ایمان راوړو نه پس د فسق ارتکاب نه دی کول پکار او چه د چا په باره کښې ویلې کیږی هغه مؤمن دې نو په ایمان باندې د متصف کیدو نه پس په فسق سره د ده تذکره نه دی کول پکار نو آیت د قائل او د مقول فیه دواړو سره متعلق دې -

اسم دلته د ذکر په معنی کښې دې ، وائی طار اسمه أی ذکره

[۵۶۹۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَضْحَكَ الرَّجُلُ مِمَّا يَخْرُجُ مِنَ الْأَنْفُسِ وَقَالَ بِمَ يَضْرِبُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ ضَرْبَ الْفَحْلِ أَوْ الْعَبْدِ ثُمَّ لَعَلَّهُ يُعَانِقُهَا وَقَالَ الثَّوْرِيُّ وَوُهَيْبٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ جَلْدَ الْعَبْدِ [ر: ۳۱۹۷]

حضرت عبد الله بن زمعه ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ د بادو په خارج کیدو باندې د خندلو نه منع کړیده ([3]) او فرمائی چه ولې تاسو کښې یو کس خپله ښځه د سانډ (ځناور) شان وهی حال دا دې چه دې به دې سره بیا ملاویږی -

سفیان ثوری ، ابومعاویه ، محمد بن حازم ، او وهیب بن خالد د " ضرب الفحل " په ځائې " جلد العبد " ویلې دې د " جلد " معنی د کوړو وهلو ده -

د سفیان روایت په کتاب النکاح کښې ، د وهیب روایت په کتاب التفسیر کښې موصولاً

---

[1]) التفسير الكبير للامام الفخر الرازی ، سورة الحجرات : ۲۸ \ ۱۳۱ ، تفسیر ابن کثیر ، سورة الحجرات : ۴ \ ۲۱۲ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبی : ۱۶ \ ۳۲۴)

[2]) روح المعانی ، سورة الحجرات : ۱۳ \ ۱۵۵ (الجزء : ۲۶)

[3]) لانه قد يكون بغير الاختيار ، و لانه امر مشترک بين الكل ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۲۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۶۳)

تير شويدي او د ابومعاويه روايت امام احمد موصولاً نقل كړيدې - (۱)
ترجمة الباب كښې د ذكر شوې آيت سره د مناسبت بيانولو كښې علامه عينى رحمه الله ليكى " المناسبة بين الحديث و الآية الكريمة : هى أن ضحك الرجل مما يخرج من الأنفس فيه معنى الاستهزاء والسخرية " (۲) يعنى د بادو د خارجيدو په وجه خندل هم يو قسم استهزاء او تمسخر دې ، دې وجه نه ددې حديث د دې آيت كريمه سره ئې ذكر اوكړو -

[۵۶۹۶] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا [ر: ۱۶۵۵]

علامه عينى رحمه الله ليكى : " وجه المناسبة بينه و بين الآية المذكورة من حيث إن فيه حرمة العرض التى تتضمنها الآية الكريمة أيضا على ما لا يخفى على الفطن " (۳)
يعنى حديث شريف كښې د عزت او د حرمت ذكر دې چه د چا عزت پائمال كول حرام دى او آيت كريمه كښې هم ددې ذكردې، داسې په مينځ دحديث اود آيت كښې مناسبت واضح دې په حقيقت كښې حقونه دوه قسمه دى يو حقوق الله او بل حقوق العباد .... حقوق العباد بيا په دوه قسمه دى يو هغه حقوق چه د انسان د جسم او د مال سره متعلق دى او دويم هغه حقونه چه د انسان د عزت او د رتبې او د حيثيت سره متعلق دى ، په معاشرتى ژوند كښې شريعت د دواړو قسمونو حقونو د لحاظ او د پاسدارئ او د اداء كولو ډير كلك تاكيد كړيدې . او د دوى پائمال كولو ته ئې ناجائز او حرام ويلې دى ، آيت كريمه كښې دوى كښې د بعض صورتونو ذكر دې چه هغې كښې يو انسان د بل د حقونو د پائمال كولو او د ده د عزت او د احترام تحقير كولې شى -

روايت دباب كښې " إن الله حرم عليكم دماء كم و أموالكم و أعراضكم ..... " د حقوق العباد د دواړو قسمونو لحاظ نه كول او د دې پائمال كول ئې حرام اوګرځول - (۴)

....

(۱) فتح البارى : ۱۰\۵۶۹ ، ارشاد السارى : ۱۳\۶۳)
(۲) عمدة القارى : ۲۲\۱۲۲)
(۳) عمدة القارى : ۲۲\۱۲۳)
(۴) فتح البارى : ۱۰\۵۲۹)

۴۴=بَاب مَا يُنْهٰى مِنَ السِّبَابِ وَاللَّعْنِ

[۵۶۹۷] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ تَابَعَهُ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ [ر:۴۸]

یو مسلمان ته کنځل او په ده لعن او طعن ویل ممنوع دی ، حدیث د باب کښې دی چه مسلمان ته کنځل کول فسق اوګناه ده او ده سره قتال کول کفر دې، د کفر نه مراد یا کفران نعمت مراد دې یا حقیقی کفر مراد دې خو حقیقی کفر به د هغه کس په حق کښې وی چه هغه د مسلمان قتال حلال او جائز ګڼړی او یا دا په زجر او په توبیخ باندې محمول دې - (۱)

قوله: تابعه محمد بن جعفر عن شعبة: یعنی د سلیمان بن حرب متابعت محمد بن جعفر غندر کړیدې ، د ده دا متابعت امام احمد رحمه الله موصولاً نقل کړیدې - (۲)

[۵۶۹۸] حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَعْمَرَ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدِّيلِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْكُفْرِ إِلَّا ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذَلِكَ [ر:۳۳۱۷]

حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه فرمائی چه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلې دی چه فرمائل ئې : چه یو کس دې په چا د فسق الزام او نه لګوی او نه دکفر ، ځکه چه کُه دې د دې اهل نه وی نو دا (فسق او کفر) به دې الزام لګوونکی ته راواپس شی -

چا ته د کافر یا د فاسق ویلو حکم :

قوله: الا ارتدت علیه إن لم یکن صاحبه کذلك: یعنی دا کلمه د کفر به ده راواپس کیږی ، دیکښې څه تفصیل دی ، یو سړی بل کس ته فاسق یا کافر اوویلې او چه چا ته ئې ویلې دی هغه په حقیقت کښې کافر یا فاسق دې نو داسې صورت کښې به د ویونکی نیت ته کتلې کیږی کُه ده د خیر خواهئ په جذبه سره یا په دې چه خلق د ده د حال نه خبر کړی ئې دا جمله ویلې وی نو جائز دی - (۳)

خو کُه دده مقصد په دې سړی طعن زنی (عیب لګول) وی او بغیر د ضرورته ئې د ده د فسق او د کفر تشهیر کړې وی نودا جائز نه ده، ځکه چه شریعت د بدو د مشهورولو اجازت نه ورکوی ، د پردې او د پټولو حکم ورکوی ترمذی شریف کښې حدیث دې "من ستر علی مسلم ستره الله فی الدنیا و الآخرة"

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۵۷۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۲۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۶٤)

(۲) مسند الامام احمد بن حنبل ، مسانید عبد الله بن مسعود : ۱\۳۸۵)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۵۷۱ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۲٤ ، ارشاد الساری : ۱۳\۶۵)

او صحيح مسلم كښې روايت دى "من ستر مسلما ستره الله يوم القيامة" [1]
خو چه كوم سړى ته ئې فاسق يا كافر اوويلي او دې په حقيقت كښې فاسق يا كافر نه وى نو دلته په روايت كښې فرمائى چه دا كلمه به د تكفير ويونكى (د كافر حكم لګوونكى) ته راواپس كيږى ، د دې مختلف مطالب بيان شويدى :

① ويونكى طرف ته د راواپس كيدو ظاهرى مطلب خو دا دې چه دې به په خپله كافر شى ، حال دا دې چه مسلمان ته كافر ويلو سره سړې ګناهګار خو خامخا دى خو كافر نه دې ، دې وجه نه يو خو دغه مشهور تاويل شويدې چه دا حكم د مستحل دپاره دې يعنى چه كوم سړې مسلمان ته كنځل كول حلال او جائز ګڼړى نو دې كافر كيږى او دده په كافر كيدو كښې هيڅ كښې شك نشته دې [2] خو د سياق د كلام نه ددې مطلب تائيد نه كيږى -

② دا په زجر او په توبيخ محمول دې ، حقيقى معنى مراد نه ده - [3]

③ دا مطلب هم كيدې شى چه د دې جُملې ويلو وبال په ده وى ، لكه چه حافظ ابن حجر د علامه قرطبى په حواله ليكى :

"و الحاصل أن المقول له ، إن كان كافر كفرا شرعيا ، فقد صدق القائل ، و ذهب بها المقول له ، وإن لم يكن ، رجعت للقائل معرة ذلك القول وإثمه ..... وهو من أعدل الأجوبة" [4]

يعنى چه كوم سړى ته كافر ويلې شويدې كه دې واقعى كافر وى ، نو بيا خو ويونكې ربنتونې دې ، او چه د چا متعلق دا قول ويلې شويدې هغه ددې مستحق دې ، خو كه دې كافر نه وى نو په ويونكې به د دې جُملې ويلو وبال او ګُناه وى ، دا د دې حديث د ټولو نه ښه توجيه ده -

دلعنت متعلق هم داسې يو حديث امام ابوداود رحمه الله د حضرت ابو الدرداء ﷺ نه رانقل كړيدې ، د دې الفاظ دى "إن العبد إذا لعن شيئًا صعدت اللعنة إلى السماء ، فتغلق أبواب السماء دونها ، ثم تهبط إلى الأرض ، فتأخذ يمنة و يسرة ، فإن لم تجد مساغا ، رجعت إلى الذى لعن ، فإن كان أهلا ، وإلا رجعت إلى قائلها" [5]

يعنى سړې چه كله په يو څيز باندې څه لعنت ليږى نو دا لعنت د اسمان په طرف ځى ، د آسمان دروازې ده ته بندې شى نو دا بيا زمكې ته راشى ، هلته كښې دې ښى طرف او ګس طرف ته ګرځى راګرځى نو چه كله ده ته څه بل ځائې ملاو نه شى نو دې لاړشى هغه څيز ته چه په څه لعنت ليږلې شويدې ، نو كه دې د دې اهل وى خو په ده پورې اونخلى ګنى بيا

---

[1] الجامع الصحيح للترمذى ، كتاب الحدود ، باب ما جاء فى الستر على المسلم : ۴ \ ۳۸ (رقم الحديث : ۱۳۲۵) ، رواه مسلم ، كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم الظلم : ۴ \ ۱۹۱۶ . (رقم الحديث : ۲۵۸۰)
[2] فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۱ ، عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۲۳ ، ارشاد السارى : ۱۳ \ ۶۴)
[3] فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۱)
[4] فتح البارى : ۱۰ \ ۵۷۲)
[5] سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى اللعن : ۴ \ ۲۷۷ (رقم الحديث : ۴۹۰۵)

لعنت لیرونکی ته راواپس شی -

[٥٦٩٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا لَعَّانًا وَلَا سَبَّابًا كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْمَعْتَبَةِ مَا لَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ [ر: ٥٦٨٣]

[٥٧٠٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ١٢٩٧]

ثابت بن ضحاك چه کوم په اصحاب شجره (د اوني لاندې بعت کوونکو) کښې وو ، بیان کړیدې چه رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم سړی د اسلام نه ماسوا د یو بل ملت قسم اوخوړو نو هغه هم هغسې دې چه څنګه ده ویلې دی او په سړی باندې د هغه څیز متعلق نذر پوره کول ضروری نه دی چه دې د هغې مالك نه وی، او چه چا په کوم څیز باندې (په ذریعه) په دنیا کښې خودکشی اوکړه نو قیامت کښې به ده لره هم دا څیز ذریعه د عذاب اوګرځولې شی او چه چا په یو مؤمن باندې د کفر تهمت اولګولو نو دا دده د قتل په شان دې -

قوله: من حلف على ملة غير الإسلام فهو كما قال : ملة موصوف او غيرالاسلام ددې صفت دې " على " د " باء " په معنی ده ، مثلا چا قسم اوکړو چه که ده دا کار اوکړو نو دې به یهودی وی یا به نصرانی وی او ده دا کار اوکړو نو دې یهودی او نصرانی به شی ، دلته هم هغه خبرې شویدی چه د کومو ذکر اوس تیر شویدې ، چه دا خو یا په زجر او په توبیخ او په مبالغه فی الوعید محمول دې ، حقیقی معنی نه ده مراد ، یا د هغه سړی په باره کښې دې چه کوم یهودی یا د نصرانی کیدو اراده لری نو اراده د کفر کفر دې ، دې وجه نه داسې سړې به کافر وی ، خو که چا د محلوف علیه نه د ځان ساتلو دپاره داسې قسم اوکړو نو دا شرعاً یمین نه دې ، دې وجه نه په ده به کفاره واجب نه وی ، خو چه حدیث کښې ترینه ممانعت راغلې دې نو دې وجه نه دې به ګناهګار وی او په ده توبه کول لازم دی ، لکه علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :

" و ظاهره أنه يكفر، أو هو محمول على من أراد أن يكون متصفا بذلك، إذا وقع المحلوف عليه، لأن إرادة الكفر كفر، فيكفر فى الحال، أو المراد التهديد و المبالغة فى الوعيد، لا الحكم، وإن قصد تبعيد نفسه عن الفعل، فليس بيمين ولا يكفر به " -([1])

قوله: وليس على ابن آدم نذر فيما لا يملك : نذر او منت سړې صرف د خپل مملوك

---

[1]) ارشاد الساری : ١٣\٦٦)

څيز په باره کښې کولې شى ، چه د کوم څيز سړے مالك نه وى ، د دې نذر کول صحيح نه دى ، مثلاً څوك اووائى چه کۀ خما خوې صحتمند شو نو څه به د زيد کور صدقه کښې ورکوم - [1]

قوله: ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا .....: سړے چه دنيا کښې په کوم څيز سره خودکشى کړې وى ، آخرت کښې به هم په دې څيز په طور د سزا خپل ځان قتل کوى ليکون الجزاء من جنس العمل، وإن كان عذاب الآخرة أعظم [2] (دې دپاره چه سزا ، د گناه د جنس نه شى ، اګر چه د آخرت عذاب به ډير سخت وى)

قوله: ومن لعن مؤمنا فهو كقتله : په مؤمن لعنت کول د ده د قتل کولو په شان دې يعنى چه څنګه د مؤمن قتل کول حرام دى ، داسې په ده لعنت کول هم حرام دې يا چه څنګه د مؤمن قتل کول باعث د سزادې نوداسې په ده لعنت کول هم باعث د سزا اود عقاب دې [3]

[٥٧٠١] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ صُرَدٍ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَضِبَ أَحَدُهُمَا فَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى انْتَفَخَ وَجْهُهُ وَتَغَيَّرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ بِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ تَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَقَالَ أَتُرَى بِي بَأْسٌ أَمَجْنُونٌ أَنَا اذْهَبْ [ر:٣١٠٨]

روايت کښې دى چه دوه سړو د رسول الله ﷺ وړاندې يو بل ته کنځل اوکړل ، دوى کښې يو کس ته ډيره سخته غصه ورغله ، تر دې چه دده مخ اوپړسيدو او رنګ ئې بدل شو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل ، ما ته يو داسې کلمه معلومه ده کۀ دا سړے دا اووائى نو دده غصه به لاړه شى ، يو سړے ده ته ورغلو او ده ته ئې د رسول الله ﷺ د دې ارشاد خبر ورکړو چه ته " اعوذ بالله ..... " اووايه ، نو ده اوويل : چه آيا ته په ما کښې څه خرابى وينې ؟ آيا څه ليونې يم ؟ څه اخوا شه -

قوله: استبّ رجلان : حافظ ابن حجر فرمائى ما ته ددې دوه سړو نومونه معلوم نه شو [4]

قوله: إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه الذي يجد: دوى اوفرمائل چه ما ته يو داسې کلمه معلومه ده کۀ دې سړى دا اوويلې نو دده غصه به ختمه شى ، صحيح مسلم په روايت

---

[1] رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الأيمان ، مطلب فى احكام النذر : ٣ \ ٧٣٧ ، الفتاوى البزازيه ، كتاب الأيمان ، النوع الثالث فى النذر : ٤ \ ٢٧١)

[2] ارشاد السارى : ١٣ \ ٦٧ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٢٥)

[3] ارشاد السارى : ١٣ \ ٦٧)

[4] فتح البارى : ١٠ \ ٥٧٢)

كښې د دې كلمې تصريح راغلې ده . ديكښې دى " لوقالهالذهب ذاعنه : أعوذ بالله من الشيطان الرجيم " ([1])

حضرت معاذ رضی الله عنه په روايت كښې دى " إنى لأعلم كلمة لوقالها لذهب عن ما يجد من الغضب تقال : ما هى يا رسول الله ؟ قال : يقول : اللهم إنى أعوذ بك من الشيطان الرجيم " ([2]) (حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائل : ما ته داسې جمله معلومه ده چه كُه دا سړې ئې اووائى نو ده نه به غصه لاړه شى ، نو تپوس اوشو : هغه څه ده ؟ نو وې فرمائل : " اللهم أنى أعوذبك من الشيطان الرجيم " ده)

قوله: فانطلق اليه الرجل : د سنن ابى داود په روايت كښې دى چه خبر وركوونكې كس حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه وو - ([3])

قوله: أتُرى بى بأس : تُرى د تاء په ضمه سره د " تظن " په معنى دې . بأس " مبتداء مؤخره او " بى " خبر مقدم دې ، بعض روايتونو كښې " بأسا " منصوب دې ، د منصوب كيدو په صورت كښې دا " ترى " دپاره مفعول به به وى . حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه قسطلانى رحمه الله فرمائى دا صورت زيات مناسب دې -([4]) اذهب

دا سړې يا خو منافق وو يا كافر وو ، يا خوك ديهاتى مسلمان وو او ده ته معلومه نه وه چه د غصې په وخت تعوذ ويل پكار دى ، د ده دا خيال وو چه تعوذ به صرف هغه كس وائى چه هغه پاګل يا ليونې وى ځكه چه زياته غصه د شيطان اثر وى - ([5])

دينه معلومه شوه چه د غصې په وخت تعوذ ويل پكار دى ، د سنن ابى داود روايت كښې دى " إن الغضب من اشيطان " ([6])

[۵۷۰۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ حَدَّثَنِي عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخْبِرَ النَّاسَ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ فَتَلَاحَى رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجْتُ لِأُخْبِرَكُمْ فَتَلَاحَى فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَإِنَّهَا رُفِعَتْ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرًا لَكُمْ فَالْتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ [ر:۴۹]

قوله: فتلاحى رجلان من المسلمين : د تلاحى معنى د جنګ جګړې كولو ده . ددې جملې په مناسبت سره امام بخارى رحمه الله دا حديث دلته د " باب ما ينهى من

---

[1]) فتح البارى : ۱۰\ ۵۷۲)

[2]) سنن أبى داود كتاب الأدب ، باب ما يقال عند الغضب : ۴\ ۲۴۸ (رقم الحديث : ۴۷۸۰)

[3]) سنن أبى داود كتاب الأدب . باب ما يقال عند الغضب : ۴\ ۲۴۸ (رقم الحديث : ۴۷۸۰)

[4]) فتح البارى : ۱۰\ ۵۷۳ . ارشاد السارى : ۱۳\ ۶۷)

[5]) فتح البارى : ۱۰\ ۵۷۳ . عمدة القارى : ۲۲\ ۱۲۵ . ارشاد السارى : ۱۳\ ۶۸)

[6]) سنن أبى داود كتاب الأدب . باب ما يقال عند الغضب : ۴\ ۲۴۹ (رقم الحديث : ۴۷۸۴)

السباب و اللعن " تر لاندې ذكر كړو ، خكه چه جنګ جګړه عموما د لعن د طعن او د كنځلو كولو سبب ګرځى ، دا دوه سړى كعب بن مالك او عبد الله بن ابى حدرد وو - (۱) دا روايت كتاب الايمان كښې تير شويدې (۲) دوى ﷺ د شب قدر خبر وركولو دپاره راروان وو خو د دوه اصحابو د جنګ په وجه د دې تعين د دوى ﷺ د زړه نه اوچت كړې شو . په دې باندې دوى ﷺ اوفرمائل : كيدې شى دېكښې به بهترى وى ، خكه چه مبهم پاتې كيدو په صورت كښې خلق به ددې په تلاش كښې ټولو شپو كښې عبادتونه كوى ، او كه دا شپه متعين كړې شوې وه نو د نورو شپو نه به د خلقو توجه اخوا شوې وه

[۵۷۰۳] حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنِ الْمَعْرُورِ هُوَ ابْنُ سُوَيْدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ رَأَيْتُ عَلَيْهِ بُرْدًا وَعَلَى غُلَامِهِ بُرْدًا فَقُلْتُ لَوْ أَخَذْتَ هَذَا فَلَبِسْتَهُ كَانَتْ حُلَّةً وَأَعْطَيْتَهُ ثَوْبًا آخَرَ فَقَالَ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ كَلَامٌ وَكَانَتْ أُمُّهُ أَعْجَمِيَّةً فَنِلْتُ مِنْهَا فَذَكَرَنِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي أَسَابَبْتَ فُلَانًا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَفَنِلْتَ مِنْ أُمِّهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّكَ امْرُؤٌ فِيكَ جَاهِلِيَّةٌ قُلْتُ عَلَى حِينِ سَاعَتِي هَذِهِ مِنْ كِبَرِ السِّنِّ قَالَ نَعَمْ هُمْ إِخْوَانُكُمْ جَعَلَهُمُ اللَّهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ جَعَلَ اللَّهُ أَخَاهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا يُكَلِّفُهُ مِنَ الْعَمَلِ مَا يَغْلِبُهُ فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يَغْلِبُهُ فَلْيُعِنْهُ عَلَيْهِ [ر: ۳۰]

دا روايت په كتاب الايمان كښې تير شويدې (۳) د حضرت ابوذر غفارى ﷺ د يو سړى سره څه ترخې خبرې اوشوې ، د ده مور عجمى وه ، دوى ده ته بد رد اوويلې . چه رسول الله ﷺ ته معلومه شوه نو دوى ﷺ ابو ذر غفارى ﷺ ته اوفرمائل : په تاكښې د جاهليت اثر باقى پاتې دې ، حضرت ابوذر ﷺ تپوس اوكړو چه آيا څما په دې بوډا توب كښې هم ! ..... نو حضور ﷺ اوفرمائل : " هو "

چه د كوم سړى سره ئې ترخې خبرې راغلې وې دا سړې حضرت بلال وو . د دوى د مور نوم حمامه وو - (۴) د جاهليت نه خويا مراد د اسلام نه وړاندې والا جاهليت مراد دې او يا د دې نه جهل مراد دې - (۵)

قوله: قلتُ: على حين ساعتي : هذه من كبر السن ؟: يعنى دومره عمر زياتيدو سره په ما كښې د جاهليت اثر شته دې . حضرت ابوذر غفارى ﷺ مشر جليل القدر صحابى وو . حضور ﷺ دوى ته غصه اوكړه دې دپاره چه بيا دپاره محتاط وى . علامه قسطلانى رحمه الله ليكى وإنما وبخه بذلك مع عظم درجته تحذيرا له أن يفعل مثل ذلك مرة أخرى (۶)

---

(۱) فتح البارى : ۱۰\۵۷۳ . عمدة القارى : ۲۲\۱۲۶ . ارشاد السارى : ۱۳\۶۸)
(۲) صحيح البخارى كتاب الايمان . باب خوف المومن أن يحبط عمله و هو لا يشعر (رقم الحديث : ۴۹)
(۳) صحيح البخارى . كتاب الإيمان . باب المعاصى من أمر الجاهلية .... (رقم الحديث : ۳۰)
(۴) عمدة القارى : ۲۲\۱۲۶ . فتح البارى : ۱۰\۵۷۳)
(۵) فتح البارى : ۱۰\۵۷۳ . عمدة القارى : ۲۲\۱۲۶)
(۶) ارشاد السارى : ۱۳\۶۹)

قوله: أفنلت من أمه.....: يعنى آيا تا دده مور ته بدرد اوويلې -

د حديث نه مستنبط فائدې: حافظ ابن حجر رحمه الله د حديث نه څو فائدې مستنبط كوى او ليكى: "ويؤخذ منه المبالغة فى ذم السب واللعن لما فيه من تحقير المسلم، وقد جاء الشرع بالتسوية بين المسلمين فى معظم الأحكام، وأن التفاضل الحقيقى بينهم إنما هو بالتقوى، فلا يفيد الشريف النسب نسبه إذا لم يكن من أهل التقوى، وينتفع الوضيع النسب بالتقوى كما قال تعالى: (إن أكرمكم عند الله أتقاكم)"[1]

دې حديث نه يو خو د كنځلو او د لعنت شناعت معلوم شو ځكه چه ديكښې د مسلمانانو تحقير او توهين كيږى - دويم دا خبره معلومه شوه چه د يو مسلمان په بل مسلمان باندې د فضيلت او د فوقيت حاصلولو معيار تقوى ده ، دې وجه نه د يو اوچت او د شريف نسب سره تعلق لرونكې يو سړې متقى نه وى نو صرف نسب ده ته هيڅ فائده نه شى وركولې ، دده په عكس يو سړې چه د لاندې نسب سره تعلق لرى خو متقى دې نو دده مقام اوچت دې ، قرآن كريم كښې هم ديته ئې اشاره كړيده او ويلې دى (ان اكرمكم عندالله اتقاكم)

٤٥ = بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ ذِكْرِ النَّاسِ نَحْوَ قَوْلِهِمْ الطَّوِيلُ وَالْقَصِيرُ

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ [ر:٤٦٨] وَمَا لَا يُرَادُ بِهِ شَيْنُ الرَّجُلِ

[٥٧٠٤] حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ قَامَ إِلَى خَشَبَةٍ فِي مُقَدَّمِ الْمَسْجِدِ وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا وَفِي الْقَوْمِ يَوْمَئِذٍ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ وَخَرَجَ سَرَعَانُ النَّاسِ فَقَالُوا قَصُرَتْ الصَّلَاةُ وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوهُ ذَا الْيَدَيْنِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَنَسِيتَ أَمْ قَصُرَتْ فَقَالَ لَمْ أَنْسَ وَلَمْ تَقْصُرْ قَالُوا بَلْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صَدَقَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ وَضَعَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ [ر:٤٦٨]

د ترجمة الباب مقصد: علامه عينى ليكى: أى هذا باب فى بيان ما يجوز من ذكر أوصاف الناس نحو قوله: فلان طويل، و فلان قصير[2]

د امام بخارى رحمه الله مقصد ددې باب نه دا دى چه بعض داسې جسمانى اوصاف چه كوم عيب نه ګڼړلې كيږى كه د يو سړى دپاره دا استعمال كړې شى نو دا جائز دى ، مثلا طويل، قصير وغيره په دې شرط چه د چا دپاره دا استعماليږى هغه ته په دې تكليف نه رسى ، ترجمة الباب كښې و مالا يراد به شين الرجل سره ديته اشاره ده ، د شين معنى د عيب ده . په خپله رسول الله ﷺ ديو صحابى دپاره د "ذو اليدين" لفظ استعمال كړې وو،

---

[1] فتح البارى: ۱۰\۵۷۳)

[2] عمدة القارى: ۲۲\۱۲٦)

روایت دباب کښې ددې تفصيل راغلې دې ، دا روایت په کتاب الصلاة کښې تير شويدې[1] د " اعمش " او د " اعرج " وغيره چه کوم اوصاف د بعض راويانو دپاره استعماليږی اصولاً دا صحيح نه دی ، خو چه دا راويان په دې اوصافو سره دومره مشهور شويدی چه ددې اوصافو ذکر کولو نه بغير د دوی پيژندګلو مشکله ده ، دې وجه نه دا د يو ضرورت تراټدې محدثين ذکر کوی ، مقصود د دوی عيب بيانول نه وی بلکه تعارف کول وی ، بعض محدثينو ديکښې سختی کړيده او ويلې دی چه دا صحيح نه ده ، امام بخاری رحمه الله په " مالا يراد به شين الرجل " سره دې طرف ته اشاره کړيده - [2]

۴۶=بَابُ الْغِيبَةِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ [الحجرات:۱۲]

[۵۷۰۵] حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا هَذَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ وَأَمَّا هَذَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَشَقَّهُ بِاثْنَيْنِ فَغَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ لَعَلَّهُ يُخَفِّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا [ر:۲۱۳]

د غيبت متعلق څو خبرې په ذهن کښې اوساتئ؛

د غيبت تعريف ① رومبئ خبره د غيبت د تعريف سره متعلق ده ، امام راغب د غيبت تعريف کړيدې : الغيبة أن يذكر الإنسان غيره بما فيه من عيب من غير أن أحوج إلى ذكره [3] د يو بل سړی عيب بغير د ضرورته بيانولو ته غيبت ويلې کيږی -

امام غزالی رحمه الله په " احياء العلوم " کښې غيبت تعريف کړيدې " الغيبة أن تذكر أخاك بما يكرهه لو بلغه " [4]

علامه ابن اثير په " النهاية فی غريب الحديث " کښې د غيبت تعريف کړيدې " الغيبة وهی أن يذكر الإنسان فی غيبته بسوء وإن كان فيه " [5] علامه قرطبی رحمه الله په تفسير قرطبی کښې د غيبت

---

[1] صحيح البخاری ، کتاب الصلاة ، باب تشبيک الأصابع فی المسجد و غيره (رقم الحديث : ۴۸۲)

[2] ۶۵) عمدة القاری : ۲۲\۱۲۷ ، ارشاد الساری : ۱۳\۷۰ ، فتح الباری : ۱۰\۵۷۴)

[3] المفردات فی غرائب القرآن ، کتاب الغين و ما يتصل بها : ۳۶۷)

[4] إحياء علوم الدين للإمام الغزالی کتاب آفات اللسان ، الآفة الخامسة عشرة الغيبة : ۱۴۳\۳)

[5] النهاية لابن الأثير : ۳۹۹\۳)

تعریف کړیدې "هی ذکر العیب بظهر الغیب" [۱]

حاصل دا چه دیو سړی په داسې انداز سره د هغه په غیر موجودګۍ کښې داسې تذکره کول چه کُه دې دا واوری نو ده ته به دا ښه نه لګی ، غیبت دې -

بعض خلق وائی چه غیبت مطلقًا د چا د بدی بیانولو نوم دې ، کُه هغه حاضر وی او کُه غائب وی .... خو راجح دا ده چه شا په شا د چا بد بیان کړې نو دا غیبت دې ځکه چه د لفظ د لغوی معنی په دې صورت کښې رعایت کیږی ، او چه د چا په تعریفاتو کښې د " غائب کیدو " قید نه وی لګیدلې ، هلته هم دا قید محذوف منل پکار دی - [۲]

د غیبت حکم : ② غیبت بعض عالمانو په صغائرو یعنی وړو ګناهونو کښې شمار کړیدې [۳]

خو د جمهورو عالمانو په نزد غیبت په کبائرو کښې دی ، علامه قرطبی وغیره څو عالمانو په دې اجماع هم نقل کړیده ، [۴] ځکه چه د غیبت متعلق په قرآن او حدیث کښې ډیر سخت وعیدونه راغلې دی چه کوم د دې په کبیره کیدو باندې واضح دلالت کوی -

حدیث د معراج کښې دی چه رسول الله ﷺ څه خلقو لره اولیدل چه دوی په نوکونو خپل مخونه شوکوی . د دوی باره کښې ئې معلومات اوغوښتل نو حضرت جبریل علیه السلام اوفرمائل : " هؤلاء الذین یأکلون لحوم الناس و یقعون فی أعراضهم " [۵] یعنی دا هغه خلق دی چه کوم د خلقو غوښې خوری (یعنی غیبت کوی) او د دوی په عزت کښې وریریووځی -

د سعید بن زید مرفوع روایت دې " إن من أربی الربا الاستطالة فی عرض المسلم بغیر حق [۶] د یو مسلمان د عزت په باره کښې په ناحقه ژبه خوزول د سود بدترین صورت دې)

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه روایت کښې دی : " من أکل لحم أخیه فی الدنیا ، قرب له یوم القیامة ، فیقال له : کله میتا ، کما أکلته حیا ، فیأکله ، ویکلح ویصیح " [۷] یعنی چه کوم سړی په دنیا کښې د خپل رور غوښه اوخوړه یعنی غیبت ئې اوکړو د قیامت په ورځ به دې دده قریب کړې شی او ده ته به اوویلې شی چه دده لره د مړی په حالت کښې اوخوره چه څنګه تا دې د ژوند په حالت کښې خوړلې وو نو دې به دده لره خوری او د ده طبیعت به تروش شی او چغې به وهی -

امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت جابر روایت رانقل کړیدې ، هغه

---

[۱]) الجامع لأحکام القرآن للقرطب . سورة الحجرات : ۱۶ : ۳۳۵)

[۲]) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۷۵)

[۳]) فتح الباری : ۱۰\۵۷۶ . ارشاد الساری : ۱۳ \ ۷۱)

[۴]) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی . سورة الحجرات : ۱۶ \ ۳۳۷ . فتح الباری : ۱۰ \ ۵۷۶)

[۵]) أخرجه ابوداود فی کتاب الأدب . باب فی الغیبة : ۴ \ ۲۶۹ (رقم الحدیث : ۴۸۷۸) و أخرجه البیهقی فی شعب الإیمان . باب فی تحریم أعراض الناس : ۵ \ ۲۹۹ (رقم الحدیث : ۶۷۱۶)

[۶]) أخرجه ابوداود فی کتاب الأدب . باب فی الغیبة : ۴ \ ۲۶۹ (رقم الحدیث : ۴۸۷۸) و أخرجه البیهقی فی شعب الإیمان . باب فی تحریم أعراض الناس : ۵ \ ۲۹۹ (رقم الحدیث : ۶۷۱۶) .....

[۷]) تفسیر ابن کثیر . سورة الحجرات ک ۴ \ ۲۱۶)

فرمائى " كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وارتفعت ريح خبيثة منتنة، فقال أتدرون ما هذه؟ هذه ريح الذين يغتابون المؤمنين" [۱] (حضرت جابر فرمائى : چه مونږ د رسول الله ﷺ سره وو چه ديكښې يو بد بوداره هوا راغله ، نو دوى ﷺ اوفرمائل ، تاسو ته پته شته چه دا څه څيز دې ؟ ... دا د هغه خلقو بدبو ده چه كوم د مؤمنانو غيبت كوى)

د غيبت په باره كښې دې احاديثو كښې چه كوم وعيدونه بيان شويدى ، ددې په وجه عالمانو غيبت كول په كبائرو كښې شمار كړيدې -

د غيبت نه د توبه كولو صورت :③ د غيبت د گناه نه د توبه كولو څه صورت دې ؟ د بعض عالمانو خيال دې چه الله تعالى ته دې توبه اوكړې شى يعنى ندامت سره دې استغفار اوكړې شى، او په زړه كښې دې بيا دپاره دينه د بچ كيدو عزم وى ، بس هم دا كافى ده [۲]

بعض عالمانو ليكلې دى چه د چا غيبت شويدې . د هغه دپاره دې استغفار اوكړې نو دا به ددې تلافى شى - [۳]

خو جمهور عالمان فرمائى چه ده په غيبت كولو سره د بل حق وهلې دې ، دې وجه نه چه ده د چا غيبت كړيدې د هغه نه معافى اونه غواړى او د حق وهل ترينه معاف نه كړى نو تر دغه وخته دا گناه نه معاف كيږى ځكه چه حق العبد صرف په توبه او په استغفار سره نه ادا كيږى . چه تر څو اداء نه كړې شى يا معاف نه كړې شى - [۴]

ددې تائيد د يو حديث نه هم كيږى ، دوى ﷺ فرمائى " من كانت له عند أخيه مظلمة فى عرض أو مال، فليتحللها منه" [۵] (چه كوم سړى په خپل رور باندې د عزت يا د مال په باره كښې ظلم كړې وى نو دا دې په ده سره معاف كړى)

د معاف كولو يو صورت دا دې چه لاړ شى او هغه ته صفا اووائى چه ما د ستا غيبت كړيدې ، ته ما معاف كړه -

علامه شامى او علامه قرطبى فرمائى ، چه دارنگ اظهار كول ضرورى نه دى ، مجمل او مبهم گډ اوويلې شى چه د ستا كومه حق تلفى څما نه شوې وى نو دا راته معاف كړه او چه دې معافى اوكړى نو انشاء الله د غيبت گناه به معاف شى ، - [۶] خو چه د كوم سړې غيبت

---

[۱] الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب بلا ترجمة : ۲\۱۹٤)

[۲] روح المعانى ، سورة الحجرات ، ۱۳\۱٦۰ ، الجزء : ۲۵)

[۳] الجامع لأحكام القرآن ، سورة الحجرات : ۱٦\۳۳۷)

[۴] شرح الطيبى على مشكاة المصابيح ، كتاب الادب ، باب حفظ اللسان و الغيبة و الشتم : ۱۰\۱۲۵ ، مرقاة المفاتيح على مشكاة المصابيح ، كتاب الآداب ، باب حفظ اللسان ، و الغيبة و الشتم : ۹\۱۹۷)

[۵] أخرجه البخارى فى كتاب المظالم و الغصب ، باب من كانت له مظلمة عند الرجل ..... (رقم الحديث : ۲٤٤۹) و أخرجه الإمام أحمد فى مسنده : ۲\۱٦۱)

[۶] رد المحتار على الدر المختار ، كتاب الحظر و الإباحة ، فصل فى البيع : ۵\۲۹۰ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۱٦\۳۳۹ ، روح المعانى : ۱۳\۱٦۱)

شویدې هغه ته د غیبت علم نه وی شوې نو بیا د ده نه د معافئ په ځائې د الله تعالی نه ددې گناه معافی غوښتل کافی دی -

د چا غیبت کول جائز دی ؟ : ⑥ کُه یو سړې مشهور فاسق او فاجر دې او دې علانیه د فسق او د گناه ارتکاب کوی ، نو د ده بد ا وفسق بیانول ممنوع غیبت کښې داخل نه دی - یو روایت کښې دی "من ألقی جلباب الحیاء فلا غیبة له"[1] .... (چه کوم د حیاء څادر لرې کړی د هغه غیبت حرام نه دې) او یو مرفوع حدیث کښې دی "اذکروا الفاجر بما فیه کی یحذره الناس" ([2]) یعنی د فاسق بد بیان کړه چه خلق ترینه ځان اوساتلې شی -

د حضرت حسن بصری نه روایت دې : **ثلاثة لیست لهم حرمة : صاحب الهوی ، و الفاسق المعلن ، و الإمام الجائر**([3]) یعنی د دریو کسانو غیبت حرام نه دې ، یو د خواهش او د هوا (بدعت) والا ، دویم د علانیه فسق کوونکی او دریم د ظالم حکمران ، دارنگه چه د چا عیب بیانول دینی یا دنیوی ضرورت وی ، نو دا غیبت هم ممنوع نه دې ، په راویانو چه کوم جرح کیږی نو دا هم یو دینی ضرورت دې دې وجه نه دا جائز دې - ([4])

علامه شامی د حلال او دحرام غیبت مقامات په اشعارو کښې بیان کړیدې فرمائی :

بما یکره الإنسان یحرم ذکره سوی عشرة حلت أتت تلو واحد

تظلم و شر و أجرح و بین مجاهرا بفسق و مجهولا وغشا لقاصد

وعرف کذا استفت استعن عند زاجر کذلك اهتم حذر فجور معاند

دا رنگه اوگورئ فتح الباری ، کتاب الأدب ، باب مایجوز من اغتیاب أهل الفساد و الریب : ۱۰\۵۸۷)

قوله: أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا : د غیبت مثال ئې د مړی د غوښې سره ورکړو ، یو خو ددې وجه چه څنګه مړی ته پته نه لګی چه د ده غوښه څوك خوری داسې چه د چا غیبت کیږی ، هغه ته هم پته نشته دې چه د ده غیبت کیږی څنګه چه د مړی غوښه خوړل یو ناخوښه او بد عمل دې داسې غیبت کول هم شرعاً قبیح او ناخوښه دې ([5])

د روایت د باب د ترجمة الباب سره مناسبت : روایت د باب ، طهارت ، **کتاب الوضوء ، باب من الکبائر أن لایستتر من بوله** او جنائز **باب الجرید علی القبر** کښې تیر شویدی ، دیکښې د غیبت ذکر نشته دې ، په ظاهره ددې د ترجمة الباب سره مناسبت نشته دې -

بعض شارحان وائی چه روایت کښې د نمیمه یعنی د چغل خورئ ذکر دې او چغل خوری او

---

[1]) أخرجه البیهقی فی السنن الکبری ، کتاب الشهادات ، باب الرجل من أهل الفقه .... : ۱۰\۲۱۰)

[2]) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۹)

[3]) ۸۵ الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۹)

[4]) کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵\۲۹۰ ،

[5]) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی ، سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۵)

غیبت دواړه حرام کیدو کښې مشترک دی - (۱)
خو صحیح خبره دا ده چه د روایت د باب په بعض طرق کښې د " غیبت " ذکر شته دې ، لکه چه امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت جابر ﷺ روایت رانقل کړیدې چه د هغې الفاظ دا دی " أما أحدهما فكان يغتاب الناس...." (۲)
او امام احمد او طبرانی په صحیح سند سره د حضرت ابوبکره نه روایت رانقل کړیدې ، د دې الفاظ دی " إنهما ليعذبان في الغيبة و البول " (۳) دارنګه مسند احمد او طبرانی کښې د یعلی بن شبابه روایت کښې دی " إن النبي صلى الله عليه و سلم مر على قبر يعذب صاحبه ، فقال : إن هذا كان يأكل لحوم الناس " (۴)

دې روایتونو کښې تصریح ده چه قبر کښې چا ته عذاب ورکیدلو د هغه د معذّب کیدو یو وجه غیبت وو ، دا روایتونه چه د امام بخاری رحمه الله په شرطونو برابر نه وو ، دې وجه نه امام د نمیمه والا روایت ذکر کړو او نورو روایتونو ته ئې اشاره کول کافی اوګڼړل - (۵)
روایت د باب کښې د " عسیب " لفظ راغلې دې ، بناخ ته وائی -

۴۷ = بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ

[۵۷۰۶] حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ [ر: ۳۵۷۸]

د باب مناسبت : رسول الله ﷺ فرمائی چه بنو نجار د انصارو په کورونو کښې د ټولو نه بهتر دی ، په ظاهره د دې باب د غیبت سره مناسبت نه معلومیږی خو شارحانو مناسبت بیان کړیدې او هغه دا دې چه امام بخاری رحمه الله دې خبرې ته اشاره کول غواړی چه د یو کس تعریف اوشی او ده لره په نورو خلقو باندې ترجیح ورکړې ، نو ډیر کرته دا ترجیح چه په کومو خلقو ورکړې شوې وی هغه په دوی بده اولګې خو دا بد لګیدل په " ذكرك أخاك بما يكره " کښې نه ده داخل ، ځکه چه " ذكرك أخاك بما يكره " هغه وخت قابل د زجر او د تنبیه ده ، چه کله په دې څه شرعی حکم مرتب نه وی ، بغیر د څه شرعی حکم او د وجه نه ناخوښه خبره کول په ممنوع غیبت کښې داخل ده ، خو که د څه شرعی حکم او د مصلحت په وجه د چا متعلق څه ناخوښه خبره اوشی نو دا په غیبت کښې داخل نه ده - لکه چه حافظ ابن حجر

---

(۱) ارشاد الساری : ۱۳\۸۱ عمدة القاری : ۲۲\۱۲۸ ، فتح الباری : ۱۰\۵۷۷)
(۲) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب الغيبة و قول الله تعالى و قول الله تعالى : و لا يغتب بعضكم بعضا : ۱\۱۹۸ (رقم الحديث : ۷۳۵)
(۳) مسند الإمام أحمد بن حنبل ، مسانيد أبي بكرة : ۵\۳۹ ، فتح الباری : ۱۰\۵۷۷)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۷۷)
(۵) ارشاد الساری : ۱۳\۷۳)

او علامه قسطلانی لیکی : ومناسبة إیراد هذه الترجمة هنا ولم یذکر فیها شیء من الغیبة من جهة أن المفضل علیهم یکرهون ذلك ، فیستثنی ذلك من عموم قوله : ذکرك أخاك بما یکره ، إذ محل الزجر، إذا لم یترتب علیه حکم شرعی ، فإن ترتب ، فلا یکون غیبة ، ولو کرهه المحدث عنه "(۱)

۴۸=بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ اغْتِيَابِ أَهْلِ الْفَسَادِ وَالرِّيَبِ

[۵۷۰۷] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ أَوْ ابْنُ الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ الْكَلَامَ قَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ [ر:۵۶۸۵]

ریب د ریبة جمع تهمت ته وائی ، امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی ، چه کُه یو کس مشهور فاسق فاجر وی او د ده فسق او فجور مشهور او معروف وی ، نو دده غیبت کول جائز دی، چه د هغی تفصیل بیان کړی شویدی ، علامه انور شاه کشمیری رحمه الله لیکی:

" وقد ذکر الشامی فیها المستثنیات ، ملخصا یرجع عندی إلی کلمة واحدة ، وهی أن الغیبة هی التی کانت لتبرید الصدر و التلذذ بها ، وجعلها مشغلا ، أما إذا کان بصدد ذکر حوادث الأیام و صروفها ، فذکر فیها أشیاء ، لا یکون من الغیبة المحظورة ، ولذا ترجم البخاری : "باب ما یجوز من اغتیاب أهل الفساد و الریب

شر الوری بمساوی الناس مشتغل مثل الذباب یراعی موضع العلل "(۲)

یعنی علامه شامی رحمه الله د غیبت محرمه نه څه صورتونه مستثنی کړیدی خو ځما په نزد د ټولو حاصل دا دی چه کُه څوك د خوند اخستو دپاره غیبت باقاعده یو مشغولتیا اوګرځوی نو دا حرام او ناجائز دی خو کُه چا واقعات او حالات اورولو اورولو کښی د بعض څیزونو ذکر اوکړو (د بعض خلقو د بدیٔ ذکر ضمنا راغلو) نو دا په ممنوع غیبت کښی داخل نه دی ، امام بخاری رحمه الله دا باب هم دی دپاره قائم کړیدی . یو عربی شاعر ډیر ښه ویلی دی " بدتر دی هغه کس چه د خلقو په بدو بیانولو کښی مشغوله وی په شان د هغه مچ همیشه په ګنده ځائی ګرځی راګرځی " -

۴۹=بَاب النَّمِيمَةُ مِنْ الْكَبَائِرِ

[۵۷۰۸] حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَعْضِ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ فَسَمِعَ صَوْتَ

---

(۱) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۷۳)

(۲) فیض الباری ، کتاب الأدب ، باب الغیبة : ۴ \ ۳۸۹)

إِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا فَقَالَ يُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ كَانَ أَحَدُهُمَا لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ وَكَانَ الْآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ دَعَا بِجَرِيدَةٍ فَكَسَرَهَا بِكِسْرَتَيْنِ أَوْ ثِنْتَيْنِ فَجَعَلَ كِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا وَكِسْرَةً فِي قَبْرِ هَذَا فَقَالَ لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا [ر: ٢١٣]

چغل خوري لويه ګناه ده :نميمة چغل خورئ ته وائي ، بعض عالمان نميمة او غيبت يو ګرځوي چه دې دواړو کښې څه فرق نشته دې - (١)

خو راجح دا ده چه دواړو کښې فرق شته ، نميمة يعني چغل خوري ديته وائي چه يو سړې د بل کس حالت يا د ده څه خبره بل کس ته په نيت د فساد د ده د رضامندئ نه بغير نقل کړي . برابره خبره ده چه ده ته معلومه وي او که نه وي او غيبت ديته وائي چه د چا شا په شا د ده بدي بيان کړې شي - (٢)

حافظ ابن حجر رحمه الله د دې دواړو په مينځ کښې نسبت د عموم خصوص من وجه بيان کړيدې ، عموم خصوص من وجه درې مادې غواړي ، دوه افتراقي او يو اجتماعي ، که د چا بدي د فساد په نيت سره بل کس ته د ده په موجودګئ کښې بيان کړې شي نو دا نميمه ده غيبت نه دې .... او چه د چا بدي دده شا په شا بغير د نيت د فساده بل کس ته بيان کړې شي نو دا غيبت دې نميمه نه ده ..... دا دواړه افتراقي مادې شوې ، دينه علاوه باقي صورتونه د اجتماعي مادې دي ، يعني که د فساد نيت هم وي او مقول فيه موجود هم نه وي نو دواړه به جمع شي ، لکه چه دې د مذکوره تفصيل بيانولو نه پس ليکي :

"فامتازت النميمة بقصد الإفساد ، ولا يشترط ذلك في الغيبة ، و امتازت الغيبة بكونها في غيبة المقول فيه و اشتركتا فيما عدا ذلك" (٣)

٥٠ = بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ النَّمِيمَةِ وَقَوْلِهِ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ [القلم: ١١]

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ [الهمزة: ١] يَهْمِزُ وَيَلْمِزُ وَيَعِيبُ وَاحِدٌ

[٥٧٠٩] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ (٤)

امام بخاري رحمه الله دې باب سره اشاره کول غواړي چه چغل خوري بعض صورتونو

---

١) ارشاد الساري : ١٣\٧٧ ، فتح الباري : ١٠\٥٨٠)

٢) ارشاد الساري : ١٣\٧٧ ، فتح الباري : ١٠\٥٨٠)

٣) فتح الباري : ١٠\٥٨)

٤) ٥٧٠٩) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الإيمان ، باب بيان غلظ تحريم النميمة : ١\١٠١ (رقم الحديث : ١٠٥) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب في القتات : ٤\٢٦٨ ...[بقيه برصفحه آننده....

کښې جائز کیږي، مثلاً جاسوسئ په ذریعه د کافرانو د حالاتو چغل خوري کول جائز دي[۱]

قوله: همّاز مشّاء بنميم: دا سورة قلم کښې دی هَمّاز صیغه د مبالغه ده ، زیات طعن زنی (پیغور) کوونکې[۲]

مشّاء د مشئ نه د مبالغه صیغه ده ، د تللو په معنی ، نمیم چغل خور ته وائی ، اهل لغت لیکلي دی چه "نم" په اصل معنی کښې د حرکت کولو او د خوزیدو دې - [۳]

قوله: ويل لكل همزة لمزة : همزة او لمزة دواړه د مبالغې صیغې دی ، زیات پیغور ورکوونکې د عیبونو او زیات غیبت کوونکې -

بعض وائی لمز مخامخ عیب بیانوونکې ته وائی او همز شا په شا عیب بیانوونکی ته وائی ، بعضو د دې په عکس خبره کړیده

دلته امام بخاری رحمه الله د یهمز یلمز معنی د عیب بیانولو کړیده -

بیهقی د ابن جریج نه نقل کړیدی چه د همز تعلق د سترګو ، لاس وغیره سره دې او دلمز تعلق د ژبې سره دې - [۴]

په سند کښې تمام راویان کوفیان دی : "إن رجلا يرفع الحديث" حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ددې سړی نوم ما ته معلوم نه شو[۵]

لايدخل الجنة قتات..... قتات چغل خور ته وائی - [۶]

بعضو ویلې دی چه تمام هغه کس ته وائی چه کوم حاضر شی او خبره واوری او بیا ئې دینه پس د فساد خورولو په نیت سره نقل کوی او قتّات هغه ته وایی چه اوریدلې شوې خبره د فساد خورولو په نیت سره نقل کوی - [۷]

...

....بقیه ازحاشیه گذشته] (رقم الحديث : ٤٢٨١) و أخرجه الترمذی فی کتاب البر و الصلة . باب ما جاء فی النمام : ٤\٣٧٥ (رقم الحديث : ٢٠٢٦) و أخرجه النسائی فی کتاب التفسير . سورة القلم : ٦\٤٩٦ (رقم الحديث : ١١٦١٤)

[۱]) ارشاد الساری : ١٣\٧٦ عمدة القاری : ٢٢\١٢٩)

[۲]) النهاية لابن الأثير ، مادة " همز " : ٥\٢٧٣ . مجمع بحار الأنوار : ٥\١٦٨)

[۳]) تاج العروس . مادة نم : ١٠\٨٥ . لسان العرب : ١٢\٥٩٢)

[۴]) أخرجه البيهقی فی شعب الإيمان . باب فی تحريم أعراض الناس : ٥\٣٠٩ (رقم الحديث : ٦٧٥٢)

[۵]) فتح الباری : ١٠\٥٧٩)

[۶]) مجمع بحار الأنوار : ٤\٢٠٥ . النهاية لابن الأثير . باب القاف مع التاء : ٤\١١)

[۷]) فتح الباری : ١٠\١٠\٥٨٠ . ارشاد الساری : ١٣\٧٦ ، ٧٧)

٥١= باب قول الله تعالى واجتنبوا قول الزور

[٥٧١٠] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ وَالْجَهْلَ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ قَالَ أَحْمَدُ أَفْهَمَنِي رَجُلٌ إِسْنَادَهُ [ر: ١٨٠٤]

امام راغب اصفهانى رحمه الله فرمائى چه د زور معنى دروغ دى (١) روايت كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمايى چه كوم سړى دروغ ويل او د دې مطابق عمل كول او جهل پرې نه خودلو نو الله تعالى ته دده د خوراك څښاك پريخودو هيڅ حاجت نشته دې -

قوله: قال أحمد : أفهمني رجل إسناده : احمد بن يونس وائى چه يو سړى څه د حديث په سند پوهه كړم ، مطلب دا دې چه كله دوى د خپل شيخ ابن ابي ذئب نه حديث واوريدو نو په سند دوى پوهه نه شو ، نو دوى سره يو بل سړې ناست وو دغه سړى دې په سند پوهه كړو -

امام ابوداود رحمه الله په سنن كښې دا روايت نقل كوى او بالكل ددې په عكس ئې خبره نقل كړيده هلته د روايت په آخر كښې دى " و قال أحمد : فهمت إسناده من بن أبي ذئب و أفهمني الحديث رجل إلى جنبه ، أراه ابن أخيه" ..... (٢)

د دې حاصل دا دې چه حديث ئې د بل سړى نه او سند ئې د ابن ابى ذئب نه ازده كړو او دلته د بخارى په روايت كښې دى چه حديث ئې د ابن ابى ذئب نه او سند ئې د بل سړى نه ازده كړو - ممكن ده چه دا حديث په دواړه رنګه احمد بن يونس روايت كړې وى - (٣)

علامه كرمانى رحمه الله د أفهمني رجل إسناده مطلب دا بيان كړيدې چه ما نه دا سند هير شوې وو ، يو بل سړى ما ته دا سند ياد كړو - (٤)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه دا مطلب صحيح نه دې بلكه صحيح مطلب هم هغه دې چه كوم بره بيان كړې شو - (٥)

د حديث شريف مطلب دا دې چه يو سړى روژه خو اوساتله خو دروغ وائى او په دروغو عمل كوى نو الله تعالى ته د داسې روژې هيڅ ضرورت نشته دې ، يعنى الله تعالى داسې روژه نه قبلوى (٦)

---

(١) قال الإمام الراغب الأصفهاني : وقيل للكذب زور لكونه مائلا عن جهته ، المفردات فى غرائب القرآن ، كتاب الزاى و ما يتصل بها : ٢١٧)

(٢) سنن أبي داود ، كتاب الصوم ، باب الغيبة للصائم : ٢\٣٠٧ (رقم الحديث : ٢٣٦٢)

(٣) فتح البارى : ١٠\٥٨١)

(٤) شرح البخارى للكرمانى : ٢١\١٩٧)

(٥) فتح البارى : ١٠\٥٨١)

(٦) فتح البارى : ١٠\٥٨١)

علامه توربشتي رحمه الله په شرح د مشكات كښې ليكي : "أى لايبالى بعمله ذلك، لأنه أمسك عما أبيح له فى غير حين الصوم، ولم يمسك عما حرم عليه فى سائر الحالتين" ([1])
(يعنى الله تعالى ته د ده د عمل پروا نشته دې ځکه چه ده د خوراك او د اوبو او د جماع نه خو ځان بند کړو چه کوم د روژې نه علاوه په عام حالاتو كښې مباح دى خو د دروغو نه ئې ځان بند نه کړو چه کوم په تمامو وختونو كښې حرام دې -
حديث د باب په كتاب الصوم كښې تير شويدې -([2])

۵۲=بَاب مَا قِيلَ فِي ذِي الْوَجْهَيْنِ

[۵۷۱۱] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجِدُ مِنْ شَرِّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ [ر: ۶۷۵۷]

دې باب كښې د هغه كس چه دوه رخى اختياروى مذمت کړې شويدې ، حديث دباب كښې دى . چه د قيامت په ورځ به د الله تعالى په نزد ته هغه كس ډير بد بيا مومې چه دوى ته په يو رُخ سره راځى او هغوى ته په بل رُخ سره راځى -
يعنى خه خلقو ته راشى هغوى ته وائى خه د ستاسو ملګرې يم او د ستاسو حمايت کريم او د هغه نورو مخالف يم ، بيا نورو ته لاړ شى هغوى ته خپل محبت ښکاره كوى ..... ظاهره ده چه دا نفاق دې - ([3])
يو بل طريق كښې دى الذى يأتى هؤلاء بحديث هؤلاء ، و هؤلاء بحديث هؤلاء ([4]) يعنى د خلقو خبرې يو بل ته رسوى او اراده ئې د فساد وى د داسې كس په باره كښې وعيد راغلې دې -

۵۳=بَاب مَنْ أَخْبَرَ صَاحِبَهُ بِمَا يُقَالُ فِيهِ

[۵۷۱۲] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ وَاللَّهِ مَا أَرَادَ مُحَمَّدٌ بِهَذَا وَجْهَ اللَّهِ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَتَمَعَّرَ وَجْهُهُ وَقَالَ رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى لَقَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ [ر: ۲۹۸۱]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه که يو سړې خپل ملګرى ته د ده باره كښې ويلې شوې خه خبره اوروانى نو دا جائز ده او په سنت كښې ددې اصل شته لکه چه روايت د باب كښې دى حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د خلقو هغه خبرې رانقل کړې

---

[1] شرح الطيبى على مشكاة المصابيح . كتاب الصوم . باب تنزيه الصوم : ۴\۱۵۷ (رقم الحديث : ۱۹۹۹)
[2] صحيح البخارى، كتاب الصوم ،باب من لم يدع قول الزور و العمل به فى الصوم (رقم الحديث : ۱۸۰۴)
[3] ارشاد السارى : ۱۳\۷۸ . فتح البارى : ۱۰\۵۸۲)
[4] فتح البارى : ۱۰\۵۸۲ . ارشاد السارى : ۱۳\۷۷)

چه د دوی باره کښې ویلې شوې وو او رسول الله ﷺ حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته غصه نه شو او وې فرمائل چه دا تکلیف ورکوونکې خبره ده خو دینه زیات تکلیف خما نه ورانديې موسی علیه السلام ته د ده امتیانو په دینه سختتو خبرو ورکړې وو - (۱)

مولانا رشید احمد گنگوهی رحمه الله په " لامع الدراری " کښې فرمائی : "والفرق بينه وبين النميمة أن المقصود ههنا الإصلاح و دفع الشر، وفى النميمة الإفساد وإثارة الشر، فجاز ذلك دونها" (۲)

یعنی دې صورت کښې هم د خلقو خبره رانقل کیږی خو دا په چغل خوریٔ کښې داخل نه ده ځکه چه چغلخوریٔ کښې نیت د اصلاح نه وی ، بلکه د فساد او د شر د خورولو اراده وی او دلته د اصلاح او د دفع د شر نیت وی ... علامه قسطلانی رحمه الله د حدیث د باب په باره کښې فرمائی : ويفهم منه أن الكبراء من الخواص قد يعز عليهم ما يقال من الباطل لما فى فطر البشر، إلا أن أهل الفضل يتلقون ذلك بالصبر الجميل اقتداء بالسلف ليتأسى بهم الخلف"

یعنی دینه داخبره معلومیږی چه په خواصو باندې هم بعض خبرې سختې لګی او دا سختې لګیدل د انسان په فطرت کښې داخل دی خو دوې صبر کوی دې دپاره چه روستو راتلونکې خلق د دوی تقلید اوکړی (۳) حدیث کښې دی تمعر وجهه یعنی د دوی مخ رنګ بدل شو -

۵۴=بَاب مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّمَادُحِ

[۵۷۱۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا بُرَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُثْنِي عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ فِي الْمِدْحَةِ فَقَالَ أَهْلَكْتُمْ أَوْ قَطَعْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ [ر:۲۵۲۰]

[۵۷۱۴] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْرًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُهُ مِرَارًا إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ وَحَسِيبُهُ اللَّهُ وَلَا يُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا قَالَ وُهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ وَيْلَكَ [ر:۲۵۱۹]

تمادح مصدر دې د باب د تفاعل . یعنی د یو بل تعریف کول -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه دا دواړو صورتونو ته عام دې ، برابره خبره ده چه دواړه د یو بل تعریف (صفت ، ثناء) اوکړی . یا دیو طرف نه تعریف وی لکه چه حدیث د باب کښې د یو جانب نه په تعریف کولو باندې دوی منع اوفرمائله - (۴)

(۱) الابواب والتراجم : ۲\۱۱۵ ، ارشاد الساری : ۱۳\۷۹)
(۲) لامع الدراری علی جامع البخاری : ۱۰\۲۲)
(۳) ارشاد الساری : ۱۳\۷۹)
(۴) فتح الباری : ۱۰\۵۸۳)

خو علامه عینی رحمه الله د دوی تردید کړیدې ، هغه فرمائی چه د ترجمة الباب مقصد دا دې چه په تعریف کښې دې د حد نه زیاته مبالغه او تجاوز اونکړې شی چه دا مکروه دی لکه چه حدیث د باب کښې دی، د یو بل تعریف کول مراد نه دی ځکه چه هغه باب د ممادحة یعنی باب د مفاعلة سره مستعمل دې او دلته تمادح باب د تفاعل دې ، هغه فرمائی :

" هذا باب فی بیان مایکره من التمادح بین الناس الذی فیه الإطراء و مجاوزة الحد، وهو المراد من الترجمة، لأن الحدیث یدل علی هذا ، قال بعضهم : هو مدح کل من الشخصین الآخر ، قلت : لیس کذلک ، هذا الذی قاله باب المفاعلة، وهذا من باب التفاعل لمشارکة القوم، و من له أدنی مسکة من الصرف یعرف هذا " - [1]

د چا په تعریف کښې مبالغه کول صحیح نه دی ، د دې څو خرابئ دی ، اول خو مبالغه د حقیقت خلاف ده ، دویم دې سره سړی کښې عجب او ځان ته خوښوالې پیدا کیدو یره ده ، هغه به دا مبالغه حقیقت اوګڼړی او د خپل ځان باره کښې به په غلط فهمئ کښې مبتلاء شی - [2]

خو که د یو سړی داسې تعریف اوشی چه دې د هغې مستحق او غالب ګمان دا وی چه دا کس به په عجب او ځانته خوښیئ کښې مبتلاء نه شی نو داسې تعریف جائز دې - [3]

یو مرفوع حدیث کښې رسول الله ﷺ فرمائی " أحثوا التراب فی وجوه المداحین " [4] (د تعریف کوونکو په مخ باندې خاوره اولئ) .... خو عالمانو لیکلې دی چه دا د هغه مداحینو په باره کښې دی چه کوم غلط او د دروغو تعریفونه کوی - [5]

ځکه چه په خپله د رسول الله ﷺ په اشعارو او په خطبو کښې تعریف شویدې ، او دوی په دې څه بد نه دی ګڼړلې، د حضرت حسان بن ثابت او د کعب بن زهیر قصائد او اشعار مشهور دی - [6]

قوله: یطریه فی المِدحةِ: إطراء په تعریف کښې د مبالغه کولو په معنی ده ، مِدْحَة (د میم په کسره او دال په سکون سره) تعریف ته وائی - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایی چه ددې

---

[1]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۳۲)

[2]) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۳ ، ۵۸٤ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۸۰)

[3]) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۷ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۸۱)

[4]) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب یحثی فی وجوه المداحین : ۱ \ ٤۳۳ (رقم الحدیث : ۳٤۱) أخرجه مسلم فی کتاب الزهد ، باب النهی عن المدح إذا کان فیه إفراط : ٤ \ ۲۲۹ (رقم الحدیث : ۳۰۰۲) و أخرجه الترمذی فی کتاب الزهد ، باب ما جاء فی کراهیة المدح و المداحین : ٤ \ ۵۹۹ (رقم الحدیث : ۲۳۹۳) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی کراهیة التمادح : ٤ \ ۲۵٤ (رقم الحدیث : ٤۸۰٤) و أخرجه الإمام أحمد فی مسانید المقداد بن الأسود : ٦\۵).....

[5]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۲۳ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۵۸۵)

[6]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۲۳)

دواړو سړو نومونه ما ته په صراحت معلوم نه شو ، خو د امام بخاری رحمه الله د " الادب المفرد " د یو روایت نه معلومیږی چه تعریف کوونکې دا سړې محجن بن الدرع وو او چه د چا نې تعریف کولو نو غالبا دا عبدالله ذو البجادین مزنی وو - (۱)

قوله: قَالَ وهيب عن خالد: ويلك: شعبه خو د خالد بن مهران نه " ویحك " نقل کړیدې ، خو وهیب بن خالد ویلك نقل کړیدې ، دا تعلیق نه دې ، دا د ماقبل سند سره متصل دې -

دې حدیث کښې د تعریف کولو یو ادب بیان کړې شویدې چه تعریف کولو کښې د احتیاط تقاضا هم دا ده چه سړې اووائی څما خیال کښې دې داسې دې .... څکه چه ممکن ده چه دې کوم تعریف کوی حقیقت کښې دا سړې د دې مستحق نه وی او د ده خیال د حقیقت سره مطابقت نه خوری -

حدیث د باب په شهادات کښې تیر شویدې - (۲)

۵۵ = بَاب مَنْ أَثْنَى عَلَى أَخِيهِ بِمَا يَعْلَمُ

وَقَالَ سَعْدٌ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ [ر:۳۶۰۱]

[۵۷۸۵] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ ذَكَرَ فِي الْإِزَارِ مَا ذَكَرَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ إِزَارِي يَسْقُطُ مِنْ أَحَدِ شِقَّيْهِ قَالَ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْهُمْ [ر:۳۴۶۵]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله دا واضحه کړیده چه کُه په کوم مسلمان رور کښې دې واقعی یو صفت وی او سړې ته د دې علم وی نو دا صفت بیانول " تمادح مکروه " کښې داخل نه دې بلکه دا جائز دی (۳)، امام بخاری رحمه الله د حضرت سعد بن ابی وقاص قول نقل کړیدې چه کوم موصولا په کتاب المناقب ، باب مناقب عبد الله بن سلام ﷺ کښې تیرشویدې.هغه فرمائی چه ما د یوکس باره کښې هم چه دې د زمکې دپاسه ګرځی د رسول الله ﷺ نه دا نه دی اوریدلې چه دې جنتی دې ماسوا د عبد الله بن سلام ﷺ په باره کښې..... خپله حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ په عشره مبشره کښې وو ، خو دوی د خپل ځان باره کښې د رسول الله ﷺ نه په خپله دا به نه وو اوریدلې - (۴)

---

(۱) أخرجه مسلم فی کتاب الزهد ، باب النهی عن المدح إذا کان فیه إفراط ..... (رقم الحدیث : ۳۰۰۲) و أخرجه الترمذی فی کتاب الزهد ، باب ما جاء فی کراهیة المدح و المداحین : ۴ \ ۵۹۹ (رقم الحدیث : ۲۳۹۳) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی کراهیة التمادح : ۴ \ ۲۵۴ (رقم الحدیث : ۴۸۰۴) و أخرجه الإمام أحمد فی مسانید المقداد بن الأسود : ۶ \ ۵)

(۲) صحیح البخاری ، کتاب الشهادات ، باب ما یکره من الإطناب فی لامدح .... (رقم الحدیث : ۲۵۲۰)

(۳) فتح الباری ۱۰ | ۵۸۷، ارشاد الساری ۱۳ | ۸۱_

(۴) ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۳۳)

دويم روايت كتاب اللباس، باب قول الله تعالى (قل من حرم زينة الله ...) كښې تير شويدې ، دوى حضرت صديق اكبر رضي الله عنه ته اوفرمائل : "إنك لست منهم" ... (ته په متكبرينو كښې نه ئې) دې دواړو روايتونوكښې رسول الله ﷺ د حضرت عبد الله بن سلام او د حضرت صديق اكبر صفت بيان كړيدې ، معلومه شوه چه د يو مسلمان صفت بيانول ممنوع نه دې -

٥٦ = بَابُ قَوْلِ اللّٰهِ تَعَالَى إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ [النحل: ٩٠]

وَقَوْلِهِ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ [يونس: ٢٣]
ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ [٦٠] وَتَرْكِ إِثَارَةِ الشَّرِّ عَلَى مُسْلِمٍ أَوْ كَافِرٍ

[٥٧٢٦] حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَكَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِي أَهْلَهُ وَلَا يَأْتِي قَالَتْ عَائِشَةُ فَقَالَ لِي ذَاتَ يَوْمٍ يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللّٰهَ أَفْتَانِي فِي أَمْرٍ اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَجَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رِجْلَيَّ وَالْآخَرُ عِنْدَ رَأْسِي فَقَالَ الَّذِي عِنْدَ رِجْلَيَّ لِلَّذِي عِنْدَ رَأْسِي مَا بَالُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ يَعْنِي مَسْحُورًا قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ قَالَ وَفِيمَ قَالَ فِي جُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ تَحْتَ رَعُوفَةٍ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَذِهِ الْبِئْرُ الَّتِي أُرِيتُهَا كَأَنَّ رُءُوسَ نَخْلِهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ وَكَأَنَّ مَاءَهَا نُقَاعَةُ الْحِنَّاءِ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُخْرِجَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَهَلَّا تَعْنِي تَنَشَّرْتَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا اللّٰهُ فَقَدْ شَفَانِي وَأَمَّا أَنَا فَأَكْرَهُ أَنْ أُثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا قَالَتْ وَلَبِيدُ بْنُ أَعْصَمَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ حَلِيفٌ لِيَهُودَ [ر: ٣٠٠٤]

امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې د قرآن كريم د درې آيتونو ذكر اوفرمائلو ، رومبې آيت د سورة نحل دې (إن الله يأمر بالعدل والإحسان)
مولانا شبير احمد عثماني رحمه الله ليكى ديكښې د عدل او د احسان او د رشته دارانو د حقونو اداء كولو حكم وركړې شويدې - قرآن ته تبيانا لكل شئ ويلې شويدې - دا آيت د دې يو نمونه ده - ابن مسعود فرمائى چه الله تعالى د هر يو څيز د خير او د شر بيان په دې آيت كښې راجمع كړو - ګوياً هيڅ يو عقيده ، خوې ، نيت ، عمل ، معامله بنه وى او كه بد داسې نشته دې چه امراً يا نهياً ددې تر لاندې داخل نه وى - بعض عالمان ليكي چه كه قرآن كريم كښې بل آيت نه وې نو يواځې دا آيت هم "تبيانا لكل شئ" د ثبوت دپاره كافى وو - شايد دې وجه نه خليفه راشد حضرت عمر بن عبد العزيز د جمعې په خطبه كښې دا درج

کړو او د امت دپاره ئې اسوه حسنه قائم کړه - آیت کښې د درې څیزونو ئې امر فرمائلې دې - عدل ، احسان ، ایتاء ذی القربی ... د " عدل " مطلب دا دې چه د سړې تمام عقائد ، اعمال ، اخلاق ، معاملات ، جذبات د اعتدال او د انصاف په تله تللې شوې وی ، د افراط او د تفریط په وجه یو چابړې د تلې هم نه خکته وی او نه بره - د سخت نه سخت دښمن سره چه هم معامله کوی نو چه انصاف لمن پرې نږدي ، د ده ظاهر او باطن یو شان وی چه کومه خبره د خپل ځان دپاره نه خوښه وی هغه د خپل ورور دپاره هم نه خوښوی - د " احسان " معنی دا ده چه انسان په خپله د نیکئ او د ښو مجسم نمونه شی او د نورو ښه غواړی ، د مقام د عدل او د انصاف نه لږ اوچت شی د فضل او د عفو او د لطف او د رحمت خوئې اختیار کړی ، د فرض د اداء کولو نه پس تطوع او تبرع طرف ته قدمونه اوچت کړی ، د انصاف سره مروت اوساتی او دا یقین اولری چه څه نیکی کوی الله تعالی هغه وینی - د هلته نه به د نیکئ جواب ضرور په نیکئ ملاویږی - دا دواړه خویونه (یعنی عدل او احسان یا په نورو الفاظو سره انصاف او سړیتوب) خو د خپل نفس او د هر یو خپل او پردی او د دوست او د دښمن سره متعلق وو ، خو د رشته دارانو حق د پردو نه لږ زیات دې چه تعلقات د رشته دارئ قدرت یو بل پورې تړلې دی نو د دې خیال پریخودل نه دي پکار بلکه د رشته دارانو سره همدردی او دوی سره مروت او احسان کول د پردو په نسبت زیات کول پکار دی - صله رحمی یو مستقل نیکی ده چه کوم د رشته دارانو او د ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمالول پکار دی- گویا د احسان نه پس ئې د ذوی القربی په تخصیص سره ذکر اوکړو په دې ئې خبردارې ورکړو چه عدل او انصاف او خوئې د ټولو دپاره یو شان دې خو د مروت او د احسان کولو په وخت بعض ځایونو کښې د بعضو سره زیات رعایت او اهتمام کول پکار دی ، د مراتبو فرق هیرول یو قسم د قدرت د قائم کړې قوانینو نه انحراف کول دی ، اوس چه د دې درې واړو لفظونو په جامعیت باندې نظر اوساتی نو پوه انسان فیصله کولې شی چه هغه کوم داسې فطری ښه خوئ او نیکی او صفت په دنیا کښې پاتې دې چه هغه د دې درې فطری اصولو د احاطې نه بهر دی -

دې آیت کریمه کښې ئې منع هم د درې څیزونو نه کړیده ، فحشاء ، منکر ، بغی ، ځکه چه انسان کښې درې قوتونه دی چه د هغې بې ځایه او په غلط استعمال سره ټولې خرابئ او بدئ پیدا کیږی ، قوت بهیمیه شهوانیه ، قوت وهمیه شیطانیه ، قوت غضبیه سبعیه ، غالبا په " فحشاء " سره هغه د بې حیائې خبرې مراد دی چه د کوم منشاء د شهوت او د بهیمیت افراط وی او " منکر " د معروف ضد دې یعنی د نامعقول کار چه د هغې نه فطرت سلیمه او صحیح عقل انکار کوی - گویا د قوت وهمیه شیطانیه په غلبې سره د قوت عقلیه ملکیه دباویږی - دریم څیز " بغی " دې یعنی سرکشی کول او د حد نه وتل ظلم او زیاتئ ته ملا تړل د درندگانو په شان خوړلو او څیرې کولو ته ورمنډه وهل او د نورو د ځان او د مال او د عزت ناموس وغیره اخستو دپاره ناحق دست درازی کول ، دا قسم ټول حرکتونه کول د قوت سبعیه غضبیه په بې ځایه استعمال سره پیدا کیږی ، حاصل دا چه په آیت کښې ئې تنبیه ورکړیده چه انسان تر کومې دغه درې قوتونه په قابو کښې او نه ساتی او قوت عقلیه ملکیه د دې ټولو حاکم نه کړی نو دې مهذب او پاک نه شی کیدې -

اكثم بن صفى چه دا آيت كريمه واوريدو نو ده خپل قوم ته اوويل "خه وينم چه دا پيغمبر د تمامو ښو او د اعلى اخلاقو تعليم وركوى او د بدو اخلاقو او اعمالو نه منع كول كوى ، نو تاسو دده په منلو كښې تُندى اوكړئ ، فكونوا فى هذا الأمر رؤوسا و لا تكونوا فيه أذنابا (يعنى تاسو دې سلسله كښې سر جوړ شئ او تاسو لكئ مه جوړيږئ) حضرت عثمان بن مظعون فرمائى چه هم دا آيت كريمه ما واوريدلو نو ځما زړه كښې ايمان مضبوط شو او د محمد ﷺ محبت مې په زړه كښې ځائې اونيولو " [1]

دويم آيت د سورة يونس دې (إنما بغيكم على أنفسكم) يعنى د ستاسو بغاوت او سركشى به په خپله د ستاسو دپاره وبال او عذاب جوړ شى ، او دريم آيت كريمه د سورة حج دې (ثم بُغى عليه لينصرنّه الله) يعنى كُه د چا سره ظلم شوې وى د هغه به الله تعالى مدد او نصرت اوكړى -

قوله: وترك إثارة الشر على مسلم أو كافر: إثارة په معنى د راپاوچتولو او د رابرڅيره كولو دې يعنى د يو مسلم او د كافر خلاف شر رابرڅيره كول پريخودل امام بخارى رحمه الله په دې باب كښې بيان كړيدې -

د باب لاندې امام بخارى رحمه الله هغه حديث ذكر كړيدې چه هغې كښې په رسول الله ﷺ د جادو كيدو واقعه ذكر شويده ، د دې تفصيل كتاب الطب ، باب " سحر " و باب هل يستخرج السحر كښې تير شويدې - [2]

د حديث د اياتونو سره مناسبت : د حديث د آيتونو سره بيانولو كښې شارحين ليكى چه دې آيتونو كښې الله تعالى د بغى او د ظلم نه منع كړيده او دا ئې ښودلې ده چه د سركشئ نقصان خپله سركشئ او ظلم كوونكى ته واپس كيږى او دا چه د مظلوم به الله جل شانه امداد كوى ...... د الله تعالى د طرفه د مظلوم دپاره د مدد او د نصرت راتلل تقاضا كوى چه د الله په دې احسان او فضل باندې شكر ادا كړې شى ، او د دې شكر يو صورت دا دې چه دا ظالم معاف كړې ، لكه چه روايت كښې رسول الله ﷺ جادو كوونكى كس معاف كړو او ورته ئې اوفرمائل " أما أنا فأكره أن أثير على الناس شرا " (په خلقو كښې شر راپاوچتول ما ته خوښ نه دى)

حاصل دا دې چه آيتونو كښې د فضل او د احسان او د الله تعالى د امداد ذكر دې چه د هغې تقاضا شكر دې او د مظلوم د ظالم نه بدله نه اخستل هم د دې شكر يو صورت دې [3]

حافظ ابن حجر رحمه الله يو بل مناسبت بيان كړيدې هغه ليكى :

ويحتمل أن تكون مطابقة الترجمة للآيات و الحديث من جهة أنه ترك استخراج السحر خشية أن يثور على الناس منه شر، فسلك مسلك العدل فى أن لا يحصل لمن لم يتعاط السحر شىء من أثر الضرر الناشىء عن

---

[1]) تفسير عثمانى : ٣٦٧ ، سورة النحل : الآية : ٩٠)

[2]) ١٨ كشف البارى : باب السحر : ١٠٤ ، ١١٠)

[3]) فتح البارى : ١٠\٥٨٨ ، ارشاد السارى : ١٣\٨٣ ، عمدة القارى : ٢٢\١٣٤)

السحر شره، و سلك مسلك الإحسان فی ترك عقوبة الجانی" (۱)
د دې حاصل دا دې چه آیت کریمه کښې د عدل او احسان ذکر دې او رسول الله ﷺ هم د جادو په دې واقعه کښې په عدل او په احسان دواړو عمل کړیدې ، په عدل داسې چه د جادو دا واقعه دوی مشهوره نه کړه دې دپاره چه کوم خلق دوی کښې شریك نه دی چه دوی کښې شر او فساد خور نه شی ، ځکه چه که دوی د سحر کوونکو یهودیانو نومونه خودلې وې نو مسلمانانو به د دوی خلاف کارروائی کوله نو دا معامله به نزاع او جنګ او جدل ته رسیدلې وه ... دې وجه نه دا معامله دوی دباو کړه او د عدل او د انصاف لار ئې اختیار کړه ، بل طرف ته ئې د جادو کولو مجرم معاف کړو په احسان ئې عمل اوکړو داسې په آیت کریمه کښې چه د کوم عدل او احسان حکم دې په دې باندې دوی عمل اوکړو -

۵۷= بَاب مَا يُنْهَى عَنْ التَّحَاسُدِ وَالتَّدَابُرِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ [۵]

[۵۷۱۷] حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر: ۴۸۴۹]

[۵۷۱۸] (۲) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ [ر: ۵۷۲۶]

دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د دوه څیزونو ممانعت بیان کړیدې ، یو د حسد او بل د تدابر -

د حسد معنی او ددې علاج : د حسد معنی ده چه څوك په نعمت او په خوشحالو کښې اووینې او د دې د زوال تمنا اوکړې ، دا جائز نه ده (۳)

خو که څوك دې په نعمت کښې اولیدلو او دې سره دې دا جذبه او تمنا پیدا شی چه ما سره دې هم داسې نعمت وی نو دیته غبطه وائی او دا جائز دې- (۴)

حسد یو مهلکه باطنی بیماری ده ، د دې په وجه انسان هیڅ بې هیڅه چه د خلقو سره د الله

---

۱) فتح الباری : ۱۰\ ۵۸۸)

۲) ۵۷۱۸) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی کتاب الأدب ، باب الهجرة (رقم الحدیث ۵۷۲۶) و أخرجه مسلم فی کتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحریم التحاسد و التباغض و التدابر : ۴ \ ۱۹۸۳ (رقم الحدیث : ۲۵۵۹)

۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۵۹۱ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۳۶ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۸۳)

۴) فتح الباری ، کتاب العلم ، باب الإغتباط فی العلم و الحکمة : ۱ \ ۱۶۷ ، عمدة القاری ، کتاب العلم باب الإغتباط فی العلم و الحکمة : ۲ \ ۵۷ ، معارف القرآن : ۸ \ ۸۴۹)

نعالى نعمتونه اووينى نو دې سوزى او ويلې كيږى -
صوفيان حضرات د حسد علاج دا ذكر كوى چه حاسد دې په زړه باندې جبر اوكړى او څو
خله دې په مختلفو مجلسونو كښې د محسود تعريف دې اوكړى ، او ده دپاره دې دعا
اوغواړى نو داسې به رو رو د ده حسد ختميږى - ([1])

په قرآن كريم كښې د حاسد د حسد د شر نه پناه غوستې شويده (ومن شر حاسد إذا حسد) "إذا
حسد" معنى ده إذا أظهر حسده وعمل بمقتضاه يعنى چه حاسد كله خپل حسد ظاهر كړى او ددې
مطابق د محسود خلاف د دښمنۍ شروع اوكړى ، ځكه چه د اظهار د حسد نه وړاندې
محسود ته د حاسد د شر نه څه نقصان نه شى رسيدې - ([2])

د تدابر معنى علامه ابن اثير ليكلې ده : التدابر: هو أن يعطى كل واحد من الناس أخاه دبره وقفاه،
فيعرض عنه ويهجره ([3])
يعنى چه سړې خپل رور ته شا واړوى او ده نه اعراض اوكړى او دې پريږدى -

علامه هروى د تدابر ترجمه په تقاطع سره كړيده ، وائى : تدابر القوم أى أدبر كل واحد عن صاحبه
يعنى چه قطع تعلق اوكړې شى ([4]) امام مالك رحمه الله په موطاء كښې فرمائى أحسب
التدابر إلا الإعراض عن المسلم يدبر عنك بوجهه فتدبر عنه بوجهك ([5]) يعنى د تدابر معنى دا ده چه د
مسلمان نه اعراض اوكړې او مخ واړولې شى -

قوله: حدثنا بشر بن محمد..... حضور اكرم ﷺ فرمائى چه تاسو د بدګمانۍ نه بچ شئ
ځكه چه بدګمانى د ټولو نه زياته دروغژنه خبره ده او مه د چا عيبونه تلاش كړې او مه
تجسس كوئ او مه د يو بل سره حسد كوئ او مه د يو بل سره قطع تعلق كوئ او مه د يو بل
سره بغض ساتئ اے د الله بندګانو خپلو كښې رونړه شئ -

قوله: إياكم والظن : د ظن نه بدګمانى مراد ده يعنى صرف د ګمان په بنياد په چا
تهمت مه لګوئ - حديث كښې ئې " ظن " ته " أكذب الحديث " ويلې دې ، حال دا دې چه
كذب او صدق د قول صفت دې او د " ظن " تعلق د قول سره نه دې -
د دې جواب دا وركړې شويدې چه دلته د كذب نه خلاف واقع مراد دې ، برابره خبره ده چه
دا قول وى او كه فعل وى - ([6])

---

[1] بهشتى زيور ، حصه هفتم ، ٤١ ، دارنګه اوګورئ تربيت السالك : ۱\۳۲۸)
[2] الجامع لأحكام القرآن للقرطبى ، سورة الفلق : ۲\۲۵۹ ، روح المعانى ، سورة الفلق : ۱۵\۳۲۷)
[3] النهاية لابن الأثير ،مادة " دبر " : ۲\۹۷)
[4] عمدة القارى : ۲۲\۱۳۶ ، فتح البارى : ۱۰\۵۹۲ ، ارشاد السارى : ۱۳\۸۵)
[5] الموطاء للإمام مالك ، كتاب الجامع ، باب ما جاء فى المهاجرة : ۷۰۶)
[6] عمدة القارى: ۲۲\۱۳۶، فتح البارى: ۱۰\۵۹۱ ،ارشادالسارى : ۱۳\۸۵ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۲۰۲)

او دا هم ویلې شي چه د ظن نه مراد ، د ظن نه پیدا کیدونکې قول دې مجازا دیته ئې ظن ویلې دي [۱]

قوله: ولا تحسّسوا ولا تجسّسوا: علامه کرمانی رحمه الله فرمایی چه تحسس او تجسس دواړه په یو معنی دی - [۲]

د ابراهیم حربی او د ابن الانباری هم دا خیال دي - [۳]

د تحسس او د تجسس په مینځ کښې فرق: خو علامه عینی رحمه الله فرمائی چه د دواړو په مینځ کښې فرق دې : ① یو فرق دا بیان شویدې چه تجسس (په جیم سره) عیبونو تلاش کولو ته وائی او تحسس د یو قوم خبرو اوریدو ته وائی - [۴]

② بعضې وائی چه تجسس د باطنی امورو په باره کښې تحقیق او تلاش ته وائی او عموما د شر دپاره استعمالیږی او تحسس د هغه څیزونو متعلق جستجو او تلاش ته وائی چه د هغې د ادراك تعلق د سترګو او د غوږونو سره وی ، علامه قرطبی رحمه الله دیته ترجیح ورکړیده او تفسیر قرطبی کښې دوی دا اعرف ګرځولې دې - [۵]

③ بعضې وائی تجسس وائی دیته چه د یو سړی تتبع د غیر په وجه کول او تحسس دیته وائی چه د یو سړی تتبع د خپل ځان دپاره کول دی د نحو مشهور امام ثعلب هم دا اختیار کړیدې - [۶]

قوله: وکونوا عباد الله إخوانا: دیکښې "إخوانا" د "کونو" خبر دې او "عبادالله" منادی دې ، حرف نداء محذوف دې ...... **أی کونوا إخوانا یا عباد الله** او دا د عباد الله نه بدل یا د کونوا دپاره خبر ثانی هم ګرځولې شي - [۷]

دې حدیث کښې ئې د حسد ، بغض ، قطع تعلق او د بدګمانئ نه منع کړیده ، مصنف عبد الرزاق کښې یو روایت نقل شویدې حضور اکرم ﷺ فرمائی **"ثلاث لا یعجزهن ابن آدم: الطیرة، و سوء الظن، و الحسد، قال: فینجیك من الطیرة ألا تعمل بها، وینجیك من سوء الظن ألا تتکلم به، وینجیك من الحسد ألا تبغی أخاك سوء"** [۸]

---

[۱] فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[۲] شرح الکرمانی : ۲۱\۲۰۲)

[۳] عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[۴] عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[۵] عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۵ ، الجامع لاحکام القرآن للقرطبی سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۳)

[۶] عمدة القاری : ۲۲\۱۳۶ ، فتح الباری : ۱۰\۵۹۱)

[۷] ارشاد الساری : ۱۳\۸۵)

[۸] المصنف للحافظ عبد الرزاق ، باب الطیرة : ۱۰\۴۰۳ (رقم الحدیث : ۱۹۵۰۴)

درې څیزونه ابن آدم لره نه شی عاجز (سترې) کولې ، یو بدشګوني کول ، دویم بدګمانی کول دریم حسد ، د بد شګونئ نه نجات داسې حاصلیدې شی چه په دې عمل اونکړې شی ، د بد ګمانئ نه د نجات د حاصلیدو طریقه دا ده چه ددې په ژبه سره اظهار او نه کړې شی ، او د حسد نه نجات داسې حاصلیدې شی چه دخپل رور بدی تلاش نه کړې شی -
علامه قرطبی هم د امام ابوداود په حواله سره د دې مفهوم یو حدیث نقل کړیدې - (۱)

د باب دویم حدیث کښې هم دا خبرې ذکر شویدی ، خو دیکښې دا اضافه هم ده لایحل لمسلم أن یهجر أخاه فوق ثلاثة أیام- یعنی یو مسلمان لره نه دی جائز چه دې د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق اوکړی او د درې ورځو نه زیات ئې پریږدی ، دلته څو خبرې ذهن نشین کړئ :
د درې ورځو نه زیات ترک تعلق جائز نه دې
① لکه چه حدیث کښې دی چه د درې ورځو نه زیات د خپل مسلمان رور سره قطع تعلق او اعراض کول جائز نه دی ..... معلومه شوه چه د درې ورځو نه د کمې مدې دپاره قطع تعلق کولو جواز شته - (۲)
حکیم الامت تهانوی رحمه الله او نورو بعضو محدثینو ددې وجه دا لیکلې ده چه د تریخوالی او د ترخو خبرو او دغصې په وجه کله قطع تعلق کول راځی ، خو د درې ورځو مده دومره ده چه دیکښې د سړی غصه په خپله ختمیږی ، دې وجه نه ده دپاره اوس جائز نه دی چه قطع تعلق لره برقرار اوساتی - (۳)
د فاسق سره قطع تعلق کولې شې : ② دا حکم د هغه خلقو په باره کښې دې ، چه کوم پابند د صوم او د شریعت وی خو کُه څوك فاسق او فاجر دې یا چا څه شرعی حکم مات کړې وی ، د دې په بنیاد دوی سره قطع تعلق د درې ورځو نه زیات هم کیدې شی -
په خپله رسول الله ﷺ په غزوه تبوك کښې د درې اصحابو سره د پنځوستو ورځو پورې قطع تعلق کړې وو .دارنګه د ازواج مطهرات نه د یوې میاشتې دپاره په کورکښې جدا شوې وو(۴)
علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه د " أخ " ئې ذکر کولو سره د دې حکم علت طرف ته اشاره کول دی چه ترکومې د اخوت تعلق او دا نسبت برقرار دې ، تر هغې دا حکم دې خو کُه چا د دې نسبت په خپله خیال او نه ساتلو ، او دا رابطه ئې ماته کړه نو دده حق کښې به دا حکم لاګو نه وی ، نو د خواهش پرستو او د بدعتیانو سره همیشه دپاره ترک تعلق کول جائز دی ، چه تر څو دې توبه او حق ته رجوع اونکړی ، لکه چه دې لیکی :

---

۱) الجامع لاحکام القرآن للقرطبی سورة الحجرات : ۱۶\۳۳۲)
۲) فتح الباری ، کتاب الأدب ، باب الهجرة : ۱۰\۶۰۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۳)
۳) فتح الباری : ۱۰\۶۰۸ ، المرقاة شرح المشکاة ، کتاب الآداب ، باب ما ینهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۶۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۳)
۴) شرح الطیبی علی مشکاة المصابیح ، شرح المشکاة ، کتاب الآداب ، باب ما ینهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۰۸ (رقم الحدیث : ۵۰۲۷) المرقاة شرح المشکاة ، شرح المشکاة ، کتاب الآداب ، باب ما ینهی عنه من التهاجر .... ۹\۲۶۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۳۷)

تخصیص الأخ بالذکر إشعار بالعلیة و مفهومه أنه إن خالف هذه الشریطة، و قطع هذه الرابطة جاز هجرانه فوق ثلاثة، فإن هجرة أهل الأهواء و البدع دائمة علی ممر الأوقات مالم تظهر التوبة و الرجوع إلی الحق" (۱)

③ اوس دا خبره پاتې کیږي چه قطع تعلقی به څنګه ختمیږي، جمهور عالمان فرمائی چه صرف کولو سره قطع تعلقی ختمیږي او دې د دې وعید نه بهر کیږي- (۲)

خو امام احمد وائی چه قطع تعلق به هغه وخت ختم اوګنړلې شی چه کله تعلقات په خپل سابقه معمول واپس راشی، که په ترک د تعلقاتو سره ده ته درد رسیدلې وی نو صرف په سلام اچولو سره به هجران نه ختمیږي - (۳)

۵۸=باب یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِیرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا [الحجرات:۱۲]

[۵۷۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ یُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَیْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِیَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِیثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا [ر:۴۸۴۹]

باب کښې ذکرشوی آیت کریمه کښې د کثرت د ظن نه منع راغلې ده او ویلې شویدی چه د ظن بعض صورتونه په زمره د ګناه کښې راځی -

د ظن قسمونه: علامه قرطبی رحمه الله فرمائی چه د ظن دوه قسمونه دی یو محمود او دویم مذموم، د چا باره کښې ښه ظن لرل دا په محمود ظن کښې داخل دي او بغیر د څه دلیل او د علامته د چا متعلق بد ګمان کول دا په مذموم ظن کښې داخل دي - (۴)

که یو کس کښې آثار د خیر غالب او ښکاره وی، نو دده متعلق بد ګمانی کول صحیح نه دی، خو که یو کس فاسق او فاجر دي او د ده فسق او فجور مشهور دي نو د ده متعلق بد ګمانی کول (إن بعض الظن إثم) کښې نه دي - (۵)

لکه چه امام بخاری رحمه الله په راتلونکې "باب ما یجوز من الظن" هم دې خبرې ته اشاره کولو دپاره قائم کړیدې، حضرت حسن بصری رحمه الله به فرمائل - کنافی زمن، الظن بالناس فیه حرام، و أنت الیوم فی زمن اعمل و اسکت، و ظن فی الناس ما شئت (۶)

---

۱) ارشاد الساری: ۱۳\۸۶)

۲) عمدة القاری: ۲۲\۱۳۷، فتح الباری: ۱۰\۶۰۸، ارشاد الساری: ۱۳\۹۵)

۳) عمدة القاری: ۲۲\۱۳۷، فتح الباری: ۱۰\۶۰۸، ارشاد الساری: ۱۳\۹۵)

۴) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات: ۱۶\۳۳۲)

۵) فتح الباری: ۱۰\۵۹۵)

۶) الجامع لأحکام القرآن للقرطبی، سورة الحجرات: ۱۶\۳۳۲)

يعنى مونږ په يو داسې دور كښې وو چه ديكښې د چا متعلق بد گمان كول حرام وو او اوس خو د ستاسو زمانه داسې ده چه ديكښې خپل كار اوكړه او چپ شه او د خلقو متعلق هر قسم گمان كيدې شى (ځكه چه فاسقان او بد خلق ډير شويدى)

د خلقو عيبونه تلاش كول صحيح نه دى : بغير د څه دليله او د څه قرينې نه هيڅ بې هيڅه په چا بدگمان كول د خلقو عيبونه تلاش كول او د دوى د كمزورو تجسس كول شرعا ممنوع او ناجائز دى او دې سره ډيرې معاشرتى خرابئ او بې قاعدگئ پيدا كيږى ، ظاهره ده چه هر انسان كښې څه نا څه بدى او كمزورى به وى ، كه په تلاش او په جستجو كښې څوك اولگى نو يقينا د هر انسان په باره كښې به عيب او كمزورى درته په نظر راشى او داسې كس نه به ما سوا د خپل ځان نه بل څوك خاوند د نيكئ او ښو په نظر نه راځى . رسول الله ﷺ دې حقيقت ته اشاره كوى او فرمائى "إن اتبعت عورات الناس ، أفسدتهم أو كدت أن تفسدهم " [1] (كه ته د خلقو په عيبونو په تلاش كښې اولگې نو ټولو خلقو لره به خراب او فاسد كړې)

يو بل روايت كښې دى ، چه دوى ﷺ فرمائلې دى " إن الأمير إذا ابتغى الريبة فى الناس أفسدهم " [2] (يعنى كه امير په خلقو كښې تهمتونه او عيبونه تلاش كوى نو دې به دوى لره خراب كړى)

اود حضرت ابو برزه ﷺ روايت دې ، چه رسول الله ﷺ فرمائلې دى "يا معشر من آمن بلسانه ، ولم يدخل الإيمان قلبه ، لا تغتابوا المسلمين ، ولا تتبعوا عوراتهم ، فإن من اتبع عوراتهم يتبع الله عورته و من يتبع الله عورته يفضحه فى بيته " [3] (دوى ﷺ منافقانو ته خطاب اوكړو او وې فرمائل چه اے هغه خلقو چه دوى په ژبه اسلام قبول كړيدې خو ايمان د دوى په زړونو كښې ځائې نه دې نيولې ، د مسلمانانو غيبت مه كوئ او ددوى عيبونه مه تلاش كوئ ځكه چه څوك د مسلمانانو په عيبونو پسې اولگى الله تعالى به دده په عيبونو پسې اولگى او الله تعالى چه د چا په عيبونو پسې اولگى نو ده لره به په كور دننه رسوا كړى)

د دې احاديثو نه دا خبره صفا معلوميږى چه چا پسې لگيدل او د هغه عيبونه تلاش كول او بې د څه قرينې او د دليله بد گمانى كول صحيح نه دى -

د لاتناجشوا معنى : روايت د باب دينه وړاندې باب كښې هم تير شويدې ، خو دلته د يو جملې د " و لا تناجشوا " اضافه ده ، تناجش دهوكې ته وائى ، ددې صورت دا كيږى چه يو څيز اخستل دې مقصود نه وى ، خو د نورو خلقو دې طرف ته توجه پيدا كولو دپاره د دې قيمت زيات بيان كړې شى او خلقو ته دا تاثر وركړى چه دې په دې قيمت اخستو ته تيار دې ، حال دا دې چه مقصود ئې په خپل اخستل نه وى ، بل په اخستلو تيارول وى - [4]

---

[1] سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨).....) سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨).....) سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٨).....

[2] سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى النهى عن التجسس : ٤ \ ٢٧٢ (رقم الحديث :٤٨٨٩)

[3] سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب الغيبة : ٤ \ ٢٧٠ (رقم الحديث :٤٨٨٠)......

[4] مجمع بحار الانوار : ٤ \ ٦٦٦ ، النهاية لابن الاثير : ٥ \ ٢١)

شارحينو او اهل لغتو د نجش تعريف كړيدې " هو أن يزيد فى السلعة و هو لا يريد شراءها ، بل ليوقع غيرها فيها" (١)

٥٩=باب ما يجوز من الظن

[٥٧٢٠] حدثنا سعيد بن عفير حدثنا الليث عن عقيل عن ابن شهاب عن عروة عن عائشة قالت قال النبى صلى الله عليه وسلم ما أظن فلانا وفلانا يعرفان من ديننا شيئا قال الليث كانا رجلين من المنافقين حدثنا يحيى بن بكير حدثنا الليث بهذا وقالت دخل على النبى صلى الله عليه وسلم يوما وقال يا عائشة ما أظن فلانا وفلانا يعرفان ديننا الذى نحن عليه

حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې رسول الله ﷺ فرمائلې دى ما ته پته نشته چه فلانې فلانې سړې خمونږ د دين باره كښې څه خبره هم ورته معلومه ده ، ليث بن سعد فرمائى چه دا دواړه منافقان وو -

دويم روايت كښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى رسول الله ﷺ ما ته راغلو او وې فرمائل :" څه د فلانى فلانى سړى گمان نه كوم چه مونږ په كوم دين يو چه دوى ته د دې متعلق څه معلوم هم دى " -

د ترجمة الباب مقصد : حضرت گنگوهى رحمه الله د دې باب متعلق فرمائى : "هذا باب بيان جواز إظهار ما فى ظن الرجل ، أو المعنى : باب ما يكون فى الظن من جواز أو كراهة ، أو حرمة ، فالظن الظاهر دليله جائز كما هو ظاهر الحديث ، والظن الذى ليس عليه قرينة وفيه إساءة ظن بالآخر لا يجوز " (٢)

يعنى دې باب كښې ئې د ظن د اظهار جائز صورت خودلې دې يا دې اوويلې شى چه د ظن يو صورت د جواز او دويم د كراهت او د حرمت دې ، چه د كوم ظن بنياد بالكل په واضح دليل وى نو هغه جائز دې لكه چه حديث د باب كښې دې ، خو هغه بدگمانى چه په هغې څه قرينه او دليل نه وى نو دا جائز نه ده -

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائى چه دا باب د سابقه باب نه په منزله د استثناء دې (٣) يعنى په سابقه باب كښې د ظن نه ممانعت راغلې وو او دې باب كښې ئې د جواز او د استثنا صورت بيان كړو -

علامه كرمانى رحمه الله ليكى : "فإن قلت : ترجم بوجود الظن ، وفى الحديث نفى الظن ، قلت : العرف فى قول القائل : ما أظن زيدا فى الدار : أظنه ليس فى الدار " (٤)

---

١) عمدة القارى : ٢٢\١٣٧ ، فتح البارى : ١٠\٥٩٤ ، ارشاد السارى : ١٣\٨٦)

٢) لامع الدرارى على جامع البخارى : ١٠\٢٣)

٣) لامع الدرارى على جامع البخارى : ١٠\٢٣)

٤) شرح الكرمانى : ٢٢\٢٠٣)

او علامه قسطلانی رحمه الله لیکی :
"فالنفی فی الحدیث لظن النفی، لا النفی للظن، وفی الترجمة إثبات الظن، فلا تنافی بینه و بین الترجمة"[1]
حاصل دا دې چه ترجمة الباب کښې د ظن اثبات دې او په حدیث کښې ئې " ما أظن ..." اوویلې نو حضور ﷺ نفی اوکړه نو د حدیث نه به ترجمة الباب څنګه ثابتیږی -
د دې جواب دا دې چه حدیث کښې د ظن نفی نشته دې بلکه نفی د ظن یعنی د منفی ظن ذکر دې، ظن د یو کار د کیدو متعلق هم کیدې شی او د یو کار دنه کیدو متعلق هم کیدې شی ، حدیث د باب کښې د دې دویم صورت ذکر دې او دا د ترجمة الباب منافی نه دې -
علامه کرمانی په دې د پوهیدو دپاره یو مثال ذکر کړیدې چه یو سړې وائی ما أظن زیدا فی الدار (د زید متعلق څما خیال نه دې چه دې په کور کښې دې) نو دې جُمله کښې په حقیقت کښې د ظن نفی نه ده بلکه د منفی ظن ذکر دې او مطلب ئې دا دې چه أظنه لیس فی الدار یعنی څما خیال دې چه دې په کور کښې نشته دې -
روایت د باب کښې چه د کومو دوه سړو متعلق حضور اکرم ﷺ اوفرمائل چه دوی څمونږ د دین نه ناخبره دی ، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی چه ما ته ددې دواړو نومونه معلوم نه شو - ([2])

٦٠=بَاب سَتْرِ الْمُؤْمِنِ عَلَى نَفْسِهِ

[٥٧٢١] ([3])حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنْ الْمُجَاهَرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولَ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

[٥٧٢٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي النَّجْوَى قَالَ يَدْنُو أَحَدُكُمْ مِنْ رَبِّهِ حَتَّى يَضَعَ كَنَفَهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ وَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَرِّرُهُ ثُمَّ يَقُولُ إِنِّي سَتَرْتُ عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ [ر: ٢٣٠٩]
امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مؤمن نه ګناه کیږی خو د دې ښکاره او خورول نه

---

[1]) ارشاد الساری : ۱۳\ ۸۷)
[2]) فتح الباری : ۱۰\ ۵۹۵)
[3]) ۵۷۲۱) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الزهد و الرقائق . باب النهی عن هتک الإنسان ستر نفسه : ۴\ ۲۲۹۱ رقم الحدیث : ۲۹۹۰)

دی پکار ، په ښکاره کولو او په خوزرولو د معصیت سره په معاشره کښې گناه خوریږی او ددې بد والې د خلقو د زړه نه اوځی -

حدیث د باب کښې رسول الله ﷺ فرمائی چه ځما د تمام امت گناهونه به معاف شی ، خو د هغه خلقو چه کوم علانیه گناه کوی (دوی ته به معافی نه ملاویږی) بې شك دا ډیره د بې حیائی خبره ده چه یو سړې د شپې یو د بدئ کار اوکړی او الله تعالی په ده پرده واچوی خو سحر کیدو باندې دا سړې په خپله اووائی (ښکاره ئی کړی) ، اے فلانی ما د شپې دا دا حرکت کړې وو ، حال دا دې چه ده دا شپه په داسې حالت کښې تیره کړه چه الله تعالی په ده باندې پرده اچولې وه ، خو ده په سحر کیدو سره د الله تعالی پرده اوچته کړه -

قوله: كل أمتي معافي : مُعافیٰ د باب مفاعله نه د اسم مفعول صیغه ده ، په میم پیش دې یعنی ځما ټول امت به معاف کړې شی - ([1])

قوله: إلا المجاهرين : د مجاهر تعریف دې هوالذی جاهر بمعصیته وأظهرها ([2]) یعنی چه کوم علانیه گناه کوونکې وی -

" المجاهر " په حالت نصبی سره د اکثرو روایت دې ، ([3]) او په ترکیب کښې مستثنی متصل واقع کیږی ، مستثنی متصل منصوب وی -

په بعض روایتونو کښې " المجاهرون " په حالت رفعی سره راغلې دې ([4]) دې صورت کښې د کوفیانو په مسلك خو هیڅ اشکال نشته دې ځکه چه د دوی په نزد دا استثناء منقطع ده....... او " إلا " د لکن په معنی دې ، " المجاهرون " د مبتداء کیدو په وجه مرفوع دې او ددې خبر د " لا یعافون " محذوف دې ، تقدیر د عبارت دا دې "لکن المجاهرون بالمعاصی لا یعافون...." ([5])

قوله: وإن من المجانة : مَجانة: د میم په فتحه سره بې باکي ، بې حیائې او بې پرواهئ ته وائی - ([6])

د باب بل روایت کښې دی چه یو سړی د حضرت ابن عمر نه تپوس اوکړو چه تا د رسول الله ﷺ نه (د بنده او د رب په مینځ) د سرگوشئ (راز خبرې کول) متعلق څنگه اوریدلې دی نو دوی اوویل : رسول الله ﷺ فرمائی چه تاسو کښې به یو سړې خپل رب ته نزدې وی تر دې چه الله تعالی به په ده خپله پرده واچوی او ده نه به تپوس اوکړی چه تا دا کار کړیدې

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۵۹۵ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۳۸)

[2]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۹)

[3]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۹)

[4]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۹)

[5]) فتح الباری : ۱۰\۵۹۶)

[6]) عمدة القاری : ۲۲\۱۳۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۸۸)

؟ سړي به اووائى " هو جى " بيا به الله تعالى تپوس اوكړى چه تا دا دا كار كړيدې ؟ نو دې به اووائى : هو جى " الله تعالى به دده نه اقرار واخلى بيا به ده ته اووائى چه ما په تا په دنيا كښې پرده اچولې وه نن هم خه د ستا دغه ګناهونه معاف كوم-

يدنو: دا دنوته دي : نزدې كيدل ، علامه عينى رحمه الله فرمائى : دينه قرب مكانى نه دې مراد ، قرب رتبى مراد دې - (١)

كنفه: كَنَف (د كاف او د نون په فتحه سره) پردې ته وائى - (٢)

فيقرره: أى يجعله مُقِرًّا بذلك يعنى الله تعالى د ده نه به اقرار واخلى -

٦١= بَابُ الْكِبْرِ

وَقَالَ مُجَاهِدٌ ثَانِيَ عِطْفِهِ [الحج: ٩] مُسْتَكْبِرٌ فِي نَفْسِهِ عِطْفُهُ رَقَبَتُهُ

[٥٧٢٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مَعْبَدُ بْنُ خَالِدٍ الْقَيْسِيُّ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ الْخُزَاعِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَاعِفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبَرَّهُ أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ [ر: ٤٦٣٤]

[٥٧٢٤] وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ إِنْ كَانَتِ الْأَمَةُ مِنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ بِيَدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ (٣)

علامه عينى رحمه الله ليكى : " أى هذا باب فى بيان ذم الكبر (بكسر الكاف و سكون الباء) و هو ثمرة العجب وقد هلك بها كثير من العلماء والزهاد ، و الكبر و التكبر و الإستكبار متقارب ، و التكبر هو الحالة التى يتخصص بها الإنسان من إعجابه بنفسه ، و ذلك أن يرى نفسه أكبر من غيره ، و أعظم ذلك أن يتكبر على ربه بأن يمتنع من قبول الحق و الإذعان له بالتوحيد و الطاعة " (٤)

يعنى دا باب دكبر دمذمت په باره كښې دى دكبراو دتكبر د دواړو يومعنى ده ، دا د عجب نتيجه وى چه انسان خپل خان د نورو نه لوې او نورو لره سپك ګڼړى ، د تكبر يو خطرناك صورت دا دې چه انسان د خپل رب په مقابله كښې تكبر اختيار كړى داسې چه د حق د قبلولو نه او د الله تعالى د توحيد او د اطاعت نه او ده ته د سر خكته كولو نه انكار اوكړى-

قوله: وقال مجاهد: ثانى عطفه: مستكبر فى نفسه-عطفه: رقبته: د سورة حج آيت

---

١) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩)

٢) عمدة القارى : ٢٢\١٣٩ . فتح البارى : ١٠\٥٩٨)

٣) ٥٧٢٤) هذا الحديث من إفراد الإمام الخارى ، عمدة القارى : ٢٢\١٤١)

٤) عمدة القارى : ٢٢\١٤٠)

کريمه کښې دى ﴿ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۖ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ ([1])
مجاهد فرمائى چه دې آيت کريمه کښې د " ثانى عطفه " نه هغه کس مراد دې چه کوم په زړه کښې خپل ځان لوې ګڼړى - ([2])
د عطف ترجمه ئې په رقبه يعن څټ سره کړيده ، د مجاهد دا تعليق فريابى موصولا نقل کړيدې - ([3])

قوله: كل ضعيف متضاعف: د ضعيف نه ضعيف الحال مراد دى ، ضعيف البدن مراد نه دې او د متضاعف نه متواضع مراد دې - ([4])

قوله: كل عتل جواظ: د عتل څو معانى بيان شويدى چه د يو بل سره نزدې دى : الجافى الشديد فى كفره ، الشديد الخصومة بالباطل ، الأكول الشروب القوى الشديد ، الفاحش السيء الخلق ([5])
حاصل ددې ټولو دا دې چه داسې سړې چه اړت ناغيجه وى مضبوط وى په باطل انختونکې بد اخلاقه کمينه وى نو ده ته عتل وائى -

جَوّاظ: چه ډير زيات بخيل ، متکبر او په تکبر تلل کوى په يو حديث کښې د رسول الله ﷺ نه د جواظ تشريح منقول ده ، دوى فرمائى " الجَوّاظ الذى جمع و منع " يعنى جواظ هغه کس دې چه کوم مال جمع کوى او د دې واجب حقوق نه اداء کوى يو بل روايت کښې دوى فرمائل "الجماع المناع"([6])

قوله: وقال محمد بن عيسى ......: محمد بن عيسى د " ابن الطباع " په نوم مشهور دې ، امام ابوداود رحمه الله فرمائى چه دوى ته څلويښت زره احاديث حفظ وو خو تدليس ئې کولو ، سن ٢٢٤ هجرئ کښې وفات شويدې ([7]) علامه مزى په تهذيب الکمال کښې ليکلې دى چه امام بخارى رحمه الله دوى نه تعليقا روايت نقل کوى -([8])
په ائمه د جرح او تعديل کښې امام ابوداود ، ابوحاتم ، امام نسائى او على مدينى د دوى توثيق کړيدې - ([9])

---

[1]) سورة الحج : ٩)
[2]) شرح ابن بطال لصحيح البخارى : ٩\٢٦٥ ، عمدة القارى : ٢٢\١٤٠ ، فتح البارى : ١٠\٦٠٠ ، ارشاد السارى : ١٣\٩٠)
[3]) عمدة القارى : ٢٢\١٤٠ ، فتح البارى : ١٠\٦٠٠ ، ارشاد السارى : ١٣\٩٠)
[4]) عمدة القارى : ٢٢\١٤٠ ، ارشاد السارى : ١٣\٩٠)
[5]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ١٨\٢٣٣)
[6]) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد أنس بن مالك : ١٣\١٤٥)
[7]) تهذيب الكمال : ٢٦\٢٦٠ (رقم الترجمة : ٥٥٣٤)
[8]) تهذيب الكمال : ٢٦\٢٦٠ (رقم الترجمة : ٥٥٣٤)
[9]) تهذيب الكمال : ٢٦\٢٦٠ (رقم الترجمة : ٥٥٣٤)

ابن حبان په کتاب الثقات کښې د دوی ذکر کړيدې - (۱)
په اصحابو د صحاح سته کښې امام ترمذی ، نسائی ، او ابن ماجه د دوی روايتونه نقل کړيدی - (۲)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی "لم أرله فی البخاری سوی هذا الموضع" (۳)

خو علامه عينی رحمه الله فرمائی : "قلت : قال الذی جمع رجال الصحيحين روی عنه البخاری فی آخر الحج و الأدب ، و قال فی الموضعين : قال محمد بن عيسیٰ" (۴) علامه عينی رحمه الله فرمائی چه د صحيح بخاری او د صحيح مسلم رجال جمع کوونکو دا تصريح کړيده چه امام بخاری رحمه الله د محمد بن عيسیٰ نه د کتاب الحج په آخر کښې او کتاب الادب کښې روايت نقل کړيدې او دواړو ځايونو کښې " قال محمد بن عيسیٰ " الفاظ ذکر کړيدی دينه معلومه شوه چه دکتاب الادب نه علاوه په کتاب الحج کښې هم ددوی روايت امام بخاری رانقل کړيدې.
حديث کښې دی چه د مدينې منورې يوه وينځه رسول الله ﷺ ايساروی او چه کوم خوا ئې غواړی اخوا ئې بوځی ... دينه د رسول الله ﷺ د تواضع د اوچت مقام اندازه لګيدې شی چه دوی ﷺ د هر قسم تکبر نه بری پاک او صفا وو -

۶۲=بَابُ الْهِجْرَةِ

وَقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ

[۵۷۲۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَوْفُ بْنُ مَالِكِ بْنِ الطُّفَيْلِ هُوَ ابْنُ الْحَارِثِ وَهُوَ ابْنُ أَخِي عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُمِّهَا أَنَّ عَائِشَةَ حُدِّثَتْ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ قَالَ فِي بَيْعٍ أَوْ عَطَاءٍ أَعْطَتْهُ عَائِشَةُ وَاللَّهِ لَتَنْتَهِيَنَّ عَائِشَةُ أَوْ لَأَحْجُرَنَّ عَلَيْهَا فَقَالَتْ أَهُوَ قَالَ هَذَا قَالُوا نَعَمْ قَالَتْ هُوَ لِلَّهِ عَلَيَّ نَذْرٌ أَنْ لَا أُكَلِّمَ ابْنَ الزُّبَيْرِ أَبَدًا فَاسْتَشْفَعَ ابْنُ الزُّبَيْرِ إِلَيْهَا حِينَ طَالَتِ الْهِجْرَةُ فَقَالَتْ لَا وَاللَّهِ لَا أُشَفِّعُ فِيهِ أَبَدًا وَلَا أَتَحَنَّثُ إِلَى نَذْرِي فَلَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ كَلَّمَ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ وَهُمَا مِنْ بَنِي زُهْرَةَ وَقَالَ لَهُمَا أَنْشُدُكُمَا بِاللَّهِ لَمَّا أَدْخَلْتُمَانِي عَلَى عَائِشَةَ فَإِنَّهَا لَا يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَنْذِرَ قَطِيعَتِي فَأَقْبَلَ بِهِ الْمِسْوَرُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ مُشْتَمِلَيْنِ بِأَرْدِيَتِهِمَا حَتَّى اسْتَأْذَنَا عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَا السَّلَامُ عَلَيْكِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَنَدْخُلُ قَالَتْ عَائِشَةُ ادْخُلُوا قَالُوا كُلُّنَا قَالَتْ نَعَمْ ادْخُلُوا كُلُّكُمْ وَلَا تَعْلَمُ أَنَّ مَعَهُمَا ابْنَ الزُّبَيْرِ فَلَمَّا دَخَلُوا دَخَلَ ابْنُ الزُّبَيْرِ الْحِجَابَ فَاعْتَنَقَ عَائِشَةَ وَطَفِقَ يُنَاشِدُهَا وَيَبْكِي وَطَفِقَ الْمِسْوَرُ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ يُنَاشِدَانِهَا إِلَّا مَا

---

۱) كتاب الثقات لابن حبان : ۹\۱ ٤)
۲) تهذيب الكمال : ۲۶ \ ۰ ۲ (رقم الترجمة : ۵۵۳٤)
۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۰ ۱)
٤) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱٤۰)

كَلَّمْتُهُ وَقَبِلْتُ مِنْهُ وَيَقُولَانِ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَمَّا قَدْ عَلِمْتِ مِنَ الْهِجْرَةِ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَى عَائِشَةَ مِنَ التَّذْكِرَةِ وَالتَّحْرِيجِ طَفِقَتْ تُذَكِّرُهُمَا نَذْرَهَا وَتَبْكِي وَتَقُولُ إِنِّي نَذَرْتُ وَالنَّذْرُ شَدِيدٌ فَلَمْ يَزَالَا بِهَا حَتَّى كَلَّمَتِ ابْنَ الزُّبَيْرِ وَأَعْتَقَتْ فِي نَذْرِهَا ذَلِكَ أَرْبَعِينَ رَقَبَةً وَكَانَتْ تَذْكُرُ نَذْرَهَا بَعْدَ ذَلِكَ فَتَبْكِي حَتَّى تَبُلَّ دُمُوعُهَا خِمَارَهَا [ر: ٣٣١٤]

[٥٧٢٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ [ر: ٥٧١٨]

[٥٧٢٧] (1) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ [ر: ٥٨٨٣]

د يو مسلمان سره د ترك تعلقات متعلق تفصيلي خبرې ځو بابه وړاندې اوشوې (باب ما ينهى من التحاسد و التدابر ...) ، امام بخاري رحمه الله دلته د حضرت عبد الله بن زبير - رضي الله عنهما چه كوم ړومبې روايت ذكر كړيدې ، هغه امام په مناقب د قريش كښې دوه ځايه ذكر كړيدې (2) خو هلته ئې نسبتا مختصر ذكر كړيدې او دلته ئې تفصيل سره -

د حضرت عبد الله بن زبير نه د حضرت عائشه د ناراضتيا واقعه : عوف بن مالك چه د حضرت عائشه ورارہ دې ، نقل كوى چه دوى ته دا خبره اوشوه چه عبد الله بن زبير د څه بيع يا د څه عطيه متعلق چه كومه حضرت عائشه ته وركړې وه اوويل چه والله ! عائشه (كه د داسې عطياتو وركولو نه) منع نه شوه نو څه به په دې پابندى اولګوم ، حضرت عائشه تپوس اوكړو ، آيا واقعى ده داسې ويلي دى ؟ نو خلقو اوويل هو ، حضرت عائشه اوويل : هو لله علي نذر أن لا أكلم ابن الزبير أبدا (د الله تعالى دپاره په ما دا نذر واجب دې چه څه به د ابن زبير سره كله هم خبرې نه كوم) -

چه كله ددې جدايئ ډيره زمانه تيره شوه نو ابن زبير سفارشونه شروع كړل ، حضرت عائشه اوويل چه څه به د چا سفارش هم نه قبلوم ، او نه خپل قسم ماتوم ......بيا چه كله ابن زبير

---

(1) ٥٧٢٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الاستئذان ، باب السلام للمعرفة و غير المعرفة (رقم الحديث : ٥٨٨٣) و أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب ، باب تحريم الهجر فوق ثلاث بلا عذر شرعى : ٤ \ ١٩٨٤ (رقم الحديث : ٢٥٦٠) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى كراهية الهجر للمسلم : ٤ \ ٣٢٧ (رقم الحديث : ١٩٣٢) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فيمن يهجر أخاه المسلم : ٤ \ ٢٧٨ (رقم الحديث : ٤٩١١)

(2) صحيح البخارى ، أبواب المناقب ، باب مناقب قريش (رقم الحديث : ٣٥٠٣ - ٣٥٠٥)

باندې دا خبره ډيره سخته شوه نو دوی مسور بن مخرمه او عبد الرحمن بن الاسود ته (چه د قبيله بنی زهره وو) اوويل چه څه تاسو ته د الله تعالی واسطه درکوم چه ما حضرت عائشه ته بوځئ، ځکه چه دوی دپاره جائز نه ده چه ماسره قطع تعلق دپاره قسم برقرار اوساتی .. .... نو مسور او عبدالرحمن خپل خپل څادرونه ځان نه تاو کړل او ابن زبير ئې د ځان سره واخستو، دواړو د حضرت عائشه نه د ننوتلو اجازت اوغوښتلو او وې ويل: السلام عليكِ و رحمة الله وبركاته! آيا مونږ در ننووځو؟ ...... " نو حضرت عائشه اوفرمائل: هَو، دوی تپوس اوکړو: ټول درشو؟ وې فرمائل: هَو ټول راځئ، دوی ته معلومه نه وه چه دوی سره ابن زبير هم دې، نو چه کله دوی دننه شو نو ابن زبير پردې ته دننه لاړو او حضرت عائشه ته ورترغاړه وتلو او دوی ته ئې د الله تعالی خاطر واچولو او په ژړا شو، مسور او عبد الرحمن هم دوی ته د الله تعالی خاطر واچولو چه ده سره خبرې اوکړئ او ددوی عذر قبول کړئ.... دواړو دا هم ويلې چه تاسو ته پته ده چه رسول الله ﷺ د قطع تعلق نه منع کړيده، چه د چا مسلمان دپاره جائز نه دی چه دخپل رور نه د درې شپو نه زيات جدائی اختيار کړی (او ترك تعلق اوکړی)

چه کله دې خلقو ډير زيات حضرت عائشه ته نصيحت او اصرار اوکړو نو دا هم په ژړا شوه چه ما نذر منلې دې او د نذر معامله ډيره سخته ده ..... خو دې دواړو مسلسل اصرار کولو تر دې چه دوی ابن زبير سره خبرې اوکړې او ددې نذر په کفاره کښې دوی څلويښت غلامان ازاد کړل ..... او دينه پس به چه کله هم دوی ته دا نذر راياد شو نو دوی به دومره ژړل چه د دوی لوپټه به لونده شوه په اوښکو -

ياد اوساتئ چه دې حديث کښې چه د حضرت عبد الله بن زبير کومه واقعه ذکر ده نو دا د هغه وخت ده چه کله حضرت عبد الله بن الزبير لا حکمران شوی نه وو - ځکه چه د حضرت عائشه وفات په سن ۵۷ هجرئ کښې د حضرت معاويه په دور کښې شويدې، او د حضرت عبد الله بن زبير دور د خلافت روستو شروع کيږی - ([1])

دسند وضاحت: حدثنی عوف بن مالك بن الطفيل هو ابن الحارث وهو ابن أخی عائشة لأمها

① دلته سند کښې لږ غونده اختلاف دې، يو روايت کښې دی عوف بن مالك بن طفيل بن الحارث دې -

② د صالح بن کيسان د روايت په طريق کښې دی عوف بن طفيل بن الحارث -

③ يو بل روايت کښې دی عوف بن الحارث بن الطفيل، ديته علی ابن المدينی صحيح ويلې دی - ([2])

يعنی د عوف په نوم کښې خو اختلاف نشته دې، د دوی د والد په نوم کښې اختلاف دې، په بعضو کښې طفيل بن الحارث دې، په بعضو کښې مالك بن الطفيل دې او په بعض روايتونو کښې حارث بن طفيل دې -

---

[1]) عمدة القاری: ۲۲\۱٤۲)

[2]) عمدة القاری: ۲۲\۱٤۲. ارشاد الساری: ۱۳\۹۲. فتح الباری: ۱۰\٤۰٦)

ابراهیم حربی ددې تفصیل لیکلې دی چه د طفیل پلار د حضرت ام رومان سره واده کړې ، ده د یمن قبیلې ازد سره تعلق لرلو ، د هلته نه مکې مکرمې ته راغلو ، ام رومان نه د دوی یو بچې طفیل پیدا شو د دوی د مرګ نه پس ام رومان سره حضرت صدیق اکبر ﷺ واده اوکړو او دوی نه حضرت عائشه او حضرت عبد الرحمن پیدا شو نو طفیل د حضرت عائشه د مور د طرفه رور شو (۱) او علامه ذهبی فرمائی چه دې صحابي وو (۲) ابن عبد البر په " الاستیعاب کښې دوی د اصحابوپه فهرست کښې شامل کړیدې ، (۳) د ده خوې د حضرت عائشه ورازه شو یعنی د دوی د مور د طرفه د رور خوې وو -

قوله: أن عائشة حُدِّثت : حُدِّثت صیغه د مجهول ده ، یعنی حضرت عائشه ته دا خبره بیان کړې شوه ، د اوزاعي په روایت کښې دی " أن عائشة بلغها ... " (۴)

قوله: في بيع أو عطاء أعطته عائشة : یعنی دا خو یا د بیع څه معامله وه یا څه عطیه حضرت عائشه ورکړې وه ، د اوزاعی په روایت کښې دی چه حضرت عائشه خپل یو کور خرڅ کړې وو ، چه په هغې حضرت ابن زبیر غصه شوې وو - (۵)

قوله: أو لأحجرن عليها : دیکښې " أو " په معنی د " إلى " دې او دینه پس " أن " مقدر دې یعنی د ا د " لألزمنك أو تعطيني حقي " د قبیلې نه دې ، یعنی حضرت عائشه دې منع شی ګنی څه به په دې پابندی اولګوم - (۶)

قوله: هو لله علي نذر أن لا أكلم ابن الزبير : ابن التین فرمائی " أن لا أكلم " تقدیر د عبارت دې " علي نذر إن كلمته " (۷) په مناقبو د قریش کښې چه کوم روایت تیر شویدې هغې کښې هم دی " لله علي نذر ، إن كلمته ،

په بعض روایتونو کښې دي " لله علي نذر ، إن أكلم ابن الزبير " (۸) د شرط او جزاء په صورت کښې جمله شرطیه ده نو ددې روایت مطابق به دا نذر معلق شی -

---

۱) فتح الباري : ۱۰\۶۰۳ ، ذکر هذا فی عمدة القاری من الواقدی : ۲۲\۱۴۲ ، و کذا فی تهذیب الکمال : ۱۳\۳۹۰ (رقم الترجمة : ۲۹۶۶)

۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۴۲)

۳) الاستیعاب علی هامش الإصابة ، باب الطاء : ۴\۱۱۵)

۴) ارشاد الساری : ۱۳\۹۲ ، فتح الباری : ۱۰\۶۰۴)

۵) فتح الباری : ۱۰\۶۰۵ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۴۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۲)

۶) عمدة القاری : ۲۲\۱۴۲)

۷) عمدة القاری : ۲۲\۱۴۲ ، فتح الباری : ۱۰\۶۰۵ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۲)

۸) عمدة القاری : ۲۲\۱۴۲ ، فتح الباری : ۱۰\۶۰۵ ، شرح الکرمانی : ۲۱\۲۰۶ ، أخرجه البخاری فی کتاب المناقب ، باب فی مناقب قریش (رقم الحدیث : ۳۵۰۵)

قوله: فاستشفع ابن الزبير حين طالت الهجرة: يعنى چه كله د حضرت عائشه د طرفه دا جُدائى اوږده شوه ، نو حضرت عبدالله بن الزبير دوى ته سفارشونه شروع كړل چه دا راضى شى ، د اوزاعى په روايت كښې دى "فطالت هجرتها إياه ، فنقصه الله بذلك فى أمره كله فاستشفع لكل جدير أنها تقبل عليه....."(¹) يعنى د حضرت عائشه د قطع تعلق زمانه چه اوږده شوه نو د حضرت ابن زبير په تمام معاملاتو كښې د قدرت د طرفه نقصان شروع شو نو دوى په هر مناسب ذريعه سره سفارشونه شروع كړل چه حضرت عائشه ده ته متوجه شى او ده نه راضى شى -

قوله: فقالت: لا والله لا أشفّع فيه أحدا: شَفَّعَ د باب تفعيل نه دې د دې معنى د سفارش قبلولو راځى - لا أتحنث إلى نذر يعنى څه په خپل نذر كښې به نه حانثه كيږم ، د معمر په روايت كښې دى "لا أحنث فى نذرى"(²)

قوله: وهما من بنى زهرة: بنو زهره چه د رسول الله ﷺ ماماګان لګيدل (³) د مور د طرفه ئې رشته داران وو نو د دې رشتې به حضرت عائشه رعايت كولو ، نو حضرت عبدالله بن زبير د سفارش دپاره مسور او عبد الرحمن راوستل خكه چه دوى دواړو د بنوزهره سره تعلق لرلو -

قوله: أنشدكما بالله لمّا أدخلتمانى: لَمّا د ميم په تشديد او په تخفيف دواړو سره صحيح دې ، دا د "إلا" حرف استثناء په معنى كښې دې لكه په قرآن كريم كښې (إن كل نفس لما عليها حافظ) "لمّا" د "إلا" په معنى دې ، يعنى څه تاسو دواړو ته د الله تعالى خاطر اچوم چه ما عائشه ته بوځئ ، د اوزاعى روايت كښې دا هم دى چه ده دوى ته اوويل : تاسو ما ته خپل څادر واغوندوئ -

قوله: من التذكرة والتحريج: د تذكره نه تذكير مراد دې يعنى د صله رحمئ د فضيلت او د اهميت يادول ئې ورته اوكړه ، د تحريج معنى ده چا لره په حرج كښې اچول يعنى دوى حضرت عائشه باندې اصرار اوكړو چه كله دوى بنه تنګول اوكړو نو حضرت عائشه خبرې اوكړې او په طور د كفاره ئې څلويښت غلامان ازاد كړل -

يو اشكال او ددې جواب: په ظاهره دلته اشكال كيږى چه د درې ورځو نه زيات د يو مسلمان سره قطع تعلق كول جائز نه دى نو حضرت عائشه داسې ولې اوكړل ؟

ددې جواب وړاندې تير شويدې چه دڅه دينى مصلحت په وجه يا د څه نافرمانئ او د معصيت په وجه ترك د تعلق اوكړې شى نو د دې جواز شته ، لكه چه امام بخارى په

---

¹) فتح البارى : ١٠\٦٠٥)

²) عمدة القارى : ٢٢\١٤٢ ، فتح البارى : ١٠\٦٠٥)

³) فتح البارى : ١٠\٦٠٥)

راتلونکی باب " باب مایجوز الهجران لمن عصی " سره دا ثابت کړیده -
د حضرت عبد الله بن زبیر سره د حضرت عائشه ډیر محبت وو [1] او ده به د دوی ډیر خیال هم ساتلو ، نو چه کله د ده د طرفه داسې سخته جمله اوویلې شوه ، نو دا یو قسم نافرمانی وه ، د محبوب خورئی د طرفه دا جمله دوی ته ډیره سخته اولګیدله او دده د تادیب دپاره ده سره ترک تعلق اوکړو - [2]

۶۳=بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ الْهِجْرَانِ لِمَنْ عَصَى

وَقَالَ كَعْبٌ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا وَذَكَرَ خَمْسِينَ لَيْلَةً [ر:۴۱۵۶]

[۵۷۲۸] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْرِفُ غَضَبَكِ وَرِضَاكِ قَالَتْ قُلْتُ وَكَيْفَ تَعْرِفُ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّكِ إِذَا كُنْتِ رَاضِيَةً قُلْتِ بَلَى وَرَبِّ مُحَمَّدٍ وَإِذَا كُنْتِ سَاخِطَةً قُلْتِ لَا وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ قَالَتْ قُلْتُ أَجَلْ لَسْتُ أُهَاجِرُ إِلَّا اسْمَكَ [ر:۴۹۳۰]

د معصیت په وجه کُه د چا سره تعلق پریخودې شی نو د دې جواز شته او د سلف نه داسې ترک تعلق منقول دې ، مهلب فرمائی :

غرض البخاری فی هذا الباب أن يبين صفة الهجران الجائز وأنه يتنوع بقدر الجرم ، فمن كان من أهل العصيان يستحق الهجران بترك المكالمة ، كما فی قصة كعب و صاحبيه ، و ما كان من المغاضبة بين الأهل و الإخوان ، فيجوز الهجر فيه بترك التسمية مثلا ، أو بترك بسط الوجه مع عدم هجر السلام و الكلام " [3]

یعنی امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې د ترک تعلق د جواز صورت بیانول غواړی ، د جرم په اعتبار سره د مختلف قسم ترک تعلق کیدې شی ، کُه څوک نافرمانی کوونکې وی نو ده سره خبرې پریخودې شی او ترک د تعلق ورسره کیدې شی لکه چه د حضرت کعب بن مالک ﷺ په قصه کښې ترک د کلام شوې وو - دارنګه د رور او د اهل و عیال سره د ناراضګئ صورت کښې ترک تعلق داسې کیدې شی چه د ده نوم وانه خستې شی چه د چا سره ترک تعلق شویدې نور ده سره سلام کلام خو کیږی خو په رونړ تندی او په خندا خوشحالئ ورسره ملاویدل پریخودې شی -

---

[1]) لکه چه د بخاری په یو روایت کښې د دې تصریح ده " عن عروة بن الزبير قال : كان عبد الله بن الزبير أحب البشر إلى عائشة بعد النبي صلى الله عليه و سلم و أبي بكر ، و كان أبر الناس بها ، و كانت لاتمسک شيئا مما جاءها من رزق الله تصدقت ...... صحيح البخاری ، کتاب المناقب ، باب مناقب قریش (رقم الحديث : ۳۵۰۵)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۶۰۸ ، ارشاد الساری : ۱۳\۹۳ ، شرح صحیح البخاری لابن البطال : ۹\۲۷۱)

[3]) فتح الباری : ۱۰\۶۱۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۴۴ ، ابن بطال هم ددې ترجمه دا مقصد بیان کړیدې شرح ابن بطال : ۹\۲۷۲)

يو اشكال او ددې جوابونه : دلته يو اشكال كيږى د مسلمان فاسق او فاجر سره ترك خو جائز دې خو كافر لره پريخودل جائز نه دى ، حال دا دې چه كافر د مسلمان فاسق په مقابله كښې زيات سخت دې ؟

① د دې يو جواب خو دا وركړې شويدې ، يو هجران بالقلب دې او بل هجران باللسان دې، د مسلمان سره هجران باللسان كيږى او د كافر سره هجران بالقلب وى اگر چه د ژبې خبرې اترې ده سره جارى وى خو د زړه محبت ورسره نه وى - (1)

② شارح د بخارى ابن بطال رحمه الله رجحان دې طرف ته دى چه دا د الله حكم دې او بنده د الله د حكم پابند دې ، د الله په احكامو كښې مختلف مصلحتونه وى او الله تعالى ته دا مصلحتونه په بهتر طريقه معلوم دى (2) گويا دې دا يو امر تعبدى گرځوى -

۶۴=بَاب هَلْ يَزُورُ صَاحِبَهُ كُلَّ يَوْمٍ أَوْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا

[۵۷۲۹] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْهِمَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً فَبَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ قَائِلٌ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ قَالَ إِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي بِالْخُرُوجِ [ر: ۴۶۴]

د ترجمة الباب مقصد : د دې باب نه د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه كه يو سړې روزانه د خپل دوست او د متعلق كور ته ورځى نو دې كښې څه حرج نشته دې ، په حديث كښې ددې اصل شته دې ، روايت د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ به د حضرت صديق اكبر كورته د ورځ په شروع كښې يا د دې په آخره حصه كښې تشريف راوړو -

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله دا باب قائم كړو شايد ددې مشهور حديث ضعف ته اشاره كوى ، چه هغې كښې دى "زرغبا تزدد حبا" يعنى د يو ورځ په ناغه سره ملاقات كوه نو يو بل سره محبت كښې به مو اضافه راځى ، حافظ وائى چه دا حديث اگر چه په مختلف طريقو سره روايت دې خو يو طريق هم د ضعف او د كلام نه خالى نه ده - (3)

خو علامه عينى رحمه الله د حافظ ترديد كړيدې او فرمائى چه " هذا تخمين فى حق البخارى لأنه حديث مشهور " (4) يعنى د امام بخارى رحمه الله په باره كښې دا ويل چه دوى د يو مشهور

---

1) فتح البارى : ۱۰\۶۱۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۹۵)
2) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹\۲۷۳)
3) فتح البارى : ۱۰\۶۱۱)
4) عمدة القارى : ۲۲\۱۴۵)

حديث ضعف ته اشاره کړيده ، نو دا د خپل ځان د طرفه د هغه په حق کښې اندازه کول او د اټکل خبره ده ، د حقيقت سره د دې هيڅ تعلق نشته دې ، مشهور حديث ته هغه څنګه ضعيف ويلې شي -

دا حديث واقعتا مشهور دې او د حضرت ابوهريره نه علاوه د نورو څو اصحابو نه هم منقول دې (١) ابو نعيم ددې تمام طرق راجمع کړيدى ، حافظ ابن حجر فرمائى و قد جمعتها فى جزء مفرد (٢)

او په دواړو حديثونو کښې څه تضاد نشته دې ، کۀ دوست اوملګرې بې تکلفه وى او خپل مينځ کښې ئې محبت او خصوصى تعلق بالکل بې غباره وى نو داسې صورت کښې روزانه ملاقات کيدې شى خو کۀ تعلق او محبت زيات نه وى نو بيا کله کله ملاقات زيات بهتر او باعث د زيات والى د محبت دې - (٣)

حديث د باب دينه وړاندې څو ځايه تير شويدې او تفصيل سره په باب الهجرة کښې تير شويدې -

يو شبه او ددې جواب :د چا په ذهن کښې دا شبه راتلې شى چه حضور اکرم ﷺ به حضرت صديق اکبر کره روزانه تلو ، حال دا دې چه حضرت صديق اکبر هم راتلې شو ؟ چه کۀ دې راتلې نو شايد د دوى تللو ته به ضرورت نه راپيښيدو ؟

د دې جواب دا دې چه حضرت صديق اکبر به هم يقينا راتللو ، دلته روايت کښې د دې ذکر نشته دې ، دلته د حضرت صديق اکبر سره د محبت او د خصوصى تعلق په بناء د رسول الله ﷺ معمول نقل کړې شو -(٤) ابن التين هم ددې يو جواب ورکړيدې خو دا جواب تسلى بخش نه دې - (٥)

٦٥=بَابُ الزِّيَارَةِ

وَمَنْ زَارَ قَوْمًا فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ وَزَارَ سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَ عِنْدَهُ [ر:١٨٦٧]

[٥٢٣٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَارَ أَهْلَ بَيْتٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَطَعِمَ عِنْدَهُمْ طَعَامًا فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ أَمَرَ بِمَكَانٍ مِنَ الْبَيْتِ فَنُضِحَ لَهُ عَلَى بِسَاطٍ

---

١) عمدة القارى : ٢٢\١٤٥)

٢) فتح البارى : ١٠\٦١١)

٣) فتح البارى: ١٠\٦١٢، ارشاد السارى : ١٣\٩٦ ،عمدة القارى : ٢٢\١٤٥ ،شرح ابن بطال : ٩\٢٧٤)

٤) فتح البارى : ١٠\٦١١)

٥) فتح البارى : ١٠\٦١١ و أجاب ابن التين بأنه لم يكن يجيء إلى أبى بكر لمجرد الزيارة بل لما يتزايد عنده من علم الله ، قال ابن حجر : و لم يتضح لى هذا الجواب ، و يحتمل أن يكون منزل أبى بكر كان بين بيت النبى صلى الله عليه و سلم،و بين المسجد، فكان يمربه ، والمقصود المسجد ،و كان يشهده ، كلما مربه)

فَصَلَّى عَلَيْهِ وَدَعَا لَهُمْ [ر:٦٣٩]

د ملاقات دپاره د راتلونكو په خدمت كښې طعام دې پيش كړې شى : د چا د ملاقات دپاره چه تلل اوشى او هلته د خوراك كولو موقع ملاو شى نو خوراك كول صحيح دى او سنت كښې د دې اصل شته ، اصحاب حضرات به د يو بل كور ته تلل او هلته به ئې خوراك كولو لكه چه دلته ترجمة الباب كښې دى چه حضرت سلمان فارسى ﷺ د حضرت ابو الدرداء ﷺ د ملاقات دپاره تشريف يوړو او دوى سره ئې خوراك اوكړو ، د زيارت كوونكى او د ملاقات كوونكي په خدمت كښې چه څه حاضر وى هغه پيش كول د اسلام په آدابو كښې يو ادب دې او خپل مينځ كښې د محبت د زياتيدو يو مؤثر ذريعه ده ، علامه ابن بطال رحمه الله ليكي :- "من تمام الزيارة إطعام الزائر ما حضر، وإتحافه بما تيسر، و ذلك من كريم الأخلاق، و هو مما يثبت المودة ويؤكد المحبة" (١)

روايت د باب كښې دى چه رسول الله ﷺ د يو انصارى كور ته د ملاقات دپاره تشريف يوړو (دا د عتبان بن مالك كورنۍ وه) هلته ئې خوراك اوكړو ، چه كله راوتلو نو وې فرمائل د كور يو حصه دې صفا كړې شى ، نو هلته ئې اوبه چړكاؤ كړې او يو پوزې ئې خور كړو ، په دې ئې مونځ اوكړو ، او د دې خلقو دپاره ئې دعاء اوكړه فنضح له على بساط : د نضح معنى ده اوبه چړكاول ، يعني اوبه ئې چړكاو كړې او يو پوزې وغيره ئې خور كړو -
ددې حديث نه يو ادب دا معلوم شو چه كله د چا سره خوراك اوكړې شى نو دوى ته دعا كول د خوراك نه پس سنت دې - (٢) او رسول الله ﷺ به په داسې موقعو باندې د دغه كور والا دپاره د بركت دعاء كوله

د مسلمان د زيارت او د ملاقات كولو فضائل : د چا د ملاقات او د زيارت دپاره د تلو باره كښې په احاديثو كښې ډير فضيلت راغلې دې ، امام ترمذى رحمه الله د حضرت ابوهريره ﷺ نه روايت نقل كړيدې ، چه حضور فرمائلې دى " من عاد مريضا أو زار أخا له فى الله ، ناداه مناد: أن طبت و طاب ممشاك وتبوأت من الجنة منزلا " (٣) (چه كوم سړې د يو مريض تپوس كوى يا د يو رور ملاقات دپاره ځى نو يو اواز كوونكې آواز كوى " ته دې ښه ئې او د ستا د ا تلل دې ښه وى او د ستا منزل دې جنت وى " -)

امام مالك رحمه الله هم د حضرت معاذ بن جبل نه يو حديث قدسى نه نقل كړيدې چه حضور ﷺ فرمائلې دى "وجبت محبتى للمتحابين فى، و المتجالسين فى و للمتزاورين فى و المتباذلين فى" (٤) (ځما محبت د هغه خلقو دپاره ثابت دې چه كوم ځما په وجه د يو بل سره محبت لرى او ديو بل سره كښينى او يو بل سره ملاقات كوى او په يو بل خرچ كوى)

---

(١) شرح بن بطال : ٩\٢٧٥)
(٢) فتح البارى : ١٠\٦١٣ ، شرح ابن بطال : ٩\٢٧٥)
(٣) أخرجه الترمذى فى كتاب البروالصلة ،باب ما جاء فى زيارة الإخوان : ٤\٣٦٥ (رقم الحديث : ٢٠٠٨)
(٤) الموطاء للإمام مالك رحمه الله فى كتاب الشعر ، باب ما جاء فى المتحابين فى الله : ٢\٩٥٤) ....

او امام احمد رحمه الله يو روايت د عتبان بن مالك نه رانقل كړيدې ، د دې الفاظ دى " من زار أخاه المؤمن خاض في الرحمة حتى يرجع " (١) (چه كوم كس د خپل مومن رور ملاقات كوى نو دې د واپس راتلو وخته پورې د الله تعالى د رحمت په غيږه كښې وى -)

٦٦=بَاب مَنْ تَجَمَّلَ لِلْوُفُودِ

[٥٧٣١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ قَالَ لِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَا الْإِسْتَبْرَقُ قُلْتُ مَا غَلُظَ مِنْ الدِّيبَاجِ وَخَشُنَ مِنْهُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ يَقُولُ رَأَى عُمَرُ عَلَى رَجُلٍ حُلَّةً مِنْ إِسْتَبْرَقٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اشْتَرِ هَذِهِ فَالْبَسْهَا لِوَفْدِ النَّاسِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ فَقَالَ إِنَّمَا يَلْبَسُ الْحَرِيرَ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فَمَضَى مِنْ ذَلِكَ مَا مَضَى ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِحُلَّةٍ فَأَتَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بَعَثْتَ إِلَيَّ بِهَذِهِ وَقَدْ قُلْتَ فِي مِثْلِهَا مَا قُلْتَ قَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتُصِيبَ بِهَا مَالًا فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَكْرَهُ الْعَلَمَ فِي الثَّوْبِ لِهَذَا الْحَدِيثِ [ر:٨٤٦]

د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د بهر راتلونكو وفدونو د ملاويدو دپاره د خپل عادت نه لږ زيات زيب و زينت اختيار كړې شى نودا جائزدې اوسنت كښې ددې اصل شته.
علامه انورشاه كشميرى رحمه الله د صاحب د فتح القدير په حواله سره په فيض البارى كښې ليكى :

" إن الجمال غير الزينة ، فإن التزين يكون من الأوصاف الرديئة ، بخلاف الجمال ، فإنه من الخصال الحميدة ، ثم فرق أن الزينة هو جلب الحسن و التطرية ، ليكون له منظرا حسنا عند الخلائق ، بخلاف الجمال ، فإنه : اكتساب الحسن لئلا يكون قبيح المنظر ، مشارا إليه بالأصابع يضرب به مثل بين الناس " (٢)

د دې حاصل دا دې چه په زينت او په جمال كښې فرق دې زينت كول ښه عادت نه دې خو جمال ښه خصلت دې ، زينت او جمال كښې فرق دا دې چه زينت خپل ځان په تكلف سره خوبصورته كولو او د ښائسته كولو نوم دې دې دپاره چه خلقو كښې ښائسته په نظر راشم او د جمال معنى دا ده چه سړې هغه بې ډوله طريقې پريږدى چه هسې نه بې ډبه ښكاره شى او په خلقو كښې مسخره جوړ شى او ده پورې خندا ګانې شروع شى ، نو داسې بې ډولتيا ختمولو ته جمال وائى او دا ممدوح هم دې او مقصود هم دې -

---

(١) فتح البارى : ١٠\٦١٢)
(٢) فيض البارى: ٤\٣٩١)

٦٧= بَابُ الْإِخَاءِ وَالْحِلْفِ

وَقَالَ أَبُو جُحَيْفَةَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ [ر: ١٨٦٧]
وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ [ر: ١٩٤٣]

[٥٧٣٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ فَآخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ [ر: ١٩٤٤]

[٥٧٣٣] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَبَلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي [ر: ٢١٧٢]

إخاء رورولئ ته وائی او حِلْف د حاء په کسره سره او د لام په سکون سره معاهدې ته وائی (١)
نبی کریم ﷺ مدینې ته د هجرت په ابتدائي ورځو کښې د اصحابو په مینځ کښې رورولي قائم کړې وه - د ابوجحیفه (د جیم په ضمه او د حاء په فتحه سره) نوم وهب بن عبد الله دې، د حضرت ابو الدرداء نوم "عویمر" دې (٢) د ابوجُحیفه دا تعلیق د حدیث موصول حصه ده چه کوم امام بخاری په باب الهجرة إلى المدينة کښې ذکر کړیدې - (٣)
دارنګه د عبد الرحمن بن عوف او د سعد بن الربیع په مینځ کښې مواخاة قائم کړې وو ، دا حدیث هم موصولا په کتاب البیوع ، باب ما جاء فی قول الله تعالی (فإذا قضيت الصلوة ......) کښې تیر شویدې -
د باب بل روایت کښې دی چه د حضرت انس ﷛ نه چا تپوس اوکړو چه د رسول الله ﷺ دا حدیث تا ته رارسیدلې دې لا حِلْف فی الإسلام نو دوی اوویل چه رسول الله ﷺ د قریشو او د انصارو په مینځ کښې خما په کور کښې معاهده کړې وه ، دینه د رورولئ معاهده مراد ده -
دیکښې چه د کوم حدیث حواله ورکړې شویده ، دا امام مسلم رحمه الله رانقل کړیدې "لا حلف في الإسلام، وأيما حلف كان في الجاهلية، لم يزده الإسلام إلا شدة" (٤)
حاصل دا دې چه زمانه د جاهلیت کښې به خلقو به د یو بل سره ملګرتیا کولو او امداد

---

١) عمدة القاری : ٢٢\١٤٨ ، ارشاد الساری : ١٣\٩٩)
٢) ارشاد الساری : ١٣\٩٩) ......
٣) أخرجه البخاری فی کتاب الصوم ، باب من أقسم علی أخيه ليفطر فی التطوع (رقم الحدیث : ١٩٦٨)
٤) أخرجه مسلم فی کتاب فضائل الصحابة ، باب مؤاخاة النبی صلی الله علیه و سلم بین أصحابه رضی الله عنهم ؛ ٤\١٩٦٠ (رقم الحدیث : ٢٥٣٠)

کولو دپاره معاهده کوله ، بیا د ده حلیف قبیلې به د ده امداد او حمایت کولو اګر چه دې به په ناجائزه او په باطله وو .... رسول الله ﷺ د داسې معاهدو رد اوکړو او وې فرمائل لا حلف فی الإسلام-

او داسې معاهده او میثاق چه د نیکو کارونو دپاره یا د څه امر د خیر دپاره وی نو دې باره کښې دوی ﷺ فرمائلې دی لم یزده الإسلام إلا شدة یعنی اسلام داسې معاهدې ته نور هم مضبوط والې ورکوی -

امام نووی رحمه الله فرمائی " المنفی حلف التوارث و ماینع منه الشرع ، أما التحالف علی طاعة الله و نصر المظلوم و المؤاخاة فی الله تعالی فهو أمر مرغب فیه " [1] یعنی میراث او خلاف شرع امورو کښې خو حلف او معاهده ممنوع ده او د الله تعالی په اطاعت کښې او د مظلوم په نصرت او د رورولئ دپاره کُه په خپل مینځ کښې معاهده اوشی نو د دې ترغیب ورکړې شویدې او دا ممنوع نه ده -

د حضرت انس رضی الله عنه په حدیث کښې دی "قد حالف النبی صلی الله علیه و سلم بین قریش و الأنصار فی داری" سفیان بن عیینه وایی چه دیکښې د حالف نه مراد مؤاخاة دې - [2]

خو حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :

لکن سیاق عاصم عنه یقتضی أنه أراد المحالفة حقیقة ، ....و ترجمة البخاری ظاهرة فی المغایرة بینهما" [3]

یعنی دینه رورولی نه ده مراد بلکه حقیقتاً حلف او معاهده مراد ده ، امام بخاری رحمه الله هم ترجمة الباب کښې دواړه جُدا کړیدی -

۶۸=بَاب التَّبَسُّمِ وَالضَّحِكِ

وَقَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَام أَسَرَّ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكْتُ [ر:۳۴۲۶]

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى [ر:۱۲۲۶]

[۵۷۳۳]حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رِفَاعَةَ الْقُرَظِيَّ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ فَبَتَّ طَلَاقَهَا فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ فَجَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَهَا آخِرَ ثَلَاثِ تَطْلِيقَاتٍ فَتَزَوَّجَهَا بَعْدَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الزَّبِيرِ وَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا مَعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ هَذِهِ الْهُدْبَةِ لِهُدْبَةٍ أَخَذَتْهَا مِنْ جِلْبَابِهَا قَالَ وَأَبُو بَكْرٍ جَالِسٌ عِنْدَ

---

[1] فتح الباری : ۱۰\۶۱۶ ، شرح مسلم للنووی ، کتاب فضائل الصحابة ، باب مؤاخاة النبی صلی الله علیه وسلم بین أصحابه : ۲\۳۰۸)

[2] فتح الباری : ۱۰\۶۱۵)

[3] فتح الباری : ۱۰\۶۱۴)

النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَابْنُ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ جَالِسٌ بِبَابِ الْحُجْرَةِ لِيُؤْذَنَ لَهُ فَطَفِقَ خَالِدٌ يُنَادِي أَبَا بَكْرٍ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَزْجُرُ هٰذِهِ عَمَّا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا يَزِيدُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّبَسُّمِ ثُمَّ قَالَ لَعَلَّكِ تُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ وَيَذُوقَ عُسَيْلَتَكِ [ر:٢٤٩٦]

[٥٧٣٥] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهُ نِسْوَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ يَسْأَلْنَهُ وَيَسْتَكْثِرْنَهُ عَالِيَةً أَصْوَاتُهُنَّ عَلَى صَوْتِهِ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَأَذِنَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ فَقَالَ أَضْحَكَ اللّٰهُ سِنَّكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَقَالَ عَجِبْتُ مِنْ هٰؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي لَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ تَبَادَرْنَ الْحِجَابَ فَقَالَ أَنْتَ أَحَقُّ أَنْ يَهَبْنَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِنَّ فَقَالَ يَا عَدُوَّاتِ أَنْفُسِهِنَّ أَتَهَبْنَنِي وَلَمْ تَهَبْنَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَ إِنَّكَ أَفَظُّ وَأَغْلَظُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيهٍ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ [ر:٣١٢٠]

[٥٧٣٦] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالطَّائِفِ قَالَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَقَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَبْرَحُ أَوْ نَفْتَحَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ قَالَ فَغَدَوْا فَقَاتَلُوهُمْ قِتَالًا شَدِيدًا وَكَثُرَ فِيهِمُ الْجِرَاحَاتُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ قَالَ فَسَكَتُوا فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْحُمَيْدِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بِالْخَبَرِ كُلِّهِ [ر:٤٠٧٠]

[٥٧٣٧] حَدَّثَنَا مُوسَى حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَكْتُ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ لَيْسَ لِي قَالَ فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا أَجِدُ فَأُتِيَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ قَالَ إِبْرَاهِيمُ الْعَرَقُ الْمِكْتَلُ فَقَالَ أَيْنَ السَّائِلُ تَصَدَّقْ بِهَا قَالَ عَلَى أَفْقَرَ مِنِّي وَاللّٰهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ قَالَ فَأَنْتُمْ إِذًا _ [ر:١٨٣٤]

[٥٧٣٨] حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ الْأُوَيْسِيُّ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَعَلَيهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً قَالَ أَنَسٌ فَنَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيهِ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ [ر:٢٩٨٠]

[٥٧٣٩] حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ عَنْ جَرِيرٍ قَالَ مَا حَجَبَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ أَسْلَمْتُ وَلَا رَآنِي إِلَّا تَبَسَّمَ فِي وَجْهِي وَلَقَدْ شَكَوْتُ إِلَيهِ أَنِّي لَا أَثْبُتُ عَلَى الخَيلِ فَضَرَبَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ اللّٰهُمَّ ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا [ر:٢٨٥٧]

[٥٧٤٠] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ المُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحِي مِنَ الحَقِّ هَلْ عَلَى المَرْأَةِ غُسْلٌ إِذَا احْتَلَمَتْ قَالَ نَعَمْ إِذَا رَأَتِ المَاءَ فَضَحِكَتْ أُمُّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ أَتَحْتَلِمُ المَرْأَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ فَبِمَ شَبَهُ الوَلَدِ [ر:١٣٠]

[٥٧٤١] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرٌو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ مُسْتَجْمِعًا قَطُّ ضَاحِكًا حَتَّى أَرَى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ [ر:٤٥٥١]

[٥٧٤٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَحْبُوبٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ ح وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَهُوَ يَخْطُبُ بِالمَدِينَةِ فَقَالَ قَحَطَ المَطَرُ فَاسْتَسْقِ رَبَّكَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ وَمَا نَرَى مِنْ سَحَابٍ فَاسْتَسْقَى فَنَشَأَ السَّحَابُ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ ثُمَّ مُطِرُوا حَتَّى سَالَتْ مَثَاعِبُ المَدِينَةِ فَمَا زَالَتْ إِلَى الجُمُعَةِ المُقْبِلَةِ مَا تُقْلِعُ ثُمَّ قَامَ ذَلِكَ الرَّجُلُ أَوْ غَيرُهُ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فَقَالَ غَرِقْنَا فَادْعُ رَبَّكَ يَحْبِسْهَا عَنَّا فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُمَّ حَوَالَينَا وَلَا عَلَينَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَجَعَلَ السَّحَابُ يَتَصَدَّعُ عَنِ المَدِينَةِ يَمِينًا وَشِمَالًا يُمْطَرُ مَا حَوَالَينَا وَلَا يُمْطِرُ مِنْهَا شَيْءٌ يُرِيهِمُ اللّٰهُ كَرَامَةَ نَبِيِّهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ وَإِجَابَةَ دَعْوَتِهِ [ر:٨٩٠]

علامه عيني او علامه قسطلاني فرمائي : " هذا باب فی إباحة التبسم و الضحك " (١) تبسم مسکي كيدلو ته وائي ، ضحك داسې خندا ته وائي چه ديکښې اواز ډير نرې وی چه نزدې سړې ئې هم واونه رې ، او كه اواز دومره اوچت وی چه ټول ئې واورى نو دېته قهقهه وائي -

د حضور د خندلو کيفيت : رسول الله ﷺ به په عام حالاتو کښې تبسم کولو ، کله کله به ئې ضحك كولو - (٢) علامه شامي او نورو فقهاءو د تبسم تعريف کړيدې چه کوم بغير د اوازه وی چه هغې ته مسکاوائی ، ضحك هغه دې چه ديکښې دې په خپله آواز واورى ، او قهقهه

---

(١) ارشاد السارى : ١٣\١٠٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١٤٧)

(٢) زاد المعاد ، فصل فی هديه صلى الله عليه و سلم فی کلامه و سکونه ، و ضحکه ، و بکائه : ١\١٨٢)

دا ده چه دیکښې په خوا کښې خلق اواز واوری - (۱)
علامه بن قیم رحمه الله په زاد المعاد کښې فرمائی "وکان رجل ضحکه التبسم، بل کله التبسم، فکان نهایة ضحکه أن تبدو نواجذه..... لم یکن ضحکه بقهقهة" (۲)
(د رسول الله ﷺ خندا به بس تبسم وو ، د دوی د خندا انتهاء به دا وه چه د دوی غاښونه مبارك به ښکاره شو ، په قهقهه به دوی کله هم نه خندل)
د رسول الله ﷺ د زیات نه زیات خندا چه کوم کیفیت په روایتونو کښې منقول دی ، نو هغه په الفاظو د " حتی بدت نواجذه .... " سره منقول دې ، لکه دې باب کښې د حضرت ابوهریره رضي الله عنه روایت کښې دی ...... دینه معلومه شوه چه رسول الله ﷺ کله هم قهقهه نه ده کړې ، لکه چه وړاندې د حضرت عائشه رضي الله عنها روایت راځی ، ما رأیت رسول الله صلی الله علیه و سلم مستجمعا ضاحکا" - (ما کله هم رسول الله ﷺ په پوره خندا نه دې لیدلې -)
خو بعض فقهاء حضراتو د " بدت نواجذه " والا کیفیت په قهقهه کښې شامل کړیدې او ویلې دی چه دې کیفیت سره په مانځه کښې څوك اوخاندی نو د مانځه سره ئې اودس هم ماتیږی (۳) ددې تفسیر مطابق د رسول الله ﷺ نه قهقهه ثابته ده، خو جمهور د قهقهه دا تعریف نه کوی - (۴)
د باب تر لاندې امام بخاری رحمه الله اته حدیثونه رانقل کړیدی او دیکښې هر یو کښې د ضحك او د تبسم ذکر شته دې -
د دریم حدیث په آخر کښې دی ، قال الحمیدی : حدثنا سفیان : بالخبر کله " حمیدی د امام بخاری رحمه الله شیخ دې او د ده نوم عبد الله بن الزبیر دې ، فرمائی چه سفیان بن عیینه دا حدیث ماته په صیغه د اخبار سره اوروله دې چر ته هم په کښې عنعنه نشته دې -
قوله: ما رأیت رسول الله صلی الله علیه وسلم مستجمعا ضاحکا: حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي ، چه رسول الله ﷺ ما کله هم په پوره خندا نه دې لیدلې ، داسې چه د دوی تالو په نظر راغلې وی . **لَهَوات:** د لهاة جمع ده تالو ته وائی - (۵)

---

[1] رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الطهارة ، مطلب نوم الأنبیاء غیر ناقض : ۱\۱۰۷)
[2] زاد المعاد ، فصل فی هدیه صلی الله علیه و سلم فی کلامه و سکونه ، و ضحکه ، و بکائه : ۱\۱۸۲)
[3] رد المحتار علی الدر المختار ، کتاب الطهارة ، مطلب نوم الأنبیاء غیر ناقض : ۱\۱۰۷)......
[4] مجمع بحار الأنوار مادة " لها " : ۴\۵۲۰ ، النهایة لابن الأثیر : " باب اللام مع الهاء " : ۴\۲۸۳)
[5] عمدة القاری : ۲۲\۱۵۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۰۸)

۶۹- باب قول الله تعالى يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين [التوبة: ۱۱۹] وما ينهى عن الكذب

[۵۷۴۳] (۱) حدثنا عثمان بن أبى شيبة حدثنا جرير عن منصور عن أبى وائل عن عبد الله رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال إن الصدق يهدى إلى البر وإن البر يهدى إلى الجنة وإن الرجل ليصدق حتى يكون صديقا وإن الكذب يهدى إلى الفجور وإن الفجور يهدى إلى النار وإن الرجل ليكذب حتى يكتب عند الله كذابا

[۵۷۴۴] حدثنى محمد بن سلام حدثنا إسماعيل بن جعفر عن أبى سهيل نافع بن مالك بن أبى عامر عن أبيه عن أبى هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال آية المنافق ثلاث إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا اؤتمن خان [ر: ۳۳]

[۵۷۴۵] حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا جرير حدثنا أبو رجاء عن سمرة بن جندب رضى الله عنه قال قال النبى صلى الله عليه وسلم رأيت الليلة رجلين أتيانى قالا الذى رأيته يشق شدقه فكذاب يكذب بالكذبة تحمل عنه حتى تبلغ الآفاق فيصنع به إلى يوم القيامة [ر: ۸۰۹]

د صدق او د رښتيا اهميت: امام بخاری رحمه الله چه دې ابواب کښې د ژوند آداب بيانوی دې وجه نه ئې مختلف اسلامي آدابو او احکامو باندې ابواب قائم کړل، دا باب د صدق او د رښتيا د اهميت او د دروغو په ممانعت قائم شويدې-

سورۃ توبة آيت کريمه ئې نقل کړيدې چه هغې کښې الله تعالى د رښتونو سره د کيدو حکم ورکوی، يعنی هغه خلق چه کوم په خپل ايمان، عمل او اقوالو کښې رښتوني دی دروغژن او منافقان نه دې (۲)

د باب ړومبې حديث د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه دې، فرمائی چه صدق او رښتيا نيکي ته هدايت کوی، اونيکی جنت ته هدايت کوی، سړې رښتيا وائی، تر دې چه "صديق" جوړ شی، او دروغ فسق او فجور ته بوتلل کوی او فسق جهنم ته بوتلل کوی او سړې دروغ وائی وائي تر دې چه د الله تعالى په نزد دې "كذاب" اوليکلې شی-

دا روايت امام بخاری رحمه الله دلته په ړومبې ځل ذکر کړيدې-

---

۱) ۵۷۴۳) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب البر و الصلة و الآداب، باب قبح الكذب و حسن الصدق: ۴\ ۲۰۱۲ (رقم الحديث: ۲۶۰۷) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب، باب فى التشديد فى الكذب: ۴\ ۲۹۷ (رقم الحديث: ۴۹۸۹) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة، باب ما جاء فى الصدق و الكذب: ۴\ ۳۴۷ (رقم الحديث: ۱۹۷۱)

۲) عمدة القارى: ۲۲\ ۱۵۲، ارشاد السارى: ۱۳\ ۱۰۸)

د دروغو نقصان:

قوله: حتی یُکتب عند الله کذّاباً: د حضرت عبد الله بن مسعود په یو بل روایت کښې د دې تفصیل راغلې دې ددې الفاظ دې "لایزال العبد یکذب و تنکت فی قلبه نکتة سوداء حتی یسود قلبه ، فیکتب عند الله من الکاذبین" (۱) (سړې دروغ وائی نو د ده په زړه کښې یو تور داغ لګې تر دې چه د ده زړه پوره تور شی او د الله تعالی په نزد دې په دروغژنو کښې اولیکلې شی)

امام غزالی رحمه الله فرمائې چه کذب قبیح لعینه نه دی ، بلکه دیکښې چه د نورو خلقو ضرر دې نو دې وجه نه دا قبیح دی ، (۲) بعض عالمان دیته قبیح لعینه وائی ځکه چه دا خلاف واقع او خلاف حقیقت خبره اګر چه د چا دپاره مضر نه وی فی نفسه هم قبیح ده -

په بعضې خاص صورتونو کښې د کذب اجازت په خپله احادیثو کښې هم نقل دې ، مثلاً د دوه سړو په مینځ کښې د صلح کولو په غرض سره ګه د دروغو ضرورت راپیښ شی نو د دې جواز شته ، د ښځې سره په مخصوص صورتونو کښې د دروغو ویلو او په جنګ کښې کافرانو ته د نقصان رسولو په غرض سره د کذب جواز شته دی - (۳)

د باب دویم روایت په تفصیل سره په کشف الباری کتاب الایمان کښې تیر شویدې - (۴)

د کذب په مقابله کښې صدق دې ، صدق فی القول ، صدق فی العمل ، صدق فی العزم او صدق فی الایمان ، دا ټول مطلوب او محبوب دی -

د باب آخری روایت کښې دی ، رسول الله ﷺ فرمائي : چه ما اولیدل چه ما ته دوه سړی راغلل (دوی نه مراد حضرت جبرائیل علیه السلام او حضرت میکائیل علیه السلام دی) (۵) او دې دواړو ما ته اوویل ، چه کوم سړې تا اولیدلو چه د ده وخکې شلولې کیږی ، دې کذاب وو ، بخاری ، کتاب الجنائز کښې دی : ده به د دروغو خبرې داسې خورولې چه د دنیا په ټولو ګوټونو کښې به خوریدلې ، د قیامت ورځې پورې به ده سره داسې کیږی ، دلته په روایت کښې اختصار دې ، په جنائز کښې دا روایت په تفصیل سره تیر شویدې ، هلته الفاظ دی :

"رأیت اللیلة رجلین أتیانی فأخذا بیدی و أخرجانی إلی أرض مقدسة ، فإذا رجل جالس ، و رجل قائم ، بیده کلوب من حدید یدخله فی شدقه حتی یبلغ قفاه ، ثم یفعل بشدقه الآخر مثل ذلک ویلتئم شدقه هذا ، فیعود ، فیصنع مثله ، فقلت : ما هذا ؟ قالا : ......" (۶) یعنی ما اولیدل چه د شپې ما ته دوه کسان راغلل ځه دوی مقدس زمکې ته بوتلم ، ما یو سړې اولیدو چه ولاړ دې او دده په لاس کښې د

---

(۱) المؤطاء للإمام مالک ، کتاب الجامع ، باب ما جاء فی الصدق و الکذب : ۷۳۲ ؛

(۲) فتح الباری : ۱۰\۶۲۲)

(۳) رد المحتار ، کتاب الحظر و الإباحة ، فصل فی البیع : ۵\۳۰۳)

(۴) کشف الباری ، کتاب الإیمان ، باب علامة المنافق : ۲\۲۷۰ (رقم الحدیث : ۳۳)

(۵) لکه چه هم د بخاری په یو روایت کښې د دې دواړو فرشتو نومونه ذکر دی - کتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحدیث : ۱۳۲۰)

(۶) أخرجه البخاری فی کتاب الجنائز ، باب بلا ترجمة (رقم الحدیث : ۱۳۸۶)

اوسپنې كونده ده چه د يو ناست سړى په وخكې كښې نې ورننه باسى او تر څته پورې نې راكاږى بيا د بل طرف وخكې سره داسې اوكړې ، او دې وخته پورې رومبې وخكې نې ورغلې وى، بيا دې ورغلې وخكې سره دا عمل په دوباره اوكړى،ما تپوس اوكړو داڅه دې؟ نو دوى اوويل (دې كذاب دې)

٧٠=بَاب فِي الْهَدْيِ الصَّالِحِ

[٥٧٤٦] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي أُسَامَةَ أَحَدَّثَكُمْ الْأَعْمَشُ سَمِعْتُ شَقِيقًا قَالَ سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ يَقُولُ إِنَّ أَشْبَهَ النَّاسِ دَلًّا وَسَمْتًا وَهَدْيًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَابْنُ أُمِّ عَبْدٍ مِنْ حِينِ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِ لَا نَدْرِي مَا يَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ إِذَا خَلَا [ر:٣٥٥١]

[٥٧٤٧] (١) حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُخَارِقٍ سَمِعْتُ طَارِقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٦٨٤٩]

هَدْى (د هاء په فتحه او دال په سكون سره) طريقه ته وائى (٢) امام بخارى رحمه الله د حديث په الفاظو سره دا ترجمه قائم كړيده ، امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " او امام ابوداود په خپل سنن كښې دا حديث رانقل كړيدې "إن الهدى الصالح و السمت الصالح و الاقتصاد جزء من خمسة وعشرين جزء من النبوة" (٣) (ښه طريقه ، نيك عادت او ميانه روى د نبوت په پنځويشتو اجزاءو كښې يو جزء او يو حصه ده -)

رومبى روايت كښې حضرت حذيفه رضي الله عنه فرمائى ، خلقو كښې د رسول الله ﷺ د عادتونو طور او طريقو اوخصلتونو كښې زيات مشابه ابن ام عبد (حضرت عبد الله بن مسعود) دې ، د كور نه وتلو نه واخله واپس كيدو پورې (چه مونږ ته د دوى د ژوند دا معمولات په نظر راځى ، اوس چه كور ته لاړ شى هلته څه كوى هغه مونږ ته نه دى معلوم ځكه چه د كور ژوندون خو صرف كور والا ته معلوميدې شى)

په حديث كښې درې لفظونه استعمال شويدى دَل (ددال په فتحه سره) ترجمه ده حسن الحركة فى المشى والحديث وغيرهما (٤) يعنى د انسان د حركاتو او سكناتو ښائست ته دَل وائى - سَمْت (د سين په فتحه او د ميم په سكون سره) ښه منظر ته هم وايى او طور طريقو ته هم وائى - (٥)

---

١) ٥٧٤٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الإعتصام بالكتاب و السنة ، باب الاقتداء بسنن رسول الله صلى الله عليه و سلم (رقم الحديث : ٦٨٤٩)

٢) مجمع بحار الأنوار " مادة هدى " : ٥\١٤٥ ، النهاية لابن الأثير : ٥\٣٥٣)

٣) أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الوقار : ٤\٢٤٧ (رقم الحديث : ٤٧٧٦) ، الأدب المفرد مع فضل الله الصمد ، باب الهدى و السمت الحسن : ٢\٢٦٠ (رقم الحديث : ٧٩١)

٤) ارشاد السارى : ١٣\١١١)

٥) مجمع بحار الأنوار " مادة سمت " : ٣\١١٣ ، النهاية لابن الأثير : ٢\٣٩٧)

هَدْی طور طریقه سکینت او وقار ته وائی ، هدي او دل قریب المعنی دی - ([1])
ددې حدیث په سند کښې اسحاق بن ابراهیم وائي ، ما ابو اسامه (حماد بن اسامه) نه تپوس اوکړو چه اعمش دا حدیث تا ته بیان کړيدې ، نو دوی په هو یا په نه سره جواب رانکړو ، بلکه وړاندې ئې سند نقل کړو او وې ویل: **سمعت شقیقا قال سمعت حذیفة...**"
شارحین لیکی چه د دوی دا خاموشی او جواب نه ورکول د دوی تصدیق او د " هو " د جواب ورکولو قائم مقام وو ([2]) چه د دې حاصل دادې چه د ابواسامه شیخ اعمش دې او دې فرمائی چه ما د شقیق بن سلمه نه اوریدلې دې -
د باب دویم حدیث هم د حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ دې ، او امام بخاری رحمه الله په ړومبی ځل دلته رانقل کړیدې ، هغه فرمائی ، چه د ټولو نه ښائسته کلام کتاب الله دې او د ټولو نه ښائسته طریقه او سیرت د نبي کریم ﷺ طریقه او سیرت دې -
دا حدیث دلته موقوف روایت دې په بعض طریقو کښې مرفوع هم راغلې دې ([3]) او د عبد الله بن مسعود په بعض طرق کښې دا اضافه هم شته " **وشر الأمور محدثاتها، وإن ما توعدون لآت ، وما أنتم بمعجزين**" ([4]) اصحاب السنن دا حدیث په مختلف الفاظو سره نقل کړیدې - ([5])
فائده : دلته د باب په روایت کښې دی چه حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ په طور طریقو کښې د رسول الله ﷺ سره د ټولو نه زیات مشابه وو ..... خو بعض روایتونو کښې دا حضرت فاروق اعظم ، او د حضرت فاطمه او د حضرت عمرو بن الاسود په باره کښې راغلې دی ، چه دوی د حضور ﷺ سره د ټولو نه زیات مشابه وو - ([6])
د دې جواب دا ورکولې کیدې شی چه دا د مختلفو اصحابو خپله خپله مشاهده وه ، چا ته په یو کښې او چا ته په بل کښې د حضور ﷺ سره زیات مشابهت په نظر راغلو -
حافظ ابن حجر د دې نور جوابونه هم ذکر کړیدی ، خو راجح هم دا خبره معلومیږی چه کوم مونږ ذکر کړه ([7])

---

[1]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۵٤ ، شرح الکرمانی : ۲۱ \ ۲۲۲ ، فتح الباری : ۱۰ \ ۶۲۵)
[2]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۵٤ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۱۱)
[3]) امام احمد رحمه الله دا د حضرت جابر رضی الله عنه نه مرفوع نقل کړیدې د " شر الأمور محدثاتها " اضافې سره (مسند الإمام أحمد بن حنبل فی مسانید جابر بن عبد الله : ۱۳ \ ۳۱۹)
[4]) أخرجه البخاری فی کتاب الإعتصام بالکتاب و السنة ، باب الإقتداء بسنن رسول الله صلی الله علیه و سلم (رقم الحدیث : ۷۲۷۷)
[5]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۲۶)
[6]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۲۵)
[7]) لکه چه حافظ ابن حجر فرمائی " و یحتمل أن تکون مقالة حذیفة و قعت بعد موت عمر " او چه کوم روایت کښې د حضرت فاطمه رضی الله عنها ذکر دې چه د دې د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره زیات مشابهت وو نو دې باره کښې حافظ فرمائی :" قلت: و یجمع بالحمل فی هذا علی نساء " او د حضرت عمرو بن الاسود د زیاتوالی د مشابهت په باره کښې فرمائی...[بقیه برصفحه آئنده..

۷۱-باب: الصَّبرِ عَلَى الأَذَى

وقوله الله تعالى: إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (الزمر: ۱۰)

[۵۷۴۸] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنِي الأَعْمَشُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ أَحَدٌ أَوْ لَيْسَ شَيْءٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ اللَّهِ إِنَّهُمْ لَيَدْعُونَ لَهُ وَلَدًا وَإِنَّهُ لَيُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ [ر: ۶۹۹۳]

[۵۷۴۹] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ شَقِيقًا يَقُولُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً كَبَعْضِ مَا كَانَ يَقْسِمُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ وَاللَّهِ إِنَّهَا لَقِسْمَةٌ مَا أُرِيدَ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ قُلْتُ أَمَا أَنَا لأَقُولَنَّ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَسَارَرْتُهُ فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَخْبَرْتُهُ ثُمَّ قَالَ قَدْ أُوذِيَ مُوسَى بِأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَصَبَرَ [ر: ۲۹۸۱]

د صبر لغوى او صطلاحى معنى او قسمونه: د صبر لغوى معنى د بنديدو ، ايساريدو راځي او اصطلاح كښې صبر په دري معنى مشهور دې ، يو : صبرعلى المصيبة " دويم : صبرعلى الطاعة او دريم : صبرعن المعصية-

صبرعلى المصيبة معنى دا ده چه انسان په كوم آزمائش او تكليف كښې مبتلا وى په هغې د الله تعالى نه هيڅ قسم شكوه او شكايت او د ناراضګئ اظهار اونكړي ، او ددې په وجه د الله تعالى په اطاعت او عبادت كښې هيڅ قسم فرق رانه ولى ، بلكه استقامت سره رضاء بالقضاء باندې عمل كوى ..... (۱) ديته " صبرعلى المصيبة " ..... وائي ، قرآن كريم كښې صبر په دې معنى سره ډير استعمال دې ، او صبر هم په دې معنى د ټولو نه زيات مشهور دې - دلته دې دا خبره ياده وى چه د مصيبت په وخت شكوه شكايت نه كول او راضى بالقضاء اوسيدو اصل اعتبار په ابتدائي وخت كښې دي ، حديث كښې دى ، الصبرعند صدمة الأولى (۲) روستو چه وخت تيريږى نو صبر خو خود راځى -

دويم قسم صبرعلى الطاعة دې چه د هغې حاصل دا دې چه د الله تعالى په اطاعت او په عبادت باندې سرې په استقامت سره اوسى - (۳)

دريم قسم صبرعن المعصية دې يعنى د الله تعالى د نافرمانئ او د معصيت نه انسان خپل

....بقيه ازحاشيه گذشته] " قلت : و يجمع بالحمل على من بعد الصحابة " فتح البارى : ۱۰\۶۲۵)

(۱) معارف القرآن ، سورة البقرة : ۱\۳۹۴ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۲\۱۷۳)

(۲) أخرجه البخارى فى كتاب الجنائز ، باب الصبر عند الصدمة الأولى (رقم الحديث : ۱۳۰۲)......

(۳) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۲\۱۷۴ ، معارف القرآن ، سورة البقرة : ۱\۳۹۴)

خان بند اوساتی - ([1])
قران کریم د صابرینو ډیر لوې فضیلت بیان کړیدې ، او په قرآن کښې صبر تقریبًا په پنځه نوی ځایونو کښې ذکر شویدې - ([2])
د باب ړومبی روایت کښې حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه فرمائی چه حضور اکرم ﷺ فرمائلې دی ، چه هیڅ یو سړې هم په تکلیف ده خبره اوریدو کښې د الله تعالی نه زیات صابر نشته دې چه خلق ده دپاره ځوې وائی او دې (سره د دې په دنیا) ده لره معاف کوی او ده ته رزق ورکوی -
لیس أحدا و لیس شیء کښې راوی ته شك دې چه کوم لفظ ئې استعمال کړیدې -
قوله: أصبر علی أذی سمعه من الله: د " من الله " تعلق د أصبر سره دې " من " ... د " أصبر" صله ده ، أذی موصوف او سمعه ئې صفت دې تقدیر د عبارت دې .... "لیس أحد أصبر من الله علی أذی سمعه..... " د باب دویم حدیث کښې هم د صبر ذکر دې -
د امام بخاری رحمه الله مقصد په دې باب کښې د خلقو په اذیت ملاویدو باندې د صبر کولو بیانول دی ، امام ابن ماجه په خپل سنن کښې یو روایت نقل کړیدې ، چه دا د امام بخاری رحمه الله په شرط نه دې ، دې وجه نه امام د دې ذکر اونکړو ، د هغې الفاظ دی "
المؤمن الذی یخالط الناس و یصبر علی أذاهم أعظم أجرا من المؤمن الذی لایخالط الناس و لایصبر علی أذاهم "
([3]) یعنی چه کوم سړې د خلقو سره اوسیږی او د دوی په اذیتونو صبر کوی نو دده ثوابونه د هغه سړې په مقابله کښې زیات دی چه کوم د خلقو سره نه اوسیږی او د دوی په اذیتونو ورکولو صبر نه کوی -

۷۲ = بَابِ مَنْ لَمْ يُوَاجِهِ النَّاسَ بِالْعِتَابِ

[۵۷۵۰] ([4]) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَتْ عَائِشَةُ صَنَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَرَخَّصَ فِيهِ فَتَنَزَّهَ عَنْهُ قَوْمٌ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ فَحَمِدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهُمْ بِاللَّهِ وَأَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً [ر: ۶۸۷۱]
[۵۷۵۱] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ هُوَ ابْنُ أَبِي عُتْبَةَ

---

[1] معارف القرآن : ۱۱ \ ۳۹۴)
[2] ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۱۲)
[3] سنن ابن ماجه ، کتاب الفتن ، باب الصبر علی البلاء : ۲ \ ۱۳۳۸ (رقم الحدیث : ۴۰۳۲)
[4] ۵۷۵۰) الحدیث أخرجه البخاری أیضا فی کتاب الاعتصام بالکتاب و السنة (رقم الحدیث : ۶۸۷۱) و أخرجه مسلم فی الفضائل ، باب علمه صلی الله علیه وسلم بالله تعالی و شدة خشیته : ۴ \ ۱۸۲۹ (رقم الحدیث : ۲۳۵۶)

مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا فَإِذَا رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ [ر:۳۳٦۹]

د رسول الله ﷺ يو عادت مباركه دا وو چه دوى ته به د چا خبره بده اولګيده نو خاص ده ته به ئې په تعين سره خطاب د عتاب (زورنې) وركولو نه كولو ، بلكه كُه چا ته به دوى په يو خبره د عتاب وركولو ضرورت محسوسولو نو عمومى خطاب كښې به ئې عتاب بيان كړو - د حياء د غلبې په وجه به دوى په تعين سره يو خاص كس ته عتاب نه وركولو ، لكه امام ابوداود رحمه الله د حضرت عائشه ﷺ روايت رانقل كړيدې " كان النبى صلى الله عليه و سلم إذا بلغه عن الرجل الشىء لم يقل : ما بال فلان يقول ، ولكن يقول : ما بال أقوام يقولون كذا و كذا " ([1])
لكه چه د باب په ړومبى روايت كښې دى ، رسول الله ﷺ يو كار اوكړو او ديكښې ئې رخصت هم وركړو خو خلقو به دينه ځان ساتلو ، نو رسول الله ﷺ ته چه كله معلومه شوه نو دوى خطبه كښې ارشاد اوكړو ، په خلقو څه شويدى چه ما يو كار اوكړو خو خلق دينه بيا هم ځان ساتى ، د الله قسم دې چه څه د خلقو نه الله تعالى زيات پيژنم او ده نه زيات يريږم- دې حديث كښې چه د كوم كار ذكر دې شارحين د بخارى دينه لا علمى ښكاره كوى - ([2])
ديكښې رسول الله ﷺ ما بال أقوام په خطبه كښې ارشاد كړو او نه ئې څوك متعين كړو او نه ئې چا ته په شخصى طور خطاب اوكړو -
د مسلم شريف په روايت كښې دومره اضافه هم ده " فبلغ ذلك النبى صلى الله عليه و سلم ، فغضب حتى بان الغضب فى وجهه " ([3])

قوله: عن الشيء أصنعه: دشيء نه مراد كار دې لكه چه د جرير په روايت كښې دى " بلغهم عنى أمر ترخصت فيه فكرهوه و تنزهوا عنه " ([4]) او د ابومعاويه په روايت كښې دى " يرغبون عما رخصت فيه " ([5]) يعنى چه كوم كار كښې رخصت وركړې شويدې ، خلقو دې رخصت نه اعراض اوكړو او ددې په كولو شرميږى ، د شعبى مشهور قول دې ، إن الله يحب أن يعمل برخصه كما يحب أن يعمل بعزائمه ([6]) يعنى الله تعالى تلاچه څنګه په عزيمت باندې عمل خوښ

---

[1]) سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب فى حسن العشرة : ٤ \ ٢٥٠ (رقم الحديث : ٤٧٨٨) د ابوداود يو بل روايت كښې دى " كان رسول الله صلى الله عليه و سلم قلما يواجه رجلا فى وجهه بشيء يكرهه (سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب فى حسن العشرة : ٤ \ ٢٥٠ (رقم الحديث : ٤٧٨٩)

[2]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١١٤)

[3]) رواه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه: ٤ \ ١٨٢٩(رقم الحديث: ٢٣٥٦)

[4]) و رواية جرير أخرجها مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه : ٤ \ ١٨١٩ (رقم الحديث : ٢٣٥٦)

[5]) و رواية أبى معاوية أيضا فى مسلم فى كتاب الفضائل ، باب علمه صلى الله عليه و سلم و شدة خشيه : ٤ \ ١٨٢٩ (رقم الحديث ٢٣٥٦)

[6]) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٢٨٧)

دې نو داسې ورته په رخصتونو هم عمل کول خوښ دې -
د باب دویم روایت کښې دی ، رسول الله ﷺ د پرده دارې پیغلې جینۍ نه هم زیات حیاء دار وو ..... عذراء ، پیغلې جینۍ ته وائی ، خدر : پردې ته وائی ، علامه عینی رحمه الله ترجمة الباب سره د حدیث مناسبت بیانولو کښې لیکی :
"مطابقته للترجمة من حیث إنه لشدة حیائه لایعاتب أحدا فی وجهه" (١) یعنی دوی ﷺ کښې چه حیاء ډیره زیاته وه نودې وجه نه دوی یو خاص کس مخاطب کړې او زورلې نه دې -

٧٣=بَابٌ مَنْ أَكْفَرَ أَخَاهُ بِغَيْرِ تَأْوِيلٍ فَهُوَ كَمَا قَالَ

[٥٧٥٢] (٢) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا وَقَالَ عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ سَمِعَ أَبَا سَلَمَةَ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[٥٧٥٣] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا

[٥٧٥٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ [ر: ١٢٩٧]

دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کُه یو مسلمان بل مسلمان بغیر د څه قرینې او د دلیله او د تاویله تکفیر اوکړی نو دې په خپله کافر کیږی ، " بغیر د تاویله " قید ئې ځکه اولګوله چه کُه د تاویل او د دلیل د وجه نه د ده تکفیر اوکړی ، نو بیا دې معذور دې - (٣) لکه چه په را روان باب کښې راځی -
د باب لاندې چه کوم احادیث راغلې دی په دې باندې خبرې څو بابه وړاندې باب ما ینهی من السباب و اللعن کښې شویدی ، د " فهو کما قال " یو تاویل ابن بطال کړیدې ، هغه فرمائی ، ما د مهلب نه دې باره کښې تپوس اوکړو دوی په مختلف تعبیرونو کښې هم یو جواب راکړو ، او وې ویل چه د فهو کما قال مطلب دا دې چه دې دروغژن دې ، کافر نه دې

---

(١) عمدة القاری : ٢٢\١٥٦)
(٢) ٥٧٥٢) هذا الحدیث من إفراد الإمام البخاری ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٥٧)
(٣) عمدة القاری : ٢٢\١٥٧)

يعني چه څوك په نورو باندې د دروغو فتوى لګوى ، داسې دې په خپله دروغژن دې (۱)
د عكرمه بن عمار تعليق ابونعيم او حارث بن ابى سلمه موصولاً نقل كړيدې - (۲)

۷۴= باب من لم ير إكفار من قال ذلك متأولا أو جاهلا

وقال عمر لحاطب بن أبي بلتعة إنه منافق فقال النبي صلى الله عليه وسلم وما يدريك لعل الله قد اطلع إلى أهل بدر فقال قد غفرت لكم [ر:۳۶۰۸]

[۵۷۵۵] حدثنا محمد بن عبادة أخبرنا يزيد أخبرنا سليم حدثنا عمرو بن دينار حدثنا جابر بن عبد الله أن معاذ بن جبل رضي الله عنه كان يصلي مع النبي صلى الله عليه وسلم ثم يأتي قومه فيصلي بهم الصلاة فقرأ بهم البقرة قال فتجوز رجل فصلى صلاة خفيفة فبلغ ذلك معاذا فقال إنه منافق فبلغ ذلك الرجل فأتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله إنا قوم نعمل بأيدينا ونسقي بنواضحنا وإن معاذا صلى بنا البارحة فقرأ البقرة فتجوزت فزعم أني منافق فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا معاذ أفتان أنت ثلاثا اقرأ والشمس وضحاها وسبح اسم ربك الأعلى ونحوها [ر:۶۶۸]

[۵۷۵۶] حدثني إسحاق أخبرنا أبو المغيرة حدثنا الأوزاعي حدثنا الزهري عن حميد عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من حلف منكم فقال في حلفه باللات والعزى فليقل لا إله إلا الله ومن قال لصاحبه تعال أقامرك فليتصدق [ر:۴۵۷۹]

[۵۷۵۷] حدثنا قتيبة حدثنا ليث عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما أنه أدرك عمر بن الخطاب في ركب وهو يحلف بأبيه فناداهم رسول الله صلى الله عليه وسلم ألا إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم فمن كان حالفا فليحلف بالله وإلا فليصمت [ر:۲۵۳۳]

د ترجمة الباب مقصد : دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د هغه خلقو دليل بيان كړيدې چه كوم د جهالت يا د تاويل په بناء باندې د چا تكفير كوونكى ته كافر نه وائى لكه چه مهلب فرمائى :

" معنى هذا الباب أن المتأول معذور غير مأثوم ، ألا ترى أن عمر بن الخطاب قال لحاطب ، لما كاتب المشركين بخبر النبي : إنه منافق ، فعذر النبي عليه السلام عمر لما نسبه إلى النفاق -- وهو أسوأ الكفر -- ولم يكفر عمر بذلك من أجل ما جناه حاطب ، وكذلك عذر عليه السلام معاذ حين قال للذى خفف الصلاة وقطعها خلفه : إنه منافق ، لأنه كان متأولا ، فلم يكفر معاذا بذلك " (۳) يعنى د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه د عذر او د تاويل په وجه كه څوك چا ته كافر اووائى نو دې ګنهګار نه دې ، لكه چه

---

(۱) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹/۲۸۹)
(۲) فتح البارى : ۱۰/۶۳۱)
(۳) شرح ابن بطال : ۹/۲۹۱)

حضرت فاروق اعظم حضرت حاطب ته منافق اوويلې خو رسول الله ﷺ دوی معذور اوګرځولو ځکه چه حضرت فاروق اعظم ده ته د خط ليکلو د جرم په وجه منافق ويلې وو ، دارنګه حضرت معاذ بن جبل د مونځ نه تلونکی سړي ته منافق اوويلې ، حضور دې هم معذور اوګرځولو ، ځکه چه ده سره هم د خپلې خبرې تاويل او دليل وو -

① د شارحينو د کلام حاصل دا دې چه رومبی باب کښې امام بخاری رحمه الله دا بيان اوکړو چه بغير د تاويله تکفير کول باعث د کفر دې او دې باب کښې امام بخاری رحمه الله دا بيانوی چه د تاويل او د عدم واقفيت په بنياد باندې تکفير کوونکې معذور دې - (١)

② شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله يو بله خبره ليکلې ده ، هغه په " الابواب و التراجم " کښې ليکی :

ما يخطر بالبال -- و الله أعلم بحقيقة الحال -- أنهما مسألتان مختلفتان ، فالباب الأول كما قال الشراح في حق من قال للآخر : يا كافر ، بغير تاويل في هذا القول ، و أما الباب الثاني فمؤداه عندي مسألة أخرى ، وهي تكفير من قال كلمة الكفر ، أو فعل فعلا يوجب الكفر جاهلا أو متأولا ، فمتعلق التأويل ههنا فعل المقول فيه ، لا فعل القائل ، بخلاف الترجمة السابقة ، فإنها على عكس ذلك ، وعلى هذا لا يلزم التكرار ، فتأمل ، فإنه لطيف مناسب لدقائق تراجم البخاري ، و مطابقة حديث الباب أعني قصة حاطب أما على قول الشراح ، ففي قول عمر: إنه منافق ، فإنما قال عمر ما قاله متأولا ، و أما على ما إخترته في معنى الترجمة ، فالمطابقة في فعل حاطب ، فإنه فعل ما فعله متأولا ، و الله أعلم " (٢)

حضرت شيخ الحديث صاحب رحمه الله د ويلو حاصل دا دې چه د تير شوې ترجمة الباب مقصد هم هغه مقصد دې چه کوم شارحينو بيان کړيدې ، چه بغير د تاويله د چا تکفير کول جائز نه دی او موجب د کفر دی ، خو ددې باب نه د امام بخاری رحمه الله غرض د تاويل په وجه د تکفير کوونکی حکم بيانول مقصد نه دې بلکه د هغه سړی دپاره د جواز بيان کول مقصد دې ، چه هغه د تاويل يا د جهالت په وجه څه کافرانه قول يا عمل اختيار کړو نو رومبې باب د قائل سره متعلق دی يعنی چه نورو ته کافر وائی او دا باب د مقول فيه سره متعلق دې يعنی چه کوم سړی ته کافر اوويلې د ده باره کښې دې چه ګه ده د کفر والا کار د څه تاويل د وجه نه کړې وی نو دې معذور دې لکه چه حضرت حاطب د خط ليکلو تاويل بيان کړو چه ما ته معلومه وه چه مسلمانانو ته به په دې سره څه نقصان نه رسی ، خو ما ته به دا فائده اوشی چه ځما اهل و عيال به محفوظ شی -

قوله: من حلف منكم فقال في حلفه ......: د دې حديث مناسبت د ترجمة الباب د دويم جزء " جاهلا " سره دې چه چا د جهالت په وجه د لات او د عزی قسم اوکړو نو دې دې کلمه د توحيد اووائی ، خو چه دغه وخت خلق د زمانه د جاهليت سره نزدې وو او د جاهليت

---

(١) عمدة القاری : ٢٢\١٥٨ ، ارشاد الساری : ١٣\١١٦ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٦)

(٢) الأبواب و التراجم : ٢\١١٦)

د زمانې الفاظ او تعبيرات او كلمات د دوى په ژبو پراته وو ، دې وجه نه حضور اكرم ﷺ د جهالت او د غلطۍ په وجه داسې حلف كوونكې معذور اوګرځولو - (١)

٧٥- بَاب مَا يَجُوزُ مِنَ الْغَضَبِ وَالشِّدَّةِ لِأَمْرِ اللَّهِ

وَقَالَ اللَّهُ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ [التوبة: ٧٣]

[٥٧٥٨] حَدَّثَنَا يَسَرَةُ بْنُ صَفْوَانَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْبَيْتِ قِرَامٌ فِيهِ صُوَرٌ فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ وَقَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُصَوِّرُونَ هَذِهِ الصُّوَرَ [ر: ٢٣٤٧].

[٥٧٥٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا قَالَ فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطُّ أَشَدَّ غَضَبًا فِي مَوْعِظَةٍ مِنْهُ يَوْمَئِذٍ قَالَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فَإِنَّ فِيهِمْ الْمَرِيضَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَةِ [ر: ٩٠]

[٥٧٦٠] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي رَأَى فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ نُخَامَةً فَحَكَّهَا بِيَدِهِ فَتَغَيَّظَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ حِيَالَ وَجْهِهِ فَلَا يَتَنَخَّمَنَّ حِيَالَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ [ر: ٣٩٨]

[٥٧٦١] حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا رَبِيعَةُ بْنُ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اللُّقَطَةِ فَقَالَ عَرِّفْهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفْ وِكَاءَهَا وَعِفَاصَهَا ثُمَّ اسْتَنْفِقْ بِهَا فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَدِّهَا إِلَيْهِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الْغَنَمِ قَالَ خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَّةُ الْإِبِلِ قَالَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ أَوْ احْمَرَّ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا حِذَاؤُهَا وَسِقَاؤُهَا حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا [ر: ٩١]

د ترجمة الباب مقصد: د امام بخارى رحمه الله مقصد ترجمة الباب نه دا دې چه رسول الله ﷺ به د خلقو په اذيت ورکولو صبر کولو او د خپل ذات دپاره به ئې د دوى نه انتقام نه اخستلو او دوى سره د شفقت او د نرمۍ سلوك كول اګرچه د دوى اخلاق كريمه كښې داخل وو خو دين اود الله تعالى د احكامو په معامله كښې به دوى رعايت نه كولو(٢)

---

(١) عمدة القارى : ٢٢\١٥٩ . شرح ابن بطال : ٩\٢٩٢)

(٢) فتح البارى : ١٠\٦٣٤ . عمدة القارى : ٢٢\١٦٠)

بلکه الله جل شانه په قرآن کریم کښې د الله د دښمنانو کافرانو سره د سخت برتاو حکم کړيدې ، ارشاد دې (يآيها النبى جاهد الكفار و المنافقين واغلظ عليهم)[1] دا رنګه باب کښې دننه امام بخاری رحمه الله چه کوم روايتونه رانقل کړيدی ، ديکښې د رسول الله ﷺ د غضب او دغصه ذکر دې -

د باب رومبې روايت په کتاب اللباس باب ما وطئ من التصاوير کښې تير شويدې - چه کور کښې ئې تصويرونه اوليدل نو دوی غصه شو او د مخ مبارك رنګ ئې بدل شو -

دويم روايت کښې دی چه اوږد مونځ ورکوونکی ته دوی ﷺ غصه شو ، دا روايت هم په کتاب الصلاة کښې تير شويدې - (٢)

دريم روايت کښې دی چه رسول الله ﷺ مونځ کولو نو د قبلې په طرف د سجدې کولو په ځائې کښې توك (بلغم يا خړينګ) اوليدلو نو دا ئې په خپل لاس سره صفا کړو او غصه شو او وې فرمائل چه تاسو کښې کله يو کس په مانځه کښې وی نو الله تعالى دده مخامخ وی ، دې وجه په مانځه کښې خپلې مخې ته د پوزې وغيره رطوبت مه غورزوئ -

نُخامة (د ميم په ضمه سره) د پوزې وغيره نه چه کوم رطوبت اوځی هغې ته وائی ، حِيال وجهه : حيال (د حاء په کسره سره) د مخامخ په معنى دې - (٣) أى مقابل وجهه ، يو روايت کښې " قبل وجهه " دې (٤)

د باب څلورم حديث کښې هم د دوی د غصې ذکر دې ، ديکښې دی فغضب رسول الله صلى الله عليه و سلم حتى أحمرت وجنتاه.... وجنة ننګی ته وائی ، وکاء : تار (د تړلو تار) ته وائی - عفاص (د عين په کسره سره) ګوتئ ته وائی - لايتنخّمن : دباب تفعيل د تنَخُّم معنى ده پوزه څونړ کول - (٥) دا حديث کتاب اللقطة ، باب ضالة الإبل کښې تير شويدې -

[٥٧٦٣] وَقَالَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ ح وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ احْتَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُجَيْرَةً مُخَصَّفَةً أَوْ حَصِيرًا فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِيهَا فَتَتَبَّعَ إِلَيْهِ رِجَالٌ وَجَاءُوا

---

[1] سورة التحريم : ٩)

[2] أخرجه البخارى فى كتاب الصلاة ، باب تخفيف الإمام فى القيام ، و إتمام الركوع و السجود (رقم الحديث : ٧٠٢)

[3] فتح البارى : ١٠\٦٣٤ ، ارشاد السارى : ١٣\١٢٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١٦١)

[4] أخرجه البخارى فى كتاب الصلوة ، باب حك البزاق باليد فى المسجد (رقم الحديث : ٤٠٦) و أخرجه مسلم فى كتاب المساجد و مواضع الصلوة ، باب النهى عن البصاق فى المسجد ... ١\٣٨٨ (رقم الحديث : ٥٤٧)

[5] مجمع بحار الانوار : ٤\٦٧٦)

يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ ثُمَّ جَاءُوا لَيْلَةً فَحَضَرُوا وَأَبْطَأَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُمْ فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ وَحَصَبُوا الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ مُغْضَبًا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا زَالَ بِكُمْ صَنِيعُكُمْ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُكْتَبُ عَلَيْكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ [ر: ٦٩٨]

د باب آخری روایت د مکی بن ابراهیم دې ، مکی د ده نوم دې دا مکه ته نسبت نه دې ، علامه مزی او ائمه رجال ددې تصریح کړیده - (١)

محمد بن زیاد : د محمد بن زیاد ذکر دلته په رومبي خل راغلی دې ، صحیح بخاری کښې د ده صرف هم دا یو حدیث دې (٢) ابن حبان په کتاب الثقات کښې د ده ذکر کړیدې - (٣) ابن عساکر فرمائی " روی عنه البخاری کالمقرون " (٤) ابن منده ده ته ضعیف ویلې دې (٥) حافظ ابن حجر په " تقریب " کښې فرمائی " صدوق یخطي " (٦) په دوه سوه او پنځوستمه هجرئ کال کښې د ده وفات شوې وو - (٧)

قوله: احتجر رسول الله صلى الله عليه وسلم حُجَيْرَةً مُخَصَّفَةً أو حصيرا : د احتجر معنی ده په زمکه باندې نخه او علامه وغیره لګول چه څوك په دې کښېنه نی ، حُجَيْرَة په تصغیر سره هم دې او حَجِيْرَة (د حاء په فتحه او جیم په کسره سره) هم دې ، بیل او ځانله ځائې ته وائی - مُخَصَّفَة : د باب تفعیل نه صیغه د اسم مفعول ده - خصفه نه جوړ شویدې ، امام نووی فرمائی خصفه او حصیر دواړه په یو معنی دی ، و المعنى احتجر حجرة أى حوط موضعا من المسجد بحصير يستره ليصلي فيه ولا يمر عليه أحد ويتوفر عليه فراغ القلب (٨)

یعنی رسول الله ﷺ یو ځانلا ځائې د کجورو د ښاخونو یا دپوزو نه جوړ کړې وو دې دپاره چه دیکښې په سکون سره مونځ اوکړې شی -

قوله: وحصبوا الباب : په دروازه کُتکاڼړي ویشتل - حصبوا : أى رموه بالحصباء ، حصباء کُتکاڼړو ته وائی - (٩)

---

(١) علامه مزی فرمائی : " ذکره الخلیفة بن خیاط فی الطبقة الخامسة من أهل خراسان " او وړاندې فرمائی : " و قال الحافظ ابوبکر الخطیب : إن مکی بن ابراهیم رواه هکذا بالری وهو جائی من خراسان یرید الحج ..... تهذیب الکمال : ٢٨ \ ٤٧٩ ، ٤٨٠ ، (رقم الترجمة : ٦١٧٠) و تاریخ الخطیب : ١٣ \ ١١٧)

(٢) فتح الباری : ١٠ \ ٦٣٤ وارشاد الساری : ١٣ \ ١٢٢)

(٣) کتاب الثقات لابن الحبان : ٩ \ ١١٤)

(٤) تهذیب الکمال : ٢٥ \ ٢١٦ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٥) تقریب التهذیب ک ٤٧٨ (رقم الترجمة : ٥٨٨٧)

(٦) تهذیب الکمال : ٢٥ \ ٢١٧ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٧) تهذیب الکمال : ٢٥ \ ٢١٧ (رقم الترجمة : ٥٢٢١)

(٨) شرح مسلم للنووی ، کتاب صلوة المسافرین ، باب استحباب صلوة النافلة فی بیته .... : ١ \ ٢٦٦)

(٩) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٦٢)

د روايت حاصل دا دي چه رسول الله ﷺ د مانځه دپاره کوم بيل ځائې جوړ کړې وو ، ديکښي ئې يو شپه مونځ اوکړو ، خلقو هم ديکښي مونځ کول شروع کړل ، په بله ورځ خلق راغلل ، دوی ﷺ رانغللو نو خلقو شور جوړ کړو او په دروازه ئې کټکانړي ويشتل شروع کړل ، رسول الله ﷺ د غصې په حالت کښې د کوره راووتلو او وې فرمائل چه څه دې دپاره را اونه وتلم چه څه يريدم چه هسې نه تاسو باندې دا مونځ فرض کړې شي -

رسول الله ﷺ په دې موقع ولې غصه شو حافظ ابن حجر رحمه الله ليکی :

" و الظاهر أن غضبه لكونهم اجتمعوا بغير أمره فلم يكتفوا بالإشارة منه لكونه لم يخرج عليهم بل بالغوا فحصبوا بابه أو غضب لكونه تأخر إشفاقا عليهم لئلا تفرض عليهم ، وهم يظنون غير ذلك " ([1])

يعنی رسول الله ﷺ يا خو ددې وجه نه غصه شو چه دغلته موجود خلق په دې اشاره پوه نه شو چه دوی راونه وتل بلکه دوی د کور په دروازه کټکانړي ويشتل شروع کړل نو دوی ﷺ نه دا طريقه ناخوښه شوه او غصه شو -

يا ددې وجه نه غصه شو چه د رسول الله ﷺ تاخير کول په وجه د شفقت وو چه هسې نه دا مونځ په دوی فرض نه شی دې وجه نه دوی راونه وتل ، او خلقو نور څه اوګنړل -

علامه کرمانی رحمه الله د دوی د غصه کيدو يو بله وجه هم ليکلې ده چه خلقو د دوی د اجازت نه بغير د دوی په جوړ شوی مخصوص ځائې باندې مونځ اوکړو ، دې وجه نه دوی ﷺ غصه شو - ([2])

خو حافظ ابن حجر دا بعيد ګرځولې ده ([3]) علامه عينی رحمه الله په حافظ باندې تنقيد کړيدې اوفرمائی چه دا څه بعيد خبره نه ده ([4]) دا روايت په كتاب الصلوة کښې تير شويدې([5])

٧٦=بَابُ الْحَذَرِ مِنَ الْغَضَبِ

لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ [الشورى:٣٧]

وَقَوْلِهِ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [ر:آل عمران:١٣٤]

[٥٧٦٣] ([6])حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ الشَّدِيدُ

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٦٣٥)

[2]) شرح البخاری للكرمانی : ٢١\٢٣٢)

[3]) فتح الباری : ١٠\٦٣٥)

[4]) عمدة القاری : ٢٢\١٦٥)

[5]) صحيح البخاری كتاب الصلوة ، باب شرب الناس و الدواب من الأنهار (رقم الحديث : ٢٣٧٢)

[6]) ٥٧٦٣) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب البر و الصلة و الأداب ، باب فضل...[بقيه برصفحه آئنده....

الصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

[٥٧٦٤] حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ جُلُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغْضَبًا قَدِ احْمَرَّ وَجْهُهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَقَالُوا لِلرَّجُلِ أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ [ر: ٣١٠٨]

[٥٧٦٥] (١) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ هُوَ ابْنُ عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي قَالَ لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ لَا تَغْضَبْ

دینه د وړاندیني باب حاصل دا وو چه د دیني او شرعی امورو او د الله تعالی د احکامو په سلسله کښې د غصه او د غضبناك کیدو جواز شته ، د دې باب مقصد دا دې چه د الله تعالی د حکم نه علاوه په عام معاشرتي رویو کښې د غصې او د غضب نه حتی الامکان خان ساتل پکار دی (٢)

ترجمة الباب کښې امام بخاری رحمه الله دوه آیتونه ذکر کړیدی ، دواړو آیتونو کښې د مؤمنانو صفت بیان کړې شویدې چه دوی غصه خوری ، د غصې د تقاضو مطابق عمل کولو په ځائې معاف کول کوی او دارنګه د غصې د بدو نتائجو نه محفوظ پاتې کیږی ، یو د سورة شوریٰ آیت کریمه دې چه دیکښې دی (وإذا ما غضبوا هم يغفرون) د غصې په وخت معاف کول د غصې نه بچ کیدل دی -

دویم آیت د سورة آل عمران دې چه هغې کښې دی (والكاظمين الغيظ و العافين عن الناس)

د باب رومبې روایت کښې دی چه پهلوان هغه کس نه دې چه کوم زیات راپرزول کوی بلکه پهلوان هغه کس دې چه د غصې په وخت په خپل نفس قابو اوساتی -

صُرَعة د صاد په ضمه او د راء په فتحه سره پهلوان ته وائی ، دا د فُعَلة وزن د مبالغې صیغه ده لکه چه حُفَظَة او ضُحَکَة دې یعنی هغه کس چه ډیر راپرزول کوی - (٣)

...بقیه ازحاشیه گذشته] من يملك نفسه عند الغضب : ٤ \ ٢٠١٤ (رقم الحديث : ٢٦٠٩) و أخرجه النسائى فى كتاب عمل اليوم و الليلة : ٦ \ ١٠٥ (رقم الحديث : ١٠٢٢٦)

(١) (٥٧٦٥) الحديث أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى كثرة الغضب : ٤ \ ٣٧١ (رقم الحديث : ٢٠٢٠)

(٢) عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٣)

(٣) فتح البارى : ١٠ \ ٦٣٦ ، شرح الكرمانى : ٢١ \ ٢٣٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٦٣ ، وقال ابن الأثير : " الصُّرَعة بضم الصاد و فتح الراء : المبالغة فى الصراع الذى لا يُغلب ، فنقله إلى الذى...[بقیه برصفحه آئنده....

د باب آخرى روايت کښې دى چه يو سړي رسول الله ﷺ ته درخواست اوکړو چه ما ته وصيت اوکړئ ، نو دوى ﷺ اوفرمائل :" غصه مه کوه " درې ځله دوى دا ارشاد اوکړو ، د مسند احمد او د صحيح ابن حبان په روايت کښې د ده نوم جاريه بن قدامه راغلې دې - (١)

د لاتغضب دا معنى هم کيدې شى چه د غصې او د غضب اسباب مه اختياروه ځکه چه غصه خو يو طبعى څيز دې دينه نهى نه صحيح کيږى خو اسباب د غضب اختيارى دى ، علامه خطابى رحمه الله هم دا معنى اخستې ده - (٢)

او دا مطلب هم کيدې شى چه د غصې په تقاضو عمل مه کوه يعنى د غصې په حالت کښې چه دې زړه څه ويل او څه کول غواړى دينه خپل ځان بند کړه - (٣)

درې ځله دوى د تاکيد دپاره اوفرمائل ، چه کله به هم د دوى ﷺ ديو خبرې تاکيد مقصود وو نو دوى به درې ځله ارشاد فرمائلو - (٤)

او دا وجه هم کيدې شى چه سائل کښې غصه زياته وه ، دې وجه نه دوى ﷺ په ده د قابو ساتلو دپاره دا درې ځله ويلې وى - (٥)

٧٧=بَابُ الْحَيَاءِ

[٥٧٦٦] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي السَّوَّارِ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ فَقَالَ بُشَيْرُ بْنُ كَعْبٍ مَكْتُوبٌ فِي الْحِكْمَةِ إِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ وَقَارًا وَإِنَّ مِنَ الْحَيَاءِ سَكِينَةً فَقَالَ لَهُ عِمْرَانُ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتُحَدِّثُنِي عَنْ صَحِيفَتِكَ

[٥٧٦٧] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يُعَاتِبُ

...بقيه ازحاشيه گذشته] يغلب نفسه عند الغضب و يقهرها ، فإنه إذا ملكها كان قد قهر أقوى أعدائه و شر خصومه ، و لذلك قال : " أعدى عدو لک نفسک التى بين جنبيک " النهية : ١٣\٢٤ ، مجمع بحار الأنوار : ٣\٣١٣)

[١]) مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد جارية ابن قدامة : ٥\٣٤ ، لإحسان بترتيب صحيح ابن حبان ، كتاب الحظر و الإباحة ، باب الاستماع المكروه ، و سوء الظن ، و الغضب ، و الفحش : ٨\٤٧٩ (رقم الحديث : ٥٦٦٠ ، ٥٦٦١)

[٢]) فتح البارى : ١٠\٦٣٧ ، عمدة القارى : ٢٢\١٦٤ ، ارشاد السارى : ١٣\١٢٦)

[٣]) فتح البارى : ١٠\٦٣٧ ، عمدة القارى : ٢٢\١٦٤ ، شرح الكرمانى : ٢١\٢٣٤)

[٤]) لکه چه د حضرت انس روايت دې : " عن أنس عن النبى صلى الله عليه و سلم ، أنه كان إذا تكلم بكلمة ، أعادها ثلاثا حتى تفهم عنه ... " صحيح البخارى ، كتاب العلم ، باب من أعاد الحديث ثلاثا ليُفهم عن ، رقم الحديث : ٩٥)

[٥]) فتح البارى : ١٠\٦٣٧)

أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ يَقُولُ إِنَّكَ لَتَسْتَحْيِي حَتَّى كَأَنَّهُ يَقُولُ قَدْ أَضَرَّ بِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعْهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ [ر:٢٤]

[٥٧٦٨] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ مَوْلَى أَنَسٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ اسْمُهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي عُتْبَةَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا [ر:٣٣٦٩]

حياء په انسان کښې يو داسې صفت دې چه د ډيرو بدو نه د انسان په بندولو موثر کردار کوی ، امام بخاری رحمه الله چه اخلاق او اداب بيانوی نو دې وجه نه دلته ئې د حياء متعلق درې بابه قائم کړل - د حياء متعلق تفصيل کتاب الايمان ، باب الحياء من الايمان کښې تير شويدې - دلته څو خبرې په دوباره اوګورئ :

د حياء لغوی او اصطلاحی معنی : لغت کښې حياء د ماتيدلو او د انکسارپه معنی ده ، ابن دقيق العيد فرمائی چه حياء په اصل کښې په معنی د امتناع يعنی د بنديدو راځی ، بيا دا د انقباض په معنی کښې استعمال شوه - (١)

او په اصطلاح کښې امام راغب د حياء تعريف کړيدې " خلق يبعث على اجتناب القبيح و يمنع عن التقصير فى حق ذى الحق " (٢)

او د بعض عالمانو نه دا تعريف منقول دې " الحياء حالة تتولد من رؤية النعماء و رؤية التقصير" (٣)
(يعنی حياء د هغه حالت او کيفيت نوم دې چه کوم د الله تعالى په بې شماره نعمتونو کښې او په خپلو کوتاهو کښې د غور کولو نه راپيدا کيږی -)

بعض عالمانو حياء په شرعی ، عرفی او په عقلی خانو کښې تقسيم کړيده ، ځکه چه اسباب د حياء شرع ، عقل او عرف درې واړه کيدې شی ، دې وجه نه چه کوم سبب هم بيا موندې شو ، نو ديته به د حياء نسبت کيږی - (٤)

علامه انور شاه کشميری رحمه الله په فيض البارى کښې فرمائی چه څيز هم يو دې خو د سبب په نسبت سره ئې نوم کښې فرق راځی - (٥)

بعض امور عرف کښې باعث د شرم جوړيږی ، اصل حياء شرعی ده ، حياء عرفی محمود ده ، خو هله چه کله د شريعت سره متصادم نه وی (٦) مثلاً بعض قومونو کښې طلاق باعث

---

(١) شرح الطيبى ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ١\١١٣ (رقم الحديث : ٥) المرقاة شرح المشكاة ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ١\٧٠ ، النهاية لابن الأثير : ١\٤٧٢)

(٢) شرح الطيبى ، كتاب الإيمان ، الفصل الأول : ١\١١٣ (رقم الحديث : ٥) المرقاة شرح المشكاة ، كتاب الإيمان ، و قول النبى صلى الله عليه و سلم : بنى الإسلام على خمس : ١\١٢٩)

(٣) أشعة اللمعات : ١\٦٣ ، عمدة القارى ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان و قول النبى صلى الله عليه و سلم بنى الإسلام على خمس : ١\١٢٩)...

(٤) فضل البارى : ١\٣٢٢)

(٥) فيض البارى ، كتاب الايمان باب امور الايمان : ١\٧٩)

(٦) فضل البارى : ١\٣٢٢ ، ٣٢٣)

د عار او باعث د شرم دي ، دې وجه نه دې عرفي حياء د وجه نه څه خلق د ظلم داسې ارتکاب هم کوی چه ښځې ته طلاق هم نه ورکوی او ددې حقوق هم قطعا نه اداء کوی ، نتيجه ئې د ظلم په صورت کښې راواوځی او دا ظلم د عرفي حياء نتيجه ده ، نو داسې عرفي حياء محمود نه ده چه کومه د شريعت سره متصادم وی ... دارنګه د پټو مسئلو نه د عرفي حياء د وجه جاهل پاتې کيدل هم صحيح نه دی ، حضرت عائشه رضي الله عنها د انصارو د ښځو تعريف اوکړو او فرمائلې وو "نعم النساء نساء الأنصار ، لم يكن يمنعهن الحياء أن يتفقهن في الدين" [1] (د انصارو ښځې ډيرې ښې دی د دين په مسئلو خان پوهولو کښې نه شرميږی -

دلته د باب رومبې روايت د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه دې ، رسول الله ﷺ فرمائی چه حياء نيکی راولی ، بشير بن کعب وائی چه د حکمت په کتابونوکښې ئې ليکلې دی ، چه حياء د وقار او د سکون سبب دې .... عمران بن حصين رضي الله عنه چه دا واوريدل نو خفه شو او وې فرمائل چه څه تا ته د رسول الله ﷺ حديث بيانوم او ته ما ته د خپل کتاب نه خبرې اوروې -

چه حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه حديث د رسول بيان کړو او بشير بن کعب د دې په تائيد کښې د حکمت د کتابونو نه د حياء متعلق خبره رانقل کړه ، نو حضرت عمران بن حصين ته دا تقابل ښه اونه لګيدو ، دا رنګه دې کښې د حديث د رسول او د يو عام قول د ګډيدو هم يره کيده ، نو دې وجه نه دا په دوی بده اولګيده - [2]

د باب دويم حديث کښې دی چه رسول الله ﷺ د يو سړی په خوا کښې تيريدو ، ده خپل رور ..... چه ډير شرميدونکې وو .... رټلو او ورته ئې ويل چه ته دومره حياء کوې ؟ ګويا ده دا ويل چه تا ته به د دينه نقصان ملاو شی ، رسول الله ﷺ اوفرمايل دې پريږده ، ځکه چه حياء د ايمان حصه ده - حافظ ابن حجر فرمائی چه ددې سړی او دده د رور نوم ما ته معلوم نه شو - [3]

د حياء طبعي په وجه انسان چه د ډيرو زياتو مصيبتونو او ګناهونو نه بچ کيږی ، دې وجه نه حضور ﷺ اوفرمائل : چه دا د ايمانه ده ، يو حديث کښې ئې حياء د ايمان شعبو نه يو شعبه ګرځولې ده - [4]

---

[1]) أخرجه مسلم فى كتاب الحيض ، باب استحباب استعمال المغتسلة من الحيض : ١\٢٦١ (رقم الحديث : ٣٣٢)

[2]) فتح البارى : ١٠\٦٣٩ ، ٦٤٠ ، ارشاد السارى : ١٣\١٢٨)

[3]) فتح البارى : ١٠\٦٤٠)

[4]) عن أبي هريرة عن النبى صلى الله عليه و سلم قال : الإيمان بضع و سبعون شعبة و الحياء من الإيمان ، أخرجه البخارى فى كتاب الإيمان ، باب أمور الإيمان (رقم الحديث : ٩) و أخرجه مسلم فى كتاب الإيمان ، باب بيان عدد شعب الإيمان : ١\٦٣ (رقم الحديث : ٣٥)

٧٨= بَاب إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

[٥٧٦٩] حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى إِذَا لَمْ تَسْتَحِي فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ [ر: ٣٢٩٦]

فارسي كښې ددې ترجمه شويده چه كومه محاوره جوړه شويده چه .... "بې حياء باش و هر چه خواهى كن" حياء چه دې د سترګو نه لاړه شى او د بې حيائۍ مرض راپيدا شى نو بيا د معاصى او د ګناهونو سلسله نه بنديږى -

٧٩= بَاب مَا لَا يُسْتَحْيَا مِنَ الْحَقِّ لِلتَّفَقُّهِ فِي الدِّينِ

[٥٧٧٠] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحِي مِنَ الْحَقِّ فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ غُسْلٌ إِذَا احْتَلَمَتْ فَقَالَ نَعَمْ إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ [ر: ١٣٠]

[٥٧٧١] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَارِبُ بْنُ دِثَارٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ خَضْرَاءَ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا وَلَا يَتَحَاتُّ فَقَالَ الْقَوْمُ هِيَ شَجَرَةُ كَذَا هِيَ شَجَرَةُ كَذَا فَأَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ هِيَ النَّخْلَةُ وَأَنَا غُلَامٌ شَابٌّ فَاسْتَحْيَيْتُ فَقَالَ هِيَ النَّخْلَةُ وَعَنْ شُعْبَةَ حَدَّثَنَا خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَهُ وَزَادَ فَحَدَّثْتُ بِهِ عُمَرَ فَقَالَ لَوْ كُنْتَ قُلْتَهَا لَكَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا [ر: ٦١]

[٥٧٧٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا مَرْحُومٌ سَمِعْتُ ثَابِتًا أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْرِضُ عَلَيْهِ نَفْسَهَا فَقَالَتْ هَلْ لَكَ حَاجَةٌ فِيَّ فَقَالَتْ ابْنَتُهُ مَا أَقَلَّ حَيَاءَهَا فَقَالَ هِيَ خَيْرٌ مِنْكِ عَرَضَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْسَهَا [ر: ٤٨٢٨]

امام بخارى رحمه الله د دې باب سره مقصد واضح دې چه حياء اګر چه يو محمود وصف دې خو د دين حكم معلومولو دپاره حياء مانع كيدل نه دى پكار لكه چه په باب كښې د ذكر شوې روايتونو نه معلوميږى -

دويم روايت كښې حضرت ابن عمر رسول الله ﷺ ته د سوال جواب ورنكړې شو حال دا وو چه ده ته جواب ورتلو ، حضرت فاروق اعظم د دوى په نه خودلو باندې افسوس ښكاره كړو چه دينه معلومه شوه چه د دين په معاملاتو كښې حياء نه دى كول پكار ، هم د دې په مناسبت سره دا حديث امام بخارى رحمه الله دلته ذكر كړيدې .... لكه چه علامه عينى رحمه الله ليكى : قيل : لا مطابقة هنا بين الحديث و الترجمة ، لأن الترجمة فيها لايستحيا و فى الحديث

استحی یعنی عبد الله، قلت : تفهم المطابقة من كلام عمر بأن عبد الله كان صغيرا فاستحى أن يتكلم عند الأكابر ، وقول عمر رضي الله عنه يدل على أن سكوته غير حسن، لأنه لو كان حسنا، لقال له : أصبت، فبالنظر إلى كلام عمر يدخل في : "باب ما لا يستحيا" (1)

د باب دریم روایت کښې دی فقالت ابنته : ما أقل حياءها
د حضرت انس لور اوویل : چه کومې ښځې خپل ځان ُدوی ﷺ ته پیش کړې وو دا څومره کمې حیاء والا وه . نو حضرت انس لور ته اوویل : دا د ستا نه بهتره وه ځکه چه دې ځان رسول الله ﷺ ته پیش کړې وو (او ظاهره ده چه دا ئې د حضور د ذات سره عقیدت او محبت وو)

حافظ ابن حجر د دوی ددې لور نوم " أمينة" لیکلې دې (2)
ددې حدیث ترجمة الباب سره مناسبت بیانولو کښې علامه عینی رحمه الله لیکی :
مطابقته للترجمة من حيث إن المرأة المذكورة لم تستحي فيما سألته ، لأن سؤالها كان للتقرب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وتصير من أمهات المؤمنين المتضمنة لسعادات الدارين (3)
یعنی مذکوره ښځې چه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې کوم درخواست کړې وو ، دیکښې دا ځکه نه وه شرمیدلې چه د دې مقصد د حضور ﷺ نزدیکت حاصلول وو او په امهات المؤمنین کښې خپل نوم شاملول وو چه دې سره به دیته د دنیا او د آخرت دواړه سعادتونه نصیب شي !

٨٠= بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَكَانَ يُحِبُّ التَّخْفِيفَ وَالْيُسْرَ عَلَى النَّاسِ

[٥٧٧٣] حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَالَ لَهُمَا يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا وَتَطَاوَعَا قَالَ أَبُو مُوسَى يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ [ر: ٢٨٧٣]

[٥٧٧٤] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَسَكِّنُوا وَلَا تُنَفِّرُوا [ر: ٦٩]

---

1) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۶۶)
2) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۳۲)
3) عمدة القارى : ۲۲ \ ۱۶۷)

[٥٧٧٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ [ر: ٣٣٦٧]

[٥٧٧٦] حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ الْأَزْرَقِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كُنَّا عَلَى شَاطِئِ نَهَرٍ بِالْأَهْوَازِ قَدْ نَضَبَ عَنْهُ الْمَاءُ فَجَاءَ أَبُو بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيُّ عَلَى فَرَسٍ فَصَلَّى وَخَلَّى فَرَسَهُ فَانْطَلَقَتْ الْفَرَسُ فَتَرَكَ صَلَاتَهُ وَتَبِعَهَا حَتَّى أَدْرَكَهَا فَأَخَذَهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَضَى صَلَاتَهُ وَفِينَا رَجُلٌ لَهُ رَأْيٌ فَأَقْبَلَ يَقُولُ انْظُرُوا إِلَى هَذَا الشَّيْخِ تَرَكَ صَلَاتَهُ مِنْ أَجْلِ فَرَسٍ فَأَقْبَلَ فَقَالَ مَا عَنَّفَنِي أَحَدٌ مُنْذُ فَارَقْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ إِنَّ مَنْزِلِي مُتَرَاخٍ فَلَوْ صَلَّيْتُ وَتَرَكْتُهُ لَمْ آتِ أَهْلِي إِلَى اللَّيْلِ وَذَكَرَ أَنَّهُ قَدْ صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَى مِنْ تَيْسِيرِهِ [ر: ١١٥٣]

[٥٧٧٧] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَثَارَ إِلَيْهِ النَّاسُ لِيَقَعُوا بِهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهُ وَأَهْرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ ذَنُوبًا مِنْ مَاءٍ أَوْ سَجْلًا مِنْ مَاءٍ فَإِنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسِّرِينَ وَلَمْ تُبْعَثُوا مُعَسِّرِينَ [ر: ٢١٧]

بې ځایه سختي په شریعت کښې محبوب نه ده : د دین په معامله او په دینی امورو کښې سختی او خامخا بې ځایه شدت په شریعت کښې خوښ عمل نه دې ، بلکه چه کوم ځائې شریعت وسعت او رخصت ورکړیدې ، هلته دینه استفاده کول پکار دی .... د خپل ځان دپاره خو بیله خبره ده ، که څوک صاحب عزیمت وی او د خپل مضبوط ایمان په وجه ځان دپاره اوچت معیار قائموی نو دا بیله خبره ده خو د عامو خلقو دپاره د عزیمت هم دغه معیار نه شی قائمولې ، ځکه چه عام خلق په دې عمل نه شی کولې -

په باب کښې ذکر شوی ټول روایتونه وړاندې تیر شویدی او دیکښې د اسانو او د رخصت ذکر دې -

نَضَبَ عنه الماءُ : د دې اوبه اوچې شوې وې ، د نَضَبَ معنی د اوچیدو راځی -

قوله: وفینا رجل له رأيٌ: مونږ کښې یو سړې وو هغه یو فاسده رائې لرله " له رأیٌ " کښې تنوین د تحقیر دپاره دې : أی له رأیٌ فاسد، حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی : چه د رائ نه د خوارج رائ مراد ده ، لکه چه کتاب الصلاة، باب إذا انفلتت الدابة فی الصلوة په روایت کښې دی " فجعل رجل من الخوارج یقول " (1)

(1) فتح الباری : ١٠\٦٤٤)

قوله: ليقعوا به : وقع به : تكليف وركول ، اذيت وركول ، ذنوب (د ذال په فتحه سره) ډولچې ته وائى ([1])

حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى: "وفى هذه الأحاديث أن الغلو ومجاوزة القصد فى العبادة وغيرها مذموم، وأن المحمود من جميع ذلك ما أمكنت المواظبة معه، وأمن صاحبه العجب وغيره من المهلكات" ([2])

يعنى دې احاديثو نه معلومه شوه چه عبادت كښې غلو او د ميانه روئ نه تجاوز كول مذموم دى ، چه په كومه اندازه د عبادت مواظبت او دوام كيدې او انسان د عجب وغيره مهلكو باطنى مرضونو نه محفوظ پاتې كيدې شى هم دا محمود او خوښ دې-

٨١=بَابُ الِانْبِسَاطِ إِلَى النَّاسِ

وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ خَالِطِ النَّاسَ وَدِينَكَ لَا تَكْلِمَنَّهُ وَالدُّعَابَةِ مَعَ الْأَهْلِ

[٥٧٧٨] ([3]) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ إِنْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُخَالِطُنَا حَتَّى يَقُولَ لِأَخٍ لِي صَغِيرٍ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ [ر:٥٨٥٠]

[٥٧٧٩] ([4]) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ لِي صَوَاحِبُ يَلْعَبْنَ مَعِي فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ يَتَقَمَّعْنَ مِنْهُ فَيُسَرِّبُهُنَّ إِلَيَّ فَيَلْعَبْنَ مَعِي

د خلقو سره په رونړ تندى او په روښانه مخ ملاويدل او دوى ته مخامخ راتلو باره كښې امام بخارى رحمه الله دا باب قائم كړيدې .... ترجمة الباب كښې د حضرت عبد الله بن مسعود قول نقل كړيدې چه دا طبرانى په " معجم كبير " كښې موصولا نقل كړيدې ([5])

---

[1]) مجمع بحار الانوار : ٢\٢٥٠ ، النهاية لابن الاثير : ٢\١٧١)

[2]) فتح البارى : ١٠\٦٤٤)

[3]) ٥٧٧٨) الحديث أخرجه البخارى أيضًا فى كتاب الأدب ، باب الكنية للصبى وقبل أن يولد للرجل (رقم الحديث : ٥٨٥٠) و أخرجه الترمذى فى كتاب البر و الصلة ، باب ما جاء فى المزاح : ٤\٣٥٧ (رقم الحديث : ١٩٧٩) و أخرجه مسلم فى الآداب ، باب استحباب تحنيك المولود عند ولادته و حمله إلى صالح يحنكه ..... ٣\١٦٩٣ (رقم الحديث : ٢١٥٠) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى الرجل يتكنى وليس له ولد : ٤\٢٩٣ (رقم الحديث : ٤٩٦٩) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ، باب المزاح : ٢\١٢٢٤ (رقم الحديث : ٣٧١٦)

[4]) ٥٧٧٩) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب فضائل الصحابة ، باب فى فضل عائشة رضى الله عنها : ٤\١٨٩٠ (رقم الحديث : ٢٤٤٠)

[5]) معجم كبير للطبرانى ، مرويات عبد الله بن مسعود رضى الله عنه : ٩\٣٥٣ ...[بقيه برصفحه آئنده....

چه د خلقو سره ملاويږئ او ګډون ساتئ خو خپل دين مه زخمي کوئ -

لَاتَكْلِمَنَّهُ: د باب ضرب نه د نهي بانون ثقيله صيغه ده ، كَلَمَ يَكْلِمُ --كَلْمًا : زخمي کول -

قوله: الدُّعابة مع الأهل: دُعابة (د دال په ضمه سره) مزاح او لطافت او ظرافت (**ټوقې**) ته وائي ، اهل لغتو ددې ترجمه کړيده الملاطفة في القول بالمزاح [1]

د کور والا سره ، دارنګه د ملګرو او د متعلقينو سره داسې مزاح کول چه هغې کښې د شرعي حدودو رعايت وی ، نه صرف جائز بلکه مستحب ده ، په خپله رسول الله ﷺ نه داسې مزاح کول ثابت دی - [2] خو مزاح معمول او مشغله جوړول ناخوښه عمل دې - [3]

د باب ړومبی روايت کښې حضرت انس فرمائی چه رسول الله ﷺ به مونږ سره ګپ شپ کولو ، تر دې چه څما يو کشر روز ته به ئې ويلې اے ابو عمير : نغير باندې څه اوشو -

د حضرت انس د مور د طرفه يو کشر رور وو ، چه د حضرت ابوطلحه خوې وو ، د دوی نوم " عمر " وو ، رسول الله ﷺ به ده سره خوش طبعي کوله [4]، ده د نغير نومې يو مارغه ساتلې وو چه ديته په پښتو کښې بلبل وائی [5] دا ئې مړه شوې وه يا چرته روکه شوې نو دوی به فرمائل : ابو عمير ! په بلبل څه اوشو ؟

د حديث نه مستنبط فائدې : د دې مختصر غونده حديث نه عالمانو تقريبًا سلو ته نزدې نزدې مسئلې مستنبط کړيدې ، امام نووی رحمه الله بعضو ته اشاره کوی او ليکی :

" وفي الحديث جواز تكنية من لم يولد له ، وتكنية الطفل ، وأنه ليس كذبا ، وجواز المزاح فيما ليس بإثم ، وجواز السجع في الكلام الحسن بلا كلفة ، وملاطفة الصبيان وتأنيسهم ، وبيان ماكان عليه النبي صلى الله عليه وسلم من حسن الخُلُق وكرم الشمائل والتواضع " [6]

① دې حديث نه معلومه شوه چه د چا اولاد نه وی شوې ، هغه هم کنيت ايخودې شی ، د ماشوم کنيت هم ايخودې شی ، ده ته " ابو فلان " ويلې شی دا به په دروغو کښې شمار نه وی - ② مزاح کول جائز دی - ③ کلام کښې بې تکلفه سجع جائز ده -

④ د ماشومانو سره ټوقې کول جائز دی -

⑤ دې حديث نه د نبی کريم ﷺ د مبارک اخلاقو يو نمونه مخې ته راځی -

---

...بقيه ازحاشيه گذشته] (رقم الحديث : ٩٧٥٧ ، پوره روايت طبرانی کښې دارنګه دې : عن عبد الله بن باباه عن ابن مسعود قال : خالطو الناس و صافوهم مما يشتهون و دينكم فلا تكلمنه -)

[1]) النهاية لابن الأثير : ٢ \ ١١٨ ، مجمع بحار الأنوار : ٢ \ ١٧٤ ، فتح الباری : ١٠ \ ٦٤٥ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٣٥)

[2]) فتح الباری : ١٠ \ ٦٤٥ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٢٩)

[3]) قال الإمام الغزالي : من الغلط أن يتخذ المزاح حرفة ، فتح الباری : ١٠ \ ١٥٤)

[4]) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٧٠)

[5]) القاموس الوحيد : ١٦٧٦)

[6]) شرح مسلم للنووی ، کتاب الآداب ، باب جواز تكنية من لم يولد له ...... : ٢ \ ٢١٠)

د باب دویم حدیث کښې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه ما به رسول الله ﷺ کره د ګډیانو لوبې کولې ، ځما ملګرو به ماسره لوبې کولې ، چه کله به دوی ﷺ تشریف راوړلو نو دوی به پټې شوې ، دوی ﷺ به دوی رااوغوښتلې او ما ته به ئې راوستې ، ما به بیا دوی سره لوبې شروع کړې -

قوله: كنت ألعب بالبنات : د بنات نه دلته ګډیانې مراد دی ، ماشومانې د جامو وغیره نه ورې ورې ګډیانې جوړوی بیا دې سره لوبې کوی -

بعض خلقو ویلې دی چه " بنات " نه ملګرې مراد دی،او"باء " په معنی د " مع " سره ده یعنی ما د خپلو ملګرو سره لوبې کولې - ([1])

خو دا صحیح نه ده ځکه چه دې پسې جمله : و کان لی صواحب .... " کښې د ملګرو ذکر راځی - بلکه د جریر عن هشام په روایت کښې تصریح ده چه د بنات نه ګډیانې مراد دی ، دیکښې دی "كنت ألعب بالبنات وهن اللعب" ([2])

بلکه د سنن ابی داود او د سنن نسائی په یو روایت کښې ددې تفصیل هم شته چه حضور ﷺ یوځل ګډیانې اولیدلې نوحضرت عائشه رضی الله عنها نه ئې تپوس اوکړو "ماهذا يا عائشة؟ قالت: بناتی، قالت : و رأى فرسا مربوطا له جناحان ، فقال : ما هذا ؟ قلت : فرس ، قال : فرس له جناحان ؟ قلت : الم تسمع أنه كان لسليمان خيل لها أجنحة فضحك" ([3])

قوله: يتقمعن منه فيسربهن : تقمّع معنی دپټیدو راځی ، چه کله میوه په خپله خوشه او پلی کښې دننه وی نو ویلې کیږی تقمع الشمرة - يسربهن : دا د تسریب نه دې أی يبعثهن و يرسلهن یعنی دوی ﷺ به دوی لره ځما طرفته رااولیږلې - ([4])

دې حدیث نه استدلال کوی او جمهور عالمان فرمائی چه ماشومان ګُه د ګډیانو سره لوبې کوی نو جائز ده - ([5]) خو ګډیانو لره به باقاعده سترګو جوړولو نه او د پوزې جوړولو نه او د خلې جوړولو چه باقاعده ورته د بت شکل ورکړې شي ځان ساتل پکار دی -

بعض عالمانو دې حدیث ته منسوخ ویلې دې او لیکلې دی چه دا د تصویرونو د حرمت نه وړاندې واقعه ده خو دوی سره د تنسیخ دپاره څه دلیل نشته دې او دې دپاره دلیل ضروری دې - ([6])

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\٦٣٦ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۷۰)
[2]) فتح الباری : ۱۰\٦٤٦ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۳۹)
[3]) سنن أبي داود ، كتاب الأدب ، باب فی اللعب بالبنات : ٤\٢٨٣ (رقم الحديث : ٤٩٣٢) و أخرجه النسائی فی السنن الكبرى ، كتاب عشرة النساء ، باب إباحة الرجل اللعب لزوجته بالبنات : ٥\٣٠٥ (رقم الحديث : ٨٩٥٠)
[4]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۳٦)
[5]) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۳٦ ، فتح الباری : ۱۰\٦٣٦)
[6]) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۰ ، فتح الباری : ۱۰\٦٣٦)

٨٢ = بَابُ الْمُدَارَاةِ مَعَ النَّاسِ

وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ إِنَّا لَنَكْشِرُ فِي وُجُوهِ أَقْوَامٍ وَإِنَّ قُلُوبَنَا لَتَلْعَنُهُمْ

[٥٧٨٠] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ حَدَّثَهُ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ فَبِئْسَ ابْنُ الْعَشِيرَةِ أَوْ بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ فَلَمَّا دَخَلَ أَلَانَ لَهُ الْكَلَامَ فَقُلْتُ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ مَا قُلْتَ ثُمَّ أَلَنْتَ لَهُ فِي الْقَوْلِ فَقَالَ أَيْ عَائِشَةُ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ تَرَكَهُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ فُحْشِهِ [ر: ٥٦٨٥]

[٥٧٨١] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُهْدِيَتْ لَهُ أَقْبِيَةٌ مِنْ دِيبَاجٍ مُزَرَّرَةٌ بِالذَّهَبِ فَقَسَمَهَا فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَعَزَلَ مِنْهَا وَاحِدًا لِمَخْرَمَةَ فَلَمَّا جَاءَ قَالَ قَدْ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ أَيُّوبُ بِثَوْبِهِ وَأَنَّهُ يُرِيهِ إِيَّاهُ وَكَانَ فِي خُلُقِهِ شَيْءٌ رَوَاهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ وَقَالَ حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ قَدِمَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْبِيَةٌ [ر: ٢٤٥٩]

د خاطر مدارت فضیلت : د خلقو سره په نرمي سره ملاویدو ته مدارات وائی ، ابن عدی په الکامل کښې او طبرانی په معجم اوسط کښې د حضرت جابر ﷺ نه یو مرفوع روایت رانقل کړیدي دیکښې دی " **مداراة الناس صدقة** "[1] دې سند کښې یوسف بن محمد یو راوی دې - چه دې محدثینو ضعیف ګرځولې دې خو ابن عدی فرمائی : **أرجو لا بأس به**[2]

بزار هم په ضعیف سند سره د حضرت ابوهریره یو روایت رانقل کړیدې " **رأس العقل بعد الإيمان بالله مداراة الناس** "[3] یعنی د ایمان راوړو نه پس د ټولو نه لویه عقل مندی د خلقو سره نرم رویه او مدارات اختیارول دی - ابن بطال فرمائی :

" **المداراة من أخلاق المؤمنين ، وهي خفض الجناح للناس ، ولين الكلمة ، وترك الإغلاظ لهم في القول ، و ذلك من أقوى أسباب الألفة** "[4] یعنی خاطر مدارت د مؤمنانو اخلاق دی ، مدارات د خلقو سره عاجزی ، خبرو اترو کښې نرمی اختیارول ، او تریخ والې پریخودلو ته وائی ، چه کوم په خپل مینځ کښې د الفت او د محبت پیدا کولو یو قوی تر سبب دې -

---

[1]) الکامل فی ضعفاء الرجال لابن عدی : ٧\١٥٦ (رقم الترجمة : ١٢\٢٠٦٥)

[2]) ارشاد الساری : ١٣\١٧٨ ، فتح الباری : ١٠\٦٣٧)

[3]) فتح الباری : ١٠\٦٤٧ ، ارشاد الساری : ١٣\١٣٨)

[4]) شرح صحیح البخاری لابن البطال : ٩\٣٠٥)

په مدارات او په مداهنت کښې دا فرق دې چه په مداهنت کښې په يو بد کار سره د قدرت لرلو سکوت اختيار کړې شی ، اګر چه دا د زړه نه نه وی او مدارات نرم رويه اختيارولو ته وائی - (۱)ويذكر عن أبي الدرداء : إنا لنكشر في وجوه أقوام وإن قلوبنا لتلعنهم

حضرت ابوالدرداء فرمائی چه مونږ بعض خلقو سره په خندا ملاويږو حال دا دې چه دننه خمونږ زړونه په دوی لعنت وائی ، کشر .... د باب د ضرب نه دې ، غاښونه ښکاره کولو او د مسکې کيدو په معنی راخی (۲)

ابن ابی الدنيا او ابراهيم حربی دا تعليق موصولاً نقل کړيدې - (۳)

د حضرت ابوالدرداء ﷺ مطلب دا دې چه بعض خلق د بدکردارئ په وجه مونږ ته ښه نه لګی او خمونږ زړونو کښې دوی دپاره ماسوا د نفرته بل څه نه وی خو د ملاويدو په وخت مونږ دوی ته اظهار د خوشحالئ او د خندا کوو ، ديته مدارات وائی

مُزَرَّرة بالذهب .... يعنی ديکښې د سرو زرو تنړئ لګيدلې وې -

قوله: قال أيوب بثوبه وأنه يريه إياه: شارحينو د دې معنی ليکلې ده " والمعنى: أشار أيوب بثوبه ليرى الحاضرين كيفية ما فعل النبى صلى الله عليه و سلم عند كلامه مع مخرمة ، ولفظ القول يطلق ، و يراد به الفعل"

يعنی راوی د حديث ايوب د رسول الله ﷺ د جامې ورکولو په کيفيت پوهولو دپاره خپله جامه داسې رااوويستله او وې خودله .... قال أيوب د " فعل أيوب " په معنی کښې دې ، قول د فعل په معنی هم کله کله استعماليږی

قوله: وكان في خلقه شيء: يعنی د مخرمه په اخلاقو کښې څه سختي او تيزی وه ، ړومبی حديث کښې حضور ﷺ د يو سړی په باره کښې " بئس أخو العشيرة " فرمائلې وو خو روايت کښې د دې سړی څه تعيين نشته دې بعضو ويلې دی چه دا مخرمه وو (۴)

امام بخاری رحمه الله دويم حديث دينه پس ذکر کړيدې چه هغې کښې د مخرمه ذکر دې ، غالباً دې خبرې ته اشاره کولو دپاره چه ړومبی روايت کښې د " رجل مبهم " نه مخرمه مراد دې - (۵)

قوله: وقال حاتم بن وردان : حدثنا أيوب ......: امام بخاری رحمه الله چه کوم موصول روايت ذکر کړيدې ديکښې د صحابی ذکر نشته دې يعنی دا مرسل دې ، چه دا تعليق ئې راوړلو نو امام په دې سره د دې موصول کيدو ته اشاره اوکړه ، ديکښې د " مسور

---

(۱) فتح الباری : ۱۰\۶۴۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۷۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۳۶)

(۲) النهاية لابن الأثير : ۴\۱۷۶ ، مجمع بحار الانوار : ۴\۴۰۴)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۴۷ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۷۱)

(۴) ارشاد الساری : ۱۳\۱۳۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۷۲)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۶۳۸)

بن مخرمه " صحابی تذکره ده - دا تعلیق امام په" شهادات " کښې موصولاً ذکر کړيدې (۱)

۸۳= بَاب لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ وَقَالَ مُعَاوِيَةُ لَا حَكِيمَ إِلَّا ذُو تَجْرِبَةٍ

[۵۷۸۲] (۲) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ

رسول الله ﷺ فرمائی چه مؤمن نه د يو سوری نه دوه خله ټك نه ورکولې کيږی ، مطلب دا چه مؤمن دوه خله دهوکه نه خوری ، يو ځل چه ده سره دهوکه اوشی نو دې محتاط کيږی او په دوباره د دهوکې نخه نه ګرځی -

د حديث سبب د ورود : د دې حديث سبب د ورود دا دې چه رسول الله ﷺ د غزوه بدر په موقع باندې مشهور شاعر ابوعزه ګرفتار کړو ، خلقو دده سفارش اوکړو نو دوی ﷺ په ده احسان اوکړو او دې ئې آزاد کړو ، خو دا عهد ئې ترينه واخستو چه بيا به دې د اسلام خلاف او د رسول الله ﷺ په مخالفت کښې اشعار نه وائی ... ده د آزاديدو نه پس دا وعده ماته کړه او د پخوا په شان ئې هجويه اشعار ويلې د غزوه احد په موقع په دوباره ګير شو ، بيا څه خلقو د ده سفارش اوکړو خو رسول الله ﷺ په دې موقع اوفرمائل : چه مؤمن د يو سوري نه دوه خله ټك نه خوری - (۳) لايُلدَغ د مجهول صيغه ده او ديکښې د مؤمن د يو وصف خبر ورکړې شويدې ، خو بيا هم شارحينو ليکلی دی چه دا د نهی په معنی کښې دې - نهې په صورت د خبر ده او مطلب دا دې چه مؤمن دپاره محتاط او بيدار اوسيدل پکار دی چه دې بيا بيا دهوکه اونه خوری - (۴)

قوله: وقال معاوية: لا حکيم إلا ذو تجربة: حضرت معاويه ﷺ فرمائی چه هم تجربه کار سړې حکيم دې ، بعض روايتو نو کښې دي " لاحليم إلا ذوتجربة " (۵)، حليم بردبار او باوقار ته وائی ، مطلب دا دې چه حکمت او پوهه او حلم او بردباری انسان کښې په تجربو کولو سره پيدا کيږی او مضبوطيږی ، ځه کوم کس تجربه کار نه وی او د زمانې نرمې او سختې ئې نه وی ليدلې ، ده کښې حلم او بردباری ، صبر او تحمل او حکمت او پوهه نه ښکاره کيږی.....دحديث سره د دې اثر مناسبت بيانولو کښې علامه عينی رحمه الله ليکی:

" ومناسبة ذكر أثره للحديث الذي هو الترجمة : هي أن الحليم الذي ليس له تجربة قد يقع في أمر مرة بعد

---

۱) صحيح البخاری ، کتاب الشهادات ، باب شهادة الأعمى ..... (رقم الحديث : ۲۶۵۷)

۲) ۵۷۸۲) الحديث أخرجه مسلم فی کتاب الزهد والرقائق ، باب لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين : ۱۴ ۳۲۹۵ (رقم الحديث : ۲۹۹۸) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی الحذر من الناس)

۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۵۰ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۷۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۴۰)

۴) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۵۰ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۷۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۳۹)

۵) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۴۹ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۷۳ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱۳۹)

أخرى فلذاك تيد الحليم بذى التجربة" ([1])
يعنى چه د كوم سړى تجربه نه وى هغه به بيا بيا غلطى كوى او دهوكه به خورى ، خو صاحب د تجربه چه حليم دې هغه به داسې نه وى -
امام بخارى رحمه الله په الادب المفرد كښې دا اثر موصولاً نقل كړيدې ([2]) او امام احمد او ابن حبان دا مرفوعًا نقل كړيدې -([3])

٨٤=بَاب حَقِّ الضَّيْفِ

[٥٧٨٣] حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ النَّهَارَ قُلْتُ بَلَى قَالَ فَلَا تَفْعَلْ قُمْ وَنَمْ وَصُمْ وَأَفْطِرْ فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّكَ عَسَى أَنْ يَطُولَ بِكَ عُمُرٌ وَإِنَّ مِنْ حَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا فَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ فَقُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ مِنْ كُلِّ جُمُعَةٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ قُلْتُ أُطِيقُ غَيْرَ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ صَوْمَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قُلْتُ وَمَا صَوْمُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ قَالَ نِصْفُ الدَّهْرِ [ر:١٠٧٩]

د ميلمستيا وركولو حكم :د ميلمه حق دې چه په قدر د وس د ده ميلمستيا اوشى ، ميلمستيا وركول د جمهورو عالمانو په نزد مسنون او مستحب ده ، او د امام احمد رحمه الله په نزد واجب ده - ([4])
د بعض عالمانو په نزد په كلى والو باندې واجب ده ، او په ښار والا باندې نه ده واجب ځكه چه كلى كښې د خوراك وغيره څه انتظام نه وى او په ښار كښې هوټل وغيره وى او خوراك په اسانه ملاويږى - ([5])

قوله: فشدّدت فشُدّد عليّ: يعنى ما دسختئ او د قوت مظاهره اوكړه چه څه زياتې روژې ساتلې شم نو د رسول الله ﷺ د طرفه هم سختى اوكړې شوه او دوى ﷺ اوفرمائل چه يو ورځ روژه او بله ورځ كوژه كوه ګنى شروع كښې رسول الله ﷺ په مياشت كښې صرف د

---

[1]) عمدة القارى : ٢٢\١٧٢)
[2]) فتح البارى : ١٠\٦٤٦)
[3]) مسند احمد فى مسانيد ابى سعيد : ٣\٦٩)
[4]) عمدة القارى : ٢٢\١٧٣ ، مرقاة النفاتيح ، كتاب الأطعمة ، باب القيامة : ٨\٢٠٣ ، الجامع لأحكام القرآن للقرطبى ، سورة هود : ٩\٦٤ ، شرح صحيح البخارى لابن البطال : ٩\٣١٠)
[5]) عمدة القارى : ٢٢\١٧٣)

دري ورځو روژو نیولو دپاره ویلې وو -

حدیث د باب کښې دباب کښې دی إن لزورك عليك حقا، زَوْر میلمه ته وائی -

۸۵=بَاب إِكْرَامِ الضَّيْفِ وَخِدْمَتِهِ إِيَّاهُ بِنَفْسِهِ

وَقَوْلِهِ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ [الذاريات: ۲۴]

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يُقَالُ هُوَ زَوْرٌ وَهَؤُلَاءِ زَوْرٌ وَضَيْفٌ وَمَعْنَاهُ أَضْيَافُهُ وَزُوَّارُهُ لِأَنَّهَا مَصْدَرٌ مِثْلُ قَوْمٍ رِضًا وَعَدْلٍ يُقَالُ مَاءٌ غَوْرٌ وَبِئْرٌ غَوْرٌ وَمَاءَانِ غَوْرٌ وَمِيَاهٌ غَوْرٌ وَيُقَالُ الْغَوْرُ الْغَائِرُ لَا تَنَالُهُ الدِّلَاءُ كُلُّ شَيْءٍ غُرْتَ فِيهِ فَهُوَ مَغَارَةٌ تَزَاوَرُ [الكهف: ۱۷] تَمِيلُ مِنَ الزَّوَرِ وَالْأَزْوَرُ الْأَمْيَلُ

[۵۷۸۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْكَعْبِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتُهُ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَثْوِيَ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرِجَهُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ مِثْلَهُ وَزَادَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۵۶۷۳]

[۵۷۸۵] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۳۱۵۳]

[۵۷۸۶] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَبْعَثُنَا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ فَلَا يَقْرُونَنَا فَمَا تَرَى فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَأَمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ فَاقْبَلُوا فَإِنْ لَمْ يَفْعَلُوا فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِي يَنْبَغِي لَهُمْ [ر: ۲۳۲۹]

[۵۷۸۷] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ [ر: ۳۱۵۳]

د ترجمة الباب وضاحت : د ترجمة الباب دوه جزءه دی :

① رومبی جزء دی إکرام الضیف و خدمته إیاه بنفسه یعنی د میلمه عزت کول او دده په خپله خدمت کول .... یو صورت خو ئې دا دې چه د میلمه د خدمت دپاره چا ته اوویلې شی ، او دې د ده میلمستیا اوکړی ، دویم صورت دا دی چه انسان په خپله د ده خدمت اوکړی .... دینه پس ئې د قرآن کریم آیت (ضیف ابراهیم المکرمین) ذکر کړو امام بخاری رحمه

الله غالبا ديته اشاره كړيده چه ابراهيم عليه السلام په خپله د خپلو ميلمنو خدمت كولو، لكه چه قرآن كريم كښې دى (و جاء بعجل حنيذ) ([1])

په بعض روايتونو كښې دى چه د ميلمستيا طريقه د ټولو نه وړمبې ابراهيم عليه السلام جارى كړيده ، دوى به بغير د ميلمنو نه خوراك نه كولو - ([2])

② امام بخارى رحمه الله د ترجمة الباب د دويم جزء په طور د سورة حجرات آيت كريمه ذكر كړو (ضيف إبراهيم المكرمين) المكرمين ، د " ضيف " صفت دې ، ضيف د مفرد او د جمع دواړو دپاره استعماليږى، دلته دجمع دپاره دې، دې دپاره ددې صفت " المكرمين " جمع راوړيده- د ضيف جمع قلت أضياف او جمع كثرت ئې ضيوف او ضيفان راځى ([3])

وړاندې امام بخارى رحمه الله د لفظ د ضيف په شان درې نور الفاظ هم ذكر كړيدى چه كوم مفرد او جمع په دواړو طريقو استعماليږى ، لكه چه دې فرمائى :

قوله: قال أبوعبدالله: يقال: هوزَور وضيف، ومعنا: أضيافه وزُوَّاره: يعنى زور او ضيف دواړه مفرد ويلې كيږى خو مراد ترينه جمع اخستې كيږى ، ابو عبدالله نه په خپله امام بخارى رحمه الله مراد دې .... دليل ئې دا ذكر كړيدې چه دا مصدر دې او مصدر مفرد جمع دواړو دپاره استعماليږى ، مثلا ويلې كيږى ، قوم رضا او قوم عدل ... ديكښې رضا او عدل دواړه مصدر دى د جمع دپاره استعمال شويدى -

دارنګه ويلې كيږى ماء غَوْر ، بئر غَوْر ، ماءان غور ، مياه غور ...... غور مصدر دې او د مفرد ، تثنيه او د جمع دپاره استعماليږى .... دا تفصيل په اصل كښې امام فراء په " معانى القرآن " كښې ليكلې دې او امام بخارى رحمه الله د ده نه اخذ كړيدې ، دوى د قرآن كريم آيت (قل أرأيتم إن أصبح ماءكم غورا) ([4]) تر لاندې ليكلې دى چه " غورا " جمع نه استعماليږى - ([5])

قوله: ويقال: الغور الغائر لا تناله الدِّلاء، كل شيء غرت فيه فهو مَغَارَة: دا د ابوعبيده كلام دې چه غور د غائر په معنى كښې دې يعنى مصدر د اسم فاعل په معنى دې ، اوبه كمې شى يا اوچې شى ، او په ډولچه كښې رااونه ځى نو دغه وخت ويلې كيږى ماء غور .... دلاء ، ډولچې ته وائى ، وړاندې فرمائى هر هغه څيز چه ديكښې ته روان ئې ديته " مغارة " وائى او ديته غار هم وائى - ([6])

قوله: تزاور: تميل من الزور، والأزور، الأميل: امام بخارى رحمه الله د خپل عادت

---

[1]) سورة هود : ۶۹)
[2]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى ، سورة البقرة (الآية : ۱۲۴) ۲\۹۸)
[3]) عمدة القارى : ۲۲\۱۷۳)
[4]) سورة الملک : ۳۰)
[5]) الجامع لأحكام القرآن للقرطبى : ۱۰\۴۰۹)
[6]) عمدة القارى : ۲۲\۱۷۳)

مطابق د لفظي مناسبت سره د سورة كهف آيت تفسير ته منتقل شو ، سورة كهف كښي دي﴿ و ترالشمس إذا طلعت تزاور عن كهفهم ذات اليمين﴾(١) فرمائي ديكښي تزاور د " تميل " په معنى كښي دې يعني نمر مائله كيږي ، فرمائي دا د " زَور " نه ماخوذ دې ، د زور معنى كوږ والي او ميلان دې ، د أزور معني أميل دې يعني زيات مائله كيدل ، دا تشريح د ابوعبيده د كلام نه امام رانقل كړيده - (٢)

قوله: فليكرم ضيفه جائزته يوم وليلة والضيافة ثلاثة أيام فما بعد ذلك فهو صدقة:

جائزته په تركيب كښې د " ضيفه " نه بدل اشتمال هم كيدې شي ، دې صورت كښي به دا منصوب وي ځكه چه دده متبوع " ضيفه " د " ليكرم " دپاره مفعول به كيدو په بناء منصوب دې ، او دا مبتداء هم كيدې شي" يوم وليلة " دې دپاره خبر دې ، دې صورت كښي به دا مرفوع وي- (٣)

د ميلمستيا مده : دينه پس ئې او فرمائل چه ميلمستيا درې ورځې ده ، دينه پس چه څه وركړې شي دا صدقه ده ،

علامه خطابى او نورو څو محدثينو ددې تشريح داسې كړيده چه ټوله مده د ميلمستيا درې ورځې ، ديكښې په ړومبئ ورځ خو دې ښه اكرام اوكړې شي او د ماحضر او د معمول نه دې زيات اهتمام اوكړې شي ، په دويمه او په دريمه ورځ دې د ما حضر او د معمول مطابق خدمت اوكړې شي .... دې درې ورځو نه پس چه څه وركړې شي ، دا " حق د ضيافت " نه دې بلكه صدقه ده - (٤) د جائزه معنى عطاء ، تحفه ، هديه او د بخشش ده - (٥)

ابن بطال رحمه الله فرمائي چه رسول الله ﷺ ميلمستيا په درې حصو تقسيم كړه ، ړومبئ ورځ خو دده خدمت كښې دې هديه او تحفه وړاندې كړې شي ، په دويمه ورځ دې د معمول نه لږ زيات په خوراك كښې تكلف اوكړې شي او په دريمه ورځ دې ماحضر حاضر كړې شي ، دينه پس كوربه ته اختيار دې ، چه د ده خدمت كوي او كه نه كوي لكه چه ځنګه نفلي صدقه كښې اختيار وي - (٦) د علامه خطابى او د ابن بطال د دواړو د تشريح حاصل هم دا دې چه ټوله مده د ميلمستيا درې ورځې ده -

بعضو عالمانو " يوم الجائزة " بيله شمار كړيده ، د دوى په نزد د ضيافت درې ورځې او يو

---

(١) سورة الكهف : ١٧)
(٢) عمدة القارى : ٢٢\١٧٣)
(٣) ارشاد السارى : ١٣\١٤٣ ، عمدة القارى : ٢٢\١٧٣)
(٤) عمدة القارى : ٢٢\١٧٥ ، فتح البارى : ١٠\٦٥٣)
(٥) عمدة القارى : ٢٢\١٧٣ ، مجمع بحار الانوار ، مادة " جوز " : ١\٤١١ ، النهاية لابن الأثير ، مادة " جوز " : ١\٣١٤)
(٦) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩\٣٠٩) .

ورځ د " جائزه " ده (1) نو دارنګه تولې ورځې څلور جوړيږی ، د دې تائيد د مسلم شريف د
يو روايت نه هم کيږی ، ديکښې دی " الضيافة ثلاثة أيام و جائزته يوم و ليلة " (2) دينه دا هم
معلوميږی چه د " جائزه " د ضيافت نه روستو ده ، ددې حاصل دا راووتلو چه د ميلمه دې
درې ورځو پورې ميلمستيا اوکړې شی چه دا د ده حق دې او دينه پس چه په کومه ورځ دې
تلو والا وی نو د ده په خدمت کښې دې څه هديه او تحفه هم وړاندې کړې شی (3) او د
وړاندينی منزل ته تللو دپاره دې ده ته زاد راه (د لارې خرچه) هم ورکړې شی ، ديته " جيزه
" وائی ، يو بل حديث کښې ديته اشاره شته "أجيزالوفد بنحوما كنت أجيزهم" (4)

د " جائزته " يو بله تشريح حافظ ابن حجر رحمه الله کړيده ، هغه ليکی : "ويحتمل أن يكون
المراد بقوله : " و جائزته " بيانا لحالة أخرى ، و هى أن المسافر تارة يقيم عند من ينزل عليه ، فهذا لا يزاد على
الثلاث بتفاصيلها ، و تارة لا يقيم ، فهذا يعطى ما يجوز به قدر كفايته يوما وليلة ، و هذا أعدل الوجه " (5)
د دې حاصل دا دې چه ميلمه په دوه قسمه دې ، يو خو هغه ميلمه دې چه د کوربه سره
درې ورځو پورې اوسيږی ، د ده دپاره خو هم هغه تفصيل دې چه کوم تير شو چه په ړومبۍ
ورځ دې ورته ښه اکرام اوکړې ، په دويمه ورځ دې د معمول نه لږ زيات اوکړې شی ، او په
دريمه ورځ دې د معمول مطابق ماحضر وړاندې کړی ، دويم هغه ميلمه دې چه د هغه اراده
د اوسيدو نه وی ، د ده د رخصتيدو په وخت دې ده ته دې د لارې دپاره دومره خرچه ورکړې
چه دده د يو ورځ او د يو شپې دپاره کافی وی ، خلاصه دا ده چه د " ميلمستيا " تعلق د
درې ورځو پورې اوسيدونکی ميلمه سره دې او د " جائزه تعلق د هغه ميلمه سره دې چه
کوم د قيام اراده نه لری ، بلکه چه څه لږ ساعت دپاره راغلې وی -
چه کوم حضرات ضيافت او ميلمستيا ته واجب وائی ، هغوی د حديث د باب نه استدلال
کوی چه "فما بعد ذلك فهو صدقة" نه معلوميږی چه دينه وړاندې ضيافت صدقه نه ده ، بلکه
واجب ده - (6).
خو چه کوم حضرات د وجوب قائل نه دی هغوی وائی چه د صدقه لفظ دلته دې دپاره
استعمال شويدې چه د درې ورځو نه زيات څوك په ضيافت باندې مکلف نه کړې شی ،

---

(1) ۱۱۷ مرقاة المفاتيح ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ۹\۲۰۲ ، شرح الطيبى ، كتاب الأذعمة ، باب الضيافة : ۸\۱۷۲ (رقم الحديث : ۴۲۴۴)
(2) رواه مسلم فى كتاب اللقطة ، باب الضيافة و نحوها : ۳\۱۳۵۳ (رقم الحديث : ۱۷۲۶)
(3) فتح البارى : ۱۰\۶۵۳ ، شرح الطيبى ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ۸\۱۷۲ (رقم الحديث : ۴۲۴۴) مرقاة المصابيح ، كتاب الأطعمة ، باب الضيافة : ۸\۲۰۲)....
(4) سنن أبى داود ، كتاب الخراج و الإمارة و الفئ ، باب فى إخراج اليهود من جزيرة العرب : ۳\۱۶۵ (رقم الحديث : ۳۰۲۹)
(5) فتح البارى : ۱۰\۶۵۳)
(6) ۱۲۲ فتح البارى : ۱۰\۶۵۳ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۴)

خکه چه ډير خلق ، خاصکر دولت مند خلق د صدقې د خوراك نه اعراض کوی - (۱)

قوله: ولا يحل له أن يثوى عنده حتى يُحْرِجه: د يو ميلمه دپاره دا جائز نه دی چه د کوربه سره دومره ايسار شی چه دې په حرج ، په تنګسيا او په تکليف کښې مبتلاء کړی ، يُحْرِجه د باب د افعال نه دې ، أحرج په معنی د تنګئ او په حرج کښې د اچولو دې -

د صحيح مسلم په يو روايت کښې دی " حتی يؤثمه " (۲) أی يوقعه فی الإثم ..... امام نووی رحمه الله فرمائی چه دومره دې ايسار نه شی چه کوربه لره په ګناه کښې مبتلاء کړی ځکه چه د زيات اوسيدو په وجه ممکن ده چه کوربه د ده غيبت شروع کړی يا ده ته څه تکليف ورکړی يا څه بد ګمانی پرې اوکړی نو دارنګه به کوربه په ګناه کښې مبتلاء شی- (۳)

خو دا حکم هغه وخت دې چه کله د ميلمه په زيات اوسيدو سره کوربه په حرج او تکليف کښې مبتلاء کيږی ، کُه د ميلمه په اوسيدو سره کوربه ته څه حرج او تکليف نه وی ، ظاهره ده چه داسې صورت کښې د عدم جواز دا حکم نه دې - (۴)

قوله: فخذوا منهم حق الضيف الذى ينبغى لهم: په زبردستئ د چا مال د ده د رضامندئ نه بغير اخستل په عام حالاتو کښې بالاتفاق ناجائز دې ، اګر چه د ضيافت دپاره ولې نه وی ، دې وجه نه ددې جملې مختلف مطلبونه بيان کړې شويدی -

① دا په حالت اضطرار باندې محمول دې ، يعنی چه کوم ميلمه حالت د اضطرار ته اورسی، او خلق د ده ضيافت نه کوی نو داسې صورت کښې دې دا په زبردستئ سره د خپل ځان د بچ کولو دپاره اخستې شی (۵)

الضرورة تبيح المحظورة : ② دا د هغه مخصوص خلقو متعلق ويلې شويدې چه د هغوی سره معاهده شوې وه چه کُه د مسلمانانو لښکر په دغه ځائې تيريږی نو دوی به ئې ميلمستيا کوی ، او په معاهده عمل کول واجب دی ، دې وجه نه دوی ته په زبردستئ حق د ضيافت وصولولو اجازت ورکړې شو - (۶)

۸۶= بَاب صُنْعِ الطَّعَامِ وَالتَّكَلُّفِ لِلضَّيْفِ

[۵۷۸۸] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ فَزَارَ

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۶۵۳ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۴)

۲) رواه مسلم فى كتاب للقطة ، باب الضيافة و نحوها : ۳\۱۳۵۳ ، (رقم الحديث : ۱۷۲۶) .

۳) شرح مسلم للنووى ، كتاب اللقطة ، باب الضيافة و نحوها : ۲\۸۰)

۴) فتح البارى : ۱۰\۶۵۴)

۵) عمدة القارى : ۲۲\۱۷۶)

۶) ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۶)

سَلْمَانُ أَبَا الدَّرْدَاءِ فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً فَقَالَ لَهَا مَا شَأْنُكِ قَالَتْ أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَاءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا فَقَالَ كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ قَالَ مَا أَنَا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ فَلَمَّا كَانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَنَامَ ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَلَمَّا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ قُمِ الْآنَ قَالَ فَصَلَّيَا فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقَ سَلْمَانُ أَبُو جُحَيْفَةَ وَهْبٌ السُّوَائِيُّ يُقَالُ وَهْبُ الْخَيْرِ [ر: ۱۸٦٧]

په میلمستیا کښې تکلف کول: د میلمه دپاره په قدر د استطاعت دپاره د معمول نه لږ بدل خوراك تیارول پکار دی او په خوراك کښې ورته تکلف کول پکاری ، دا په اسراف یا په تبذیر کښې نه راځی دا د سلف صالحین معمول پاتې شویدې امام بخاری رحمه الله په دې باب کښې هم دا بیانول غواړی -

خو دیکښې د خپل استطاعت مطابق د تکلف اهتمام کول پکار دی ، د وس نه زیات تکلف کولو کښې نور ډیر زیات حقوق العباد متاثر کیږی ، ..... بعض خلق مقروض وی خو د میلمنو دمیلمستیا کولو دپاره د نورو قرضونو اخستو اهتمام کوی ، نو دا صحیح نه ده ، ځکه چه قرض اداء کول واجب او میلمستیا کول مستحب دی ، د مستحب د اداء کولو خو دې اهتمام وی او فرض او واجب دې شا ته اوغورزولې شی ، دا شرعاً غلطه ده -

حدیث د باب کښې دی چه حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه د حضرت ابو الدرداء میلمه شو ، د شپې هلته پاتې شو ، حضرت ابوالدرداء دوی دپاره خوراك تیار کړو " فصنع له طعامًا ...." سره امام ترجمة الباب ثابت کړیدې -

قوله: فرأى أم الدرداء متبذلة: حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حضرت ابو الدرداء ښځه ام الدرداء اولیدله چه دې بالکل ساده جامې اغوستې دی چه کومې عموماً د کار کولو په وخت په کور کښې استعمالیږی ، حضرت سلمان اوویل چه ته دې حالت کښې ولې ئې ؟ نو دې جواب ورکړو چه د ابوالدرداء مونږه ته څه رغبت نشته دې ، بیا د چا دپاره اهتمام اوکړې شی؟ د ام الدرداء نوم خَيْرَه بنت ابي حدرد دې - (۱)

مُتَبَذِّلَةً دا د باب تفعل نه د اسم فاعل مونث صیغه ده أی لابسة ثياب البذلة-

قوله: صدق سلمان: حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه ته چه کوم نصیحت کړې وو ، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې توثیق او تصدیق اوکړو ، د طبرانی په روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی ته اوویل " عويمر! سلمان أفقه منك"(۲)

---

(۱) ارشاد السارى : ۱۳\۱۴۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۷٦ ، و الإصابة فى تمييز الصحابة : ٤\٤٤٨ (رقم الترجمة : ۱۲۵٦)

(۲) ارشاد السارى : ۱۳\۱٤۸)

قوله: أبو جُحَيْفةَ وهْب السُّوائي، يقال له وهب الخير: يعنى جحيفه ته وهب الخيرهم وائى.

د ترجمة الباب سره مناسبت : د ترجمة الباب رومبې جزء " سنع طعام " ذكر خو په حديث كښې صراحتاً موجود خو د دويم جزء " التكلف للضيف " ذكر نشته ، مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله په " لامع الدرارى " كښې فرمائى :

ولعله قصد إثبات الجزء الثاني بقوله : كُلْ فإني صائم ، فإنهم لما كانت عادتهم الصوم و التبذل ، فالظاهر أنهم لم يكونوا يصنعون طعامًا بالنهار ، و كانوا يكتفون بطعام الليل ، فكان صنع الطعام الجديد له تكلفا و لا يبعد أين يستنبط التكلف من قوله : فأكل ، فمنه لما اعتاد الصوم و التزمه ، كان الإفطار لأجل اضيف احتمالا للكلفة من غير شك " (١)

د دې حاصل دا دې چه امام بخارى رحمه الله د ترجمة الباب د دويم جزء ثابتول په حديث كښې واقع په " كُلْ فإني صائم " سره غواړى ، حضرت ابوالدرداء ﷺ او د دوى د كور والا عادت چه د روژې ساتلو وو ، دې وجه نه ظاهر هم دا ده چه دې خلقو به د ورځې خوراك نه تيارولو صرف د شپې به ئې د خوراك انتظام كولو ، نو په دې موقع د دوى د ورځې د خوراك انتظام كول د ميلمه دپاره په طور د تكلف وو ، دارنگه د ترجمة الباب دويم جزء " التكلف للضيف " دې سره ثابتيږى ، او دا هم ممكن ده چه د ترجمة الباب دا دويم جزء د حديث په لفظ " فأكل " سره ثابت كړې شى ، د حضرت ابوالدرداء ﷺ عادت د روژې ساتلو وو خو دوى د ميلمه په خاطر افطار اوكړو ، دا افطار كول د ميلمه دپاره په طور د تكلف وه -
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه امام بخارى رحمه الله " التكلف للضيف " سره د حضرت سلمان فارسى ﷺ دې روايت ته اشاره كړيده ، چه هغه امام احمد په خپل مسند كښې نقل كړيدې ، چه ديكښې دى " نهانا رسول الله ﷺ أن نتكلف للضيف " (٢)
دواړو كښې تطبيق داسې كيدې شى چه د وس په صورت كښې خو اهتمام او تكلف كول پكار دى او د عدم استطاعت په صورت كښې تكلف صحيح نه دې ، د ممانعت والا روايت د عدم استطاعت په صورت محمول دې - (٣)

دا حديث د باب په كتاب الصوم كښې " باب من أقسم على أخيه ليفطر " كښې تير شويدې -

...

---

(١) لامع الدرارى : ١٠\٣١ ، و الأبواب و التراجم : ٢\١١٧)

(٢) و فى لفظ مسند الإمام أدحمد بن حنبل فى مسانيد سلمان : أن سلمان دخل عليه رجل ، فدعا له بما كان عنده فقال : لو لا أن رسول الله صلى الله عليه و سلم نهانا أو لولا أنا نهينا أن يتكلف أحدنا لصاحبه لتكلفنا لك: ٥\٤٤١ ،وكذا ذكر الهيثمى فى مجمع الزوائد ، كتاب البر والصلة ، باب النهى عن التكلف : ٨\١٧٩)

(٣) لامع الدرارى : ١٠\٣١ ، و الأبواب و التراجم : ٢\١١٧)

٨٧=بَاب مَا يُكْرَهُ مِنْ الْغَضَبِ وَالْجَزَعِ عِنْدَ الضَّيْفِ

[٥٧٨٩] حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ تَضَيَّفَ رَهْطًا فَقَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ دُونَكَ أَضْيَافَكَ فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَافْرُغْ مِنْ قِرَاهُمْ قَبْلَ أَنْ أَجِيءَ فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَأَتَاهُمْ بِمَا عِنْدَهُ فَقَالَ اطْعَمُوا فَقَالُوا أَيْنَ رَبُّ مَنْزِلِنَا قَالَ اطْعَمُوا قَالُوا مَا نَحْنُ بِآكِلِينَ حَتَّى يَجِيءَ رَبُّ مَنْزِلِنَا قَالَ اقْبَلُوا عَنَّا قِرَاكُمْ فَإِنَّهُ إِنْ جَاءَ وَلَمْ تَطْعَمُوا لَنَلْقَيَنَّ مِنْهُ فَأَبَوْا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ يَجِدُ عَلَيَّ فَلَمَّا جَاءَ تَنَحَّيْتُ عَنْهُ فَقَالَ مَا صَنَعْتُمْ فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَسَكَتُّ ثُمَّ قَالَ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَسَكَتُّ فَقَالَ يَا غُنْثَرُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ إِنْ كُنْتَ تَسْمَعُ صَوْتِي لَمَّا جِئْتَ فَخَرَجْتُ فَقُلْتُ سَلْ أَضْيَافَكَ فَقَالُوا صَدَقَ أَتَانَا بِهِ قَالَ فَإِنَّمَا انْتَظَرْتُمُونِي وَاللَّهِ لَا أَطْعَمُهُ اللَّيْلَةَ فَقَالَ الْآخَرُونَ وَاللَّهِ لَا نَطْعَمُهُ حَتَّى تَطْعَمَهُ قَالَ لَمْ أَرَ فِي الشَّرِّ كَاللَّيْلَةِ وَيْلَكُمْ مَا أَنْتُمْ لِمَ لَا تَقْبَلُونَ عَنَّا قِرَاكُمْ هَاتِ طَعَامَكَ فَجَاءَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ فَقَالَ بِاسْمِ اللَّهِ الْأُولَى لِلشَّيْطَانِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا [ر: ٥٧٧]

د حضرت عبد الرحمن بن ابي بكر ﷺ نه روايت دې چه حضرت ابوبكر ﷺ د يوې ډلې ميلمستيا اوكړه ، او عبدالرحمن ته ئې اوويل چه ځه رسول الله ﷺ خدمت ته ورځم ، ته دا ميلمانه بوځه او ځما د واپس كيدو نه پرې وړاندې وړاندې په دوى خوراك اوكړه او دينه خان فارغ كړه ، عبد الرحمن د حكم مطابق لاړو او چه څه حاضر وو هغه ئې ميلمنو ته كيخودل او ورته ئې اويل چه خورئ ، دوى اوويل ، د كور مالك (حضرت صديق اكبر) كوم خائې دې ، عبدالرحمن اوويل : تاسو خوراك اوكړئ ، دوى اوويل : چه تر څو د كور مالك نه وى راغلې مونږ به خوراك نه كوو ، عبدالرحمن اوويل : تاسو خمونږ د طرفه دا ضيافت قبول كړئ كُه تاسو خوراك اونكړو او دوى واپس راغلل نومونږ ته به غصه وى ، خو ميلمنو د خوراك نه انكار اوكړو ، څه پوهه شوم چه اوس به دوى په ما خامخا خفه كيږى ، چه كله دوى راغلل نو څه اړخ ته شوم ، دوى تپوس اوكړو چه تا څه څه اوكړل ؟ نو ميلمنو ورته ټول حال بيان كړو ، دوى ما ته اواز راكړو ، اے عبدالرحمن ! څه چپ پاتې شوم ، دوى بيا اواز راكړو ، اے عبدالرحمن ! په دې هم څه خاموش پاتې شوم ، بيا ئې اوويل : اے جاهله ، څه تا ته قسم دركوم چه كُه ته ځما اواز اورې نو ته ما ته ولې نه رابهر كيږې ؟ نو څه راووتلم او ما اوويل : چه ته دې د خپلو ميلمنو نه تپوس اوكړه ، نو دوى اوويل : دې صحيح وائى ، ده مونږه ته خوراك راوړې وو ، حضرت ابوبكر ﷺ اوويل : تاسو ځما انتظار اوكړو په خدائې مې دې قسم وى څه به نن خوراك نه كوم ، دې ميلمنو اوويل : په خدائې مو دې قسم وى چه مونږ به هم خوراك نه كوو ، چه تر څو تا نه وى خوړلې ، حضرت ابوبكر ﷺ اوويل ما د ننئ شپې په شان خرابه شپه نه ده ليدلې ، افسوس دې په تاسو ، تاسو ځمونږ ميلمستيا ولې نه قبلوئ ، بيا ئې اوويل : خوراك راوړئ ، عبدالرحمن خوراك راوړو ، نو ده بسم الله اوويلې

او خوراك كښې ئې لاس واچولو ، او وې ويل : رومبې حالت د شيطان د وجه وو ، نو دوى خوراك اوكړو ، او خلقو هم خوراك اوكړو۔

د حديث د باب سره مناسبت :حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه باب كښې دننه امام بخارى رحمه الله حضرت ابوبكر صديق ته د ميلمنو راتلو قصه ذكر كړه ، ديكښې د حضرت عبد الرحمن بن ابى بكر دا قول هم دى " فعرفت أنه يجد علىّ " ديجد معنى دلته د غصه كولو ده ، امام بخارى رحمه الله په راروان باب كښې دا په بل طريق سره نقل كړيدې ، ديكښې د " فغضب ابوبكر " تصريح هم ده -

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په دې تنقيد كړيدې او فرمائى چه د غضب اثبات مقصود نه دې بلكه د دې نفى او كراهت بيانول مقصود دى - (١) ځكه چه امام په ترجمة الباب كښې " مايكره من الغضب " ويلې دي -

قطب عالم حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهى رحمه الله د حديث د ترجمة الباب سره مناسبت بيانولو كښې په " لامع الدرارى " كښې ليكى :

" دل عليه قوله : لم أر فى الشر كالليلة ، وقوله : " الأولى من الشيطان " ، فإن مقالته هذه دلت على أنه عد غضبه و حلفه وجميع ما جرى شرا ، ومن أمر الشيطان " (٢)

يعنى حضرت صديق اكبر ﷺ اوفرمائل " لم أر فى الشر كالليلة " او خپله غصه وغيره ئې د شيطان امر اوگرځولو ، نو ددې كلام نه معلومه شوه چه د دوى غصه كيدل ، حلف اوچتول او د ميلمنو قسم كول دا ټول شر او د شيطان د طرفه وو ، دينه " ما يكره من الغضب " يعنى د غصه كراهت ثابتيږى -

مولانا محمد زكريا رحمه الله د لامع الدرارى په حاشيه او په الابواب والتراجم كښې دا توجيه وجيه گرځولې ده - (٣)

٨٨ = بَابُ قَوْلِ الضَّيْفِ لِصَاحِبِهِ لَا آكُلُ حَتَّى تَأْكُلَ

فِيهِ حَدِيثُ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٥٧٨٨]

[٥٧٩٠] حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا جَاءَ أَبُو بَكْرٍ بِضَيْفٍ لَهُ أَوْ بِأَضْيَافٍ لَهُ فَأَمْسَى عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا جَاءَ قَالَتْ لَهُ أُمِّي احْتَبَسْتَ عَنْ ضَيْفِكَ أَوْ عَنْ أَضْيَافِكَ اللَّيْلَةَ قَالَ مَا عَشَّيْتِهِمْ فَقَالَتْ عَرَضْنَا عَلَيْهِ أَوْ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا أَوْ فَأَبَى فَغَضِبَ أَبُو بَكْرٍ فَسَبَّ وَجَدَّعَ وَحَلَفَ لَا يَطْعَمُهُ فَاخْتَبَأْتُ أَنَا فَقَالَ يَا غُنْثَرُ فَحَلَفَتِ الْمَرْأَةُ لَا تَطْعَمُهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَحَلَفَ الضَّيْفُ أَوِ الْأَضْيَافُ

---

١) الابواب و التراجم : ٢\١١٧)
٢) لامع الدرارى : ١٠\٣٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٧)
٣) ٨) تعليقات لامع الدرارى : ١٠\٣٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٧)

أَنْ لَا يَطْعَمَهُ أَوْيَطْعَمُوهُ حَتَّى يَطْعَمَهُ فَقَالَ أَبُوبَكْرٍ كَأَنَّ هَذِهِ مِنْ الشَّيْطَانِ فَدَعَا بِالطَّعَامِ فَأَكَلَ وَأَكَلُوا فَجَعَلُوا لَا يَرْفَعُونَ لُقْمَةً إِلَّا رَبَا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرُ مِنْهَا فَقَالَ يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ مَا هَذَا فَقَالَتْ وَقُرَّةِ عَيْنِي إِنَّهَا الْآنَ لَأَكْثَرُ قَبْلَ أَنْ نَأْكُلَ فَأَكَلُوا وَبَعَثَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَنَّهُ أَكَلَ مِنْهَا [ر: ۵۷۷]

د ابوذر په نسخه کښې دا ترجمة الباب نشته دې ، بلکه دا حديث ئې د رومبی حديث سره بغير د ترجمة الباب نه رانقل کړيدې - (۱)

عبد الرحمن بن ابی بکر په روايت کښې وائي چه حضرت ابوبکر يو يا يو څو ميلمانه کورته راوستل او په خپله د ماښام په وخت رسول الله ﷺ ته ورغلو ، چه کله واپس شو نو څما مور د ده نه تپوس اوکړو او ورته ئې اوويل چه تا ميلمانه پريخودل په خپله چرته ايسار شوې وې ، دوی تپوس اوکړو ، تا په دې خلقو خوراك اونکړو ؟ نو څما مور ورته اوويل : مونږ خو خوراك د دوی وړاندې پيش کړو خو دوی انکار اوکړو ، حضرت صديق اکبر سخت خفه شو ، بد رد ئې اوويلې او قسم ئې اوکړو چه خوراك به نه کوم ، د عبد الرحمن بيان دې چه څه پټ ولاړ ووم ، دوی اواز راکړو : " اے جاهله " ښځې يعنی څما مور هم قسم اوکړو چه څه به هم خوراك نه کوم چه ترڅو دې خوراك اونکړی ، ميلمنو هم قسم اوکړو چه دوی به هم خوراك نه کوی ..... حضرت ابوبکر ﷺ اوويل ، دا د شيطان د طرفه وو ، بيا ئې خوراك رااوغوښتو ، او په خپله ئې هم اوخوړلو او په دې خلقو ئې هم اوخوړلو ، خلقو به چه کومه نمړئ هم اوچتوله د دې لاندې به نوره هم زياتيدله ، چه حضرت ابوبکر دا اوليدل نو (خپلې بی بی حضرت ام رومان ته ئې) وې ويل : اے د بنی فراس خور ! دا څه چل دې ؟ نودې اوويل : څما دې قسم وی د خپلو سترګو په يخوالی ، اوس خو د هغې نه هم زيات شو چه کوم څمونږ د خوراك نه وړاندې وو ، نو چه ټولو خلقو اوخوړله بيا ئې دا د رسول الله ﷺ خدمت ته هم اوليږله ، د عبدالرحمن بيان دې چه رسول الله ﷺ هم دينه خوراك اوکړو -

د ترجمة الباب مقصد : شارحينو د دې ترجمة الباب په مقصد هيڅ کلام نه دې کړې ، امام بخاری رحمه الله کيدې شی دې خبرې ته اشاره کول غواړی چه که کوربه څه سخته خبره اوکړی او ميلمه ته دا ښه نه ښکاری نو ميلمه هم داسې خبره په جواب کښې ويلې شی او شرعا د دې جواز شته دې -

قوله: فغضب أبوبکر، فسبّ وجدّع: جدّع يعنی دوی هم "يامجدوع الأذنين" اوويلې او په طور د خيرو ئې ورته اواز اوکړو (۲)

ياغُنثَرُ: د غنثر معنی د جاهل ، کمينه او د ثقيل (ناپوهه) راځی ، د غين په ضمه ، د نون په سکون او د ثاء په فتحه سره دې (۳) **ربا من أسفلها**: د ربا معنی د زياتيدو ده -

---

(۱) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۸ ، فتح الباری : ۱۰\۶۵۶)
(۲) عمدة القاری : ۲۲\۱۷۸)
(۳) (۱۱) ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۰ ، قال ابن الأثير : قيل : هو الثقيل الوَخم ....[بقيه برصفحه آئنده....

قوله: يا أخت بني فراس: فراس (د فاء د کسرې سره) نه د غنم بن مالك خوې مراد دې ، د ده د رور نوم حارث بن غنم دې ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد کښې وه ، يعنی دغنم دوه ځامن دی ، يو فراس او دويم حارث ، حضرت ام رومان د حارث په اولاد کښې ده خو چه د بنو حارث په مقابله کښې چه بنو فراس زيات مشهور دی ، دې وجه نه حضرت صديق اکبر د دوی نسبت بنوفراس ته اوکړو او وې ويل "يا أخت بني فراس" فالمعنی: يا أخت القوم المنتسبين إلى بني فراس

قوله: وقرة عيني: ديکښې واو قسميه دې يعنی خما د خپلو سترګو په يخ والی قسم ، دينه رسول الله ﷺ مراد دې ، په غيرالله قسم کول ناجائز دی ، غالبًا دا د نهی نه مخکښې واقعه ده -

٨٩=بَاب إِكْرَامِ الْكَبِيرِ وَيَبْدَأُ الْأَكْبَرُ بِالْكَلَامِ وَالسُّؤَالِ

د خبرو کولو حق مشر ته دې: د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مشرانو اکرام او احترام کول پکار دی ، دارنګه خبرو کښې ، تپوس کښې او په مجلس کښې د خبرو کولو ابتداء د مشره کول پکار دی چه دا د ده حق دی ، خو دا په هغه صورت کښې چه کله عمر کښې مشر او علم او فضل کښې برابر وی ، او که يو کس په عمر کښې کم او علم او فضل کښې زيات وی نو بيا دده حق وړاندې دې - (١)

[٥٧٩] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ مَوْلَى الْأَنْصَارِ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَسَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ أَنَّهُمَا حَدَّثَاهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةَ بْنَ مَسْعُودٍ أَتَيَا خَيْبَرَ فَتَفَرَّقَا فِي النَّخْلِ فَقُتِلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ فَجَاءَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَحُوَيِّصَةُ وَمُحَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَبَدَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَكَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَبِّرِ الْكُبْرَ قَالَ يَحْيَى يَعْنِي لِيَلِيَ الْكَلَامَ الْأَكْبَرُ فَتَكَلَّمُوا فِي أَمْرِ صَاحِبِهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَسْتَحِقُّونَ قَتِيلَكُمْ أَوْ قَالَ صَاحِبَكُمْ بِأَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْرٌ لَمْ نَرَهُ قَالَ فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ فِي أَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْمٌ كُفَّارٌ فَوَدَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قِبَلِهِ قَالَ سَهْلٌ فَأَدْرَكْتُ نَاقَةً مِنْ تِلْكَ الْإِبِلِ فَدَخَلَتْ مِرْبَدًا لَهُمْ فَرَكَضَتْنِي بِرِجْلِهَا قَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ سَهْلٍ قَالَ يَحْيَى حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ مَعَ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ بُشَيْرٍ عَنْ

....بقيه ازحاشيه ګذشته] و قيل : الجاهل ، من الغثارة : الجهل ، و النون زائدة ، النهاية : ٣ \ ٣٨٩)

(١) شرح صحيح البخاری لابن بطال : ٩ \ ٣١٧ ، فتح الباری : ١٠ \ ٦٥٧ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٥١ ، عمدة القاری : ٢٢ \ ١٧٩)

سَهْلٍ وَحْدَهُ [ر:۲۵۵۵]
بشیر بن یسار (د انصارو ازاد کړي غلام) د رافع بن خدیج او د سهل بن ابی حصمه دواړو نه روایت کوی ، دې دواړو بیان کړیدي چه عبد الله بن سهل او محیصه بن مسعود د خیبره راغلل او د کهجورو په باغ کښې د یو بل نه جدا شو ، عبد الله بن سهل لره چا قتل کړو نو عبد الرحمن بن سهل او حویصه بن مسعود او محیصه بن مسعود د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او د خپل ملګری (د قتل) په معامله کښې ئې خبرې شروع کړې عبدالرحمن خبره شروع کړه چه کوم په دې کسانو کښې د ټولو نه کشر وو ، ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل لوی سړې دې خبره اوکړی ،نو دې خلقو د خپل ملګری د قتل په معامله کښې خبرې اترې اوکړې ، نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : آیا تاسو د خپل ملګری د دیت حقدار ئې ، یا ئې اوفرمائل یا تاسو پنځوست قسمونه به خورئ (نو د دیت به مستحق شئ) نو خلقو عرض اوکړو : اے د الله رسوله دا خو داسي څیز دې چه مونږ خلقو په خپلو سترګو نه دې لیدلې ، نو دوی ﷺ اوفرمائل : بیا به یهود پنځوست قسمونه اوخوری او بری به شی ، نو دې خلقو عرض اوکړو : اے د الله رسوله دا خلق خو کافران دی (یعنی د دروغو قسمونه به اوخوری) نو بیا رسول الله ﷺ دې خلقو ته د خپل ځان نه دیت ورکړو -
دباب په دې ړومبي روایت به تفصیلی کلام روستو په قسامه کښې راشی ، دلته امام بخاری رحمه الله دا روایت ځکه ذکر کړیدې چه دیکښې حضور اکرم ﷺ اوفرمائل "كبّر الكبر" یحي بن سعید راوی د حدیث د دې تشریح کړیده "ليلي الكلام الأكبر" یعنی چه کوم لوی دې هغه دې د کلام او د خبرو ذمه داری واخلی ، علامه قسطلانی رحمه الله د كبّر الكُبْر ترجمه کړیده أي قدم الأكبر سنا للتكلم [1]
د روایت په آخر کښې حضرت سهل فرمائی چه د دیت په اوښانو کښې ما ته یو اوښ ملاو شو ، دې چه کله ما باړې (د څاروو غوجل) ته داخل کړو نو ده خه په لته اووهلم ، مِرْبَد (د میم په کسره او د راء په سکون سره او د باء په فتحه سره) باړې ته وائی سهل دا جمله د اهتمام سره چه ذکر کړیده نو د حدیث د پوره یاد ساتلو دپاره ئې ذکر کړیده ، علامه عینی رحمه الله لیکی : وأراد بهذا الكلام ضبط الحديث وحفظه حفظا بليغا" [2]

قوله: قال الليث: حدثني يحي عن بشير عن سهل ، قال يحي : حسبت أنه قال مع رافع بن خديج: د لیث دا تعلیق امام مسلم او ترمذی موصولا نقل کړیدي [3] دیکښې یحي وایی چه خما خیال دې چه بشیر د سهل نه چه کوم روایت نقل کړیدې نو

---

[1]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۲)
[2]) عمدة القاری : ۲۲\۱۸۰)
[3]) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب القسامة : ۳\۱۲۹۱ (رقم الحدیث : ۱۶۶۹) ، سنن الترمذی ، کتاب الدیات ، باب ما جاء في القسامة : ٤\۰۳ (رقم الحدیث : ۱٤۲۲)

دوی د رافع بن خدیج معیت ذکر کړې وو ، یعنی بره چه کوم موصول روایت دې دا " رافع بن خدیج او سهل " دې ، د لیث په طریق کښې " عن سهل " دې او د " رافع بن خدیج " په باره کښې دوی " حسبت " اوویل چه دې هم وو -

قوله: وقال ابن عيينة: حدثنا يحي عن بشير عن سهل وحده: سفیان بن عیینه دا تعلیق امام مسلم او نسائی موصولا نقل کړیدې [1] دا روایت صرف د سهل نه دې -

حاصل دا چه حماد بن زید روایت چه کوم دلته امام بخاری موصولا نقل کړیدې ، دا د رافع بن خدیج او د سهل د دواړو نه دې ، د لیث روایت کښې د " رافع " په باره کښې یو قسم شك دې او د سفیان بن عیینه روایت صرف د سهل نه دې -

[٥٧٩٢] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبِرُونِي بِشَجَرَةٍ مَثَلُهَا مَثَلُ الْمُسْلِمِ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَلَا تَحُتُّ وَرَقَهَا فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ وَثَمَّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَلَمَّا لَمْ يَتَكَلَّمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ النَّخْلَةُ فَلَمَّا خَرَجْتُ مَعَ أَبِي قُلْتُ يَا أَبَتَاهُ وَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَهَا لَوْ كُنْتَ قُلْتَهَا كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا قَالَ مَا مَنَعَنِي إِلَّا أَنِّي لَمْ أَرَكَ وَلَا أَبَا بَكْرٍ تَكَلَّمْتُمَا فَكَرِهْتُ [ر: ٦١]

د حدیث د باب ذکر کولو وجه : د باب دا دویم حدیث ړومبې په کتاب العلم ، باب قول المحدث : حدثنا أو أخبرنا و أنبأنا تر لاندې تیر شویدې ، دلته ددې د ذکر کولو حافظ بن حجر وجه لیکی او دده اتباع کښې علامه قسطلانی لیکی

" وكأن البخاري أشار بإيراد هذا الحديث هنا إلى تقديم ما لكبير حيث يقع التساوي ، أما لو كان عند الصغير ما ليس عند الكبير ، فلا يمنع من الكلام بحضرة الكبير ، لأن عمر تأسف حيث لم يتكلم ولده مع أنه اعتذر له ، بكونه بحضوره وحضور أبي بكر ، ومع ذلك تأسف على كونه لم يتكلم " [2]

یعنی د دې باب لاندې دا حدیث ئې راوړو په دې سره امام بخاری رحمه الله دې خبرې ته شاره کول غواړی چه مشر به هغه وخت مقدم کول پکار وی چه کله دې په علم او فضل کښې هم مشر وی یا د کشرانو سره برابر وی ، خو کّه یو کس چه په عمر کښې کشر وی خو په علم او فضل کښې زیات وی نو داسې صورت کښې د لویو په وجود کښې ده لره د خبرو کولو نه بندولې نه شې ، حضرت ابن عمر ته جواب معلوم وو خو دوی د خپل پلار فاروق اعظم او د حضرت صدیق اکبر په وجود کښې کلام کول مناسب او نه ګڼړل نو حضرت فاروق اعظم د ده په چپ پاتې کیدو د افسوس اظهار اوکړو-

---

[1]) صحیح مسلم ، کتاب القسامة ، باب القسامة : ٣ \ ١٢٩١ (رقم الحدیث : ١٦٦٩) ، سنن النسائی ، کتاب القسامة ، باب القسامة : ٤ \ ٢١١ (رقم الحدیث : ٢٩١٩)

[2]) فتح الباری : ١٠ \ ٦٥٧ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٥٣)

۹۰= بَاب مَا يَجُوزُ مِنْ الشِّعْرِ وَالرَّجَزِ وَالْحُدَاءِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْهُ

وَقَوْلِهِ وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ.] الشعراء: ۲۲۴-۲۲۷]

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي كُلِّ لَغْوٍ يَخُوضُونَ

[۵۷۹۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَغُوثَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنْ الشِّعْرِ حِكْمَةً

د شعر تعریف دي: " الكلام المقفى الموزون قصدا " (۲) یعنی شعر هغه کلام ته وائی چه کوم په قصد سره په قافیه او په وزن جوړ شوې وی ، د قصداً په قید لګولو سره هغه کلام اووتلو چه کوم په اتفاق سره په وزن برابر شوې وی -

رَجَز (د راء او د جیم په فتحه سره) د اکثرو په نزد داد شعر یو خاص قسم دې - (۳) دې صورت کښې به په " الشعر " ددې عطف د " عطف الخاص على العام " د قبیله وی ، او بعض وائی چه دا شعر نه دې بلکه د کلام یو مستقل نوع ده ، د دوی دلیل دا دې چه ددې ویونکی ته راجز وائی شاعر نه وائی - (۴)

د رجز معنی د حرکت کولو او د نزدې نزدې قدم ایخودو راځی ، رجز البعير هغه وخت ویلې کیږی چه کله اوښ نزدې نزدې قدم اړدی او روان وی نو چه د رجز اجزاء د یوبل سره نزدې وی دې وجه نه رجزد ویلوپه وخت ژبه متحرك اومضطرب وی،دې وجه نه دیته رجز وائی(۵)

حُداء (د حاء په ضمه سره) حدی ته وائی ، د اوښانو د رفتار تیزولو دپاره چه کوم رجز یا شعر په مخصوص سُر کښې ویلې کیږی ، دیته حدی وائی - (۶)

علامه ابن عبدالبر د حدی په جواز باندې اجماع رانقل کړیده - (۷)

د اشعارو جوړولو او د ویلو حکم : د شعر په باره کښې بعض عالمانو د مطلق کراهت قول

---

(۱) ۵۷۹۳) الحديث أخرجه الترمذي في كتاب الأدب ، باب ما جاء إن من الشعر حكمة : ۵\۱۳۷ (رقم الحديث : ۲۸۴۴) و أخرجه أبوداود في كتاب الأدب ، باب ما جاء في الشعر : ۴\۳۰۳ (رقم الحديث : ۵۰۱۰) و أخرجه ابن ماجه في كتاب الأدب ، باب الشعر : ۲\۱۲۳۵ (رقم الحديث : ۷۵۵)

(۲) فتح الباری: ۱۰\۶۵۹ ،ارشادالساری : ۱۳\۱۵۳ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۸۰، شرح الکرمانی : ۲۱\۱۸)

(۳) فتح الباری : ۱۰\۶۵۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۳ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۸۰)

(۴) فتح الباری : ۱۰\۶۵۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۴ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۸۰)

(۵) فتح الباری : ۱۰\۶۵۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۴)

(۶) فتح الباری : ۱۰\۶۵۹ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۵۴)

(۷) فتح الباری : ۱۰\۶۶۰)

اختيار كړيدى ، دوى خو يو د حضرت ابن مسعود د قول نه استدلال كوى ، چه " الشعر مزامير الشيطان " [1] (شعر د شيطان د موسيقئ يو آله ده -)
دارنګه د مسروق نه روايت دې چه دوى يو مصرعه اوويله او بيا خاموش شو ، د دوى نه د خاموشئ په باره كښې تپوس اوشو نو دوى اوويل " أخاف أن أجد فى صحيفتى شعرا " [2] (څه په دې خبره يريږم چه هسې نه څه په خپله عملنامه كښې يو شعر بيا مومم -)
دارنګه د ابوامامه نه يو مرفوع حديث منقول دې ، چه ابليس چه كله په زمكه راكوز كړې شو نو ده اوويل ، اجعل لى قرآنا ...... (خما د لوستلو دپاره څه څيز مقرر كړه) نو الله تعالى اوفرمائل الشعر [3] خو دا ټول روايتونه خلاف اصل او ضعيف دى [4] هم راتلونكې باب كښې باب مايكره أن يكون الغالب على الإنسان الشعر.... امام بخارى رحمه الله يو صحيح روايت رانقل كړيدې ديكښې دى " لأن يمتلئ جوف رجل قيحاً حتى يريه خير من أن يمتلئ شعرا " (تاسو كښې چه د چا خيټه د پيپه ډكه شى تر دې چه ده له خراب كړى نو دا ده له بهتر دې د دينه چه د ده خيټه د شعر نه ډكه شى)
دا روايت اګر چه صحيح دې خو دينه هغه اشعار مراد دى چه هغې كښې دروغ او فحاشى وى ، يا دا د هغه سړى په باره كښې دى ، چه دې شعر د خپل ژوند داسې مقصد او مشغله اوګرځى چه نور واجبات او د فرائضو په اداء كولو كښې دا مخل وى -
تر كومې چه د عامو اشعارو تعلق دې نو ددې په اباحت كښې كلام نشته دې ، امام بخارى رحمه الله په " الادب المفرد " كښې د حضرت عائشه رضي الله عنها روايت رانقل كړيدې چه دوى فرمائى " الشعر منه حسن ، و منه قبيح ، خذ الحسن ، و دع القبيح ، ولقد رويت من شعر كعب بن مالك أشعارا منها القصيدة فيها أربعون بيتا " [5] يعنى په اشعارو كښې ښه او بد دواړه قسمونه شته دې ، ما د كعب بن مالك څه اشعار رانقل كړيدى چه ديكښې يو قصيده په څلويښتو اشعارو مشتمل وه -
حافظ ابن حجر فرمائى چه ددې روايت سند حسن دې - [6]
امام بخارى رحمه الله چه دلته په باب كښې كوم روايتونه ذكر كړيدى نو هغه د اشعارو د ويلو په جواز دلالت كوى -

---

[1] فتح البارى : ١٠\٦٦٢)
[2] فتح البارى : ١٠\٦٦٢)
[3] فتح البارى:١٠\٦٦٢ ،و مجمع الزوائد للهيثمى، كتاب الأدب، باب ما جاء فى الشعر والشعراء : ٨\١١٩)
[4] ٢٧ فتح البارى : ١٠\٦٦٢)
[5] فضل الله الصمد ، باب الشعر حسن كحسن الكلام و منه قبيح : ٢\٣١٥ (رقم الحديث : ٨٦٦) و فى مجمع الزوائد للهيثمى ، " سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم عن الشعر ، فقال : هو كلام ، فحسنه حسن و قبيح قبيح ، كتاب الأدب ، باب الشعر فى الكلام : ٨\١٢٢)
[6] فتح البارى : ١٠\٦٦٠)

امام مسلم رحمه الله د شريد بن سويد ثقفى ﷺ روايت نقل كړيدې هغه فرمائى :

" ردفت رسول الله صلى الله عليه و سلم يوما ، فقال : هل معك من شعر أمية بن أبي الصلت شيئا ، قلت : نعم، قال : هيه ، فأنشدته بيتا ، فقال : هيه ، ثم أنشدته بيتا ، فقال : هيه حتى أنشدته مائة بيت " ([1])

حضرت شريد بن سويد ثقفى ﷺ فرمائى چه خه رسول الله ﷺ پسې يو ورځ سور ووم ، دوى ﷺ اوفرمائل : " تا ته د اميه بن ابى الصلت څه اشعار ياد دى ؟ ما اوويل " هو " دوى ﷺ اوفرمائل : ته واوروه ، ما يو شعر واورولو ، دوى اوفرمائل : " نور هم واوروه " ما بل شعر هم واورولو ، داسې ما سل شعرونه دوى ﷺ ته واورول -

امام ترمذى او امام احمد د حضرت جابر بن سمره ﷺ نه روايت نقل كړيدې ، هغه فرمائى " كان أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم يتذاكرون الشعر وحديث الجاهلية عند رسول الله صلى الله عليه و سلم فلا ينهاهم ، و ربما يتبسم " ([2]) (اصحابو به د رسول الله ﷺ وړاندې اشعار او د جاهليت خبرې كولې ، حضور ﷺ به دوى نه منع كول بلكه كله كله به مسكې هم شو)

دې وجه نه ددې احاديثو په وجود كښې اشعارو ته مطلقًا مكروه ويل صحيح نه دې ، خو ديكښې د شرعى حدونو رعايت كول ضرورى دى ، ډير زيات ددې شغل نه دى ساتل پكار ، او چه ديكښې د چا هجو نه وى ، د چا په تعريف كښې مبالغې نه كار نه وى اخستې شوې ، ديو خاص متعين ښځې ذكر نه وى ، شعر كښې د دې امورو كه رعايت اوشى نو دا بلا كراهت جائز دې ، بلكه ابن عبد البر د دې په جواز اجماع نقل كړيده ، لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى : " و الذى يتحصل من كلام العلماء فى حد الشعر الجائز أنه إذا لم يكثر منه فى المسجد ، وخلا عن هجو ، و عن الإغراق فى المدح و الكذب المحض ، و التغزل بمعين لا يحل ، وقد نقل ابن عبد البر الإجماع على جوازه ، إذا كان كذلك " ([3])

امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب كښې د سورة شعراء آيت كريمه (و الشعراء يتبعهم الغاوون ...) ذكر كړيدې يعنى د شاعرانو اتباع خو ګمراه خلق كوى ، آيا تا نه دى ليدلې دوى لره چه دوى په هر ميدان كښې سرګردانه ګرځى او دوى چه څه وائى هغه نه ګوى ، خو (د دې حكم نه هغه شاعران مستثنى دى) چه كومو ايمان راوړيدې او صالح عمل ئې اختيار

---

[1]) رواه مسلم ، كتاب الشعر : ٤ \ ١٧٦٧ (رقم الحديث : ٢٢٥٥) .

[2]) و فى لفظ مسند الإمام أحمد بن حنبل فى مسانيد جابر بن سمرى : أكنت تجالس رسول الله صلى الله عليه و سلم : قال : نعم فكان طويل الصمت ، قليل الضحک ، و كان أصحابه يذكرون عنده الشعر و أشياء من أمورهم ، فيضحكون و ربما تبسم (٥ \ ٨٦) و فى الجامع الصحيح للإمام الترمذى عن جابر بن سمرة قال : جالست النبى صلى الله عليه و سلم أكثر من مائة مرة ، فكان أصحابه يتناشدون الشعر ، و يتذاكرون أشياء من أمر الجاهلية ، وهو ساكت ، فربما تبسم معهم ، كتاب الأدب ، باب ما جاء فى إنشاد الشعر : ٥ \ ١٤٠ (رقم الحديث : ٢٨٥٠) ......

[3]) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٠)

کړيدې او د الله تعالى په کثرت سره ذکر ئې اوکړو او د ظلم نه پس ئې بدله واخستله (يعنى د چا هجو ئې هله اوکړه چه کله ړومبى والې بل چا اوکړو ، داسې صورت کښې د دوى جوابى هجو مورد د عتاب نه ده) او ظالمانو ته به زر معلومه شى چه د دوى واپسى کوم خائې ته ده -

مفسرينو او شارحينو د بخارى ليکلې دى ، چه دا آيت کريمه چه کله نازل شو نو په اصحابو کښې درې مشهور شاعران حضرت عبدالله بن رواحه ، حضرت حسان بن ثابت او حضرت کعب بن مالک ﷺ د رسول الله ﷺ خدمت کښې حاضر شو او وې ويل : مونږ خو شعر وايو ؟ نو دوى ﷺ اوفرمائل : چه روستو ورپسې (إلا الذين آمنوا ....) خو هم اولولئ چه دينه ئې هغه شاعران مستثنى کړيدى چه کوم مؤمنان او نيک عمله دى ، نو بيا دوى مطمئن شو ([1])

د دريو د نومونو سره د حضرت کعب بن زهير ﷺ نوم هم قرطبى وغيره ذکر کړيدې - ([2]) آيت کريمه کښې دى چه د اکثروشاعرانواتباع کوونکى گمراه وى ، دينه په خپله د شاعرانو گمراهي هم ثابتيږى ځکه چه د چا متبعين گمراه وى نو هغه په خپله هم گمراه وى - ([3])

حضرت تهانوى رحمه الله فرمائى چه دا خبره مطلق نه ده ، بلکه دا هله ده چه کله د متبعينو په گمراه کيدو کښې د متبوع د قول او د عمل دخل وى ، خو کُه د دوى په گمراه کيدو کښې د متبوع څه دخل نه وى نو بيا د متبعينو گمراه کيدل د متبوع گمراه کيدل نه شى گرځولې کيدې - ([4])

قوله: في كل واد يهيمون ......: يعنى چه څنګه په هره وادئ کښې سرګردانه ګرځيدل ډير کرتې د حسى هلاکت ذريعه ګرځى ، دارنګه هر قسم اشعار ويل او فاسد اقوال ويل هم ډير کرته د معنوى هلاکت سبب ګرځى ، " فى كل واد " کښې " كل " د اکثر په معنى کښې دې او دا په " كل " استغراقى باندې محمول کيدې شى مفسرين ليکي :

" و المراد فى كل واد من أودية القول الفاسد ، وجه الستعارة مظان الهلاك ، فكما أن الوادى مظنة الهلاك الحسى ، كذلك الأقوال الفاسدة مظنة الهلاك المعنوى ، و الجامع مطلق مظنة الهلاك ، و الكل فى مثل هذا بمعنى الأكثر، ولك أن تقول : إن الإستغراق عرفى " ([5])

قوله: قال ابن عباس : فى كل لغو يخوضون : حضرت ابن عباس (فى كل واد) ترجمه فى كل لغو او د (يهيمون) ترجمه په يخوضون سره کړيده - دا تعليق ابن ابى حاتم او طبرى

---

[1]) فتح البارى:۱۰ ۶۶۰ ،عمدة القارى: ۲۲\۱۸۱ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۵٤ ، شرح الكرمانى : ۲۱\۱۸)

[2]) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۱۳\۱۵۱)

[3]) الجامع لاحكام القرآن للقرطبى : ۱۳\۱٤۵)

[4]) معارف القرآن : ۶\۵۵۵)

[5]) فضل الله الصمد على الأدب المفرد : ۲\۲۰۱۲)

موصولاً نقل کړيدي - (۱)

قوله: إن من الشعر حكمة: بعض اشعار د حکمت او دهوښيارتيا نه ډك وى ، امام ابوداود رحمه الله دا روايت نقل کړيدي - ديکښې دى " إن من البيان سحرا ، وإن من العلم جهلا، وإن من الشعرحكما، وإن من القول عيا " (۲) (بې شك بعض بيان جادو دې ، او بعض علم جهل او بعض شعر حکمت ، او بعض کلام د مراد بيانولو نه عاجز وى) ډيرې د حکمت او د نصيحت خبرې دنثر په مقابله کښې په شعر کښې زياتې موثرې وى ، شارح بخارى ابن بطال رحمه الله فرمائى :

" ما كان في الشعر و الرجز ذكر الله تعالى ، و تعظيم له و وحدانيته و قدرته و إيثار طاعته و تصغير الدنيا و الإستسلام له ، فهو حسن مرغب فيه ، وهو المراد في الحديث بأنه حكمة ، وما كان كذبا و فحشا ، فهو مذموم " (۳)

يعنى شعر او رجز کښې کۀ د الله تعالى ذکر ، او دده تعظيم او د ده د وحدانيت او د قدرت او د ده اطاعت او د دنيا تحقير بيان کړې شى نو داسې شعر خو قابل د رغبت او د مينې دې او صحيح دې ، خو کۀ په کښې دروغ او فحاشى ذکر وى نو بيا مذموم دې -

[۵۷۹۳] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ سَمِعْتُ جُنْدَبًا يَقُولُ بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِذْ أَصَابَهُ حَجَرٌ فَعَثَرَ فَدَمِيَتْ إِصْبَعُهُ فَقَالَ هَلْ أَنْتِ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتِ [ر:۲۶۴۸]

حضرت جندب ﷺ فرمائى چه رسول الله ﷺ يو ځل (د جهاد دپاره) تشريف اوړلو چه يو کاڼړې په دوى اولګيدلو نو دوى اوخويدل او د دوى ﷺ د ګوتې نه وينه اوبهيدله نو دوى ﷺ اوفرمائل :

هل أنت إلا إصبع دميت وفي سبيل الله ما لقيت

يعنى ستا خو صرف يو ګوته ده چه وينې شوې ده او چه کوم تا ته در رسيدلې دې نو دا درته د الله تعالى په لاره کښې رسيدلې دې -

ديکښې اختلاف دې چه دا د رسول الله ﷺ خپل کلام دې يا د چا بل چا دې او دوى ﷺ دا په طور د تمثيل بيان کړو په دې موقع -

د امام طبرى او د ابن التين وغيره راي ده چه دا د رسول الله ﷺ کلام نه دې ، ابن التين وائى چه دا د عبد الله بن رواحه شعر دې - (۴)

خو د نورو محدثينو حضراتو خيال دې چه دا د رسول الله ﷺ خپل کلام دې - (۵) او دا د (د

---

(۱) فتح الباري : ۱۰\۶۶۰ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۵۵ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۱)

(۲) سنن أبى داود ، كتاب الأدب ، باب ما جاء فى الشعر " : ٤\۳۰۳ (رقم الحديث : ۵۰۱۲)

(۳) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹\۳۱۹)

(۴) فتح الباري : ۱۰\۶۶۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۲)

(۵) فتح الباري : ۱۰\۶۶۳ ، ارشاد السارى : ۱۳\۱۵۶ عمدة القارى : ۲۲\۱۸۲)

ما أنت بشاعر) منافي نه دي ، ځکه چه د شعر تعريف په دې نه صادقيږي ، شعر ويلې کيږي هغه کلام ته چه کوم په قصد سره ورته وزن ورکړې شي او حضور ﷺ دا الفاظ ئې سمدست اوويلې بغير د ارادې د شعره

[۵۷۸۵] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكَادَ أُمَيَّةُ بْنُ أَبِي الصَّلْتِ أَنْ يُسْلِمَ [ر: ۳۶۲۸]

رسول الله ﷺ فرمائلې دی چه د ټولو نه زيات رښتونې کلمه او مصرعه لبيد ويلې ده :

ألا كل شيء ما خلا الله باطل   مشهور شاعر لبيد بن ربيعه

لبيد د عربۍ ژبې مشهور شاعر دې ، د امام شافعي رحمه الله يو شعر ډير مشهور دې :

لولا الشعر بالعلماء يزرى   لكنت أشعر من لبيد

([1] که شعر د عالمانو دپاره د عيب باعث نه وې نو ځه به د لبيد نه لوې شاعر ووم)

لبيد بن ربيعه بن مالك عامرى ﷺ زمانه د اسلام او د جاهليت دواړه بيا موندلې وه ، د ده کنيت " ابوعقيل " دې ، د دوی ډير زيات عمر وو ، يو سل او شل کاله يو سل او ديرش کاله او يو سل او څلويښت کاله مختلف روايتونه دی ([2]) دوی د خپل اوږد شکايت په يو خپل شعر کښې داسې کړيدې -

ولقد سئمت من الحياة و طولها   وسؤال هذا الناس : كيف لبيد ([3])

(په الله مې دې قسم وی چه ځه په اوږد ژوند او د خلقو په دې سوال تنګ شوم چه د لبيد حالت څنګه دې ؟)

د اسلام د قبلولو نه پس دوی شعر ويل پريخودې وو ، حضرت فاروق اعظم ﷺ دوی نه تپوس اوکړو نو دوی اوويل سورة بقرة او سورة آل عمران الله تعالى ما دپاره د شعر نعم البدل ګرځولې دی ، دې وجه نه څما اوس شعر ويلو ته څه حاجت نشته دې - ([4]) ويلې کيږي چه د اسلام د قبلولو نه پس دوی ضرف يو شعر ويلې دی او هغه دا دې :

ما عاتب المرء الكريم كنفسه   والمرء يصلحه الجليس الصالح

شريف کس دپاره د ده د خپل ځان نه زيات ملامت کوونکې څوك هم نشته دې او د هر کس اصلاح د هغه نيك دوست کوی)

يا دا شعر :

---

[1]) الفوائد الضيائيه المعروف شرح الجامي ، حذف المبتداء أو الخبر جوازاً و وجوبًا : ص : ۱۰۸)

[2]) الإصابة فی تمييز الصحابة : ۳ \ ۳۶۲ - ۳۶۷ (رقم الترجمة : ۷۵۴۱)

[3]) الشعر و الشعراء لابن قتيبة : ۱۲۳ ، الاستيعاب لابن عبد البر علی هامش الإصابة : ۳ \ ۳۲۸ ، و فتح الباري ، كتاب مناقب الأبصار ، باب أيام الجاهلية : ۷ \ ۱۵۳)

[4]) ۴۷ (المصابة فی تمييز الصحابة : ۳ \ ۳۲۶)

الحمد لله إذ لم يأتني أجلي حتى كساني من الإسلام سربالا [1]

(ټوله ثناء خاص الله دپاره ده چه ده ماته د مرګ نه وړاندې د اسلام لباس راکړو)

بهرحال حضور اکرم ﷺ د دوی د شعر یو مصرعه ته "أصدق الكلمة" فرمائلې ده - د ا د دوی د یوقصیدې مصرعه ده ، د دې قصیدې څو اشعار دا دې :

ألا كل شيء ما خلا الله باطل	و كل نعيم لا محالة زائل
إذا المرء أسرى ليلة ظن أنه	قضى عملا، و المرء ما عاش آمل
فقولا له و إن كان يقسم أمره	ألما يعظك الدهر؟ أمك هابل
فإن أنت لم تصدقك نفسك فانتسب	لعلك تهديك القرون الأوائل
و كل أمرىء يوما سيعلم سعيه	إذا كشفت عند الإله المحاصل [2]

① پوهه شه چه د الله تعالی نه ماسوا هر څیز پناه کیدونکې دې

② چه کله سړې د یو شپې سفر کوی نو د ده خیال وی چه ده یو کار سر ته اورسولو ، حال دا دې چه هر سړې پوره ژوند په امیدونو کښې تیروی

③ پس تاسو ده ته اووائې اګر چه ده کار تقسیم کړې وی آیا تا تر اوسه د زمانې نه عبرت نه دې اخستې ؟ د ستا مور دې بوره شی

④ که د ستا نفس د ستا نه منی نو ته خپل نسب بیان کړه کیدې شی چه تیر شوی خلق تا ته هدایت اوکړی -

⑤ او د هر سړې محنت نزدې ده چه په هغه ورځ ښکاره شی چه کله د الله تعالی وړاندې د ده د کړو نتیجه ظاهر شی

لبید دا قصیده د اسلام راوړو نه وړاندې په زمانه د جاهلیت کښې ویلې وه ، اګر چه بعضې حضرات داوائی چه دا ده داسلام راوړو نه پس ویلې ده خو رومبې قول صحیح دې [3]

قوله: امیه بن ابی الصلت، وكاد أمية بن أبي الصلت أن يسلم: امیه بن ابی الصلت د زمانې د جاهلیت مشهور شاعر وو ، د ابو الصلت نوم ربیعه دې او د عربو د مشهورې قبیلې ثقیف سره ئې تعلق لرلو ، ده زمانه د اسلام موندلې وه خو اسلام ئې نه وو قبول کړې ، د پخوانو اسمانی کتابونو او د پیغمبرانو د قصو مطالعه ئې کوله - [4]

حضور ﷺ د ده د اشعارو په باره کښې به فرمائل آمن لسانه وکفر قلبه [5]

(د ده ژبه مؤمنه وه خود ده زړه کافر وو)

---

[1] الإصابة فی تمییز الصحابة : ۳\۳۲۶)

[2] الشعر و الشعراء لابن قتیبة : ۱۲۴)

[3] فتح الباری : کتاب مناقب الأنصار ، باب أیام الجاهلیة : ۷\۱۵۳)

[4] عمدة القاری : ۲۲\۱۸۳ ، الاعلام للزرکلی: ۲\۲۳ ، تاریخ الخمیس : ۱\۴۱۲)

[5] تاریخ الخمیس : ۱\۴۱۲ ، الشعر و الشعرآء لابن قتیبة : ۲۲۷)

حضور اکرم ﷺ د ده باره کښې فرمائلي دی چه امیه ابن ابی الصلت اسلام قبلولو ته بالکل نزدې وو (ځکه چه د ده اشعار د ایمان او د اسلام د تعلیماتو مطابق وو خو د ده په قسمت کښې اسلام نه او د دنیا نه محروم لاړو -)

په بعض روایتونو کښې دی چه ده اسلام قبول کړې وو، دې په شام کښې وو، د طائف نه خپل مال اخستو دپاره حجاز ته راغلو چه کله " بدر " ته را اورسیدو نو ده نه چا تپوس اوکړو د کوم ځائې اراده لرې، نو ده اوویل طائف ته خم خپل مال راخلم، او د هغه ځائې نه مې مدینې منورې ته د هجرت کولو او د محمد (ﷺ) د اتباع کولو اراده ده، ده ته اوویلې شو چه تا ته معلومه ده چه دې کوهې کښې څه دی؟ ده اوویل " نه دیکښې شیبه، عتبه او فلانې فلانې د ستا د تره ځامن دی، چه دا ئې واوریدل نو په ژړا شو او د هجرت اراده ئې ترک کړه او طائف ته لاړو، د هجرت په دویم کال دې مړ شو -([1])

[۵۸۲۲] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ فَسِرْنَا لَيْلًا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرِ بْنِ الْأَكْوَعِ أَلَا تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْهَاتِكَ قَالَ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا فَنَزَلَ يَحْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَاغْفِرْ فِدَاءٌ لَكَ مَا اقْتَفَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا وَأَلْقِيَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَتَيْنَا وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ هَذَا السَّائِقُ قَالُوا عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ فَقَالَ يَرْحَمُهُ اللَّهُ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ قَالَ فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ الْيَوْمَ الَّذِي فُتِحَتْ عَلَيْهِمْ أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذِهِ النِّيرَانُ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ قَالُوا عَلَى لَحْمٍ قَالَ عَلَى أَيِّ لَحْمٍ قَالُوا عَلَى لَحْمِ حُمُرٍ إِنْسِيَّةٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْرِقُوهَا وَاكْسِرُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ نُهَرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ أَوْ ذَاكَ فَلَمَّا تَصَافَّ الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ فِيهِ قِصَرٌ فَتَنَاوَلَ بِهِ يَهُودِيًّا لِيَضْرِبَهُ وَيَرْجِعُ ذُبَابُ سَيْفِهِ فَأَصَابَ رُكْبَةَ عَامِرٍ فَمَاتَ مِنْهُ فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ رَآنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاحِبًا فَقَالَ لِي مَا لَكَ فَقُلْتُ فِدًى لَكَ أَبِي وَأُمِّي زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ قَالَ مَنْ قَالَهُ قُلْتُ قَالَهُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ وَأُسَيْدُ بْنُ الْحُضَيْرِ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَبَ مَنْ قَالَهُ إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قَلَّ عَرَبِيٌّ نَشَأَ بِهَا مِثْلَهُ [ر: ۲۳۴۵]

د حضرت سلمه بن اکوع ؓ نه روایت دې، دوی بیان کړیدې چه مونږ خلق د رسول الله ﷺ سره خیبر ته روان شو، مونږ د شپې په وخت کښې تلو نو په ملګرو کښې یو کس عامر

---

[1] عمدة القاری: ۲۲\۱۸۳)

بن اکوع ته اوویل چه ته خپل کلام ولې نه اوروې ، د راوی بیان دې چه عامر ﷺ شاعر وو ، نو دوی حدی اورول شروع کړل :

" اے الله که ته نه وې نو مونږ هدایت نه شو موندلې .... نه به مونږه صدقه کوله ، او نه به مونږ مونځ کولو .....دې وجه نه چه مونږ څه کړیدی نو دا صدقه کړې د خپل خان اومونږ ته ئې بخنه اوکړې ، او که مونږ دښمن ته مخامخ شو نو مونږ ثابت قدم اوساتې ، .....او په مونږ اطمینان قلبی نازل کړه ...... چه کله د جنګ اعلان اوشی نو چه مونږ حاضر یو ...... او چه دښمن اعلان اوکړی او په مونږ حمله اوکړی "

رسول الله ﷺ اوفرمائل : دا څوك اوښ شړی ، خلقو عرض اوکړو ، عامر بن اکوع دی ، دوی ﷺ اوفرمائل ، الله دې په ده رحم اوکړی ، په لښکر کښې یو کس اوویل : اے د الله نبی (جنت) ورلره واجب شو ، کاش چه مونږ د ده نه نوره هم فائده اخستې وې ، د راوی بیان دې چه مونږ خیبر ته اورسیدو او محاصره مو اوکړه تر دې چه مونږ ته ډیر تکلیف اورسیدو ، خو الله تعالی فتح راکړه او په دغه ورځ چه کله ماښام شو نو خلقو ډیر اور بل کړو ، رسول الله ﷺ تپوس اوکړو دا اور مو د څه دپاره بل کړیدې څه پرې پخوئ ؟ نو خلقو اوویل : غوښه ، دوی ﷺ تپوس اوکړو د څه څیز غوښه ؟ نو خلقو اوویل : د کورونې خر غوښه، رسول الله ﷺ اوفرمائل : دا اوغورزوئ او (لوښی) مات کړئ ، یو سړی عرض اوکړو : اے د الله رسوله آیا (داسې نه شی کیدې) چه دا (غوښه) اوغورزوو او (لوښی) اووینځو ، نو دوی ﷺ اوفرمائل هم داسې اوکړئ ، د راوی بیان دې چه کله د لښکر صف بندی اوشوه ، نو عامر په یو یهودی باندې د خپلې تورې ګزار اوکړو ، دې دپاره چه دې قتل کړی خو د ده توره وړه وه نو ددې په سبب دا د ده په پتون اولګیدله او دې شهید شو ، چه کله خلق د جنګ نه واپس شو نو د سلمه بیان دې چه رسول الله ﷺ څه پریشانه اولیدلم نو وې فرمائل : څه خبره ده ؟ ما عرض اوکړو : څما مور پلار دې په تا قربان وی ، خلق وائی چه د عامر عمل ضائع شو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : څوك وائی ؟ ما عرض اوکړو : فلانی فلانې سړې او اسید بن خضیر انصاری (وائی) نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : چه څوك دا وائی هغه دروغ وائی او دواړه ګوتې ئې ملاؤ کړې او وې فرمائل : د هغه دپاره دوه ثوابونه دی ، هغه جاهد مجاهد وو عربو کښې داسې سړی ډیر کم پیدا شویدی " -

هُنَيْهاتك : دا دهُنَيْهَة جمع ده دینه مراد اشعار او رجز دی [۱]

قوله: فقال رجل من القوم: وَجَبَت يانبي الله لو أمتعتنا به: رسول الله ﷺ چه کله د دې صحابی دپاره د " یرحمه الله " جمله استعمال کړه نو یو سړی اوویل (دا حضرت فاروق اعظم ﷺ وو [۲]) چه اې د الله نبی شهادت اوس ده دپاره واجب شو ، تاسو مونږه ته

---

[۱]) عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۸٤ ، قال ابن الأثیر : و فی حدیث ابن الأکوع " قال له : ألا تسمعنا من هَنَاتک " أی من کلماتک .أو من أرا جیز ک .وفی روایة " من هنیّاتک " علی التصغیر و فی أخری " من هُنَیهاتک " علی قلب الیاء هاء . النهایة لابن الأثیر : ۵ \ ۲۷۹)

[۲]) إرشاد الساری : ۱۳ \ ۱۵۹)

دده نه د استفادې موقع ولې رانكړه -
رسول الله ﷺ به چه كله چا دپاره د رحمت دعا (يرحمه الله) اوكړه نو هغه به شهيد كيدو دې وجه نه چه رسول الله ﷺ كله دا دعا اوكړه نو حضرت فاروق اعظم دا جمله اوويله - [1]
قال : أوْذاك : يو سړې تپوس اوكړو چه مونږ به دا اوغورزوو او وينځل به اوكړو - دوى اوفرمائل أوذاك........
رسول الله ﷺ د لوښو د ماتولوحكم كړې، يو سړى چه غالبا حضرت فاروق اعظم وو اوويل چه كه مونږ دا د ماتولو په ځائې دا لوښى اووينځو نو دوى اوفرمائل أوذاك يعنى ښه ده دا اوكړئ ، د " ذاك " مشاراليه " غسل " دې يعنى يا خو لوښى مات كړې؛ يا ئې بيا اووينځئ.
قوله: فلما تصافّ القوم كان سيف عامر فيه قِصَرٌ: چه كله خلق د جنګ دپاره صفونه صفونه شو نو د حضرت عامر توره وړه وه ، قصر د قاف په كسره او د صاد په فتحه سره دې
ذُباب سيف : د تورې تيره والى او طرف - رأى رسول الله صلى الله عليه و سلم شاحبا : رسول الله ﷺ خه اوليدلم چه ځما رنګ الوتې وو ، شاحب : هغه كس وى چه د هغه رنګ بدل شوې وى - [2]
قوله: إن له لأجرين : يعنى ده دپاره خو دوه اجره دى يو اطاعت د الله تعالى كښې د محنت اجر او دويم د جهاد فى سبيل الله اجر [3]
قوله: إنه لجاهد مجاهد: هغه محنت كوونكې هم وو او مجاهد هم ، ، د جاهد نه مراد د الله تعالى په نورو احكامو كښې اطاعت كوونكې مراد دې او د مجاهد نه اصطلاحى مجاهد مراد دې -
دا هم احتمال دې چه ديو ماده دوه الفاظ په غرض د مبالغه ذكر شوې وى او مطلب دا وى چه دې لوې مجاهد دې -
قوله: قَلَّ عربي نشأ بها مثله: مدينه منوره كښې د ده پشان عربى ډير كم پيدا شويدى د "بها" ضمير مدينه ته يا " أرض " ته او يا حرب ته راجع دې - [4]
[٥٧٩٧] [5] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ وَمَعَهُنَّ أُمُّ سُلَيْمٍ

---
[1]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٥٩)
[2]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٣ : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٤)
[3]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٤)
[4]) ارشاد السارى : ١٣ \ ١٥٩ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٤)
[5] ٥٧٩٧) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب ، باب ماجاء فى قول الرجل : ويلك (رقم الحديث : ٥٨٠٩) و اخرجه أيضا فى كتاب الأدب ، باب من دعا صاحبه فنقص...[بقيه برصفحه آئنده....

فَقَالَ وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ سَوْقًا بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ فَتَكَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَلِمَةٍ لَوْ تَكَلَّمَ بِهَا بَعْضُكُمْ لَعِبْتُمُوهَا عَلَيْهِ قَوْلُهُ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ [٥٨٠٩، ٥٨٣٩، ٥٨٥٦، ٥٨٥٧]

حضرت انس ﷺ فرمائی چه رسول الله ﷺ خپلې يو بی بی ته تشريف راوړو ، دوی سره ام سليم هم وه ، حضور ﷺ اوفرمائل .... " انجشه هلاك شې ، خپله حدي دې بنده کړه د شيشو د وجه " د ابوقلابه بيان دې چه رسول الله ﷺ داسې خبره اوکړه چه که دا تاسو کښې چا کړې وه نو دا به تاسو معيوب ګنړله -

رسول الله ﷺ به چه کله سفر کولو نو عمومًا به ازواج مطهراتو کښې يو يا دوه دوی سره په سفر کښې وې ، دوی به د اوښ په کجاوه کښې په پرده کښې سورې وې ، د دې اوښ د بوتلو دپاره به يو حبشی غلام مقرر وو چه د هغه نوم " انجشه " وو ، بلاذری نقل کړيدی چه دده کنيت " ابوماريه " وو - (١)

د حديث د باب دا واقعه هم د يو سفر ده (٢) اوښ د رفتار د تيزولو دپاره به حدی ويلې کيدله ، دا به رجزيه اشعار وو چه مخصوص سُر کښې به ويلې کيدل نو اوښ به په وجد کښې راغلو او تيز تيز به تللو ، په يو موقع باندې انجشه د اوښانو د رفتار زياتولو دپاره حدي ويل شروع کړل نو رسول الله ﷺ دې منع کړو او وې فرمائل : انجشه هلاك شې دا حدي ويل او د اوښانو تيزرفتاره کول بنده کړه ، ځکه چه په دوی باندې د شيشې په شان نازکې او حساس ښځې ناستې دی -

رُويد اسم فعل د " أمهل " امر په معنی دی " سوقك " د دې مفعول به دې يعنی ته د اوښانو تيز رفتاری بنده کړه او د دوی رفتار کم کړه .... او د " سوقك " نه حدی هم مراد اخستې شي ځکه چه " حدی " د " سوق " سبب دي ،ذکر د سبب مراد ترينه مسبب په طريقه د مجاز اخستې شی ، دې صورت کښې به مطلب دا وی چه ته خپله حدی بنده کړه - (٣)

قواريرقارورة جمع ده ، قارورة د شيشې ګلاس او بوتل ته وائی - (٤)

دلته د " قوارير " نه مراد ښځې دی ، د شيشې سره د ښځو تشبيه د کمزورې کيدو او د زر ماتيدو او د حساس کيدو او د لطيف او د رقيق کيدو په وجه ورکړې شويده ، چه څه رنګه شيشه يو حساس ، لطيف او په لږ خوزولو سره ماتيږی او درې ورې کيږی داسې ښځه هم

...بقيه ازحاشيه گذشته] من اسمه حرفا (رقم الحديث : ٥٨٤٩) و أخرجه أيضا فى كتاب الأدب ،باب المعاريض مندوحة عن الكذب (رقم الحديث : ٥٨٥٦ ، ٥٨٥٧) و أخرجه مسلم فى كتاب الفضائل ، باب رحمة النبى صلى الله عليه و سلم للنساء و أمر السواق مطاياهن بالرفق بهن : ٤ \ ١٨١١ (رقم الحديث : ٢٣٢٣) و أخرجه النسائى فى عمل اليوم و الليلة : ٦ \ ١٣٤ (رقم الحديث : ١٠٣٥٩)

١) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٦ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

٢) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٦ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

٣) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٧ ،عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٥)

٤) فتح البارى : ١٠ \ ٦٦٧ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ١٨٦)

يو نازك او كمزوري صنف دي ، چه كوم زر متاثر كيږي هم او زر ماتيږي هم - (۱)
د رويدک سوقک بالقوارير دوه مطلبه : د دې جملې دوه مطلبه بيان شويدى
① يو مطلب خو دا چه ته دا اوښان د حدي ويلو په وجه تيز مه بوځه ځكه چه په دې باندې د شيشې په شان كمزورې ښځې ناستې دى ، چه دوى به د اوښانو د تيز رفتارئ په وجه راگزار شى او زخمى به شى -
② دويم مطلب دا دې چه ته خپله حدى دې بنده كړه ، ځكه چه د ستا د ښائسته اواز په وجه د شيشې په شان ښځې متاثره كيدې شى ، چه ځنگه شيشه زر ماتيږى او ريزه ريزه كيږى داسې د ښځو زړونه هم زر متاثره كيدې شى ، د انجشه اواز ډير ښائسته وو - علامه خطابى او طيبى دا دواړه مطلبونه بيان كړيدى (۲)
ابن بطال رومبې مطلب ته او قاضى عياض دويم مطلب ته ترجيح وركړيدې (۳) د امام بخارى رحمه الله په نزد هم دا دويمه معنى راجح ده ، لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى : "قلت : و الراجح عند البخاري الثاني ، ولذلك أدخل هذا الحديث في "باب المعاريض" و لو أريد المعنى الأول لم يكن في القوارير تعريض" (۴)
په دې روايت كښې د حدى ويلو ذكر دې او په حدى كښې اشعار وى ، دې وجه نه امام بخارى رحمه الله دا دلته ذكر كړو - (۵)
قوله: قال أبوقلابة: فتكلم النبي صلى الله عليه و سلم بكلمة لوتكلم بها بعضكم لعبتموها عليه
دا د ماقبل سند سره متصل ده - حضرت ابوقلابه رحمه الله فرمائى چه رسول الله ﷺ يو داسې خبره اوفرمائله چه كُه تاسو كښې چا دا خبره كړې وې نو تاسو به په ده باندې عيب لگولو ،د خبرې نه سوقك بالقوارير مراد دې ، د ابوذر په نسخه كښې د دې تصريح ده - (۶)
د ابوقلابه د دې كلام دوه مطلبه بيان شويدى
① يو مطلب خو دا چه ديكښې د ښځو تشبيه د قوارير يعنى د شيشې سره وركړې شويده، د دواړو په مينځ كښې وجه د تشبيه ظاهر نه ده ، د حضرت ابوقلابه مطلب دا دې چه د مشبه او د مشبه به په مينځ كښې وجه د تشبيه ظاهر نه ده ، داسې استعاره او د تشبيه والا كلام كُه څوك بل څوك استعمال كړى نو تاسو به په ده تنقيد كولو - (۷)
خو د ابوقلابه دا مطلب واضح نه دې ځكه چه د مشبه او د مشبه به په مينځ كښې وجه د

---

۱) فتح البارى : ۱۰\۶۶۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۶ ، فيض البارى : ۴\۳۹۴)
۲) فتح البارى : ۱۰\۶۶۷ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۶)
۳) فتح البارى : ۱۰\۶۶۸) .....
۴) فتح البارى : ۱۰\۶۶۸)
۵) عمدة القارى : ۲۲\۱۸۵)
۶) ارشاد السارى : ۱۳\۱۶۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۶ ، فتح البارى : ۱۰\۶۶۷)
۷) ارشاد السارى : ۱۳\۱۶۰ ، عمدة القارى : ۲۲\۱۸۶ ، فتح البارى : ۱۰\۶۶۷)

تشبيه د خپل ذات په اعتبار سره ظاهرول ضروري نه دي ، بلکه په قرائنو سره د وجه د تشبيه ظهور کافي دي او دا دلته په درجه اتم موجود دي ، د دې استعارې په ښائست کښې هيڅ کلام نشته دې نو د تنقيد کولو خو هيڅ سوال نه پيدا کيږي - [1]

② دويم مطلب ئې دا دې چه دا استعاره او جمله د رسول الله ﷺ نه روايت ده او د دوی بلاغت او فصاحت مسلم دې ، دې وجه نه په دې باندې د ستاسو د طرفه تنقيد نشته دې کُه داسې معياري او ښائسته استعاره او جمله بل چا استعمال کړې وې نو د ښائسته کيدو سره به تاسو خپل ناقدانه طبيعت په وجه به په ده ضرور تنقيد کولو -

د عراقيانو په مزاج کښې چه د اعتراض او د تنقيد مرض ډير زيات وو ، حضرت ابوقلابه دې طرفته اشاره اوکړه چه دا څومره ښائسته کلام دې خو چه تاسو په دې د تنقيد کولو نه خاموش ئې نو د دې صرف دا وجه ده چه دا د رسول الله ﷺ مبارک کلام دې ، کُه چا بل چا داسې کلام ويلې نو د ستاسو د تنقيد نه به بچ نه وو ، شارحينو دا دويم مطلب راجح ګرځولې دې - [2]

فائده :کُه د چا په ذهن کښې دا شبه راشي چه قرآن کريم کښې خو د رسول الله ﷺ د شاعر کيدو نفي شويده (وماهوبقول شاعر)[3] ويلې شويدی او په احاديثو کښې دی چه دوی به شعر لوستلو او په بل به ئې هم ويلې -

د دې جواب واضح دې چه نفي د انشاء د شعر ده ، د شعر د انشاد نفي نه ده ، شعر جوړول بيل څيز دې او شعر لوستل او ويل بيل څيز دی ..... دې وجه نه دواړو په مينځ کښې څه تضاد نشته دې [4] باقي د رسول الله ﷺ نه چه کوم منظوم کلام مروی دې نو دا د " شعر " په تعريف کښې داخل نه دې ، ځکه چه شعر هغه مقفی او موزون کلام ته وائی چه کوم بالقصد انسان اووائی ، او اتفاقا او بې ساخته (سوچه) څوک منظوم کلام اووائی نو ديته " شعر " نه ويلې کيږي [5]

د قرآن کريم په څو آيتونو باندې مختلف اوزان د بحور منطبق کيږی ، او ابو طيب حجازی په خپله رساله " قلائد النحور فی جواهر البحور " کښې د دې آيتونو ذکر هم کړيدې ، لکه چه د بحر کامل ، بحر رمل او د بحر طويل ، او د بحر وافر وغيره مثالونه دوی ذکر کړيدی، خو چه دا اتفاقی دی نو دې وجه نه په دې د " اصطلاحی شعر " تعريف نه صادقيږی - [6]

---

[1]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۶۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۸۶ ، فتح الباری : ۱۰\۶۶۷)

[2]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۶۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۱۸۶ ، فتح الباری : ۱۰\۶۶۷)

[3]) سورة الحاقة : ۴۱)

[4]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۶۱)

[5]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۶۱)

[6]) علامه قسطلانی فرمائی : فمن ذلک قوله مما هو من البر الطويل :

أيا من طويل الليل بالنوم قصرو أنيبوا و كونوا من أناس به تاهوا

و إن شئتموا تحيوا أميتوا نفوسكم و لا تقتلوا النفس التی حرم الله ...[بقيه برصفحه آئنده....

٩١ = باب هجاء المشركين

[٥٧٩٨] حدثنا محمد حدثنا عبدة أخبرنا هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها قالت استأذن حسان بن ثابت رسول الله صلى الله عليه وسلم في هجاء المشركين فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فكيف بنسبي فقال حسان لأسلنك منهم كما تسل الشعرة من العجين وعن هشام بن عروة عن أبيه قال ذهبت أسب حسان عند عائشة فقالت لا تسبه فإنه كان ينافح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم [ر:٣٣٣٨]

...بقيه ازحاشيه گذشته] و من البحر الوافر :

صدور الجيش يظفركم إنه — يوافر سهمكم بالكافرين
ويخزهمو و ينصركم عليهم — و يشف صدور قوم مؤمنين

و من الكامل :

مات ابن موسى و هو بحر كامل — فهناكمو جمع الملائک مشترک
يأتيكم التابوت فيه سكينة — من ربكم و بقية مما ترک

و من الرمل :

أيها الأرمل إن رمت عفافا — فتزوج من نساء خيرات
مسلمات مؤمنات قانتات — تائبات عابدات سائحات

و من مجزو الرمل :

أسعدوا المرمل تجزوا — ذاک أولى ما تعدون
لن تنالوا البر حتى — تنفقوا مما تحبون.

و من السريع :

يا أهل دين الله بشراكمو — أقر مولاكم به عينكم
إذا أنزل الله على المصطفى — اليوم أكملت لكم دينكم

و من الخفيف :

لاتدع اليتيم يوما و كن فى — شأنه كله رؤوفا رحيما
أرأيت الذى يكذب بالدين — فذلک الذى يدع اليتيما

و من المضارع :

و ضارع أهيل خير — تنل من رب يقينا
جنانًا مزخرفات — و هم فيها خالدون

و من المجتث

إجتث قلبى بذنبى — و الله خيرا يريد
و كيف أخشى ذنوبى — و هو الغفور الودود

ارشاد السارى : ١٣ / ١٦١ ، ١٦٢)

هجاء او هجو دواړه په يو معنى دى ، دې باب سره امام بخارى رحمه الله د بعض اشعارو استحباب ته اشاره كول غواړى - حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى ...... وأشار بهذه الترجمة إلى ان بعض الشعر قد يكون مستحبا (١)

طبرانى د عمار بن ياسر روايت نقل كړيدې "لما هجانا المشركون شكونا ذلك إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال: قولوا لهم كما يقولون لكم" (٢) يعنى چه كله مشركانو ځمونږ هجو اوكړه نو مونږ رسول الله ﷺ ته ددې شكايت اوكړو ، حضور ﷺ فرمائى ..... تاسو هم د دوى داسې هجو اوكړئ چه څنګه دوى د ستاسو هجو كوى " .....

روايت د باب كښې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائى چه حسان بن ثابت رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه د مشركانو د هجو كولو اجازت اوغوښتو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيلو څما د نسب به څه كيږى (يعنى مشركانو كښې د بعضو مونږ سره نسبي تعلق دې ، نو كه د دوى هجو وى دا به څما هجو وى) حضرت حسان عرض اوكړو ، څه به تاسو د دينه داسې اوباسم چه څنګه ويخته د اوړو نه ويستې كيږى -

هشام د خپل والد عروه نه نقل كوى ، چه دوى وائى چه ما د حضرت عائشه وړاندې حضرت حسان پسې بد اوويلې نو دې اوويل حسان پسې بد مه وايه ځكه ده به د رسول الله ﷺ نه دفاع كوله-

قوله: كما تسل الشعرة من العجين: يعنى چه څنګه د اوړو نه ويخته ويستلې كيږى او په ده څه اثر نه وى ، داسې به څما د هجو هيڅ اثر هم په تاسو نه وى - (٣)

په اصل كښې د مشركانو بعض شاعرانو د رسول الله ﷺ او د اصحابو هجو اوويلې ، نو انصارو كښې حضرت حسان بن ثابت رضي الله عنه ته اوويلې شو چه دې دې جواب وركړى ، نو ده اوويل چه ما ته د قريشو ښاخونو (خاندانونو) تفصيل نه دې معلوم ، حضور ﷺ صديق اكبر رضي الله عنه ته اوفرمائل: چه ده ته تفصيل بيان كړه ، حضرت صديق اكبر رضي الله عنه دې خبر كړو او دوى بيا د رسول الله ﷺ د طرف نه دفاع شروع كړه -

[٥٧٩٩] حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ الْهَيْثَمَ بْنَ أَبِي سِنَانٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ فِي قَصَصِهِ يَذْكُرُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَخًا لَكُمْ لَا يَقُولُ الرَّفَثَ يَعْنِي بِذَاكَ ابْنَ رَوَاحَةَ قَالَ وَفِينَا رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو كِتَابَهُ إِذَا انْشَقَّ مَعْرُوفٌ مِنْ الْفَجْرِ سَاطِعُ أَرَانَا الْهُدَى بَعْدَ الْعَمَى فَقُلُوبُنَا بِهِ مُوقِنَاتٌ أَنَّ مَا قَالَ وَاقِعُ يَبِيتُ يُجَافِي جَنْبَهُ عَنْ فِرَاشِهِ إِذَا اسْتَثْقَلَتْ بِالْكَافِرِينَ الْمَضَاجِعُ تَابَعَهُ عُقَيْلٌ عَنْ

---

١) فتح البارى : ١٠\٦٦٩)

٢) مجمع الزوائد و منبع الفوائد : باب هجاء المشركين : ٨\١٢٣ ، ١٢٤ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٦ ، فتح البارى : ١٠\٦٦٩)

٣) فتح البارى : ١٠\٦٧٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٦ ، ارشاد السارى : ١٣\١٦٣)

الزُّهْرِيِّ وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ وَالْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ [ر:۱۱۰۴]
د باب په دې دويم روايت کښې هيثم بن ابى سنان وائى چه ده د حضرت ابوهريره رضی الله عنه وعظ او نصيحت او قصو بيانولو کښې واوريدل چه ده په کښې د رسول الله ﷺ ذکر کولو ، چه دا ئې فرمائل: إن أخالكم لا يقول الرفث " د ستاسو رور به فحش خبره نه کوله ، د دوی مراد حضرت عبد الله بن رواحه وو ، حاصل دا چه د رسول الله ﷺ په مدح کښې د حضرت عبد الله بن رواحه مذکوره اشعار اورولو نه وړاندې حضرت ابوهريره اوويل چه ابن رواحه فحش ګو شاعر نه وو ، بلکه د رسول الله ﷺ باره کښې به ئې حقائق بيانول او بيا ئې د دوی درې شعره واورول چه د هغې ترجمه ده :

① او مونږ کښې د الله رسول دې چه د ده د کتاب تلاوت کوی چه کله طلوع د فجر اوشی.

② ده مونږ ته نيغه لاره اوخودله روستو د ګمراه کيدو څمونږه نو څمونږ زړونه يقين لرى چه ده څه فرمائلې دى هغه واقع کيدونکې دى -

③ دې شپه په داسې حالت کښې تيروی چه دده اړخ د بسترې نه لرې وی حال دا دې چه د مشرکانو بسترې د دوی د بوجه سترې شی -

قوله: معروف ..... ساطع: د معروف نه مراد رڼړا ده ، د ساطع معنى د اوچتوالى او د ظاهره کيدو ده ، يعنى چه د سحر رڼړا رابنکاره شى -

قوله: تابعه عقيل عن الزهري ..... وقال الزبيدي .....: د عقيل بن خالد متابعت امام طبرانى او د محمد بن وليد زبيدى تعليق امام بخارى رحمه الله په تاريخ صغير کښې موصولاً نقل کړيدې - (۱)

[۵۸۰۰] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح وحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ حَسَّانَ بْنَ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيَّ يَسْتَشْهِدُ أَبَا هُرَيْرَةَ فَيَقُولُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ نَشَدْتُكَ بِاللَّهِ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَا حَسَّانُ أَجِبْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ نَعَمْ [ر:۴۴۲]

[۵۸۰۱] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِحَسَّانَ اهْجُهُمْ أَوْ قَالَ هَاجِهِمْ وَجِبْرِيلُ مَعَكَ [ر:۳۰۴۱]
روايت کښې دى چه حضرت حسان بن ثابت حضرت ابوهريره ګواه جوړ کړو او وې ويل چه ابوهريره :څه تا ته د الله تعالى واسطه درکوم چه آيا تا د رسول الله ﷺ نه دا فرمان نه دې اوريدلې چه "يا حسان أجب عن رسول الله صلى الله عليه و سلم ، اللهم أيده بروح القدس " ..... حضرت ابوهريره اوفرمائل : نعم (هو اوريدلې مې دې)

---

۱) فتح البارى ، کتاب التهجد ، باب فضل من تعارمن الليل فصلى : ۳\۴۲ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۱۵ ارشاد السارى : ۱۳\۱۶۴)

قوله: اهجهم أوقال : هاجهم: راوی ته شك دې اهجهم ئې اوويل يا هاجهم ، رومبې د باب د نصر نه امر حاضر دې او دويم د باب د مفاعله د امر حاضر صيغه ده - يعنی رسول الله ﷺ حضرت حسان ته اوويل : چه ته ددې مشركانو هجو اوكړه ، حضرت جبرائيل د ستا سره دې -

۹۲=بَاب مَا يُكْرَهُ أَنْ يَكُونَ الْغَالِبَ عَلَى الْإِنْسَانِ الشِّعْرُ حَتَّى يَصُدَّهُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ

[۵۸۰۲] حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا

[۵۸۰۳] [1] حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحًا يَرِيهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْرًا

قوله: شعر ويل كله مكروه دې ؟ : دامام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه په انسان باندې د شعر مشغله داسې غالبه شی چه د الله تعالی د ذكر او د قرآن پاك د تلاوته او د خير د نورو كارونو دپاره ديوال اوګرځی نو دا مكروه دې ، اشعار ويل او لوستل او د بل نه اوريدل دا په دې صورت كښې جائز دی چه كله دا ددې امورو د خير دپاره باعث د خلل نه وی - [2]

لكه چه په روايت د باب كښې دی چه تاسو كښې د چا خيټه د پيپ نه داسې ډكه شی چه دا خرابه كړی دا د دينه بهتره ده چه دا د شعر نه ډكه وی -

" قيحا يريه " موصوف صفت دی ، " قيحا " موصوف او " يريه " د دې صفت دې ، يَرِي دباب د ضرب نه دې ، وَرَى.......وَرْيًا: پيپ سره خيټه خرابيدل - [3]

دې حديث كښې د شعر ياد ساتلو مذمت بيان شويدې ، امام بخاری رحمه الله دا په دې صورت محمول كړيدې ، چه كله شعر د نورو كارونو د خير نه او د حقوق نه او د الله د ذكر او د تلاوت وغيره باندې غالب وی -

د حضرت عائشه ﷝ په يو روايت كښې دی چه طحاوی او ابن عدی نقل كړيدې چه كله د دوی په خدمت كښې د حضرت ابوهريره دا حديث پيش كړې شو نو دوی اوفرمائل " لم يحفظ،

---

[1]) ۵۸۰۳) الحديث أخرجه مسلم فی كتاب الشعر : ۴ \ ۱۷۶۹ (رقم الحديث : ۲۲۵۷) و أخرجه ابن ماجه فی كتاب الأدب ، باب ماكره من الشعر : ۲ \ ۲۳۶ : (رقم الحديث : ۳۷۵۹)

[2]) فتح الباری : ۱۰ \ ۶۷۲ ، عمدة القاری : ۲۲ \ ۱۸۸ ، ارشاد الساری : ۱۳ \ ۱ ۱۶۵- ۱۶۶ ، شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۹ \ ۳۲۸)

[3]) النهاية لابن الأثير : ۵ \ ۱۷۸ ، مجمع بحارالأنوار " مادة وری " : ۵ \ ۴۵)

إنما قال: أنيمتلئ شعرا هجيت به " حضرت ابوهريره ته ياد نه دې پاتې شوې - يعنى د رسول الله ﷺ دا ارشاد مطلقا د هر شعر په باره كښې نه دې فرمائلې ، بلكه د هغه اشعارو سره متعلق دې چه كومو كښې د حضور ﷺ هجو بيان كړې شوې وى - (١)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائى چه د " هجيت به " دا اضافه په صحيح سند سره ثابت نه ده - (٢)

٩٣= باب قول النبى صلى الله عليه وسلم تربت يمينك وعقرى حلقى

[٥٨٠٤] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَا آذَنُ لَهُ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَةُ أَبِي الْقُعَيْسِ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي وَلَكِنْ أَرْضَعَتْنِي امْرَأَتُهُ قَالَ ائْذَنِي لَهُ فَإِنَّهُ عَمُّكِ تَرِبَتْ يَمِينُكِ قَالَ عُرْوَةُ فَبِذَلِكَ كَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ حَرِّمُوا مِنَ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ [ر: ٢٥٠١]

حضرت عائشه فرمائى چه د ابو القيس رور افلح د پردې د آيت نازليدو نه پس ما نه د دننه راتلو اجازت اوغوښتو نو ما اوويل چه څه به اجازت درنكړم ، چه تر څو څه د رسول الله ﷺ نه اجازت وانخلم ، ځكه چه د ابوالقعيس رور ما ته پئ نه دى راكړې ، بلكه ما ته د ابو القعيس ښځې پئې راكړيدى ، رسول الله ﷺ چه ما ته راغلو نو ما عرض اوكړو د الله رسوله ! سړى ما ته پئې نه دى راكړې بلكه د ده ښځې ما ته پئې راكړيدى ، نو حضور اوفرمائل ، ده ته اجازت وركړه ، ځكه چه دې د ستا تره دې ، دې وجه نه حضرت عائشه فرمائى د رضاعت په سبب هغه رشتې حرام اوګڼړى چه كوم د نسب په وجه حرام ګرځى-
دې حديث باره كښې كلام په كتاب النكاح ، باب لبن الفحل كښې تير شويدې - (٣)

[٥٨٠٥] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْفِرَ فَرَأَى صَفِيَّةَ عَلَى بَابِ خِبَائِهَا كَئِيبَةً حَزِينَةً لِأَنَّهَا حَاضَتْ فَقَالَ عَقْرَى حَلْقَى لُغَةٌ لِقُرَيْشٍ إِنَّكِ لَحَابِسَتُنَا ثُمَّ قَالَ أَكُنْتِ أَفَضْتِ يَوْمَ النَّحْرِ يَعْنِي الطَّوَافَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَانْفِرِي إِذًا [ر: ٣٢٢]

حضرت عائشه فرمائى چه نبى كريم ﷺ د واپسئ اراده اوكړه نو صفيه ئې اوليدله چه د خپلې خيمې په دروازه كښې غمژنه ولاړه ده ، په دې وجه چه د دې جامې راغلې وې ، نو

---

(١) فتح البارى : ١٠\٦٧٢ ، عمدة القارى : ٢٢\١٨٩ ، ارشاد السارى : ١٣\١٦٦)
(٢) فتح البارى : ١٠\٦٧٢)
(٣) كشف البارى ، كتاب النكاح : ١٨٧ - ١٩٩)

دوی اوفرمائل : ویخته دې پرېږده (دا د قریشو په لغت کښې استعمالیږی) بې شك ته مونږ ایساروې ، بیا ئې اوفرمائل آیا تا د قربانۍ په ورځ طواف افاضه کړیدې ؟ نو حضرت صفیه اوویل : هو ، نو دوی ﷺ اوفرمائل بیا ته هم روانه شه -

د ترجمة الباب مقصد : دې ترجمة الباب سره د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دی چه څه الفاظ داسې وی چه دا په طور د محاوره یا په خاص مواقعو د خصوصی استعمال دپاره رائج وی او د دې لغوی معنی مراد نه اخستې کیږی ، داسې الفاظ استعمالول صحیح دی ، مثلا یو جمله ده " تربت یداك " ، د دې لغوی معنی خو دا ده چه د ستا دواړه لاسونه دې په خاورو ککړ وی خو دا جمله عموما د خیرو په لغوی معنی کښې نه استعمالیږی بلکه دیو کار کښې د شوق پیدا کولو دپاره یا په مدح کښې مبالغه دپاره استعمالیږی ، مطلب ئې دا وی چه دا کار ته ضرور اوکړه ، او که نه کوې نو دستا لاسونه دې په خاورو ککړ وی یا په مدح کښې د مبالغه دپاره استعمالیږی ، مثلاً یو شاعر ته په یو شعر داد ورکولو دپاره ویلې کیږی قاتله الله، لقد أجاد (١)

دارنګه دوه لفظونه نور دی : عَقْرَیٰ اوحَلْقَیٰ د فعلی په وزن مونث دې أی عقرها الله یعنی الله تعالی دې دا پریکړی ، او د حلقی معنی ده حلقها الله : الله تعالی دې ددې په حلق کښې تکلیف پیدا کړی -

عَقْرًا اوحَلْقًا تنوین سره هم مروی دې ، دې صورت کښې به دا مفعول مطلق وی : أی عقرها الله عَقْرًا وحلقها حَلْقًا (٢)

ددې څه تفصیل کشف الباري، کتاب الطلاق، باب قول الله تعالی: (ولایحل لهن أن یکتمن ....) کښې تیر شویدې -(٣)

د باب ترلاندې امام بخاری رحمه الله دوه روایتونه نقل کړیدی ، رومبی روایت کښې " تربت یمینك " او بل روایت کښې " عقری حلقی " استعمال شویدې -

دویم روایت کښې دی " لغة قریش " یعنی عقری او حلقی د قریشو لغت دې ، علامه عینی رحمه الله لیکی : أی هذه اللفظ أعنی عقری حلقی لغة قریش یطلقونها ولایریدون حقیقتها (٤)

٩٤=بَاب مَا جَاءَ فِي زَعَمُوا

[٥٨٠٦] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ بِنْتَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ ذَهَبْتُ إِلَى

---

١) فتح الباری : ١٠\٦٧٣ ، عمدة القاری : ٢٢\١٩٠ ، ارشاد الساری : ١٣\١٦٧)

٢) النهاية لابن الاثير : ٣\٢٧ - ٢٧٢ ، مجمع بحار الانوار : ٣\٦٤٠ - ٦٣٩)

٣) کشف الباری ، کتاب الطلاق : ٥٧٢ - ٥٧٣)

٤) ٨٧ الف) عمدة القاری : ٢٢\١٩١

رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مَنْ هَذِهِ فَقُلْتُ أَنَا أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ فَصَلَّى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي أَنَّهُ قَاتِلٌ رَجُلًا قَدْ أَجَرْتُهُ فُلَانُ بْنُ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتِ يَا أُمَّ هَانِئٍ قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ وَذَاكَ ضُحًى [ر:٢٨٠]

د ترجمة الباب مقصد : دې ترجمة الباب سره شايد امام بخاری رحمه الله دې روايت ته اشاره کول غواړي چه کوم ابوداود او امام احمد د ابوقلابه په طريق سره نقل کړيدي ، چه هغې کښې " د زعموا " په باره کښې ويلې شويدی چه بئس مطية الرجل [1] يعنى دا د سړي خرابه سورلى ده -

په اصل کښې چه يو سړې کله دروغ ويل غواړي او ددې ذمه داری هم په خپل سر اخستل نه غواړي ، يا داسې خبره ويل غواړي چه د هغې حقيقت ده ته پوره علم نه وی نو داسې صورت کښې دې خبره پوره خپل ځانته منسوب کولو په ځائې وايي " د خلقو خيال دې " د حديث شريف مطلب دا دې چه دا کلمه د دروغو خوررولو او د عام کولو يو ذريعه ده چه څنګه سورلى د فاصله قطع کولو دپاره ذريعه وی - سړې چه کله پياده تلل نه غواړي نو په سوارلۍ سور شی ، داسې که سړې دروغ ويل غواړي او ددې ذمه داری په خپل سر نه اخلی نو " زعموا " اووائی او دروغ خواره کړی امام بخاری رحمه الله دباب لاندې داسې څه حديث نه دې نقل کړې چه هغې کښې د زعموا ويلو نه منع راغلې وی ، بلکه د حضرت ام هانی حديث ئې نقل کړيدې چه هغې کښې دوی د " زعم ابن امی " الفاظ استعمال کړيدی ، مقصد او حاصل دا دې چه د دروغو دپاره د دې لفظ استعمالول صحيح نه دی ، خو که دا غرض نه وی نو بيا ددې لفظ استعمال جائز دې ، لکه چه مولانا انورشاه کشميری رحمه الله په " فيض البارى " کښې فرمائی:

" وفيه الحديث : بئس مطية الرجل : زعموا " فإن الإنسان إذا أراد أن يتكلم بأمر يعلم أنه كذب يصدره بتلك الكلمة ، ويقول : زعم الناس كذلك ، كأنه لا يحمله على نفسه ، ويعزوه إلى الناس احترازا عن صريح الكذب و الزور ، فالمعنى : أن تلك الكلمة آلة لإشاعة الزور ، كما أن المطية آلة لقطع السفر ، فإذا أراد الرجل أن لا يمشى على أقدامه ، ركب راحلته ، و ذهب كذلك إذا أراد أن يتكلم بالكذب و لا يحمله على نفسه ، قال : زعموا ، فأجرى الكذب بين الناس ، و المصنف لم يخرج الحديث فى النهى عنه ، بل أخرج حديثا فيه : أن أم هانئ تكلمت بها ، قالت : زعم ابن أمى ..... و الحاصل : أن النهى فى موضعه و الإباحة فى موضعها ، ولا كلية فى مثل هذه الأبواب ..... " [2]

---

[1] الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى الرجل يقول : زعموا : ٤ \ ٢٩٤ (رقم الحديث : ٤٩٧٢) و أحمد فى مسنده : ٤ \ ١١٩ - ٥ \ ٤٠١)

[2] فيض البارى : ٤ \ ٣٩٧ ، ٣٩٨)

۲ حضرت شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله په " الابواب و التراجم كښې ليكى چه امام بخارى رحمه الله اصل كښې د لفظ د " زعم د استعمال جواز ته اشاره كول غواړى ، د ابوداود د روايت نه د دې عدم جواز معلوميږى ، امام حديث د باب ذكر كړو او د دې جواز ته ئې اشاره اوكړه چه مطلقا د دې استعمال ممنوع نه دې ، بلكه چه كله دا د دروغو ويلو دپاره ذريعه جوړه كړې شى نو بيا ممنوع دې - (١)

٩٥= بَاب مَا جَاءَ فِي قَوْلِ الرَّجُلِ وَيْلَكَ

[٥٨٠٧] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ [ر:١٦٠٥]

[٥٨٠٨] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ لَهُ ارْكَبْهَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ [ر:١٦٠٤]

ړومبې روايت د حضرت انس او دويم د حضرت ابوهريره دې ، دواړو كښې يو واقعه ده ، رسول الله ﷺ يو سړې اوليدلو چه د قربانۍ اوښان ئې شړل او روان وو ، حضور ﷺ اوفرمائل : په دې سور شه ، ده اوويل : اے د الله رسوله دا د قربانۍ اوښان دى ، دوى دوه ځله يا درې ځله اوويل : اركبها ويلك ، كمبخته په دې سور شه -

[٥٨٠٩] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ مَعَهُ غُلَامٌ لَهُ أَسْوَدُ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ يَحْدُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ رُوَيْدَكَ بِالْقَوَارِيرِ [ر:٥٧٩٧]

[٥٨١٠] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَثْنَى رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَيْلَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ أَخِيكَ ثَلَاثًا مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فُلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ وَلَا أُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا إِنْ كَانَ يَعْلَمُ [ر:٢٥١٩]

د حضرت ابوبكره نه روايت دې چه يو سړى د رسول الله ﷺ وړاندې د چا تعريف اوكړو نو دوى ﷺ اوفرمائل : ويلك : تا د خپل رور څټ پريكړو ، درې ځله ئې دا جمله اوويله ، بيا ئې اوفرمائل : تاسو كښې چه كوم د چا تعريف كوى نو داسې دې وائى " ځما دا ګمان دې ، او الله ئې نګهبان دې دالله وړاندې څه د چا تزكيه نه كوم " كه تعريف كوونكې ده لره پيژنى

د لفظ د ويل استعمال : تربت يداك ، عقرى ، حلقى په شان يو لفظ " ويلك " هم استعماليږى ،

---

١) الابواب و التراجم : ٢ / ١١٨)

ويل " په معنى د هلاكت دي ، بعضو مفسرينو ليكلي دي چه " ويل " د جهنم د يو خانې نوم دې (١) دا لفظ هم عربى ژبه كښې د لغوى معنى په اعتبار سره نه بلكه د تعجب وغيره دپاره استعماليږى لكه چه احاديث د باب كښې استعمال شويدي ، دا مقصد په وړاندينې ترجمة الباب سره حاصليږى خو دې سره امام بخارى رحمه الله په دې باندې مستقل باب قائم كړيدې ، د دې يو وجه خو دا كيدې شى چه دا لفظ د وړاندينى الفاظو په مقابله كښې په معنوى اعتبار سره زيات سخت دې (٢)

او دويمه وجه دا كيدې شى چه د لفظ د " ويل " په ممانعت باندې يو حديث د حضرت عائشه نه مروى دى چه كوم خرائطى نقل كړيدې چه دوى ته رسول الله ﷺ اوفرمائل : " لاتجزعى من الويح ، فإنه كلمة رحمة ، ولكن اجزعى من الويل " (٣) يعنى لفظ د " ويح " نه مه يريږه ځكه چه دا د رحمت كلمه ده ، خو د لفظ د " ويل " نه يريدل پكار دى -

حافظ ابن حجر فرمائى چه امام بخارى رحمه الله په ترجمة الباب سره شايد د دې حديث ضعف ته اشاره كوى - (٤)

د دې باب لاندې امام بخارى رحمه الله نه احاديث ذكر كړيدى ، چه دا ټول وړاندې تير شويدى او دې ټولو كښې لفظ د " ويل " استعمال شويدې يا د " ويحك " استعمال شويدې ، ويح او ويل دواړه په يو معنى دى (٥)

بعضو په كښې فرق كړيدې چه ويل كلمه د هلاكت ده او ويح كلمه د رحمت ده ، علامه عينى او حافظ ابن حجر فرمائى " وأكثر أهل اللغة على أن ويل كلمة العذاب ، وويح كلمة رحمة " (٦)

[٥٨١١] حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَالضَّحَّاكِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ ذَاتَ يَوْمٍ قِسْمًا فَقَالَ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ اعْدِلْ قَالَ وَيْلَكَ مَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ فَقَالَ عُمَرُ ائْذَنْ لِي فَلْأَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ لَا إِنَّ لَهُ أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّينِ كَمُرُوقِ السَّهْمِ مِنْ الرَّمِيَّةِ يُنْظَرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى رِصَافِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى نَضِيِّهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى قُذَذِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ قَدْ سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ يَخْرُجُونَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنْ النَّاسِ آيَتُهُمْ رَجُلٌ إِحْدَى يَدَيْهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ أَوْ مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَدَرْدَرُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ

---

(١) الجامع لاحكام القرآن : ١٩\ ٢٥٠)
(٢) الابواب و التراجم : ٢\ ١١٨)
(٣) فتح البارى : ١٠\ ٦٧٧ ، ارشاد السارى : ١٣\ ١٧١)
(٤) فتح البارى : ١٠\ ٦٧٧)
(٥) فتح البارى : ١٠\ ٦٧٧ ، عمدة القارى : ٢٢\ ١٩١ ، ارشاد السارى : ١٣\ ١٧١)
(٦) فتح البارى : ١٠\ ٦٧٧ ، عمدة القارى : ٢٢\ ١٩١)

أَشْهَدُ لَسَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَشْهَدُ أَنِّي كُنْتُ مَعَ عَلِيٍّ حِينَ قَاتَلَهُمْ فَالْتُمِسَ فِي الْقَتْلَى فَأُتِيَ بِهِ عَلَى النَّعْتِ الَّذِي نَعَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٣٤٤٣]

حضرت ابوسعيد خذري ﷺ روايت کوی ، دوي بيان کړيدي چه يو ځل رسول الله ﷺ مال غنيمت تقسيمولو چه دوالخويصره چه د بنو تميم يو کس وو ، وې ويل : اے د الله رسوله ! په انصاف تقسيم کوه ، نو دوی اوفرمائل : کمبخته ، چه څه عدل نه کوم نو بيا به څوک عدل کوی ، حضرت عمر ﷺ عرض اوکړو (اے د الله رسوله) اجازت راکړه چه د ده څټ پريکړم ، دوی ﷺ اوفرمائل : نه (داسې اونکړې) ځکه چه د ده ملګرو کښې به څه ملګرې داسې وی چه تاسو کښې به يو کس د دوی د مونځونو او د روژو په مقابله کښې خپل مونځ او روژې سپکې او حقير ګڼړی ، حال دا دې چه دې به د دين نه داسې بهر شوې وی لکه چه څنګه غشې د کمان نه بهر کيږی ، نه خو به د غشی په ملا څه نخه وی ، او نه به د دې تر لاندې څه نخه وی او نه به د دې په وزرو څه نخه باقی پاتې وی ، دا اوځی صفا د ګند او د وينې نه ، دا خلق به مسلمانانو کښې د تفرقې په وخت کښې رابښکاره شی ، د دوی نخه به داسې وی چه دوی کښې به يو کس وی چه د هغه لاس به داسې وی لکه د ښځې سينه يا لکه چه د غوښې يو ټوټه وی چه حرکت کوی (د حضرت ابو سعيد بيان دې چه) څه ګواهی ورکوم چه ما دا د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دې ، او (ددې هم) ګواهې ورکوم چه څه د حضرت علی سره د دغه جنګ په وخت موجود ووم ، دا سړې په مقتولينو کښې تلاش کړې شو نو دې هم داسې ملاو شو چه څنګه رسول الله ﷺ فرمائلې وو -

د دې حديث څو الفاظ اوګورئ : رِصاف: دا د رَصَفَة جمع ده وهی عصبة تلوی فوق مدخل النصل : د غشې د پَل د داخلولو په ځائې تړلې شوې پله ، نصل : اوسپنې ته وائی ، په غشی کښې چه کومه اوسپنه وی هغې ته وائی ، نَضِيّ (د نون په فتحه او د ضاد په کسره او د ياء په تشديد سره) د غشی لرګی ته وائی ، وهو القدح أی عود السهم - قُذَذ (د قاف په ضمه سره او د ذال په فتحه سره) دا د قُذَّة (د قاف په ضمه او د ذال په تشديد سره) جمع ده ، ، وهوريش السهم : د غشی وزرو ته وائی - بَضْعة (د باء په فتحه او د ضاد په سکون سره) د غوښې يو ټوټه ، تَدَرْدر : حرکت کول - (١)

قوله: سَبَقَ الفَرْثَ وَالدَّمَ: يعنی دا غشې د ګندګئ او د وينې نه بالکل صفا اوځی ....

يخرجون على حين فرقة من الناس : دوی به د خلقو د افتراق او د انتشار په زمانه کښې خروج کوی ، لکه چه د خوارجو د حضرت علی او د حضرت معاويه ﷺ د اختلاف په زمانه کښې خروج اوشو -

[٥٨١٢] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ أَبُو الْحَسَنِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ

(١) عمدة القاری : ٢٢ \ ١٩٣ ، ارشاد الساری : ١٣ \ ١٧٢)

شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ وَيْحَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ مَا أَجِدُهَا قَالَ فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ مَا أَجِدُ فَأُتِيَ بِعَرَقٍ فَقَالَ خُذْهُ فَتَصَدَّقْ بِهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعَلَى غَيْرِ أَهْلِي فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا بَيْنَ طُنُبَيِ الْمَدِينَةِ أَحْوَجُ مِنِّي فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ قَالَ خُذْهُ تَابَعَهُ يُونُسُ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ خَالِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَيْلَكَ [ر: ١٨٣٤]

د حضرت ابوهریره نه روایت دې چه یو سړی د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر شو او عرض ئې اوکړو چه اې د الله رسوله څه خو هلاك شوم ، نو دوی ﷺ اوفرمائل : هلاك شې (څه اوشو) وې ویل : څه واقع شوم په خپل کور والا په رمضان کښې ، نو وې فرمائل : غلام ازاد کړه ، ده اوویل : ما سره غلام نشته دې، دوی اوفرمائل ، بیا دوه میاشتې متواتر روژې اونیسه ،ده اوویل : څه ددې طاقت نه لرم ، وې فرمائل : شپیتو مسکینانو ته خوراك ورکړه ، ده اوویل : ما سره نشته دې ، نو یو عرق (یو پیمانه یا یو تیلۍ) راوړې شوه (چه دیکښې کجورې وې) دوی اوفرمائل : دا یو څه او صدقه کړه ، ده اوویل : اې د الله رسوله آیا د خپل کور والا نه علاوه نورو ته (ئې ورکړم) ؟ قسم دې د هغه ذات چه د هغه په قبضه کښې څما ځان دې - په مدینه کښې څما نه زیات محتاج نشته دې، نورسول الله ﷺ اوخندل تردې چه د دوی اړخونو غاښونه (داړې) ښکاره شوې ،او وې فرمائل : ته دا یو څه -

عرَق (د عین او د راء په فتحه سره) ګوتۍ ته وائی ، طُنُبَي المدينة : د مدینې منورې دواړه اړخونه .... طُنُب (د طاء او د نون په ضمه سره) نه طرف او اړخ مراد دې ، علامه قسطلانی فرمائی طنب واحد أطناب : الخيمة فاستعارة للطرف وللناحية (١)

او علامه کرمانی فرمائی : شبه المدينة بفسطاط مضروب، وحرتاها بالطنبين یعنی طُنُب د خیمې یا د تنبو تړلو رسۍ ته وائی ، د مدینې منورې د دواړو طرفونو دپاره د دې لفظ استعمال په طور د استعاره دې ، د مدینې منورې د خیمې سره او د دې د دواړو طرفونو د خیمو د رسو سره تشبیه ورکړې شوه - (٢)

قوله: تابعه يونس عن الزهري وقال عبد الرحمن بن خالد عن الزهري :

ويلك: د یونس متابعت بیهقی موصولا نقل کړیدې (٣) او د عبدالرحمن په روایت کښې د " ویحك " په ځائې " ویلك " دې ، دا تعلیق امام طحاوی موصولا نقل کړیدې - (٤)

---

(١) ارشاد الساری : ١٣\١٧٣)
(٢) شرح الکرمانی : ٢٢\٣٢)
(٣) فتح الباری : ١٠\٦٧٨ ، عمدة القاری : ٢٢\١٩٤)
(٤) فتح الباری : ١٠\٦٧٨ ، عمدة القاری : ٢٢\١٩٤)

[٥٨٣] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَ الْهِجْرَةِ شَدِيدٌ فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ تُؤَدِّي صَدَقَتَهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتِرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا [ر: ١٣٨٣]

حضرت ابوسعید خدری ﷺ فرمائی چه یو باندیچی رسول الله ﷺ ته اوویل : اے د الله رسوله ما ته د هجرت په باره کښې خبر راکړه ، دوی ﷺ اوفرمائل : هلاك شې د هجرت معامله خو ډیره سخته ده ، آیا د ستا سره اوښ شته ؟ ده اوویل : هو ، دوی ﷺ اوفرمائل : آیا ته د دوی زکات ورکوې ؟ نو ده اوویل : هو ، دوی اوفرمائل : نو ته بیا د کلو دې اړخ کښې (خپل کورکښې اوسیږه) عمل کوه ، الله تعالی به د ستا په عمل کښې کمې نه کوی۔

وراء البحار : دا بحرة جمع ده، کلی ته وائی، شارحین لیکی : وهی القریة سمیت بحرة لاتساعها [1]

قوله: لن يترك: أي لن ينقصك: دوتریترة معنی کمول دی - [2] قرآن کریم کښې دی (ولن يتركم أعمالكم) [3]

[٥٨٤] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ سَمِعْتُ أَبِي عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَيْلَكُمْ أَوْ وَيْحَكُمْ قَالَ شُعْبَةُ شَكَّ هُوَ لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ وَقَالَ النَّضْرُ عَنْ شُعْبَةَ وَيْحَكُمْ وَقَالَ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ وَيْلَكُمْ أَوْ وَيْحَكُمْ [ر: ٢٦٥٥]

د حدیث د باب مختلف توجیهات : رسول الله ﷺ فرمائی : لاترجعوا بعدی کفارا یضرب بعضکم رقاب بعض یعنی خما نه پس کافر مه جوړیږئ چه تاسو کښې بعض د بعضو څټونه وهل شروع کړي۔

د یو بل څټونه پریکول او قتل کول لویه گناه ده او مرتکب د کبیرې فاسق خو کیږی خو کافر نه گرځی ، دلته ئې " لاترجعوا بعدی کفارا " اوویلې چه دینه معلومیږی چه ضرب رقاب کفر دې ، نو ددې مختلف توجیهات شویدی :

① دا حکم د مستحل په حق کښې دې ، یعنی چه کوم د مسلمانانو سره قتال شرعًا حلال او جائزگڼړی۔

② د کفر نه اصطلاحی کفر نه دې مراد بلکه کفران نعمت مراد دې یعنی تاسو خما نه پس د نعمت د اسلام ناشکری مه کوئ چه خپل مینځ کښې قتال شروع کړئ۔

---

[1] فتح الباری : ١٠\٦٧٩ ، عمدة القاری : ٢٢\١٩٥ ، ارشاد الساری : ١٣\١٧٤)

[2] عمدة القاری : ٢٢\١٩٥ ، فتح الباری : ١٠\٦٧٩)

[3] سورة محمد : ٣٥)

④ علامه خطابی فرمائی چه دلته د کفار نه مسلح کیدل مراد دی ، دا د تکفر بالسلاح نه دي ، چه د هغې معنی د اسلحې اچولو ده -[1]

④ دينه فعل د کفارو مراد دې ، تاسو مه کافران کيږئ يعنی د کافرانو والا فعل مه اختياروئ ، علامه طيبی په شرح د مشکاة کښې دا توجيه اظهر گرخولې ده -[2]
قاضی عياض هم دا توجيه غوره کړيده -[3]

دا حديث په کتاب المغازی کښې باب حجة الوداع کښې تير شويدې - يضرب بعضکم کښې يضرب مجزوم هم کيدې شی په وجه د جواب د نهی او د استيناف په وجه مرفوع هم کيدې شی -[4]

[٥٨١٥] حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى السَّاعَةُ قَائِمَةٌ قَالَ وَيْلَكَ وَمَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ مَا أَعْدَدْتُ لَهَا إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ إِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ فَقُلْنَا وَنَحْنُ كَذَلِكَ قَالَ نَعَمْ فَفَرِحْنَا يَوْمَئِذٍ فَرَحًا شَدِيدًا فَمَرَّ غُلَامٌ لِلْمُغِيرَةِ وَكَانَ مِنْ أَقْرَانِي فَقَالَ إِنْ أُخِّرَ هَذَا فَلَنْ يُدْرِكَهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ وَاخْتَصَرَهُ شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٣٤٨٥]

حضرت انس فرمائی چه په باندیچیانو کښې يو سړی د رسول الله ﷺ خدمت ته راغلو ، او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! قيامت به کله وی ؟ دوی ﷺ اوفرمائل : هلاك شې ، تا دې دپاره څه تياری کړيده ؟ ده اوويل : نور خو مې څه تياری نه ده کړې خو څما د الله تعالی او د ده د رسول سره محبت " دې...... نو دوی ﷺ اوفرمائل (په آخرت کښې به) ته د هغه چا سره ئې چه د چا سره محبت کوې ، په دې مونږ عرض اوکړو چه آيا مونږ به هم داسې يو ، دوی اوفرمائل : ، هو ، په دغه ورځ مونږ ډير خوشحاله شو .... ديکښې د مغيره يو غلام تير شو چه څما همځولې وو ، دوی اوفرمائل : کۀ دې ژوندې پاتې شو نو د ده د بوډا توب نه به وړاندې قيامت راشی-

د حديث د باب دوه مطلبونه : إن أُخِّر هذا ، فلن يدركه الهرم حتى تقوم الساعة

په بعض روايتونو کښې دی " لئن عُمِّر.... " دې [5] يعنی کۀ دې هلك ته ژوند ملاو شو نو په ده به لا بوډاتوب نه وی راغلې چه قيامت به قائم شی ، د دې دوه مطلبه بيان شويدی

① دا ارشاد په حقيقی معنی محمول نه دې ، بلکه دينه د قيامت قرب مبالغة خودل

---

[1]) شرح الطيبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
[2]) شرح الطيبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧ (رقم الحديث : ٣٥٣٧)
[3]) شرح الطيبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
[4]) شرح الطيبی ، کتاب القصاص ، باب قتل أهل الردة ..... : ١٠٢/٧)
[5]) فتح الباری : ١٠/ ٦٨١)

مقصود دى چه قيامت خو ددې ماشوم د بوډاتوب نه هم مخكښې راتلونكې دې - ([1])

② دا ارشاد په خپله حقيقى معنى محمول دې او دا د مخاطبينو په اعتبار سره ويلې شويدې او مطلب دا دې چه د دې هلك د بوډا توب نه به وړاندې وړاندې د ستاسو د ټولو قيامت راشى ، "الساعة" نه مراد مرګ دې يعنې د ستاسو ټولو به مرګ راشى ، او چه كله مرګ راغلو نو د ستاسو قيامت هم راغلو - ([2]) يو روايت كښې دې من مات فقد قامت قيامته ، يعنى چه كوم سړې مړ شو نو د هغه قيامت قائم شو - ([3])

مسلم شريف كښې د حضرت عائشه يو روايت نه ددې مكمل وضاحت كيږى ديكښې دى "كان الأعراب إذا قدموا على النبى صلى الله عليه و سلم ، سألوه عن الساعة : متى الساعة ؟ فينظر إلى أحدث إنسان منهم سنا ، فيقول : من يعش هذا حتى يدركه الهرم ، قامت عليكم ساعتكم" ([4])

يعنى د بانډو خلق به د رسول الله ﷺ خدمت ته راتلل او د قيامت په باره كښې به ئې تپوس كولو چه قيامت به كله قائميږى ؟ رسول الله ﷺ به دوى كښې د ټولو نه كم عمر ته اوكتل او اوبه ئې فرمائل : كُه دې ژوندې پاتې شو نو د ده بوډا توب ته د رسيدو نه وړاندې وړاندې به د ستاسو قيامت قائم شى ـ

قاضى عياض رحمه الله د مسلم شريف ددې روايت په باره كښې فرمائى :

" وهذه الرواية رواية واضحة يفسر بها كل ما ورد من الألفاظ المشكلة فى غيرها " ([5]) يعنى دا روايت داسې واضح دې چه ددې په نورو طرق كښې كوم مشكل الفاظ دى د هغې تفسير او تشريح كيږى چه د كوم هلك روايت په باب كښې ذكر دې ، د ده نوم په بعض روايتونو كښې محمد او په بعضو كښې سعد راغلې دې ([6])

مولانا انور شاه كشميرى رحمه الله په " فيض البارى " كښې د صدر شيرازى په حواله سره ليكى : " إن الساعة ساعة صغرى ، و هى بموته ، و ساعة وسطى و هى بموت أقرانه ، و ساعة كبرى ، و هى من نفخ الصور و المراد ههنا الصغرى أو الوسطى ، و المعنى مالكم و للساعة الكبرى وإن ساعتكم التى آتية عليكم هى بموت أقرانكم ، ويؤيده ما عند البخارى : (ص ٩٦٣ ، طبع الهند) فى كتاب الرقاق ، باب سكرات الموت : لا يدركه الهرم حتى تقوم عليكم ساعتكم ، قال هشام : يعنى موتهم ، ففيه بيان أن المراد من الساعة الساعة الوسطى " ([7])

---

[1]) فتح البارى : ١٠\٦٨١ ، عمدة القارى : ٢٢\١٩٦ ، ارشاد السارى : ١٣\١٧٦)

[2]) فتح البارى : ١٠\٦٨١)

[3]) ١١١ كشف الخفاء و مزيل الإلباس : ٢\٢٧٩ (رقم الحديث : ٢٦١٨) إتحاف السادة المتقين : " باب بيان حقيقة الصبر و معناه " : ٩\١١)

[4]) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الفتن ، باب قرب الساعة :٢\٤٠٦)......

[5]) فتح البارى : ١٠\٦٨١ ، ارشاد السارى : ١٣\١٧٦)

[6]) فتح البارى : ١٠\٦٨٠ ، عمدة القارى : ٢٢\١٩٦)

[7]) فيض البارى : ٤\٣٩٩ - ٣٩٨)

یعنی د قیامت درې قسمونه دي یو قیامت صغری ، دا د انسان په مرګ سره راځي ، دویم قیامت وسطی دا د همځولو په مرګ سره واقع کیږي ، دریم قیامت کبری ، د دې ابتداء د نفخ د صور نه به وی ، دلته حدیث کښې د قیامت نه مراد یا قیامت صغری دې یا قیامت وسطی دې ، د حدیث مطلب دا دې چه ته د قیامت کبری تپوس ولې کوې ، د ستا قیامت خو به هله واقع شي چه کله د ستا د همځولو مرګ واقع شي د دې تائید د صحیح بخاری د دې آیت نه هم کیږي چه کوم امام په باب د سکرات الموت کښې ذکرکړیدې، هلته" لایدرکه الموت حتی تقوم علیکم ساعتکم " کښې د "ساعة" تشریح هشام په مرګ سره کړیده -

۹۶=باب علامة الحب في الله عز وجل

لِقَوْلِهِ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ [آل عمران:۳۱]

[۵۸۱۶\۵۸۱۷]حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

[۵۸۱۷] (1)حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَقُولُ فِي رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابَعَهُ جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ وَسُلَيْمَانُ بْنُ قَرْمٍ وَأَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

[۵۸۱۸] حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ قَالَ الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ تَابَعَهُ أَبُو مُعَاوِيَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ

[۵۸۱۹] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَتَى السَّاعَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ مَا أَعْدَدْتُ لَهَا مِنْ كَثِيرِ صَلَاةٍ وَلَا صَوْمٍ وَلَا صَدَقَةٍ وَلَكِنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ قَالَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ [ر:۳۴۸۵]

ترجمة الباب کښې د حب درې صورتونه کیدې شی ، د الله تعالی د خلقو سره محبت ، د خلقو د الله تعالی سره محبت او د الله تعالی دپاره د یو بل سره محبت -

---

(1) ۵۸۱۷) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب البر و الصلة و الآداب ، باب المرء مع من أحب : ۴\۲۰۳۴ (رقم الحدیث : ۲۶۴۰) و أخرجه الترمذی فی کتاب الزهد ، باب ما جاء أن المرء مع من أحب : ۴\۵۹۶ (رقم الحدیث : ۲۳۸۷)

علامه کرماني دا دري احتماله ذکر کړيدي -([1]) باب کښې د البرمع من أحب والا روايت ذکر کړيدي - ، آيت کريمه (قل إن كنتم تحبون الله ....) نه وړاندې دوه صورتونه معلوميږي خوچه کوم روايت ئې ذکر کړيدې ، نو دينه معلوميږي چه دلته دويم صورت يعني د بنده د الله تعالى سره محبت مراد دې -

د ايت او د روايت په مينځ کښې مناسبت : حافظ ابن حجر فرمائي چه دې صورت کښې د آيت او د روايت په مينځ کښې مناسبت فهم ته راځي څکه چه د آيت نه معلوميږي چه د الله سره محبت بغير د اتباع د رسول نه نه حاصليږي ، او د حديث نه معلوميږي چه اګر چه اتباع د رسول د رسول الله ﷺ د سنتو د تابعدارئ نوم دې ، خو بيا هم دې دپاره په زړه کښې دننه د رسول محبت ساتل ضروري دي ، نو هله به معيت حاصل شي ، يو سړې په خپله د تمامو اعمالو پابندي نه شي کولې خو چه د عاملانو سره محبت ساتي نو دا د ده د نجات دپاره کافي دې څکه د عاملانو سره محبت هم دې د دوی د اتباع او د اطاعت په وجه کوي او د محبت تعلق د زړه سره وي نو د نيکانو خلقو سره په دې محبت به هم ده ته الله تعالى اجر ورکړي ، څکه چه اصل څيز خو نيت دې ، عمل خو ددې تابع دې لکه چه دې ليکي : "فدلت الآية أنها لا تحصل إلا باتباع الرسول، و دل الخبر على أن اتباع الرسول، وإن كان الأصل أنه لا يحصل إلا بامتثال جميع ما أمر به أنه قد يحصل من طريق التفضل باعتقاد ذلك، و من لم يحصل استيفاء العمل بمقتضاه، بل محبة من يعمل ذلك كافية في حصول أصل النجاة، و الكون مع العاملين بذلك، لأن محبتهم إنما هي لأجل طاعتهم، و المحبة من أعمال القلوب، فأثاب الله محبهم على معتقده، إذ النية هي الأصل، و العمل تابع لها" ([2])

حديث باب کښې دي چه يو سړې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او تپوس ئې اوکړو ، اے د الله رسوله ! يو سړې د يو قوم سره محبت خو کوي خو (په علم او فضل او عمل کښې) د دوی برابري نه شي کولې ، رسول الله ﷺ اوفرمائل سړې چه د چا سره محبت کوي (په آخرت کښې) به هم د هغه سره وي -

دا سړې حضرت ابوذر يا حضرت ابوموسى اشعري وو - ([3])

قوله: تابعه جرير بن حازم.......: برني روايت د جرير بن عبد الحميد نه دې ، د دوی متابعت جرير بن حازم سليمان بن قرم (د قاف په فتحه او د راء په سکون سره) او ابوعوانه وضاح کړيدې ، د جرير متابعت ابونعيم، د سليمان متابعت امام مسلم او د ابوعوانه متابعت يعقوب په خپل صحيح کښې موصولاً نقل کړيدی ، ([4])

---

[1]) شرح الكرماني : ۲۲\۳۴)

[2]) فتح الباري : ۱۰\۶۸۳)

[3]) ارشاد الساري : ۱۳\۱۷۸ ، فتح الباري : ۱۰\۲۸۵)

[4]) فتح الباري : ۱۰\۶۸۳ ، عمدة القاري : ۲۲\۱۹۷ ، ارشاد الساري : ۱۳\۱۷۸).

خو دوى كښې عبدالله غير منسوب دې ، يعنى د ده د پلار ذكر نشته دې ، روميې روايت كښې د " عبد الله بن مسعود " تصريح ده ، حافظ ابن حجر ليكى چه كومو روايتونو كښې صرف عبدالله دې د بعض حضراتو په نزد دا " عبد الله بن قيس " دې يعنى حضرت ابو موسى اشعرى مراد دې ، ځكه چه دا روايت د حضرت ابو موسى اشعرى نه هم روايت دې ، لكه دينه پس روستنې حديث دې - (١)

قوله: تابعه أبومعاوية ومحمد بن عبيد: د سفيان متابعت ابومعاويه محمد بن خازم (په خاء سره) او محمد بن عبيد كړيدې ، امام مسلم رحمه الله دا موصولاً نقل كړيدې - (٢)

٩٧=بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ لِلرَّجُلِ اخْسَأْ

[٥٨٣٠] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرِيرٍ سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِابْنِ صَائِدٍ قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا فَمَا هُوَ قَالَ الدُّخُّ قَالَ اخْسَأْ

[٥٨٣١] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ حَتَّى وَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فِي أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ يَوْمَئِذٍ الْحُلُمَ فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ الْأُمِّيِّينَ ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَرَضَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ثُمَّ قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ مَاذَا تَرَى قَالَ يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُلِطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا قَالَ هُوَ الدُّخُّ قَالَ اخْسَأْ فَلَنْ تَعْدُوَ قَدْرَكَ قَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَأْذَنُ لِي فِيهِ أَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ يَكُنْ هُوَ لَا تُسَلَّطُ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هُوَ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ قَالَ سَالِمٌ فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ الْأَنْصَارِيُّ يَؤُمَّانِ النَّخْلَ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ حَتَّى إِذَا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ وَهُوَ يَخْتِلُ أَنْ يَسْمَعَ مِنْ ابْنِ صَيَّادٍ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ وَابْنُ صَيَّادٍ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ فِيهَا رَمْرَمَةٌ أَوْ زَمْزَمَةٌ فَرَأَتْ أُمُّ ابْنِ صَيَّادٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُذُوعِ النَّخْلِ فَقَالَتْ لِابْنِ

---

١) فتح البارى : ١٠ | ٦٧٤)
٢) عمدة القارى : ٢٢ | ١٩٨)

صَیَّادٍ أَی صَافِ وَهُوَ اسْمُهُ هَذَا مُحَمَّدٌ فَتَنَاهَى ابْنُ صَیَّادٍ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ تَرَكَتْهُ بَيَّنَ. قَالَ سَالِمٌ قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللّٰهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنِّي أُنْذِرُكُمُوهُ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ خَسَأْتُ الْكَلْبَ بَعَّدْتُهُ خَاسِئِينَ مُبْعَدِينَ [ر: ۱۲۸۹]

دحضرت عبد الله بن عمر نه روایت دې ، دوی بیان کړیدي چه د حضرت عمر بن خطاب د رسول الله ﷺ سره سره د څو اصحابو ابن صیاد ته روان شو ، د بنی مغاله د محلې د هلکانو سره ئې دې په لوبو اولیدلو ، دغه وخت دې د بلوغ عمر ته نزدې وو ، ده ته د دوی ﷺ د تشریف راوړو علم او نه شو ، تر دې چه رسول الله ﷺ د ده په شا باندې خپل لاس اووهلو ، بیا ئې اوفرمائل : آیا ته ګواهي ورکوې چه څه د الله تعالی رسول یم ؟ ده دوی طرف ته اوکتل او وې ویل : څه ګواهي ورکوم چه ته د اُمیانو رسول ئې ، بیا ابن صیاد اوویل : ته ګواهي ورکوې چه څه د الله تعالی رسول یم ؟ نبي اکرم ﷺ ده ته دیکه ورکړه - بیا ئې اوفرمائل : ما په الله او د ده په رسولانو ایمان راوړې دې ، بیا ئې د ابن صیاد نه تپوس اوکړو : د ستا (د خپل ځان) څه خیال دې ؟ نو ده اوویل ما ته رښتوني او دروغژن دواړه قسم سړی راځی ، دوی اوفرمائل : د ستا معامله مشتبه شوه ، (بیا) رسول الله ﷺ اوفرمائل : ما د ستا دپاره یو خبره په زړه کښې پټه ساتلي ده ، ده اوویل : دا "دخ" ده ، دوی اوفرمائل : دفع شه ته به کله هم د خپلې مرتبې نه واوړې ، حضرت عمر عرض اوکړو : آیا تاسو اجازت راکوئ چه څه د ده څټ پریکړم ؟ دوی ﷺ اوفرمائل : کُه دا هم هغه کس (یعنی دجال) دې نو ته به په ده قابو بیا نه مومې ، او کُه دې هغه کس نه وی نو دده په قتل کولو کښې تا ته څه فائده نشته دې ، د سالم بیان دې چه عبد الله بن عمر بیان کولو او ما واوریدل چه دینه پس رسول الله ﷺ او ابي بن کعب انصاری د هغې باغ په قصد روان شو ، چه کوم ځائې ابن صیاد وو ، تر دې چه کله رسول الله ﷺ باغ ته ننوتلو نو د اونو نه پناه پناه تللو او مقصد ئې دا وو چه د ابن صیاد څه خبرې واوری وړاندې د دینه چه دې ده لره اووینی ، دغه وخت ابن صیاد په خپله بستره کښې په یو څادر کښې پروت وو چه دیکښې ده څه ګنګوسې کولو ، د ابن صیاد مور نبی کریم ﷺ اولیدلو چه د اونو په پناه پناه تشریف راوړی ، دې ابن صیاد ته اوویل : اے صاف (دا دده نوم وو) دا محمد (ﷺ) را روان دې ، نو ابن صیاد ګنګوسې بند کړو ، رسول الله ﷺ اوفرمائل : کُه دې ده لره پریخوډې وې نو اصل حقیقت به واضح شوې وو ، د سالم بیان دې چه عبد الله اوویل : رسول الله ﷺ خلقو کښې اودریدو او د الله ئې هغه تعریف بیان کړو چه د هغې دې حقدار دې ، بیا ئې د دجال ذکر اوکړو او وې فرمائل : چه څه تاسو د ده نه یروم او یو نبي هم داسې نه دې تیر شوې چه هغه خپل قوم د ده نه نه وی یرولې ، نوح علیه السلام خپل قوم د ده نه یرولې دې ، خو څه تاسو ته یو داسې خبره ښائم چه هیڅ یو نبی خپل قوم ته نه ده خودلې ، تاسو پوه شئ چه دې به کانړه (چغوت) وی او الله تعالی کانړه نه دې -

اخسأ عربی ژبه کښې د سپی د شړلو او د دفع کولو دپاره په اصل کښې استعمالیږی خو بیا د دې استعمال عام شو او دهر هغه کس دپاره چه کوم څه ذلیل حرکت یا نامناسب خبره یا کار اوکړی استعمالیدل شروع شو ، (١) قرآن کریم کښې د جهنمیانو په باره کښې دی چه دوی ته به اوویلې شی (اخسئوا فیها ولا تکلمون)(٢)
د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه کوم کس ددې جُملې اهل دې هغه دپاره د دې استعمالول جائز دي لکه چه احادیث د باب کښې رسول الله ﷺ د " ابن صیاد " دپاره دا کلمه استعمال کړیده - (٣)

قوله: ابن صیاد: احادیث د باب کښې د ابن صیاد ذکر دې ، دې د مدینې منورې یو یهودې کورنۍ کښې پیدا شوې وو ، د دجال چه کوم صفات دی په دیکښې ډیر صفات په ده کښې موجود وو ، حضرت عبد الله بن عمر او حضرت جابر خو په قسم به ویلې چه هم ابن صیاد دجال دې (٤) او بعض روایتونو کښې دی چه دې مسلمان مړ شویدې - (٥)

رسول الله ﷺ ده ته تشریف راوړې او په زړه کښې ئې دننه د سورة دخان آیت (یوم تأتی السماء بدخان مبین) پټ کړو ، ابن صیاد ته ئې اوویل : " خبأت لك خبیئًا " یعنی ما د ستا دپاره یو خبره پټه کړیده ته اووایه هغه کومه خبره ده ؟ ده اوویل " دخ" پوره " دخان " ئې اونه ویلې ، کاهن هم دارنګه نیمه خبره ښائی ، دوی ﷺ اوفرمائل : اخسأ، فلن تعدو قدرك ، دفع شه ، ته به کله هم د خپل مرتبې او حیثیت نه وړاندې کیدې نه شې ، یعنی دا شیطانی القاء ده او دا هم دارنګه ناقص وی -

قوله: وهو یختل أن یسمع من ابن صیاد........: یعنی رسول الله ﷺ د غفلت په حالت کښې ده نه څه اوریدل غوښتل ، دې وجه نه ئې حیله کوله ، **قطیفة** : څادر او کمبل ته وائی - زَمْرَمَة او زمزمَة د دواړو یو معنی ده ، غلی اواز او ګنګوسو ته وائی -

أی صاف: أی حرف نداء او صاف د ده نوم وو - (٦)
روایت په باب د جنائز کښې په تفصیل تیر شویدې - (٧)

---

(١) فتح الباری : ١٠\٦٨٧ ، ارشاد الساری : ١٣\١٨٠ ، عمدة القاری : ٢٢\١٩٨ ، شرح صحیح البخاری لابن بطال : ٩\٣٣٣) .
(٢) سورة المؤمنون : ١٠٨)
(٣) فتح الباری : ١٠\٦٨٧ عمدة القاری : ٢٢\١٩٨ ، ارشاد الساری : ١٣\١٨٠)
(٤) ارشاد الساری : ١٣\١٨٢\١٣ - ١٨٣)
(٥) عمدة القاری : ٢٢\١٩٩ ، شرح ابن بطال : ٩\٣٣٦ - ٣٣٥)
(٦) عمدة القاری : ٢٢\١٩٩)
(٧) صحیح البخاری ، باب إذا أسلم الصبی فمات هل یصلی علیه و هل یعرض علیه الإسلام : (رقم الحدیث : ١٣٥٤)

قوله: قَالَ أبوعبدالله: خسأت الكلب: بعّدته، خاسئين: مبعدين: امام بخاری رحمه الله فرمائی: د خسأت الکلب معنی ده، ما سپی اوشړلو، سورة اعراف آیت کښې دی (قلنا لهم کونوا قردة خاسئين) (۱) دیکښې د خاسئين معنی مبعدين دې یعنی د الله تعالیٰ د رحمت نه لرې کړې شئ-

۹۸=بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ مَرْحَبًا

وَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ مَرْحَبًا بِابْنَتِي [ر:۳۴۲۶]
وَقَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ [ر:۳۵۰]
[۵۸۲۲] حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ الْقَيْسِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَرْحَبًا بِالْوَفْدِ الَّذِينَ جَاءُوا غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَدَامَى فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا حَيٌّ مِنْ رَبِيعَةَ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مُضَرُ وَإِنَّا لَا نَصِلُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ فَمُرْنَا بِأَمْرٍ فَصْلٍ نَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ وَنَدْعُو بِهِ مَنْ وَرَاءَنَا فَقَالَ أَرْبَعٌ وَأَرْبَعٌ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَصُومُوا رَمَضَانَ وَأَعْطُوا خُمُسَ مَا غَنِمْتُمْ وَلَا تَشْرَبُوا فِي الدُّبَّاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالنَّقِيرِ وَالْمُزَفَّتِ [ر:۵۳]

د حضرت ابن عباس نه روایت دې، دوی بیان کوی چه کله د عبد القيس وفد نبی کریم ﷺ خدمت ته حاضر شو، نو دوی اوفرمائل مرحبا هغه وفد ته چه راغلو، دوی دې رسوا او شرمسار نه وی، دې خلقو عرض اوکړو، اے د الله رسوله مونږ د قبیلې د ربیعه سره تعلق لرو او خمونږ او د ستاسو مینځ کښې مضر دی، نو دې وجه نه مونږ د ستاسو په خدمت کښې صرف په اشهر د حرم کښې حاضریدې شو، دې وجه نه مونږ ته یو داسې جدا شوې امر اوښائې چه مونږ په دې عمل اوکړو او جنت ته داخل شو او د خپل ځان نه روستو پاتې کیدونکو ته د دې دعوت ورکړو، دوی اوفرمائل: څلور او څلور خبرې دی (یعنی څلور خبرې د کولو او د څلورو خبرو نه بندیدل دی) مونځ قائم کړئ، زکات ورکړئ، د رمضان روژې اونیسئ، د غنیمت د مال پنځمه حصه ورکړئ، او په دباء، حنتم، نقیر او مزفت کښې څکل مه کوئ (د دې لوښو تفصیل په کتاب الایمان کښې تیر شویدې)

د ترجمة الباب مقصد: په هره ژبه کښې د استقبال دپاره څه مخصوص کلمات وی په دې کلماتو سره په وخت د راتلو د میلمه استقبال کیږی، لکه چه په فارسئ کښې "خوش آمدید" دې دارنګه په عربئ کښې "مرحبا" دې او "اهلاً و سهلاً" دې، د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د دارنګه کلماتو استعمال د رسول الله ﷺ نه ثابت دې. مرحبا "مفعول به یا مفعول مطلق کیدو په وجه منصوب دې (۲)،

(۱) ۱۲۹ سورة الاعراف: ۱۶۶)
(۲) عمدة القاری: ۲۲\۲۰۰، الابواب و التراجم: ۲\۱۱۸، فتح الباری: ۱۰\۶۸۸)

اصمعي ددې معنی بیان کړیده ألقيت رحها وسعة(1) یعنی ته دې فراختیا اووسعت بیا مومې د باب رومبې روایت کتاب المناقب، باب علامات النبوة فى الإسلام، دویم روایت کتاب الصلوة، باب الصلوة فى الثوب الواحد ملتحفا به او دریم روایت کتاب الإیمان باب أداء الخمس من الإیمان کښې تیر شویدې -

۹۹=باب مَا يُدْعَى النَّاسُ بِآبَائِهِمْ

[۵۸۲۳\۵۸۲۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُرْفَعُ لَهُ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ [ر:۳۰۱۶]

[۵۸۲۴] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ

" مايدعى " کښې "ما " مصدریه موصول حرفی دې او " يدعى " ددې صله ده ، دواړه ملاو شو د " دعا" مصدر په معنی کښې شو ، او " الناس " مفعول به دې او فاعل ئې محذوف دې أى باب دعاء الداعى الناس بأسمائهم آبائهم يوم القيامة(2)

مقصد دا دې چه د قیامت په ورځ به هر کس ته د ده د پلار په نوم سره " فلان بن فلان " ویلې کیږی او اواز به ورته ورکړې کیږی -

روایت د باب کښې دی ، رسول الله ﷺ اوفرمائل چه دهوکه کوونکې دپاره به د قیامت بیرغ (جنډا) اوچته کړې شی او دا به اوویلې شی دا د فلانی د ځوی د فلانی دهوکه ده -

شارح د بخاری ابن بطال رحمه الله فرمائی چه په زمانه د جاهلیت کښې به وعده خلافی کوونکې دپاره یو جنډا په ورځو د حج کښې اوچته کړې شوه چه دا د فلان ابن فلان د وعده خلافئ جنډا ده - په جنډې سره چه د یو څیز شهرت ډیر زیات کیږی دې وجه نه دا به غوره کیدلو -(3)

بهر حال د امام بخاری رحمه الله مقصود دا دې چه د قیامت په ورځ به پلار ته نسبت اوشی او آواز به اوشی ، سنن ابي داود کښې د حضرت ابو الدرداء ﷺ یو مرفوع روایت نقل دې دیکښې دی " إنكم تدعون يوم القيامة بأسمائكم و أسماء آبائكم ، فأحسنوا أسمائكم "(4) (د قیامت په ورځ به تاسو په خپلو او د خپلو پلارانو په نومونو رابللې کیږئ ، دې وجه نه خپل ښائسته

---

1) عمدة القارى : ۲۲\۲۰۰ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۱۸ ، فتح البارى : ۱۰\۶۸۸)
2) ارشاد السارى : ۱۳\۱۸۳ ، عمدة القارى : ۲۲\۲۰۱)
3) عمدة القارى : ۲۲\۲۰۱)
4) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الأسماء : ۲\۳۲۰)

نومونه کیږدئ) دا حدیث د امام بخاری رحمه الله په مقصد کښې بالکل صریح دې خو چه د بخاری په شرط نه دې دې وجه نه دلته ئې ذکر نه کړو -

د قیامت په ورځ به پلار ته نسبت کیږی او اواز به ورته کیږی ، حافظ ابن حجر فرمائی :

وهو یقتضی حمل الآباء علی من کان ینسب إلیه فی الدنیا لاعلی من هو فی نفس الأمر، وهو المعتمد" (۱)

یعنی دنیا کښې چه د ده کوم سړې ته د خوې کیدو په حیثیت نسبت کیږی قیامت کښې به هم ده ته په دغه نسبت اواز کیږی ، په نفس الامر او په حقیقت کښې د ده خوې دې او که نه ؟ دیته به نه کتلې کیږی

دینه معلومه شوه چه شریعت کښې په ظاهر امر عمل کیږی - (۲)

۱۰۰= بَاب لَا يَقُلْ خَبُثَتْ نَفْسِي

[۵۸۲۵] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِسَتْ نَفْسِي

[۵۸۲۶] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ خَبُثَتْ نَفْسِي وَلَكِنْ لِيَقُلْ لَقِسَتْ نَفْسِي تَابَعَهُ عُقَيْلٌ

حدیث شریف کښې د " خبثت نفسی " ویلو نه منع راغلې ده ، دروغو ، خرابی ، بدی او بدکرداریٔ ته خباثت او ددې کوونکې ته خبیث ویلې کیږی ، که د چا په مزاج کښې څه خرابی راشی یا ده نه څه بد کار اوشی نو حدیث کښې د دې یو طریقه خودلې شویده چه په داسې موقع به " خبثت نفسی " نه وائی بلکه لَقِسَت " وائی ، د دې هم هغه معنی ده خو د " خبثت " معنی زیاته شنیع ده ، ابن بطال فرمایی حدیث کښې نهی د وجوب دپاره نه ده - (۴) ډیر کرته دوه لفظونه د یو معنی دپاره استعمالیږی خو یو شناعت د بل په مقابله کښې زیات وی ، مثلاً که ته چا ته " بې وقوف " اووائې نو هغه به دومره نه محسوسوی چه څومره به دې محسوسوی چه کله ده ته " خر " اوویلې شی ، حال دادې چه دده په حق کښې بې وقوف او خر په یو معنی کښې مستعمل دې - (۵)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۲۸۹)

۲) عمدة القاری : ۲۲\۲۰۱ ، فتح الباری : ۱۰\۲۸۹)

۳) ۵۸۲۵) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب و باب کراهة قول الإنسان : خبثت نفسی : ٤\۱۷۶۵ (رقم الحدیث : ۲۲۵۰) و أخرجه النسائی فی کتاب عمل الیوم و اللیلة ، باب النهی أن یقول : خبثت نفسی : ۱۶\۲۶۰ (رقم الحدیث : ۱۰۸۸۸)

۴) شرح ابن بطال : ۹\۳۳۶)

۵) فیض الباری : ٤\۳۹۹)

د باب په آخر کښې د عقیل متابعت طبرانی موصولاً نقل کړیدې - (۱)

۱۰۱ = باب لا تسبوا الدهر

[۵۸۲۷\۵۸۲۸] (۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ يَسُبُّ بَنُو آدَمَ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِي اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ

[۵۸۲۸] حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُسَمُّوا الْعِنَبَ الْكَرْمَ وَلَا تَقُولُوا خَيْبَةَ الدَّهْرِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الدَّهْرُ [ر: ۴۵۴۹]

زمانې ته بد ویل نه دی پکار : زمانې ته بد رد ویل د بعضو خلقو عادت جوړ شوې وی ، وائی ، زمانه ډیره خرابه ده ، زمانه منحوس ده ، په حدیث کښې زمانې ته بد رد ویلو نه منع راغلې ده، الله فرمائی : **أنا الدهر**..... دلته مضاف محذوف دې **أی أنا مصرّف الدهر یا أنا مقلّب الدهر یا أنا خالق الدهر** (۳) یعنی زمانې ته کنځل مه کوئ ځکه چه زمانه کښې څومره انقلابات ، تبدیلئ او حوادث او واقعات راپیښیږی ، دا د الله تعالی په حکم او په مرضئ سره کیږی ، لکه چه د مسند احمد یو روایت کښې حضرت ابوهریره نه نقل دی "**لا تسبوا الدهر، فإن الله تعالی قال : أنا الدهر، الأیام و اللیالی لی أجددها ، و أبلیها ، آتی بملوك بعد ملوك**" (۴) (یعنی زمانې ته کنځل مه کوئ ځکه چه الله تعالی فرمائی هم څه په زمانه کښې تصرف کوونکې یم ، د شپې او ورځ بدلیدل څما په قدرت کښې دی ، هم څه دا نوی کوم او زړوم ، او هم څه باچایان بدلوم -)

امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت ذکر کړیدې ، دیکښې اګر چه صراحتًا د سبّ دهر نه منع نه ده شوې ، بیا هم د مسلم په روایت کښې د "لا تسبوا" تصریح شته دې - (۵)

په حقیقت کښې په دې حدیث کښې په دهریانو باندې رد دې ځکه چه دوی د هر کار او واقعې نسبت زمانې ته کوی -

---

۱) فیض الباری : ۱۰\۶۹۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۸۶)

۲) ۵۸۲۷) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الألفاظ من الأدب و غیرها و باب النهی من سب الدهر : ٤\۱۷۶۲ (رقم الحدیث : ۲۲٤۶) و أخرجه النسائی فی کتاب التفسیر ، باب قوله تعالی : " و قالوا ما هی إلا حیاتنا الدنیا نموت و نحی و ما یُهلکنا إلا الدهر (سورة الجاثیة) : ۶\٤۵۷ (رقم الحدیث : ۱۱٤۸۶) و أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب فی الرجل یسب الدهر : ٤\۳۶۹ (رقم الحدیث : ۵۲۷٤)

۳) عمدة القاری : ۲۲\۲۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۱۸۷)

۴) الحدیث أخرجه أحمد فی مسنده : ۲\٤۹۶)

۵) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الألفاظ ، باب النهی عن سب الدهر : ۲\۲۳۷)

زماني لره خالق د واقعاتو کنټرول او د واقعاتو او د حوادثو دیته نسبت کول خو بالاتفاق کفر ، باطل او حرام دي خو کُه څوک ئې خالق نه ګنړي بلکه زماني ته ددې حوادثو څکه نسبت کوی چه زمانه ددې ظرف ده نو داسې نسبت کول حرام نه دی خو مکروه دی - (١)

قوله: لا تُسَمّوا العنب الكَرْم، ولا تقولوا: خيبة الدهر: انګورو ته ګرَموائی ، دوی د " ګرَم " ویلو نه منع اوکره ، خيبة الدهر منصوب على الندبه دي - (٢)

مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې لیکلي دی چه شیخ اکبر فرمائی " دهر" په اسماء حسنی کښې دې، امام رازی رحمه الله لیکلي دی چه دوی ته بعض مشائخو د یا دهر،یا دیهار،یاد یهوروظیفه ورکړې ده - (٣) دینه معلومیږی چه دا د دوی په نزد د الله په نومونوکښې دې،خوقاضی عیاض رحمه الله دده تردید کړیدې ، او ویلي دی چه دا غلطه ده، دهر یو طویل مُدې ته وائی - دا په نومونو د الله تعالی کښې شمیرل صحیح نه دی - (٤)

١٠٢=بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ

وَقَدْ قَالَ إِنَّمَا الْمُفْلِسُ الَّذِي يُفْلِسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَقَوْلِهِ إِنَّمَا الصُّرَعَةُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ [ر:٥٧٦٣]

كَقَوْلِهِ لَا مُلْكَ إِلَّا لِلَّهِ فَوَصَفَهُ بِانْتِهَاءِ الْمُلْكِ ثُمَّ ذَكَرَ الْمُلُوكَ أَيْضًا فَقَالَ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا [النمل:٣٤]

[٥٨٣٩] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُونَ الْكَرْمُ إِنَّمَا الْكَرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ [ر:٣٥٣٩]

ګرَم د کاف په فتحه او راء په سکون او فتحه دواړو سره مصدر دې او د کریم په معنی کښې دې ، انګورو ته به په زمانه د جاهلیت کښې ګرَم ویلې کیدلو ، څکه چه دینه به شراب جوړیدل ، او د دوی خیال وو چه شراب د مکارم اخلاق .... د سخاوت او د بهادرئ وغیره سبب دې - (٥)

حضور اکرم ﷺ ددې پس منظر د وجه نه انګورو ته د کرم ویلو نه منع اوکړه، او وې فرمائل: ګرَم خو د مؤمن زړه دې حدیث کښې دی "إنما الکرم..." د "إنما" استعمال شویدې چه

---

١) فتح الباری : ١٠\٦٩٢ ، ارشاد الساری : ١٣\١٨٧)

٢) ارشاد الساری : ١٣\١٨٧ ، فتح الباری : ١٠\٦٩٢، عمدة القاری : ٢٢\٢٠٣)

٣) فیض الباری : ٤\٣٩٩)

٤) فتح الباری : ١٠\٦٩٢)

٥) عمدة القاری : ٢٢\٢٠٣ ، فتح الباری : ١٠\٦٩٤ ، ارشاد الساری : ١٣\١٨٨)

د حصر دپاره راخي ، امام بخاري رحمه الله فرمائي چه دلته دا د حصر دپاره نه دې ، دا مطلب نه دې چه د قلب د مؤمن نه علاوه په بل څيز د " كرم " اطلاق نه شي كيدې بلكه مقصد دا دې چه " قلب د مؤمن " د كرم ويلو زيات حقدار دې -

امام بخارى رحمه الله ددې نور مثالونه هم پيش كړيدى مثلاً حديث كښې دى " إنما المفلس الذى يُفلس يوم القيامة "..... پوره حديث امام ترمذى رحمه الله نقل كړيدې ، د دې الفاظ دى:

" أتدرون من المفلس ، قالوا : المفلس فينا يا رسول الله ، من لا درهم له ولا متاع ، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : المفلس من أمتى من يأتى يوم القيامة بصلاة ، وصيام ، وزكاة ، ويأتى قد شتم هذا ، وسفك دم هذا ، وضرب هذا ، فيقتص هذا من حسناته ، وهذا من حسناته ، فإن فنيت حسناته ، أخذ من خطاياهم ، فطرح عليه ، ثم طرح فى النار " ([1])

(... حضور ﷺ د اصحابو نه تپوس اوكړو ، تاسو ته پته شته چه مفلس څوك دې ؟ اصحابو اوويل : مفلس هغه كس دې اے د الله رسوله ! چه چا سره نه درهم وى او نه سازوسامان وى ، حضور ﷺ اوفرمائل : " څما د امت مفلس هغه كس دې چه د قيامت په ورځ مونځ ، روژه او زكات خان سره راوړى خو يو سړې راشي چه ده ته ده په دنيا كښې كنځل كړې وى بل به راشي چه ده به د ده وينه توې كړې وى ، بل به يې وهلې وى ، دا ټول به د ده د نيكو نه خپله بدله واخلى ، چه كله د ده نيكئ ختم شي نو د دوى بدئ به د ده په عملنامه كښې واچولې شى بيا به دې په جهنم كښې واچولې شى نو دا سړې په حقيقت كښې مفلس دې -)

داسې سړې ته مفلس ويلې شويدى او په حديثِ كښې د " انما " لفظ استعمال شويدې خو د دې دامطلب نه دې چه دنيا كښې ديو فقيرسړى دپاره د مفلس لفظ استعمالول نه دى پكار-

دويم مثال دې " إنما الصرعة الذى يملك نفسه عند الغضب " ديكښې هم د " صرعة " لفظ د هر پهلوان دپاره استعماليدې شى ، خو د " انما " لفظ ئې راوړو دا ئې اوخودله چه په خپل نفس باندې قابو ساتونكې د دې لفظ زيات حقدار دې

دريم مثال دې ... لا مَلِكَ إلا الله دې يعنى حقيقى بادشاه صرف الله دې ، بعض نسخو كښې دى " لا مُلْكَ إلا الله چه اصل او حقيقى حكومت او بادشاهت خو صرف د الله دِپاره دې ، بيا هم د نياوى حكمرانو دپاره هم دا استعماليږى ، لكه چه خپله قرآن كريم د سورة نمل آيت (إن الملوك إذا دخلوا قرية .....) كښې د دنياوى حاكمانو دپاره د ملوك لفظ استعمال كړيدې -

بهر حال حاصل دا دې چه د كرم لفظ ويلو زيات حقدار د مؤمن زړه دې ، څكه چه ديكښې د ايمان رڼرا ، د اسلام تقوى او د الله ياد پروت وى - ([2])

---

[1]) الحديث أخرجه الترمذى فى أبواب صفة القيامة ، باب ما جاء فى شأن الحساب ، القصاص : ٢ \ ٦٨)

[2]) فتح البارى : ١٠ \ ٦٩٤ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢٠٣ و ارشاد السارى : ١٣ \ ١٨٨)

١٠٣ = بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي

فِيهِ الزُّبَيْرُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٣٥١٥]

[٥٨٣٠] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفَدِّي أَحَدًا غَيْرَ سَعْدٍ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي أَظُنُّهُ يَوْمَ أُحُدٍ [ر: ٢٧٤٩]

خما مورپلار دې په تا قربان وی ... " دا جمله که د چا دپاره استعمال کړې شی نو جائز ده ، حضرت حسن بصری وغیره نه ددې کراهت منقول دې خو جمهور دا مطلقا جائز وایی (١) ځکه چه رسول الله ﷺ په اصحابو حضراتو کښې د دوه سړو دپاره دا جمله استعمال کړېده . یو د حضرت زبیر بن العوام دپاره او بل د حضرت سعد بن ابی وقاص دپاره -

روایت د باب کښې حضرت علی فرمائی چه ما د حضرت سعد بن ابی وقاص نه علاوه بل چا دپاره نه دي اوریدلې چه ده ته رسول الله ﷺ "فداك أبي وأمي" ویلې وی -

دا حضرت علی د خپل علم او د سماع مطابق اوویلې ، ګنی حضور ﷺ دحضرت زبیر بن العوام دپاره هم دا جمله استعمال کړیده - (٢)

حدیث دباب په کتاب المغازی ، باب (إذ همت طائفتان منكم أن تفشلا ...) او کتاب الجهاد ، باب المجن و من يتترس بترس صاحبه کښې تیر شویدې -

١٠٤ = بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ جَعَلَنِي اللّٰهُ فِدَاكَ

وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَيْنَاكَ بِآبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا [ر: ٣٦٩١]

[٥٨٣١] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ أَقْبَلَ هُوَ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَفِيَّةُ مُرْدِفُهَا عَلَى رَاحِلَتِهِ فَلَمَّا كَانُوا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَثَرَتِ النَّاقَةُ فَصُرِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمَرْأَةُ وَأَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ أَحْسِبُ اقْتَحَمَ عَنْ بَعِيرِهِ فَأَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ جَعَلَنِي اللّٰهُ فِدَاكَ هَلْ أَصَابَكَ مِنْ شَيْءٍ قَالَ لَا وَلَكِنْ عَلَيْكَ بِالْمَرْأَةِ فَأَلْقَى أَبُو طَلْحَةَ ثَوْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَصَدَ قَصْدَهَا فَأَلْقَى ثَوْبَهُ عَلَيْهَا فَقَامَتِ الْمَرْأَةُ فَشَدَّ لَهُمَا عَلَى رَاحِلَتِهِمَا فَرَكِبَا فَسَارُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِظَهْرِ الْمَدِينَةِ أَوْ قَالَ أَشْرَفُوا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُهَا حَتَّى دَخَلَ الْمَدِينَةَ [ر: ٢٩١٩]

---

١) الابواب و التراجم : ١٢ \ ١١٩ ، تعليقات لامع الدرارى : ١٠ \ ٣٧)

٢) [illegible] : ١٣ \ ١٩ ٠)

د حضرت انس نه روايت دې چه دې او ابوطلحه د رسول الله ﷺ سره مدينې ته راغلل ، د حضور سره حضرت صفيه وه چه دوی ﷺ دا خپل خان پسې په سوارلئ سوره كړې وه ، په لاره كښې په يو ځائې كښې د اوښې پښه اوخويدله نو نبی كريم ﷺ او حضرت صفيه دواړه راپريوتل ، ابو طلحه د خپلې سوارلئ نه راكوز شو او رسول الله ﷺ ته راغلو او تپوس ئې اوكړو : اے د الله رسوله ! الله دې ما په تا قربان كړي آيا تا ته څه تكليف در اورسيدو ، نو حضور ﷺ اوفرمائل : نه خو د ښځې (حضرت صفيه) خبر واخله ، نو ابوطلحه خپله يو جامه په خپل مخ واچوله او حضرت صفيه ته ئې د تلو قصد اوكړو او ده خپله جامه د دې په مخ واچوله ، نو دا اودريدله ، ابو طلحه دواړو دپاره كجاوه اوتړله او صحيح ئې كړه ، نو دا دواړه سواره شو او روان شو ، چه كله مدينې منورې ته نزدې شو نو د رسول الله ﷺ په ژبه مباركه دا الفاظ جاری شو آئبون تائبون ، عابدون ، لربنا حامدون (مونږ واپس كيدونكې يو ، توبه كوونكې يو ، عبادت كوونكې يو د خپل رب حمد بيانوونكې يو) دوی ﷺ مسلسل دا كلمات ويلې تر دې چه مدينې ته داخل شو -

قوله: قال : أحسب اقتحم عن بعيره: حضرت انس ﷛ فرمائی چه ځما خيال دې ابوطلحه د خپل اوښ نه راټوپ كړو ، د اقتحام معنی د راټوپ كولو ده -

د ترجمة الباب مقصد :د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه كُه يو سړې د خپل مشر ، يا د يو استاذ او مربی يا د يو محبوب دوست دپاره دا جمله استعمال چه " الله دې ما په تا قربان كړی " نو دا جائز ده -

امام بخاری رحمه الله شايد د دې روايت تضعيف ته اشاره كول غواړی چه كوم مبارك بن فضاله د حضرت حسن بصری نه نقل كړيده چه حضرت زبير بن العوام ﷛ د رسول الله ﷺ بيمار پرسئ دپاره راغلو ، دوی بيمار وو نو دوی چه راننوتل نو وې ويل : "كيف تجدك -- جعلنى الله فداك -- (د ستاسو طبيعت څنګه دې الله دې ما په تاسو قربان كړی) نو حضور ﷺ اوفرمائل : ماتركت أعرابيتك بعد [1] (تا لا تراوسه خپل باندېتوب پريخودې نه دې)

د دې روايت نه معلوميږی چه دا جمله استعمالول صحيح نه دی خو دا حديث د صحيح احاديثو په مقابله كښې قابل د حجت نه دې - [2]

روايات د باب كښې حضرت صديق اكبر " فديناك بآبائنا و أمهاتنا " د حضور ﷺ دپاره استعمال كړيدې ، دارنګه حضرت ابوطلحه " جعلنى الله فداك " استعمال كړيدې ، او دوی ﷺ پرې څه بد اونه ګڼړل -

روايت د باب كتاب الجهاد ، باب مايقول إذا رجع من الغزو كښې تير شويدې -

---

[1]) الابواب و التراجم : ٢ \ ١١٩ ، فتح البارى : ١٠ \ ٦٩٦ ، ٦٩٧ ، تعليقات لامع الدرارى : ١٠ \ ٣٧ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٩١)......

[2]) الابواب و التراجم : ٢ \ ١١٩ ،فتح البارى : ١٠ \ ٦٩٧ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ١٩١)

١٠٥=بَاب أَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

[٥٨٣٢] حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقُلْنَا لَا نَكْنِيكَ أَبَا الْقَاسِمِ وَلَا كَرَامَةَ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمِّ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر: ٢٩٤٦]

د بخارى په روايت كښې تصريح نشته دې خو د مسلم شريف په روايت كښې شته دې چه د الله په نزد د ټولو نه محبوب نوم عبد الله او عبدالرحمن دې - (١)

روايت د باب كښې دى چه حضرت جابر ﷛ فرمائى چه د يو سړى خوې پيدا شو ، ده دده نوم " قاسم " كيخودو نو مونږ ده ته اوويل چه مونږ به د ستا كنيت " ابو القاسم " نه اړدو او نه به (درته داسې كنيت دركړو) د ستا اكرام كوو ، نبى كريم ﷺ ته چه خبر اوشو نو دوى ﷺ ده ته اوويل ته د خپل خوې نوم عبدالرحمن كيږده -

١٠٦: بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي

قَالَهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر: ٢٠١٤]

[٥٨٣٣] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا خَالِدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا نَكْنِيهِ حَتَّى نَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر: ٢٩٤٦]

[٥٨٣٤] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي [ر: ٣٣٤٦]

[٥٨٣٥] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ الْمُنْكَدِرِ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ فَقَالُوا لَا نَكْنِيكَ بِأَبِي الْقَاسِمِ وَلَا نُنْعِمُكَ عَيْنًا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ أَسْمِ ابْنَكَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ [ر: ٢٩٤٦]

د ابو القاسم كنيت ايخودو كښې د عالمانو رائې : د رسول الله ﷺ كنيت " ابو القاسم " وو ، په حديث دباب كښې ددې كنيت ايخودو نه منع شويده ، دې مسئله كښې مختلف اقوال دى:

① د اهل ظواهرو په نزد د " ابو القاسم " كنيت ايخودل مطلقًا ممنوع دې ، دوى د حديث د ظاهره استدلال كوى - (٢)

② " ابوالقاسم " كنيت ايخودل مكروه تنزيهى او خلاف د ادب دې ، حرام نه دې - (٣)

---

١) الحديث أخرجه مسلم فى كتاب الأداب ، باب النهى عن التكنى بأبى القاسم و بيان ما يستحب من الأسماء : ٢٠٦/٢)

٢) فتح البارى : ١٠/ ٧٠٠ ، الابواب و التراجم : ١١٩/٢ ، عمدة القارى : ٢٠٦/٢٢)

٣) عمدة القارى : ٢٠٦/٢٢ ، فتح البارى : ١٠/ ٧٠١ ، ارشاد السارى : ١٩٣/١٣)

③ دا نهی د نبی کریم ﷺ د زمانې سره خاص وه ځکه چه دغه وخت د التباس خطره وه [1] ددې تائید د حضرت انس د روایت سره هم کیږی ، چه کوم امام مسلم نقل کړیدې ، دیکښې دی "نادی رجل رجلا بالبقیع : یا أبا القاسم ، فالتفت إلیه رسول الله صلی الله علیه و سلم ، فقال : یا رسول الله ، إنی لم أعنك ، إنما دعوت فلانا ، فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم : سموا باسمی ، و لا تکنوا بکنیتی" [2] (.... یعنی بقیع کښې یو سړی د " ابوالقاسم " اواز اوکړو او یو بل سړی ئې رابللو نو حضور ﷺ ده طرفته متوجه شو ، نو ده اوویل : حضور ! تاسو نه رابلم ، فلانې کس رابلم " حضور ﷺ اوفرمائیل : " تاسو خما په نوم نومونه اږدئ خو خما کنیت مه اږدئ .....)

د دې د ممانعت یو وجه خو دا التباس وو او دویمه وجه د مسلم شریف په روایت کښې دا راغلې ده " لاتکنوا بکنیتی ، فإنما بعثت قاسما ، أقسم بینکم " [3] یعنی څه د ستاسو په مینځ کښې علم او نیکی ا ومالونه د غنیمت تقسیموم ، نو ځکه څه ابوالقاسم یم -

رومبئ وجه خو زمانه د نبوت سره خاص وه ، خو دویمه وجه عامه ده او ددې تقاضا ده چه د " ابوالقاسم " کنیت اوس هم کینخودې شی -

قاضی بیضاوی فرمائی چه ځوك خپل کنیت " ابوالقاسم " ددې وجه نه اږدی چه دې د خیر او د نیکئ تقسیم کوونکې دې ، نو بیا خو دا اوس هم ناجائز دې خو کُه دا وجه نه وی بلکه د ده د خوی نو مقاسم دې نو بیا جائز ده - [4]

د جمهورو عالمانو هم دا مسلك دې [5]

④ څلورم قول دا دې چه د رسول الله ﷺ کنیت او نوم دواړه جمع کول ناجائز دی خو کُه دواړو کښې یو اختیار کړې شی نو بلاکراهته جائز دې ، حاصل دا چه مذکوره ممانعت د هغه سړی دپاره دې چه د هغه نوم " محمد " دې ، ددې قول دلیل سنن ابی داود کښې د حضرت جابر حدیث دې " من تسمی باسمی فلایکتنی بکنیتی ، ومن اکتنی بکنیتی فلایتسمی باسمی " [6] (چه کوم سړی خما کنیت کیخودو نو خما نوم دې نه اږدی او چه چا خما نوم کیخودو نو خما کنیت دې نه اږدی)

خو راجح مسلك د جمهورو دې ، او ددې تائید د حضرت علی روایت سره هم کیږی ،چه کوم امام ابوداود په خپل سنن کښې او امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې نقل کړیدې - هغه فرمائی " قلت : یا رسول الله ! إن ولد لی من بعدك ولد أسمیه باسمك ، و أکنیه بکنیتك ؟

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۷۰۱ ، الابواب والتراجم : ۲\۱۱۹ ،عمدة القاری : ۲۲\۲۰۶)

[2]) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأداب ، باب النهی عن التکنی بأبی القاسم : ۲ \ ۲۰۶)

[3]) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأداب ، باب النهی عن التکنی بأبی القاسم : ۲ \ ۲۰۶)

[4]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۹۳)

[5]) ارشاد الساری : ۱۳\۱۹۳)

[6]) الحدیث أخرجه ابوداود فی کتاب الأدب ، باب فیمن رأی أن لا یجمع بینهما : ۲\۳۲۲)

قال: نعم"[1] (يعنى يارسول الله كه څما خوښ د ستا نه پس پيدا شو نو آيا څه دستا نوم او كنيت دواړه ده دپاره ايخودې شم؟ حضور ﷺ اوفرمائل: هو ....)

د دې روايت په بعض طرق كښې اگر چه دا اضافه هم شته "وهي لك خاصة دون الناس" خو امام طحاوى رحمه الله په "شرح معانى الآثار" كښې فرمائى چه دا اضافه ثابت نه ده -[2]

ترجمة الباب كښې د حضرت انس چه كوم روايت ته امام اشاره كړيده، هغه په كتاب البيوع كښې موصولاً تير شويدې -[3]

١٠٧= بَاب اسْمِ الْحَزْنِ

[٥٨٣٦/٥٨٣٧]([4]) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَبَاهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا اسْمُكَ قَالَ حَزْنٌ قَالَ أَنْتَ سَهْلٌ قَالَ لَا أُغَيِّرُ اسْمًا سَمَّانِيهِ أَبِي قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فَمَا زَالَتْ الْحُزُونَةُ فِينَا بَعْدُ

[٥٨٣٧] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَمَحْمُودٌ هُوَ ابْنُ غَيْلَانَ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ بِهَذَا [ر: ٥٨٤٠]

د نوم اثر وى: حَزْن (د حاء په فتحه او د زاء په سكون سره) سخت ته وائى، دا د سهل ضد دې، مشهور تابعى حضرت سعيد بن المسيب د خپل پلار مسيب نه روايت كوى چه د دوى پلار حزن بن ابى وهب د رسول الله ﷺ خدمت كښې حاضر شو، دوى ﷺ ترينه د نوم تپوس اوكړو، نو ده اوويل "حزن" دوى اوفرمائل: ته "سهل" ئې، وې ويل: څه هغه نوم نه بدلوم چه كوم څما پلار ايخودې دې -

حضرت سعيد بن المسيب فرمايي چه د دغه وخت نه سختې څمونږ په خاندان كښې برقرار دى - د مسند احمد روايت كښې دى چه دوى اوويل: لا السهل، يوطأ ويمتهن يعنى سهل نه خكه چه سهل هر څوك پائمال كوى او ذليل كوى -[5]

د رسول الله ﷺ دا فرمان په طور د مشوره وو د وجوب دپاره نه وو، كه د وجوب دپاره وې نو بيا ددې نه منلو څه وجه نه وه بلكه نوم به ئې په هر حال بدلولو -[6]

---

[1]) الحديث أخرجه ابوداود فى كتاب الأدب، باب فى الرخصة فى الجمع بينهما: ٢\٣٢٣) والادب المفرد مع فضل الله الصمد: ٢\٣٠٢، باب اسم النبى صلى الله عليه وسلم وكنيته_

[2]) شرح معانى الآثار: كتاب الكراهة، باب التكنى بأبى القاسم: ٢\٤٣٣)

[3]) الحديث أخرجه البخارى فى كتاب البيوع، باب ما ذكر فى الأسواق: ١\٢٨٥)

[4]) ٥٨٣٦) الحديث أخرجه البخارى أيضا فى كتاب الأدب، باب تحويل اسم إلى إسم أحسن منه (رقم الحديث: ٥٨٤٠)

[5]) الحديث أخرجه فى كتاب الأدب، باب فى تغيير الاسم القبيح: ٤\٢٨٩ (رقم الحديث: ٤٩٠٦) فتح البارى: ١٠\٧٠٣، عمدة القارى: ٢٢\٢٠٨)

[6]) ارشاد السارى: ١٣\١٩٤، فتح البارى: ١٠\٧٠٣)

۱۰۸=بَاب تَحْوِيلِ الِاسْمِ إِلَى اسْمٍ أَحْسَنَ مِنْهُ

[۵۸۳۸] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلٍ قَالَ أُتِيَ بِالْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وُلِدَ فَوَضَعَهُ عَلَى فَخِذِهِ وَأَبُو أُسَيْدٍ جَالِسٌ فَلَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَيْءٍ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَمَرَ أَبُو أُسَيْدٍ بِابْنِهِ فَاحْتُمِلَ مِنْ فَخِذِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَفَاقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيْنَ الصَّبِيُّ فَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ قَلَبْنَاهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا اسْمُهُ قَالَ فُلَانٌ قَالَ وَلَكِنْ أَسْمِهِ الْمُنْذِرَ فَسَمَّاهُ يَوْمَئِذٍ الْمُنْذِرَ

[۵۸۳۹] (۲) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ زَيْنَبَ كَانَ اسْمُهَا بَرَّةَ فَقِيلَ تُزَكِّي نَفْسَهَا فَسَمَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَبَ.

[۵۸۴۰] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ قَالَ جَلَسْتُ إِلَى سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ فَحَدَّثَنِي أَنَّ جَدَّهُ حَزْنًا قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا اسْمُكَ قَالَ اسْمِي حَزْنٌ قَالَ بَلْ أَنْتَ سَهْلٌ قَالَ مَا أَنَا بِمُغَيِّرٍ اسْمًا سَمَّانِيهِ أَبِي قَالَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ فَمَا زَالَتْ فِينَا الْحُزُونَةُ بَعْدُ [ر: ۵۸۳۶]

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي : چه دا ترجمة الباب د ابن ابى شيبه د يو روايت نه ماخود ده چه هغې كښې دى " كان النبى صلى الله عليه و سلم إذا سمع الاسم القبيح، حوّله إلى ما هو أحسن منه "(۳)

رومبې روايت ذكر شويدې " إنكم تدعون يوم القيامة بأسمائكم وأسماء آبائكم، فأحسنوا أسمائكم "(۴)

امام طبرى فرمائي :

" لاينبغى لأحد أن يسمى باسم قبيح المعنى، ولا باسم معناه التزكية و المدح وغيره، ولا باسم معناه الذم و السب وبل الذى ينبغى أن يسمى به كان حقا وصدقا "

يعنى داسې نوم نه دى ايخودل پكار چه د هغې معنى خرابه وى يا په هغې تزكيه او تعريف ښكاره وى ، يا چه كوم د مذمت او د كنځلو دپاره استعماليږى ، نوم داسې كيدل پكار دى .

---

(۱) ۵۸۳۸) الحديث أخرجه مسلم فى الآداب ، باب استحباب تحنيک المولود عند ولادته : ۳\۱۶۹۲ (رقم الحديث : ۲۱۴۹)

(۲) ۵۸۳۹) الحديث أخرجه مسلم فى الآداب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن : ۳\۱۶۹۲ (رقم الحديث : ۲۱۴۱) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ، باب تغيير الأسماء : ۲\۱۲۳۰ (رقم الحديث : ۳۷۳۲)

(۳) فتح البارى: ۱۰\۷۰٤)(حضور ﷺ به چه كله يو بد نوم واوريدو نو دا به ئې په ښائسته نوم بدلولو)

(۴) الحديث أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب فى تغيير الأسماء : ۲\۳۲۰)

چه حق هم وی او ربښتیا هم وی .... لکه عبدالله او عبد الرحمن -
د باب رومبی روایت کښې دی چه منذر بن ابی اسید چه کله پیدا شو نو رسول الله ﷺ خدمت ته راوستې شو ، دوی ﷺ ده لره په خپل پتون مبارک باندې کیخودو . ابو اسید هم ورسره ناست وو ، رسول الله ﷺ د خپل خان وړاندې په یو څیز کښې مشغول شو ، ابو اسید چا ته څه اوویل او خپل خوې ئې د دوی ﷺ د پتون مبارک نه اوچت کړو . رسول الله ﷺ (چه د خپل کار نه فارغ شو) نو ورته خیال راغلو ، نو دوی تپوس اوکړو هغه بچې څه شو ؟ ابو اسید اوویل : هغه خو مونږ کور ته اولیږلو ، دوی ﷺ تپوس اوکړو د هغه نوم څه دې ؟ ده اوویل : فلانې نوم ئې دې ، دوی ﷺ اوفرمائل : نه بلکه د هغه نوم منذر دې ، د دغه ورځې نه د ده نوم منذر شو -

قوله: لها النبي صلى الله عليه وسلم: لها-- لَهْوًا: مشغوله کیدل ، **فاستفاق أي انقضى ما كان مشتغلا به فأفاق من ذلك** - یعنی حضور ﷺ په څه کار کښې مشغوله وو ، چه کله دینه فارغ شو نو د بچی په باره کښې ئې تپوس اوکړو (1)

قلبناه : أي صرفنا إلى منزله - یعنی بچې خو مونږ کورته اولیږلو - **ما اسمه** : څه نوم به ئې ورته خودلې وی چه دا به ښه نه وو ، دې وجه نه حضور ﷺ د ده نوم بدل کړو -
د ده نوم حضور ﷺ تفاولاً " منذر " کیخودو ، چه دې به علم ازده کړې او خلقو لره به د الله تعالی د عذاب نه یروی ، او د وعظ او د نصیحت فریضه به اداء کوی ، د قرآن کریم سورة توبه کښې دی (فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينذروا قومهم) (2)
د باب دویم روایت کښې دی چه دزینب نوم " برّة " وو ، رسول الله ﷺ ددې نوم زینب کیخودو څکه چه د " برّة " کښې د خپله د خپلې نیکئ اظهار کیږی ، دبره معنی ده نیك او پاك .... د دې زینب نه یا خو ام المؤمنین حضرت زینب بنت حجش مراد ده ، صحیح مسلم او سنن ابی داود په روایت کښې د دوی نوم راغلې دې (3)
او ابن مردویه په تفسیر د سورة حجرات کښې نقل کړیدی چه دینه هغه حضرت زینب مراد ده چه کومه د رسول الله ﷺ ربیبه وو او د حضرت ام سلمه لور وه - (4)
صحیح مسلم ، ابوداود ، امام بخاری په " الادب المفرد " کښې نقل کړیدی چه د ام المؤمنین حضرت جویریه نوم هم " بره " وو دوی ﷺ دا نوم بدل کړو او " جویریه " ئې کیخودو څکه چه دوی ته خوښ نه وو چه اوویلې شی چه دوی ﷺ د بره نه را اووتلو - (5)

---

1) فتح الباري : ۱۰\۷۰٤)
2) سورة توبة: ۱۲۲)
3) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأداب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح إلى حسن : ۲\۲۰۸، و أبوداود في كتاب الأدب ، باب في تغيير الاسم القبيح : ۲\۳۲۱)
4) ارشاد الساري : ۱۳\۱۹۶)
5) الحديث أخرجه مسلم في كتاب الأداب ، باب استحباب تغيير الاسم القبيح ...[بقيه برصفحه آئنده....

دلته څو بابونه امام بخاری رحمه الله د نومونو په سلسله کښې ذکر کړي ، دينه وړاندې د امام طبری په حواله سره تیر شودی چه قبیح المعنی نوم یا داسې چه د هغې نه ددې انسان تزکیه او د تقوی او دذه پاکبازئ اظهار کیږی ایخودل مناسب نه دی -

د محمد د نوم احترام ضروری دې بعض حضرات وائی چه د "محمد" نوم ایخودل هم نه دی پکار ، ځکه چه د دې نوم د ادب تقاضې پوره کول د هر یو په وس کښې نه ده ......
حضرت فاروق اعظم ﷺ د یو سړی نه واوریدل چه دې محمد بن یزید بن الخطاب ته وائی ، فعل الله بك یامحمد . حضرت فاروق اعظم دې راوبللو او ورته نې اوویل : چه د ستا په وجه د رسول الله ﷺ نوم ته بد رد ویلې کیږی ، دې وجه نه دېنه پس به د ستا دا نوم نه وی اوبیائې اهل کوفه ته خط اولیکلو " لاتسموا أحدا باسم النبی صلی الله علیه و سلم " (د حضور نوم دې څوك هم نه ایږدی) ملاعلی قاری رحمه الله په مرقاة شرح مشكاة کښې دا واقعه لیکلې ده - ([1])
د دې حاصل دا دې چه ددې نوم احترام او ددې ادب ملحوظ ساتل ضروری دی ، د هغه کس دباره هم چه د چا دا نوم دې او د هغه خلقو دپاره هم چه دې په دې نوم رابللی ، دې سلسله کښې بزار د حضرت ابو رافع نه یو مرفوع حدیث هم نقل کړیدې إذا سمیتم محمدا ، فلا تضربوه ، ولا تحرموه ([2]) چه کله تاسو د چا نوم محمد کیخودو نو مه ده لره وهئ او مه نې محروم کوئ) او خطیب بغدادی د حضرت علی نه یو روایت رانقل کړیدې . دیکښې دی " إذا سمعتم الولد محمدا ، فأكرموه ، و أوسعوا له فی المجلس ولا تقبحوا له وجها " ([3]) (چه کله تاسو اوګورئ چه د یو ماشوم نوم محمد دې نو دده خیال اوساتئ او ده ته په مجلس کښې ځائې ورکړئ او ده ته بد رد مه وائې)

د فرښتو د نوم ایخودو حکم امام مالك رحمه الله د فرښتو نومونو ایخودو ته مکروه ویلې دی ([4]) مثلاً جبریل وغیره ... امام بخاری رحمه الله په خپل تاریخ کښې د عبد الله بن جراد نه روایت نقل کړیدې . دیکښې دی "سموا بأسماء الأنبياء ، ولا تسموا بأسماء الملائكة" ([5])
ځکه چه روایت کښې تیر شویدی چه احب الاسماء عبد الله او عبدالرحمن دی ، ملا علی قاری رحمه الله دلته د " بعد أسماء الأنبياء " قید لګولې دې - ([6])

......بقیه ازحاشیه گذشته]إبی حسن : ۲۰۸/۲ ، و ابوداود فی کتاب الأدب . باب فی تعییر الاسم القبیح : ۳۲۱/۱۲ . مسند الامام أحمد بن حنبل . مرویات ابن عباس : ۳۱۶/۱۱ . البخاری فی الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۳۹٤/۲)

[1]) المرقاة شرح المشكاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۱۰٦/۹)
[2]) المرقاة شرح المشكاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۱۰٦/۹)
[3]) المرقاة شرح المشكاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۱۰٦/۹) ...
[4]) ارشاد الساری : ۱۹۳/۱۳)
[5]) المرقاة شرح المشكاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۱۰٦/۹)
[6]) المرقاة شرح المشكاة . باب الأسامی . الفصل الأول : ۱۰٦/۹)

او اصدق الاسماء حارث او همام دی (۱)
ځکه چه د حارث معنی ده دهقانی کوونکی او الدنیا مزرعة الآخرة... مطابق دلته هر یو سړی حارث دی او د همام معنی د فکر مند ده ، او دلته هر یو کس فکر مند دی ، دی وجه نه دی دواړو نومونو ته اصدق الاسماء اوویلی شو -
د صحیح مسلم روایت کښی دی چه رسول الله ﷺ د یسار ، رباح ، نجیح او د افلح نومونو نه منع کړیده ، د حدیث الفاظ دی "لا تسمین غلامك یسارا ، و لا رباحا ، لا نجیحا ، لا أفلح ، فإنك تقول: أثم هو؟ فیقول: لا" (۲) یعنی د خپل خوی نوم یسار ،رباح ، نجیح او افلح مه اږده ځکه ډیر کرته به ته دا نوم واخلی او تپوس به اوکړی هغه دغلته شته ؟ نو هغه به درته په جواب کښی وائی : نه -
خو جمهور عالمان وائی دا نهی تنزیهی ده او دارنګه نومونه ایخودل ناجائز نه دی (۳)
ځکه چه په خپله د رسول الله ﷺ د یو غلام نوم رباح او د یو ازاد کړی غلام نوم یسار وو ، حضرت ابن عمر د خپل یو ازاد کړی غلام نوم " نافع کیخودو چه روستو مشهور محدث جوړ شو - (۴)
د دی تائید په صحیح مسلم کښی د حضرت جابر روایت نه هم کیږی دیکښی دی "أراد النبی صلی الله علیه و سلم أن ینهی عن أن یسمی بیعلی ، و ببرکة ، وبأفلح ، و یسار ، و بنافع ، و نحو ذلك ، ثم رأیته سکت بعد عنها ، ثم قبض ولم ینه عن ذلك" (۵) یعنی رسول الله ﷺ اراده اوکړه چه د یعلی ، برکت ، افلح ، یسار ، نافع وغیره نومونو ایخودو نه منع اوکړی خو بیا ما اوکتل چه دوی ﷺ خاموش شو ، د دوی ﷺ وفات اوشو خو دوی دینه څوك منع نه کړل -
حاصل دا چه قبیح نوم ایخودل هم صحیح نه دی او داسی نوم چه د هغی نه د تزکیه یا د بد شګون موقع ملاویږی ، دا هم مناسب نه دی ، لکه چه امام نووی رحمه الله په " شرح مسلم " کښی لیکی : " معنی هذه الأحادیث تغییر الإسم القبیح أو المکروه إلی حسن ، و قد ثبت أحادیث بتغییره صلی الله علیه و سلم أسماء جماعة کثیرین من الصحابة ، و قد بین صلی الله علیه و سلم العلة فی النوعین و ما فی

---

۱) المرقاة شرح المشکاة ، باب الأسامی ، الفصل الثالث : ۹\ ۱۲۰، روی أبوداود رحمه الله فی سننه ، قال رسول الله صلی الله علیه و سلم : تسموا بأسماء الأنبیاء ، أحب الأسماء إلی الله عبد الله و عبد الرحمان و أصدقها حارث و همام و أقبحها حرب و مرة ، کتاب الأدب ، باب فی تغیر الأسماء : ۴ \ ۲۸۸ (رقم الحدیث : ۴۹۵۰)
۲) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب ،باب کراهة التسمیة بالأسماء القبیحة و بنافع و نحوه : ۲\۲۰۷)
۳) المرقاة شرح المشکاة ، باب الأسامی ، الفصل الأول : ۹\۱۰۷ و شرح مسلم للنووی ، کتاب الأدب ، باب کراهة التسمیة بالأسماء القبیحة : ۲\۲۰۷)
۴) زاد المعاد فصل فی موالیه صلی الله علیه و سلم : ۱\۱۱۵)
۵) الحدیث أخرجه مسلم فی کتاب الأدب باب کراهة التسمیة بالأسماء القبیحة ، بنافع و نحوه : ۲\۲۰۷)

معناهما، وهی: التزکیة أو خوف التطیر" (١)

د دې احادیثو حاصل دا دې چه قبیح او بد نومونه دې په ښو نومونو سره بدل کړې شی، رسول الله ﷺ د ډیرو خلقو نومونه بدل کړیدی لکه چه په ډیرو احادیثو کښې ثابته ده ، حضور ﷺ د قبیح او د مکروه نوم د دواړو علتونه هم بیان کړیدی یعنی داسې نوم چه دیکښې تزکیه او خپله پاکدامنی واضحه کیږی یا داسې نومونه چه هغې کښې بد شګونی رااوځی -

١٠٩=بَاب مَنْ سَمَّى بِأَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ

وَقَالَ أَنَسٌ قَبَّلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِبْرَاهِيمَ يَعْنِي ابْنَهُ [ر:١٢٤١]

[٥٨٤١] (٢) حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قُلْتُ لِابْنِ أَبِي أَوْفَى رَأَيْتَ إِبْرَاهِيمَ ابْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَاتَ صَغِيرًا وَلَوْ قُضِيَ أَنْ يَكُونَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيٌّ عَاشَ ابْنُهُ وَلَكِنْ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ

[٥٨٤٢] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ قَالَ لَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لَهُ مُرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ [ر:١٣١٦]

[٥٨٤٣] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي فَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ أَقْسِمُ بَيْنَكُمْ وَرَوَاهُ أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٢٠١٣، ٢٩٤٦]

[٥٨٤٤] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا أَبُو حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَمُّوا بِاسْمِي وَلَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي وَمَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِي فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي صُورَتِي وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ [ر:١١٠]

[٥٨٤٥] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ وُلِدَ لِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ فَحَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ وَكَانَ أَكْبَرَ وَلَدِ أَبِي مُوسَى [ر:٥١٥٠]

[٥٨٤٦] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا زَائِدَةُ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عِلَاقَةَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ قَالَ انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ رَوَاهُ أَبُو بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ر:٩٩٣، ٩٩٦]

---

(١) شرح مسلم للنووی ، کتاب الآداب ، باب استحباب تغییر الإسم القبیح إلی حسن ... ٢\٢٠٨)

(٢) ٥٨٤١) الحدیث أخرجه ابن ماجه فی کتاب الجنائز ، باب ما جاء فی الصلوة علی ابن رسول الله صلی الله علیه و سلم و ذکر وفاته : ١\٤٨٤ (رقم الحدیث : ١٥١٠)

د پيغمبرانو نومونه ايخودل مستحب دى : د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دي چه د حضرات انبياء عليهم السلام په نومونو كښې يو نوم کُه چا کيخودو نو دا جائز دي بلكه بعض حضرات وائى چه د الله تعالى په نزد د حضرات انبياء نومونه د ټولو نه زيات محبوب دى[1] رسول الله ﷺ د خپل ځوی نوم ابراهيم ايخودي وو - د باب په ړومبى حديث كښې دى چه د رسول الله ﷺ ځوى په ماشومۍالى كښې وفات شوې وو ،كه د حضور ﷺ نه پس د كوم نبى راتلو فيصله وې نو دې به ضرور ژوندې پاتې شوې وو خو دوى نه پس بل نبى نشته دي -

مسند احمد كښې د حضرت انس روايت دي "كان إبراهيم قد ملأ المهد، ولو بقي لكان نبيا، لكنه لم يكن ليبقى، فإن نبيكم آخر الأنبياء"[2] يعنى ابراهيم باندې غيره ډكه شوه (دا د وفات كيدو نه كنايه ده) كُه ژوندې وې نو نبى به وو خو دې باقى پاتې نه شو ، ځكه چه د ستاسو نبى آخرى نبى دې)

ابن عبدالبر په " الاستيعاب " كښې په دې باندې تنقيد كړيدې او ويلې دى چه د نبى ځوې نبى كيدل ضرورى نه ده . د ابن عبد البر دا خبره صحيح ده خو بيا هم د رسول الله ﷺ ځوى متعلق دا حديث د درې اصحابو نه روايت دې او ديكښې دا خبره على سبيل الفرض بيان شويده ، چه كُه ده نه پس څوك نبى وى نو ابراهيم ددې مستحق كيدو ![3]

د باب د باقى احاديثو تشريح تيره شويده -

١١٠- بَاب تَسْمِيَةِ الْوَلِيدِ

[٥٨٣٧] أَخْبَرَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا رَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ قَالَ اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ بِمَكَّةَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ [ر:٩٦١]

د امام بخارى رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره د هغه حديث تضعيف ته اشاره كول دى چه كوم امام طبرانى رحمه الله د حضرت عبدالله بن مسعود نه روايت كړيدې "نهى رسول الله صلى الله عليه و سلم أن يسمي الرجل عبده أو ولده حربا أو مرة أو وليدا"[4] دې حديث كښې د حرب . مره او د " وليد " د نوم ايخودو ممانعت راغلې دې خو دا حديث ضعيف دې -[5]

---

[1] عمدة القارى : ٢٢\٢٠٩ . فتح البارى : ١٠\٧٠٧)

[2] په مسند احمد كښې د حديث الفاظ داسې دى : لو عاش كان صديقا نبيًّا . مسند الإمام أحمد بن حنبل . مرويات أنس بن مالك : ٣\٢٨١) -

[3] فتح البارى : ١٠\٧٠٨)

[4] فتح البارى : ١٠\٧١٠ . ارشاد السارى : ١٣\٢٠١)

[5] فتح البارى : ١٠\٧١٠ . ارشاد السارى : ١٣\٢٠١)

وطاقا نه مراد عذاب دي ، روايت د باب كنبي د وليد نوم راغلي دي او حضور په دي څه رد نه دي كړي-

مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله فرمائي چه د امام بخاري رحمه الله مقصد په ترجمة الباب سره دا دي چه كه د مشركينو د چا نوم كنبي څه قباحت نه وي نو مسلمان دا نوم ايخودې شى - (١)

١١١=باب من دعا صاحبه فنقص من اسمه حرفا

وقال أبو حازم عن أبي هريرة قال لي النبي صلى الله عليه وسلم يا أبا هر [ر:٥٠٦٠]

[٥٨٣٨] حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال حدثني أبو سلمة بن عبد الرحمن أن عائشة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه وسلم قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا عائش هذا جبريل يقرئك السلام قلت وعليه السلام ورحمة الله قالت وهو يرى ما لا نرى [ر:٣٠٤٥]

[٥٨٣٩] حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا وهيب حدثنا أيوب عن أبي قلابة عن أنس رضي الله عنه قال كانت أم سليم في الثقل وأنجشة غلام النبي صلى الله عليه وسلم يسوق بهن فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا أنجش رويدك سوقك بالقوارير [ر:٥٧٩٠]

علامه عيني رحمه الله ليكي :

" أي هذا باب في بيان من دعا صاحبه بأن خاطبه بالنداء ، فنقص من اسمه حرفا مثل قولك : يا مال في " يا مالك " وهذا عبارة عن الترخيم ، وهو حذف آخر المنادى ، لأجل التخفيف " (٢) يعني دې باب كنبي امام بخاري رحمه الله د " ترخيم " د جواز بيان كړيدې ، د نوم په آخر كنبي دير كرته يو يا دوه حرفه حذف كړې شى ، ديته ترخيم وائى -

د باب تر لاندې امام بخاري رحمه الله دوه روايتونه او يو تعليق ذكر كړيدې ، ديكنبي دوى " يا اباهر " يا عائش " او " يا انجش " د آخري حرف په حذف سره ددې نومونو استعمال كړيدې ، د ابو حازم تعليق امام بخاري رحمه الله په كتاب الأطعمة كنبي موصولاً نقل كړيدې - (٣) وأم سليم في الثقل : ثقل : كجاوې ته وائى - (٤)

---

١) لامع الدراري : ١٠\٤٢)
٢) ٦٤ عمدة القاري : ٢٢\٢١٢)
٣) عمدة القاري : ٢٢\٢١٢، ٢١٣)
٤) عمدة القاري : ٢٢\٢١٣)

١١٢- باب الكُنيةِ للصبيِّ وقبلَ أن يولَدَ للرجلِ

[٥٨٥٠] حدثنا مُسَدَّدٌ حدثنا عبدُ الوارثِ عن أبي التياحِ عن أنسٍ قال كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم أحسنَ الناسِ خُلُقًا وكان لي أخٌ يقال له أبو عُمَيرٍ قال أحسبُهُ فطيمًا وكان إذا جاء قال يا أبا عُمَيرٍ ما فعلَ النُّغَيرُ نُغَرٌ كان يلعبُ به فربما حضرَ الصلاةَ وهو في بيتِنا فيأمرُ بالبساطِ الذي تحتَهُ فيُكنَسُ ويُنضَحُ ثم يقومُ ونقومُ خلفَهُ فيصلي بنا [ر:٥٧٧٨]

د بچي هم كنيت ايخودې شي: په دې ترجمة الباب كښې امام بخارى رحمه الله دوه جزءه قائم كړيدى ، يو خو دا چه د بچي كنيت ايخودې شى او دويم دا چه سړې د بچى پيدا كيدو او د اولاد نه بغير هم د خپل ځان دپاره كنيت ايخودې شى -

د بچى كنيت متعلق خو حديث د باب بالكل صريح دې چه رسول الله ﷺ د حضرت انس وروكى رور ته اوويل : " يا اباعمير ... "

د ترجمة الباب دويم جزء په طريقه د الحاق سره ثابت دې ، چه كله د بچى كنيت ايخودې شى نو د سړى كنيت بغير د اولاده خو په طريق اولى سره ايخودې شى ، لكه چه حافظ ابن حجر رحمه الله ليكى : " ذكر فيه قصة أبي عمير ، وهو مطابق لأحد ركني الترجمة ، و الركن الثاني مأخوذ من الإلحاق ، بل بالطريق الأولى " (١)

په عربو كښې د كنيت ايخودو لوى رواج وو ، ويلې كيدل به " الكنية للعرب كاللقب للعجم " (٢) يعنى عربو كښې د كنيت داسې رواج وو لكه چه عجمو كښې د لقب رواج دې -

د اولاد نه كيدو په صورت كښې د كنيت ايخودل صحيح دى: د بعضو خلقو دا خيال وو چه د اولاد نه كيدو په صورت كښې كنيت ايخودل صحيح نه دى (٣) امام بخارى رحمه الله د دوى ترديد اوكړو -

لكه چه امام ابن ماجه ، امام طحاوى او امام احمد يو روايت نقل كړيدې او حاكم د دوى تصحيح هم كړيده چه حضرت فاروق اعظم د حضرت صهيب رومى نه تپوس اوكړو چه ستا بچى نشته دې نو بيا تا څنګه د " ابويحي " كنيت ايخودې دې ؟ نو ده اوويل : چه رسول الله ﷺ دا كنيت ځما ايخودې دې - (٤)

د حضرت عبد الله بن مسعود كنيت رسول الله ﷺ " ابو عبد الرحمن " ايخودې وو ، او لا تراوسه د دوى بچې نه وو پيدا شوې - (٥)

---

(١) فتح البارى : ١٠\٧١٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١١٩)
(٢) فتح البارى : ١٠\٧١٢ و عمدة القارى : ٢٢\٢١٣)
(٣) الابواب و التراجم : ٢\١١٩ ، فتح البارى : ١٠\٧١٢)
(٤) فتح البارى : ١٠\٧١٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٢١٣ ، ارشاد السارى : ١٣\٢٠٣ ، سنن ابن ماجه ، كتاب الأدب ، باب الرجل يكنى قبل أن يولد له : ٢\١٢٣١ (رقم الحديث : ٣٧٣٨)
(٥) فتح البارى : ١٠\٧١٢ ، عمدة القارى : ٢٢\٢١٣ ، ارشاد السارى : ١٣\٢٠٣)

حضرت عبد الله بن مسعود د خپل شاګرد علقمه کنیت " ابو شبل " ایخودې وو ، او دده بچی هم نه وو (۱) ابن ابی شیبه د امام زهری نه نقل کړیدي " کان رجال من الصحابة یکتنون قبل أن یولد لهم " (۲)

عالمان لیکی چه دوی به تفاؤلاً دا کنیت ایخودلو چه د چا بچی نشته دې چه د دوی اولاد اوشی او د بچی کنیت به ئې ځکه ایخودو چه دې لوې شي او په خپله د بچو والا شی - (۳)

د باب ترلاندې امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت رانقل کړیدي ، دا څو باب وړاندې " باب الانبساط إلی الناس " کښې تیر شویدې ، رسول الله ﷺ فرمائی " یا أبا عمیر ! ما فعل النغیر ! ؟ " نغیر یو مارغه دې چه ددې ترجمه بعض حضراتو په " بلبل سره کړیده ، حضرت کشمیری رحمه الله په " فیض الباری " کښې د دې ترجمه په " لال " سره کړیده ، دې حدیث نه حضرات محدثین څو فوائد مستنبط کوی ، مشهور شافعی عالم ابو العباس احمد بن ابی احمد طبری چه کوم د " ابن القاص " په نوم مشهور دې ، د دې حدیث فوائد په یو ځانله رساله کښې جمع کړیدی - (۴)

دا اهتمام محدثینو په طور خاص ځکه کړیدې چه بعض خلقو په محدثینو اعتراض اوکړو چه دوی داسې احادیث هم نقل کوی چه هغې کښې هیڅ فائده هم نشته دې او د مثال په طور دا حدیث پیش کوی ،نو محدثینو د شپیتو سره نزدې مختلف فوائد د دې حدیث نه اخذ کړیدی ، حافظ ابن حجر دا تمام په اختصار سره په " فتح الباری " کښې نقل کړیدی او بیا ئې په دې د خپل طرفه اضافه کړیده - (۵)

دا ماشوم چه د کوم په دې حدیث کښې ذکر دې په ماشوم والی کښې وفات شو او دا هم هغه ماشوم دې چه د چا قصه د مسلم وغیره په روایتونو کښې راغلې ده چه حضرت ابوطلحه په سفر تلې وو ، چه په کومه شپه راغلو نو دا ماشوم وفات شوی وو خو حضرت ام سلیم دوی ته او نه ویلې ، دوی تپوس اوکړو نو دې ورته اوویل : هغه آرام کوی شپه دواړو یو ځائې تیره کړه او سحر دوی ابوطلحه ته اطلاع ورکړه ، رسول الله ﷺ ته چه معلومه شوه نو دوی دپاره د دغه شپې د برکت دعا اوکړه - (۶)

ددې ماشوم د نوم په باره کښې د بعضو خیال دې چه دده کنیت هم د ده نوم وو بل جُدا نوم ئې نه وو ..... خو بعض روایتونو کښې د ده نوم " حفص " او په بعضو کښې " عبد الله " راغلې دې - (۷)

---

۱) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)

۲) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳)

۳) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۳ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)

۴) فتح الباری : ۱۰\۷۱۲ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳)

۵) فتح الباری : ۱۰\۷۱٤)

۶) فتح الباری : ۱۰\۷۱۶)

۷) ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۳ ، فتح الباری : ۱۰\۷۱۷)

١١٣=بَاب التَّكَنِّي بِأَبِي تُرَابٍ وَإِنْ كَانَتْ لَهُ كُنْيَةٌ أُخْرَى

[٥٨٥١] حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ إِنْ كَانَتْ أَحَبَّ أَسْمَاءِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَيْهِ لَأَبُو تُرَابٍ وَإِنْ كَانَ لَيَفْرَحُ أَنْ يُدْعَى بِهَا وَمَا سَمَّاهُ أَبُو تُرَابٍ إِلَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَاضَبَ يَوْمًا فَاطِمَةَ فَخَرَجَ فَاضْطَجَعَ إِلَى الْجِدَارِ إِلَى الْمَسْجِدِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْبَعُهُ فَقَالَ هُوَ ذَا مُضْطَجِعٌ فِي الْجِدَارِ فَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَامْتَلَأَ ظَهْرُهُ تُرَابًا فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ التُّرَابَ عَنْ ظَهْرِهِ وَيَقُولُ اجْلِسْ يَا أَبَا تُرَابٍ [ر: ٤٣٠]

حضرت سهل بن سعد نه روايت دي چه حضرت علي ته په خپلو نومونو کښې " ابوتراب " ډير خوښ وو او په دې نوم رابللو سره به ډير خوشحاليدلو ، دا نوم ده ډپاره رسول الله ﷺ ايښودې وو ، يو ورځ حضرت علي ، د حضرت فاطمه نه ناراضه شو او بهر اووتلو او د جمات د ديوال سره ئې ډډه اووهله او څملاستو ، حضور ﷺ ده د ملا نه خاوره صفا کوله او دوى ته به ئې فرمائل " ابو تراب : کښينه "

د ترجمة الباب مقصد : د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه يو سړى دوه کنيته ايښودې شى ، د حضرت على ﷺ يو کنيت " ابوالحسن " مشهور وو ، خو رسول الله ﷺ به دوى ته په بل کنيت " ابوتراب " هم اواز ورکولو حديثي د باب کښې اګر د يو کنيت او په ترجمة الباب کښې د دوو ذکر دې ، خو بيا هم چه " ابو الحسن " د حضرت على مشهور کنيت وو ، دې وجه نه چه حضور کله د ده دا بل کنيت " ابوتراب " کيخودو نو دارنګه د ده دوه کنيته شو ، علامه کرمانى رحمه الله ليکى :

" **فإن قلت : ما وجه دلالته على الكنيتين ، وهو الجزء الآخر من الترجمة ؟ قلت : أبو الحسن هو الكنية المشهورة لعلى ﷺ فلما كنى بأبي تراب صار ذا كنيتين** " (١)

شيخ الحديث مولانا محمد زکريا رحمه الله فرمائى چه د امام بخارى رحمه الله مقصد په دې ترجمة الباب سره دا دې چه د " ابوتراب " کنيت ايښودل جائز دى ، چا ته وهم کيدې شو چه دې کنيت يو قسم د خپل خان تحقير او ذلت دې ، دې وجه نه دا به جائز نه وى ، امام دا وهم لرې کړو - (٢)

حضرت على ته د " ابو تراب " ويلو وجه : حضرت على ﷺ ته دوى ﷺ " ابو تراب يو خو په هغه موقع ويلې وو چه د هغې دلته په حديث د باب کښې ذکر دې ، ابن اسحاق د حضرت عمار يو روايت ذکر کړيدې چه ديکښې هغه فرمائى چه دې او حضرت على غزوه عشيره کښې ملګرى وو ، رسول الله ﷺ تشريف راوړو ، حضرت على اوده وو او د دوى جامې د

---

(١) شرح الکرمانى : ٢٢\٥٤ (رقم الحديث : ٥٨٦٦)

(٢) ١٤ الابواب و التراجم : ١٢٠\٢)

دوړو وي ، نو دوی ﷺ دې راويخ کړو او ورته ئې اوفرمائل : مالك يا اباتراب - ([1])
غزوه عشيره د هجرت په دويم کال شويدې ، دغه وخته پورې حضرت علی د حضرت فاطمه سره نکاح نه وه کړې ([2]) چه دينه معلوميږی چه رسول الله ﷺ ده ته په مختلف وختونو کښې په کنيت د " ابوتراب " اواز ورکړيدې -
يو بل روايت کښې دی چه حضرت علی به چه کله د حضرت فاطمه نه خفه شو نو دوی ته د خه ويلو په ځائې په خپل سر به خاورې اچول شروع کړل ، نو چه رسول الله ﷺ به کله دې په دې حالت اوليدو نو پوهه به شو چه د دواړو په مينځ کښې خفګان راغلې دې نو دوی به اوفرمائل : مالك يا اباتراب ([3])
دا روايت هم په تعدد دلالت کوی چه دوی په مختلف وختونو کښې دوی ته په دې کنيت اواز ورکړې وو -
حديث د باب نه حافظ ابن حجر او ابن بطال مختلف فوائد اخذ کړدی ، دې ليکی :
" ويستفاد من الحديث جواز تكنية الشخص بأكثر من كنية ، و التلقيب بلفظ الكنية و بما يشتق من حال الشخص ، وأن اللقب إذا صدر من الكبير فى حق الصغير تلقاه بالقبول و لو لم يكن لفظه لفظ مدح ، وأن من حمل ذلك على التنقيص لايلتفت إليه ..... وفيه ان أهل الفضل قد يقع بين الكبير منهم و بين زوجته ما طبع عليه البشر من الغضب ، و قد يدعوه ذلك إلى الخروج من بيته و لا يعاب عليه .... و فيه كرم خُلق النبى صلى الله عليه و سلم لأنه توجه نحو " على " ليترضاه ، و مسح التراب عن ظهره ليبسطه ..... ولم يعاتبه على مغاضبته لإبنته مع رفيع منزلتها عنده ، فيؤخذ منه استحباب الرفق بالاصهار و ترك معاتبتهم إبقاء لمودتهم ، لأن التاب إنما يخشى ممن يخشى منه الحقد ، لا ممن هو منزه عن ذلك " ([4]) يعنى دې حديث نه څو خبرې معلومې شوې -
① يو سړې دوه کنيته ايخودې شی ،
② د انسان د يو حالت نه کنيت اخذ کولې شی
③ د کشر په باره کښې لوې څه لقب استعمال کړی نو دا مقبول کيږی اګر دا مدحيه نه وی، څوك دا په تحقير او په تنقيص محمول کړی نو ده ته به توجه نه ورکولې کيږی -
④ د اهل علم او د فضل والا هم د کور والا سره خفګان راتلې شی او دې چه خفه شی نو دکور نه وتلې شی . دا څه معيوب خبره نه ده -
⑤ د رسول الله ﷺ د مشفقانه اخلاقو يو انداز هم په حديث کښې شته ، دوی ﷺ د حضرت علی د شا نه به خاورې لرې کولې او دوی به ئې راضی کولو . غصه به ئې ورته نه

---

[1] فتح البارى : ١٠\٧١٩) (ابو تراب ! په تا څه شويدی ؟)
[2] فتح البارى : ١٠\٧١٩)
[3] فتح البارى : ١٠\٧١٩)
[4] فتح البارى : ١٠\٧١٨ ، شرح ابن بطال : ٩\٣٥٢-٣٥٣)

کوله ، معلومه شوه چه د خوم سره نرمی کول مستحب دی -

۱۱۴- باب أبغض الأسماء إلى الله

[۵۸۵۲\۵۸۵۳] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْنَى الْأَسْمَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاكِ

[۵۸۵۳] حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رِوَايَةً قَالَ أَخْنَعُ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ وَقَالَ سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ أَخْنَعُ الْأَسْمَاءِ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تَسَمَّى بِمَلِكِ الْأَمْلَاكِ قَالَ سُفْيَانُ يَقُولُ غَيْرُهُ تَفْسِيرُهُ شَاهَانْ شَاهْ-

بدترین نوم : په حدیث د باب کښې دی چه بدترین نوم د الله تعالی په نزد د هغه سړی نوم دې چه چا خپل نوم " ملك الاملاك " ایخودې وی -

ترکیب کښې " أخنى الأسماء " مبتداء او " رجل دې دپاره خبر دې ، " رجل " حمل " په " أخنى ... " باندې صحیح نه دې ، دې وجه نه په خبر کښې د " رجل " نه وړاندې مضاف محذوف دې أی أخنى الأسماء إسم رجل [1]

اودا تاویل هم شویدې " أخنى الأسماء " کښې اسماء " نه " رجال " مراد دی ، ذکر د اسم اوشی مجازا ترینه مسمى مراد واخستې شی ، نو تقدیر د عبارت به دا وی " أخنى الرجال رجل.... [2]

أخنى: دخَنَا (د خاء په فتحه او د نون په تخفیف سره) نه د اسم تفضیل صیغه ده ، خَنَا قول او کلام کښې بې هودګئ او فحاشئ ته وائی [3]

أخنى الأسماء په ځائې " أخنع " " أذل " أبغض " " أكره " او " أغيظ الفاظ هم مروی دی - [4] حضرت کشمیری رحمه الله د " أخنى " ترجمه په " ذلیل ترین " سره کړیده - [5]

قوله: مَلِكُ الأملاك : مَلِك (د میم په فتحه او د لام په کسره سره) : بادشاه - **أملاك: د ملیک** هم جمع کیدې شی او د مِلْك (د میم په کسره سره) هم جمع کیدې شی - [6]

سفیان بن عیینه ددې تفسیر په " شاهان شاه " سره کړیدې ، ځکه چه په عجمو کښې او خاص کر فارسی خوانانو علاقو کښې ددې نوم رواج وو ، دې وجه نه سفیان بن عیینه ددې تفسیر اوکړو او بیان ئې اوکړو چه صرف د عربی ژبې دپاره دا ممانعت نشته دې ، بلکه په

---

[1]) ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۵)

[2]) ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۵)

[3]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۵ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۵)

[4]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۰ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۱۵ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۵)

[5]) فیض الباری : ۴\۴۰۱)

[6]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۰ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۰۵)

نورو ژبو کښې هم ددې مفهوم نوم کُه کیخودې شی نو دا به هم په دې ممانعت کښې داخل وی - (١)

" شاهان شاه " په تخفیف سره " شهنشاه " هم ویلې کیږی د " شهنشاه " په شان د " احکم الحاکمین " " سلطان السلاطین " او د " امیر الامراء " هم دا حکم دې -(٢)

" أقضى القضاة " په باره کښې اختلاف دې ، د علامه زمخشری په " تفسیر کشاف " کښې ددې ممانعت لیکلې دې (٣) خو ابن منیر د دوی تردید کړیدې او ویلې دی په حدیث کښې د حضرت علی دپاره " اقضاکم علی " استعمال شویدې - (٤)

د " قاضی القضاة " په باره کښې هم بعض خلقو د ممانعت حکم کړیدې ، خو اکثر حضرات وائی چه دا لفظ د امام ابویوسف رحمه الله د زمانې نه رائج دې او چا په دې تنقید نه دې کړې - (٥)

علامه قسطلانی رحمه الله فرمائی چه څمونږ په زمانه کښې بعض جاهلان منشیان نائب قاضی ته " أقضى القضاة " او لوې قاضی ته " قاضی القضاة " لیکی ، حال دا دې چه " أقضى القضاة " د " قاضی القضاة " په مقابله کښې زیات بلیغ دې - (٦)

فائده : ابن التین د داودی نه نقل کړیدې ، چه په بعض روایتونو کښې راغلې دی " أبغض الأسماء إلى الله خالد و مالك " ابن التین وائی چه دا روایت محفوظ نه دې ځکه چه په اصحابو کښې د خالد او د مالك نوم والا څو اصحاب دی (٧) قرآن کریم کښې د جهنم د داروغه دپاره د " مالك " د نوم استعمال شویدې - (٨)

حافظ ابن حجر فرمائی چه داودی چه د کوم روایت ذکر کړې وو ، هغه ما ته په ډیر تلاش کولو هم ملاو نه شو ، بیا د حضرت ابوهریره یو روایت د ابراهیم بن الفضل په تذکره کښې ما ته ملاو شو ، د هغې الفاظ دی ، " أحب الأسماء إلى الله ما سمی به ، وأصدقها الحارث وهمام ، وأکذب الأسماء خالد ومالك ، وأبغضها إلى الله ما سمی لغیره " .... یعنی الله ته ټولو کښې محبوب نوم هغه دې چه د الله د نوم سره وی (لکه عبد الله ، عبدالرحمن) او حارث او همام په ټولو کښې زیات رشتونې نومونه دی ، او خالد او مالك د ټولو نه زیات د دروغو نومونه دی ،

---

١) فتح الباری : ١٠\٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦ ، الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

٢) فتح الباری : ١٠\٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦)

٣) تفسیر الکشاف للزمخشری : ٢\٣٩٨ ، ٣٩٩ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦)

٤) فتح الباری : ١٠\٧٢١ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦)

٥) فتح الباری : ١٠\٧٢٢ ، عمدة القاری : ٢٢\٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦)

٦) عمدة القاری : ٢٢\٢١٥ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٠٦ ، فتح الباری : ١٠\٧٢١)

٧) فتح الباری : ١٠\٧١٩ ، عمدة القاری : ٢٢\٢١٥)

٨) فتح الباری : ١٠\٧١٩ ، عمدة القاری : ٢٢\٢١٥)

او غير الله ته چه كوم نومونه منسوب شى نو الله ته تولو كښې زيات مبغوض دا نومونه دى (لكه عبد الغزى وغيره) -
داودى دحديث متن صحيح ياد نه دې ساتلې ، او دا هم ممكن ده چه دا د بل روايت الفاظ وى - (١) حديث د باب امام بخارى رحمه الله دلته په رومبي ځل ذكر كړيدې او صرف هم په دې يو ځائې كښې دې -

قوله: قال سفيان: يقول غيره: تفسيره: شاهان شاه: د غيره ضمير ابوالزناد ته راجع دې - علامه انورشاه كشميرى رحمه الله ليكى :

" واعلم أن المشهور على الألسنة أن الأسماء تنسلخ عن معنى الخبرية قطعا وليس بصحيح ، فإنها وإن لم تكن كالأخبار الصريحة ولكن يبقى فيها إيماء إلى الخبرية ، ولذا كان ملك الأملاك من أخنى الأسماء ، ولو انسلخ عن معنى الخبرية أصلا ولما كان أخنى ، نعم قد ينكشف ذلك فى المواضع كما فى ملك الأملاك وقد لا ينكشف كما فى التكنى بأبى عمير ، فذلك ، من باب المراتب فى الشىء " (٢)

يعنى دا خبره مشهوره ده چه د اسماء نه د خبريت معنى سلب كيږى، اسماء صرف په مسمى باندې دلالت كولو دپاره وى ، ددې بله لغوى معنى نه وى معتبر ، خو دا خبره مطلقًا صحيح نه ده ، ځكه چه اسماء اګر چه د اخبار صريحه په شان نه وى ، بيا هم خبرى او لغوى معنى ته ديكښې اشاره خامخا وى ، دې وجه نه ملك الاملاك " ئې په ذليل ترين نومونو كښې داخل كړل ، ځكه لغوى معنى ته ديكښې اشاره نه وى نو ديته به " ذليل ترين " نوم نه ويلې كيدلو -
خو بعض نومونو كښې لغوى معنى ته څه قسم اشاره نه وى لكه " ابوعمير " يو كنيت دې خو ديكښې په څه لغوى معنى دلالت نشته دې ، بهر حال دا د " باب المراتب فى الشيء " د قبيله نه دې ، يعنى يو څيز كښې مختلف مراتب كيدې شى ، دارنګه بعض نومونو كښې په معنى لغوى دلالت كيدې شى او په بعضو كښې نه شى كيدې -
تنبيه: سفيان بن عيينه د " ملك الاملاك " تفسير په " شاهان شاه " سره نقل كړيدې ، خو دا تركيب مقلوب دې ، اصل كښې " شاه شاهان " دې (٣)
حافظ ابن حجر او نور شارحين وائى چه عجمى ژبه كښې مضاف اليه مقدم وى " (٤) خو دا خبره مطلقًا صحيح نه ده ځكه اردو او هندى وغيره كښې مضاف ، په مضاف مقدم وى خو په فارسى كښې د عربئ په شان مضاف مقدم وى ، لكه چه حضرت ګنګوهى رحمه الله او ددوى په اتباع كښې شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله دا تركيب " مقلوب " ګرځولې دې - (٥)

---

١) فتح البارى : ١٠\٧١٩)
٢) فيض البارى : ٤\٤٠١)
٣) فيض البارى : ٤\٤٠١)
٤) فتح البارى: ١٠\٧٢١ ،عمدة القارى:٢٢\٢١٦ ارشاد السارى: ١٣\٢٠٦ ،الابواب و التراجم:٢\١٢٠)
٥) لامع الدرارى : ١٠\٤٢ ، الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

١١٥ = بَابُ كُنْيَةِ الْمُشْرِكِ

وَقَالَ مِسْوَرٌ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِلَّا أَنْ يُرِيدَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ [ر: ٢٩٣٢]

[٥٨٥٤] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَدَكِيَّةٌ وَأُسَامَةُ وَرَاءَهُ يَعُودُ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فِي بَنِي حَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ قَبْلَ وَقْعَةِ بَدْرٍ فَسَارَا حَتَّى مَرَّا بِمَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ فَإِذَا فِي الْمَجْلِسِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ وَالْيَهُودِ وَفِي الْمُسْلِمِينَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَلَمَّا غَشِيَتِ الْمَجْلِسَ عَجَاجَةُ الدَّابَّةِ خَمَّرَ ابْنُ أُبَيٍّ أَنْفَهُ بِرِدَائِهِ وَقَالَ لَا تُغَبِّرُوا عَلَيْنَا فَسَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ وَقَفَ فَنَزَلَ فَدَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ وَقَرَأَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنَ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَيُّهَا الْمَرْءُ لَا أَحْسَنَ مِمَّا تَقُولُ إِنْ كَانَ حَقًّا فَلَا تُؤْذِنَا بِهِ فِي مَجَالِسِنَا فَمَنْ جَاءَكَ فَاقْصُصْ عَلَيْهِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَاغْشَنَا فِي مَجَالِسِنَا فَإِنَّا نُحِبُّ ذَلِكَ فَاسْتَبَّ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْيَهُودُ حَتَّى كَادُوا يَتَثَاوَرُونَ فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَابَّتَهُ فَسَارَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ سَعْدُ أَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالَ أَبُو حُبَابٍ يُرِيدُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ قَالَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ أَيْ رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ اعْفُ عَنْهُ وَاصْفَحْ فَوَالَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ وَلَقَدِ اصْطَلَحَ أَهْلُ هَذِهِ الْبَحْرَةِ عَلَى أَنْ يُتَوِّجُوهُ وَيُعَصِّبُوهُ بِالْعِصَابَةِ فَلَمَّا رَدَّ اللَّهُ ذَلِكَ بِالْحَقِّ الَّذِي أَعْطَاكَ شَرِقَ بِذَلِكَ فَذَلِكَ فَعَلَ بِهِ مَا رَأَيْتَ فَعَفَا عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ يَعْفُونَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَأَهْلِ الْكِتَابِ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ وَيَصْبِرُونَ عَلَى الْأَذَى قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْآيَةَ وَقَالَ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَأَوَّلُ فِي الْعَفْوِ عَنْهُمْ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ بِهِ حَتَّى أَذِنَ لَهُ فِيهِمْ فَلَمَّا غَزَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدْرًا فَقَتَلَ اللَّهُ بِهَا مَنْ قَتَلَ مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ فَقَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ مَنْصُورِينَ غَانِمِينَ مَعَهُمْ أُسَارَى مِنْ صَنَادِيدِ الْكُفَّارِ وَسَادَةِ قُرَيْشٍ قَالَ ابْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ عَبَدَةِ الْأَوْثَانِ هَذَا أَمْرٌ قَدْ تَوَجَّهَ فَبَايِعُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا [ر: ٢٨٢٥]

[٥٨٥٥] حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتَ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ لَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ [ر: ٣٦٧٠]

مشرک لره په کنیت سره رابللي شي: د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه د مشرک کُه څه کنیت وی نو دې په دې کنیت سره رابللې شي-

مولانا رشید احمد گنگوهی رحمه الله په لامع الدراری کښې فرمائی چه د کنیت استعمال په طور د احترام او د اکرام کیږی ، او کافر چه مستحق د احترام نه دی د دې وجه نه د چا په زړه کښې به شبه راتلې شوه چه د کافر او د مشرک دپاره د کنیت استعمال مکروه دې ، امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب سره دا وهم لرې کوی - (١)

باب کښې امام بخاری رحمه الله درې روایتونه رانقل کړیدی ، ړومبې روایت ئې تعلیقاً ذکر کړیدې ، امام دا په کتاب النکاح ، باب ذب الرجل عن ابنته فی الغیرة و الإنصاف کښې موصولاً نقل کړیدې - پوره حدیث داسې دې " سمعت النبی صلی الله علیه و سلم یقول وهو علی المنبر : إن بنی هاشم بن المغیرة استأذنوا فی أن ینکحوا ابنتهم علی بن أبی طالب ، فلا آذن ، ثم لا آذن ، ثم لا آذن إلا أن یرید ابن أبی طالب أن یطلق ابنتی وینکح ابنتهم " دیکښې دوی د ابوطالب کنیت استعمال کړیدې حال دا دې چه د ده نوم عبد مناف دې - (٢)

دویم روایت ، کتاب التفسیر کښې د سورة آل عمران تر لاندې تیر شویدې ، هلته د دې او هلته د دې ترجمه او د مشکلو الفاظو معنی هم تیره شویده (٣)

قوله: یتثاورون : یتثاوبون یعنی په یو بل باندې راټوپ وهل ..... شرق بذلك یعنی دا حق د ده په مرئ کښې اونختلو ، ، ده ته اتکې اولګیدلو -

دې روایت کښې رسول الله ﷺ د عبد الله بن ابی بن سلول کنیت استعمال کړیدې ، فرمائی : " أی سعد، ألم تسمع ما قال ابوحباب " ابوحباب د عبد الله بن ابی کنیت دې -

د باب دریم روایت د حضرت عباس رضی الله عنه دې ، دوی د نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو ، اے د الله رسوله : تا ابوطالب ته څه فائده ورکړیده ، ځکه چه هغه به د ستا حفاظت کولو او د ستا دپاره به ئې خپله غصه ښکاره کوله ، حضور ﷺ اوفرمائل : هَو ، هغه په کم اور کښې دی - که څه نه وې نو هغه به د جهنم په لاندینۍ حصه کښې وو -

دې روایت کښې حضرت عباس د ابوطالب کنیت استعمال کړیدې او رسول الله ﷺ پرې بد نه دی ګڼړلې ، معلومه شوه د یو کافر او د مشرک دپاره کنیت استعمالیدې شی -

---

(١) لامع الدراری : ١٠\٤٤ ، تعلیقات لامع الدراری : ١٠\٤٤)

(٢) ٣٩ ارشاد الساری : ١٣\٢٠٧ ، شرح الکرمانی : ٢٢\٥٥

(٣) کشف الباری : کتاب التفسیر ، باب (و لتسمعن من الذین أوتو الکتاب من قبلکم) الخ : ١\٢٥١ ، ١٢٦)

د كافر دپاره كنيت كله استعمالولې شي؟: امام نووى رحمه الله په " كتاب الاذكار " كښې ليكلې دى ، چه كنيت هغه وخت د كافر دپاره استعمالولې شي چه كله دې په كنيت سره مشهور وى او ددينه بغير د ده پيژندګلو مشكل وى يا په نوم اخستو كښې د څه فتنې يره وى ...... قرآن كريم كښې " ابولهب " كنيت استعمال شويدې ، د ده نوم عبد العزى دې ، خكه چه دې په دې كنيت سره مشهور وو ، دارنګه نوم ذكر كول دې وجه نه هم مناسب نه وو چه ده عزى صنم (بت) ته د عبد نسبت كړې وو (1)
امام نووى رحمه الله فرمائى چه كُه دا شرط نه وى نو بيا صرف نوم ذكر كول پكار دى او په دې اضافه نه دى كول پكار - (2)
ابن بطال رحمه الله فرمائى چه د حديث د باب نه معلوميږى چه د تاليف قلبى دپاره ، يا د يو كافر د اسلام قبلولو اميد وى يا د څه بلې فائدې ترينه اميد وى نو داسې صورت كښې ده دپاره د كنيت استعمال كيدې شى - (3)

قوله:يحوطك: حاط — حَوْطًا : حفاظت كول - ضحضاح : لږ او كم ، ډوبې اوبه -

١١٦=بَابُ الْمَعَارِيضُ مَنْدُوحَةٌ عَنِ الْكَذِبِ

وَقَالَ إِسْحَاقُ سَمِعْتُ أَنَسًا مَاتَ ابْنٌ لِأَبِي طَلْحَةَ فَقَالَ كَيْفَ الْغُلَامُ قَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ هَدَأَ نَفَسُهُ وَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ قَدْ اسْتَرَاحَ وَظَنَّ أَنَّهَا صَادِقَةٌ [ر:١٣٣٩]

[٥٨٥٦\٥٨٥٧] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسِيرٍ لَهُ فَحَدَا الْحَادِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْفُقْ يَا أَنْجَشَةُ وَيْحَكَ بِالْقَوَارِيرِ

[٥٨٥٧] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ وَأَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَكَانَ غُلَامٌ يَحْدُو بِهِنَّ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَنْجَشَةُ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ يَعْنِي النِّسَاءَ

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ أَخْبَرَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَادٍ يُقَالُ لَهُ أَنْجَشَةُ وَكَانَ حَسَنَ الصَّوْتِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُوَيْدَكَ يَا أَنْجَشَةُ لَا تَكْسِرِ الْقَوَارِيرَ قَالَ قَتَادَةُ يَعْنِي ضَعَفَةَ النِّسَاءِ

---

1) فتح البارى : ١٠ \ ٧٢٣ ، عمدة القارى : ٢٢ \ ٢١٨ ، ارشاد السارى : ١٣ \ ٢١٠ ، الأذكار النووية مع الفتوحات الربّانية ، كتاب الأسماء ، باب جواز تكنية الكافر : ٦ \ ١٥٤) .....
2) الأذكار النووية مع الفتوحات الربّانية ، كتاب الأسماء ، باب جواز تكنية الكافر : ٦ \ ١٥٤)
3) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ٩ \ ٣٥٥)

[٥٨٥٨] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ شُعْبَةَ قَالَ حَدَّثَنِي قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ بِالْمَدِينَةِ فَزَعٌ فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا لِأَبِي طَلْحَةَ فَقَالَ مَا رَأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ وَإِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْرًا [ر: ٢٤٨٤]

امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب کښې چه کوم الفاظ ذکر کړیدی ، دا د مرفوع حدیث الفاظ دی ، چه کوم د حضرت عمران بن الحصین رضی الله عنه نه روایت دي - (١)

مولانا انورشاه کشمیری رحمه الله په فیض الباری کښې لیکی :

" قوله : مندوحة أی متسع و مفر ، أراد المصنف من المعاریض التوریة ، أی التکلم بکلام لا یفهم المخاطب ما أراد منه المتکلم ، ما یفهم منه یظنه صادقا باعتباره ، ولم یرد تعریض علماء البیان " (٢) یعنی د معاریض نه دلته توریه مراد ده ، مقصد دا دي چه داسې خبره کول چه مخاطب دینه د متکلم په مراد پوهه نه شي او چه کوم مفهوم مخاطب ترینه واخلی ، دي متکلم په دیکښې رښتونې او صادق خیال کړی ، دینه د علم بیان اصطلاحی تعریفونه مراد نه دی ، علامه ابن اثیر په " النهایه " کښې لیکی :

" المعاریض : جمع مِعْراض ، من التعریض ، و هو خلاف التصریح من القول " (٣) یعنی معاریض د معراض جمع ده او دا د تعریض نه دي ، تعریض د صریح ضد دي -

د المعاریض مندوحة عن الکذب مطلب دا دي چه کُه چا توریه اوکړه او تصریح سره ئې خبره نه وی کړې نو دا په دروغو کښې داخل نه دی ، علامه قسطلانی رحمه الله ددې ترجمه لیکی : " أی فی المعاریض من الاتساع ما یغنی عن الکذب " (٤)

امام بخاری رحمه الله د دې په جواز باندې رومبې استدلال د حضرت ام سلیم د قصې نه کړیدې ، حضرت ابوطلحه دینه تپوس اوکړو ، هلك څنګه دې ؟ نو دې اوویل : په سکون او په آرام دې څما امید دې چه ده راحت بیا موندو " ابو طلحه خیال اوکړو چه دا رښتیا وائی او ماشوم د بیمارئ نه ښه شویدې ، حال دا وو چه د بچی وفات شوې وو خو حضرت ام سلیم توریه اوکړه او ده ته ئې اصل حقیقت د شپې خودل مناسب اونه ګنړل ، دیته دروغ نه وائی بلکه توریه ورته وائی ، جنائز کښې امام دا موصولاً نقل کړیدې ، لکه چه قسطلانی رحمه الله لیکی :

" و ظن أبو طلحة أنها صادقة باعتبار ما فهمه من کلامها ، لأن مفهومه أن الصبی تعافی ، لأن النفس إذا سکن ، أشعر بالنوم ، و العلیل اذا نام ، أشعر بزوال مرضه أو خفته ، فالمرأة صادقة باعتبار مرادها ، و أما خبرها بذلك فهو غیر مطابق للأمر الذی فهمه أبو طلحة ، فمن ثم قال الراوی : و ظن أنها صادقة ، و مثل ذلك لا یسمی کذبا .

---

(١) النهایة لابن الاثیر : ٣\٢١٢)
(٢) فیض الباری : ٤\٤٠١)
(٣) النهایة لابن الاثیر " مادة عرض : ٣\٢١٢)
(٤) ٤٧ ارشاد الساری : ١٣\٢١٠)

على الحقيقة، هل مندوحة عن الكذب" (١)
باب كښې دننه چه كوم دوه حديثونه دى ، ديكښې يو انجشه والا حديث دې ، چه ديكښې رسول الله ﷺ د ښځو دپاره " قوارير " لفظ په طور د تشبيه استعمال كړيدې ، او دويم حديث كښې د آس دپاره " بحر " لفظ په طور د تشبيه استعمال كړيدې ، دا دواړه حديثونه د معاريض د قبيل نه نه دې ، بلكه دا الفاظ مجازا استعماليږى -
ابن منير تكلف كړيدې او ويلې دى چه د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه كله كلام كښې د مجاز استعمال جائز دې ، نو د معاريض استعمال په طريق اولى جائز كيدل پكار دى ، ځكه چه معاريض كښې كلام په خپله حقيقى معنى كښې استعماليږى - (٢)
علامه انور شاه كشميرى رحمه الله دې دواړو حديثونوكښې د يو بل سره مناسبت بيانوى او ليكى: "قوله : ما رأينا من شيء ، مع أنه كان رأى شيئا من الأشياء لا محالة ، فيكون المراد شيء يعتد به ، فسماها معاريض ، مع أنها ليست من المعاريض فى شيء ..... و بالجملة : مراد المصنف أن المعاريض و أمثالها يست من الكذب فى شيء ولكنها أنواع من الكلام ..... " (٣)
(يعنى حضور ﷺ " ما رأينا من شيء " اوفرمائل چه ما څه نه دى ليدلې ، حال دا دې چه دوى خو به څه ځيز خامخا ليدلې وى ، مطلب دا وو چه ما څه قابل ذكر او قابل توجه ځيز نه دى ليدلې ، ديته معاريض اوويلې شو ، حال دادې دا د معاريض د قبيله نه دې ، خلاصه دا چه معاريض وغيره د كلام يو قسم ضرور دې خو ديته دروغ نه شى ويلې كيدې -

١١٧: بَاب قَوْلِ الرَّجُلِ لِلشَّيْءِ لَيْسَ بِشَيْءٍ وَهُوَ يَنْوِي أَنَّهُ لَيْسَ بِحَقٍّ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْقَبْرَيْنِ يُعَذَّبَانِ بِلَا كَبِيرٍ وَإِنَّهُ لَكَبِيرٌ [ر: ٢١٥]

[٥٨٥٩] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا مَخْلَدُ بْنُ يَزِيدَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ سَأَلَ أُنَاسٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسُوا بِشَيْءٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحْيَانًا بِالشَّيْءِ يَكُونُ حَقًّا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْحَقِّ يَخْطَفُهَا الْجِنِّيُّ فَيَقُرُّهَا فِي أُذُنِ وَلِيِّهِ قَرَّ الدَّجَاجَةِ فَيَخْلِطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذْبَةٍ [ر: ٣٠٣٩]

ډير كرتې يو ځيز معيارى نه وى ، يا حق نه وى ، دې دپاره په عربى ژبه كښې او دا رنګه په نورو ژبو كښې هم ويلې كيږى چه " ليس بشيء " هيڅ هم نه دې " ليس بشيء " مطلب دا دې

---

(١) ارشاد السارى : ١٣ \ ٢١٠)
(٢) فتح البارى : ١٠ \ ٧٢٦)
(٣) فيض البارى : ٤ \ ٤٠٢)

چه دا حق نه دې ، اردو ژبه کښې هم عموما د چا باره کښې ويلې کيږي چه " وه تو کچھ بهي نهين " (دې خو هيڅ هم نه دې) په داسې کلام سره د ده د وجود او د شي کيدو نفي مقصود نه وی ، بلکه د دې د معياری کيدو ، د حق کيدو او صحيح کيدو نفي وی -
د امام بخاری رحمه الله مقصد دا دې چه داسې کلام د کذب په زمره کښې داخل نه دې ، د " ليس بشيء " مطلب دا دې چه ليس بشيء معتد به يعنی څه قابل ذکر او قابل اعتبار څيز نه دی - ([1])
باب کښې امام بخاری رحمه الله د حضرت ابن عباس تعليق ذکر کړيدې ، چه دوی ﷺ د دوه قبرونو متعلق اوفرمائل : چه دوی دواړو ته عذاب ورکولې کيږی ، څه لوې څيز کښې نه دې ، خو دا لوې دې ، رومبې ئې نفی اوکړه او بيا ئې اثبات اوکړو فكأنه قال لشيء : ليس بشيء ( ) أی ليس بشيء له أهميته عند الناس وإن كان فی نفسه أهم ، کتاب الطهارة ، باب من الكبائر أن لا يستتر من بوله کښې امام بخاری رحمه الله دا تعليق موصولاً ذکر کړيدې -
دباب دويم روايت کښې حضور اکرم ﷺ نه د کاهنانو متعلق تپوس اوشو ، دوی اوفرمائل " ليسوا بشيء " هيڅ هم نه دی ، يعنی ليس بشيء يعتد به ([2])
كَذِبة د کاف په فتحه او د ذال په سکون سره ، دروغو ته وائی .

۱۱۸=بَاب رَفْعِ الْبَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ [الغاشية:۱۸،۱۷]
وَقَالَ أَيُّوبُ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ [ر:۴۱۸۶]

[۵۸۶۰] حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَقُولُ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ثُمَّ فَتَرَ عَنِّي الْوَحْيُ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنْ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ [ر:۴]

[۵۸۶۱] حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي شَرِيكٌ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ بِتُّ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ أَوْ بَعْضُهُ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَرَأَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ [ر:۱۱۷]

---

[1]) الابواب و التراجم : ۲\۱۲۰)
[2]) ارشاد الساری : ۱۳\۲۱۲ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۲۰)
[3]) لامع الدراری : ۱۰\۴۴ ، الابواب و التراجم : ۲\۱۲۰)

د ترجمة الباب مقصد: ابن التين فرمائی چه د امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره مقصد د هغه تردید دې چه کوم اسمان ته سترګې اوچتول مکروه ګڼړی -[1]

لکه چه امام طبری رحمه الله د حضرت ابراهیم تیمی او د عطا سلمی نه نقل کړیدي چه ځلوېښتو کالو پورې هغوی اسمان ته سترګې نه وې پورته کړې دوجه د یرې دالله تعالی نه[2]

امام بخاری رحمه الله د دې مسلك تردید کوی ، هو د مانځه په حالت کښې آسمان ته سترګې اوچتول ممنوع دی ، په کتاب الصلاة کښې د حضرت انس مرفوع روایت تیر شویدې ، چه هغې کښې دی : ما بال أقوام یرفعون أبصارهم إلی السماء، فی صلاتهم، فاشتد قوله فی ذلك حتی قال لینتهین عن ذلك أو لتخطفن أبصارهم[3] په هغه خلقو څه شویدی چه دوی په مانخه کښې اسمان ته بره ګوری ، حضور د دې باره کښې سخته منع اوکړه او ارشاد ئې اوکړو چه دا خلق دې دې حرکت نه منع شی ګنی د دوی به نظر واخستې شی)

بهر حال دا د مونځ په حالت کښې آسمان ته د سترګو اوچتولو حکم دې ، تر کومې چه عام حالاتو کښې آسمان ته د کتلو حکم دې ، دا بغیر د کراهته جائز دې ، بلکه ددې څو فوائدهم بیانیږی -

باب کښې ذکر د ایوب سختیانی تعلیق امام احمد په مسند کښې او امام بخاری رحمه الله په کتاب المغازی ، باب مرض النبی ﷺ و وفاته کښې موصولاً نقل کړیدي ، هلته د روایت الفاظ دی " فرفع رأسه إلی السماء...." [4]

امام ابوداود رحمه الله په " سنن ابی داود " کښې یو روایت نقل کړیدې ، دیکښې دی " کان رسول الله صلی الله علیه و سلم إذا جلس یتحدث ، یکثر أن یرفع بصره إلی السماء " [5] یعنی رسول الله ﷺ چه به کله ناست وو او خبرې به ئې کولې نو آسمان ته به ئې ډیرې سترګې اوچتولې -

۱۱۹ = بَابُ نَكْتِ الْعُودِ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ

[۵۸۶۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُثْمَانَ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ وَفِي يَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُودٌ يَضْرِبُ بِهِ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ فَجَاءَ رَجُلٌ يَسْتَفْتِحُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَذَهَبْتُ فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَإِذَا عُمَرُ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ آخَرُ وَكَانَ

---

[1]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۲۰)

[2]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۲۰)

[3]) صحیح البخاری : باب رفع البصر إلی السماء فی الصلوة " : ۱۶۶ (رقم الحدیث : ۷۵۰)......

[4]) فتح الباری : ۱۰\۷۲۸ ، عمدة القاری : ۲۲\۲۲۱ ، ارشاد الساری : ۱۳\۲۱۴)

[5]) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب الهدی فی الکلام : ۲\۳۰۹)

مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ أَوْ تَكُونُ فَذَهَبْتُ فَإِذَا عُثْمَانُ فَقُمْتُ فَفَتَحْتُ لَهُ وَبَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي قَالَ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ [ر:۳۴۷۱]

د حضرت ابوموسى اشعرى ﷺ نه روايت دې چه دې د مدينې منورې په يو باغ كښې د رسول الله ﷺ سره وو ، د دوى په لاس كښې يو لرګې (چوكه) وو ، چه دا دوى په مينځ د اوبو او د خاوره كښې وهلو ، يو سړې راغلو او د باغ د دراوزې د خلاصولو ئې اوويلې نو رسول الله ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه ، نو څه چه دروازې ته ورغلم نو اومې كتل چه حضرت ابوبكر صديق دې ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو ، بيا بل يو كس د دروازې خلاصولو اوويلې : نو حضور ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه ، څه چه ورغلم نو اومې كتل چه حضرت عمر دې ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو ، بيا يو بل سړى د دروازې خلاصولو اوويلې دغه وخت دوى ﷺ ډډه وهلې وه نو دوى كښيناستل : نو دوى ﷺ اوفرمائل : دروازه ورته خلاصه كړه او ده ته د جنت زيرې وركړه په هغه مصيبت چه ده ته به ملاوېږى ، نو چه څه لاړم نو دې حضرت عثمان وو ، ما دوى ته دروازه خلاصه كړه او د جنت زيرې مې ورته وركړو او حضور ﷺ چه كومه خبره كړې وه ، هغه مې ورته اوخودله نو دوى اوويل : الله المستعان (الله مددګار دې) -

د ترجمة الباب مقصد : د يو سړې په لاس كښې ډير كرته يو همسا يا څه لرګې يا څه ډكې وى او دې سره دې زمكه ګروى يا په زمكه ئې رو رو وهى ، دا عموما هله كيږى چه كله انسان په ډير ډوب سوچ كښې وى نو په بې خيالئ كښې ئې د لاسونو دا حركت په خپله جارى وى - د امام بخارى رحمه الله مقصد دا دې چه داسې حركت بې د څه كراهته جائز دې او دا په لهو او عبث كښې داخل نه دې - (١)

شيخ الحديث مولانا محمد زكريا رحمه الله فرمائلي دى چه امام بخارى رحمه الله دا ترجمة الباب د دې عمل د عدم جواز د وهم لرې كولو دپاره قائم كړيدې چه كوم په ترمذى او په ابن ماجه كښې د حضرت عقبه بن عامر د يو مرفوع حديث نه پيدا كيږى ، د هغې الفاظ دى " كل شىء يلهو به الرجل باطل إلا رميه بقوسه ، وتأديبه فرسه ، و ملاعبته إمرأته ، فإنهن من الحق ..... (٢) يعنى سړې چه د كوم څيز سره هم لوبې كوى باطل دې ماسو دا غشې ويشتلو نه او آس جوتې كولو نه او د خپلې ښځې سره د لوبې كولو نه ، دا جائز دى -

مولانا انورشاه كشميرى رحمه الله په " فيض البارى " كښې فرمائى چه رسول الله ﷺ داسې كړيدى نو دا د وقار او د متانت خلاف نه ده - (٣) دينه د امام بخارى رحمه الله يو بل مقصد ته هم اشاره اوشوه چه دا عمل د وقار او د ادب خلاف نه دې -

د حديث د ترجمة الباب سره مناسبت بالكل واضحه دې ديكښې دى و فى يد النبى ﷺ عود

---

(١) فتح البارى : ١٠\٧٢٩ ، الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

(٢) الابواب و التراجم : ٢\١٢٠)

(٣) فيض البارى : ٤\٤٠٢)

یضرب به بین الماء و الطین ..... دا حدیث په کتاب المناقب ، باب مناقب عمربن الخطاب رضی الله عنه کښې تیر شویدې -

۱۲۰=بَاب الرَّجُلِ يَنْكُتُ الشَّيْءَ بِيَدِهِ فِي الْأَرْضِ

[۵۸۶۳] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ وَمَنْصُورٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَجَعَلَ يَنْكُتُ الْأَرْضَ بِعُودٍ فَقَالَ لَيْسَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ فُرِغَ مِنْ مَقْعَدِهِ مِنْ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَقَالُوا أَفَلَا نَتَّكِلُ قَالَ اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى الْآيَةَ [ر: ۱۲۹۶]

دینه وړاندې باب کښې د " ینکت العود.... " ذکر دې دینه مراد همسا ده او دې باب کښې ئې " الشیء " اوویلې نو دې سره ډکې وغیره ته اشاره کوی او مطلب دا دې چه که په لاس کښې لرګې وی او خبرې کوې یا سوچ کوې او دا په زمکه وهې یا ډکې وی اودې سره زمکه ګرولې شی نو دا ټول جائز دی - (١)

مولانا زکریا رحمه الله فرمائی چه د امام مقصد دینه د غور او د فکر کولو تاکید سره سره توجه ورکول مقصود دی ځکه چه داسې عمل د غور وفکر په وخت کیږی ، قرآن کریم په څو آیتونو کښې هم ئې (لعلکم تفکرون) اوویل او د غور اوفکر ترغیب ئې ورکړو لکه چه حضرت لیکی : " قلت : ولعل التبویب بهذه الترجمة مع أن معناه قد تقدم فی باب السابق إشارة منه إلی مزید الإهتمام فی أمر التفکر و التدبر ، وإلا فأصل النکت قد ثبت جوازه فی الباب السابق و قد ورد الحث و التحریض فی عدة آیات من القرآن فی الأمر بالتفکر بقوله : (لعلکم تتفکرون) فتأمل ، فإنه لطیف " (٢)

حدیث د باب کتاب التفسیر کښې د سورة اللیل په تفسیر کښې تیر شویدې ، دیکښې دی فجعل ینکث الأرض بعود

قوله: فکلٌّ میسَّرٌ: مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله د دې په تشریح کښې لیکی :

" أی لستم فی مکنة من فعل شیء ، وترکه من عند أنفسکم وإنما هو أمر مقدر ، فتفعلون وتترکون ما قدر لکم ، و ذلك یکون میسرا لکم ، فلا یأتی منکم خلافه ، فالاتکال وترك الجهد فی الأعمال عبث " (٣)

د دې حاصل دا دې چه د یو کار پریخودل یا د یو کار کولو د انسان دپاره د مخکښې نه مقرر او مقدر وی ، دې چه څه هم کوی یا څه هم پریږدی دا د تقدیر مطابق ده دپاره میسر کیږی ، دې وجه نه اعمالو کښې دننه په تقدیر توکل کول او محنت پریخودل دا عبث دی ، ځکه چه تقدیر کښې څه لیکلې شویدی هغه خو به خامخا کوې -

---

(١) ارشاد الساری : ۱۳\۲۱۷ ، و الابواب و التراجم : ۲\۱۲۰)

(٢) الابواب و التراجم : ۲\۱۲۰)

(٣) فیض الباری : ٤\۲۰٤)

۱۲۱ = بَاب التَّكْبِيرِ وَالتَّسْبِيحِ عِنْدَ التَّعَجُّبِ

[۵۸۶۴] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَزَائِنِ وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجَرِ يُرِيدُ بِهِ أَزْوَاجَهُ حَتَّى يُصَلِّينَ رُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ [ر:۱۱۵]

وَقَالَ ابْنُ أَبِي ثَوْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَّقْتَ نِسَاءَكَ قَالَ لَا قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ [ر:۸۹]

حضرت ام سلمه فرمائي چه رسول الله ﷺ د خوبه رابيدار شو نو وې فرمائل : سبحان الله ! څه څه خزانې او څه څه فتنې نازلې شوې ، څوك شته چه د دې كوټو زنانه (ازواج مطهرات) راويخې كړي ، دې دپاره چه مونځ اوكړى ، دنيا كښې به ډيرې جامې اغوستونكې ښځې (د ناقص لباس په وجه) په آخرت كښې به بربنډې وى -

[۵۸۶۵] حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ح وحَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي أَخِي عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَتِيقٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا جَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزُورُهُ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْغَوَابِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً مِنَ الْعِشَاءِ ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ فَقَامَ مَعَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْلِبُهَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ الَّذِي عِنْدَ مَسْكَنِ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِمَا رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَسَلَّمَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَفَذَا فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكُمَا إِنَّمَا هِيَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ قَالَا سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَبُرَ عَلَيْهِمَا مَا قَالَ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَبْلَغَ الدَّمِ وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا [ر:۱۹۳۰]

ام المؤمنين حضرت صفيه بنت حي نه روايت دې چه دا د رسول الله ﷺ ملاقات دپاره راغله ، دغه وخت دوى په جمات كښې د رمضان د آخرى عشرې د اعتكاف دپاره ناست وو - دوى سره د عشاء څه خبرې اوشوې ، بيا د واپس تللو دپاره اودريدله ، نو نبى كريم ﷺ دا كور ته رسولو دپاره اودريدو ، تر دې چه كله دې د جمات هغه دروازې ته اورسيدو چه كومه د ام سلمه د كور سره نزدې وه ، نو يو دوه انصار دوى سره په خواه كښې تير شو او دوى دواړو رسول الله ﷺ ته سلام اوكړو ، بيا په تيزئ سره وړاندې شو ، رسول الله ﷺ دې دواړو ته اوفرمائل : لږ اودريږئ ، دا صفيه بنت حي ده (څوك پردئ ښځه نه ده) ، دې دواړو اوويل : سبحان الله اے د الله رسوله : دا وضاحت كول دوى ته ډير سخت اولګيدلو ، نو حضور ﷺ اوفرمائل : شيطان د اولاد د آدم په رګونو كښې په شان د وينې ګرځى ، دې

وجه نه ما ته يره اوشوه چه اسې نه شيطانه د ستاسو په زړه کښې وسوسه وانه چوی -
باب کښې د ابن ابی ثور تعليق په کتاب العلم باب التناوب فی العلم کښې موصولاً تير شويدې ،
د ابن ابی ثور نوم عبدالله بن عبدالله دې - العشر الغوابر: المراد بها هنا البواقی يعنی د رمضان آخری عشره ! (۱)

تنقلب: أی تنصرف إلی بيتها -يقلبها : جمله حاليه ده ، أی يصرفها إلی بيتها -ثم نفذا : والی، رجل نافذ فی أمره أی ماض و المعنی نفذا مسرعين يعنی دواړه په تيزئ سره تير شو - علی رسلکما : يعنی اودريږئ ..... يقذف فی قلوبکما أی يقذف الشيطان شيئا فی قلوبکما - (۲)يعنی شيطان به د ستاسو زړونو کښې وسوسه واچوی -

د ترجمة الباب مقصد : د تعجب په وخت " الله اکبر " او سبحان الله " ويل حديث سره ثابت دې د الله په برکتی نوم باندې مشتمل داسې جملو سره چه ژبه تازه وی ، بعض خلق دا ممنوع گرځوی او وائی چه د الله ذکر د خپلو عامو خبرو داسې حصه نه دی جوړول پکار ، ځکه چه دا د آدب د ذکر خلاف دی ، امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره د دوی ترديد کړيدې ، حافظ ابن حجر رحمه الله د ابن بطال په حواله سره ليکی :

" التسبيح و التکبير معناه تعظيم الله و تنزيهه من السوء، و استعمال ذلک عند التعجب، و استعمال الأمر حسن ، وفيه تمرين اللسان علی ذکر الله تعالی، و هذا توجيه جيد، کأن البخاری رمز إلی الرد علی من منع ذلک" (۳)
مولانا رشيد احمد گنگوهی رحمه الله فرمائي چه دينه د هغه خلقو د مسلك ترديد باندې استدلال کيږی چه کوم وائی چه يو سړی بل ته اوويل : " خوراك اوکړه " او ده جواب کښې اوويل : اذکروا باسم الله د الله نوم واخله نو دې کافر شو - (۴)
دحديث د باب نه ددې غلط کيدل ثابتيږی چه د الله نوم او ذکر په کلام الناس کښې داسې استعماليدې ، لکه چه حضرت ليکی

" فيه دلالة علی رد ما قال بعضهم إن من قال للآخر: کل، فقال الذکر وا باسم الله کفر، وجه الرد ظاهر، فإن الحديث وضع اسم الله موضع کلام الناس، کما فی مسألة "بسم الله" فافهم" (۵)

...

۱) فتح الباری : ۱۰ \ ۷۳۱ ،عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۲٤)
۲) عمدة القاری : ۲۲ \ ۲۲٤)
۳) فتح الباری : ۱۰ \ ۷۳۱ ، شرح صحيح البخاری لابن بطال : ۹ \ ۳٦٤)
٤) لامع الدراری : ۱۰ \ ٤٥ ، ٤٦) ايضاً تعليقات لامع الدراری : ۱۰ | ٤٥ ، ٤٦)_
٥) لامع الدراری : ۱۰ \ ٤٥ ، ٤٦)

١٢٢=بَاب النَّهْيِ عَنْ الْخَذْفِ

[٥٨٦٦] حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ صُهْبَانَ الْأَزْدِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ الْمُزَنِيِّ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْخَذْفِ وَقَالَ إِنَّهُ لَا يَقْتُلُ الصَّيْدَ وَلَا يَنْكَأُ الْعَدُوَّ وَإِنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ وَيَكْسِرُ السِّنَّ [ر: ٥١٦٢]

خذف (د خاء په فتحه او د ذال په سكون سره) په ګوتو سره كانړو ويشتلو ته وائى ، ابن بطال فرمائى : چه د متې ګوتې او د مسواكې ګوتې سره كانړى ګزارولو ته خذف وائى (١) رسول الله ﷺ دينه منع كړيده او فرمائى چه دې سره نه ښكار ويشتې كيدې شى او نه دښمن زخمى يا قتل كيدې شى ، خو دې سره ستركه اوخى يا غاښ ماتيږى -

مقصد دا دې چه د دښمن څه نقصان په دې نه شى كيدې ، خو د خوا كښې ناستو خلقو نقصان كيدې شى ، چه د چا ستركه پرې اولګى يا ئې پرې غاښ اولګى نو ستركه به ئې زخمى او غاښ به ئې مات شى -

قوله: لاينكأ العدو: د دا نكاية نه دې ، نكاية د دښمن قتل كولو او زخمى كولو ته وائى (٢)

١٢٣=بَاب الْحَمْدِ لِلْعَاطِسِ

[٥٨٦٧] (٣) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتْ الْآخَرَ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ هَذَا حَمِدَ اللَّهَ وَهَذَا لَمْ يَحْمَدْ اللَّهَ [ر: ٥٨٧١]

دې باب كښې امام بخارى رحمه الله د پرنجې كوونكې دپاره " الحمد لله " ويلو مشروعيت او د دې استحباب بيان كړيدې ، د پرنجې په وجه دماغ خلاصيږى ، او طبيعت كښې ئې تازګى پيدا كيږى - (٤) بعضې وائى چه په پرنجې كولو سره د دماغو بعض بيمارئ ختميږى دې وجه نه ده لره پۀ طور د شكر " الحمد لله " ويل مسنون او مستحب دى ، امام نووى

---

(١) ٧٢ شرح ابن بطال : ٩\٣٦٤)

(٢) عمدة القارى : ٢٢\٢٢٤)

(٣) ٥٨٦٧) الحديث أخرجه البخارى ايضا فى كتاب الأدب ، باب لا يشتمت العاطس إذا لم يحمد الله (رقم لحديث : ٥٨٧١) و أخرجه مسلم فى كتاب الزهد و الرقائق ، باب تشميت العاطس و كراهة التثاؤب : ٤\٢٢٩٢ (رقم الحديث : ٢٩٩١) و أخرجه أبوداود فى كتاب الأدب ، باب من يعطس و لا يحمدالله : ١٤\٣٠٩ (رقم الحديث : ٥٠٣٩) و أخرجه الترمذى فى كتاب الأدب ، باب ما جاء فى إيجاب التشميت بحمد العاطس ١٥\٨٤ (رقم الحديث : ٢٧٤٢) و أخرجه النسائى فى كتاب عمل اليوم و الليلة ، باب ما يقول إذا عطس : ٦\٦٤ (رقم الحديث : ١٠٠٥٠) و أخرجه ابن ماجه فى كتاب الأدب ، باب تشميت العاطس : ١٢\١٢٢٣ (رقم الحديث : ٣٧١٣)

(٤) ارشاد السارى : ١٣\٢١٩)

رحمه الله د دې په استحباب اجماع نقل کړیده (۱)

د پرنجې نه پس څومره الفاظ ویل پکار دی : اوس دا خبره پاتې کیږی چه څومره الفاظ ویل پکار دی ، دیکښې روایتونه مختلف دی :

① شارح بخاری ابن بطال د یو جُماعت نه نقل کړیدې چه صرف " الحمد لله " ویل پکار دی ، او په دې څه اضافه نه دی کول پکار (۲) د دوه بابونو نه پس د حضرت ابوهریره روایت راځی دیکښې صرف د " الحمد لله " ذکر دې

② امام ترمذی رحمه الله د حضرت ابو ایوب ﷺ نه مرفوع حدیث نقل کړیدې چه هغې کښې دی " إذا عطس أحدكم، فليقل: الحمد لله على كل حال " (۳)

امام ابوداود رحمه الله په سنن کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه هم ددې مفهوم یو روایت نقل کړیدې -(۴)

③ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې د حضرت ابن عباس نه یو روایت نقل کړیدې دینه معلومیږی چه " الحمد لله رب العالمین " ویل زیات بهتر دی ، د روایت الفاظ دی ...إذا عطس الرجل، فقال: الحمد لله، قال الملك: رب العالمين، فإن قال: رب العالمين، قال الملك: يرحمك الله(۵)یعنی چه کله سړې د پرنجی نه پس الحمد لله اووایی نو یو فرشته ورسره د رب العالمین " اضافه اوکړی او چه دې الحمد لله رب العالمین اووائی نو فرشته " یرحمك الله " اووائی او د پرنجی کوونکی دپاره د رحمت دعا اوکړی -

④ امام بخاری رحمه الله په " الادب المفرد " کښې او طبرانی په معجم کښې د حضرت علی نه یو روایت نقل کړیدې ، دیکښې ئې دواړه جمع کړیدی ، دیکښې دی " من قال عند عطسة سمعها: الحمد لله رب العالمين على كل حال، ما كان لم يجد وجع الضرس ولا الأذن أبدا " (۶)

یعنی چه چا د پرنجی نه پس " الحمد لله رب العالمين على كل حال " اوویلې نو د ده داړې او د غوږ درد به پاتې نه شی -

دا حدیث اګر چه موقوف دې خو ددې رجال ثقه دی (۷)

او د غیر مدرك بالقیاس امورو کښې حدیث موقوف هم د مرفوع په درجه کښې وی ، د

---

(۱) شرح النووی علی صحیح مسلم کتاب الزهد ، باب تشمیت العاطس: ۲\۴۱۳ ، فتح الباری : ۱۰\۷۳۲)

(۲) شرح ابن بطال : ۹\۳۶۸)

(۳) الحدیث أخرجه الترمذی فی أبواب الآداب ، باب ما جاء کیف تشمیت العاطس : ۵\۸۳ (رقم الحدیث : ۲۶۴۱)

(۴) الحدیث أخرجه أبوداود فی کتاب الأدب ، باب ما کیف تشمیت العاطس : ۲\۳۳۰)

(۵) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۲\۳۷۶)

(۶) الأدب المفرد مع فضل الله الصمد : ۲\۳۸۳ ، فتح الباری : ۱۰\۷۳۲)

(۷) فتح الباری : ۱۰\۷۳۲)

اصول عالمانو ددې قاعدې تصریح کړیده - (١)

⑤ امام طبری رحمه الله د حضرت ام سلمه ﷺ نه یو روایت نقل کړیدې ، هغه فرمائی :

" عطس رجل عند النبی صلی الله علیه و سلم ، فقال : الحمد لله ، فقال النبی صلی الله علیه و سلم : یرحمك الله ، وعطس آخر ، فقال : الحمد لله رب العالمین حمدا طیبا کثیرا مبارکا فیه ، فقال : ارتفع هذا علی هذا تسع عشرة درجة " (٢)

د دې مفهوم یو روایت امام ترمذی رحمه الله د حضرت رفاعه بن رافع نه هم نقل کړیدې ، هغه فرمائی : " صلیت مع النبی صلی الله علیه و سلم فعطست ، فقلت : الحمد لله حمدا طیبا مبارکا فیه ، مبارکا علیه کما یحب ربنا ویرضی ، فلما انصرف ، قال : مَن المتکلم ؟ ثلاثا ، فقلت : أنا ، فقال : والذی نفسی بیده لقد ابتدرها بضعة وثلاثون ملکا أیهم یصعد بها " (٣)

حضرت رفاعه فرمائی چه ما د رسول الله ﷺ سره مونځ اوکړو ، ما ته د مانځه دوران کښې پرنجی راغلو نو ما دا الفاظ اوویل : الحمد لله حمدا طیبا مبارکا فیه ، مبارکا علیه کما یحب ربنا و یرضی " حضور ﷺ چه کله د مانځه نه فارغه شو نو درې ځله ئې تپوس اوکړو چه دا الفاظ چا اوویل ؟ ما ورته اوویل : ما ، نو حضور اوفرمائیل " قسم مې دې وی په الله باندې چه د دیرشو نه زیاتې فرښتې د دې اسمان ته اوړو دپاره د یو بل نه وړاندې کیږی " - ددې مفهوم یو روایت امام بخاری رحمه الله هم ذکر کړیدې ، خو دیکښې د " عطاس " ذکر نشته دې ، بلکه د امام د سمع الله لمن حمده ویلو نه پس د ربنا لك الحمد .... ذکر دې (٤)

⑥ ابن السنی د حضرت ابورافع نه یو رویات نقل کړیدې ، چه رسول الله ﷺ فرمائی :

" أتانی جبریل ، فقال : إذا أنت عطست ، فقل : الحمد لله لکرمه ، الحمد لله لعز جلاله ، فمن الله عزو جل یقول : صدق عبدی ثلاثا مغفورا له " (٥) یعنی ما ته جبرائیل ﷺ راغلو او وې ویل : چه کله تا ته پرنجی راشی نو دا الفاظ وایه " الحمد لله لکرمه ، الحمد لله لعز جلاله " الله تعالی ددې په جواب کښې درې ځله اوویل : " زما بنده ربښتیا اوویلې " داسې حالت کښې چه دده مغفرت به اوکړې شی -

د پرنجی نه پس د حمد سره د درود او د سلام د اضافې حکم : د حمد نه علاوه د درود او د سلام دیکښې اضافه کیدې شی او که نه ؟ دې سلسله کښې بیهقی په " شعب الایمان " کښې دضحاك بن قیس یکشری په طریق سره یو روایت رانقل کړیدې - دیکښې دی : عطس رجل عند ابن عمر ، فقال : الحمد لله رب العالمین ، فقال ابن عمر : لوتممتها : والسلام علی رسول الله (٦)

---

(١) ظفر الأمانی : ۳۲۱ ، شرح نخبة الفکر للإمام ملا علی القاری : ۵۴۶ ، ۵۴۷)
(٢) فتح الباری : ۱۰ \ ۷۳۳)
(٣) الحدیث أخرجه الترمذی فی ابواب الصلوة باب ما جاء فی الرجل یعطس فی الصلوة : ۱|۹۱)
(٤) الحدیث أخرجه البخاری فی کتاب الأذان ، باب بلا ترجمة ، بعدباب فضل اللهم ربنا ولک الحمد : ۱| ۱۰۹)
(٥) فتح الباری : ۱۰ \ ۷۳۳)
(٦) شعب الایمان للبیهقی ، باب فی تشمیت العاطس ، فصل فی تشمیت العاطس ...[بقیه برصفحه آئنده....

دې روایت نه معلومیږی چه د حمد سره د سلام هم اضافه کیدې شی ، خو د حضرت ابن عمر ﷺ نه امام ترمذی رحمه الله ددې معارض یو روایت رانقل کړیدې چه هغې کښې دی:

"إن رجلاً عطس إلی جنب ابن عمر، فقال: الحمد لله والسلام علی رسول له، قال ابن عمر: وأنا أقول: الحمد لله والسلام علی رسول الله، لیس هکذا علمنا رسول الله صلی الله علیه وسلم، علمنا أن نقول الحمد لله علی کل حال......" [۱]

یعنی یو سړی د حضرت ابن عمر سره پرنجی اوکړو نو ده اوویل : الحمد لله والسلام علی رسول الله " حضرت ابن عمر اوویل : خه هم وائم " الحمد لله و السلام علی رسول الله خو رسول الله ﷺ په دې موقع مونږ ته دا کلمات نه دی خودلې ، بلکه دوی مونږ ته خودلې دی چه مونږ دا الفاظ اووایو : الحمد لله علی کل حال " -

امام ترمذی رحمه الله فرمائی .... هذا حدیث غریب لا نعرفه إلا من حدیث زیاد بن الربیع " [۲] د زیاد بن ربیع په باره کښې حافظ ابن حجر فرمائی : صدوق [۳] ابن عدی فرمائی : أری بروایته بأسا [۴] امام بیهقی رحمه الله ړومبې روایت ته ترجیح ورکړیده - [۵]

ددې تمامو روایتونو حاصل دا دې چه د پرنجی نه پس " الحمد لله " هم ویلې شي " الحمد لله رب العالمین " هم ویلې شی او الحمد لله علی کل حال هم ویلې شي -
د باب روایت دلته امام بخاری رحمه الله په ړومبی خل ذکر کړیدې

قوله: عطس رجلان عند النبي صلی الله علیه وسلم: عطس د باب د ضرب او د نصر دواړو نه راځی ، دوه سړو د رسول الله ﷺ په مجلس کښې پرنجی اوکړو ، د معجم طبرانی په روایت کښې دی چه دوی کښې یو عامر بن الطفیل وو او دویم د ده وراره وو [۶] عامر بن الطفیل د کفر په حالت کښې مړ شوې وو -

قوله: فشمّت أحدهما ولم یشمت الآخر: دوی کښې یو ته رسول الله ﷺ " یرحمك الله " اوویل او بل ته ئې اونه ویلې -

شمّت -- تشمیتًا د باب د تفعیل نه دې ، ددې معنی ده پرنجې والا ته یرحمك الله ویل - [۷]

...بقیه ازحاشیه گذشته] إذا حمد : ۷\۲٤ (رقم الحدیث : ۹۳۲۶)

[۱]) سنن الترمذی ، کتاب الأدب ، باب ما یقول العاطس إذا عطس : ۵\۸۱ (رقم الحدیث : ۲۷۳۸)

[۲]) سنن الترمذی ، کتاب الأدب ، باب ما یقول العاطس إذا عطس : ۵\۸۱

[۳]) فتح الباری : ۱۰\۷۳۳).

[۴]) تهذیب التهذیب : ۳| ۳۶۵، (رقم الترجمة: ۶۷۰)

[۵]) فتح الباری : ۱۰\۷۳۳)

[۶]) مجمع الزوائد للهیثمی ، کتاب الأدب وباب فیمن عطس فلم یحمد الله : ۸\۵۸)

[۷]) عمدة القاری : ۲۲\ ۲۲۸ ، قال ابن الأثیر : و فی حدیث العطاس " فشمت أحدهما و لم یشمت الآخر " التشمیت الشین و السین : الدعاء بالخیر و البرکة ، النهایة لابن الأثیر : ۲\۴۹۹)

قوله: فقيل له: نبى كريم ﷺ ته دا خبره اوويلې شوه چه تاسو يو ته جواب ورکړو او دويم ته دې ورنکړو ، وړاندې باب کښې دا روايت راغلى ، ديکښې دى " فقال الرجل : يا رسول الله ، شمت هذا ولم تشتمنى " عامر بن الطفيل اګر چه کافر وو خو ده دوى ﷺ ته يا رسول الله " ويلو سره خطاب اوکړو ، خو دا اعتقاداً نه وو ، بلکه مسلمانانو به چه په دې عنوان سره دوى ته خطاب کولو ، دې وجه نه عامر هم دې الفاظو سره خطاب اوکړو (١)

قوله: هذا حمد الله، وهذا لم يحمد الله: دوى جواب کښې ورته اوفرمائل : ده د پرنجى نه پس الحمد لله اوويلې نو ده ته مې څکه يرحمك الله اوويلې ، او دې بل چه الحمدلله نه دې ويلې دې وجه نه ده ته مې جواب ورنکړو ، د حضرت ابوهريره په روايت کښې دى " إن هذا ذكر الله، فذكرته وأنت نسيت الله فنسيتك " (٢)

دينه معلومه شوه چه د " يرحمك الله " الفاظو سره جواب هله ورکول پکار دى چه کله پرنجى کوونکى " الحمد لله " ويلې وى ، طبرانى د حضرت على ﷺ نه يو روايت نقل کړيدې ، ديکښې دى " من بادر العاطس بالحمد عوفي من وجع الخاصرة ولم يشتك ضرسه أبدا " (٣) يعنى پرنجى کوونکې کُه زر " الحمد لله " اووائى نو دې به د پښتو د درد نه محفوظ وى او دده په داړه کښې به هم درد پيدا نه شى -

حافظ ابن حجر رحمه الله د حديث د باب لاندې خو فوائد ذکر کوى او ليکى :

" وفيه جواز السؤال عن علة الحكم، وبيانها للسائل، ولا سيما إذا كان له فى ذلك منفعة، وفيه أن العاطس إذا لم يحمد الله لا يلقن الحمد ليحمد فيشمت ..... ومن آداب العاطس أن يخفض بالعطس صوته ويرفعه بالحمد، وأن يغطى وجهه، لئلا يبدو من فيه أو أنفه ما يؤذى جليسه، ولا يلوى عنقه يمينا ولا شمالا ولئلا يتضرر بذلك " (٤) يعنى دينه خو يو دا معلومه شوه چه د حکم د علت متعلق سوال کول او د علت بيانولو جواز معلوم شو ، خاص کر چه ديکښې کله څه فائده هم وى ، دويمه دا خبره معلومه شوه چه کُه پرنجې کوونکې " الحمد لله " او نه وائى نو ده ته د حمد ويلو تلقين نه دى کول پکار چه دې حمد اووائى دې دپاره چه ده ته په جواب کښې "يرحمك الله " اوويلې شى ..... د پرنجى کوونکې دپاره يو ادب خو دا دې چه دې د پرنجى اواز په قلار کړى او " الحمد لله په زوره اووائى ، مخ دې پټ کړى چه د ده د خُلې او د پوزې نه د څاڅکو سره خوا کښې ناستو خلقو ته تکليف اونه رسى ، څټ دې اخوا ديخوا نه تاووى -

امام ابوداود او امام ترمذى په خپل خپل سنن کښې د حضرت ابوهريره روايت نقل کړيدې ، ديکښې دى " كان النبى صلى الله عليه و سلم إذا عطس ، وضع يده أو ثوبه على فيه و خفض أو غض بها صوته "

---

(١) فتح البارى : ١٠\٧٣٥)
(٢) مجمع الزوائد للهيثمى ، كتاب الأدب ، باب فيمن عطس فلم يحمد الله : ٨\٥٧)
(٣) مجم الزوائد للهيثمى كتاب الأدب ، باب فيمن بادر العاطس بالحمد : ٨\٥٧)
(٤) فتح البارى : ١٠\٧٣٥)

(١) او ترمذی کښې دی : إذا عطس غطى وجهه بيده أو بثوبه و غض بها صوته ..... (سنن الترمذی، كتاب الأدب، باب ما جاء في خفض الصوت وتخمير الوجه عند العطاس : ٨٦\٥ (رقم الحديث : ٢٧٤٥) يعنى رسول الله ﷺ ته به چه کله پرنجې شوې نو دوی به خپل لاس یا جامه په خپل مخ کیخودله او خپل آواز به ئې غلې کړو -

علامه ابن دقيق العيد رحمه الله فرمائی:

"ومن فوائد التشميت تحصيل المودة و التأليف بين المسلمين، و تأديب العاطس بكسر النفس عن الكبر، و الحمل على التواضع، لما في ذكر الرحمة من الأشعار بالذنب الذي لا يعرفه عنه أكثر المكلفين" (٢) يعنى د تشميت يو فائده خو دا ده چه دا د مسلمانانو په خپل مينځ کښې د محبت او مودت د حاصليدو يو ذريعه ده . دويم ديکښې د پرنجي کوونکی کسر نفسی او دې په تواضع آماده کولو تربيت هم دې ځکه چه ديکښې يرحمك الله ويلې کيږی . د رحمت دعا کيږی چه ديکښې ګناهونو طرف ته اشاره ده چه دينه اکثر مکلفين خلاص نه دی -

١٢٤= بَاب تَشْمِيتِ الْعَاطِسِ إِذَا حَمِدَ اللَّهَ

فِيهِ أَبُو هُرَيْرَةَ [ر: ٥٨٦٩، ٥٨٧٠]

[٥٨٦٨] حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي وَرَدِّ السَّلَامِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ عَنْ خَاتَمِ الذَّهَبِ أَوْ قَالَ حَلْقَةِ الذَّهَبِ وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ وَالدِّيبَاجِ وَالسُّنْدُسِ وَالْمَيَاثِرِ [ر: ١١٨٢]

د تشميت معنى: امام نووى رحمه الله فرمائی چه لفظ د "تشميت" اصل کښې "تسميت" په سين سره دې چه د هغې معنى ده هداك الله إلى السمت ، سمت طريقه ، سيرت او طرف ته وائی، بيا سين په شين بدل شو ، د تشميت العاطس معنى ده ، پرنجي کوونکی ته د رحمت دعا کول ، يرحمك الله ويل (٣) علامه ابن عبدالبر په التمهيد کښې فرمائی : أما التشميت : فمعناه : أبعد الله عنك الشماتة ، وجنبك مايشمت به عليك، و أما التسميت : فمعنا : جعلك الله على سمت حسن (٤)

يعنى د تشميت معنى ده چه الله تعالى دې تا د دښمنانو د خوشحاليدو نه او د دوی د

---

(١) سنن أبى داود ، كتاب الأدب باب فى العطاس : ٣٠٧\٤ (رقم الحديث ك ٥٠٢٩)

(٢) فتح البارى : ٧٣٥\١٠

(٣) شرح مسلم للنووى كتاب اللباس ، باب تحريم استعمال إناء الذهب و الفضة : ١٨٨\٢

(٤) التمهيد لابن عبد البر فى مرويات عبد الله بن أبى بكر حديث تاسع عشر : ٣٣٤\١٧

مسخرو نه محفوظ کړی او د تسمیت معنی ده چه الله تعالی دې تا په ښه سیرت قایم کړی۔
د تشمیت حکم: دې باب کښې امام بخاری رحمه الله د تشمیت مشروعیت بیان کړېدې.
پرنجی کوونکې کُه الحمد لله اووائی نو د دې په جواب کښې یرحمك الله ویلو څه حکم دې.
دیکښې اختلاف دې:

① دا سنت علی الکفایه دی. چه په مجلس کښې یو سړی هم جواب ورکړو نو د ټولو د طرفه دا سنت اداء کیږی، حضرات شافعیه کښې امام نووی رحمه الله دا قول مختار کړیدې، بعض مالکیان هم دا اختیار کړیدې۔ (١)

② د ظاهریه او په مالکیانو کښې د ابن مزین او د بعض شوافعو په نزد فرض عین دې، علامه ابن قیم رحمه الله هم دې قول ته ترجیح ورکړیده (٢) ده د دې په فرض عین کیدو باندې څو دلائل پیش کړیدی:

ا)...... دحضرت ابوهریره رضی الله عنه حدیث په راتلونکې باب کښې راروان دې، چه دیکښې دی "فحق علی کل مسلم سمعه أن یشمته" یعنی په هر هغه مسلمان باندې دا حق دې چه چا پرنجی واوریدو نو ددې جواب دې په یرحمك الله سره ورکړی۔

ب)........ امام مسلم رحمه الله د حضرت ابوهریره نه روایت رانقل کوی، چه هغې کښې دی "حق المسلم علی المسلم ست......" او دیکښې ئې تشمیت" هم شمار کړو۔ (٣)

ج)...... بخاری او مسلم کښې د حضرت ابوهریره په یو بل حدیث کښې دی "خمس تجب للمسلم علی المسلم...." او دیکښې د تشمیت ذکر هم دې۔ (٤)

مسند احمد کښې د حضرت عائشه حدیث دې "إذا عطس أحدکم، فلیقل: الحمد لله علی کل حال، و لیقل الذی یرد علیه: یرحمك الله" (٥) (چه تاسو کښې څوك پرنجې اوکړی نو دې دې "الحمد لله علی کل حال" اووائی او جواب ورکوونکې دې "یرحمك الله" اووائی)

علامه ابن قیم رحمه الله فرمائی چه دې احادیثو کښې د "تجب" لفظ صراحتًا راغلې دې، لفظ د "حق" راغلې دې "علی" راغلې دې او د امر صیغه استعمال شویده چه کوم اُصلا د وجوب دپاره راځی، دې وجه نه د دې تقاضا ده چه دا فرض عین اوګرځولې شی چه فقهاء حضراتو دینه د کمو دلیلونو په بنیاد څو امور فرض عین ثابت کړیدی۔ (٦)

---

(١) الأذکار النوویة مع الفتوحات الربانیة، کتاب السلام و الإستیذان و تشمیت العاطس، باب تشمیت العاطس و حکم التثاؤب: ٦\١٥)

(٢) قال ابن القیم رحمه الله: ظاهر الحدیث المبدوء به: أن التشمیت فرض عین علی کل من سمع العاطس یحمد الله (زاد المعاد، فصل فی هدیه صلی الله علیه و سلم فی أذکار العطاس: ٢\٤٣٧)

(٣) صحیح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ٤\١٧٠٥ (رقم الحدیث: ٢١٦٢)

(٤) صحیح مسلم، کتاب السلام، باب من حق السلم للمسلم رد السلام: ٤\١٧٠٥ (رقم الحدیث: ٢١٦٢) صحیح البخاری و کتاب الجنائز، باب الأمر باتباع الجنائز (رقم الحدیث: ١٢٤٠)

(٥) مسند أحمد بن حنبل، فی مسانید أبی أیوب رضی الله عنه: ٥\٤١٩)

(٦) فتح الباری: ١٠\٧٣٦)

(۳) حناف حضرات او اكثر حنابله ، شوافع او مالكيانو كښې ابن رشد او ابن العربي په نزد دا فرض كفايه دى . حافظ ابن حجر رحمه الله هم دې مسلك ته ترجيح وركړېده - (۱)
ذكر شوې تمام احاديث بلاشبه په وجوب او په فرضيت دلالت كوي خو دا دلالت على سبيل الكفايه كيدو منافى نه دې . مثلا د سلام جواب وركول هم دى سره ذكر شويدې خو دا بالاتفاق واجب على الكفايه دې ، دې وجه نه دا واجب خو دې خو كه يو كس هم په مجلس كښې جواب وركړو نو مجلس كښې به د ټولو نه كافى شى - (۱) خو دا وجوب هله دې چه كله پرنجى كوونكې "الحمد لله" ويلې وى . كنې بيا واجب نه دې -

قوله: فيه أبوهريرة : دې يعنې راتلونكې باب كښې ذكر شوى د حضرت ابوهريره رضي الله عنه حديث مراد دې چه د هغې الفاظ دى "إن الله يحب العطاس ويكره التثاؤب ، فإذا عطس فحمد الله ، فحق على كل مسلم سمعه أن يشمته ......" (يعنى الله تعالى ته پرنجې كول خوښ او اسويلې كول ناخوښه دى ، تاسو كښې چه كله څوك پرنجې اوكړى نو دې دې الحمد لله اووائى او د اوريدونكې مسلمان حق دې چه دې په "يرحمك الله" سره ددې جواب وركړى)
امام بخارى رحمه الله په باب كښې د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه چه كوم روايت ذكر كړېدې، ديكښې مطلقا د "تشميت العاطس ذكر دې ، د څه قسم قيد نشته دې . حال دا دې چه امام بخارى رحمه الله د "اذاحمدالله" قيد لګولې دې . دا قيد د حضرت ابوهريره په ذكر شوى روايت كښې دې ، امام بخارى رحمه الله "فيه أبوهريرة" چه اوويلې نو دې ته ئې اشاره اوكړه ، چه د حضرت براء بن عازب روايت كښې مطلق د تشميت ذكر د "اذا حمد الله" په قيد سره مقيد دې -
شارح بخارى ابن بطال فرمائى چه امام بخارى رحمه الله لره پكار وو چه دې باب كښې ئې رومبې د حضرت ابوهريره روايت ذكر كړې وې دينه پس ئې د حضرت براء بن عازب روايت راوړې وې ، دې دپاره چه معلوم وې چه ديكښې عام په خپل عموم باندې نه دې خو امام ته مرګ او اجل نيته ورنكړه او ده داسې تهذيب او ترتيب قائم نه كړې شو - (۳)
خو حافظ ابن حجر رحمه الله ليكلې دى :

"والواقع أن هذا الصنيع لايختص بهذه الترجمة ، بل قد اكمل منه البخارى الصحيح ، فطالما ترجم بالتقييد و التخصيص كما فى حديث الباب من إطلاق أو تعميم ويكتفى من دليل التقييد و التخصيص بالإشارة ، إما لما وقع فى بعض طرق الحديث الذى يورده ، أو فى حديث آخر ، كما صنع فى هذا الباب ، فإنه أشار بقوله : "فيه أبوهريرة" إلى ما ورد فى حديثه من تقييد الأمر بتشميت العاطس بما إذا حمد ، و هذا أدق التصرفين ، و دل

---

۱) فتح البارى : ۱۰| ۷۳۶، ردالمختار على الدرالمختار، كتاب الحظر والاباحة، فصل فى البيع: ۵| ۲۹۳)
۲) فتح البارى : ۱۰\۷۳۶)
۳) شرح صحيح البخارى لابن بطال : ۹\۳۶)

اكشارة من ذلك على أنه عن عمد منه، لا أنه مات قبل تهذيبه، بل عد العلماء ذلك من دقيق فهمه، وحسن تصرفه في إيثار الأخفى على الأجلى، شحذا للذهن، وبعثا للطالب على تتبع طرق الحديث إلى غير ذلك من الفوائد" [1]

د حافظ ابن حجر رحمه الله د کلام حاصل دا دې چه امام بخاری رحمه الله د دې اسلوب او د صنيع نه د صحيح بخاری تراجم ډك دی . امام بخاری رحمه الله يو خاص ترجمه يا د يو قيد سره مقيد ترجمة الباب قائم کړی ، اوددې تر لاندې چه کوم احاديث ذکرکوی هغه يا عام وی يا مطلق وی ، امام بخاری رحمه الله ترجمة الباب مفيد يا خاص ذکرکړی دېته اشاره کوی چه حديث کښې د عام سره خاص او د مطلق سره مقيد مراد دې ځکه چه دا تخصيص او تقييد د دې حديث په بعض نورو طرقو کښې ذکر وی ، امام بخاری رحمه الله په ترجمة الباب سره دې طرقو ته اشاره کوی ، يا يو بل حديث کښې ددې ذکر وی امام هغې ته اشاره کوی.... لکه چه دلته کښې " فيه أبوهريرة " ئې اوويلې بل حديث ته ئې اشاره اوکړه ، چه ديکښې د تشميت حکم مطلق نه دې بلکه مقيد بالحمد دې ، د صحيح بخاری په تراجمو کښې دا صنيع ډيره موندلې کيږی چه کومه د دې خبرې علامت دې چه امام د تشحيذ د اذهانو دپاره او طالب علم ته د حديث د طرقو په تلاش باندې ترغيب ورکولو دپاره داسې په قصد سره کوی -

هغه خلق چه کوم د تشميت د حکم نه مستثنى دى :① بهر حال د تشميت د دې عام حکم نه يو خو هغه پرنجی والا مستثنى دې ، چه کوم " الحمدلله " نه وی ويلې -

② دويم کافر هم ددې حکم لاندې نه دې داخل ، سنن ابي داود کښې د حضرت ابوموسی اشعری رضی الله عنه روايت دې " كانت اليهود يتعاطسون عند النبي صلى الله عليه و سلم رجاء أن يقول : يرحمكم الله ، فكان يقول : يهديكم الله و يصلح بالكم " [2] (يهودو به د نبی کريم ﷺ په خوا کښې پرنجې کولو په دې اميد چه حضور ﷺ به دوی ته يرحمك الله " اووائی ، خو حضور به يهديكم الله و يصلح بالكم (يعنی الله تعالى دې تاسو ته هدايت درکړی او د ستاسو د حالت اصلاح دې اوکړی) به فرمائل)

③ دريم د زکام په وجه پرنجې کوونکې کس هم ددې حکم په عموم کښې نه دې داخل -

حضرت ابوهريره روايت دې " شمت أخاك واحدة ، وثنتين ، وثلاثا ، و ما كان بعد ذلك فهو زكام " [3] يعنی خپل مسلمان رور ته يرحمك الله سره جواب ورکړه ، يو ځل يا دوه ځله يا درې ځله ، دينه پس كُه ده ته پرنجې راغلو نو دا زکام دې -

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٧٣٧)

[2]) سنن أبی داود ، كتاب الأدب ، باب كيف يشمت الذمی : ٤\٣٠٨ (رقم الحديث : ٥٠٣٨)

[3]) سنن أبی داود ، كتاب الأدب ، باب كم مرة يشمت العاطس : ٤\٣٠٨ (رقم الحديث : ٥٠٣٤)

امام مالك رحمه الله په مؤطا كښې د عبد الله بن ابى بكر نه مرفوع روايت نقل كړېدې چه رسول الله ﷺ فرمائى "إن عطس فشمته، ثم إن عطس فشمته، ثم إن عطس فشمّته وقل: إنك مضنوك" قال عبد الله بن أبى بكر: لا أدرى، أبعد الثالثة أو الرابعة" (١) يعنى كُه ده ته پرنجې راشى نو ده ته يرحمك الله سره جواب وركړه ، بيا كُه پرنجې اوكړى نو يرحمك الله ورته اووايه كُه بيا راشى نو يرحمك الله ورته اووايه كُه بيا ورته پرنجې راغلو نو ورته اووايه دستا زكام دې راوى عبد الله بن ابي بكر وائي ما ته نه ده معلومه چه دا جمله د دريم خل نه پس ويل دى او كُه د څلورم خل نه پس)

عبدالرزاق هم په خپل " مصنف " كښې د عبد الله بن ابى بكر په طريق سره دا روايت نقل كړېدې ديكښې دى " فشمته ثلاثا فما كان بعد ذلك، فهو زكام" (٢) يعنى درې خله " يرحمك الله " اووايه دينه پس زكام دې -

ابن ابى شيبه د عمروبن العاص په طريق سره روايت رانقل كړېدې ديكښې دى "شمّتوه ثلاثا فإن زاد، فهو داء يخرج من رأسه " (٣) يعنى درې خله يرحمك الله اووائې ، دينه زيات كُه ورته پرنجې راغلو نو دا يو بيمارى ده چه دده د سره راوځى) خو دا روايت موقوف دې -

دارنګه د عبدالله بن زبير يو موقوف روايت هم دوى نقل كړېدې "إن رجلا عطس عنده، فشمته، ثم عطس، فقال له فى الرابعة : أنت مضنوك" (٤) يعنى د عبد الله بن زبير په خوا كښې يو سړى ته پرنجې راغلو ، دوى اوويل يرحمك الله ، ده ته بيا پرنجې راغلو نو په څلورم خل ئې ورته اوويل : ته زكام وهلې ئې ")

امام ترمذى رحمه الله د حضرت سلمه ﷺ نه هم يو مرفوع روايت د عبد الله بن مبارك په طريق سره رانقل كړېدې ديكښې دى : عطس رجل عند رسول الله صلى الله عليه و سلم، و أنا شاهد، فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يرحمك الله، ثم عطس الثانية و الثالثة : فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : هذا رجل مزكوم-

يعنى د حضور اكرم ﷺ په خوا كښې يو سړې پرنجې اوكړو او څه هم حاضر ووم ، نو حضور ﷺ ده ته يرحمك الله اوويل : په دويم خل او په دريم خل ئې هم پرنجې اوكړو نو حضور اوفرمائل : د ده زكام دې " -

دينه پس امام ترمذى هم دا روايت د يحي بن سعيد په طريق سره نقل كړېدې ، ديكښې دى " إلا أنه قال له فى الثالثة : أنت مزكوم" يعنى په دريم خل حضور ﷺ اوفرمائل : د ستا زكام دې -

---

(١) المؤطاء للإمام مالک رحمه الله ، كتاب الاستئذان ، باب التشميت فى العاطس : ٢\٩٨٥)
(٢) مصنف عبد الرزاق ، باب وجوب التشميت : ١٠\٤٥٣ (رقم الحديث : ١٩٤٨٢)
(٣) فتح البارى : ١٠\٧٣٧)
(٤) فتح البارى : ١٠\٧٣٧)

امام ترمذى رحمه الله دې روايت لره د عبدالله بن مبارك په روايت ترجيح وركړيده -[1]
ددې تمامو روايتونو نه دا خبره خو بهر حال قطعى طور باندې معلومه شوه چه د " تشميت " د عام حكم نه د زكام په وجه پرنجې كوونكې كس مستثنى دې -
وړاندې په روايتونو كښې اختلاف دې چه په دويم ځل به په ده دا حكم لګولې كيږى يا په دريم ځل پرنجې كولو سره به دې " مزكوم " ګرځولې كيږى . صحيح او راجح قول په دريم ځل پرنجې كولو سره په ده دا حكم به لګولې كيږى [2] او مطلب به دا وى چه اوس ته ددې دعا مستحق نه ئې ځكه چه دا دعا شريعت كښې د هغه پرنجې كوونكې سړى سره خاص ده چه د هغه پرنجې د څه بيمارئ يا د زكام په وجه نه وى بلكه هغه پرنجې مراد دې چه كوم د نشاط او د تازګئ سبب جوړيږى لكه چه علامه ابن عربى په شرح د ترمذى كښې ليكى :

" إذا تكرر العطاس فى المجلس الواحد ، تكرر القول فى الحمد و الرد .... فاختلف الرواة فيه اختلافا كثيرا ، فقيل : يقال له فى الثانية : إنك مزكوم ، و قيل : يقال له فى الثالثة ، و قيل فى الرابعة ... و الأصح أن ذلك فى الثالثة ، المعنى فى قوله : إنك مضنوك ، أى مضيق على مجارى نفسك ، فهو مرض حادث لا خفة محمودة ، فإن قيل : كان حقه إذا دل على أنه ألم أن يضاعف له الدعا ؟ قيل : يدعى له ، ولكن ليس بدعاء العطاس المشروع ، ولكن دعاء المسلم لمسلم من العافية و السلامة ، وليس من باب التشميت " [3]

دې عبارت كښې دا اشكال هم حل كړې شو چه د زكام په پرنجى كوونكې د " يرحمك الله " ويلو خو زيات مستحق دې ، بيا دده په حق كښې " تشميت " ولې ضرورى نه دې ؟
جواب واضح دې چه " يرحمك الله " ويل ذې موقع باندې د يو مخصوص عمل په طور شرعا وضع كړې شويدې . دې وجه نه د بيمار دپاره خو نورې دعاګانې كيدې شى ، خو د تشميت حكم دده په حق كښې به نه وى جارى - [4]
دينه دا هم معلومه شوه چه كه يو زكام والا ته پرله پسې پرنجې نه راځى بلكه په وقفه وقفه سره يو پرنجې ورته راځى ، يا د زكام په وجه ورته په مجلس كښې صرف يو ځل پرنجې راغلو دوه درې پرنجې ورته رانغلل نو تشميت د ده حق كښې ضرورى نه دې ، ځكه چه دې بيمار دې - [5]
آخره كښې دا خبره پاتې كيږى چه يو سړى ته د زكام په وجه پرنجې راځى خو دې الحمد لله وائى نو دده په جواب كښې يرحمك الله ويل جائز دى اوكه نه؟.... نو ديكښې دوه قوله دې-
د حضرت ابوهريره د يو حديث نه ددې نهى معلوميږى چه كوم ابويعلى او ابن السني ذكر كړيدې د هغې الفاظ دى :

---

[1] سنن الترمذى ، كتاب الأب ، باب ما جاء كم يشمت العاطس : ٥\٨٤ (رقم الحديث : ٢٧٤٣)
[2] فتح البارى : ١٠\٧٣٨)
[3] شرح الترمذى لابن عربى المالكى ،كتاب الأدب ، باب ما جاء كيف تشميت العاطس : ١٠\٢٠١ ، ٢٠٢)
[4] فتح البارى : ١٠\٧٢٩)
[5] فتح البارى : ١٠\٧٤٠)

"إذا عطس أحدكم فليشمته جليسه، فإن زاد على ثلاث فهو مزكوم، ولا يشمته بعد ثلاث" ([1])
دې حديث کښې د درې ځلو نه پس د تشميت نه منع شويده ، خو امام نووی رحمه الله فرمائی چه د دې په سند کښې د يو راوی حال ما ته معلوم نه شو ، خو د روايت باقی سند صحيح دې - ([2])
حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائی هغه راوی سليمان بن ابی داود دې چه ده لره امام نسائی رحمه الله ضعيف او غير مامون ګرځولې دې - ([3])
د دې په عکس د عبيد بن رفاعه د يو روايت نه جواز معلوميږی چه کوم امام ترمذی او ابوداود نقل کړيدې ، ددې الفاظ دی : "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يشمت العاطس ثلاثا، فإن زاد، فإن شئت فشمته، وإن شئت فلا" ([4])
او په سنن ابی داود کښې دی : "تشميت العاطس ثلاثا فإن شئت أن تشمته فشمته، وإن شئت فكف" سنن أبي داود، كتاب الأدب، باب كم مرة يشمت العاطس ٣٠٨/٤ (رقم الحديث : ٥٠٣٦)
دې روايت نه اختيار او جواز معلوميږی ، اګر چه امام ترمذی رحمه الله د دې حديث سند مجهول او حديث ئې غريب ګرځولې دې ، دوی فرمايي : "هذا حديث غريب، وإسناده مجهول" ([5])
خو حافظ ابن حجر فرمائی چه دده تمام سند مجهول نه دې ، بلکه اکثر راويان ئې ثقه دی، خو د بعض په نومونو کښې تغيير او ابهام مونډلې کيږی - ([6]) ابن عربی په شرح د ترمذی کښې په دې تبصره کړيده او ليکلې ئې دی :
"وهو وإن كان مجهولا، فإنه يستحب العمل به، لأنه دعاء بخير وصلة للجليس وتودد له" ([7])
اګر چه ديکښې راوی مجهول دې خو بيا هم په دې عمل مستحب دې ځکه دا دعاء د خير ده او ديکښې د ملګری سره د تعلق او د محبت اظهار هم دې -
ابن عبد البر په شرح د مؤطا کښې ددې حديث د نقل کولو نه پس فرمائی چه په دې عمل کول زيات بهتر او اولی دې - ([8])
حاصل د کلام دا چه د تشميت د عام حکم نه ددرې کسانو تخصيص شويدې ، يو هغه کس چه هغه الحمد لله نه وی ويلې ، دويم کافر او دريم زکام وهلې -

---

[1]) فتح الباری : ١٠\٧٣٩)
[2]) فتح الباری : ١٠\٧٣٩)
[3]) فتح الباری : ١٠\٧٣٩)
[4]) سنن الترمذی کتاب الادب باب ما جاء کم یشمت العاطس ٨٥|٥ (رقم الحديث ٢٧٤٤) ايضاً سنن ابی داؤد ٤|٣٠٨ (رقم الحديث ٥٠٣٦)
[5]) سنن الترمذی ، کتاب الأدب باب ما جاء کم یشمت العاطس : ٥\٨٥)
[6]) فتح الباری : ١٠\٧٣٩)
[7]) شرح الترمذی لابن عربی مالکی ، کتاب الأدب باب ما جاء کم یشمت العاطس : ١٠\٢٠٥)
[8]) التمهيد لابن عبد البر فی مرويات عبد الله بن أبی بکر ، حديث تاسع عشر : ١٧\٣٢٨)

عالمانو دي دريو سره په څلورم نمبر کښې هغه کس هم داخل کړيدې چه کوم تشميت نه خوښوی ، يعنی چه ديو کس باره کښې په قرائنو معلومه شی چه دې تشميت ښه نه ګڼړی نو ده ته په يرحمك الله سره جواب نه دی ورکول پکار ، تشميت اګر چه سنت دې ، خو دا صرف د هغه کس په حق کښې مسنون دې چه ده ته دا خوښ وی ، چه څوك دا په څه وجه هم نه خوښوی نو دده حق کښې دا سنت نه دې - (١)

ابن دقيق العيد فرمايی چه " تشميت " تر هغه نه دی پريخودل پکار چه ترکومې د ضرر يره نه وی او د ضرر د يرې په صورت کښې د دې د پريخودو جواز شته ، دينه وړاندې نشته دې - (٢)

۱۲۵=بَاب مَا يُسْتَحَبُّ مِنْ الْعُطَاسِ وَمَا يُكْرَهُ مِنْ التَّثَاؤُبِ

[۵۸۶۹] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَحَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يُشَمِّتَهُ وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنْ الشَّيْطَانِ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِذَا قَالَ هَا ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر:۳۱۱۵]

امام بخاری رحمه الله دې باب کښې د پرنجې د خوښوالی او د اسويلی د ناخوښوالی بيان کړيدې -

دباب روايت د حضرت ابوهريره نه دې رسول الله ﷺ فرمائی الله تعالی پرنجې خوښوی او اسويلې کول ورته ناخوښه دی ، چه کله يو سړې پرنجې اوکړی او " الحمد لله " اووايی نوهر هغه مسلمان چه دا واورې په ده واجب دی چه د دې جواب په يرحمك الله سره ورکړې ، تر کومې چه د اسويلی تعلق دې نو دا د شيطان د طرفه دې ، حتی الوسع د اسويلی بندولو کوشش اوکړئ ، ځکه چه اسويلې اخستو چه کله يو کس د " هاء " اواز کوی نو شيطان خاندی (او خوشحاليږی) -

عُطاس يعنی پرنجې د نشاط او د بدن د سپکيدو په وجه راځی ، او پرنجې نه پس د سړی طبيعت کښې زياته تازګي او نشاط پيدا کيږی ، دې وجه نه دا خوښ عمل دې -

ددې په عکس اسويلی کول د ناراستئ او د سستئ علامت دې ، او د بدن د درنيدو په سبب دا پيدا کيږی دې وجه نه دا ناخوښه دې ، حاصل دا چه د پرنجې خو ښيدل او د اسويلی ناخوښه کيدل دواړه د سبب په اعتبار سره دی ، لکه علامه قسطلانی فرمائی :

"فالمحبة والكراهة المذكوران منصرفان إلى ما ينشأ عن سببهما" (٣)

د اسويلی د شيطان د طرفه کيدو مطلب دا دې چه دومره زيات خوراك کول چه طبيعت درون او ناراسته شی ، د شيطان په واسطه او په وسوسه کيږی ، دې وجه نه ددې نسبت.

---

١) فتح الباری : ۱۰\۷۴۰)

٢) فتح الباری : ۱۰\۷۴۰)

٣) ارشاد الساری : ۱۳\۲۲۳)

شيطان ته اوكړي شو - (١)

١٢٦=باب إذا عطس كيف يشمت

[٥٨٧٠] حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَإِذَا قَالَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَلْيَقُلْ يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ

پرنجي كوونكي ته څنګه جواب ورکړې شی ؟ امام بخاری رحمه الله دې باب ددې طریقه بیان کړیده -

روایت د باب کښې ددې طریقه بیان شویده چه پرنجې کوونکې چه " الحمد لله " اووائی او دده ملګرې چه ده ته یرحمك الله سره جواب ورکړی ، نو چه کله دې ده ته یرحمك الله اووائی نو دې ورته په جواب کښې اووائی " یهدیکم الله و یصلح بالکم " -

حاصل دا چه کله د پرنجی جواب څوك په یرحمك الله سره ورکړی نو پرنجی کوونکې دې د دې په بدله کښې ورته دوه دعائیه جملې اووائی یو یهدیکم الله او دویم یصلح بالکم -

طبری د حضرت ابن مسعود او د حضرت ابن عمر نه روایت نقل کړیدې . دیکښې د " یهدیکم الله ویصلح بالکم " په ځائې " یغفر الله لنا ولکم " دې یعنی پرنجی والا به د " یرحمك الله " په جواب کښې " یغفر الله لنا ولکم " وائی - (٢)

شارح بخاری ابن بطال د امام مالك او د امام شافعی په باره کښې لیکلې دی چه دوی په حدیث کښې وارد دواړو قسم جملو کښې اختیار ورکړیدې - (٣)

ابن رشد فرمائی چه " یغفرالله لنا ولکم " ویل زیات بهتر دی ځکه چه مکلف د طلب او د دعاء د مغفرت زیات محتاج وی . (٤)

بهر حال مشهور خو " یهدیکم الله و یصلح بالکم " دې لکه چه دلته روایت د باب کښې دې ، که دواړه جمع کړې شی نو زیات بهتر دې - (٥)

١٢٧=باب لا يشمت العاطس إذا لم يحمد الله

[٥٨٧١] حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الْآخَرَ

---

(١) ارشاد الساری : ١٣\٢٢٦

(٢) شرح صحیح البخاری لا بن بطال : ٩\٣٦٨ . ارشاد الساری : ١٣\٢٢٥)

(٣) شرح صحیح البخاری لا بن بطال : ٩\٣٦٨ . ارشاد الساری : ١٣\٢٢٥)

(٤) ٣٨ فتح الباری : ١٠\٧٤٣ . ارشاد الساری : ١٣\٢٢٥)

(٥) فتح الباری : ١٠\٧٤٣ .ارشاد الساری : ١٣\٢٢٥)

فَقَالَ الرَّجُلُ يَارَسُولَ اللّٰهِ شَمَّتَّ هٰذَا وَلَمْ تُشَمِّتْنِي قَالَ إِنَّ هٰذَا حَمِدَ اللّٰهَ وَلَمْ تَحْمَدِ اللّٰهَ [ر:٥٨٦٧]
لکه چه دینه وړاندې تفصیل سره ددې بحث تیر شو چه پرنجې والا چه " الحمد لله " اووائی نو بیا هله ده ته جواب ورکول ضروری دی ، خو کُه ده الحمد لله او نه ویلې نو پرنجې اوریدونکی باندې جواب ورکول واجب نه دی - حدیث د باب کښې ددې تصریح راغلې ده -
امام نووی رحمه الله وائی چه یو سړی پرنجې اوکړو او ده " الحمد لله " او نه ویلې نو ده ته " الحمد لله " یادول مستحب دی دې دپاره چه دې " الحمد لله اووائی او بیا ده " یرحمك الله سره جواب ورکړې شی - (١)

١٢٨=بَاب إِذَا تَثَاءَبَ فَلْيَضَعْ يَدَهُ عَلَى فِيهِ

[٥٨٧٢] حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللّٰهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ وَأَمَّا التَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ [ر:٣١١٥]
چا ته چه اسویلې راشی نو دې دې په خُله باندې لاس کیږدی ، د اسویلی اخستو وخت کښې خُله وازیږی او کُه لاس وغیره باندې دا پټه نه کړې شی نو یو خو دا یره ده چه خُلې ته مچ وغیره به ورننوځی دویم مخ بد لګی ، دې وجه نه د دې پټول پکار دی - " تثاوب " واو سره هم دې او په همزه سره تثاءب " هم دې -
حدیث د باب کښې د لاس د ایخودو ذکر نشته دې ، امام بخاری رحمه الله چه په **ترجمة الباب** کښې کوم الفاظ ذکر کړیدی نو ، دا الفاظ د سنن ابن ماجه په روایت کښې دی ، هلته د روایت الفاظ دی " إذا تثاوب أحدكم فليضع يده على فيه ، ولا يعوى ، فمن الشيطان يضحك منه " (٢)
یعنی تاسو کښې چه چا ته اسویلی راشی نو دې دې خپل لاس په خُله کیږدی او په زوره دې اواز نه اوباسی ځکه چه شیطان د دې په وجه خاندی -
دا روایت چه د امام بخاری رحمه الله په شرط پوره نه وو ، دې وجه نه امام د خپل عادت مطابق په ترجمة الباب کښې د دې ذکر اوکړو ، د مسلم شریف په روایت کښې دی " إذا تثاءب أحدكم فيمسك بيده على فمه " (٣)
قوله: فإذا تثاوب أحدكم فليرده ما استطاع: یعنی چه چا ته اسویلې راشی نو دې دې

---

١) ارشاد الساری : ١٣\٢٢٦ فتح الباری : ١٠\٧٤٥)
٢) سنن ابن ماجه، کتاب الصلاة باب مایکره فی الصلاة رقم الحدیث: ٩٦٨ ، ارشاد الساری : ١٣\٢٢٧ ، فتح الباری : ١٠\٧٤٦)
٣) صحیح مسلم ، کتاب الزهد ، باب تشمیت العاطس و کراهة التثاوب : ٢\٤١٣)

حتی الوسع دا بند کړی یعنی د ایسارولو اسباب دې اختیار کړی -

بعضو ویلې دی چه " إذا تثاوب "، د " إذا أراد أن یتثاوب " په معنی دې یعنی چه څوك اسویلې کوی نو اسویلې دې نه کوی بلکه دا دې رد کړی - (١)

اسویلې چه کله په خپله راځی نو د دې رد کول ډیر کرتې مشکل وی ، په مانځه کښې د دې کراهت نور هم زیاتیږی عالمانو لیکلې دی چه د رسول الله ﷺ تصور دې اوکړې شی نو اسویلې راتلل به موقوف شی-

شاید ددې وجه دا وی چه د رسول الله ﷺ په خصائصو کښې یو خصوصیت دا بیان شوې دې چه دوی کله هم اسویلې نه دې کړې ، امام بخاری رحمه الله په " تاریخ " کښې او ابن ابی شیبه په " مصنف " کښې د یزید بن الاصم یو مرسل روایت نقل کړیدې ، دیکښې دی :

" ماتثاءب النبی صلی الله علیه وسلم قط " (٢)

امام بخاری رحمة الله په ترجمة الباب کښې دا وضاحت نه دې کړې چه د اسویلی راتلو په وخت کوم یو لاس په خُله ایخودل پکار دی ؟ په یو روایت کښې ددې تصریح هم نشته دې ، خو صحیح ابی عوانه کښې د دې روایت ذکر کولو نه پس د یو راوی سهیل عمل نقل کړې شوې دې چه دوی د حدیث بیانولو نه پس به خپل کس لاس په خُله کیخودو (٣) چه دینه معلومیږی چه کس لاس په خُله ایخودل پکار دی خو د ده په دې عمل کښې دا امکان هم شته چه کیدې شی چه د ښی لاس د تخصیص د ختمولو دپاره ده داسې کړې وی ، د دې ښودلو دپاره چه په داسې موقع باندې په خُله کس لاس هم ایخودې شی- (٤) و الله اعلم

وصلی الله علی خیر خلقه محمد وعلی آله وصحبه أجمعین

وهذا آخر ما اردنا ایراده من شرح احادیث کتاب الطب وکتاب اللباس وکتاب الادب من صحیح البخاری رحمه الله تعالیٰ للشیخ المحدث الجلیل سلیم الله خان حفظه الله ورعاه ومتعنا الله بطول حیاته وقد وقع الفراغ من تسویده، واعادة النظر فیه، ثم تصحیح ملازم الطبع بیوم الاثنین ١٢ ربیع الاول ١٤٢٥هـ الموافق ٣ مایو ٢٠٠٤م والحمد لله الذی بنعمته تتم الصالحات وصلی الله علیه النبی الامی وآله وصحبه وتابعیهم وسلم علیه وعلیهم ما دامت الارض والسمٰوات، رتبه وراجع نصوصه وعلق علیه ابن الحسن العباسی عضو قسم التحقیق والتصنیف والاستاذ بالجامعة الفاروقیة، وفقه الله تعالیٰ لاتمام باقی الکتب کما یحبه ویرضاه وهو علیٰ کل شیء قدیر، ولاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم، ویلیه ان شاء الله شرح کتاب الاستیذان ـــ

---

(١) فتح الباری : ١٠\٧٤٦)

(٢) فتح الباری : ١٠\٧٤٧)

(٣) ارشاد الساری : ١٣\٢٢٧)

(٤) ارشاد الساری : ١٣\٢٢٧)

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

«مصادر ومراجع»

القران الكريم: كلام رب العالمين.

الابواب والتراجم لصحيح البخاری: شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا صاحب (متوفی ۱۴۰۲ھ مطابق ۱۹۸۲ء) ایچ ایم سعید کمپنی پاکستان چوک کراچی.

اتحاف السادة المتقین بشرح أسرار إحیاء علوم الدین: علامه سید محمد بن محمد الحسینی الزبیدی المشهور بمرتضی (متوفی ۱۲۰۵ھ) دار احیاء التراث العربی

الإحسان بترتیب صحیح ابن حبان امام ابوحاتم محمد بن حبان بُستی متوفی ۳۵۴ھ موسسة الرسالة بیروت.

احسن الفتاوی مفتی رشید احمد صاحب لدھیانوی ایچ ایم سعید کمپنی

أحکام القرآن — علامه محمد بن عبدالله ابن العربی مالکی دار المعرفة بیروت،

أحکام القرآن — علامه ابوبکر احمد بن علی جصاص دار الکتب العربیة، بیروت،

احکام القرآن \ مولانا ظفر احمد عثمانی \ ادارة القرآن کراچی

إحیاء علوم الدین مع شرح اتحاف السادة المتقین: امام محمد بن محمد الغزالی (متوفی ۵۰۵ھ) دار احیاء التراث العربی. بیروت،

الأدب المفرد مع شرح فضل الله الصمد، امیر المومنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری المتوفی (۲۵۶ھ) مکتبة الإیمان المدینة المنورة۔

کتاب الأذکار النواویة بشرح الفتوحات الربانیه: إمام محی الدین أبوزکریا یحیی بن شرف النووی (۶۷۶ھ). المکتبة الإسلامیه لصاحبها الحاج ریاض الشیخ

إرشاد الساری شرح صحیح البخاری: ابوالعباس شهاب الدین أحمد بن محمد القسطلانی (متوفی ۹۲۳ھ) المطبعة الکبری الأمیریة. مصر طبع سادس ۱۳۰۴ھ

الإستیعاب فی اسماء الأصحاب بهامش الإصابة: ابوعمر یوسف بن عبدالله بن محمد بن عبد البر (متوفی ۴۶۳ھ) دار الفکر للطباعة والنشر والتوزیع، بیروت

أسد الغابة عزالدین أبوالحسن علی بن محمد الجزری المعروف بابن الأثیر المتوفی ۶۳۰ھ دار الکتب العلمیة بیروت_

أشعة اللمعات: شیخ عبدالحق محدث دهلوی (متوفی ۱۰۵۲ھ) مکتبه نوریه رضویه سکهر پاکستان،

الإصابة فی تمیز الصحابة: شهاب الدین ابوالفضل أحمد بن علی القسطلانی المصری المعروف بابن حجر (متوفی ۸۵۲ھ) دار الفکر. بیروت

إعلاء السنن علامه ظفر احمد عثمانی متوفی ۱۳۹۴ھ ادارة القرآن کراچی

الأعلام: خیرالدین بن محمود بن محمد الزرکلی (متوفی ۱۳۹۶ھ مطابق ۱۹۷۶ء) دار العلم للملایین

الإکمال — الأمیر الحافظ ابن ماکولا متوفی (۴۷۵ھ) محمد امین دمج بیروت. لبنان

شرح الأبی علی مسلم (انظروا إکمال المعلم). ابوعبد الله محمد بن خلفة الابی المالکی رحمه الله، المتوفی ۸۲۷ھ، دار احیاء التراث العربی بیروت۔

الفية الحديث للحافظ العراقي: إمام أبو الفضل زين الدين عبد الرحيم بن الحسين العراقي (المتوفى ۸۰۶ھ) دار الجيل بيروت،
امداد الفتاوی/مولانا اشرف علی تھانوی (۱۳۶۲ ہجری) مکتبہ دار العلوم کراچی
امداد الباری/حضرت مولانا عبد الجبار اعظمی، مکتبہ حرم مراد آباد۔
الانصاف فی معرفة الراجح من الخلاف علاء الدین علی بن سلیمان مرداوی دار احیاء التراث العربی۔
أنوار الباری: مولانا سید أحمد رضا بجنوری مدظلہم۔ مدینہ پریس بجنور
أوجز المسالك إلى مؤطا مالك: شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا صاحب (متوفی ۱۴۰۲ھ) إدارہ تالیفاتِ اشرفیہ ملتان،
البحر الرائق علامۃ زین العابدین بن ابراهیم بن نجیم المتوفی ۹۲۹ھ أو المتوفی یا المتوفی ۹۷۰ھ مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ
بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع ملك العلماء علاء الدین ابوبکر بن مسعود الکاسانی المتوفی ۵۸۷ھ ایچ ایم سعید کمپنی کراچی۔
البدر الساری، حاشیہ فیض الباری: حضرت مولانا بدر عالم میرٹھی (۱۳۸۵ھ) ربانی بك ڈپو دھلی ۱۹۸۰ء
بذل المجهود فی حل أبی داود: حضرت العلامہ خلیل أحمد سہارنپوری (متوفی ۱۳۴۶ھ) مطبع ندوۃ العلماء لکنھو ۱۳۹۳ھ مطابق ۱۹۷۳م
بهشتی زیور_ حضرت مولانا اشرف علی تھانوی ۱۳۶۲ھ، مکتبہ رحمانیہ لاھور۔
تاج العروس من جواهر القاموس: أبو الفیض سید محمد بن محمد المعروف بالمرتضی الزبیدی (۱۲۰۵ھ). دار مکتبۃ الحیاۃ بیروت لبنان،
التاج والاکلیل علی حاشیة المواهب الجلیل للامام المواقق المالکی، دار الفکر، بیروت
تاریخ الخمیس فی احوال أنفس نفیس: شیخ حسین بن محمد بن الحسن الدیار بکری المالکی. (متوفی ۹۶۶ھ)، مؤسسة شعبان بیروت،
التاریخ الصغیر لأمیر المومنین فی الحدیث محمد بن اسماعیل البخاری المتوفی ۲۵۶ھ، المکتبۃ الأثریۃ شیخوپورہ
تاریخ عثمان بن سعید الدارمی المتوفی ۲۸۰ھ عن أبی زکریا یحیی بن معین المتوفی ۲۳۳ھ دار المأمون للتراث ۱۴۰۰ھ
التاریخ الکبیر: أمیر المؤمنین فی الحدیث محمد بن إسماعیل البخاری (متوفی ۲۵۶ھ). دار الکتب العلمیة بیروت،
تاریخ الطبری ابو جعفر محمد بن جریر الطبری/متوفی ۳۱۰ ہجری مؤسسة الرسالة
تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف أبو الحجاج جمال الدین یوسف بن عبد الرحمن المزی (متوفی ۷۴۲ھ) المکتب الإسلامی بیروت طبع دویم ۱۴۰۳ھ مطابق ۱۹۸۳ء
تدریب الراوی شرح تقریب النواوی: حافظ جلال الدین عبد الرحمن سیوطی (متوفی ۹۱۱ھ) المکتبة العلمیة مدینہ منورہ،
تذکرۃ الحفاظ: حافظ أبو عبد الله شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان ذھبی (متوفی ۷۴۸ھ). دار المعارف العثمانیہ الھند،
تربیت السالك، حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ الله ۱۳۶۱ ہجری دار الاشاعت کراچی
التعلیق الصبیح: حضرت مولانا محمد ادریس صاحب کاندھلوی متوفی ۱۳۹۴ھ مکتبۃ عثمانیۃ لاھور
تعلیقات علی تھذیب الکمال، للدکتور بشار عواد معروف حفظہ الله تعالی مؤسسة الرسالة الطبعة الأولی ۱۴۱۳ھ،
تعلیقات علی لامع الدراری شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا المتوفی ۱۴۰۲ھ، الموافق ۱۹۸۲م، مکتبة إمدادیة مکة المکرمة۔
تعلیقات ابن ماجه للشیخ محمد فؤاد عبد الباقی، دار الکتاب اللبنانی، بیروت
تغلیق التعلیق للحافظ أحمد بن علی المعروف بابن حجر المتوفی ۸۵۲ھ، المکتب الإسلامی ودار عمار۔

تفسیر القرآن العظیم: حافظ أبوالفداء عماد الدین إسماعیل بن عمر ابن کثیر دمشقی (متوفی ۷۷۴ھ) دار الفکر بیروت،
تفسیر الطبری (جامع البیان) إمام محمد بن جریر الطبری المتوفی ۳۱۰ھ دار المعرفۃ بیروت۔
التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب): إمام أبوعبداللہ فخر الدین محمد بن عمر الحسین رازی (متوفی ۶۰۶ھ)۔ مکتب الاعلام الإسلامی ایران،
تفسیر الکشاف: جار اللہ محمود بن عمر الزمخشری (المتوفی ۵۳۸ھ)۔ دار الکتاب العربی بیروت،
تفسیر الماوردی علی بن حبیب الماوردی، وزارۃ الاوقاف والشؤون الاسلامیۃ، بیروت
تقریب التهذیب: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ) دار الرشید حلب ۱۴۰۶ھ
تکملہ فتح الملهم: حضرت مولانا محمد تقی عثمانی مد ظلهم۔ مکتبہ دار العلوم کراچی،
التلخیص الحبیر فی تخریج أحادیث الرافعی الکبیر: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ)۔ دار نشر الکتب الإسلامیہ لاهور، ۸۰
تلخیص المستدرک (المطبوع بذیل المستدرک): حافظ شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان ذهبی (متوفی ۷۴۸ھ)۔ دار الفکر بیروت،
التمهید لابن عبد البر: الحافظ أبوعمر یوسف بن عبد اللہ مالکی (متوفی ۴۶۳ھ)۔ المکتبۃ التجاریۃ مکۃ المکرمۃ،
تنقیح الفتاوی الحامدیۃ، علامہ محمد امین بن عمر بن عبد العزیز المعروف بابن عابدین۔
تنویر الابصار للشیخ شمس الدین محمد بن عبد اللہ بن احمد الغزی الحنفی، المتوفی ۱۰۰۴ هجری، مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ۔
تهذیب الأسماء واللغات: إمام ابوزکریا یحیی بن شرف الدین النووی (متوفی ۶۷۶ھ) إدارۃ الطباعۃ المنیریہ،
تهذیب التهذیب: حافظ ابن حجر عسقلانی (متوفی ۸۵۲ھ) دائرۃ المعارف النظامیہ حیدر آباد دکن ۱۳۲۵،
تهذیب الکمال: حافظ جمال الدین أبوالحجاج یوسف بن عبد الرحمن مزی (متوفی ۷۴۲ھ)۔ مؤسسۃ الرسالہ طبع اول ۱۴۱۳،
تیسیر مصطلح الحدیث للدکتور محمود الطحان حفظہ اللہ قدیمی کتب خانہ کراچی۔
الثقات: لابن حبان حافظ أبوحاتم محمد بن حبان بستی (متوفی ۳۵۴ھ) دار المعارف العثمانیہ حیدر اباد ۱۳۹۳ھ
جامع ترمذی (سنن ترمذی) إمام أبوعیسی محمد بن عیسی بن سورۃ ترمذی (متوفی ۲۷۹ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی/ دار إحیاء التراث العربی
الجامع لأحکام القرآن: (تفسیر قرطبی) إمام أبوعبداللہ محمد بن أحمد الأنصاری القرطبی (متوفی ۶۷۱ھ) دار الفکر بیروت،
جامع المسانید، للإمام أبی المؤید محمد بن محمود الخوارزمی المتوفی ۶۶۵ھ، المکتبۃ الإسلامیۃ سمندری لائل پور
الجرح والتعدیل/ عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی رحمہ اللہ، المتوفی ۳۲۷ھ، دائرۃ المعارف عثمانیہ حیدر آباد دکن۔
جمع الوسائل فی شرح الشمائل۔ الامام علی بن سلطان القاری، رحمہ اللہ، متوفی ۱۰۱۴ھ، ادارۃ تالیفات اشرفیہ ملتان۔
الحاوی للفتاوی: للحافظ جلال الدین عبد الرحمن السیوطی المتوفی (۹۱۱ھ) مکتبۃ نوریۃ رضویۃ فیصل آباد)
حلیۃ الأولیاء: حافظ أبونعیم أحمد بن عبد اللہ بن أحمد أصبهانی شافعی (متوفی ۴۳۰ھ) دار الفکر بیروت،
خلاصۃ الخزرجی (خلاصۃ تذهیب تهذیب الکمال) للعلامۃ صفی الدین الخزرجی المتوفی د ۹۲۳ھ، نه پس مکتب المطبوعات الإسلامیۃ بحلب)
الدر المختار: علامہ علاء الدین محمد بن محمد الحصکفی (متوفی ۱۰۸۸ھ) مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ

الدر المنثور فی التفسیر بالماثور: علامہ حافظ جلال الدین عبدالرحمن سیوطی (متوفی ۹۱۱ھ) مؤسسة الرسالة،

دلائل النبوة: حافظ أبوبکر أحمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ). مکتبہ أثریہ لاہور،

ردالمحتار: علامہ محمد أمین بن عمر بن عبدالعزیز عابدین دمشقی شامی (متوفی ۱۲۵۲ھ) مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ،

روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم والسبع المثانی: أبوالفضل شہاب الدین سید محمود آلوسی بغدادی (متوفی ۱۲۷۰ھ) مکتبہ إمدادیہ ملتان،

زاد المعاد من هدی خیر الأنام: حافظ شمس الدین ابوعبدالله محمد بن ابی بکر المعروف بابن القیم متوفی ۷۵۱ھ مؤسسة الرسالة. بیروت

السعایة فی کشف مافی شرح الوقایة: علامہ عبدالحی لکھنوی (متوفی ۱۳۰۴ھ) سہیل اکیڈمی لاہور،

سنن ابن ماجہ: إمام أبوعبدالله محمد بن یزید بن ماجہ (متوفی ۲۷۳ھ). قدیمی کتب خانہ\ دار الکتب المصری قاهرة.

سنن ابی داؤد: إمام أبوداؤد سلیمان بن الأشعث السجستانی (متوفی ۲۷۵ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی\ دار إحیاء السنة النبویة،

سنن دارقطنی: حافظ أبوالحسن علی بن عمر دارقطنی (متوفی ۳۸۵ھ) دار نشر الکتب الإسلامیة لاهور

سنن دارمی: الإمام أبومحمد عبدالله بن عبدالرحمن دارمی (۲۵۵ھ) قدیمی کتب خانہ کراچی

السنن الکبری للبیہقی: إمام حافظ أبوبکر أحمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ) نشر السنة ملتان،

السنن الصغری للنسائی: إمام أبوعبدالرحمن أحمد بن شعیب النسائی (۳۰۳ھ) قدیمی کتب خانہ کراچی،

السنن الکبری للنسائی: إمام أبوعبدالرحمن أحمد بن شعیب النسائی (۳۰۳ھ) نشر السنة ملتان)

سیر أعلام النبلاء: حافظ أبوعبدالله شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان ذہبی (متوفی ۷۴۸ھ) مؤسسة الرسالة،

شذرات الذهب فی اخبار من ذهب: علامہ عبدالحی بن احمد بن محمد بن العماد العکری الحنبلی متوفی ۱۰۸۹ھ دار الآفاق الجدیدة بیروت.

شرح نخبة الفکر: ابن حجر عسقلانی رحمہ الله، قدیمی کتب خانہ کراچی

شرح ابن البطال للإمام أبی الحسن علی بن خلف بن عبدالملک المعروف بابن بطال المتوفی ۴۴۹ھ، مکتبة الرشد، الریاض، الطبعة الأولی ۱۴۲۰ھ، ۲۰۰۰م،

شرح الکرمانی (الکواکب الدراری) للعلامة شمس الدین محمد بن یوسف الکرمانی المتوفی (۷۸۶ھ) دار إحیاء التراث العربی)

شرح معانی الآثار امام أبوجعفر احمد بن محمد بن سلامة بن سلمہ طحاوی (متوفی ۳۲۱ھ) میر محمد آرام باغ کراچی،\ میر محمد آرام باغ کراچی،

شرح النووی علی صحیح مسلم امام أبوزکریا یحیی بن شرف النووی (۶۷۶ھ). قدیمی کتب خانہ کراچی،

شرح [illegible] لابن عربی: ابوبکر محمد بن عبدالله الاشبیلی المعروف بابن العربی المالکی المطبعة بالازهر.

شرح الجامی: علامہ عبدالرحمن جامی رحمہ الله، ایچ ایم سعید کراچی

شرح الزرقانی علی الموطاء للشیخ محمد بن عبدالباقی بن یوسف الزرقانی المصری المتوفی ۱۱۲۲ھ، دار الفکر بیروت)

شرح نخبة الفکر: للامام الحافظ احمد ابن علی بن حجر عسقلانی رحمہ الله، المتوفی ۸۵۲ ہجری، شرکة دار الارقم بیروت

شعب الإیمان: إمام حافظ احمد بن الحسین بن علی البیہقی (متوفی ۴۵۸ھ). دار الکتب العلمیة بیروت، ۱۴۱۰ھ،

الشعر والشعرآء لابن قتیبة
الشمائل المحمدیة : الإمام أبوعیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورة الترمذی (المتوفی ۲۷۹ھ). فاروقی کتب خانه ملتان
الصحیح للبخاری: امام ابوعبدالله محمد بن إسماعیل البخاری (متوفی ۲۵۶ھ). قدیمی کتب خانه کراچی، دار الفکر
طبقات الشافعیة الکبری: علامه تاج الدین أبونصر عبدالوهاب بن تقی الدین علی بن عبدالکافی (متوفی ۷۷۱ھ). دار المعرفة بیروت،
الطبقات الکبری: إمام أبوعبدالله محمد بن سعد (متوفی ۲۳۰ھ) دار صادر بیروت،
ظفر الأمانی للعلامة عبدالحی الکهنوی المتوفی ۱۳۰۴ھ، مکتب المطبوعات الإسلامیة بحلب الطبعة الثالثة ۱۴۱۶ھ)
العرف الشذی (مطبوعه مع جامع ترمذی): إمام العصر علامه أنور شاه کشمیری (متوفی ۱۳۵۲ھ) ایچ ایم سعید کمپنی کراچی،
علوم الحدیث (مقدمه إبن الصلاح) حافظ تقی الدین أبوعمرو عثمان بن عبدالرحمن المعروف بإبن الصلاح الشهرزوری (۶۴۳ھ).
دار الفکر بیروت،
عمدة القاری شرح صحیح البخاری: إمام بدر الدین أبومحمد محمود بن أحمد العینی (متوفی ۸۵۵ھ). إدارة الطباعة المنیریة،
عون المعبود شرح سنن ابی داود۔ شمس الحق عظیم آبادی، دار الفکر بیروت، لبنان۔
الفائق / علامه جار الله ابوالقاسم محمود بن عمر الزمخشری، المتوفی ۵۳۸ھ، دار المعرفة بیروت۔
فتاوی إبن تیمیة: تقی الدین احمد بن تیمیة الحرانی (متوفی ۷۲۸ھ). طبعة الملك فهد،
الفتاوی البزازیه، الامام حافظ الدین محمد بن محمد بن شهاب، رشیدیه کوئٹه۔
الفتاوی الحدیثیة: شیخ الاسلام احمد بن محمد بن علی بن حجر الهیثمی، قدیمی کتب خانه کراچی
فتاوی حقانیه افادات شیخ الحدیث مولانا عبدالحق و دیگر مفتیان کرام، جامعه دار العلوم حقانیه
الفتاوی الخانیه: (فتاوی قاضی خان) محمود الاوزجندی المعروف بقاضی خان مکتبه رشیدیه، کوئٹه
فتاوی محمودیه: حضرت مولانا مفتی محمود الحسن صاحب رحمه الله، مظهری کتب خانه کراچی
فتاوی عالمگیریة۔ جماعة من العلماء۔ رشیدیه کوئٹه۔
فتح الباری۔ حافظ احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۵۲ھ۔ دار الفکر بیروت۔
فتح القدیر۔ امام کمال الدین محمد بن عبدالواحد المعروف بابن الهمام، رحمه الله تعالیٰ، متوفی ۸۶۱ھ۔ مکتبه رشیدیه کوئٹه۔
فتح المغیث شرح الفیة الحدیث۔ امام ابوعبدالله محمد بن عبدالرحمن السخاوی رحمه الله تعالیٰ، المتوفی ۹۰۲ھ، دار الامام الطبری،
الفردوس، ابوشجاع شیرویه ابن شهردار بن شیرویه الدیلمی رحمه الله، المتوفی ۵۰۹ھ، دار الکتب العلمیة، بیروت۔
فضل الله الصمد فی توضیح الادب المفرد، فضل الله جیلانی، صدف پبلشرز کراچی
الفقه الاسلامی وادلته، علامه وهبه زحیلی، مکتبه حقانیه پشاور
فقه السنة، علامه سید سابق، دار الکتاب العربی
فیض الباری: إمام العصر علامه أنور شاه کشمیری (متوفی ۱۳۵۲ھ). ربانی بك دپو دهلی،
القاموس الوحید۔ مولانا وحید الزمان قاسمی رحمه الله تعالیٰ، ادارۂ اسلامیات لاهور۔ کراچی۔

القاموس الجديد۔ مولانا وحيد الزمان قاسمى رحمه الله تعالىٰ، ادارۂ اسلاميات لاهور۔ كراچى۔

القاموس المحيط للمجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز آبادى المتوفى ۸۱۷هـ، دار الفكر بيروت

الكاشف شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان الذهبى المتوفى ۷۴۸هـ، شركة دار القبلة \ موسسة علوم القرآن الطبعة الأولى ۱۹۹۲م، ۱۴۱۳هـ،)

الكاشف عن حقائق السنن (شرح طيبى) إمام شرف الدين حسين بن محمد بن عبد الله الطيبى (متوفى ۷۴۳هـ) إدارة القرآن كراچى۔

الكامل فى ضعفاء الرجال: الإمام الحافظ أبو احمد عبد الله بن عدى الجرجانى (المتوفى ۳۶۵هـ) دار الفكر بيروت،

الكامل فى التاريخ: علامه أبو الحسن عز الدين على بن محمد بن الأثير الجزرى (متوفى ۶۳۰هـ) دار الكتاب العربى،

كتاب الموضوعات: رضى الدين حسن بن محمد بن حيدر اللاهورى المتوفى ۶۵۰ هجرى المطبعة الاعلامية، مصر

كشف البارى (كتاب الايمان وكتاب المغازى) الشيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان مد ظلهم العالى مكتبة فاروقية كراچى۔

كشف الخفاء ومزيل الإلباس شيخ إسماعيل بن محمد العجلونى المتوفى ۱۱۶۲هـ، دار إحياء التراث العربى بيروت

كفايت المفتى حضرت مولانا مفتى كفايت الله صاحب دار الاشاعت كراچى

الكوكب الدرى: حضرت مولانا رشيد أحمد گنگوهى قدس الله سره (متوفى ۱۳۲۳هـ). ادارة القرآن كراتشى

لامع الدرارى: حضرت مولانا رشيد أحمد گنگوهى قدس الله سره (متوفى ۱۳۲۳هـ). مكتبه امداديه مكة المكرمة

لسان العرب للعلامة أبى الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الإفريقى المصرى المتوفى ۷۱۱هـ، نشر أدب الجوزة قم إيران ۱۴۰۵هـ،)

المؤطا لامام مالك بن انس رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۱۷۹هـ، دار احياء التراث العربى۔

المؤطا لامام محمد بن الحسن الشيبانى رحمه الله تعالىٰ، المتوفى ۱۸۳هـ، نور محمد اصح المطابع، آرام باغ كراچى۔

المبسوط، شمس الائمة ابوبكر محمد بن ابى سهل السرخسى، رحمه الله، المتوفى ۴۸۳هـ، دار المعرفة، بيروت، ۱۳۹۸هـ ۱۹۷۸م۔

المتوارى على تراجم ابواب البخارى، علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنير الاسكندرانى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۶۸۳هـ، مظهرى كتب خانه كراچى۔

مجمع بحار الانوار، علامه محمد بن طاهر پٹنى، رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۹۸۲، دائرة المعارف العثمانيه حيدر آباد، ۱۳۹۵ھ۔

مجمع الزوائد امام نور الدين على بن ابى بكر الهيثمى رحمه الله تعالىٰ متوفى ۸۰۷هـ، دار الفكر، بيروت

المجموع (شرح المهذب)، الامام محى الدين ابو زكريا يحيىٰ بن شرف رحمه الله تعالىٰ، متوفى ۲۷۶هـ، المكتب التجارى بيروت۔ دار الكتب العلميه بيروت.

مختار الصحاح: إمام محمد بن أبى بكر بن عبد القادر الرازى (متوفى ۶۶۶هـ)، نه روستو، دار المعارف مصر،

مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح: علامه نور الدين على بن سلطان القارى (متوفى ۱۰۱۴هـ). مكتبه امداديه ملتان،

المستدرك على الصحيحين: حافظ أبو عبد الله محمد بن عبد الله حاكم نيشاپورى (متوفى ۴۰۵هـ) دار الفكر بيروت،

مسند أحمد: إمام أحمد بن حنبل (متوفى ۲۴۱هـ) المكتب الإسلامى / بيروت،

المصنف لابن أبي شيبة : الحافظ عبدالله بن محمد بن أبي شيبة المعروف بأبي بكر ابن أبي شيبة المتوفى ۲۳۵ھ \ الدار السلفية بمبئ الهند الطبعة الثانية ۱۳۹۹ھ، ۱۹۷۹م،

المصنف لعبدالرزاق: إمام عبدالرزاق بن همام بن نافع الصنعاني (متوفى ۲۱۱ھ) مجلس علمی کراچی،

مظاہر حق (جدید). نواب محمد قطب الدین خان دہلوی، دار الاشاعت کراچی

معارف القرآن. حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمه الله متوفی ۱۹۷۶ هجری ادارۃ المعارف کراچی

معارف القرآن۔ علامہ محمد ادریس کاندھلوی، رحمه الله، مکتبه عثمانیه لاهور،

معالم السنن۔ الامام ابو سلیمان حمد بن محمد الخطابي، رحمه الله تعالى، المتوفى ۳۸۸ھ، مطبعة انصار السنة المحمدية، ۱۹۳۸م / ۱۳۶۷ھ۔

المحلى للعلامة أبي محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم المتوفى ۴۵۶ھ_

معجم الطبراني الكبير الامام سليمان بن أحمد بن أيوب الطبراني المتوفى ۳۶۰ھ، دار إحياء التراث العربي

المعجم الوسيط : دكتور إبراهيم أنيس، ودكتور عبدالحليم منتصر، عطية الصوالحي، محمد خلف الله احمد،، مجمع اللغة العربية دمشق،

معجم مقاييس اللغة: امام احمد بن فارس بن زکریا قزوینی رازی متوفی ۳۹۵ھ دار الفکر بیروت.

معرفة علوم الحديث: إمام حافظ أبو عبدالله محمد بن عبدالله حاكم نيشاپوری (متوفی ۴۰۵ھ. دار الفكر بيروت

المغني للإمام موفق الدين أبو محمد عبدالله بن أحمد بن قدامة المتوفى ۶۲۰ھ دار الفكر بيروت

المفردات في غريب القرآن، الامام حسین بن محمد بن الفضل المعروف بالراغب الاصفهاني، رحمه الله، المتوفى ۵۰۲ھ، نور محمد کتب خانه کراچی۔

المفهم لما أشكل من تلخيص كتاب مسلم، الامام الحافظ ابو العباس احمد بن عمر بن ابراهيم، القرطبي، المتوفى ۶۵۶ هجری دار ابن كثير دمشق، بيروت

مكمل اكمال الاكمال، الامام ابو عبدالله محمد بن محمد بن يوسف السنوسي، رحمه الله تعالى، المتوفى ۸۹۵ھ، دار الكتب العلمية، بيروت لبنان۔

مقدمه ابن الصلاح (علوم الحديث) الحافظ تقي الدين ابو عمرو عثمان بن عبد الرحمن المعروف بابن الصلاح رحمه الله، المتوفى ۶۴۳ هجری دار الكتب العلميه، بيروت۔

الموضوعات، للامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزي، رحمه الله تعالى، المتوفى ۵۹۷ھ، قرآن محل، اردو بازار کراچی،

ميزان الاعتدال في نقد الرجال، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان ذهبي، رحمه الله تعالى، متوفى ۷۴۸ھ، دار احياء التراث العربية، مصر، ۱۳۸۲ھ۔

نصب الراية، الحافظ ابو محمد جمال الدين عبد الله بن يوسف الزيلعي، رحمه الله تعالى، المتوفى ۷۶۲ھ مجلس علمی ڈابھیل ۱۳۷۷ هجری

النكت الظراف على الاطراف، الامام الحافظ احمد بن علي بن حجر العسقلاني، رحمه الله تعالى، متوفى ۸۵۲ھ، المكتب الاسلامي، بيروت۔

النهاية في غريب الحديث والاثر، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد ابن الاثير، رحمه الله تعالى، المتوفى ۶۰۶ھ، دار احياء التراث العربي بيروت۔

الهدايه، الامام علي بن ابي بكر المرغيناني، ایچ ایم سعید، کمپنی